

NAŠI PTÁCI.

POPISUJE

A ŽIVOT JICH LIČÍ

DR FRANTIŠEK BAYER.

SE 40 TABULKAMI BARVOTISKEM PROVEDENÝMI A 19 OBRAZCI
V TEXTU.

V PRAZE 1888.

NÁKLADEM F TEMPSKÉHO.

Nakladem F. Tomschyho v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Cís. kral. dvorní fotograf A. Haase v Praze.

- a SKŘIVAN POLNÍ (ALAUDA ARVENSIS, L.)
- b ŠPAČEK OBECNÝ (STURNUS VULGARIS, L.)
- c SNĚHULE (EMBERIZA NIVALIS, L.)

Předmluva.

Byv panem nakladatelem vyzván, abych ku pěkným obrazům Schmidtovým napsal populární spis o našem ptactvu podobného obsahu, jaký má dílo Russovo („Vogel der Heimat“) týmž nákladem vydané, učinil jsem tak velmi rád zejména z té příčiny, že v naší literatuře máme děl přírodopisných pro mládež a širší obecnost určených ještě po skrovnu a že bylo s několika stran vysloveno přání, aby zdařilá ta vyobrazení i českým slovem provázená českému čtenářstvu přístupnými se stala.

Ježto řečený spis Russův po sešitech téměř současně s mým byl vydáván, musil jsem se řídití pořádkem, jakým v něm jednotlivé soustavné skupiny ptactva jsou probírány, ačkoli s ním v některých věcech nesouhlasím; kde a pokud bylo možno, soustavu po svém mínění jsem pozměnil. Ostatně není tuším třeba přihlížeti tak úzkostlivě k vědeckému systému ve spise, jenž nečiní nároků na to, aby vědeckým byl nazýván. Není v něm zevrubného přírodopisu veškerého ptactva našeho; vybral jsem jen známější a důležitější druhy ptáků českých i střeoevropských vůbec, popsal je ovšem jak bylo možná svědomitě, většinu podle vycpaných exemplarův a hleděl k tomu, aby diagnosy byly tak spolehlivé, že podle nich i ptáka bude lze určit. Kromě vlastních pamětí a zápiskův užil jsem klassického díla Fričova o evropském ptactvu. Brehmova „Života zvířat“, Leunisovy „Synopsisy“ a ovšem jmenovaného spisu Russova, jehož jsem však nepřekládal (zejména v řádu ptáků brodivých a vodních bylo mi jinak a jiný činiti výběr). Ve všem všudy snažil jsem se upřímně o to, aby práce má dobře posloužila mládeži, učitelům, přátelům ptactva a přírody vůbec.

Na omluvu toho, proč řádu pěvců tolik místa popráno, uvádím to že do něho polovička všech známých ptáků náleží (mezi 10150 asi druhy 5700), že jsou všech ptáků nejoblíbenější a zejména někteří druhové jich ještě poměrně málo známí; mimo to bylo mi po přání p. nakladatele poslední partie spisu na menší uvéstí míru. Že i většina ptáků na tabulích ku pěvcům náleží, toho omlouvati nechodlám z té příčiny, že jsem

psal text k tabulím již hotovým; ve druhou polovinu jeho dal jsem vložit alespoň několik zdařilých dřevorytů — ty ovšem nemají býti náhradou. nýbrž jen jaksi doplňkem obrazů barevných.

Jest mi ještě připomenouti, že ve všeobecných popisech čeledí měl jsem na mysli spíš jen příslušníky jich evropské. že popisy druhů (pro lepší přehled drobnějším písmem tištěné) platí především o vybarvených samcích, čím pak se samice od nich liší, udáno zvláště; mluvě o mladých ptácích rozuměl jsem mláďata již perím pokrytá, ale ještě nevybarvená a po většině před prvním pelicháním. Slovo „letky“. není-li u něho ničeho připomenuto. značí letky ruční neboli veliké.

V Táboře, v měsíci říjnu r. 1887.

F. B.

Obsah

(též soustavný přehled popsaného ptactva).

	Stránka
O životě ptactva vůbec	1
Zpěv ptačí	4
U hnízda	6
Kterak ptáci mláďata svá vychovávají a vyučují	12
O cestách ptačích	13
Boj o život	15
Smrt a pohřeb ptáče	16
Člověk a ptactvo	18

I. řád: Pěvci (Oscines):

1. čeleď: Pěnice (<i>Sylviidae</i>)	19
1. podčeleď: Pěnice pozemní (<i>Humicolinae</i>)	20
Slavík obecný (<i>Sylvia luscinia</i>)	21
Slavík uherský (<i>S. philomela</i>)	24
Červenka (<i>S. rubecula</i>)	25
Modráček (<i>S. cyanecula</i>)	27
2. podčeleď: Čermáčekové (<i>Ruticillae</i>)	28
Rehek domácí (<i>Sylvia titys</i>)	28
Rehek zahradní (<i>S. phoenicurus</i>)	30
3. podčeleď: Pěnice pravé (<i>Sylviinae</i>)	31
Pěnice slavíková (<i>Sylvia hortensis</i>)	32
Pěnice vlašská (<i>S. nisoria</i>)	34
Pěnice popelavá (<i>S. cinerea</i>)	35
Pěnice podkřovní (<i>S. curruca</i>)	36
Černohlávek (<i>S. atricapilla</i>)	37
Pěnice mistrovská (<i>S. orphea</i>)	39
4. podčeleď: Budníčkové (<i>Phyllopneustinae</i>)	39
Sedmíhlásek (<i>Sylvia hypolaïs</i>)	41
Sykavka (<i>S. sibilatrix</i>)	43
Budníček menší (<i>S. rufa</i>)	44
Budníček větší (<i>S. fitis</i>)	45
Budníček horní (<i>S. Bonelli</i>)	46

	Stránka
5. podčeleď: Rákosníci (<i>Calamoherpinae</i>)	46
Rákosník veliký (<i>Sylvia turdoides</i>)	48
Rákosník obecný (<i>S. arundinacea</i>)	49
Rákosník bahní (<i>S. palustris</i>)	50
Rákosník menší (<i>S. phragmitis</i>)	51
Rákosník vodní (<i>S. aquatica</i>)	52
Rákosník zelený (<i>S. locustella</i>)	53
Rákosník říční (<i>S. fluviatilis</i>)	54
Rákosník slavíkový (<i>S. luscinioidea</i>)	55
2. čeleď: Bramborníčkové (<i>Saxicolidae</i>)	56
Bělořit obecný (<i>Saxicola oenanthe</i>)	57
Bělořit jižní (<i>S. stapania</i>) a bělořit černouchý (<i>S. aurita</i>)	58
Bramborníček hnědý (<i>Pratincola rubetra</i>)	58
Bramborníček černohlavý (<i>P. rubicola</i>)	60
3. čeleď: Konipasí (<i>Motacillidae</i>)	61
1. podčeleď: Trsořitky (<i>Motacillinae</i>)	61
Konipas bílý (<i>Motacilla alba</i>)	62
Konipas horní (<i>M. sulfurea</i>)	64
Konipas žlutý (<i>Motacilla flava</i>)	65
2. podčeleď: Lindušky (<i>Anthinae</i>)	66
Linduška lesní (<i>Anthus arboreus</i>)	67
Linduška luční (<i>A. pratensis</i>)	69
Linduška vodní (<i>A. aquaticus</i>)	70
Linduška rolní (<i>A. campestris</i>)	71
4. čeleď: Pěnice skřívantí (<i>Accentoridae</i>)	72
Pěnice modrá (<i>Accentor modularis</i>)	73
Pěnice podhorní (<i>A. alpinus</i>)	74
5. čeleď: Sýkory (<i>Paridae</i>)	75
Sýkora obecná, koňadra (<i>Parus major</i>)	78

	Stránka		Stránka
Sýkora uhelníček (<i>P. ater</i>) . . .	80	Havran polní (<i>C. frugilegus</i>) . . .	141
Sýkora lužní (<i>P. palustris</i>) . . .	81	Kavka (<i>C. monedula</i>)	142
Sýkora modřinka (<i>P. coerules</i>) . .	83	2. podčeleď: Kavčata (<i>Pyrrhocoraci-</i>	
Modřinka sibiřská (<i>P. cyanus</i>) . .	84	nae)	143
Sýkora parukářka (<i>P. cristatus</i>) . .	85	Kavče podhorní (<i>Corvus pyrrho-</i>	
Sýkora mlynářík (<i>P. caudatus</i>) . .	87	corax)	144
Sýkora moudivláček (<i>P. pendulinus</i>)	89	Kavče žvatlavé (<i>C. graculus</i>) . .	145
Sýkora vousatá (<i>P. biarmicus</i>) . .	90	3. podčeleď: Straky (<i>Picainae</i>) . . .	145
Podčeleď: Králíčkové (<i>Regulinae</i>) .	91	Straka (<i>Corvus pica</i>)	146
Králíček obecný (<i>Regulus crista-</i>		4. podčeleď: Sojky (<i>Garulinae</i>) . . .	147
tus)	92	Sojka (<i>Corvus glandarius</i>)	148
Králíček ohnivý (<i>R. ignicapillus</i>) .	93	Ořešník (<i>C. caryocatactes</i>)	150
6. čeleď: <i>Strizlci</i> (<i>Troglodytidae</i>) . . .	94	15. čeleď: <i>Pěvci vrbáčovití</i> (<i>Fringilli-</i>	
Strízlík (<i>Troglodytes parvulus</i>) . .	95	dae)	151
7. čeleď: <i>Drozdi</i> (<i>Turdidae</i>)	97	1. podčeleď: Pěnkavy (<i>Fringillinae</i>) .	152
Drozd obecný (<i>Turdus musicus</i>) . .	99	Pěnkava (<i>Fringilla coelebs</i>)	153
Brávník (<i>T. viscivorus</i>)	101	Jikavec (<i>F. montifringilla</i>)	156
Kvičala (<i>T. pilaris</i>)	103	Pěnkava podhorní (<i>F. nivalis</i>) . . .	157
Vrčala (<i>T. iliacus</i>)	104	Stehlík (<i>F. carduelis</i>)	158
Kos turecký (<i>T. torquatus</i>)	105	Čížek (<i>F. spinus</i>)	160
Kos obecný (<i>T. merula</i>)	106	Pěnkava citronová (<i>F. citrinella</i>) .	162
Drozd skalní (<i>T. saxatilis</i>)	108	Čečátka obecná (<i>F. linaria</i>)	163
Drozd modrý (<i>T. cyanus</i>)	110	Čečátka severní (<i>F. canescens</i>) . .	164
8. čeleď: <i>Skorci</i> (<i>Cinclidae</i>)	111	Jirice obecná (<i>F. cannabina</i>)	165
Skorec vodní (<i>Cinclus aquaticus</i>) . .	111	Jirice horní (<i>F. flavirostris</i>)	167
9. čeleď: <i>Lejškové</i> (<i>Muscicapidae</i>) . . .	113	Zvonohlík (<i>F. serinus</i>)	168
Lejsek šedivý (<i>Muscicapa grisola</i>) . .	115	Zvonek (<i>F. chloris</i>)	170
Lejsek černohlavý (<i>M. atricapilla</i>) .	116	2. podčeleď: Vrabci (<i>Passerinae</i>) . .	171
Lejsek bělohrdlý (<i>M. albicollis</i>) . .	117	Vrabc domácí (<i>Fringilla dome-</i>	
Lejsek malý (<i>M. parva</i>)	117	stica)	172
10. čeleď: <i>Brkoslavi</i> (<i>Ampelidae</i>) . . .	118	Vrabc polní (<i>F. montana</i>)	176
Brkoslav (<i>Ampelis garrulus</i>)	119	Vrabc žlutokrký (<i>F. petronia</i>) . . .	177
11. čeleď: <i>Ťuhýci</i> (<i>Laniidae</i>)	121	3. podčeleď: Dlaskové (<i>Coccothrau-</i>	
Ťuhýk šedivý (<i>Lanius excubitor</i>) . .	122	stinae)	178
Ťuhýk menší (<i>L. minor</i>)	124	Dlask (<i>Coccothraustes vulgaris</i>) . .	178
Ťuhýk rudohlavý (<i>L. rufus</i>)	125	4. podčeleď: Hýlové (<i>Pyrrhulinae</i>) .	180
Ťuhýk obecný, masojídek (<i>L. col-</i>		Hýl obecný (<i>Pyrrhula vulgaris</i>) . .	181
lurio)	126	Hýl rudý (<i>P. erythrina</i>)	184
12. čeleď: <i>Špačkové</i> (<i>Sturnidae</i>)	128	Hýl růžový (<i>P. rosea</i>)	185
Špaček obecný (<i>Sturnus vulgaris</i>) . .	129	Hýl ořešník (<i>P. enucleator</i>)	186
Špaček růžový (<i>S. roseus</i>)	132	5. podčeleď: Křivky (<i>Loxiinae</i>) . . .	187
13. čeleď: <i>Žluvy</i> (<i>Oriolidae</i>)	132	Křivka bavorská (<i>Loxia pityopsit-</i>	
Žluva (<i>Oriolus galbula</i>)	133	tacus)	190
14. čeleď: <i>Havrani</i> (<i>Corvidae</i>)	134	Křivka obecná (<i>L. curvirostra</i>) . . .	191
1. podčeleď: Vrány (<i>Corviniae</i>)	137	Křivka bělokřídlá (<i>L. bifasciata</i>) .	192
Krkavec (<i>Corvus corax</i>)	137	6. podčeleď: Strnadi (<i>Emberizinae</i>) .	193
Vrána černá (<i>Corvus corone</i>) a		Strnad obecný (<i>Emberiza citrinella</i>) .	194
vrána popelavá (<i>C. cornix</i>)	138	Strnad zahradní (<i>E. hortulana</i>) . .	196

	Stránka		Stránka
Strnad luční (<i>E. cia</i>)	197	Datel černý (<i>Picus martius</i>)	248
Strnad cvrčivý (<i>E. cirrus</i>)	198	Žluna zelená (<i>P. viridis</i>)	249
Pištek (<i>E. miliaria</i>)	199	Žluna sedá (<i>P. canus</i>)	250
Strnad rákosní (<i>E. schoeniclus</i>)	200	Strakapúd veliký (<i>P. maior</i>)	251
Strnad rolní (<i>E. rustica</i>)	202	Strakapúd prostřední (<i>P. medius</i>)	253
Strnad malinký (<i>E. pusilla</i>)	202	Strakapúd malý (<i>P. minor</i>)	254
Sněhule (<i>E. nivalis</i>)	203	Datel bělohřbetý (<i>P. leuconotus</i>)	254
Strnad laponský (<i>E. lapponica</i>)	205	Datel tříprstý (<i>P. tridactylus</i>)	255
16. <i>čeleď: Skřivani (Alaudidae)</i>	205	2. <i>čeleď: Krutihlavi (Jyngridae)</i>	255
Skřivan polní (<i>Alauda arvensis</i>)	207	Krutihlav (<i>Jynx torquilla</i>)	256
Skřivan lesní (<i>A. arborea</i>)	210	V. řád: Ptáci holubovití (Columbinae):	
Chocholouš (<i>A. cristata</i>)	211	<i>Čeleď: Holubi (Columbidae)</i>	258
Skřivan kalandra (<i>A. calandra</i>)	213	Hrdlička divoká (<i>Columba turtur</i>)	260
Skřivan podhorní (<i>A. alpestris</i>)	214	Holub doupňák (<i>C. oenas</i>)	261
17. <i>čeleď: Zedníčkové (Certhiidae)</i>	216	Holub řivnáč (<i>C. palumbus</i>)	262
Brhlík (<i>Sitta caesia</i>)	216	Holub skalní (<i>C. livia</i>)	263
Šoupálek obecný (<i>Certhia familiaris</i>)	218	VI. řád: Ptáci kuroviti (Rasores):	
Zedníček obecný (<i>C. muraria</i>)	220	<i>Čeleď: Kurové tetřevovití (Tetraonidae)</i>	265
18. <i>čeleď: Vlaštovky (Hirundinidae)</i>	221	1. <i>podčeleď: Kuroptve (Perdiciinae)</i>	265
Vlaštovka obecná (<i>Hirundo rustica</i>)	223	Křepelka (<i>Coturnix communis</i>)	265
Jiřička (<i>H. urbica</i>)	224	Kuroptev (<i>Perdix cinerea</i>)	267
Břehule (<i>H. riparia</i>)	226	Orevice řecká (<i>P. saxatilis</i>)	269
Břehule skalní (<i>H. rupestris</i>)	227	2. <i>podčeleď: Tetřevi (Tetraoninae)</i>	269
II. řád: Ptáci rorýsovití (Cypselomorphae):*		Tetřev blusec (<i>Tetrao urogallus</i>)	270
1. <i>čeleď: Rorýsové (Cypselidae)</i>	228	Tetřívěk (<i>T. tetrix</i>)	272
Rorýs (<i>Cypselus apus</i>)	229	Tetřev vrzavý (<i>T. medius</i>)	274
Rorýs podhorní (<i>C. melba</i>)	230	Jeřábek (<i>T. bonasia</i>)	275
2. <i>čeleď: Lelkové (Caprimulgidae)</i>	231	VII. řád: Ptáci brodlívi (Grallae):	
Lelek kozodoj (<i>Caprimulgus europaeus</i>)	231	1. <i>čeleď: Bahňáci dropovití (Otidae)</i>	276
III. řád: Ptáci kukačkovití (Coccygomorphae).		Drop veliký (<i>Otis tarda</i>)	277
1. <i>čeleď: Dudkové (Upupidae)</i>	233	Drop malý (<i>O. tetrax</i>)	279
Dudek (<i>Upupa epops</i>)	233	2. <i>čeleď: Kulíci (Charadriidae)</i>	280
2. <i>čeleď: Lednáčkové (Alcedinidae)</i>	235	Čejka (<i>Vanellus cristatus</i>)	281
Lednáček obecný (<i>Alcedo ispida</i>)	236	Dytík (<i>Oedinenus crepitans</i>)	282
3. <i>čeleď: Vlhy (Meropidae)</i>	238	Kulík obecný (<i>Charadrius plumbeus</i>)	283
Vlha obecná (<i>Merops apiaster</i>)	239	Kulík říční (<i>Ch. fluviatilis</i>)	284
4. <i>čeleď: Mandelíci (Coraciidae)</i>	240	3. <i>čeleď: Jeřábi (Gruidae)</i>	285
Mandelík (<i>Coracias garrula</i>)	241	Zorav obecný (<i>Grus cinerea</i>)	286
5. <i>čeleď: Kukačky (Cuculidae)</i>	243	4. <i>čeleď: Čápi (Ciconiidae)</i>	287
Kukačka (<i>Cuculus canorus</i>)	243	Čáp obecný (<i>Ciconia alba</i>)	288
IV. řád: Šplhavci (Pici):		Čáp černý (<i>C. nigra</i>)	289
1. <i>čeleď: Datlové (Picidae)</i>	247	5. <i>čeleď: Bahňáci volavkovití (Ardeidae)</i>	290
		Volavka popelavá (<i>Ardea cinerea</i>)	290
		Bukač veliký (<i>Botaurus stellaris</i>)	292

*) Ptáci II. řádu a z 1., 2., 3., 4. čeledi III. řádu i ku křikavcům (Volucres), ptáci 5. čeledi III. a celého IV. řádu i do řádu šplhavců (Scansores) počítáni bývají.

	Stránka
Bukač malý (<i>Ardeola minuta</i>)	293
6. řeleď: Bahňáci slukovití (<i>Scolopacidae</i>)	293
Sluka lesní (<i>Scolopax rusticola</i>)	294
Sluka otavní (<i>S. gallinago</i>)	296
Koliha velká (<i>Numenius arquatus</i>)	297
Vodouš bahní (<i>Totanus glareola</i>)	298
Pisík podbílý (<i>Actitis hypoleucos</i>)	299
Jespák bojovný (<i>Machetes pugnax</i>)	300
Jespák obecný (<i>Tringa alpina</i>)	302
7. řeleď: Chřastalové (<i>Rallidae</i>)	303
1. podčeleď: Chřastalové (<i>Rallinae</i>)	303
Chřastal vodní (<i>Rallus aquaticus</i>)	303
Chřastal polní (<i>Crex pratensis</i>)	304
Chřastal kropenatý (<i>R. porzana</i>)	305
2. podčeleď: Slípky vodní (<i>Fulicinae</i>)	306
Lyska černá (<i>Fulica atra</i>)	306
Slípka vodní (<i>Gallinula chloropus</i>)	308
VIII. řád: Ptáci plováci (<i>Natafores</i>):	
A. <i>Lamellirostres</i> :	
Čeleď: Ptáci kachnovití (<i>Lamellirostres</i>)	310
Labuť krotká (<i>Cygnus olor</i>)	311
Labuť zpěvná (<i>C. musicus</i>)	312
Husa divoká (<i>Anser cinereus</i>)	313
Kachna divoká (<i>Anas boschas</i>)	315
Čírka obecná (<i>A. crecca</i>)	316
Čírka modrá (<i>A. querquedula</i>)	317
Morčák veliký (<i>Mergus merganser</i>)	318
B. <i>Steganopodes</i> :	
Čeleď: Kormoráni (<i>Graculidae</i>)	319
Kormorán obecný (<i>Carbo cormoranus</i>)	320
C. <i>Impennes</i> :	
1. řeleď: Potápky (<i>Podicipidae</i>)	322
Roháč veliký (<i>Podiceps cristatus</i>)	323
2. řeleď: Potáplíce (<i>Colymbidae</i>)	325

	Stránka
D. <i>Longipennes</i> :	
Čeleď: Rackové (<i>Laridae</i>)	325
Racek chechtavý (<i>Larus ridibundus</i>)	326
Racek bouřní (<i>L. canus</i>)	328
Rybák obecný (<i>Sterna hirundo</i>)	328
IX. řád: Dravci (<i>Rapaces</i>):	
1. řeleď: Supové (<i>Vulturidae</i>)	330
Sup bělohlavý (<i>Vultur fulvus</i>)	331
2. řeleď: Sokolové (<i>Falconidae</i>)	332
1. podčeleď: Orlové (<i>Aquilinae</i>)	332
Orel skalní (<i>Aquila fulva</i>)	333
Orel křiklavý (<i>Aq. naevia</i>)	334
Orel mořský (<i>Haliaeetus alhicilla</i>)	335
Orel říční (<i>Pandion haliaetus</i>)	336
2. podčeleď: Sokolové (<i>Falconinae</i>)	337
Sokol obecný (<i>Falco peregrinus</i>)	338
Ostříž (<i>F. subbuteo</i>)	340
Dřemlík (<i>F. aesalon</i>)	341
Postolka (<i>F. tinunculus</i>)	342
Postolka rudonohá (<i>F. vespertinus</i>)	343
3. podčeleď: Jestřábi (<i>Accipitrinae</i>)	344
Jestřáb (<i>Astur palumbarius</i>)	344
Krahujec (<i>A. nisus</i>)	346
4. podčeleď: Káně (<i>Buteoninae</i>)	348
Káně lesní (<i>Buteo cinereus</i>)	349
Káně rousňák (<i>Archibuteo lagopus</i>)	350
5. podčeleď: Luňáci (<i>Milvinae</i>)	351
Luňák červený (<i>Milvus regalis</i>)	351
3. řeleď: Sovy (<i>Strigidae</i>)	352
Výr (<i>Strix bubo</i>)	354
Kalous (<i>S. otus</i>)	356
Pustovka (<i>S. brachyotus</i>)	357
Sova pálená (<i>S. flammea</i>)	358
Sova obecná (<i>Syrnium aluco</i>)	359
Sova bělavá (<i>S. uralense</i>)	360
Sýc obecný (<i>Athene noctua</i>)	361

Připomenuti o zařazení tabulek.

Na připojených tabulích, provedených podle akvarell Emila Schmidta, zobrazení od I. až do XXXX. tab. někteří ptáci naši tím pořadem, jakým se asi u nás venku v přírodě od jara do zimy objevují. Poněvadž není možno, dbáti téhož sledu i v textu, nutno tabulky buď svázati jednu za druhou po řadě (I.—XXXX.) a dáti je všechny vesměs za text, anebo vložit do něho tam, kde některý z vyobrazených ptáků právě popsán, tedy na př. takto:

Tab. I. k titulnímu listu.

" II.	za str.	98.
" III.	" "	294.
" IV.	" "	152.
" V.	" "	62.
" VI.	" "	36.
" VII.	" "	44.
" VIII.	" "	22.
" IX.	" "	52.
" X.	" "	244.
" XI.	" "	74.
" XII.	" "	144.
" XIII.	" "	200.
" XIV.	" "	250.
" XV.	" "	262.
" XVI.	" "	70.
" XVII.	" "	224.
" XVIII.	" "	358.
" XIX.	" "	238.
" XX.	" "	266.

Tab. XXI. za str. 126.

" XXII.	" "	232.
" XXIII.	" "	132.
" XXIV.	" "	280.
" XXV.	" "	304.
" XXVI.	" "	158.
" XXVII.	" "	80.
" XXVIII.	" "	210.
" XXIX.	" "	218.
" XXX.	" "	102.
" XXXI.	" "	16.
" XXXII.	" "	346.
" XXXIII.	" "	148.
" XXXIV.	" "	170.
" XXXV.	" "	112.
" XXXVI.	" "	122.
" XXXVII.	" "	138.
" XXXVIII.	" "	186.
" XXXIX.	" "	162.
" XXXX.	" "	190.

Oprava. Nedopatřením při korektuře vloudilo se na několik míst (v údajích o potravě ptáků zajatých) místo „ptačince“ slovo „drechnička“, což si čtenář laskavě opraviž.

O životě ptactva vůbec.

Neupřel nikdo, že jsou ptáci miláčky starostlivé matky přírody. Neznáme zajisté živočichů, jimž by tolikेरých výborných darů byla udělila. Nejvzácnějším všech ostatních jest ovšem let; kdežto na příklad ssavci jen po zemi krácejí nebo pobíhají, jen po stromech šplhají, vznášejí se a poletují ptáci široším vzduchem, kamkoli jim libo. Známe ovšem také ssavce letouny a létavé ryby: ale obojí tito živočichové v pohybech svých ptáků nedostihují, nanejvýše se ve vzduchu pracně třepotají a vzhůru poněkud se vyšvihnouti umějí; létati v pravdě však dovedou ptáci jediní. I pestré, ano nádherné roucho jejich se nám líbí. Zvláště však dvě vlastností jejich člověku milými je učinilo. Jeť to jednak veselá, čtverácká povaha a líbezný zpěv, pro něž rádi zapomínáme na některé vlastnosti jejich naopak nekalé, o kterých v popise jednotlivých druhů také ovšem zmínku učiníme, aby nás nemohl nikdo viniti, že pro samou chválu chyb nevidíme. Jak rádi nasloucháme na příklad veselé ranní písni skřivánkově, jak dojatai býváme nočním tlukotem slavičím; osamělému chodci temným lesem doajista by se zastesklo, kdyby hlasité šveholení různých pěvců lesních té mu nedodalo útěchy, že není sám!

Také starost, jakou mají někteří ptáci o mláďata, o holátka svá, bedlivého pozorovatele zrovna dojatai musí. Již pečlivá úprava hnízda budí podivení; vytrvalost, jakou na vajíčkách sedíce je zahřívají, jakou vylíhlým písklatům potravu snášejí a ve žluté zobáčky kladou, statečnost, jakou je brání a horlivost, jakou je učí, kterak by létati a sama si potravu vyhledávati měla: toť všecko také vlastnosti, pro které si člověk ptactvo ze všech snad živočichů nejvíce oblíbil. Zvláště Slovanům od nepaměti bývali a jsou ptáci tvory milými. Často slýchati v písních národních, že posylají lidé vzkazy a zvěsti osobám nejmilejším jen po ptácích, kteří zprávy věrně donášejí a s odpovědí bezpečně se vracejí. Staří věřili, že se duše zemřelých ve ptáky proměňují: dušičky nevinátek v holubice, černé duše zločinců v krkavce. A jakou hojnost rozmanitých přísloví, dojemných pohádek a pověstí o ptácích u nás povídati uměli a umějí!

Veškeren život veliké většiny ptákův od té chvíle, kdy slabounké mládě poslední střípek skořápky se sebe svrhne, až do smrti jeho není, než řadou poutavých, ba rozkošných obrázků, jež každého nepodjatého pozorovatele mile pobaví, ať již na ně patří chladným zkoumavým zrakem přírodopytce, nebo upřímným okem člověka, jenž vůbec není netečným a lhostejným k tomu, co ve věčně vznešeném velechrámu přírody kolem sebe zří.

Zádný tvor neumí užiti času tak moudře, jako pták, jemuž není ani nejdelsí den příliš dlouhým, ani nejkratší noc dosti krátkou. Již záhy na úsvitě, ba ještě dříve, než se na východě objeví první červánky ranní, ptáci z krátkého spánku se probouzejí. V noci pospí si sotva jen dvě, tři hodiny, ve dne podřimnou si jen několik minut. Naše slepice ubírají se do posad ovšem velmi záhy na večer, ale neusnou hned, tak že také nespí déle tří hodin; jen větší dravci jako velcí páni vylézají z nočních skrýší svých poněkud později. Sotva se bylo ptáče z ranního sna probudilo, pozdraví nové jitro veselým zpěvem a teprve pak se jme hledati potravu. Skoro všichni ptáci, jichž nekrmí štědrá ruka lidská, zahánějí si hlad dvakráte za den, a to ráno a na večer; v poledne si dílem odpočívají, dílem se strojí, peří si čistí a upravují. Po jídle se také rádi vykoupají, je-li jim to vůbec možno; peří tu rovnají teprve po koupeli, jiní ptáci pak, když se byli v prachu nebo v písku vyváleli, popelili. Na večer se rádi slétnou na určitá místa ve družné besedy, kdež pak štěbetají a hovoří jako o závod; pěvci si ještě jednou z plných plic zašveholí a pak jdou spat buď všichni společně na místo jedno, buď každý porážnu ku svému hnízdu, zvláště sedí-li na něm samička, mají-li v něm mláďata, kteráž ve dne v noci ochrany rodičů svých potřebují.

Hůře jest ovšem v zimě, kdy pole, les i lán sněhem jsou pokryty a vody zamrzly. Všemu tvorstvu nastanou dnové plní všelikých strastí; nejen že se ubožákům sotva podaří, aby si kde drobné sousto ulovili, ale i od větších, hladových škůdcův, ano i od člověka jest jim tím častěji, tím úsilovněji se brániti. Z opeřenců viděti venku po různu jen některé ptáky stále, kteří vlasti naší neopouštějí a v zimě v létě tu zůstanou. Kromě všudybyla vrabce hopkují po cestách a kolem příbytků lidských strnadi a chocholouši; venku uzříš po silnicích vrány, havrany i jinou podobnou havěť černou a se stromů sýkorky, strízlici a příbuzní jejich pracně sbírají zbytky zhynulých hmyzů nebo skřehlé larvy jejich. S jakou radostí se slétnou ubohá ptáčata, zasype-li jim kde milosrdná ruka lidská trochu drobtů nebo zrní; jakou rychlostí pak pracují útlé zobáčky jejich! A jako by jim toho nepřáli, vyrazí z blízkého houští sojka, s osamělého stromu v poli fuhýk a zuřivým útokem se vrhnou na menší ptáky mrazem a hladem beztoho zmořené. Vyjdeme-li do polí, uzříme na místech, kam nebyl sníh

napadal nebo odkud jej byli zajíci uhrabali, houfec zkřehlých koroptví; objeví-li se kde nad nimi hladový jestřáb, utekou se postrašení ptáci do blízkého houští nebo pod převislou závěj, ačkoli skoro vždy přece některý z nich ve spárech dravcových bídne smrtí sejde.

Na lonských, povadlých úborech bodlákových, na různém býlí, na plotech a v olšinách kolem zamrzlých potoků poskakují hejna stehlíků, konopek a čížků; s větve na větev šplhají šoupálkové, kolem nich se míhají různí druhové sýkorek a v holých korunách řeřabin zadumání sedí hýlové. Všickni tito jsou ptáky tažnými, totiž létají u nás i v zimě z kraje do kraje a zůstávají na jediném místě potud, pokud tam potravy nalézají. Tak si ovšem vedou i jiní ptáci také v létě a to nejen u nás, nýbrž po vsí zemi. Toulají se stále na příklad i samečkové osířelí a větší dravci, tito jen proto, aby neměli nikdy nouze o hojnou potravu pro nenasytný svůj žaludek.

V zimě k nám zvláště za krutých mrazů často zavítají i brkoslavi a drozdi, jikavci, sněhule a jiní vzácní hosté z krajín severních. Smutné to vůbec pro ptactvo časy! Musíť všecko třítí hlad, jest pronásledováno dravci denními a sovami, pak ovšem také liškami, kunami, lasicemi, ano i hladovými kočkami, nad to i nezbedná mládež a po nešlechtném výdělku bažící ptáčníci skřehlá ptáčata lapají, ba ani myslivec jich neušetří. Ale ještě před jarem, ano někdy již v teplejších dnech lednových a únorových, navracejí se k nám první poutníci z krajů teplejších: v brázdách poledním sluncem sněhu zbavených pobíhají skřivani, v holých ještě korunách stromův ovocných uzříš první špačky, za nimiž přilétají čím dále, tím četnější houfy ostatních ptáků stěhovavých, až se konečně později dostaví i nejvzácnější ptactvo letní, žluvy, mandelíci, dudkové, rorejsi a j. Ale i tito zakoušívají krutých svízeli. Vylákala-li je z bytů zimních touha po domově příliš záhy, zmírají tu náhlými mrazy nebo jako zejména družné vlaštovičky nedostatkem potravy, a mnohý z nich se navrátil ve vlast svoji proto jen, aby tu za nedlouho zhynul! —

Každý pták má tělo zřízeno, opatřeno tak, jak toho způsob života jeho žádá. Vizmež jen zobák, podivuhodným způsobem přeměněné a rohovitým povlakem opatřené čelisti ptačí lebky: kolik tu různých tvarů! Silným, hákovitým zobákem svým mohou se dravci statečně brániti i koříst svoji rozsápati. Naši datlové by zajisté bez kuželovitého zobáku svého ve kmeny stromů lesních děr dlabati nedovedli; šidlozobí pěvci útlým zobáčkem i z nejužších skulin ve dřevě vybírají si hmyzy, kdežto pěvci živící se tvrdým zrním zobák mají kuželovitý, ostrohranný. Vlaštovky a lelkové, hmyz v letu lapající, mají zobák široko rozeklaný, aby jim tak snadno některá muška neušla; čápi a volavky si dlouhým zobákem vybírají kořist z bahna a z vody, kdežto kachny zobákem plochým, citlivým ve vodě

žvechtajíce červy, hmyzy, jikry rybí a j. dobře si z ní loviti umějí. Také nohy mají úpravu rozmanitou. Ptáci plavci mají prsty blanou plovací spojeny, bahňáci se brodí v kalu nohama dlouhýma, až nad patou lysýma, kurovití ptáci mají nohy statné a silné prsty jen tupými drápy ozbrojené, aby dobře hrabati mohli; pěvci po zemi pobíhající mají drápy rovné, pěvci pokřovní ohnuté, aby se jimi tím lépe i na tenkých větvích udržeti dovedli; datlové i po svislých kmenech dobře šplhající mají dva prsty do zadu obráceny, aby nesklouzli, čemuž ovšem mimo to i tuhá péra ocasní brání, a dravci popadají, unášejí v ostrých, jako srpy ohnutých drápech svých i kořist nemalé váhy. Ptáci, kteří špatně létají, jako na příklad někteří kurové, mají v náhradu za to obratné nohy, aby nepříteli alespoň hbitým útekem mohli uniknouti. Dodáme-li ještě, že i peří ptáků jest upraveno podle způsobu jich života, pomyslíme-li na příklad na silné perutě dobrých letounů, na měkké peří sov, lelkův a jiných ptáků nočních, kteří tou příčinou tiše a bez hluku létati mohou, na husté peří ptáků vodních, kteří si je nad to i výměskem dvou žláz tukových nad ocasem položených mastiti dovedou, aby se jim nepomácelo, na tuhá péra v ocase šoupálků nebo šplhavců: dovede nás i několik těchto dokladů přesvědčiti o pravdě slov shora řečených, že totiž není ptáka, jenž by neměl těla tak upraveného, aby dokonale vyhovovalo všem jeho potřebám, jeho způsobu života vůbec.

Zpěv ptačí.

Slyšíš srdce, švehol ptactva?
les se v jarní chvíli vsnil,
a líbezná melodie
z prsou na pažít se lije,
ba i květ se rozhojnil.

(Heyduk.)

Básníci všech národů, všech věků nikdy neopominuli ve svých písních jarních nadšené vzdáti pochvaly rozkošnému zpěvu našich opeřenců. A že to spravedливо, zda nepřisvědčí tomu kdokoli z nás, kdo si jen jednou v jarní podvečer zašel v háj, v němž všecko rostlinstvo stkví se nádherným rouchem jarním, v němž cítíš tisícero vůni přelíbeznou a kde chodec prací denní unavený okřeje zvucným šveholem rozjařeného ptactva? Tlukot slavičí, hvizd kosů, štěbetání skřivanů lesních, pěnkav a sedmihlášek, radostný zpěv drozdů, volání kukaček a nesčetné jiné hlasy pěvců pokřovních: všechny ty zvuky splývají v jediný mnohohlasý sbor, jemuž není rovného.

Všickni skoro ptáci mají hlas zvučný, plný a jasný. Někteří ovšem také jen skřehotají a krákorají písničku nepřiliš lahodnou, ale těch nemnoho; němého ptáka neznáme vůbec. A nejen líbezné melodie řinou se z útlých krčků našich pěvcův: oni také štěbetají, druh se druhem rozmlouvají, spojujíce různé zvuky v mnohotvárnou řeč, jíž rozumí nejen jiná ptáčata, ale i člověk, poslouchal-li ji pozorně a častěji. Že mají ptáci pro určité city skutečně zvláštní zvuky. ano řekli bychom skoro slova, toho dokladem jsou na příklad výstražné hlasy starších ptáků. jichž nezkušená mláď vždycky hned poslechne. Nejrozmanitější hlasy ovšem slyšeti v říši ptactva tou dobou. kdy si samečkové samiček vyhledávají, kdy si ptáci hnízdo staví; ačkoli umějí samičky také štěbetati podobným způsobem, jako sameci, přece jich v jedné příčině nedostihují, nedovedouce zapěti delších vět, spojovati tónů různé výšky a délky v souvislé sloky. Že má každý pták svůj hlas zvláštní, že i skrytého pěvce po něm poznáme, toho snad ani uváděti nemusíme; každý druh dovede vyluzovati určité tóny, každý je jinak ve sloky spojuje, každý má jiný objem hlasový. Dobře dí Vrchlický:

Ten perly pouští v tmavý pohár lesa,
ten lká, ten sní, ten volá, onen plesá,
ten cvrčí, onen zvoní, jiný hvízdá,
ten chválí blankyt, ten zas šero hnízda.
A vše, co pějí, přec je souzvuk ladný...

Úsečné, krátké a jasné zvuky zoveme tlukotem; plynou-li z něžného hrdélka pěvce proudem nepřetržitým, říkáme, že to zpěv. Slavíci a pěnkavy tlukou, stehlíci a skřivani zpívají. Zkušení ptáčníci řadí nejlepší pěvce asi takto: nejdovednějším jest slavík uherský, pak slavík obecný, po něm pěnice černohlavá, popelavá, rákosník, pěnice slavíková, vlašská a podkřovní. skřivan lesní a polní, kalandra, sedmihlásek, drozd zpěvný. kos, drozd modrý a skalní, chocholouš, žluva, červenka, pěnice podhorní, modráček. bělořit, pěnkava, konopka, hejl, stehlík a čížek. Ovšem že by ptáky tuto uvedené různí jich přátelé vedle vlastního svého vkusu asi jinak sestavili, ale valně asi pořádku toho nepozmění. O čistosti duševní. o vzácných vlohách některých pěvcův i to jest důkazem, že majíce sami hlas pěkný, líbezný, přece se po jiných ptácích jednotlivé tóny, ba celé sloky zpěvu jejich opakovati naučí a tak věrně je napodobí, že jest skutečně s obtíží poznati, pěje-li to pravý zvuků těch skladatel, či pták posměváček. Ze všech ptáků se po jiných nejlépe opičiti umějí fuhyk obecný, rákosník bahní a zvláště šibal sedmihlásek. I po kolovrátku dovedou ptáci zajatí pěti a hvízdati. Na některých místech venku v přírodě dobrý, starý zpěvák naučí mláď šveholiti tak líbezně, že to až milo jest poslou-

chatí; jinde pokazí špatný zpěvák druhý své tou měrou, že hlasu jich téměř ani nepoznáme.

Nezpívá však ptáče všude a vždy písničku stejnou: místo a čas mají mocný vliv na jeho hlas. Již ptáci zajatí to dávají na jevo; černohlávek s otlučeným ocáskem, odřeným peřím, uvězněný v malé, nečisté kleci zpívá tak litostivě, že se ti ho zželí — a týž ptáček ve kleci prostranné chovaný, má-li všecko, co jen srdce ráčí, šveholí zase tak radostně, ba až rozpustile, jakoby seděl někde venku ve křovinách, vroubících horskou bystrinu. Někdy se však člověku jen zdá, že nepěje pták, jak by měl: i na vnímavou mysl jeho mají veliký vliv ráz krajiny, místo, čas roční a mnohé jiné a jiné okolnosti. Zdá se mu, že tlukot slavíka v háji za noci májové zní docela jinak, než ve dne kdesi v zanedbané, plevelem zarostlé zahradě; poslouchá-li zpěv drozdův anebo pěnkavčin v sadu, jehož stromy všecky bělostnými květy jsou pokryty, ani ho téměř nepozná, ozve-li se mu kde venku v suchém roští nebo v nevlídné houštině. Octne-li se v temné noci na pokraji háje, nemůže se ani nabažiti sladkého zpěvu skřivana lesního, jehož si naopak sotva povšimne, kráčí-li týmž místem za parného dne, všecek jsa zemdlen a poprášen, i kdyby ptáček ten šveholil sebe příjemněji. Štěbetání strízlíčkovy a chocholoušovy se ve hlučném, jarním sboru všeho ptactva ztrácí téměř docela; jak rádi je však slýcháme venku za jasného poledne v prosinci, ač se sotva ještě ozývá, vítající je jakožto slabounký ovšem hlásek posledních pěvců, kteří nám tu na zimu zbyli!

U hnízda.

Když bylo nové jaro všecky stopy minulé právě zimy zahladilo, když se byli všickni opeřenci stěhovaví k nám zase navrátili, počnou záhy o to péči míti, aby rod jejich nevyhynul. Majíce teď všude v přírodě hojnost všeliké potravy, přestanou žíti ve větších hejnech, rozptýlí se a teď se začne každý sameček ohlížeti po samičce. Nastane čas ptačích svateb, jak Jiho-slované vypravují. V teplejším Chorvatsku prý již v den sv. Valentina (14. dne měsíce února) nebo nejpozději o sv. Řehoři (12. dne březnového) vystrojují si ptáci bohaté hody svatební. Žení prý se přede všemi ti ptáci, již se byli loni vylíhli a z hnízda byli vyvedeni; ale jen ta samička dostane muže, která dovede zpívati tak, jak jí ostatní svatebčané předzpěvují. V lese bývá pak veselo a hlučno. To ovšem jen pohádka, ale zrnko pravdy v ní přece.

Nejprve si hledí sameček nakloniti některou samičku hlučným zpěvem, vyluzuje z neunavného hrdélka zvuky nejlíbeznější. Slavíci tlukou na jaře

nejkrásněji a samečkové hrdliček o přítrž vrkají a cukrují; však i čáp klepe dlouhým zobákem svým se zvláštní umělostí a vrány také krákají, jak jen dovedou nejlépe. Ale všechny ty zvuky nejsou vždycky jen výrazem touhy po klidném životě rodinném v útulném hnízdečku; i žárlivý sameček, nestojí-li oň samička vyvolená, ulevuje hněvem překypujícímu srdci hlučným zpěvem anebo zvuky bojovnými vyzývá na souboj soka, jenž mu byl samičku odloudil. Pro takové city mají ovšem ptáci zvuky své zvláštní; pěvci spíše pak jen pronikavě křičí, datlové jak říkáme bubnují, kohouti vztekle krákorají a krocani hudrují, jakoby zrovna všecko všudy kolem nich bylo zčervenalo. O samičky jest ptákům již z té příčiny bojovati, ježto jest jich méně, než samců. Bývají to kruté půtky a boje! Oba soupeři krouží ve vzduchu jeden kolem druhého a ohánějí se zobáky svými tak udatně, až jim z těla peří lítá. Po chvíli ustanou, ale za nedlouho dají se do rvačky znova a bojují tak dlouho, až jeden z nich jest přemožen a buď zahnán, buď i zabit. U našich ptáků kurovitých může boj trvati kolik dní. Ale nebývá ostrý zobák jedinou zbraní sokovou; drobnější ptáčata se honí tak dlouho a s takovou vytrvalostí, až jedno z nich k smrti uštváno někde se ukryje a z pravidla zemře; výborní pěvci, na příklad slavíci, zpívají a tlukou o závod, až konečně jeden z nich zemdlen ustane, nebo dokonce porouchav si svůj jemný ústroj hlasový zahyne.

A nejen hlasem a zpěvem, i tancem a mistrným, dovádivým letem se samečkové o přízeň samic ucházejí. Kdož by nebyl slyšel o tom, kterak tetřeví kolem slepic se krouží a poskakují jako posedlí. kdož sám neviděl holuba, kterak sladce vrkaje před holubicí se uklání, kolem ní si vyšlapuje a zrovna tančí, nebo neposedu vrabce, kterak kolem vyvolené samičky hopkuje, že to až k smíchu? Také peří některých ptáků mívá z jara barvy ohnivější; samečkové některých druhů zvláště ve krajinách jižnějších nabudou pak barev velmi pestrých, jež jim do podzimku znenáhla zase vyblednou. Není to snad jen následkem toho, že by si šedé konce per otloukli, jakož se jindy mysliło; sama papěř se rozvine, rozestře a má barvy živější, než v zimě nebo později v létě a na podzim.

Konečně se samečkovi podaří, že si přízeň některé samičky získá, i stává se u většího dílu ptactva, že pak sameček družky své již neopustí, nýbrž o strasti a slasti života vezdejšího se s ní věrně sdílí až do té doby, kdy jeden z nich zlobou lidskou, ve spárech dravcových nebo smrtí přirozenou zahyne. O takových ptácích říkáme, že žijí po párech. První starostí jejich ovšem jest, aby si pro hnízdo příhodného místa vyhledali.

A pojďme spolu k ptáčeti,
 když z jara počne život hravý —
 přes moře právě přilítlo,
 a už si v keři domov staví.
 Už letí pro mech do lesa
 a v polích hledá měkké vlásky,
 od rána snáší s klopotem

A snáší si rok jako rok totéž stavivo, jež nahrazuje jiným jen pak, nemá-li dostatek toho, z něhož bylo kolébku mláďat svých stavěti uvyklo. Snáší je v zobáčku a zobáčkem také hnízdo splítá, při čemž ho po chvíli tíží těla svého, zejména prsoma svýma stlačiti, upevniti, uhladiti neopomine; jen dravci nosí větve a mech na hnízdo ve spárech svých. Netřeba snad připomínati, že stavitelem hnízda bývá skoro vždycky samička, již sameček stavivo přináší. hlídaje pak hnízdo buď zcela, buď z části hotové, kdy se samička vzdáliti musí, a nezřídka i líbezným šveholením jí při stavě chuti a vytrvalosti dodáváje.

I tvar. i poloha hnízd ptačích jsou velmi rozmanity. Z pravidla nalézá se hnízdo asi ve středu okresu, v němž pták přebývá, v němž loví a po potravě slídí, z něhož se nikdy příliš daleko nezatoulá. A tam jeden na zemi, jiný na vodě, jeden v tmavém lese, jiný v širém poli, jeden dole při zemi, jiný vysoko na stromě nebo na skále vyvolí si místo pro hnízdo. Dravci si je budují na vysokých stromech anebo skalách, ptáci hrabaví a běžci skoro bez výjimky na zemi, lesní pěvci pokrovní v haluzích stromův a křovin, do děr ve kmenech anebo do mechu v houštinách, ptáci brodiví v rákosí nebo ve trávě na břehu rybníkův a potoků, ptáci mořští do děr a t. d. ale vždycky jest hnízdo tak ukryto a tak stavěno, že ho nepřítel jen stěží vypátrati dovede, že není k němu přístupu. Nemalý vliv má tu i člověk, buď ptákům příhodná místa pro hnízda upravuje, buď je naopak zrušuje. Staloť se, že se i vlaštovičky tou příčinou ze příbytků lidských do skulin skalních, do děr ve stromech utekly, kdežto se naopak vrabec, rehek domácí, poštolka, kavka a sýček usídlili v příbytcích lidských, aniž jich člověk pozval. Poraziv duté stromy, rozházev hromady kamení přinutil bělořity a sýkorky, že se i v děrách podzemních uhníz-dily.

Nejmenší práci s hnízdem mají ptáci, kteří snášejí vajíčka svá přímo na holou zemi; jsou to naši kulíci a lelkové. Jiní si tu udělají alespoň jamku, jako na příklad rackové a bojovní jespáci. Buřňáci a mořské vlaštovky hrabou v zemi díry, ve kterých si hnízdo upravují a jež bývají tak dlouhé a hluboké, že se obratnosti a vytrvalosti jejich skutečně podiviti musíme; podobná hnízda na strmých březích řek a ve velikých hromadách písku robí i drobná naše břehule, v zemi pod břehem pestrobarevný lednáček, jenž je vystýlá vyvrženými, odpolu strávenými kůstkami rybiček,

jež byl pohlтал. Pečlivější úpravu mají pozemní hnízda našich skřivánku, kteří si mělké jamky v polích vykládají stébly. měkkými vlákny travin, ba také žíněmi koňskými.

Na zdech příbytků lidských i jiných všelikých budov si umělé své hnízdo z hlíny a bláta staví vlaštovička, robíc je toliko ráno, tedy každodenně po kousku, aby za den náležitě stvrdlo. utuhlo, aby se vlhká stavba tak snadno nezřítla. .Krkavci snášejí na vrchol stoletého dubu ne' o huku chrastí, haluze a budují tu z nich hnízdo obšírné, docela otevřené. Buď také na vrcholech stromů, buď na hřebenech střech a tu nezřídka na starém kole, jež tam byl člověk schválně položil. si čápi staví hnízdo, na němž se rok jako rok týž párek usadí, když si je byl prve opravil a nahoře kolem do kola kus obruby přidělal, tak že jest vždy vyšší a vyšší. Pyšný orel si neúhledné hnízdo jakoby na chvat uplete na nepřístupné skalině, na vrcholu obrovského stromu; na stromech poblíž vody uzříš jinde zase hnízda volavek, jež se rády ve větších společnostech na jednom místě usazují. Všecka tato hnízda, pak i hnízda vran, divokých holubův i menších pěvců, kteří se na stromech a ve křovinách hnízdí, mají skoro týž tvar, totiž podobu okrouhlé mísky, nahoře otevřené; jen straka nad ním staví ochrannou stříšku z větviček, tak že do něho jen otvorem postranním leze. Podobné hnízdo umělejší. zavřené, plochému vaku podobné zavěšuje žluva do úhlu mezi větvemi starého. vysokého štěpu.

Daleko větší péčí buduje hnízdo své drozd zpěvný; má sice také podobu mísky z větviček, kořínků, lišejníků, různých stonkův a z mechu upletené, ale uvnitř jest opatřeno povlakem ze ztrouchnivělého dříví, ze tříštiček dřevěných, slinami slepených a zobákem pěkně ublazených. Také pěnkava si ještě dříve, než vyrazí listí na stromech, v úzlabí mezi haluzemi nebo na staré, uzlovité větvi staví pěkné hnízdo téměř kulovité, jen nahoře přímo ufaté, otevřené, vně ze zeleného mechu, z tenkých stébel trav, z kořínků. ba i z vlny upletené a lišejníky ověšené, tak že je stěží na stromě uhlídáš, uvnitř pak peřím, srstí nebo vlnou vyložené a vůbec tak uměle i v nejmenších podrobnostech vyrobené, že toho jiný pták příbuzný nedovede žádný. Mají sice stehlíci, konopky a čížkové, pak i strnadi hnízda podobná, také uvnitř peřím. srstí, vlnou, neb i kořínky, travou a vlákny rostlinnými pečlivě do kulata vystlaná, ale umění pěnkavčina nedostihuje ni jediný. Přece však nad ni, ba nade všechny naše ptáky předčí znamenitou stavbou hnízd svých ještě sýkorka mlynářik a moudivláček. Zvláště hnízdo moudivláčkovo budí spravedlivé naše podivení, i není kromě tropických snovačů ptáka, jenž by se umělostí nepatrné této sýkorce vyrovnal. Tvarem i úpravou proslulé hnízdo to jest na špičkách větví vrbových z pravidla nad vodou zavěšeno, má po-

dobu vejčitého vaku s kulatým otvorem postranním a jest z vlny ovčí, zřídka kdy ze srsti nebo z lýčí upředeno.

Ale i na hnízda méně umělá přece bývá pěkná podívaná; ku nejhezčím náleží hluboké, mískovité, ze suché trávy, z lýčí, vlny, ze zámotků housenek a jiných vláken upředené hnízdo sedmibláskovo, v hustém křoví bezpečně ukryté, pak známé, pěkně kulovité hnízdo střízlíčka, jenž si nezřídka udělá kromě prvního hnízda i ještě druhé, prve než vajíčka snese, a také do tohoto je uloží. Menší dovedností robena jsou hnízda slavíků, červenek a modráčků, ba hnízda všech znamenitějších pěvců, jež bývají ukryta v nízkých houštinách, na zemi. Dnem jejich bývá hromádka suchého listí, stěny upleteny jsou ze stébel a stonků rostlinných, z rákosí a sítin, uvnitř pak jest míska ta vyložena kořínky, vlákny rostlinnými nebo žíněmi. Sýkora koňadra, modřinka, parukářka a uhelníček snášejí vajíčka do děr ve větvích a ve kmenech stromů, jež ovšem prve měkkým povlakem opatří: dole je vyloží kořínky, travou nebo mechem, po stěnách pak peřím, vlnou, štětinami. nebo jakoukoli srstí vůbec. V podobných děrách zřítí často i nedbale ze slámy a trávy upravené, husím a slepičím peřím, ba v nouzi i lišejníky vystlané hnízdo špačkovy, jen že bývá častěji vysoko na stromech, než níže v sousedství bytu sýkorčina. Díry, jež si datlové ve kmenech vydlabávají, aby tam na dřevo ztrouchnivělé vajíčka snesli, snad ani jména hnízd nezasluhují; nezřídka se v doupatech takových usadí i brhlíci, ale ti si je přece trochu upraví, zvláště pak příliš obšírný otvor hlinou a slinami zalepí až na malou. kulatou díрку. již pak sotva tělo jejich proklouzne a kromě toho i stěny jeho blátem pečlivě vymažou. Podivné, ale nepříliš pěkné jest hnízdo dudkovo, v děravé větvi, kdekoli ve skulině zrobené a uvnitř korou ze stébel, kořínkův a trusu kravského vyložené.

Aby naznačili různý způsob stavby a rozmanitou úpravu hnízd dávají někteří přírodozpytci ptákům po podobě hnízd zvláštní jména, vyjímajíce ovšem ptáky, kteří se hnízdí na zemi, na příklad labutě, kachny, husy, kury, racky, skřivany a j., pak ptáky vetřelce, kteří vajíčka svá snášejí do hnízd cizích a péči o mláďata z nich vylihlá ukládají samičkám jiným. K těm zejména naše kukačka náleží. I vrabci rádi se usadí vlašťovkám a vranám přímo do hnízd, nebo ve vnějších štěrbinách na příklad hnízda čapího.

Zoveme pak dovednější stavitele hnízd ptačích podkopníky, zedníky, tesaříky, plochaři, košíkáři, snovači, krejčíky, plšťaři, tmelaři a pokrývači. Podkopníci hrabou si díry pro hnízda v zemi; počítáme k nim břehule, vlhy, lednáčky a papuchalky. Vlašťovky, plameňáci, a někteří drozdi lepí si hnízdo z hlíny buď celé, buď je blátem uvnitř vymažou; ty zedníky zoveme. Ptáci tesařící si zase ve stromech díry dlabají, aby

do nich vajíčka svá snesli: patří k nim datlové, krutihlav a sýkora modřinka. Plochaři, na příklad hrdličky, orlové, čápi a volavky mívají hnízda téměř úplně plochá, mělké míse podobná a z haluzí, ze chrástí na rychlo zrobená. Z tenkých větviček, ze sítí a travin uplétají si hnízda košíkáři: straky, havrani, vrány, brávníci, hejlové, dlaskové a rákosníci. Ku snovačům utkávajícím něžná svá hnízdečka ze vláken rostlinných a živočišných počítáme z našich ptákův evropských pěnici modrou, konipasa bílého, červenku, rehka. žluvu a přede všemi sýkorku mlynářika a umělce moudívláčka. Ptáků krejčíků, kteří si hnízdo z listí zobáčkem sešívají, u nás nenalezneš; jsou to někteří trupialové američtí a podobní ptáci v západní i východní Indii přebývající. Plstři zase derou a trhají vlnu ovčí nebo rostlinnou na jemná vlákna a z nich si pletou hnízdo, jež pak vyhlíží, jakoby bylo plstěné. Z našich ptáků připlétají do plsti takové ještě vlákna mechových, lišejníkových pěnkavy a stehlíci. Mezi tmelaře, již hnízdo slepují tuhým tmelem ze zvláštních žláz vyloučeným, počítáme naše rorýse. Pokrývači konečně, na příklad strízlíci, sykavky, králíčkové a budníčkové, staví si po přednosti z mechu hnízda nahoře překlenutá, zavřená, postranním otvorem opatřená.

A jako jest rozmanita poloha a podoba hnízda, tak mají i vajíčka ptáci různou velikost a barvu; ani počet jich nebývá u všech ptáků jednotejný a také na nich některý pták sedí delší, jiný kratší dobu. Některí ptáci plavci vysoko na severu žijící, na příklad alky, snášejí vajíčko jediné, větší dravci dvě, holubi dvě nebo tři, havrani čtyři, pěvci šest až deset. sýkorky osm, deset, ba i dvacet, kurovití ptáci čtyřicet i padesát vajíček, tito ovšem nikoli všechny najednou. Vůbec pak říká se, že malí ptáci snášívají mnoho vajíček menších, velicí ptáci vajec méně, ale za to zase větších. Barvu mají rozmanitou: od bílých vajíček ptáků, kteří se hnízdí v děrách podzemních, datlů, vlaštovek a holubův až do modrých vajíček drozdů a pestrých, totiž skvrnitých, čárkovaných. nebo jako postríkaných vajíček ostatních našich ptáků viděti na nich všechny možné barvy: jest však stálým pravidlem, že ptáci, kteří je snášejí do děr, mají vajíčka bílá neb alespon bělavá, kdežto v otevřených hnízdech nalezneš vždycky jen vajíčka strakatá. I doba, prve než se z nich mláďata vylihnou, může býti buď kratší, buď delší; malí strízlíci a králíčkové líhnou se již za jedenáct až třináct dní, jiní pěvci za dvanáct až patnáct dní, holubi za sedmnáct anebo devatenáct, kuřata za dvacet jeden, husy a kachny za dvacet šest nebo devět, a labutě až za třicet pět dní. Též asi doby potřebují i větší dravci, orlové. pak dropi a jiní velicí bahňáci. Když bylo malé ptáče ve vajíčku dospělo, proklube skořápku, škrábajíc ji uvnitř zobáčkem, jenž u některých ptáků k tomu cíli i malým, tvrdým zoubkem

opatřen bývá; vajíčko popraská, kousky skořápky zvolna upadají. teninká blána papírová se pod ní protrhne, holátko natáhne nožičky, vystrčí hlavíčku a z rozbité skořepiny ven se vybatolí.

Kterak ptáci mláďata svá vychovávají a vyučují.

Lidé říkají, že prý již o svatém Janě Křtiteli ptáci zpívati přestávají. Ačkoli to neplatí o všech našich pěvcích vesměs, přece v tom pravda. Bylať se jim zatím z vajíček mláďata vylihla a samečkové sotva že stačí snášeti potravu jak samičce, která na hnízdě sedí, tak i nenasytným písklatům, jež rostouce čím dále, tím větší mají chuť k jídlu. Aby jim všem hojné potrawy opatřila, musí se hlava rodiny notně oháněti, tak že jí ani času ku zpěvu nezbude, že jí pro samý spěch a chvat ani na mysl nepřijde, aby si po způsobu svém zašveholila. Místo zpěvu samečkova ozývá se v zamlklé pojednou přírodě jen pískot a švitoření mláďat o potravu volajících.

Ale všickni opeřenci o mláďata rovné péče míti nemusí. Jen ti ptáci, jichž mláďata bývají holá, slabounká, tak že si sama dlouho a dlouho potrawy vyhledávati nemohou, musí se o všechny jich potřeby starati; zoveme je ptáky krmivými. Náležejí k nim všickni ptáci zpěvaví, tedy vrabcovití, pěvci hmyzožraví, pozemní, konipasí, drozdi a havrani se všemi svými příbuznými. pak ptáci holubovití, šplhavci, dravci a j. Jakmile byla holátka z vajíček vylezla a samička střepiny skořápek ze hnízda vyházela, usedne nad mláďaty velmi opatrně, jen drápky svými hnízda se držíc a spíše tedy nad nimi visíc, aby jich nezamačkala. Zahřívá tak drobné děti své a ni ve dne, ni v noci od nich se nevzdálí, až jim alespoň na zadečku čmýří vyroste. Sotva oschnou, zapipnou několikráte, ale nikoli z hladu. nýbrž dávají tím spíše na jevo, jak jim v teplounkém hnízdě volno a blaze jest. Ovšem že s počátku nevidí; čížkové na př. a jiní ptáci příbuzní prohlédnou pátého dne, kdežto se tak u jiných až i po deseti dnech státi může. Poprvé útlými křídélky svými počnou třepotati, kdy je samička krmí; stále opakovaným pohybem tím křídélka zmohutní a za nedlouho ptáčata ovšem již dorostlejší zkoušejí sílu jejich s počátku jen na okraji hnízda a teprve pak, starými jsouce vedena, i na delší výlety se odváží. Hlad mají stále veliký; zdvihají hned v prvních chvílích života svého hlavinky stále vzhůru, natahují krčky a zobáčky široko rozevívají, jakmile se samička jen pohne. V první době starostlivá máti krmíc je, potravu samečkem přinesenou na řídkou kaši rozežvýká a po kapkách jim v zobáčky spouští. Zoveme je právem holátky — majité s počátku tělo lysé a peří jim i v prvním témdni narůstá mnohem zdlou-

havěji, než v nedělích příštích, kdy samice častěji odlétá, kdy čerstvý vzduch i teplé paprsky sluneční do hnízda snáze vniknouti mohou a vzrůst peří podporují. Pěkná jest podívaná na ptáčata neobratná, kterak natahují krčky a zobákem si hladí, cítí pířka sotva ještě viditelná nebo se škrabou a štípou na místech, kde jim peří teprve vyrůstí má. Jen mláďata dravců mívají tělo hned na počátku hustým čmýřím pokryto.

Naproti tomu ptáci nekrmiví, z nichž asi nejlépe známe naše kury domácí, mláďat příliš všimati si nemusí, ačkoli k nim lnou rovnou láskou mateřskou a otcovskou, jako ptáci krmiví. Jakmile se byla kuřátka vylihla a sotva jim hustý prach oschl teplem těla matčina, z hnízda vylezou a slepice nemá jiné péče, než aby je vodila, zrna jim vyhrabávala, po chvíli je pod křídla ukryla a zahřála, hlídala a ode všeho nebezpečí statečně bránila.

Když byla mláďata obojích ptáků bez rozdílu hnízdo opustila, neobejdou se dlouho ještě bez péče rodičů svých; musí se mláďež učití a cvičiti, aby ve příštích nehodách a nesnázích, ve krutém boji o život obstáti dovedla. Musí se na příklad učití, kterak si potravu hledati, zrn nahrabati a hmyzu nasbíráti, kterak tvrdé slupky sladké jádro v sobě kryjící loupati, jiné živočichy lapati, je přemáhati a zabíjeti; musí stále se cvičiti v letu, aby obratně a vytrvale vzduchem se nesla, aby lsti, všemu nebezpečí a nepřátelům buď unikla, buď se jim statečně ubránila dovedla.

O cestách ptačích.

Když byli staří ptáci letošní mláďata svá z hnízda vyvedli, vydá se celá rodina na kratší nebo delší potulky. Ani stálí, ani stěhovaví ptáci nemají pak u hnízda stání, lítají s místa na místo, z kraje do kraje, po hojnější potravě slídíce, tak že se nezřídka v ohromných zástupech na místech zvláště příhodných shromáždí. Viděti pak hejna pěnkav v zahradách zelinářských, strnady a vrabce v dozrávajícím obilí, vrávy a kavky po věžích anebo vysokých stromech, špačky ve dne na lukách a večer v hustém rákosí, vlaštovičky na střechách vysokých budov aneb i na drátech tetrafních, kolem nichž se mláďata jejich létati učí. A mezi tím, co ještě háje a luhy ohnivými barvami pozdních květů letních se stkvějí, kdy člověk zralé plody polní a stromové sklízeti počíná, objeví se již první známky příštího podzimku a nastávající nepohody. Po parných ještě dnech následují sychravé, ba mrazivé noci; kdežto se nám zdá, že právě teď ptáci mají všeho hojnost, že jim právě teď jest asi u nás nejlépe — byli zatím již nepozorováni zmizeli první ptáci stěhovaví, kteří tu jen

v parném létě přebývají. Uletěli mandelíci, žluvy, rorýsi, břehule a dudkové; za několik neděl po nich se ztratí kukačky a teď nás rychle, šmahem opouštějí všichni ptáci vesmés. Sotva byl člověk plodiny polní sklídl a ovoce se stromů sčesal, jakmile jsou zahrady i role již prázdný, chystají se na dalekou cestu. Na některých místech sejde se jich na sta; letí-li pták téhož druhu kolem, hned jej přivolají a teprve pak, kdy jest jich houf větší, na cestu se vydají. Jestliť nejméně těch ptáků, kteří se po jednom stěhují; mnoho jich odlétne po párech, po jednotlivých rodinách, ale největší díl ve velikých zástupech. Pěnkavy a jiní ptáci příbuzní se stěhují tím způsobem, že nejprve odletí samičky s mláďaty a teprve za několik neděl po nich samečkové. Vysoko ve vzduchu viděti jeřáby a jiné větší ptáky stěhovavé, již letí v zástupu klínovitém, písmeni V podobném, hlasitě křičíce a štěbetajíce; čápi letí ve pekně točené čáře šroubovitě a jen menší ptáci odlétají v nepravidelných hloučcích. V měsíci říjnu opustí nivy naše již i poslední, nejotužilejší ptáci stěhovaví; stává se ovšem někdy, že se za krátko ještě na několik dní navrátí, jako by se jim od nás ani nechtělo. Špačkové na př. přiletí i po několika nedělích ještě jednou ku svým hnízdům, lezou do nich a zase ven. šveholí a zpívají, zrovna jako by se v nich znova usaditi měli, ale po několika dnech za jedinou noc zase zmizí.

Skoro všickni ptáci táhnou od nás směrem jižním. nebo s počátku poněkud jihozápadním. Ubírají se údolími a horskými úžlabinami, přidržují se řek, jež tekou na jih, vyhýbají se překážkám, jako vysokým horám anebo lesům příliš rozsáhlým, tak že jim nezřídka dráhu klikatou jest voliti; slabší ptáci letí nejraději v noci, silnější i ve dne. ale všickni takovým spěchem, jako by je neviditelný jakýs nepřítel hnál před sebou. Jen na některých místech si neschetní jich houfové delší dobu odpočinou; viděti je zejména na pobřežních skalínách ve všech krajinách evropských kolem Středozemního moře a na ostrovech.

A cíl cesty jejich? Ptáci z končin nejsevernějších přilétají na zimu jen k nám a do střední Evropy vůbec, z našich ptáků skřivani, havrani a j. jen do jižní Evropy, kdežto větší díl jich přeletěv šťastně moře Středozevní prožije zimu v severní Africe, ba ještě dále na jihu všude od moře Rudého a Indického oceanu až po západní břehy „temné pevniny“. O vlašťovkách na př. ani nevíme, jak daleko se až dostanou a kde v zimě přebývají.

Rozumí se, že ptáci, kteří nás opustili první, navrátí se k nám na jaře nejpozději, a kteří odletěli poslední, že se tu zase všech ostatních nejdříve objeví: rorýs na příklad stěhuje se na jih již koncem července a vrací se teprve v příštím květnu, kdežto poslední opeřenci od nás až v listopadu se ubírají a zase již v únoru k nám zavítají.

Kdekoli se však pták na svých cestách ocitne, vždycky pravou vlast jeho jen tam hledati dlužno, kde mívá mladé: hnízdo tedy jest domem, bydlíštěm jeho, třeba by u nás za celý rok pobyl jen dva, tři měsíce.

Boj o život.

Nikdo by ani neuvěřil, jak četné mají ptáci nepřátely. Již ve hnízdě je morívají drobní čmeli, útlá brčka jim okusující, a krvelační čmelíci, bolestně je štipající; cizopásnými těmito členovci trpí i mládata, i ptáci dospělí zvláště ve kleci. Do hnízd se i mravenci vkrádají a slabounká písklata nezřídka k smrti uštípou, ze hnízd je hadi a myši unášejí. ěuhýk masojidek popadá je, buď aby si jimi hlad zahnal hned, buď je jako broučky kruté na trní nabodal; mladým i starým ptákům ukládají o život i lstivá kočka, i větší ptáci draví, již chudáky znenadání ostrými spáry svými uchvacují a trhají. Ale takto ubude do roka z velikého zástupu ptactva přece jen počet poměrně nepatrný; skutečně ohromné množství jich však hyne jednak nepříznivým počasím, jednak i rukou lidskou.

Nepohoda zahubí nesčetná hejna ptáků najmě na výročních cestách jejich; bouře a vichry zachvátí slabá ptáčata nad rozvlněným mořem a unesou je daleko od vytčené dráhy, ba nezřídka je i přímo u kýženého břehu do moře srazí a smetou. Kolik jen křepelek na daleké cestě rok jako rok zahyne! Ba když se byli zemdlení poutníci k nám zase šťastně navrátili, stávají se zejména menší hmyzožravci obětí jarních plískanic a mrazů, ježto jim nejen za studených dnův a nocí údy mrznou, ale i všecken hmyz, jediná jich potrava, vymře a zhyne, takže krutým hladem pomřiti musí. Jinovatka a náledí zvláště venku v poli dovedou pojednou smutný konec učiniti veselému životu našich ptáků stálých i stěhovavých. — A co ubohých opeřenců lidé začasťe svévolně pochytají a pobijí! V severní Italii a v jižní Francii mladí i staří, chudí i bohatí jim léčky strojí. Necitelní lidé ti neušetří ani užitečných vlaštovic, nýbrž na tisíce jich snědí. Ale ani u nás se ptákům mnohdy nevede lépe; břichopáskové mají za zvláštní lahůdky skřivany, drozdy a přede všemi kvíčaly, ptáčníci lapají zvláště samečky, dobré zpěváky, nezvedení kluci jim ze svévole vybírají mládata a vajíčka, neobratní střelci rádi si i na nevinného ptáčka zamíří, jen aby beze vší kořisti z lovu se nevrátili, sekáči zničí a pošlapou koroptvím a skřivanům hnízda jejich, rolník v potu tváře chléb vezdejší sobě vydělávající odstraní i nejmenší křovisko z polí svých, aby místa pro osení získal, lesníci porážejí staré stromy, v jejichž korunách anebo kmenech mají četní ptáci hnízda svá, a vysekávají hustý podrost lesní, útočiště pěvců

pokřovních. Není tedy ani život ptačí bez chvil radostných a žalostných. Poletuje ve vonném vzduchu jarním, vyhřívaje se v teplounkých paprscích slunečních, pták jásá a šveholí, jako by se o radost, o štěstí a blaho své s celým světem chtěl sdíleti. A naopak, co různých nebezpečí, co těžkých svízelnův a nehod útlý život jeho náhle nebo zvolna zmařiti dovede!

Kromě přechytlivých chorob bývá ptákům nebezpečno i výroční pelichání přes to, že se pravidelně opakuje a že se tu peří způsobem docela přirozeným za nové vyměňuje. Buď v parném létě totiž, buď až na podzim, ale z pravidla vždycky pak, když byli ptáci na hnízdě seděti přestali, vypadá jim staré peří, porušené zejména prachem a vlhkem, a nové jim vyrůstati počne. Na našich ptácích zajatých dobře pozorujeme, kterak jsou mrzuti a chorobní, ježto nezpívají ani po kleci nehopkují; venku si zase vyhledávají bezpečných skrýší, aby jich nikdo po celou tu dobu z klidu nevyrušoval. Skoro všem letky a ocasní pera rýdovací zvolna vypadají a také znenáhla znova narůstají; ale na př. divoké kachny a husy pozbudou všeho peří rázem a najednou mají tělo všecko holé, tak že dlouho vůbec létat nemohou. Některým ptákům se při prvním pelichání obnoví jen jemný prach, letky pak a pera rýdovací teprve při druhém; aby se jim vyměnily brky všechny vesměs, k tomu jim potřeba až i několika let. A vážne-li tato výměna peří následkem choroby nebo stářím, slabostí. stává se často příčinou toho, že pták zakrtní, zmrzačen bývá nebo dokonce bolestně zahyne. Jinak mají však ptáci nezbytnou toho potřebu. aby jim peří ob čas vypelichalo; tělo jejich zrovna okřeje, majíc pak novou, lepší ochranu proti nepohodám, mohou lépe a s větší vytrvalostí létat a nové peří mívá pěknější barvy a ohnivý lesk. Zda nám nepřipomíná toto pelichání prastarou pověst o ptáku ohniváčku, z popelu vítězně vyletěvším? I u nás pták nedávno ještě chorobný, s letkami, péry ocasionální polámanými a otlučenými, s holým temenem a s prsoma olýsalýma, pojednou vznese se z úkrytu svého zdráv, čil, ozdoben bohatým a stkvělým peřím, všecek „jako nový“! Kromě tohoto pelichání letního nebo podzimního obnovuje se ptákům peří poněkud i na jaře; na místě otřelého, neúhledného roucha zimního zastkví se jim na těle ohnivější šat jarní, roucho svatební.

Smrť a pohřeb ptáčete.

Přese všechny strasti a svízele dožijí se ptáci věku dosti dlouhého; jsou živi déle a při tom i veseleji, než leckterý živočich jiný. Stáří ptáků jest teměř ve přímém poměru s jich velikostí. Kanárek zajatý, pečlivě ošetřovaný žije dvanáct, patnáct let i déle. orli dosáhli věku delšího sta let a papoušci přežijí i kolik pokolení lidských. Nemoci jsou u ptáků

Nakladem F. Tomschkyho v Praze a G. Fritzsche v Lipsku.

Lithografie Augusta Osterrietha in Frankfurt a. M.

KRÁLÍČEK OBEČNÝ (*REGULUS CRISTATUS*, KOCH)

úkazem velmi řídkým, ba vzácným; slabší ptáci hynou smrtí násilnou, ve drápech, v zobáku silnějších, a tito zase vysílením a slabostí. Oblíbiv si nejen pěvce zajaté, ale i veškero ptactvo polní, člověk s upřímnou účastí sleduje život jeho a kdy se poslední chvíle ptákova přiblíží, i s ním soustrastí cítí. Nevím, dovede-li kdo bez lítosti pohlížeti na umírající ptáče ve kleci, jež mu bylo líbezným zpěvem svým tolik utěšených chvílek připravilo. Děti plakávají nad mrtvým kanárkem a na nejpěknějším místě v zahradě, v houštině jej pochovají. Ale i příroda sama stará se o slušný pohřeb opeřeným dětem svým, odešedším tam, odkud není návratu.

Ptáče vesele ve vzduchu poletující zabito ranou z pušky svévolného střelce; spadne dolů do křoví, kdež ho lovec nevyslídí a za krátko jest prachem a svadlým listím všecko pokryto. Odpočívá tu a samička žalostivo lkajíc marně druha svého hledá. Podivno, že tak zřídka nalézáme venku v přírodě mrtvolu ptačí, kromě druhů větších, statnějších. Zdá se, jako by zmizely, přírodou samou byly pohřbeny. A v skutku tak jest. Sotva bylo ptáče na siré zemi skonalo, shromáždí se znenáhla kolem něho hrobaři, aby je pochovali. Za krátko se na něm hemží plno broučků hrobaříků, mršníků, drabčků, buď aby se na něm pásli, buď aby vajíčka svá na ně snesli. Zvláště černí, žlutými pruhy zdobení hrobařící slezou se v noci u mrtvého těla, dobře si je i půdu, na níž spočívá, prohlédnou a se všech stran pod ním zemi obratnými nožičkami vyhrabávají počnou. Záhy objeví se kolem ptáčetě vysoký násep kypré země a tělo klesá vlastní tíží do hrobu vždy hloub a hloub; konečně je i zemí zahrabou. tak že jen nízký rov prozrazuje, kde ptáka pochovali. Po té se za krátko samičky hrobaříků navrátí, zalezou pod zemi, snesou tam na pohřbenou mrtvolu svá vajíčka — a teď víme, proč vlastně brouci s takovým namáháním zdechlíny zahrabují. Nahoře by jim do nich nanesli vajíček i jiní hmyzové, jichž larvy by mladým hrobaříkům potravy ubírali. Tito se však pod zemí mohou i dobře vyvíjeti, i nakrmiti do syta.

Když pak druhého dne slunce zase nad obzorem se objeví a teplé paprsky jeho houštinami pronikají, svítí již na opuštěný růvek ptákův. Z blízké břízy ozve se zpěv kosův, ve vrcholu borovice mu přizvukuje konopka, z houštiny slyšeti volání žežulčino a v blízkém sadě jme se hvízdati žluva; znenáhla ozývají se vždy četnější, zvuknější hlasové různých ptáčat a líbezný zpěv jejich jest i pohrobním sborem zahynulému ptáčetě; nemohou ovšem za to, že to sbor poněkud veselý — vždyť švitořiví opeřenci naši snad ani smutni býti nedovedou!

Člověk a ptactvo.

Právem se říkává, že máme ssavce pro užitek, ptáky pro potěšení. V nynějších smutných dobách klopotné práce a stálého zápasu o bytí, o chleba, v době, kdy zase veškeren svůj prázdný čas lidé obětují rostoucí všude touze po radovánkách, málo jim ovšem chvílek zbude, aby se venku v přírodě potěšili a rozum, srdce osvěžili tou rozkoší, jakou naplňuje nitro naše pohled na kvetoucí luh, pobyt v bujné zeleni háje a ve klidu lesním. Kdo všeho smyslu pro přírodu nepozbyli, alespoň se v náhradu za vzácný ten požitek potěší prostým kvítkem za oknem, švitořivým pěvcem ve kleci chovaným. Není snad domácnosti, kde bys jich nenalezl. Již první lidé byli přátely ptactva; národům starověkým byli někteří opeřenci tvory zrovna posvátnými a podnes i divoši jich chrání a útulku jim u chatrčí svých anebo v nich rádi dopřejí.

Není také divu. Líbezný zpěv, obratnost v pohybech, živá a veselá povaha ptáků nemálo oku i uchu našemu lahodí. Kromé toho proti nespočetnému množství škodlivých hmyzů není vydatnější zbraně nad útlé, ostré zobáčky ptáků hmyzožravých, kteří škůdců takových pohubí nad pomyšlení mnoho. I šetří člověk proto rád také těch ptáků, kteří mu přímo užitku neposkytují, kteří mu nedávají na př. peří, vajec a masa, jako naše drůbež domácí. Z lásky, přízně jeho těší se pak i ptáčata, jež jen pro potěšení, pro líbezný zpěv má zajatá. Jsouť od nepaměti milými, věrnými jeho druhy a čím dále, tím jest počet rozmanitých pěvců ve kleci chovaných větší. V lesnatých a hornatých krajinách uzříš i v nuzných chýžích pěnkavky a křivozobky, v dílnách našich řemeslníků čížky, steblíky a konopky, u rolníka i měšťáka červenky a sýkorky, slavíky zvláště u nadšených ctitelů zpěvu ptačího, jehož znalci i černohlávka, sedmihlávka a různé druhy pěnic rádi slýchají, u bohatších milovníků ptactva papoušky, cizí pěnkavy, snovače, americké drozdy a jiné opeřence urozené, kdežto hýlové a zvláště kanáři jsou oblíbeni u všech lidí, u všech všudy národův.

Ale tato záliba člověčenstva v ptactvu buď zpěvavém, buď stkvělým peřím zdobeném má ještě jinou dobrou stránku: prodej ptáků našich i cizích, prodej peří jejich jest mnohým lidem, celým rodinám, ba kmenům pramenem slušných příjmů. Kolik lidí živí se tím, že mladé ptáky, nevylíhnou-li se jim z vajíček, buď loví, buď lacino kupují, doma je vychovají a vycvičí a pak draho prodávají! Jen na př. chov kanárkův obyvatelům Harcu do roka tisíce vynáší. A cizí ptáci k nám dovážení nejen že s výdělkem bývají prodáváni, ale i pro vědu nemalou mají důležitost. Dostalof se k nám obchodem mnoho druhů docela nových, již místo do klecí přišli

do sbírek a ústavů vědeckých. kdež by jich bez kvetoucího teď obchodu ptácnického snad ani podnes nebylo. I pozorování zvyků nových takových opeřencův a života jejich jest vítaným příspěvkem ku poznání ptactva vůbec. Neohrožení cestovatelé po cizích krajích by nebyli ani za léta vy-pátrali tolik, co lze bez nesnází pozorovati u ptáka zajatého ve kleci za jediný rok, čeho lze se tu dověděti o způsobu života, o hnízdě, vejcích. o výměně peří, o rouchu zimním a letním a t. d.

Užitku, jaký nám ptáci poskytují, ani škody po tu chvíli spolehlivě změřiti nelze; tolik však již teď jisto jest, že jest užitek mnohem větším. Již proto, že ptáci v přírodě jaksí rovnováhu udržují nedopouštějíce, aby se jiní škodliví tvorové, na př. hmyzové měrou nebezpečnou rozšířili, již proto jich chrániti, jim příhodných míst pro hnízda dopřáti, o užitku jich člověku nevědomému vypravovati neustañme!

Pěnice (Sylviidae).

V prvou čeleď pěvcu počítáme ptáky různé sice podoby, ale některými znaky přece blízko příbuzné. Všickni mají tělo drobné, útlé, peří jemné, kromě několika druhů prostince zbarvené, zobák tenký, přímý, jako šidlo zašpičatělý a u kořene tuhými štětinkami obrostlý; utlé nožky mají vysoký nárt a dlouhý prst prostřední. Křídla nejsou špičatá a dosahují až na počátek nebo nanejvýše do prostřed ocasu.

Všecky pěnice jsou výborní zpěváci, ano některé z nich náležejí ku nejlepšímu všech pěvců vůbec. Na zimu se od nás stěhují na jih; kdežto se jedny druží k těm ptákům, kteří odlétají nejdříve a také k nám až pozdě na jaře se navracejí. jsou na př. červenky otužilejší, přicházejíce k nám velmi záhy, ba nezřídka tu i mírnější zimu šťastně prožijí. Samečkové některých druhů přilétají asi o týden anebo dvě neděle dříve, než samičky; každý párek má rok jako rok hnízdo na určitém svém místě a samečkové ho vytrvale brání ode všech vetřelců. Nejraději se usazují v nepřiliš hustých křovinách na kraji lesů, v hájích a zahradách. Jsou nesporně choulostivy, nedovedou snést počasí chladného a vlhkého, hned pak hynou, mají-li k tomu ke všemu ještě nedostatek potravy. Živí se hmyzem dospělým i larvami jeho, červy, slimáky a drobnými hlemýždi, na podzim i rozmanitými bobulemi. Že mnoho hmyzu pohubí a líbezně zpívati umějí. rádi jich šetříme a chráníme; přátelé dobrých pěvců velice si jich váží a snad z té příčiny také již bezpečně víme, kterak nejsnáze přivyknou životu ve kleci, čím je krmiti a kterak je vůbec ošetřovati.

Slavíky, červenky a modráčky vřadíme do podčeledi **pěnic pozemních** (Humicolinae). Jsou to ptáci velmi nadaní, zvláště však výteční zpěváci (viz tab. VIII.). Tělo mají útlé, křídla nepříliš dlouhá; hladké, kypré peří nebývá pestré a také se samečkové barvou od samic liší tak málo, že je oko zkušené rozeznati dovede; za to jsou mláďata ku starým málo podobna a teprve prvním pelicháním se vybarví tak, že mají pak roucho svých rodičů. Hlava jest veliká, oči jiskrné, zobák přímý a široko rozeklaný; nohy mají nártý dlouhé.

Nejraději přebývají ve křovinách poblíž vod, zvláště v zahradách a hájích. Jsou to ptáci velmi čilí, obratně létají a rychle běhají; jsou chytrí, přítulni, ale nezřídka až příliš málo ostražiti ovšem jen na škodu svoji. S jinými ptáky žijí sice v míru, ale samečkové téhož druhu rvou se spolu neustále. Potravou jejich jsou hmyzové menší a váhavější, pak i červi, měkkýši a t. d., jichž si na zemi pod uvadlým listím vyhledávají; i bobule bezové a jiné podobné dužnaté, drobné plody rádi požírají. Hnízda mívají buď přímo na zemi ve chrastí a v trávě, buď nízko v hustém křoví; jsou dosti veliká, miskovitá, nahoře otevřená, zvenčí jen jako na rychlo a nedbale upletena, ale uvnitř pečlivě vyhlazena. Do nich snášejí samičky čtyři až sedm skvrnitých vajíček a sameček i samička sedí na nich střídajíce se; když se byla asi po čtrnácti dnech z nich mláďata vylíhla, také je oba krmí.

Že pěnic tolik do roka pohyne, toho příčinou bývá nepříznivé jarní počasí, nedostatek potravy a příhodných útluků, vymytí-li na př. lidé kde kterou křovinu a houštinu v sadech a zahradách, uklízejí-li v nich příliš horlivě svadlé listí a t. d. I že si rádi útočiště u příbytků lidských vyhledávají, záhubou jim bývá: nezvedená mládež vybírá jim vajíčka a mnoho jich pochyťají i nejkrutější nepřátelé ptáků, naše kočky. Také na výročních cestách, zejména v zemích jižnějších, je lidé bez ohledu chytají a pobíjejí. Neprávem žalují mnozí i na ptáčníky, na ty, kdož pěnice pozemní pro líbezný jich zpěv rádi mají doma zajaté; alespoň bývají podobné stížnosti jen výjimkou spravedlivy, ježto neublíží ptákům ten, kdo samečků beztoho příliš četných trochu pochyťá. Takové ptáčníky, kteří si z nerozumu, z nedostatku dobré vůle při tom vedou bez náležitých ohledů, vždycky ovšem pokárati, na pravou cestu uvésti dlužno. Kdo pak pevce tyto ve kleci chovati chtějí, nechť jsou pamětlivi toho, že jest jich povinností, aby se o všechny potřeby zajatců svých svědomitě starati neopominuli.

Nejlépe jim svědčí ještě pobyt ve kleci „slavičí“ řečené, delší než vyšší a stropem měkkým (plátěným) opatřené, aby si ptáci právě polapení nebo tou dobou, kdy svobodní jich rodáci na jih se stěhují, zvláště v noci hlav svých nerozbili; ani ostrých rohů, hran v ní býti nesmí. Výška buď nejméně 32 cm, délka 30—40 cm, šířka 21 cm a výška při-

hrádky na písek asi 4 cm; čím klec větší, tím lépe — vždyť není vlastně žádná klec příliš prostrannou. Někteří ptáčníci krmí pěnice čerstvými a později jen sušenými kuklami mravenčích; také do nich něco strouhané mrkve přidávají, kdežto jiní dávají přednost hotovému, již smíšenému zobu ptačímu. Ale každému z těchto ptáků nechť se denně dostane za přídavek podle velikosti jeho tří, šesti, až deseti červů moučných. Jsouce nemálo choulostivi, mají nad jiné potřebu obydlí suchého, čistého a teplého; kouř tabákový, všeliký puch, vlhko nebo průvan je umoriti dovedou. Klec jejich stůjž na takovém místě, kam alespoň na chvíli pronikne něco paprsků slunečních, aniž tam však praží slunce stále a příliš; dlužno je krmiti, vůbec ošetřovati vší možnou péčí — kdo se o ně upřímně starati nechce, ukrutenství se dopouští, chovaje pěnice doma zajaté.

Slavík obecný (*Sylvia luscinia*, *Lath.*).

Tab. VIII., a.

„Králem zpěvu nejslavnějším“ zove básník právem našeho slavíka, jenž líbezným tlukotem svým předčí všem našim pěvcům ostatním. Když se byla na jaře příroda již všecka k novému probudila životu, ozývá se všude veselé šveholení ptactva, ale ni jediný z nesčetných těch hlasů jásarých nevyrovná se čarovnému zpěvu slavíka, jenž zvláště za večerů májových

ze hrdélka lije
jemné melodie...

melodie tak líbezné, že všecko nitro vnímavého posluchače naplňují rozkoší nevýslovnou. Jsou ovšem lidé, kteří ještě nad slavíka obecného i uherského staví cizí ptáky zpěvavé, americké, indické drozdy a j., ale z našich pěvců domácích dojista žádného; ostatně sami dobře víme, jak různý bývá požitek ze zpěvu takového a jak různý o něm úsudek podle toho, kdy a kde jej slyšíme, v jakém sami jsme rozmaru.

Nikdo by nehledal tolik kouzla v hrdélku ptáka tak nepatrného.

Tělo jeho má nahoře barvu rzi vošedou nebo šedohnědou, na temeni a na zaděčku nejtmavší, vezpod šedobílou; boky jsou žlutavé, hrdélko a prsa uprostřed bělavá. Letky jsou šedohnědy; první perut jest kratinká, třetí nejdelší a druhá jest kratší, než čtvrtá; ocásek jest narezavělý; zobák jest před nozdrami vyšší než širší, hořejší čelist jest tmavohnědá, dolejší světlejší; oči jsou veliké, jiskrné, mají temnou barvu hnědou a obočí bělavé. Dlouhé nohy mají na nártích botky a barvu pleťovou. Samičky ještě nejlépe lze rozeznati od samečků po zpěvu; znalci prý je poznávají i po tom, že nestávají tak zpřímá, že mají čelo širší, barvu nahoře také šedohnědou, ale jako vybledlou, na licích světle šedou, na hrdle a vezpod šedobílou neb i popelavou, kdežto rýdovací péra ocasní bývají světlá, rzivorudá. Tělo mívá délku 17 cm, šířku 25 cm,*) ocas má délku 7 cm.

*) Udávajíce šířku, míníme všude šířku ptáka s křídlyma rozepjatýma, míru jeho od konce křídla jednoho ku cípu druhého.

Slavík obecný žije v létě všude ve střední a jižní Evropě a ve krajinách asijských asi téže šířky zeměpisné; na zimu se stěhuje do severní a střední Afriky. Přebývá v hustých křovinách zahrad a sadů, ve mladších listnatých lesích, ale nejraději v houštinách kolem vod; suchým, nízkým lesům jehličnatým, místům příliš vlhkým anebo bažinatým, i příliš vyprahlým se vyhýbá. Z pravidla nalezneš ho jen v rovinách; v jižních, teplejších krajinách se však hnízdí trochu výše na horách. Jakmile se byl párek slavíků někde usadil, nestrpí tam druhá jiného, ačkoli jsou to ptáci jinak vesměs klidní, mírumilovní; přece však i v menších hájích zvláště jihoevropských bývají až i tři, čtyři páry slavíků.

Z domova zimního se k nám první jednotliví samečkové porůznu navracejí ve druhé polovici měsíce dubna, když se hloh již zelená; tou dobou je také ptáčníci lapají nejraději. Každý sameček vypátrá místo, kde byl loni bytem. Asi po čtyřech, nejdéle po osmi dnech připutují také samičky, o něž teď samečkové tuhé boje spolu mívají, sok soka nejen drápy a zobákem, ale i líbezným, hlasitým tlukotem překonati hledíce; sameček přemožený, ukřičený, zármutkem na celé příští léto umlkne, ba často i zahyne, nebyl-li uprostřed zápasu pěveckého vychytralým ptáčníkem polapen. Nejkrásněji a nejpilněji tlukou slavíci za soumraku večerního, počavše pěti již asi o třetí hodině odpolední, pak za svítání; jsou však mezi nimi i zpěváci noční, kteří nejlíbezněji tlukou za jasných nocí, kdy ouplněk stříbrné světlo své po vší krajině rozlévá. V tlukotu jejich slyšeti tolik rozmanitých hlasův a tolik libozvuku, že se jim nižádný jiný pták nevyrovná. Jednotlivé tóny splývají ve zvláštní nápěvy; po jemném a tichém takovém veršičku zvuku flétny podobném následuje tlukot rozpustilý, zvonivý, po zpěvu žalostivém veselý, po vážném a táhlém zase bujně kлокotání, v němž se jednotlivé tóny jako vírem rychle vzbůru dolů střídají; kdežto nápěv jeden zticha začíná, znenáhla síly nabývá a zase zvolna zmírá, slyšíš v jiném řadu tónů rovnou silou vyražených a všem těm libozvukům dodávají zvláštní lahody krátké přestávky, muzikant řekl by pausy, pak mírný pohyb, volný takt, tak že člověk všecky pohodlně, zřetelně slyšeti a sledovati může. Také ve dne ovšem slavíci tlukou, ale jen po chvílích, ježto jim o potřeby těla se starati, potravy hledati jest; jakmile však na hnízdě sedí, zpěv jejich až na sporé výjimky umlkne docela. Volavý tón jejich zní jako zdlouhavé „víd, víd“, po němž se úsečné „karr“ ozve; jsou-li sameček i samička v dobré míře, volají na sebe „tak, tak“, jsou-li rozčileni, rozzlobeni, zkřiknou „cít“ anebo „ré“, mají-li strach, několikrát rychle „karr“ uslyšíš.

Povahou svou jsou slavíci přese všecku hbitost a živost v pohybech klidni, rozvážlivi a ke člověku upřímně přilnou; sedíce mívají křídla svislá a ocásek dolů skloněný, ale při sebe menším rozčilení jej vztyčují. ano

Nakladem F. Tempského v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Cis. kral. dvorní litografie A. Haase v Praze

- a SLAVÍK OBEČNÝ (SYLVIA LUSCINIA, LATH)
- b SLAVÍK UHERSKÝ (SYLVIA PHILOMELA BECHST.)
- c RÁKOSNÍK BAHNÍ (SYLVIA PALUSTRIS, BECHST)

jako třasořítky vzhůru dolů jím kývají. Na zemi vysokýma nohama svýma podivně hopkují; létají velikými oblouky rychle a lehce i nejhustším křovím, ale na místech všeho stromoví prázdných jich za bílého dne neuzříš. Zocí-li kde koříšť, mušku, drobnou housenku, larvu hmyzu vůbec, po očku s hlavou na stranu skloněnou dobře si ji prohlédnou, křídélky a ocáskem zatřepetají, náhle ji popadnou a jinam poskočí; na podzim i bobulemi za vděk vezmou. Kde jich nikdo nepronásleduje, staví si hnízda v houštinách s vysokou travou buď přímo na zemi, buď nevysoko, nanejvýše pět, šest decimetrů nad ní; nejsou-li však někde bezpečni, mívají hnízdo i výše ve křovinách zejména trnitých. Zpodek hnízda uroben ze suchého listí, uvnitř pak vyloženo jest kořínky, travou a srstí. Snášejí v ně 4—6 vajíček olivově zelených, někdy tečkami nebo mlhavými skvrnami šedohnědými posetých, z nichž se asi za čtrnácte dní mláďata vylíhnou. Samička sedí na nich velmi pilně a jen v poledne ji sameček na chvíli vystřídá; děti své krmí oba s počátku drobnými, měkkými členovci nebo jich larvami. Mladí slavíci mají nahoře barvu temnější, hnědou se světlejšími skvrnami jako rez nažloutlými, vezpod žlutohnědou s temnějšími proužky. Asi po čtrnácti dnech je rodiče poprvé z hnízda vyvedou, ale i pak ještě dlouho sami krmí. Vypelichají v červenci; záhy na to počne se celá rodina po kraji toulati a v září se stěhuje na jih do střední a západní Afriky; tu ovšem letí jen v noci.

Co bylo shora řečeno o úkladech a svízeli, jichž pěvcům jest zakoušeti, platí o slavících měrou vrchovatou; kde jich jindy bývalo plno, dnes jich ani téměř neuvidíš. Proto je upřímní přátelé ptactva doma chovají a když se jim rozplemení, ven je pouštějí; podařilo se to arci až po mnohých, marných pokusech. Jsa dobrákem a sám úkladu neznaje, dá se slavík snadno lapiti do oka, pruhem, stupicí, do poklopce a t. d. Ptáčníci na ně vycházejí časně z rána, nejraději ovšem hned na jaře po návratu jejich z jihu; ukrutno jest, chytati samečky později, kdy již po párech žijí, poněvadž pak z pravidla touhou a hořem zahynou. Ale i slavíci záhy polapení musí býti chováni, ošetřováni velmi pečlivě, aby nepošli. Ptáčník dá slavíka venku zajatého do obšírného vaku z řídkého plátna, v nouzi i do kapesního šátku; ozývá-li se ještě i tam, je to dojista zpěvák znamenitý a snadno pak ve kleci zdomácní, kdežto ptáci naopak tvrdšíjní musí i tam nezřídka s křídélky svázanými zavírání býti. Nejlépe jest krmiti je čerstvými kuklami mravenčími a kousky rozřezaných červů moučných, později usekaným bílkem z vajec na tvrdo vařených, tvarohem anebo zvláštním zobem „slavičím“ z rozstrouhané mrkve, housky a telecího srdce. Bez čerstvých vajíček mravenčích slavíka právě zajatého živého nezachováme. Tou dobou, kdy tluče, krmě jeho měniti nesmíme, což ostatně platí o všech pěvcích našich; také ho nikdo nelekej a strachu

mu nenažen. Dva samečky pohromadě míti se škodou bývá, ježto zrovna jako na svobodě druh druhu zpěvem předčiti hledí, až nezřídka jeden z nich se ukřičí a zahyne. Průměrem žije slavík ve kleci as osm let, ačkoli se i věku patnácti, dvaceti let již dočkal, byl-li náležitým způsobem ošetřován; ale po šesti letech pozbývá jeho hlas půvabu a kouzla. Kupující slavíky dobrý pozor mějme; mladí, nevybarvení ptáci tito se totiž až do prvního pelichání červenkám a rehkům nemálo podobají.

Rozeznáváme po zpěvu následující druhy slavíků: zpěváky noční, všech ostatních nejvzácnější, kteří na večer pěti počavše až do půl noci tlukou, pak lacinější opakovače, kteří v noci jako ze sna jen některé úryvky zpěvu svého opakují, ale pravidelně netlukou, a konečně mladé zpěváky obojetníky z takových míst, kde žijí slavíci naši i uherští, tak že se po obou štěbetati naučí. Vede-li se zajatému slavíku jak náleží dobře, tluče déle než venku; počav zpívati z pravidla již o vánocích. ba ještě dříve. přestane teprve v měsíci květnu nebo červnu, nejpozději koncem července.

Slavík uherský (*Sylvia philomela*, *Bechst.*).

Tab. VIII., b.

Dlouho byli slavík náš i uherský pokládáni druhem jediným přes to, že jest tento větší, statnější a poněkud jinak zbarven, že také jinak tluče; teď však i my jej tu uvedeme jako druh zvláštní. ačkoli nelze popřít, že není ptáka nad něj slavíku obecnému podobnějšího, bližšího.

Má nahoře barvu rudohnědou, trochu našedivélou, ale temnější, na temeni hlavy tmavošedou, na hrdle bělavou, o něco níže poněkud nahnědlou s neurčitými, mlhavými tečkami šedohnědými. Krk jest po stranách šedivý, prsíčka také světle šedá a na rozdíl od slavíka obecného mají temnější, šedé skvrny miskovité, začasté mlhavé; bříska jest bělavé, ocásek vezpod žlutobílý nebo rzižlutý, nahoře rudohnědý. Křídla mají barvu šedou, ale trochu narezivělou a pápěře jednotlivých letek jsou na okrajích světlejší; první perut jest ještě kratší, než u slavíka obecného a druhá jest čtvrté delší, nikoli kratší. I zobák má tento druh silnější; hořejší čelist jest temnohněda, dollejší světlejší. Oči mají barvu temnohnědou, nožky šedorudou, pleťovou. Samiček od samečků po barvě ani valně rozeznati nelze. Délka těla jest 19 cm, šířka 28 cm, délka ocasu 8 cm.

Vlastí slavíka uherského jsou vlastně krajiny všude na severu kolem domoviny našeho slavíka obecného rozložené, tedy po přednosti východní a severovýchodní země evropské, Dánsko, Skandinávie, Rusko, pak západní a střední Sibiř; kromě toho žije na př. v Rakousku všude v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, v Haliči, v Uhrách a v Bukovině, v Chorvatsku a Slavonsku. Nejraději přebývá ve větších houštinách vrbových podél řek,

vůbec v nížinách vodnatých a háji porostlých; v pohořích a ve vysokých lesích ho neuslyšíš. Přilétá v máji a ubírá se uprostřed měsíce srpna zase na jih. Zpívá od příchodu svého až do července a to ve dne v noci, jako slavík, jemuž se i povahou a způsobem života nemálo podobá. Volavým hlasem jeho jest pronikavé „glökk — arr“. Jinak jest tlukot jeho silnější, hlubší a zdouhavější, než u slavíka obecného; někteří milovníci ptáků zpěvavých mu pro zvučný, plný hlas a rozmanité, ale kratší, někdy až úsečné písničky přednost dávají.

I hnízdo si podobné staví, jako slavík obecný; jen stěny mívá tlustší. Vajíčka jsou nejen větší, ale také kulatější a jsou skvrnami temnějšími poseta. Mláďata mají barvy pestřejší, hřbet šedohnědý, trochu narudlý, ostny per krycích světle žluté, prsa četnými proužky temnějšími. šedými zdobená. Hlavu mají poměrně velikou, ocas kratinký a nejsou nikdy tak útlá, jako mladí slavíci naši domácí. Na zimu se celá rodina stěhuje do severní Afriky a západní i jižní Asie.

Ptáčníci rozeznávají přecetné odrůdy těchto slavíků; kromě sedmihradských, bukovinských, vídeňských, saských, brabantských a j. jsou to především slavíci „uherští“ praví, těla menšího a krčku temného, pak „polští“ se světlou hlavičkou a dlouhým, útlým zobáčkem, konečně malí a světle zbarvení slavíci „severní“. Všecky je rádi chováme ve kleci a týmže způsobem ošetřujeme, jako slavíka obecného; přese všecku statnost tělesnou jsou však přece choulostivější. Největší cenu mají tou dobou slavíci bukovinští hlasu temného, hlubokého, jichž tlukot zní někdy jako slovo „david“ anebo „brabant“; nejlacinější jsou slavíci polští, pak severní nebo saští, kteří se zpěvem od slavíka obecného valně neliší. Ve kleci tlukou mladí slavíci tito již prvním rokem; zpívají od vánoc až do června, ale naučí se skoro všichni tlouci jen v noci. Dočkají se tu věku osmi, deseti, ba prý až i dvaceti let, ale od pátého roku ceny pozbývají, ježto znenáhla umlknou docela.

Červenka (*Sylvia rubecula*, *Lath.*).

Tab. II., c.

Roztomilý, veselý a vůbec oblíbený ptáček tento, jež také udičkou, pak neprávem i čermáčkem zovou, objevuje se u nás za příznivého počasí již koncem února. Sedě na zemi na vysokých svých nožičkách s křídloma svislýma nebo na větvičce, ocásek vztyčuje, hlavinkou pokyvuje, jako by se ti ukláněl, a z tichounka si „ssít, ssít“ nebo radostnější „cisri, cisisi“ pohvizduje; poplašen zavolá „cíl“ a nejprve v haluzích křovin sem tam

poletuje, nebo po zemi velikými skoky hopkuje a konečně uletí. ač nerad vzhůru do širého vzduchu se pouští.

„To pták, jenž lásku vřelou tají!
Na hrudi, jež jest zářivá
jak řeřáby, když uzrávají,
prusvitné známky krve plají,
jež srdce jemu ohřívá....“

(Theuriet.)

Má jemné, kypré peří o řídkých pápěřích. Nahoře jest světle olivově hněda, na čele, lících, na krčku a hrudi rudožluta. Letky jsou hnědy a trojhrannými skvrnami rudožlutými zdobený; třetí jest kratší, než šestá a druhá se délkou rovná osmé. Vykrojený ocásek má barvu tmavší, břicho bělavou; hnědý zobák jest nahoře poněkud ohnut, oči temně hnědy a nohy šedy. Samička má skoro touž velikost, ale barvu na čele a na hrudi bledší, křídla nahoře bez rezavých skvrn a nožky narudlé nebo nahnědlé. Délka těla jest 15 cm, šířka 22 cm, délka ocásku až 6 cm.

Po celé Evropě, tedy také u nás v Čechách v létě plno jest červenek. Nejraději přebývají v listnatých lesích s půdou vlhkou, travnatou a hustým podrostem rozmanitých křovin. Živí se hmyzy, pavouky, žížalami, plži a na podzim i bobulemi; co nestrávily, asi jako sovy v chomáčích zase vyvrhují. V dubnu si staví hnízda na omšných pařezech, mezi kořeny stromu, v houštinách březových aneb i v ostružinách, někdy také na holé zemi nebo ve štěrbinách zdí; urobí si je z kořínku, z trávy na podkladu z listů a mechu. uvnitř je vyloží travou, srstí, peřím a nestojí-li hnízdo tak, že jest samo již kryto převislým chomáčem trávy, větvemi keře nebo vyhlázeným kamenem, upletou nad ním stříšku a jen postraním otvorem v ně lezou. V květnu viděti v něm pět, šest vajíček žlutavých s rezavými tečkami a skvrnami, na pouku vénečkem hnědých skvrnek zdobených. Mladé červenky mají nahoře barvu olivově hnědou se skvrnami rziivožlutými, na hrdle a hrudi žlutošedou s temnějsími skvrnami, na břichu bělavou; zobáček jest černý, oči též a nožičky načervenalé; když byly v červenci nebo v srpnu vypelichaly, rozeznáš je od starých jen po světlejší hrudi. Po druhé snášejí červenky vajíčka ještě v měsíci červnu.

Na podzim se potulují hejna pěkně vybarvených těchto ptáčků v hájích a zahradách, kdež se nahoře po stromech anebo v houštinách ozývá líbezný, hvízdavý a cvrlikavý hlásek jejich jako na rozloučenou. Od měsíce září až do listopadu se stěhují ve kraje teplejší; tou dobou také luhy našimi prolétnou červenky ze severu přicházející. Největší počet jich zůstane již v jižní Evropě, ostatní pak se uchylují do severní Afriky, Syrie, Palestiny a Persie. Letíce jen v noci a to nikoli v houfech, nýbrž každá zvláště, vznášejí se u značné výši a hlasitě volají; zjitra spouštějí se do lesův a houštin vyhledat si potravu. Několik jich také na zimu i u nás zůstane, ale větším mrazem tu zahynou. Ani ostatním jich družkám se však ne-

vede lépe; ve Vlaších jich lidé s polentou snědí na tisíce, u nás je od léta až do zimy chytají do ok, poklopcův a na lep, aby prý ve světnicích mouchy lapaly! Že je pak z pravidla nedostatkem potravy zahynouti nechají, ukrutenství se dopouštějí, kdož je proto zajímají. Rozumní ptáčníci je však pečlivě ošetřují, poněvadž jsou zpěvačky znamenité. Zvyknou si snadno v obyčejné kleci a krmíme-li je moučnými červy, mravenčími kuklami ve mléce smočenými a bezinkami, zůstanou živý šest, osm let i déle a po celý téměř rok líbezně šveholí. Jedna červenka však jiné kolem sebe nestrpí ani ve kleci, ani ve světnici. Chce-li je kdo mítí venku, nasaď je v zahradách a hájích do houštin ze křovin trnitých, jichž plodem jsou bobule, nech tam na zemi svadlé listí, chraň jich od koček, nezbedné mládeže, ode všech nepřátel vůbec a je-li z jara chladné nebo v létě vlhké, sychravé počasí, dej jim na určitá místa do ploských misek něco suchých bobulí, moučných červů nebo kukel mravenčích.

Modráček (*Sylvia cyanecula*, M.).

Tab. III, b.

Nejen pro krásu roucha svého, i pro veselou, živou povahu a patrnou důvěru ke člověku se modráček neboli modrokrček již ode dávna z přízně jeho těší. Jako pravá pěnice pozemní obratně a mrštně jen po zemi skáče, ocáskem třepaje. Před člověkem neutíká, ač není-li pro stálé úklady a léčky již opatrnějším. Žije všude v Evropě, v severní Asii, Africe a v Indii; u nás v Čechách jich leckde zvláště tou dobou bývá plno, kdy se na jih stěhují. Uслыšíš je v nízkých křovinách s hustou travou nebo rákosím na vlhké půdě, po březích vod; často viděti je, ani běhají po uschlém, ztvrdlém bahně pobřežním, v polích bramborových anebo zeleninou osázených a při vodách položených. Živí se také hmyzy a červy.

Kypré peří modráčkového má nahoře barvu šedohnědou neb olivově hnědou, na hlavě tmavší, na břišku bělavou; uzdičky (mezi zobáčkem a okem) jsou načernalé, nad okem jest proužek rzivožlutý a lice jsou temnohnědy. Hrdélko a prsíčka mají zářivou barvu modrou, někdy se sněhobílou nebo žlutavou hvězdičkou uprostřed; dole jest modrá tato skvrna lemována pruhem černým, pak bílým a konečně narudlým. Zobák jest černý, oko hnědé; tmavé, šedohnědé perutě mají světlejší obrubu a třetí letka se délkou rovná čtvrté. Ocásek má kromě prostředních dvou per barvu rzivorudou, na zadním okraji černavou; nožky mají temnou barvu pleťovou. Jindy jsou modráčkové s bílou, skořicovou hvězdičkou uprostřed modrého krčku a bez ní pokládáni druhý zvláštními; ukázalo se však, že jeden a týž modráček může po čase dostati obojí ty skvrny i zase naopak jich pozbyti.

Samička jest bledší, bez modrého hrdélka a má hruď žlutobílou s hnědou obrubou, později s modrými proužky.

V měsíci dubnu přiletí k nám veselá tato ptáčata a hned všude slyšeti volavé hlasy samečků „tak, tak“ anebo něžnější „fít. fít“. Zpěvem nevyrovnejí se pěnicím příbuzným; umějí zahvízdati jen několik jasných tónů, mezi nimiž se ozývá tiché mručení, tak že se některou chvíli zdá, jakoby si pták jeden pohvizdoval a jiný jej bzučivým hukotem jako dudáček provázel. Jednoduchá tato písnička modráčků neustane se ozývati od počátku jara až do července. Poblíž vody v hustém křoví buď nízko nad zemí, nebo přímo na ní, ale vždycky tam, kam svítí slunce ranní nebo polední, staví si hnízdo podobné jako červenka, ale nahoře docela otevřené. Vajíčka snášejí jen jednou, výjimkou dvakráte za léto, a to poprvé v dubnu; bývá jich pět, šest a mají barvu světle šedou nebo poněkud nazelenalou s hnědými tečkami. Mladí modráčkové jsou černošedi, nahoře žlutavými skvrnami poseti, na hrdle šedi a na bříšku žlutými proužky zdobení. V září se i s rodiči svými odstěhují do severní Afriky, do jižní Asie. ba až do Číny.

Ve kleci modráček velice zkrotne; dlužno jej ošetřovati týměž způsobem, jako červenku, ale přece trochu bedlivěji, ježto jest choulostivější. Velmi rád vyzobává měkké maso z fíků. jehož mu však mnoho nedávej. Škoda jen, že znenáhla modrou skvrnu na hrdélku ztratí; jinak žije v zajetí šest, osm let.

*

Čermáckové (*Ruticillae*), pěvci zobáku šidlovitého, na špičce zabnutého a křídel dosti dlouhých. v nichž třetí letka jest nejdelší, s ocáskem kromě prostředních per rýdovacích vždy narudlým, jsou tvarem těla, způsobem života i povahou pěnicím pozemním podobní, ale pohyby svými nám spíše bělořity připomínají. Žijíce po všem světě, hnízdí se v děrách na stromech i ve zdech a jsou tím užiteční, že lapají škodlivé hmyzy, mouchy, komáry, mole, že sbírají housenky bělásků; ježto pak je proto i pro milou jich povahu člověk má rád, nepronásleduje jich a nelapá jich také z té příčiny, poněvadž se do klece ani valně nehodí.

Rehek domácí (*Sylvia titys*, *Scop.*).

Tab. IV., c.

Rehek domácí. také čermák, čermáček, červáček, třasáček, fojtík, raška a jak již veliký učitel Komenský vytkl. nesprávně i červenkou nazývaný, ptáček nevinný a pěkný, rád se usídli člověku na blízku, v zahradě, ve dvoře, ba i ve stavení. V holých rovinách nežije, jsa obyvatelem jen krajin hornatých, zvláště kopců lesem porostlých až do výše dvou tisíc

metrů, skal vápencových a j. Na stromech, ani na zemi ho tak snadno neuzříš; za to rád si posedí na věži, na střeše vysokého domu, na komíně, na holých skalách.

Ačkoliv i u nás v Čechách jako jeden z nejprvnějších zvěstovatelů jara dobře znám, přece má čermáček domov svůj spíše ve krajinách jižnějších, ve střední, jižní Evropě a v západní Asii; v severní Evropě nežije. K nám přicházejí první samečkové asi v poslední třetině měsíce března; za několik dní po nich se i samičky přistěhují.

Čelo, líce, hrdlo a z části i hruď tohoto rehka mají barvu černomodrou, hřbet šedou, křídla černou; každé peříčko v nich má lem šedý, letky jsou černohnědy a mají bílou obru, tak že obě křídla zdobena jsou bílým zrcadlem. Druhá perut rovná se délkou sedmé. Bříško jest nasedivělé, uprostřed bělavé, ocásek rzičervený, nohy černé. Černý zobák má u kořene jemné štětiny, oko jest tmavohnědo. Samičky mají barvu šedou, na hřbetě temnější, vezpod trochu narudlou; zobák a nohy jsou šedohnědy, křídla a ocásek bledší, než u samečkův, ale jednotlivé perutě mají též bělavé okraje. Délka těla bývá o něco větší, než 15 cm, šířka 26 cm, délka ocásku 5 cm.

Čermáček živí se hmyzem, jež rád v letu lapá, zejména moli, komáry a mouchami; jen v nouzi bere bobulemi za vděk. Že by včely chytal, to lež jest; za to pohubí hojně housenek škodlivých motýlův a rád si zaletí na půdy a sýpky, kde larvy pilousů sbírá. Není tedy příčiny, proč bychom neměli v lásce čiperného, trochu tčavého ptáčka toho. S tělem vzpřímeným poskakuje po ostrých hrotech skalin anebo křovím, při čemž neustále ocáskem třepe; po chvíli odletí klikatou drahou jinam. spadne tam střemhlav na zemi, dělá ve vzduchu smělé kozelce a vůbec velmi obratně si vede. Nejpilněji zpívá za deštivého počasí; hlas jeho však nemá té líbeznoti, jakéž se u pěnic jiných obdivujeme. Jestliž zpěv jeho zádumčiv, složen z tichých tónů hvízdavých, mezi nimiž se nepěkný skřek ozývá; také hlasy jiných ptáků napodobiti dovede. Volavým hlasem jest jemné „fid, dék, dék“. Ač tedy nelze rehka tohoto počítati ku pěvcům dovednějším, přece ho rádi ve kleci chováme; byl-li však polapen tou dobou, kdy mladé míti má, hořem zahyne a vůbec ho bez moučných červů, bez kukel mravenčích dlouho živého nedochová nikdo. I pečlivě ošetřován žije v zajetí jen pět, šest let.

Hnízdo si čermáček robí v měsíci dubnu a to ve skulinách skal, ve štěrbinách a koutech starých budov, na půdách, ve krovech, ve vyvěšených juž budkách, ale zřídka kdy v dutinách stromů; jest na rychlo jen upleteno z kořínků, stebel trav a vyloženo srstí nebo peřím. Bývá v něm asi pět vajíček sněhobílých. Mláďata mají nahoře barvu šedou, trochu narudlou s bledšími skvrnami a vezpod světlejší, šedorudou, též se skvrnami jasnějšími. V červnu mají čermáci mladé po druhé. Hnízdíce se jsou velice popudliví a nesnášenliví. Na podzim, v říjnu stěhují se od nás v menších hejnech do jižní Evropy, do severní Afriky a západní Asie.

Rehek zahradní (*Sylvia phoenicurus*, *Lath.*).

Tab. XXVIII., a.

Rehek zahradní má vlast širší i jiná obydlí, než čermáček; žije všude v Evropě, v severní a západní Africe, v jižní Asii. U nás v Čechách není v zahradách i uprostřed větších měst ležících, u potoku se brehy vrbovou zarostlými, v houštinách hájův a lesův ovšem jen listnatých nikterak vzácným. Také jest hezčím rehka domácího.

Starý sameček má hlavu a zadeček šedý, poněkud namodralý, čelo, líce a hrdlo černé; uprostřed hlavy jest příčný pruh bílý. Hruď jest narudlá, břicho bělavé, někdy trochu přičervenalé. Zobáček jest temně hnědý, u kořene štětinatý, oči jsou černo-hnědy; křídla mají barvu hnědou, jednotlivé letky, z nichž druhá se délkou šesté rovná, zdobený jsou červenavou obrubou, ocásek má kromě hnědých per prostředních barvu rzičervenou, nohy načernalou. Samička liší se od samičky čermáčkovy tím, že nemají letky bílých okrajů; tělo jest nahoře šedohnědo, ocásek narudlý, ale bledší, než u samečka, hrdélko bělavé. Staré samičky mají skoro tytéž barvy, jako samci, ale trochu bledší. Druh tento menší jest: má totiž tělo délku 14 cm, šířku 23 cm, ocásek délku 6 cm.

Již koncem března nebo počátkem dubna sedá pěkný, veselý a čiperný, ale poněkud nesmělý a ostýchavý rehek tento rád na osamělých, větších větvích stromův a křovin, tělo máje vztyčeno, hlavičkou kývaje, jako by se ukláněl a ocáskem stále potřásaje. Lítá prudce a obratně; potravu si sbírá spíše po větvích, než na zemi. Volavým hlasem jeho jest zvukný hvízd „fuíd, fuíd“, na nějž následuje rychlé „dak, dāk, dāk“. Šveholí lépe i silněji, než rehek domácí a proto jej také lidé mají ve kleci raději; opakuje však stále jen několik tichých, krátkých nápěvů složených z tónů hvízdavých a dovede také po jiných ptácích zpívat.

Staví si dosti umělé hnízdo z mechu, kořínkův, uvnitř je vykládá vlnou, jemnými vlákny a peřím a dělá nad ním stříšku, tak že jen postraním otvorem do něho může se dostat. Mívá je zřídka ve štěrbinách zdí a skulinách skalních, spíše v děrách na stromech u výši až i deseti metrů nad zemí. V měsíci dubnu nebo květnu snese v ně samička pět. sedm vajíček tmavých, modrozelených, někdy též červenými tečkami posetých; v červenci snáší je po druhé. Mláďata mají barvu nahoře šedohnědou s tenkými, hnědými proužky a se rzivorudými tečkami, hrdélko žlutobílé s drobnými skvrnami šedými, břicho bělavé; křídla jsou bleďa, rudohněda. Zvláště je bezpečně lze poznati po rezavém ocásku; na podzim mají všechna jich péra světlejší okraje, tak že tělo poněkud zbledne. Když byli staří i druhá mláďata vyvedli, toulají se s nimi po zahradách a okrajích lesův, až se konečně v srpnu nebo září vydají na cestu do

Afriky a Indie východní, letíce jen v noci a také jen na této pouti své výjimkou i v hustších křovinách odpočívajíce.

Pěnice pravé (Sylviinae). pěvci hlasu vesměs líbezného, mají tělo nízké, zvící asi těla červenčina, ale útlejší. tak že křovím lehce proklouznouti dovedou, peří kypré a velmi jednoduše zbarvené. Bývá hnědo nebo rudošedo a samiček po barvě jeho od samečků ani téměř rozeznati nelze. Zobák mají silný, skoro kuželovitý, u kořene téměř rovné šířky a výšky, na špičce málo zahnutý, nozdry vejčité, křídla nepřiliš dlouhá; třetí nebo čtvrtá letka jest všech ostatních nejdelší. Krátké nohy mají zavalité prsty se silnými bříšky podkloubními; široký, na konci buď zakulacený. buď končitý, buď rovně ufatý ocas jest složen ze dvanácti per rýdovacích. Mladé pěnice se ještě nejspíše podobají dospělým samičkám.

Pěnice se k nám navracejí počátkem anebo nejdéle koncem dubna měsíce a stěhují se většinou do Afriky dosti pozdě na podzim. Domovem jejich jsou končiny starého světa, zvláště severní jeho poloviny; jsouce poněkud plaché přebývají nejraději v houštinách lesů listnatých nebo smíšených, lesům jen jehličnatým se vyhýbajíce. Rády se usazují ve vrcholech mladších stromků; jako praví pěvci pokřovní sestupují na zemi jen výjimkou. Jsou to ptáci čilí, švižní, čiperní, obratně se pohybují, poskakují a křovinami pronikají. Letěti však zvolna a klidně neumějí, zmítají sebou ve vzduchu sem tam a do větší dálky vždycky jen v obloucích odlétají.

Hnízdo si staví dole v hustém křoví nebo výjimkou až u výši dvou metrů nad zemí; má podobu mísky, jest ze trávy, mechu, přediva hmyzího utkáno a kořínky, travou nebo žíněmi vystláno. Snášejí čtyři, šest vajíček skvrnitých, vůbec pestrých a to několikráte do roka; sameček vystřídá samičku na nich sedící jen v poledne. Za třinácte nebo čtrnácte dní se z nich vylíhnou mláďata, jež pěnice velice milují, ano samička se s nich nehne, i kdybychom ji brali do ruky. Chce-li pozornost člověka nebo nebezpečného dravce nějakého od hnízda odvrátiti, vrhne se s něho na zemi, třepe tu křídloma, jako by vzlétnouti nemohla, po zemi nemotorně hopkuje vždy dál a dál, když pak lstivou takovou přetvárkou nepřitele daleko od hnízda odvedla, vyšvihne se najednou vzhůru a oklikami k mláďatům se vrátí. Dívá-li se jí člověk do prázdného ještě hnízda častěji neb obhlédává-li je dokonce, opustí je. Mláďata vyletí z něho velmi záhy, vklouznou v husté křoví a dobře se tam před nepřátely svými uschovati dovedou. K těm přede všemi naše kočky náležejí; ale i jinak pohříchu pěnic ubývá, ježto lidé křoviny v hájích, sadech, na krajích lesů nebo podél břehů našich řek vysekávají a tak jim příhodných pro hnízda míst ubírají. Přátelé ptactva by jich však měli kde jen mohou chrániti, poněvadž náležejí ku

ptákům nejužitečnějším, škodivé hmyzy, larvy a kukly jejich, zvláště pak mole, motýle drobné, píďalky, pak také různé červy lapající a požírajíce. Tím nám neuškodí, že si ob čas nějakou tu třešničku nakousnou, že si z vinného hroznů několik zrn utrhnou, že si vůbec na rozmanitých bobulích rády pochutnají.

Ačkoli jsou pěnice pravé dosti choulostivy, přece žijí ve kleci dlouho, ošetřujeme-li je způsobem již u pěnic pozemních vyličeným, chráníme-li jich ode všeho, co by mohlo mítí zhoubný vliv na útlé tělo jejich. Milovníci ptáků zpěvavých je také velmi rádi chovají buď ve kleci slavičí po jedné, po párech, buď větší společnost jich ve kleci prostrannější pohromadě; jsouť nejen výbornými zpěváky, ale také záhy zkrotnou, k člověku s důvěrou si vedou a lze je vůbec až na několik druhů vzácnějších velmi snadno dostat. Jediná pěnice podkřovní jest nesnášenlivá a musí bydlet sama ve kleci zvláštní. Aby si v ní pěnice zvykly, přikrývejme ji s počátku a dávejme jim čerstvé kukly mravenčí, menší červy moučné, svěží nebo suché, ale navlažené bezinky, někdy i řízky sladkých jablek a hrušek, zrnka hroznů vinných anebo housku ve mléce namočenou. I zob slavičí rády pojídají. Tou dobou však, kdy svobodné jich družky buď se hnízdí, buď se na cestu do krajín teplejších chystají, nemají pokoje a nechceme-li, aby si peří otloukly nebo jinak ublížily, dejme klec na večer, hned za soumraku do nějaké komůrky, kde jest po celou noc čirá tma, a nechme ji tam do rána. Skoro všechny pěnice pravé staví si hnízda také ve kleci a nemají-li samy mladých, vykrmí a vychovají i mláďata jiných ptákův, ovšem zase jen hmyzožravých.

Pěnice slavíková (*Sylvia hortensis*, M. & W.).

Tab VI., a.

V posledních dnech měsíce dubna nebo počátkem května slyšet; v hájích, v houštinách zahrad, na pokrajích lesův a ve vrbinách kolem vod zvučné „tāk, tāk“, volavé tóny štíhlé pěnice slavíkové. Je-li v dobré míře, ozve se táhlým „vé, vé, vý“, je-li polekána, zaskřehotá „rhár, bár“. A zpěv?

Slyš, pěnice šedoperá
pěje v keře poupatech,
jakby srdce malé zcela
jarem vyzpívati chtěla
svěžím zvukem písní těch.

(Heyduk.)

Mátě hlas jemný, hvízdavý a spojuje jednotlivé tóny v delší, rozmanité sloky; zpívá od příchodu svého k nám až do konce měsíce června, někdy

i také v srpnu, od ranného jitra až do slunce západu a jen tou dobou, kdy se hnízdí, samečkové v poledne umlkají.

Tělo má kryto peřím jemným, jako hedvábným, nahoře všude šedohnědým aneb olivově šedým; nad temnohnědým okem jest bělavý proužek a šije jest světle popelavá, hrdélko bílé, zobáček černavý, u kořene světlejší a obrostlý štětinami, z nichž tři všech ostatních jsou největší a nejsilnější. Letky jsou šedý a mají světlejší obrubu, křídlo má vezpod barvu bělavou nebo trochu narudlou, nažloutlou, hruď a boky jsou žlutavé, břicho šedobílé. Nohy mají barvu modravě šedou a prsty vezpod žlutavé. Samička jest o málo menší samečka, jenž mívá délku 16 cm, šířku 25 cm a ocásek zdělí 6 cm; liší se od něho jen barvou trochu jasnější, na prsou vždy zažloutlou.

Ve střední Evropě, i také u nás jest pěnice slavíková leckde dosti hojna. Hopkuje po haluzích křovin, při čemž tělo její má polohu vodorovnou a nožky k němu jsou přikrčeny, a stále se po potravě ohlíží; z jara živí se hmyzem, jako jiné pěnice vůbec, na podzim však višněmi, bobulemi, hrozny vinnými a v jižní Evropě i zasládlou dužninou mladých fikův. A že ji tam proto mají za ptáka škodlivého, lapají a pobíjejí pěnice odlétající do krajin teplejších; i u nás jich mnoho pohubí zvláště kočky, ježto se rády přímo u lidských obydlí hnízdí a tak jich všude ubývá, čehož ovšem želeť jest, ježto náležejí ku lepším našim zpěvákům. Rády žijí o samotě, ale nejsou bázlivy a zejména člověka se nestrachují; jsou čily, stále hopkují a neposedí, ale jiných ptáků nepokoušejí.

V měsíci červnu viděti ve křoví nejčastěji v trní nebo v lískové houštině, zřídka na mladém buku několik nedokončených hnízd a konečně někde v bezpečnějším úkrytu hnízdo hotové, hluboké a travou vystlané, ale tak nedbale upletené, že zdola vajíčka z něho prokukují, že je vítr snadno s větví smete na zemi. Samička snáší v ně jednou, málokdy dvakrát za léto asi pět vajíček různé velikosti a barvy rudohnědé, trochu namodralé s tečkami, skvrnami a žilkami šedými nebo nahnědlými. Že hnízdo zvláště s počátku opustí, prohlížíme-li je, že pozornost naši přetvářkou od něho odvrátiti hledí a později plod svůj velmi bedlivě ostříhá, již shora bylo řečeno. Mladé pěnice mají barvu nahoře šedozelenou, trochu nahnědlou, vezpod šedožlutou. V září se celá rodina stěhuje do severní Afriky nebo do Malé Asie.

Žiti v zajetí záhy a snadno zvykne, je-li klec zakryta na té straně, kde se okno nalézá, ježto jinak stále se v ní zmitá, až si ublíží. Ošetřujeme ji týmže způsobem, jako slavíka a ku potravě v popise jeho uvedené přidejme různých bobulí, namočeného svítka a zvláštní pochoutku její, kousek rozříznutého fíku. Jsouc poměrně dosti choulostiva, žije z pravidla pak jen tři léta, ale píše líbezně od prosince až do příštího srpna a naučí se i po jiných ptácích zajatých štěbetati. Vzácnou výjimkou byli živi otužilejší samečkové zajatí deset i patnáct let.

Pěnice vlašská (*Sylvia nisoria*, *Bechst.*).

Pěkně zbarvená, obratná a čilá, ale také velmi bázlivá a plachá pěnice tato jest u nás v Čechách již hostem vzácnějším.

Tělo její má nahoře barvu popelavou, trochu namodralou, s četnými tmavším skvrnami pŕlměsíci podobnými, na hlavě nejtemnější, kdežto čelo a obočí nízkými proužky bělavými jsou zdobeny; lice jsou šedý, zobák u nozder vyšší než širší, černo-hnědý a hustými štětínami obrostlý; oko má duhovku zlatožlutou. Křídla jsou šedo-hnědá, každá letka má světlejší obrubu a na pápěři černo-hnědou skvrnu obloukovitou; ocasní péra rýdovací jsou šeda a tři krajní z nich mají na konci a na vnitřní polo-vině pápěře bílý lem. Bělavý zpoděk jest od hrdla až k ocásku zdoben četnými přič-nými obloukovitými proužky šedohnědými, jako na př. u krahujce; zvláště na zpodní straně ocásku jsou proužky ty někdy až tak veliké, že v temný, široký pruh splývají. Samička má barvu našedivělou, proužky jen mlhavé a oko nažloutlé. Druh tento jest všech ostatních pěnic našich největší; tělo má délku 18 cm a šířku 29 cm; ocas má délku 8 cm.

Žije v jižní a střední Evropě kromě Anglie, na severu až v jižním Švédsku. Obydlím si u nás volí husté křoviny v hájích, v polích, na březích řek, zřídka jen v zahradách; vyrosteli mlází ve štíhlý strom, již se na něm neusadí. Na zemi jest neobratná; skoro celý den čile křovím s větve na větev poskakuje, po chvíli vzbŕu se vznese šveholic a zase zvolna v houštinu se spouští; lítá nerada, ale dobře. Volavým hláskem její jest zvukné „cek cek“, hlasem varovným „err“. Prve než se milý zpěv její, asi směs melodií pěnice popelavé a slavíkové, ozve plným hrdélkem, zavrčí a zahrčí jí v křiku; i hlasy jiných pěvců, černohlávka, žluvy, pěnkavy, sýkorek a j. vkládá v píseň svoji a zvukným „tak, tak, err“ ji končí. Přichází k nám pozdě, teprve v prvních dnech měsíce května, odlétá již v srpnu do střední Asie a jen na těchto cestách svých si v době odpočinku výjimkou i na větších stromech usedne. Živí se členovci zvolna lezoucími, jich larvami a kuklami. červy a na podzim také různými bobulemi.

Jsouc u nás na krátko, hnízdí se jen jednou za jaro. a to koncem května nebo počátkem června. Pokud samička hnízdo, jež bývá u výši až i tří metrů nebo naopak přímo dole nad zemí v trnité houštině dobře ukryto, z kořínků vřesových a jiných vláken rostlinných uplétá, sameček u ní jest na stráž, aby kde kterého vetřelce, zvláště však jiného samečka hned odtud vykousal a daleko zabnal; huízdo jest hlubší, pevnější, než u jiných pěnic a bývá uvnitř zíněmi koňskými vystláno. Našedivělých, temnějšími šedými, nazelenalými nebo nahnědlými skvrnami a na pouku skoro vždy věnečkem zřetelnějších skvrn zdobených vajíček bývá až i šest. Mladé pěnice jsou málo podobny starým; mají vůbec barvu světlejší, nahoře šedo-žlutou, na čele žlutavou, kolem očí narezivělou, na křídlech tmavošedou.

na ocase popelavou; zpoděk jest bílý, boky bříška rudožlutý a příčné proužky nejsou ještě zřetelný.

Vzácnou a zvláště v první zimě choulostivou pěnici tuto lidé rádi ve kleci chovají, ale musí dobře znáti všechny její potřeby a všelikou péči ji ošetřovati. S počátku jí dávají moučné červy, čerstvé kukly mravenčí, svěží nebo močené bezinky a dlužninu fíků; v zimě ji krmí sušenými kuklami mravenčími, drobnými kostečkami z hrušky nebo sladkého, měkkého jablka. Záhy zkrotne docela, ačkoli v prvních dnech zajetí svého stále do klece vráží, tak že ji přikryti nebo nepokojnému ptáku i křídla svázati dlužno. Nemálo ji trápí různí čmelíci, ptakotrudky a členovci cizopásní vůbec, i nutno ji klec velmi často čistiti.

Pěnice popelavá (*Sylvia cinerea*, *Lath.*).

Tab. VI., c.

Nejznámější, nejčilejší a také nejchytřejší všech pěnic jest spalírka, pěnice popelavá; již koncem dubna nebo počátkem května viděti ji spolu s masojídky všude v hustém a trnitém, nevysokém křoví, v mladých lesích listnatých, kde velikých stromů pořádku, ať mají půdu suchou nebo vlhkou, ať to v rovinách nebo v horách. Jen v jehličnatých a vůbec vysokých lesích bez nízkých houštin jí neuzříš. Ačkoli se také našim obydlím vyhýbá, v sadech a v zahradách měst a vesnic zřídka jen se objevujíc, ač ze vrozené opatrnosti vždy nejhustší křoviny si volí obydlím, přece ji každou chvíli uzříš. Ježto stále sem tam poskakuje a jiných drobných opeřenců drážditi a pokoušeti neustává.

Utlé tilko její má nahore barvu jako zem sedohnědou, někdy narudlou, hlavu popelavou; křídla jsou šeda a každá letka má široký lem rzivorudý. Krk a prsa jsou po stranách poněkud narudlé, hrdélko však a bříško docela bílé, nohy přičervenalé. Ocásek má temnou barvu hnědou; dvě, někdy i tři vnější péra rýdovací jsou na koncích zdobena klínovitou skvrnou bílou. Šedohnělý zobák jest u nozder širší než vyšší; dolejší čelist jeho má barvu nažloutlou, oči nahnědlou. Samička není na temeni popelava, nýbrž tmavošeda, letky mají jen uzounkou a bledou obrubu narezivělou a hrdlo není uprostřed bílé, nýbrž žlutavé nebo šedobílé. Jest to pěnice menší; tělo mívá délku 15 cm, šířku 22 cm a ocásek má délku větší 6 cm.

Živíc se hmyzy zvolna lezoucími. zvláště housenkami, jež si po křovinách a zelinách sbírá stále hopkujíc, nemálo nám prospívá. Lítá bystře a rychle; do dálky odlétá drahou klikatou, na bliž jen se třepotá. Volavým hlasem jest mlaskavé „tak, tak.“ je-li v nebezpečí, zježí pířka na čele, vztyčí ocásek a zavolá přidušené „rrá“. V líbezném zpěvu její střídá se pěkné, veselé šveholení s jasnými hvizdy; s počátku pje tichounce a jen poslední sloku vyrazí z nadmutého hrdélka hlasitěji,

tak že lidé zpěvu jejího neznalí jej krátkým býti praví; nezřídka vzlétne vesele prozpěvujíc vzhůru přímo k blankytu, ačkoli jinak jen nerada houštiny opouští.

Staví si hnízdo v květnu nebo v první polovině června a dobře je nízko v hustém trní, v nouzi i ve vysoké trávě a v různém býlí, ba někdy přímo na zemi ukrývá; jest ze stebel jen ledabylo upleteno a zíněmi neb ovčí vlnou uvnitř dobře vystláno. Ve druhé polovině června bývá v něm až i šest modravých, zelenavých anebo docela bílých vajíček, modrými skvrnamí a tečkami posetých; na pouku mají věneček skvrn větších. Mladé pěnice se podobají starým; samečkové mají barvy jasnější, na letkách obruby pěkně červené a bělejší hrdélko, než mladé samičky. Někteří spisovatelé udávají, že prý jen jednou do roka mláďata se líhnou, jiní však tvrdí, že hned po prvních mláďatech snášejí samičky vajíčka po druhé. Již v srpnu však, nejdéle v září, vydá se celá rodina na ostrovy kanárské a do západní Afriky; stěhující se, rády se tyto pěnice slétnou u nás na pole obilná, v jižní Evropě na pole kukuřičná.

[Je lidé rádi chovají ve klecích, ježto životu v zajetí snadno přivyknou, aniž třeba na př. s počátku klac přikrývati; ale jinak jsou nesmírně choulostivy a žijí přese všecku péči i nejbedlivější jen několik let. Ačkoli zpívají velmi pěkně, netěší se z té obliby u našich ptáčníkův a milovníků ptactva, jaké by zasluhovaly.

Pěnice podkrovní (*Sylvia curruca*, *Lath.*).

Tab. VI., d.

Pěnici slavíkové podobná, ale menší, čiperná, málo bojácná pěnice tato přichází k nám z jižních krajín někdy již počátkem měsíce dubna, často však až v prvních dnech květnových a hned na to v zahradách křovinami zarostlých, kolem osad i uvnitř ve vesnicích a městech, pak v houštinách uprostřed polí, na krajích lesů, v mladých hájích jehličnatých a zvláště v nízkých vrbách kolem vod všude uslyšíš volavý hlásek její, mlaskavé „klap, klap, klap“, anebo kvákavý hlásek varovný. Přebývá pak nejen u nás v Čechách a v zemích středoevropských vůbec, nýbrž po vší Evropě od jižního Švédska až do Italie a jižní Rusi. Jen v temných, velikých lesích a v houštinách příliš stinných jí nenalezneš.

Hlavu má nahoře světle šedou, nad okem slabounký proužek žlutavý, uzdičky a okolí otvorův ušních černošedé; zobáček jest nahnědlý, oči jasně hnědy a nohy modravě šedy. Zadeček jest šedohnědý, poněkud narudlý, perutě olivově hnědé a trochu přišedivělé; každá letka má žlutavou obrubu, kdežto svrchní krycí péra křídel mají naopak barvu temnější, černošedou. Bříško a zvláště hrdélko jest vezpod sněhobílé, krček

Nakladem F. Toussyho v Praze a G. Froyta v Lipsku

Litografie Augusta Osterichs ve Frankfurtě n. M.

a PĚNICE SLAVÍKOVÁ (SYLVIA HORTENSIS, M ET W.)

b ČERNOHLÁVEK (SYLVIA ATRICAPILLA, LATH)

c PĚNICE POPELAVÁ (SYLVIA CINEREA, LATH)

d PĚNICE PODKROVNÍ (SYLVIA CURRUCA, LATH)

i prsíčka jsou po stranách šedorudá. Ocas má barvu šedou a obě krajní péra rýdovací mají vnější páper celou bělavou, vnitřní pápěr jen na konci bílou a tmavý osten. Samičku sotva lze od samce rozeznati. I tato pěnice má tělo nepatrné; býváť délka jeho 13 až 14 *cm*, šířka 21 *cm*, délka ocásku skoro 6 *cm*.

Také pěnice podkrovní zpívá skoro celý den a po všecken ten čas, co u nás přebývá. Zvláště však pozornost naši budí podivným, ale nikoli nepříjemným klepotem anebo spíše hrčením, kterým jako zvučným trilkem zakončuje tišší cvrlikání a pohvizdování, jež se z nadmutého hrdélka jejího od rána do večera ozývá. I proto se nám líbí, že jest čila a mrštna; hbitě létá, na zemi vřdycky jen stranou uskakuje a křovím dovede proklouznouti tak obratně, že jí ani okem téměř nedostihneš. Volavým hlasem jest tichounké „tak, tak“. Živí se menšími, nahými housenkami a jinými larvami hmyzů, mšicemi a na podzim i bobulemi. V trní, v ostružinách, na maliníku nebo ve hloží mívá as u výši tří metrů lehounké, ploché hnízdo, jež si štětinami, vůbec srstí vystýlá; snáší v ně počátkem května měsíce asi pět vajíček bílých anebo modravých, tečkami fialovými, žlutohnědými a černými zdobených. Mláďata podobají se rodičům až na to, že mají peří trošinku bledší; hrdélko však také již mají bělostné. Pěnice podkrovní hnízdí se jen jednou do roka; v měsíci září stěhuje se celá rodina na zimu do Asie a severní Afriky.

Škoda jen, že sotva kdo choulostivého ptáčka tohoto dovede zachovati ve kleci živého déle jednoho roku. Ptáčníci jej rádi chytají, ošetřujíce jej týmžo způsobem, jako pěnice jiné. Zvykne si ve kleci snadno; kromě mravenčích kukel dávejme mu zvláště s počátku zobu slavičího na drobno usekaného a močeného svítku. k tomu kousek měkké dužniny fíků. Musíme jej však míti ve kleci samotna, jakož jsme již ve všeobecném popise pěnic pravých byli připomenuli; jako totiž pěnice podkrovní na svobodě ráda družky své i jiné pěvce škádlí, tak neustává pokoušeti jiných ptáků zvláště drobnějších, jež bychom k ní dali do klece.

Černohlávek (*Sylvia atricapilla*, *Lath.*).

Tab. VI., b.

Tělo maje téměř vodorovně skloněno, nožičky trošku k němu přikrčeny, ocásek svislý a peříčka na čele zježena, sedá černohlávek, po slavíku zpěvák nejprvnější a vůbec jeden z nejnadanějších, nejroztomilejších pěvců vůbec v korunách našich stromův a celý den, od rána až do večera, od příchodu svého z jihu, totiž od prostředních dnů měsíce dubna až do září pje a šveholí. Lahodný zpěv jeho složen ze krátkých, ale rozmanitých slov. v nichž se zvláště jasně ozývá plné a líbezné pohvizdování; i písničky

slavíků, drozdů, žluv a jiných pěvců štěbetati se naučí. Nejraději, jak se zdá, zpívá v dešti a po něm. Volavý hlas má podobný, jako slavík a pěnice podkřovní: na zvučné „tak, tak“ následuje tichounký zvuk, jehož ani písmeny naznačiti nelze.

Černohlávkem proto se zove, že mají dospělí samečkové temeno hlavičky černé. Tělo jest nahore šedohnědo, trochu prizelenalé; líce, uzdičky a strany krčku jsou popelavy, hrdélko šedobílé. Zobák má barvu černohnědou, oči temnohnědou. Krycí péra křídel jsou šeda, letky i rýdovací péra v ocase mají barvu černohnědou, ale obrubu téže barvy šedohnědé, jakou na zadečku viděti. Bříško jest bělavé, boky světle olivové. Samička má jako mláďata temeno rziohnědé, barvy vůbec světlejší a hruď poněkud zažloutlou. Délka těla bývá 15 cm, šířka 22 cm a délka ocásku 6 cm.

Černohlávek, řeháček neboli pěnice černohlavá žije po vší Evropě, i na severu až po Laponsko, i na jihu, pak v Syrii, v severní Africe, na Madeiře, na ostrovech azorských a kanarských, kdež jej kanarským slavíkem zovou. U nás usazuje se plachý a opatrný ptáček tento v houštinách listnatých lesů, zahrad a sadů na podobných asi místech, jako pěnice podkřovní, ale hloub se ve křovinách ukrývá; i ve vrbách podél řek a potoků rád přebývá, kdežto v lesích jehličnatých hostem jest vzácnějším. Létá rychle a drahou přímou, na zemi však jen zřídka se ukáže a pak tu hopkuje neobratně s tílkem na stranu skloněným; hustými větvemi křovin umí velmi lbitě proklouznouti a tu si také vyhledává oblíbené své potravu, totiž hmyzů, larev jejich a na rozdíl od ostatních pěnic si zvláště rád na sladkých bobulích a plodech pochutnává; i mladé jimi krmí. Je-li poplašen, pírká na čele zježí a ocáskem potřepává.

V trnitém kroví nebo v houštině jehličnaté buduje si buď nízko, buď až u výši tří, čtyř metrů hnízdo pevnější a hlubší, než jiné pěnice. Koncem dubna nebo počátkem května měsíce snese v ně samička čtyři až i šest vajíček narudlých anebo žlutohnědých. tečkami, skvrnami a čárkami hnědými a šedými zdobených. Mladí černohlávkové jsou ku samičkám podobní. mají totiž temeno nahnědlé a bříško jasně žluté; samečkové již tou dobou mají hlavičku temnější a vypelichavše poprvé, zčernají na temeni docela. Když byli staří ještě v červenci druhá mláďata vyvedli, stěhují se v září, ba i později v říjnu v listopadu buď jen do jižní Evropy, zejména do Řecka a Španěl. buď až do střední Asie.

Nejraději máme ve kleci černohlávky z jehličnatých lesů horských. Ale i řeháčkové u nás polapení zpívají neméně pěkně osm. devět měsíců. ba i po celý rok. Kdo je doma chováš, týmž způsobem je ošetřuj, jako slavíka; záhy docela zkrotnou a nemají-li nouze. žijí ve kleci deset i patnáct let. Kupující samečka pozor dejme, aby nás ptáčník neošálil samičkou s hlavičkou na černo obarvenou. Mláďata v kleci vylihla a vychovaná valné ceny nemívají.

Pěnice mistrovská (*Sylvia orphea*, *Temm.*).

Tab. XIX., b.

O vzácnější pěnici této, obývající v měsících letních jen v jižní Francii, v jižních Švýcarech, v Itálii, Dalmacii a v Istrii, v Řecku, Turecku a v jižním Rusku, činíme tu zmínku jen z té příčiny, že pro znamenitý, zvukný zpěv svůj i u nás ve kleci chována bývá. Na svobodě nejraději prodlévá v košatých korunách větších stromů jehličnatých i listnatých, v houštinách s několika vyššími stromky a v zahradách, a to i v rovinách, i ve krajinách hornatých.

Sameček jest na temeni a v týle černý, uprostřed na zadečku nahnědlý, všude jinde nahoře popelavý nebo hnědosedý; zobáček má černohnědý, vezpod světlejší a u kořene hojnými štětinami obrostlý, očka žlutohnědá, nohy světle šedé a trochu zamodralé. Křídla jsou černohnědá, letky mají obrubu žlutavou; hrdélko jest bílé, hrud' bělavá s nádechem růžovým, bříska také bělavé, ale zažloutlé. Očásek má barvu černohnědou; obě krajní péra rýdovací mají vnější papěr bílou, vnitřní papěr s velikou bílou skvrnou klínovitou, kdežto ostatní péra jsou na špičce zdobena jen bílou skvrnou, a to čím dále do prostřed, tím menší. Samička bývá menší, má hlavičku nahoře jen tmavošedou, vůbec barvy bleší a bříska bělavé. Délka těla jest 17 cm, šířka 25 cm, délka očásku 7 cm.

Pěnice mistrovská jest pták čilý, obratný, ale také ostražitý a bázlivý. Volavým hlasem její jest „vík, vík“; je-li v úzkých, křičí „šerr — trirara“. Zpívá všech ostatních pěnic nejlíbezněji a z té příčiny jest ve klecích hostem velevzácným. Potravu jí dávají touž, jako ostatním pěnicím; i na čerstvých kuklách mravenčích, červech moučných a rozmanitých bobulích si ráda pochutnává. Venku živí se menšími hmyzy a červy, pak masem sladkého ovoce, fíky, hrozny a jinými plody dužnatými.

Robí si hnízdo lehounké, uvnitř žíněmi a vlákny rostlinnými vystlané v hustém křoví v korunách stromův a snáší tam pět vajíček bílých nebo nazelenalých, na jednom konci fialovými, na druhém hnědými tečkami zdobených. Mláďata vyhlížejí až na popelavou hlavičku zrovna tak, jako samičky. Na zimu odlétá celá rodina z jižní Evropy do severní, do střední Afriky a do Indie.

Budníčkové (*Phyllopneustinae*), drobní, stěhovaví ptáci starého světa, přicházejí k nám velmi záhy na jaře a zase pozdě na podzim od nás odlétají. Jsou ku pěnicím pravým podobní, ale přece se od nich liší postavou i povahou. Mají tělo malé, útlé, peří jemné a kypré, vždycky poněkud nazelenalé, tedy barvou listí stromovému podobné, hlavičku malou s čelem trochu sploštělým, zobák buď slabý, šidlovitý, buď silnější, ale

vždycky u kořene sploštělý a široký. Křídla jsou dlouhá, špičatá a třetí i čtvrtá letka jest všech ostatních nejdelší; ocásek jest na konci buď málo vykrojen, buď přímo uťat a kromě sedmihláska mají všickni pěvci této podčeledi nožky nedlouhé, tenké a vůbec slabounké. Samičky se od samečků, mláďata od budníčků dospělých barvou perí liší měrou jen nepatrnou, tak že je toliko znalci bezpečně rozeznati dovedou.

Čilí, obratní a stateční pěvci tito mají všickni blásek líbezný, ačkoli se zpěvem pěnicím pravým nevyrovnají; jen některé z nich počítáme ku zpěvákům dovednějším. Nejraději přebývají u nás v košatých korunách nižších stromů, v hájích, zahradách i v polích; hbitě poletují haluzemi jejich, skáčou s větve na větev, také na zemi obratně hopkují a jen příliš nízké houštiny neradi navštěvují. Živí se po přednosti hmyzem, larvami a kuklami, jež s listů nebo květů stromů ovocných neunaveni sbírají; ježto pak mimo to na rozdíl od pěnic ostatních jen výjimkou sladčí plody dužnaté zobají, náležejí ku pěvcům nejužitečnějším, i jest opravdu želeť toho, že oblíbených, vzácných ptáčat těchto u nás vždy a vždy ubývá.

Také samičky budníčkův umějí nepříteli ošáliti, přiblíží-li se jim ke hnízdu, a způsobem shora vyličeným od něho jej odvádějí. Bývá to stavba důkladnější, než hnízdo pěnic pravých; nalezněš ho dole ve křoví, zřídka kdy ve větvích nižšího stromu. Má podobu vaku dole zašpičatělého, jest ze trávy, z vláken rostlinných a předitva pup hmyzích, ze chmýří některých plodův a ze srsti utkáno, uvnitř žíněmi a delšími pírký pěkně do kulata vystláno a vyhlazeno; někteří budníčkové si nad ním robí stříšku, až na jediný otvor postranní pečlivě je přikrývajíce. Samička v ně snáší dvakrát, často však jen jednou za léto z pravidla čtyři nebo šest, výjimkou až osm vajíček s teninkou skořápkou, barev pěkných a pestrých, na nichž pak buď ona, buď sameček sedí střídajíce se, až se z nich po třinácti asi dnech mláďata vylíhnou. Ta pak velmi záhy z hnízda vylétnou a s počátku v nízkých houštinách se ukrývají.

Přátelé ptáků zpěvavých budníčky, zvláště však sedmihláska rádi mají ve kleci, týmže způsobem je ošetřujíce, jako na příklad pěnice pozemní. Jsou to však pěvci ještě choulostivější, a z té příčiny dlužno se o vsecky jich potřeby velmi pečlivě starati, ode vsí škody, zvláště však od zhoubného vlivu počasí nestálého, sychravého jich chrániti a k tomu zřetel míti, aby hladu neměli; zvláště k nim často dohlízejme v měsících lednu a únoru, kdy totiž v zajetí pelichají. Jsou-li zdraví, zpívají vypelichavše až do července. Klec jejich nebuď příliš velika ani pak, když byli životu v zajetí již přivykli, poněvadž beztoho v ní možná míti ptáka takového jen jediného. Naučme je znenáhla požívatí téže potravy, jakou pěnicím pravým dáváme; buďme však i v té příčině velmi opatrní. S počátku je krmíme čerstvými kuklami mravenčími, pak rozsekaným vejcem

na tvrdo vařeným. tvarohem a ještě později krmí smíšenou z ustrouhaného srdce telecího, ze svítku a masa z říků; zvláštní pochoutkou jsou jim menší pavouci.

Sedmihlásek (*Sylvia hypolaïs*, L.).

Tab. IV., b.

Když se byly na jaře všechny stromy a keře novým. svěžím listím oděly, není snad houštiny na kraji lesa nebo v zahradě zvláště nedaleko vody, kde by již od posledních dnů měsíce dubna neb od počátku května nešveholil drobný. milý náš sedmihlásek, často i devítihláskem. dvanáctihláskem. posměváčkem a soudilem nazývaný. Kde se jednou usadil, tam se po celý život svůj každého jara navrácí; jen křovinám přistříhaným se vyhýbá. třeba tam ještě roku minulého měl hnízdo své, a v lesích i hájích jen jehličnatých. v temných hvozdech také ho neuslyšíš.

Tilko jeho má nahoře barvu olivově šedou, vezpod jasně žlutou; zobáček jest šedohnědý, vezpod u kořene zvláště z mládí trochu narudlý nebo nažloutlý a černými štetinami obrostlý, uzdičky bledé, jako síra žluté, oko veliké, temnohnědé. Křídla mají tmavou barvu hnědou a vnější papíře letek trochu nazelenalé; veliké letky mají bělavé, nažloutlé okraje, malé letky po širokém lemu bílém, tak že obě křídla žlutavými zrcadly jsou zdobena. Přímo uťatý ocásek jest hnědý a krajní péra rýdovací mají kraje vnější i konce jasnější; nožky jsou modravě šedé, mají žlutá chodidla a hnědé drápky. Samička má jen bříska trochu bledší a nepřilís zřetelný žlutavý pruh uzdičkový. Délka těla bývá 14 cm, šířka 25 cm, délka ocásku asi 5 cm; jest tudíž soudil menší všech pěnic ostatních.

Někteří přírodopysci rozeznávají dvě druhů těchto ptáků, zovouce jednoho sedmihláskem, druhého posměváčkem. U prvního, našeho domácího druhu nesáhají křídla až do prostřed ocásku a první letka se délkou rovná páté; u posměváčka zvláště v jižní Evropě hojnějšího křídla do prostřed ocásku dosahují a první letka rovná se délkou třetí, jsouc delší čtvrté. Této odrůdě právem sluší německé jméno *Erada-meister*.

Sedmihlásek přebývá v létě všude v Evropě střední. ba již také v jižní Skandinavii; jen v Anglii ho neznají. Peří na čele maje zježno a hrdélko nadmuto, od rána do večera pěkně šveholí; hlásek má plný, vůbec líbezný a zpívá podobně jako pěnice slavíková. Zvláštního rázu však nabývá zpěv jeho tím, že mezi jednotlivými. ovšem také rozmanitými tóny pokřikuje zvuky skřípavými. řehtavými, někdy i smíchu podobnými, pak tím, že hlasy všech ptáků, kteří se s ním v zahradě. v houštině o bydlo sdílejí, rád napodobí. což umí opravdu všech ostatních ptáků nejlépe; právem jej tedy také posměváčkem zoveme. Volavý hlas jeho zní asi jako „deteré, ték, ték. terík“; je-li rozčilen. křičí „interrék“, je-li rozzloben, zaštěbetá „hettettet“. Pokud se nehnědí. jest velmi čilý a s tálkem vztyčeným po baluzích křovin a větvích stromů tak rychle a čiperně poskakuje, že ho dlouho hledati

musíme, prve než jej kdes ve větvích uzzříme. Na zemi podivně hopkuje, trup maje šikmo na stranu skloněný; odlétá do dálky drahou vlnitou, do menší vzdálenosti čarou klikatou. Uzří-li co podivného, hned chocholku na čele zježí; před nepřátely, k nimž přede všemi naše kočky náležejí, ruče v košatou korunu stromů přechá. Menší ptáčata rád škádlí. ba i s jinými sedmihlásky často se porve; soupeři pak zápasí spolu tak urputně a zuřivě, až nezřídka na zemi spadnou. Vůbec pak jest sedmihlásek ptáčkem tak živým a roztomilým, že dovede k sobě upoutati i zřetel člověka, jenž si jinak opeřenců nevšímá. Jen za počasí vlhkého a studeného nebývá dobré mysli a sedí z ticha, smuten dole ve křoví s peřím zježeným, jakoby dobře věděl, že mu bude zahynouti, potrvá-li nepohoda déle a pomře-li, zaleze-li v úkryt všecken hmyz. Živí se drobnými, holými housenkami, menšími motýli nočními, mšicemi a podobnými členovci, jsa ptákem naprosto užitečným přes to, že si později rád zobne do sladké třešně, do rybízu a jiných plodů dužnatých.

Mladé mívají sedmihlásci jen jednou do roka; jsou-li však na hnízdě vyrušováni, prohlížíme-li je na př. příliš často, přese všecku lásku k mladým uletí a staví si hnízdo výjimkou jinde znova. Jest z nejpěknějších hnízd všech našich pěvců vůbec. Bývá ve větvích šeríku, bezu a mladých štěpů, v lískách, na střemše a podobných jiných stromech u výši jednoho až i čtyř metrů dobře ukryto; také ho někdy nalezneš na mladých stromech jehličnatých a na dolejších větvích stromů starých. Jest pečlivě upleteno z jemného staviva, o němž ve všeobecném popise budníčkův zmínka byla učiněna. pěkně uhlazeno a zvenčí mívá vždycky barvu bělavou, ježto sedmihlásek ve pletivo jeho i něco bělavé kury březové nebo dokonce papíru vetkává. V červnu snese samička asi pět pěkných vajíček barvy růžové s tečkami rudohnědými nebo černými. Mladí sedmihláskové mají nahoře barvu temnější, vezpod však bledší, než starí a koutky zobáčků žltorudé. Když je byli rodiče z hnízda vyvedli, toulají se s nimi jen po bližších zahradách a ve druhé polovici měsíce srpna odlétnou do Afriky, kdež také pelichají.

Jest s nemalou obtíží, oblíbeného zpěváka tohoto zachovati ve kleci živého několik let, ačkoli mu na př. venku ani drsnější počasí hornatých krajů neublíží. Ze jest zchytralý a lstivý, těžko se dá chytiti; a podaří-li se lapiti jej na vějíčku nebo padákem, nastávají ptáčku nemalé starosti, aby si ve kleci zvykl. Zvláště ptáci starší záhy běrou za své, ježto se potravy ani netknou, ano tak zuřivě sebou zmítají, až se smrtelně poraní nebo zabijí; proto dobře jest svázati jim křídélka, zavřítí je v těsnou klíčku a pokrm, s počátku nejlépe kukly mravenců, jim cpáti do zobáku. Za práci takovou se pěstounu později líbezným zpěvem od-

mění a mile jej tím pobaví. že se hlasy cizí nápodobiti naučí. Škoda, že zpívají jen od měsíce ledna neb února až asi do července.

Sykavka (*Sylvia sibilatrix*, *Bechst.*).

Tab. VII., c.

Čilou povahou se sykavka příbuznému sedmihláskovi rovná. ale jest bázlivější; nedovede také tak obratně létati a spíše se ve vzduchu jen třepotá. I menší jest. než sedmihlásek.

Tělo má však podobným způsobem zbarveno. Nahoře jest šedozelené, ale trochu přížloutlé a dole na zadečku světlejší; nad okem jest proužek žlutý, před okem i za ním proužek černošedý, zobáček má bledou barvu žlutohnědou, na konci však jest tmavší a koutky má světlejší, žluté; oči jsou temnohnědy. V temnošedých křídlech má každá letka žlutavě zelenou obrubu a bělavý koneček; první letka jest kratinká a druhá se délkou rovná čtvrté; spodní krycí péra křídel mají také kraje žlutavé. Vykrojený ocásek jest o 1 cm delší, než křídla k němu přiložená; jednotlivá pera rýdovací mají barvu tmavošedou a kraje žlutozelené. Hrdélko jest žlutavé, hrdlo nahoře jako síra žlutá, dole bělavá, břicho bílé; nožky mají barvu pleťovou a žlutá chodidla. Samička jest menší a trochu světlejší. Délka těla 13 7 cm, šířka 22 cm, délka ocásku asi 5-6 cm.

V posledních dnech měsíce dubna přichází sykavka k nám a jest pak ve střední Evropě vůbec všude hojna, přebývajíce zejména v lesích březových a nejraději v bukových. ale nikdy v houštinách jehličnatých; k vůli bukům stěhuje se i vysoko na hory. Žije tímže způsobem, jako sedmihlásek; živí se po přednosti housenkami a larvami hmyzu vůbec, bobulemi však jen málo. Volavý hlas její zní, jako tichounké „výt. výt, dý, dý, dý“; sykavkou nazvána jest pro tichounký zpěv svůj „sisisisisisirrr“, ježž ukončuje zvukným „hoit“.

Koncem května měsíce staví si v temných lesích hnízdo na zemi, ale v suchu, a to pod pařezem nebo mezi kořeny stromu, obrostlými travou, vřesem, borůvkami a mechem; splétá je ze stebel. tříšticek dřevěných. z mechu. ze šupin šišek a dělá si nad ním vysokou klenbu, tak že do něho pak jen postranním otvorem leze; uvnitř je vystýlá jemnou travou. Bývá v něm pět, šest malinkých vajíček bílých s purpurovými. fialovými nebo popelavými tečkami a skvrnami; mláďata se z nich líhnou dosti pozdě a jsou rodičům podobná až na to, že nebývají tak živě zbarvena. Když je byly staré sykavky z hnízda vyvedly. toulají se s nimi po sádkách a zahrádách zelinářských. po rákosí na rybnících a již v srpnu nebo nejdéle v prvních dnech měsíce září letí s nimi na jih. do severní Afriky, do Habeše. do Malé Asie.

Ve kleci jich lidé tak rádi nechovají. jako sedmihláška. ačkoli jsou

otužilejší a dosti snášelnivý, i kdyby jich někdo měl několik ve kleci jediné; chytají je týmž způsobem a touž je s počátku krmí potravou.

Budníček menší (*Sylvia rufa*, *Lath.*).

Tab. VII., a.

Druh vzácnější a neméně pěkný, než syčavka. Jen ptáčníci zkušenější dobře jej znají a od ptáků příbuzných na jisto rozeznati dovedou. Přichází k nám velmi záhy a již uprostřed měsíce března ozývá se vysoko ve stromech volavý hlas jeho „viyt. viyt“; je-li rozzloben či vůbec rozčilen, pokřikuje „vihýt, vihýt“. Zpěv jeho jest poněkud jednotvárný, a zvláště v tmavém lese zní zvučné „trip, trip, trip, bet“ jako smutná písnička, již končívá ostřejším, několikrát opakovaným „dillr“ anebo „dellr“.

Má nahoře tělo šedohnědé, trochu nazelenalé, hlavičku olivově hnědou, nad okem obloukovitý proužek bledě žlutý, lice pod očima žlutohnědé; uzdičky jsou hnědy. Zobáček má barvu hnědou, nahoře temnější, vezpod světlejší a u kořene žlutavou; oči jsou temně hnědy, nožky černohnědy. Hrdélko jest světlejší, než zadeček, boky jsou žlutavé, prsíčka a bříska bílé, někdy s nádechem růžovým. Křídla jsou zase hřbetu temnější, olivově hnědá, vezpod na vnějším kraji žlutavá; každá letka má na vnější pápeři světlou obrubu, prvá jest nepatrná, druhá delší než třetí, ale rovné délky, jako sedmá. Ocásek jest asi o 2 cm delší, než křídla v klidu k němu přiložená, a má také barvu olivově hnědou. Samička jest málo menší a vůbec bledší. Tělo má rozměry pranepatrné: délku 11 cm, šířku 18 cm, délku ocásku 4.6 cm.

Po králíčku a střízlíkovi nejmenší tento náš ptáček žije po vší Evropě, i ve Skandinavii, a to v rovinách i ve krajinách hornatých; přebývá v listnatých i smíšených lesích s hustým křovím, temným hvozďům bez houštin se vyhýbaje. I v korunách vrb stářím nad vodu skloněných často jej viděti bývá. Jest to pták veselý, bystrý a velmi obratný; ocáskem skoro stále potřepává a čile větvemi houštin proletuje, na zemi velikými skoky s tělem na stranu skloněným hopkuje. Jiné ptáky stále jen škádlí a po celý den si téměř ani neodpočine. Že si kromě hmyzů poletujících zvláště v lesích housenky pídalek a veškokodlivých přástevníků sbírá, náleží k nejužitečnějším pěvcům lesním. Počátkem měsíce května si buduje v hustém křoví s vysokou travou neúhledné hnízdo ze trávy, listí a stebel, obkládá je mechem a listím, uvnitř pak je vystýlá perím nejčastěji koroptvím; jest podobno ku hnízdu syčavčinu a také klenuto, ale bývá velmi nedbale upleteno. Vajíčka mají barvu jako křída bílou, malinko nažloutlou s tečkami a skvrnami rudohnědými; bývá jich pět až osm. Mladí budníčkové jsou ku rodičům svým podobní, ale trochu bledší. Koncem května měsíce mívají staří mladé po druhé; když byli i ty vyvedli, počne se celá rodina

c.

b.

a.

Malířem F Tempelkyho v Praze a G Freytaga v Lipsku

Litografie Augusta Osterleina ve Frankfurtě n.M

- a. BUDNÍČEK MENŠÍ (SYLVIA RUFA, LATH.)
b. BUDNÍČEK VĚTŠÍ (SYLVIA FITIS, BECHST.)
c. SYKAVKA (SYLVIA SIBILATRIX, BECHST.)

již v červenci po hájích a zahradách i poblíž příbytků lidských toulati a v srpnu se slétnou hejna těchto ptáků na vrbách, aby se teprve v říjnu, ano někdy až v listopadu na cestu do Afriky střední vydali. Také oni letí pak jen v noci.

Na kleci, v níž drobného tohoto zpěváka chovati chceš, musí s počátku zelené chvojí býti upevněno. Záhy si v ní zvykne, pouštíme-li jej hned v prvních dnech ob čas ven do světnice, aby si v ní much nalapal, dáváme-li mu čerstvých kukel mravenčích, moučných červů nebo také čerstvých bezinek a teprve později smíšeného zobu ptačího.

Budníček větší (*Sylvia fitis*, *Bechst.*).

° Tab. VII., b.

Jest všech pěvců příbuzných nejznámějším a po střední Evropě nejhojnějším. Rád žije v mladých, listnatých i smíšených lesích s hustým podrostem, zvláště v lesích březových a poblíž vody, pak v pasekách s půdou vřesem porostlou a v zahradách samot a menších osad uprostřed lesů. Přichází sem z pravidla v květnu. Volavý hlas jeho zní jako „hyid, hyid“ anebo „hoid, hoid“; zpívá velmi pěkně, má hlásek jemný a líbezný, jednotlivé tóny zvuku flétny podobné spojuje v melodické sloky volného pohybu a zakončuje každou z pravidla tónem o kvintu blubším. Pohyby, povahou a způsobem života se od příbuzných svých, najmě od budníčka menšího valně neliší; rád si hmyz v letu lapá.

Také on má obočí žlutavé a před očkem i za ním proužek temnější; líce a strany krčku jsou žlutavy, zobáček černohnědý s koutky žlutými, oči temně hnědy. Nahoře má tělo barvu zelenavě hnědou, v zadu před ocáskem zelenou, na hrdélku, na hořejší polovině hrudi žlutou a všude jinde vezpod žlutavou; jen boky jsou olivově nahnědlé a břicho bílé, ač i tu má každé pírkó uzounkou obrubu žlutobílou. Nožičky jsou světlejší, než u budníčka menšího, totiž žlutavě hnědy. Letky i rydovací péra v ocase mají barvu olivově hnědou a na vnější papěři uzounký lem nazelenalý; prvá letka jest také skoro zakrnělá, druhá jest kratší, než třetí, ale šesté délkou rovna. Samička se liší od samečka jen tím, že má prsíčka bledší, jen nažloutlá. Druh tento právem „větším“ se zove; má jeho tělo délku 12 cm, šířku 18·5 cm, ocásek délku 5 cm.

Staví si při zemi nebo na ní, zřídka vysoko v haluzích křovin hnízdo podobné, jako budníček menší, ale trochu pevnější, důkladnější, pak menším vchodem opatřené. Jako mléko bílých, málo přižloutlých, rudohnědými nebo červenými skvrnami zdobených vajíček bývá pět až sedm; mláďata mají barvy temnější, než staří budníčkové, již s nimi již v měsíci září odlétají na zimu do severní Afriky.

Ve kleci jej právě tak rádi chováme, jako menšího příbuzného jeho; zvláště pak i on si v zajetí velmi snadno přivykne, pouštíme-li jej ob čas z klece ven, aby se po světnici prolétl.

Budníček horní (*Sylvia Bonelli*, *Bp.*).

V teplejších končinách střední Evropy a pak ovšem i po Evropě jižní a v Africe severní žije vzácnější budníček horní. Nemáme o tom zpráv, přichází-li také k nám, čili nic, ačkoli v jižním Německu často po-lapen bývá. Bydlí tu v modřínových lesích s hustým podrostem na svazích horských, zřídka jen v horských lesích listnatých anebo smíšených.

Má nahoře barvu šedohnědou, trochu nazelenalou, zobáček hnědý, oči temno-hnědé. Perutě jsou temnohnědy, rýdovací péra v ocase taktěž, ale trochu bledší a všechny mají na vnější papěři bělavou a žlutozelenou obrubu; druhá letka jest všech ostatních nejdelší a první jest kratší šesté, délkou se páté rovnají. Zpoděk jest bílý a jen strany hrudi a boky jsou trochu přizloutlé. Samičky od samečka téměř ani rozeznati nelze. Velikost táž, jako u budíčka většího

Příbuzným pěvcům se budníček horní vyrovná i čilou svou povahou. Volavý hlas jeho zní jako „tui, tui“, zpěv podobá se poněkud zpěvu sy-kavčinu, ale jest tišší a také sloky jsou úsečnější; střídá se v nich „seeee. trrrreeee“ s veselejším „da, da, da, uit, uit, uit.“ Mívá mladé jen jednou do roka a hnízdo všech ostatních pěvců příbuzných největší, ale podobné, jako budníčkové ostatní. Robí si je na zemi dole u kořenů větších stromů z tenkých kořínků, ze trávy, suchých větviček a srsti je vykládá. Vajíčka (4—5) mají barvu bílou s rudohnědými nebo modravými tečkami a skvrnami, jichž bývá na pouku nejvíce. Mláďata jsou nahoře trochu temněji do hněda zbarvena, vezpod bělava a péra rýdovací i letky mají širší, jasně zelené obruby. V červenci nebo v srpnu se s nimi starí stěhují do střední Afriky, zejména do Nubie a k Senegal.

Jinak se budníček horní povahou, potravou a způsobem života na svobodě i ve kleci od příbuzných druhů neliší.

Rákosníci (*Calamoherpinae*), po všech končinách starého světa rozšíření pěvci vzácných vloh a hlasu dosti lahodného, pro nějž některé druhy k nejlepším počítáme zpěvákům. mají tělo útlé, zvící těla červenčina až i také drozdova, pokryté peřím přilehlým, ale tuhým, pěknou hlavičku s čelem úzkým a plochým. zobák silný, mírně zahnutý, u kořene tlustší a na konci šidlovitý, křídla krátká, zakulacená a ocas široký, na konci buď zaokrouhlený, buď klínovitý. První letka jest kratinká a druhá i třetí, někdy však třetí a čtvrtá všech ostatních nejdelší. Nohy jsou statné a mají silné prsty se zahnutými drápy. Že ptáci tito náležejí ku pěvcům nepříliš známým, toho příčinou jest zelenavá nebo nažloutlá barva těla jejich, pro niž ho v hustém rákosí téměř ani vypátrati nelze. Nad očima mají

všickni druhové jasnější ohlouček. Samičky jsou jen o málo menší samečků; po barvě jich skoro ani nerozeznáš.

. . V síti vyhlouben máš byt,
hnízdo tam snem svěžím dřímá,
chtě pak slípku potěšit,
s rákosu, jenž v parnu klímá,
v palčivý vzduch zpěv tvůj míří,
plesem víří.

Majíte ptáci této podčeledi letní byt svůj u vod a bažin v rákosí a v sítinách, kdež se tak dobře ukryti umějí, že by si jich sotva kdo povšiml. Kdyby od rána do večera nezpívali a nešveholili. Jen výjimkou se usadí také ve křoví. Hledajíce si potravu přímo nad vodou, na rostlinách vodních i na zemi, a to hmyzů. menších měkkýšů nebo červů, obratně po rákosí hopkují, hustým křovím pronikají nebo po suchém břehu pobíhají. Do dálky odlétají drabou vlnitou a mívají pak ocásek pěkně jako vějíř rozestřený. Uměle zrobené. vakovité hnízdo zavěšují si mezi stonky rákosu, sítiny a jiných bylin bahních buď nad vodou, buď nad zemí, ale zřídka si je staví v křovinách u vody na suchu rostoucích, tlusté stěny jeho uplétají z trávy, z lýčí a jiných vláken bylinných, z vlny. kořínků nebo klásků. Vnitřek jeho pak vystelou žíněmi, předivem housenek a čmýřím plodů rostlinných. Samička v ně snese z pravidla jen jednou do roka čtyři až šest pestrých vajíček, na nichž se samečkem se střídá, až se za třinácte nebo čtrnácte dní mláďata vylihnuou. Prve než vypelichají. mají peří trochu temnější, než-li rákosníci staří. I oni přese všecku lásku k mláďatům svým hnízdo své opouštějí, jsou-li na něm často vyrušováni a vidí-li, že nejsou od úkladů bezpečni. Škoda jen, že lidé vysušujíce močály a kaluže sítím zarostlé, upravujíce břehy rybníkův a řečiště vod tekoucích stále jim ubírají míst pro hnízda příhodných; jsouť to ptáci užiteční. již pobudí velmi mnoho larev hmyzu škodlivých, vodních i pozemních. Zálby po tom, když byli mláďata ze hnízda vyvedli, stěhují se na zimu do střední Afriky, odkudž se k nám až pozdě na jaře vrací.

Ptáčníci je lapají do ok, na vějíčky, do lécek s lepem, ba i do vrší, v něž dávají za návnadu malé žížaly nebo červy moučné; aby si ve kleci zvykli, s počátku jim křidélka svazují. krmí je moučnými červy a kuklami mravenčími, pak znenáhla i zobem slavičím. do něhož však místo mrkve dávají na drobno rozsekané dužniny měkkých fíků. Pro pěkný, veselý zpěv a pro milou povahu rádi je zajaté chováme, šetříce při tom všeho, co v obecném popise pěníc pozemních bylo řečeno.

Rákosník veliký (*Sylvia turdoides*, M.).

Tab. IX., b.

Již v posledních dnech měsíce dubna viděti v rákosí našich rybníků jihočeských, v okolí pardubickém i jinde ptáky zvící drozda, kterak mezi stebly rokosovými mrštně poletují, i po svislých stoncích vzhůru šplhají, jednu nožku po druhé v před posunujíce, kterak druh druhu honí a škádlí. Jsoutě rákosníci tohoto druhu ptáci hašteřiví a popudliví.

Útlé tělo jejich má nahoře barvu rzivohnědou, trochu přizloutlou, na temeni nejtmavší, v týle šedou, ale beze všech skvrn; hrdlo jest světle šedé, bříska šedobílé, bruď po stranách a boky rzivožluté. Zobák jest u nozder vyšší než-li širší, má barvu světle hnědou, koutky oranžové a černými štětínami obrostlé; oči jsou světle hnědy. V temně hnědých, ale vezpod rzivožlutých křídlech má každá letka světlejší obrubu; ocasní péra rýdovací mají zadní kraj nažloutlý, šedohnědé nožky choďidla žlutavá. Samička má tělo vůbec světlejší, přizloutlé, bez šedé skvrny v týle a hrdélko bílé. Statné tělo má délku 21 cm a šířku 29 cm; ocásek jest asi 8 cm dlouhý.

Ačkoli žije rákosník veliký všude ve střední a jižní Evropě, nebývá nikde příliš hojný. Nejraději přebývá v rozsáhlých houštinách rákosových na rybnících a jen výjimkou se usadí na vrbách, na olších nebo ve křovinách na březích rybníků rostoucích. Ať jdeme kolem nich za jasné noci májové, ať se tam zastavíme na ranní či na večerní své procházce, vždy a vždy uslyšíme podivný zpěv rákosníkův, jenž se tu až asi do prostřed měsíce června ozýváti neustane. Zpívaje vyráží pták tento z nadmutého hrdélka svého plné, zvučné tóny, jež v rozmanité sloky spojuje; uslyšíme několikrát opakované „dorre“ nebo „karre“, také „kerr, karra, kitt, kait, hedder, dui“ a jiné a jiné zvuky, ale nikdy hvizd jemnější; zdají se nám býti spíše podobny ku kváko'u žabímu, než ku zpěvu ptačímu a jakkoli nás nerozehřejí, přece se uchu zamlouvají již z té příčiny, že daleko široko kolem bytu rákosníkovy lepšího hlasu neuslyšíme. A jdeme-li po něm, záhy kdes vypátráme statného zpěváka, an se drží stébela rákosového, ocas má rozestřený, křídla svislá, zobák vzhůru rozevřený a pířka na čele zježená, jakoby stavěl na odiv, jak si dává s písničkou svou na práci. Volavým hlasem jeho jest chraptivé „tak, tak“.

Oblíbenou potravou rákosníků těchto jsou šidla vodní, vážky, jepice, komáři a vůbec hmyzové, jichž larvy žijí ve vodě; jinými členovci vezmou za vděk jen v nouzi. Hnízdo své, mísku vaku podobnou a nahoře jen malým otvorem opatřenou, aby z ní při větru třtinami klátícím vajíčka nebo mláďata nevypadla, staví si až v prvních anebo prostředních dnech měsíce června; že se j mou je robiti tak pozdě, toho příčinou jest, že opatrní rodice čekají, až rákosí hezky vysoko povyroste: kdyby je v něm na chvat upletli

hned dole nad vodou, kdož ví, neodnesla-li by jim je vysoká některá vlna rybníka jarními dešti rozvodněného. Mívají je i nad menšími kalužemi sítím zarostlými, ba nad loužemi vyschlými a umějí je dobře zavěsit mezi tři nebo pět stebel rákosových. Jest vždy ku hladině rybníka obráceno a ze staviva již shora jmenovaného upleteno. Samička v ně snáší čtyři, pět vajíček namodralých anebo nazelenalých, popelavými a olivově hnědými body zdobených. Mláďata mají barvu podobnou, jako staré samice, ale spíše šedožlutou; rodiče jich velmi pečlivě ode všeho nebezpečí chrání, ba téměř se od nich ani nehnu, ježto vylézají ze hnízda dříve, než létati mohou, a s počátku jen zvolna po rákosí šplhají. Když pak se v červenci lítati naučila, stěhují se s nimi staří v srpnu nebo v září do střední a jižní Afriky, ba až do Kapska. jen v noci od rybníka k rybníku, od vody k vodě letíce.

Choulostivého ptáka tohoto, zpěváka ovšem málo vynikajícího, ale horlivého jen zřídka vidati ve klecích, v nichž vesele si vede a rád po stěnách šplhá; kromě potravy shora vytčené dlužno mu s počátku dávat denně nejméně po čtyřech červech moučných.

Rákosník obecný (*Sylvia arundinacea*, *Lath.*).

Tab. IX., c.

Pták téměř docela podobný rákosníku velikému, ale menší. Již ve druhé polovině měsíce dubna vyskytuje se všude v jižní a střední Evropě i v jižním Švedsku, přebývá na podobných místech, jako větší jeho příbuzný, totiž v houštinách rákosových, skřípinových a vrbových kolem rybníků, jezer, potoků, řek i větších kalužin. Jsa mrštný a obratný, dobře po stoncích rákosových šplhá a čile v síti hopkuje, peří má trochu zjezeno a hlavičku k tělu přikrčenu. Odvážil-li se, a to jen výjimkou, výletu na strom kdesi na břehu stojící a vyplašíme-li jej, hned nám jako střela v rákosí zmizí a jen klátivé pohyby jednotlivých stonkův ukazují, kudy se dal na útěk.

Také jeho tělo má nahoře barvu rzivohnědou, beze skvrn a v týle nejtmavší; nad temnohnědým okem viděti jasný, rzivožlutý oblouček, přímo kolem oka kroužek temnohnědý. Zobák u nozder širší, než vyšší má barvu nahoře temnohnědou, vezpod trochu světlejší; koutky jsou oranžové. Ocések i křídla mají barvu šedohnědou a jednotlivá jich péra jasnější obrubu téže barvy, jako hřbet; vzadu nad ocáskem jest tělo rzivorudo. Hrdlo jest bílé, bříško žlutobílé, trošku narudlé; lýtka, boky, pak i prsa po stranách jsou žlutavá, trochu narezivělá; nožky mají barvu žlutohnědou. Samička bývá menší a má koutky zobáčku bledší. Délka těla jest 13 cm, šířka 20 cm, délka ocásku skoro 6 cm.

Volavým hlasem rákosníka obecného jest „šet, šet“; je-li rozčilen anebo v udivení, ocásek rozestře a podivně zachraptí. Hrdélko máje nad-

muto a zobáček rozevíraje, jakoby se kdo ví jak namáhal, zpívá v měsíci květnu celý den; štěbetání jeho podobno jest ku zpěvu rákosníka velikého, ale jest složeno z tónů vyšších a menší umělostí ve sloky spojovaných. Slyšeti v něm několikráte opakované „tiri“, nebo „tír, cek, cerr“, také „čerk, hid, trett“ a t. d. Živí se po přednosti vodním hmyzem a jeho larvami, na podzim i bobulemi. Slabounké, někdy jen ledabylo upletené hnízdo zavěšuje nad vodou na stonky rákosové nebo do větví křovin, lísky, šeríku, dříví, ba režídky i v nízké jehličí a na dolejší větve stromů při vodách rostoucích. Vajíčka jsou dvojí, buď kulatá, modrozelená s tečkami a skvrnami popelavými a olivově hnědými, buď podlouhlá, bělavá s hojnými skvrnami hnědými zvláště na pouku; bývá jich tři až pět. Mladí rákosníci se od starých téměř ani neliší; jen nožky mají šedé a zadeček spíše rzižlutý. Vylézají z hnízda již docela opeření a v srpnu se s rodiči svými stěhují do jižní Afriky, ano až k mysu Dobré Naděje. Ve kleci mívají tyto ptáky lidé jen zřídka kdy.

Rákosník bahní (*Sylvia palustris*, *Bechst.*).

Tab. VIII. c.

Druhu právě popsanému velice podoben jest rákosník bahní. Však i od jiných rákosníkův, od sedmihlásky jej rozezná jen oko zkušenější.

Zobáček má u nozder širší než vyšší, vůbec silnější, než rákosník obecný, koutky rudožluté a nad hnědýma očima po proužku barvy jako okr žlutavé, ale velmi bílé. Tělo má nahoře barvu zelenavě ředou, nikdy narezivělou, letky a rýdovací péra šedo-hnědou a každé péro má světlejší obrubu téže barvy, jako hřbet. Hrdélko jest bílé, břicho žlutavě bílé, boky a obě strany brudi jako okr žluté, nožičky žltorudé. Samička jiných barev nemá. Délka těla jest 14·5 cm, šířka 21 cm, délka ocásku 6 cm.

Nepatrný tento pták všem příbuzným svým předčí znamenitým zpěvem svým, pro nějž jej znalci k pěvcům nejpřednějším počítají. Od počátku května až asi do prostředních dnů června měsíce ozývá se ve křovinách na místech bahnitých, v houštinách, po pastvinách a na lukách, v zahradách i na polích zeleninou osázených, zvláště však v houštinách vrbových dole rostlinami popínavými, kopřivami a. j. prorostlých líbezny, silný hlásek jeho; plné tóny splývají v pěknou písničku zpěvu sedmihláskovu, zejména však zpěvu některých pěnic podobnou. v níž se nejčastěji ozývají zvukové „terr, cerr, cirr, tiri, tirr“. I hlasy jiných ptáků, ba dokonce také kvákot a skřehot žab mísí v jednotlivé sloky zvukného zpěvu svého a pje i ve dne, i za jasné noci, jen o polednách na chvíli umlkaje.

Přebývá v nížinách střední a jižní Evropy; u nás v Čechách jest hostem vzácnějším a bývá málokdy polapen na místech svrchu vytčených.

Ani on, ani rákosník menší jména svého vlastně nezasluhují; vyhýbají se houštinám rákosovým, do nichž zalétnou jen pak, stojí-li přímo někde u bydla jejich. Rákosník bahní jest ptáče velmi obratné a čilé, dobře létá i šplhá, jest statečnějším, než druhové ostatní, ačkoli hned zpívati přestane, jakmile kde na blízku člověka zočí, ačkoli se po příchodu svém z jihu stále v hustých křovinách ukryvá, odkudž se na jaře jen volavý zvuk jeho „šé. šé“ ozývá. Živí se vodními hmyzy, na podzim také bezinkami. Ve druhé polovině června staví si hnízdo s tlustým dnem v nižším křoví nebo ve větších trsech šfovíku, jitrocelu, kopřiv a podobných rostlin statnějších, ale nikdy nad vodou, nýbrž přímo nad zemí, uplétá je podobným způsobem, jako rákosník veliký a na několik stonků zavěsí. Našedivělých, trochu namodralých vajíček. Jež jsou vždy světlejší než u rákosníka obecného a drobnými tečkami šedými. zřídka šedohnědými nebo černohnědými zdobena, hývá v něm průměrně pět; sameček na nich jen odpoledne samičku na malou chvíli vystřídá. Mláďata se z nich líhnou asi za třinácte dní a s počátku také jen v haluzích křovin zvolna šplhají; od rodičů svých se barvou peří ani valně neliší. V měsíci září s nimi staří odletí jen do severní a střední Afriky.

Prátele ptactva chovají ve kleci všech ostatních rákosníků vzácný tento druh nejraději, ačkoli počne zpívati až v březnu a umlkne již v červenci; klec jeho musí na straně k oknu obrácené zakryta býti. Zkušení ptáčníci jej toliko na jaře, hned po návratu jeho z jihu lapají, ježto byv chycen později, v zajetí hyne; vypátravše, kde rád prodlévá, nalécí tam vějíčku nebo poklopec, v němž návnadou jest červ moučný. Někteří jej ošetřují a krmí týmž způsobem. jako slavíka, jiní zase jako sedmihláska.

Rákosník menší (*Sylvia phragmitis*, *Bechst.*).

Tab. IX., a.

Plaché, ostražitě ptáče. Nebývá ho také tak často ve klecích viděti a uloví-li je ptáčník náhodou, musí mu křidélka svázati a s počátku ve kleci přikryté nebo sítinami ověšené chovati, aby se mu po bytu jeho venku v přírodě nezastesklo.

Od rákosníků posud popsaných liší se hlavně tím, že má na zelenohnědém zadečku temnohnědé proužky; temeno hlavičky jest tmavé a od zobáčku k oku a odtud až do týla vine se žlutobílý oblouček, uzdičky však i líce jsou hnědy, zobák má barvu světle hnědou, na dolejší čelisti šedohnědou a koutky oranžové; oči jsou jasně hnědy. Zadeček jest před ocáskem žlutavý, narezivělý; letky a rýdovací péra ocasní mají barvu temnohnědou se světlejší obrubou. Krček jest uprostřed bílý, po stranách rzižlutý, břicho žlutobílé a zpoděk ocásku žlutavý; každé pírkó jeho má konec

bělavý. Nožky jsou šedohnědy. Menší samička má jen barvu trochu bledší. Tělo má délku 14 cm, šířku 20 cm; délka ocásku jest 5 cm.

Žije všude v Evropě, i ve Švédsku, pak v severní Asii a v Sibiři. Navrátiv se k nám ze střední Afriky v poslední třetině měsíce dubna, usadí se na březích vod, kde hojnost nízkého vrboví, skřípin, ostríc a jiných bahních rostlin s listy úzkými, v močálech, v polích obilím a jetelem osetých, ale v rákosí zrovna jako druh prve popsany téměř nikdy. V hustých trsech řečených rostlin umí se dobře ukryti a proto se vzácnějším u nás hostem býti zdá, než-li v skutku jest; jsa obratnějším všech ostatních rákosníkův, ubíhá a míhá se travou jako myška, hbitě po silnějších stoncích šášin šplhá, ale pěkně létati neumí, ve vzduchu sebou škubaje a třepotaje, a jen někdy za hlasitého zpěvu a s tělem nadmutým šikmým směrem vzhůru vyletí, znenáhla pak se drahou přímou v houštinu navrátí. Sameček sedává z jara na vrcholcích skřípin anebo nizounkých vrb, volaje mlaskavým hláskem „tak, tak“; je-li rozezlen, křičí „šarr“ a rodáky své před nebezpečím varuje úzkostlivým „err“. Hlásek má podobný, jako pěnice nebo rákosník obecný, ale přece silnější i příjemnější; zvláště pak činí jednoduchý zpěv jeho lahodným dlouhé, často opakované trilky. Živí se drobnými hmyzy vodními, jež si chytá nikoli letem, než jen skokem, po nichž otevřeným chňapne zobáčkem.

Také hnízda svého nerobí si nikdy v rákosí, nýbrž je buď na stonky bahních rostlin zavěšuje, buď na zemi v trávě, buď v houšti vrbovém, ostružinném a j. ukryvá. Samička v ně snáší čtyři, pět vajíček nazeleňalých, šedohnědými tečkami a černými čárkami zdobených; mladí rákosníci tohoto druhu se od starých liší tím, že mají barvu pěkně nažloutlou, na zadečku skvrny temnější, na hrdélku drobné skvrnky trojhranné a nožičky bledší. V říjnu s nimi staří od nás odlétají.

Rákosník vodní (*Sylvia aquatica*, *Lath.*).

Jakkoli jest ve střední Evropě ptákem dosti vzácným, přebýváje tu hlavně v končinách jižnějších a pak v Itálii, v Evropě jižní, přece u nás v Čechách náleží k rákosníkům známějším. Ještě nejspíše podobá se k rákosníku menšímu; jest všech ostatních druhů nejmenším.

Také on má tělo nahoře skvrnité; na temeni viděti dvě proužky temnohnědých, mezi nimi a po obou stranách tři proužky rzivožluté, kolem oka oblouček bělavý nebo žlutavý a nad ním proužek černohnědý. Líce jsou hnědy; temnohnědý zobák má na dolejší čelisti žlutavý okraj, koutky rudožluté a jest tuhými štětinami obrostlý; oči jsou temnohnědy. Někteří dělívají tento druh ve dvě druhy zvláštních, z nichž jeden (*S. cariceti*) má zadeček popelavý a na hrudi temné proužky, druhý pak (*S. aquatica*) hřbet rzivožlutý a hrud bez proužků; ježto však známe četné tvary přechodní, pojíme

Nakladem F. Tempelshof v Praze a G. Fritzsche v Lipsku

Čís. kral. dvorní. Intogr. A. Haase v Praze

a RÁKOSNÍK MENŠÍ (SYLVIA PHRAGMITIS, BECHST.)

b. RÁKOSNÍK VELIKÝ (SYLVIA TURDOIDES, M.)

c RÁKOSNÍK OBECNÝ (SYLVIA ARUNDINACEA, LATH.)

je ve druh jediný. Ten tedy má nahoře barvu buď šedou, buď rzivožlutou, trochu nahnědlou a každé pírko zdobeno podélným proužkem temnějším; dolejší polovina zadečku jest rzivožluta a také pruhována. Vezpod jest tělo všecko bělavo nebo žlutavo, po stranách rzivožluto a někdy temnými proužky podélnými zdobeno; nožky mají barvu žlutavou. Ocásek, jenž jest na konci poněkud klínovitý, i křídla mají barvu temnohnědou a každé péro má obrubu šedožlutou. Samička má barvy trochu kalnější. Délka těla jest 13 cm, šířka 19 cm, délka ocásku asi 5 cm.

Plachý tento pták dobře se umí skrývati v trsech ostřice, vysoké trávy a v nízkých vrbách, rostoucích po vlhkých lukách, bažinách a mokřadech. Hbitě a rychle v nich běhá, ale létati příliš obratně neumí, ve vzduchu jen sem tam se třepotaje. Živí se komáry a jinými hmyzy drobnými. Na samičku volá mlaskavým „tak, tak“ a švitořivý zpěv jeho počíná vždycky několika jasnými, táhlými hvizdy. Hnízdo mívá menší a úhlednější, než ostatní rákosníci; zavěšuje si je na stébla vysokých travin a ve druhé polovině května snáší v ně samička čtyři až i šest vajíček bělavých, trochu nazelenalých nebo nažloutlých, s tečkami a čárkami barvy olivově nahnědlé, jež někdy tak mlhavy a neurčity bývají, že se zdají vajíčka býti jen špinavě bílá. Mladí rákosníci tohoto druhu mají barvu spíše našedivělou a kalnější, než staří. Vyvedše je z hnízda, toulají se s nimi rodiče až do měsíce září a pak s nimi do Afriky odletí.

Ve kleci jsa chován, musí rákosník vodní větší bedlivostí ošetřován býti, ježto jest choulostivějším druhem ostatních. Však jej také jen zřídka kde zajatého uvidíš.

Rákosník zelený (*Sylvia locustella*, *Lath.*).

Co chrástal v řádu ptáků brodivých, to u veliké rodině pěvců rákosník zelený. V houštinách a ve trávě rád se bázlivý tento pták schovává a velmi rychle pobíhá; lítá obratně a po svislých stoncích vzhůru také šplhati dovede. Povahou a pohyby svými nám připomíná rákosníky, lindušky a strízlíky zároveň.

Náleží také k rákosníkům menším, jest však přece větší rákosníka vodního. Má nahoře barvu olivově šedou, temeno hlavy, krček a zadeček vejčitými, podélnými pruhy černohnědými zdobeny, jež zvláště na ramenou ostře vynikají a tu také někdy zejkovány bývají. Nad očima jest málo jasny proužek bělavý, uzdičky jsou jasně šedý nebo hnědý, líce trochu žlutavý neb olivově šedý; zobáček bývá žlutohnědý, u kořene dosti tlustý, u koutků rudožlutý; oči jsou hnědý. Křídla mají barvu tmavohnědou a každá letka má okraj šedozelený; rýdovací péra ocasní jsou olivově hnědá, mají světlejší obruby a temné, ale málo zřetelné pruhy příčné. Hrdélko jest bělavé, přižloutlé, hruď a břicho také bělavé a zvláště po stranách trochu narudlé i našedivělé; spodní krycí péra ocasní jsou delší, než obě krajní péra rýdovací, mají barvu bělavou s hnědými proužky po ostnech. Nožky jsou hnědožlutý. Tělo má délku 14 cm, šířku 19·5 cm a ocásek délku málo delší 5 cm.

Také on není v Čechách ptákem vzácným, že však stále jen v úkrytu dlí, často jej i horlivý přírody pozorovatel přehledne; jinak žije i všude jinde v jižní a střední Evropě, v Sibiři a v jižní Asii. Na rozdíl od jiných rákosníků rád se usídí i v lesích s houštinami trnitými; jen výjimkou bývá nalezen na lukách, v polích a v zahradách, na pastvinách poblíž vod a mokřadů. V rákosí se však zastaví jen tou dobou, kdy se buď uprostřed měsíce dubna k nám, buď v září zase do Afriky stěhuje. Na jaře bývá všude v listnatých lesích, v houštinách vysokou travou zarostlých, u vody a bažin na večer slyšeti jemný, volavý hlásek jeho „cek, cek“, podobný volavému hlasu kosovu, ale vyšší a slabší; někdy varuje druhy své zvučným „citt, citt“ a je-li podrážděn, křičí „cill, cill“. Podivný, ale pěkný má hlas; zpěv jeho zní asi, jako „sirrrr“ anebo spíše „sirrlrlrlrl...“ a není, než jediný, táhlý trilek, podobný cvrkotu zelených kobylek lučních.*) Nej-pilněji cvrčí po slunce západu; čím dále, tím jest zpěv jeho zvučnějším, až si konečně o půlnoci asi hodinku odpočine, aby pak znova šveholiti počal a teprve před slunce východem umkl.

I hnízdo si robí v bezpečném úkrytu, v nízkém křoví lesním nebo ve trávě luční; staví je na zemi, na uvadlém listí z trávy a z mechu. Vajíčka (čtyři až sedm) mají barvu bílou, trošku načervenalou se skvrnami fialovými, poněkud našedivělými a s nahnědlými tečkami a čárkami, někdy s věncem větších skvrn na pouku. Ježto je samičky podle stáří svého snášejí buď koncem května neb až ve prostředních dnech měsíce července, domnívali se přírodopytci někteří, že se rákosníci tito hnízdí dvakráte za jaro, což novějšími výzkumy vyvráceno jest. Samička často vyrušovaná ráda s hnízda uletí; mláďata se líhnou velmi záhy a v prvních dnech života se bázlivě dole v houštinách ukrývají. Jsou podobna starým až na to, že mají barvy mdlé a hlavičku i hruď hnědými skvrnkami zdobenu.

I tito rákosníci živí se hmyzem ve křoví poletujícím a jeho larvami.

Rákosník říční (*Sylvia fluviatilis*, M.).

V olšinách, na paloucích lesních s houštinami vrbovými a ve mlázi bukovém, ale vždycky poblíž potokův a řek v jižní a východní Evropě objevuje se v první polovině května zelenavý rákosník říční, po rákosníku velikém největší druh svého rodu. V Uhrách bývá v létě zvláště po březích Dunaje nalezen; vedle starších některých zpráv byl prý pozorován také u nás v Čechách kolem Vltavy a Labe.

*) Odtud také má lat. jméno druhové (*locustella* = kobylka) a jméno německé (*Heuschrecken* — Rohrsänger).

Zobáček má žlutohnědý s koutky žlutými, oči temně hnědé a nad nimi po uzounkém, málo zřetelném obloučku bělavém. Hlavička jest po stranách žlutošeda a podélnými proužky tmavšími zdobena, líce žlutohnědy. Hrdélko jest uprostřed bílé, po stranách žlutavé, trochu našedivělé s temnějšími proužky, bříska uprostřed také bílé, po stranách šedozelené. Nahoře má tělo barvu šedohnědou a nazelenalou, křídla jsou olivově hněda a letky mají světlejší obrubu; rýdovací péra ocasní jsou hněda, obrubou šedorudou zdobena a díváme-li se na ně proti světlu, jsou napříč pruhována, kdežto rzivošedá spodní krycí péra ocasní mají konečky bílé. Nožky mají barvu šedou, narudlou. Na podzim všecko peří trochu sešediví. Samička má touž skoro barvu a jen o málo jest menší samečka, jenž má tělo zdělí skoro 15 cm, zšíří 23·5 cm a ocásek zdělí 6 cm.

Hbitý a čiperný, málo hojácný rákosník ten staví si hnízdo na zemi v houští, ve trávě a samička v ně snáší čtyři, pět vajíček bělavých, trochu narudlých s většími, mdlými skvrnami šedými a s menšími, ostřejšími tečkami a čarami rudohnědými nebo rudožlutými. Mladí rákosníci mají barvy jen trochu temnější, než staří, již se s nimi v září do Afriky stěhují.

Sedaje na povýšených haluzích a statnějších stoncích bylin pobřežních, volá sameček ostrým hláskem „ték, ték“. Zpěv jeho také se podobá cvrkotu kobylek, jest však složen z tónů hlubších a silnějších, než-li ševl rákosníka zeleného; zvláště v něm často, až prý i šedesátkrát opakuje „cerr“ a samička naň při tom pokřikuje jasným „čik. čik“, jakoby mu pochvalu vzdávala. Žije týměž způsobem, touž si lapá kořist a rovnou péčí ovšem málo kdy v zajetí bývá ošetřován, jako rákosník zelený.

Rákosník slavíkový (*Sylvia luscinoides*, Sav.).

Jest také pták jihoevropský, i nemáme toho dokladů, že by snad kdy v Čechách byl pozorován, ačkoli by to nebylo nemožno, jelikož v Haliči, v Uhrách, v zemích podunajských vůbec, v jižním Rusku, ba i v Holandsku alespoň v létě přebývá, na zimu do Egypta, Alžíru a Nubie odlétaje.

Našemu slavíku podobný rákosník tento má nahoře barvu rzivošedou, trochu nazelenalou, nad očima proužek světlejší, zobáček nahoře černohnědý, vezpod žlutavý, koutky narudlé, oči hnědé. Perutě i rýdovací péra v klínovitém, ale zaokrouhleném ocáse mají barvu hnědou a obrubu téže barvy, jako zadeček. Bělavé, trochu přičervenalé hrdélko jest v dolejší polovině rzivohnědými hroty zdobeno, bříska jest uprostřed bělavé, trochu narudlé, po stranách našedivělé a nohy mají barvu žlutou, také trochu narudlou. Délka těla rovná se 14 cm, šířka 21 cm, délka ocásku 6 cm.

Na rozdíl ode druhů právě popsanych přebývá nejraději v rákosí, kdež stále pobíhá, poletuje a po stoncích šplhá. Zpěv jeho prý pěkně zní; složen jest z blůnkavých tónů „gl gl gl“, rychlým tempem z hrdélka vyražených. Ve hnízdě na zlomené stonky sítin zavěšeném, hnízdečku chrástala nejmenšího velice podobném viděti koncem května nebo počátkem

června pet vajíček šedobílých s popelavými skvrnami většími a s tečkami šedohnědými. Ačkoli není rákosník slavíkový, jak by kdo po jméně soudil, pěvcem znamenitým, přece jej milovníci ptáků zpěvavých rádi ve kleci mívají.

* * *

Bramborníčkové (Saxicolidae).

Po kamení a po skalinách, po písčitých úhorech a po lukách pobíhají na jaře drobní ptáci těla útlého, hlavinkou kývajíce a pěkně zbarveným ocáskem stále potřepávajíce. Jsou to bramborníčkové, pěvci čilí a obratní, žijící jen po párech, kteří ani na cestách svých na jih anebo naopak k nám u větších společnostech nelítají. Tílko mají štíhlé, zvíčí těla sedmihláskova neb až slavíkova. pokryté kyprým, ale hustým peřím pestrobarevným; ve křídlech jest druhá letka kratší, než třetí, a třetí i čtvrtá všech ostatních nejdelší. Oba rody, jež v tuto čeleď klademe, liší se od sebe tím, že bělořit (*Saxicola*) má rýdovací péra v ocase široká, bramborníček (*Pratincola*) však úzká; jinak mají oba ocas krátký, ufatý nebo trochu vykrojený, zobák nedlouhý a slabý, u kořene trojhranný, až na prohnutou hranu hořejší přímý. Nožky jsou štíhlé a vysoké.

V létě přebývají všude v Evropě, i ve chladnějších její končinách, pak v Asii a v Africe severní. Přicházejí sem záhy na jaře a pozdě od nás odlétají; někteří z nich zůstávají na zimu již v jižní Evropě. Všickni druhové živí se po přednosti hmyzem a jsou tudíž užiteční. Bělořit staví si hnízdo v haldách kamení, ve skulinách skalních a v děrách ve hlíně nebo v jamách podemletých břehů; bramborníček si je zase v husté trávě nebo ve křoví travou zarostlém robí. Má podobu mísky, jest ze stebel, kořínek, různých vláken rostlinných upleteno a peřím, vlnou, čmýřím bylinným anebo žíněmi vystláno. Ze čtyř až sedmi jednoduše zbarvených, na nejvýše drobounkými tečkami zdobených vajíček líhnou se asi za třinácte dní mláďata, jež krmí pak rodiče oba, sameček i samička. Někteří ptáci tito jsou dobří zpěváci a naučí se nápodobiti i hlasy jiných pěvců našich. Přes to však je ptáčníci jen zřídka kde chytají a také ve kleci jsou hosty vzácnými. Toho příčinou snad jest i divokost jejich i těla choulostivost; zvyknouť si ve kleci jen zvolna a s obtíží, musí s počátku s křídloma svázanýma v těsné klícce uvěznění a prve než krmě slavičí dostanou, živými mouchami, čerstvými kuklami mravenčími, drobnými motýli a kobyilkami krměni býti. Lapají je do ok a na vějíčky, jež tam nalécí, kde ve dne nejraději poskakují.

Bělořit obecný (*Saxicola oenanthe*, *Bechst.*).

Tab. XX., a.

Nevím, kdo by neznal plachého, divokého ptáka tohoto. jenž pěknými barvami svého peří, mrštností a obratnými pohyby zřetel člověka jdoucího kamenitou polní cestou na se obrací. Tu s tělem vzpřímeným hlavou kývaje a ocáskem zvolna třepaje od kamene ku kameni po zemi kratinkými, rychlými skoky pospíchá. zrovna jako by se kutálel, tu si na balvanu usedne, tu zase švehole vzhůru ku blankytu vzlétne a za okamžik dolů se řítí, při čemž podivným způsobem se obrací a nezřídka i několik kozelců učiní, ale jakmile člověka uzří, již zdáli před ním na útěk se dává. Za chvíli jej uvidíme opodál na hromadě větších kamenův, an tam s tělem vztyčeným po všem okolí se rozhlíží: čtverák zatím jen bystrým očkem svým slídí po nás, neblížíme-li se k němu, ježto tam v haldě kamení má bezpochyby hnízdo své. Při všech všudy obrazech mrštného těla jeho, zvláště však v letu zableskne se bílý zadeček a ocásek jeho, tak že se zrovna zdá, jak Naumann vypravuje, jakoby se ve vzduchu třepetal jen bílý brk husí.

Hlavička, šíje a hřbet mají světlou barvu šedou, na podzim však nahnědlou; jen čelo a obloučky nad oběma očima jsou bílé, uzdičky a proužky černé. Oči jsou temnohnědy, zobáček černý a otvor jeho po straně širší, než délka prostředního prstu i s drápkem. Perutě jsou černy, letky mají světlejší obruby nahnědlé a prvá z nich jest kratší, než svrchní krycí péra křídlová. Hrdélko a prsa mají barvu rzižlutou, v létě bělavou a na podzim spíše rezavou. Zadeček před ocáskem i rýdovací péra ocasní jsou sněhobílá, ale vezpod jest ocásek naopak černý. Samička bývá menší, útlejší, má nahoře barvu zvláště na podzim spíše narudlou, vezpod špinavě bílou; perutě mají červenavé obruby a ocas není nahoře bílý, nýbrž trochu přičervenalý. Délka těla 16 cm, šířka 29 cm, délka ocásku 6 cm.

Bělořit obecný, bělořítek, druhdy také pokrůvkou tužebníkem nazývaný, žije v létě po všech všudy končinách evropských. tak že lze spíše udati, kde ho není, než kde přebývá; i u nás v Čechách jest velmi hojný. Zvláště pak se rád usadí v rovinách s kamenitými pahorky, s osamělými skalinami, ve zříceninách, v lomech a propastech, na vinicích i na jednotlivých větších kamenech kdekoli v rovině nebo v údolí, jen horám se vyhýbaje. Bývá téměř jediným živým tvorem ve krajinách pustých a smutných, po rolích neúrodných, kde se chudičká stébla nízkého osení sotva nad šedými hroudami míhají. na úhorech, kde v zažloutlém drnu hromada kamení z blízkých luk a polí vyházeného se vypíná, zkrátka v končinách, kde oko umdlené nevlídnou, šedou a hnědou barvou půdy a kamení marně pátrá po svěží zeleni trávy, po pestrých korunkách kvítků polních. Přichází sem z jihu v prvých dnech měsíce dubna a sedě na povýšeném bal-

vanu volá „vít“ anebo „gív“; má-li hnízdo již hotovo, mlaská „tek tek tek“ a týmiž zvuky i mláďata svá varuje, blíží-li se k nim člověk. Pěkný zpěv jeho složen jest z několika slov, mezi nimiž často najednou zakrákorá a zakváče hlasem nepříliš příjemným. S polí zelím osázených sbírá si zvláště na podzim housenky běláskův a jiné larvy; živí se také drobným, poletujícím hmyzem, zejména broučky a mouchami.

Vyplašíme-li bělořita v měsíci květnu kdes v širém poli z osamělé hromady kamení, nalezneme v ní mělké hnízdo jeho ve hlubší skulině ukryté, z dlouhých, suchých kořínků, ze stébel, z listů trav a jiných vláken rostlinných ledabylo upletené a vlnou, peřím vystlané. I ve štěrbinách skal, v děrách zdí, v dutých stromech na kraji lesa, ba někdy i v narovnaném dříví si je staví. ale vždycky tak, aby shora kamenem, kusem dřeva bylo přikryto. Samička v ně snese pět až sedm bledých, zelenavých vajíček, zřídka narezivělými tečkami zdobených, na nichž se pak se samečkem střídá. Mladí bělořiti mají naboře barvu světle hnědou se skvrnami rzivorudými, vezpod rzivožlutou s tečkami nebo trojhrannými skvrnkami temně hnědými. Když byli staří ještě v prvních dnech měsíce června vyvedli mláďata podrubé, rozptýlí se celá rodina a v září odlétají ptáci tito po jednotlivu do střední Afriky a do Indie. Byli-li chyceni z mládí, ještě si ve kleci zvyknou, ale dno její musí býti pokryto mechem a kdesi v koutku nechť mají hromádku kamení; staří bělořiti bývají velmi divocí. plaší a potravy se netknou, tak že jim krmi slavičí s počátku v zobák násilím cpáti musíš. Ale ani pak dlouho nežijí.

V jižních zemích mocnářství rakousko-uherského, pak v Řecku žijí dva jiní druhové příbuzní. V měsíci dubnu přichází sem **bělořit jižní** (*Saxicola stapazina*, *Koch.*), na zadečku, na hrudi i na břišku bělavý, trochu narezivělý, na podzim rezavý; uzdičky, líce, hrdlo a křídla mají barvu černou, ocas bílou, na zadním okraji černou a jen obě rýdovací péra prostřední jsou docela černá. Počátkem září odlétá dále na jih. **Bělořit černo-uchý** (*Saxicola aurita*, *Temm.*) jest podoben našemu bělořitu obecnému, ale má jen uzdičky a ouška nebo líce černé, hrdélko však nikoli. Samička jest rzivorudá, křídla a rýdovací péra v ocásku má černohnědá.

Bramborníček hnědý (*Pratincola rubra*, *Kaup.*).

Tab. XIII., c.

V pozeňnaných nivách naší milé vlasti, zvláště pak v úrodných rovinách, na vlhčích lukách, ve křovinách i po stromech kolem potokův objevuje se již koncem měsíce dubna všude počtem dosti hojným bramborníček hnědý, druhdy i pokřovkou čermáčkem nazývaný. Jest to ptáče také

sice živé a čilé, ale trošinku váhavější ostatních svých příbuzných. Po zemi rovnou téměř rychlostí hopkuje, jako bělořit; někdy se na kameni, na větvi nebo na povýšeném pahorečku zastaví, hlavičkou pokyvuje, rozeštrřeným ocáskem třepe a bystrýma očkami kolem po kořisti se rozhlíží. Se stromu na strom nelítá přímo, nýbrž spustí se k zemi, letí dole nad ní a teprve před stromem druhým se zase do výše vznese. Živí se drobnými hmyzy, houí se po menších druhích střevlíků, za mravenci, za malými kobylkami a na podzim i bobule nakusuje. Že není pěvcem tak známým, jak bychom soudili, toho příčinou jsou prosté barvy peří jeho.

Zobáček má černý a otvor jeho po straně užší, než prostřední prst černých nožiček i s drápkem. Nad hnědýma očima jest široký oblouček bílý, líce mají barvu načernalou s hnědými skvrnami a od dolejší čelisti zobáčku prostírá se dolů po stranách krčku široký pruh barvy bílé. Hlavička jest na temeni rzihoštěná, podélnými proužky temnějšími zdobena a tutéž barvu ma i zadeček; jen na podzim jsou jednotlivá pírká žlutavými kraji zdobena. Z temnohnědých letek s narudlou obrubou jest prvá zakrnělá, třetí nejdelší a druhá délkou rovna páté; šestá až devátá mají na vnější papěři u brku skvrnu bílou. Veliká, černá krycí péra křídel mají obruby nahnědlé a široké pruhy bílé, jež na křídlech složených splývají v bílou skvrnu ramenní. Hrdélko a hrud mají barvu narezivělou, bříska a boky narudlou; černá rýdovací péra ocasní mají u kořene skvrnu bílou, na krajích největší. Samička má zobáček i nožky světlejší, bílou skvrnu na křídlech užší, oblouček nadoční žlutavý a barvy vůbec bleší. Tělo má délku 14 cm, šířku 21 cm; ocásek má délku 5 cm.

Nejraději zpívá bramborníček hnědý v noci, ale jen za úplňku. Jednotlivé sloky zvukného zpěvu jeho složeny jsou z plných, čistých tónů písklavých. mezi něž vkládá i úryvky zpěvu zvonkova, stehlíkova, pěnkavčina, konopčina a jiných ptáků. Z jara volá samičku mlaskavým hláskem „ca — tekk“ anebo „fau — dekk“. Idouce po něm, snadno se dopídíme hnízda, ukrytého v trávě, z kořínků, stebel a mechu ledabylo upleteného, jemnějšími vlákny rostlinnými a žíněmi vystlaného, v němž bývá pět až sedm vajíček modravě zelených, sporými tečkami rudohnědými posetých. Samička je snáší jen jednou do roka a na rozdíl od bělořitů vždy jen sama na nich sedí. Za třináct asi dní líhnou se z nich mláďata, za tolikéž dní z hnízda vylezou a v husté trávě se skrývají; mladí bramborníčkové tito mají nahoře barvu světlejší, rudohnědou, na černochnědých pírkách temnějších ostny žlutavé, po zadečku skvrny černavé, zpodek špinavě rudozlutý a na hrdélku i na hrudi skvrny temnější. Černé skvrny lícní dostanou, až když byli po třetí vypelichali. Koncem července se počnou s nimi staří toulati po zahradách, po hájích a po polích zvláště bramborových, kdež na vyšších stoncích vnati sedají, po kořisti se ohlížejíce. V posledních dnech srpna odletí na zimu do Afriky.

Veliké množství těchto ptáčat pohubí naši dravci sokolovití, kdežto mláďatům potkani, myši a menší dravci o život ukládají. A když se přiblížila doba, kdy se na jih stěhují, chytají je ptáčníci do ok, na vějíčky

a do poklopců; ježto jsou i oni v prvních dnech svého zajetí plaší a divocí, musíme jim potravu, a to nejprve menší hmyzy, později krmi slavicí a kukly mravencí cpáti do zobáčku násilím. Klec jejich musí mít dno pokryto drnem a stěny ověšeny haluzemi vrbovými. Dlouho však přece živi nebývají.

Bramborníček černohlavý (*Pratincola rubicola*, *Bechst.*).

Vzácnější již host v Evropě střední. I u nás bývá zřídka vidán zejména v některých krajinách jihočeských (na př. v rozsáhlých lesích píseckých), ovšem ani tu nejso ptákem příliš obecným. Na rozdíl od hnědého příbuzného svého přebývá nejraději ve krajinách hornatých, na skalách křovím a travou porostlých zvláště poblíž luk. Má však povahu podobnou a týmž způsobem žije jako bramborníček hnědý; po zemi běhá ocáskem třepaje a rýdovací péra rychle jako vějíř rozestíraje a svíraje; jen na stromech nerad sedává. Lítá lehce a rychle krátkými oblouky; jinak jest také pták plachý a nestálý, čiperný a obratný.

Tělo jeho má nahoře barvu černohnědou a každé pírko obrubu narezivělou nebo narudlou, na podzim bledší; zobáček jest černý, oči černohnědé, hlavička na temeni, líce i hrdélko jako uhlí černé. Po obou stranách krku i v zadu na hřbetě před ocáskem jest skvrna bílá; prsíčka jsou rudožlutá, břicho bělavé, nožky černé. Křídla mají barvu temnohnědou a zdohena jsou širokým podélným pruhem bílým; letky mají narudlé obruby, druhá jest kratší šesté, ale délkou téměř rovna sedmé, rýdovací péra v ocase jsou temnohnědá a světlejším proužkem lemována. Samička má nahoře místo černé barvu temnohnědou a všecka pírka širokými šedožlutými obrubami zdobená, hrdélko temnohnědé, břicho rzižluté a na perutích bílý proužek jen nepatrný. Délka těla jest 15 cm, šířka 22 cm, délka ocásku 4·5 cm.

Bramborníček černohlavý, druhdy i pokřovkou červenohrdlou řečený, přichází k nám z jihu již koncem dubna měsíce a záhy se kolem hytu jeho počnou ozývati volavé tóny „cít, cít“, je-li v nebezpečí, „tak, tak“. Zpěv jeho složen jen ze slok kratinkých a z tónů nepříliš líbezných. V měsíci květnu si v nízkém, travou zarostlém houští robí hnízdo z téhož staviva, jako bramborníček hnědý; i on je dobře ukrytí umí a polohy jeho neprozradí úzkostlivým křikem ani pak, stojíme-li již přímo u něho. Vajíčka mají také barvu modravě zelenou s tečkami a skvrnkami rudohnědými; samička jich snáší asi pět jen jednou za léto a také jen sama na nich sedí. Mladí bramborníčkové tohoto druhu se od mláďat bramborníčka hnědého liší nanejvýš tím, že nemají na rýdovacích perách v ocásku bílých skvrn; nahoře jsou temnohnědi, každé pírko má osten žlutobílý, hlavička jest nažloutlá, na hřbetě jsou černé skvrny, zadeček jest před ocáskem rzižrudý s bledšími skvrnkami a vespod jest tlíko všecko rudožluté. V září s nimi rodiče odletí ve kraje teplejší.

Pěkných těchto ptáků snad ani ptáčníci nechytají, ježto si ve kleci sotva zvyknou a za krátko hynou.

* * *

Konipasi (Motacillidae).

Jakkoli se lindušky na prvý pohled spíše ku skřivanům podobají, přece je s trasořitkami klademe v jedinou čeleď, ježto se obojí tito pěvci nejdůležitějšími znaky spolu srovnávají a jen způsobem života a potravou od sebe na vzájem liší.

Trasořitky (Motacillinae) mají tělo útlé, zvící asi těla červenína, ale štíhlejší, pokryté kyprým, jemným peřím barev dosti pestrých. Hlavička má pěkně klenuté čílko; tenký, šidlovitý a nahore hranatý zobáček bývá kratší než hlava, a nozdry jsou nanejvýše do poloviny teninkou blánkou přikryty. Ve špičatých, dlouhých křídlech bývá devět velikých letek ručních, z nichž buď druhá a třetí, buď první, druhá a zvláště třetí všech ostatních jsou nejdelší; malé letky jsou na špičkách vykrojeny. Ocásek jest na konci z pravidla přímo uťatý; nohy mají tenké, dlouhé nártý a útlé prsty, z nichž prostřední jest kratší běháku, pokrytého v předu destičkami, v zadu botkou. Samičky mívají barvy bledší a mladé trasořitky se podobají spíše k nim, než ku samečkům.

Nevím, kdo by neznal obratných a čiperných těchto ptáčat, jež přebývají všude v Evropě kolem vod tekoucích i stojatých; běhávají rychle po břehu nebo při něm i ve vodě ovšem mělké, létají hbitě velkými oblouky a postojí-li, hlavičkou kývají a ocáskem jinak vždycky vodorovně položeným třepají a klátí. Živí se členovci a to po přednosti larvami a kuklami škodlivých hmyzů vodních, pak muškami kolem vod poletujícími; s trávy a bylin je sbírají zřídka kdy a jen při takovém lovu na oblíbenou svoji kořist se od vody vzdalují, aby se za krátko hned zase k ní vrátila. I při výročních cestách svých se trasořitky nezřídka od vod jiným směrem uchýliti musí; přicházejí k nám záhy na jaře, když pak byly pozdě na podzim poprvé vypelichaly, odlétají buď jen do jižní Evropy, buď až do severní a střední Afriky. Ostrý volavý hlásek jejich slyšeti na jaře všude zvláště u vod, kdež se s jinými ptáky honí a na vzájem škádlí, za vranami a menšími dravci křičíce poletují a od mládat svých je zapuzují. Mají sice četné nepřátely, krahujce a j., ale že se vydatnou měrou rozmnožují, neubývá jich. Hnízdo si také poblíž vody nebo při staveních budují, v prohlubinách a děrách zemních, v hromádách kamení nebo dříví, v doškách a v dutých vrbách je ukrývajíce; na podkladu z uvadlého listí a mechu zrobí si mělkou mísku z kořínků, stebel a vláken rostlinných

vůbec a srstí, peřím, vlnou neb i lišejníky ji vystelou. Samička snáší průměrem šest bílých vajíček s drobnými tečkami, sama na nich sedí, až se z nich za čtrnácte dní vyklubou mláďata, jež pak nejen ona, ale i sameček krmí a pečlivě ošetřují. Když byly některé třesořitky i druhá mláďata vyvedly, sejdou se u velikých hejnech na březích rybníkův a konečně na jih odletí.

Přátelé ptactva je chovají zajaté spíše pro ztepilou postavu a pro čipernost jejich, než pro zpěv jen nepatrný, nezvučný. Ptáčníci je lapají za jarních plískanic na vějičky, do ok a sítí; ve kleci slavičí, v níž musí však míti bidélka hezky tlustá a velikou, ale mělkou misku s vodou, brzy si zvyknou a jsou-li pečlivě ošetřovány, žijí v ní kolik let. Nechá-li kdo třesořitku pobíhati po světnici, prve křídélka jí přistříhnuv, umoří ji a ukrutenství se dopouští. Za potravu dávejme jí s počátku menší moučné červy, mouchy, pavouky a močené kukly mravenčí, později pak krmí slavičí, do níž přidáme trochu usekaného masa.

Konipas bílý (*Motacilla alba*, L.).

Tab. V., a.

„Pliska ocasem neustále třese“, pravem dí Komenský o známé, čiperné naší třesořitce, již také konipasem, konipáskem, třesořítkem zovou. Kromě Portugal není v Evropě země ani krajiny, kde by se na jaře neobjevila; k nám přichází již v prvních dnech měsíce března, ano nezdávka i v posledních, nevlidných a mrazivých ještě dnech únorových a přebývá tu všude i v horách, i v nížinách, ale vždycky kolem vod, usazuje se i ve městech a vesnicích, potuluje se po lužích a pastvinách, aby tam mouchy skot i brav bolestně bodající lapala a poletuje po polích za oráčem, ze brázd ponravy škodlivých hmyzů sbírajíc. Jen ve pralesích a vůbec ve hvozdech temných, na horách již holých a na lukách s travou příliš bujnou marně hys jí hledal. Za to přibývá konipasů všude tam, kde orba zkvétá, kde plná ruka lidská nevlidné úhory a pustiny mění v roli úrodnou.

Hlavička jejich má na temeni a v týle barvu černou, na čele, na lících a po stranách krku bílou; nahoře jest tělo popelavě nebo modravě šedo, vzadu před ocáskem černošedo. Zpoděk hrdélka a hořejší část hrudi mají barvu černou, po stranách šedou, dolejší část hrudi a břicho bílou; na podzim bývá na bílé hrudi jen menší, černá skvrna půlměsíc podobná. Malá krycí péra křídel a poslední letky mají široké bílé obruby, jež na každém křídle ve dvě příčných pruhů bílých splývají; jinak mají letky barvu temnohnědou, rýdovací péra v ocase černou, ale prvé krajní rýdovací péro jest bílé s hnědým okrajem na pápěři vnitřní, druhé pak má podobný pruh na obou pápěřích; ostatní mívají toliko bělavé okraje. Zobáček jest černý, oči tmavohnědé, téměř černé

Nakladem F. Tumpskyho v Praze a C. Freytaga v Lipsku.

- a KONIPAS BÍLÝ (MOTACILLA ALBA, L.)
 b KONIPAS HORNÍ (MOTACILLA SULPHUREA BECHST.)
 c KONIPAS ŽLUTÝ (MOTACILLA FLAVA, L.)

a nožky také černé. Štíhlé tělo má délku 20 cm, šířku 28 cm a ocásek má délku 10 cm. Samička jest menší, na hrdle má ještě menší skvrnu černou, břicho špinavě bílé a vůbec barvy méně živé, než sameček.

Někteří konipasi mívají nahoře na zadečku i na křídlech barvu černou, a to buď jen v týle, buď také v šíji i dále na hřbetě; podle toho dělivali tento druh v šestero druhů zvláštních, jež se však ukázaly býti jen klimatickými odrůdami (varietami) naší plisky.

Nejraději se konipasi prohánějí kolem vod, kolem pobřežních mělčin potoků, řek i rybníků. I přiblížíme-li se k nim, pobíhají po břehu beze všeho strachu, hlavičkou kývajíce a ocáskem potřepávající; na místech, kde dno jedva vodou jest pokryto, i do ní vejdou a podél suchého břehu rychle, ale opatrně kráčejí. Lítají lehce a prudce drahou vlnitou, střídavě se dolů spouštějíce a zase do výše vznášejíce; chtějí-li slétnouti na zemi, roztáhnou ocásek, aby prudkost pádu k zemi zmírnili. Mají neustále cosi na práci; nevyhledávají-li si potravu, nestarají-li se o vezdejší své potřeby, škádlí druh druhá nebo jiná ptáčata, jež se přišla k vodě napít, honí se a ostře „sít, sít“ anebo „cisi, cisi“ volají. Jak již bylo řečeno, pronásledují po příkladě vlaštovic dravého ptáka, jenž se jim namane, obklíčí jej, křičí tak pronikavě, jako by jej zrovna ohlušiti chtěli, a odpolu úzkostlivým, odpolu bojovným křikem tím dávají drobnějším ptácatům výstrahu, že na blízku nebezpečný loupežník. Potravu, totiž hmyzy poletující, sbírají si po balvanech z vody vyčnívajících, po hnojištích, po břehu, po vyschlém bahně, po doškových střeších a j.

V měsíci dubnu vyhledá si konipásek samičku, obchází ji perutě i ocas rozestíraje a křídlyma podivným způsobem třesa; tou dobou také všude ozývá se jednoduchý, ale nikoli nepříjemný zpěv jeho, při němž klidně s ocáskem dolů svislým sedává. Volavým hlasem jeho jest „civí, cisis“ a jiné podobné zvuky, jež těžko jest písmenami označiti. Koncem téhož měsíce staví si v děrách a v dutinách i vody vzdálených lehounké hnízdo ze trávy, kořínků, mechu, stebel, ba i ze dřívěk, jež jemnějšími vlákny bylinnými, zvláště lněnými a konopnými, pak lišejníky a vlnou vykládá. Samička snese v ně poprvé šest až osm, podruhé v červnu jen čtyři nebo šest bělavých, namodralých anebo nazelenalých vajíček s popelavými tečkami a rudými čárkami, na nichž jen sama sedává. Mladé třasořitky rostou velmi rychle a rodiče je také záhy opouštějí; hlava, krček i zadeček mají barvu popelavou, před ocáskem tmavší, volátko někdy trochu narudlou, na hrdélku jest temnošedá skvrna v podobě podkovy, nad očkem jest šedobílý oblouček, letky mají obruby světlejší, šedožluté a břicho jest bělavé, trošku našedivělé. Když byla i druhá mláďata z hnízda vyletěla, potulují se větší zástupové konipasů zvláště kolem vod, na noc i v rákosí se ukrývajíce, a v říjnu odletí buď až do střední Afriky, buď jen do jižní Evropy, ano ta jen do teplejších krajín Evropy střední.

Ve kleci nebývá pliska často chována, ačkoli v ní i kolik let živa zůstane. nemá-li nouze.

Konipas horní (*Motacilla sulfurea*, *Bechst.*).

Tab. V., b.

V hornatých krajinách a pahorkatinách jižní a střední Evropy až po Dánsko, v severní Africe a v Asii žije třasořitce naší podobný, pěkně zbarvený konipas horní. V pohořích ho všude nalezneš zvláště kolem potoků ještě tam, kde skály nízkými stromky a nuznými křovinami jsou porostlé, zvláště však kolem mlýnů, salaší a samot vůbec.

Hlavičku má šedou, líce popelavé, zobáček černý,¹ oči tmavohnědé a nad nimi po bělavém obloučku. Zadeček jest popelavý, níže před ocáskem žlutozelený; v načernalých křídlech jsou veliká krycí péra bělavá, malá krycí péra tmavá s obrubou barvy popelavé, jakou na zadečku viděti, a malé letky mají na obou pápěřích bílé obruby, jež na každém křídle ve třech světlých proužkách splývají; rýdovací péra v ocase mají barvu načervenalou s obrubou žlutavou, tři krajní z nich však mají barvu bělavou. Hrdélko jest v létě černé, po stranách proužky bílými zdobené, na podzim žlutavé; hruď i břicho mají pěknou barvu žlutou, na podzim barvy šedé. Nožky jsou šedožluté a zadní prst jest ozbrojen drápem krátkým, zahnutým. Tělo jest štíhlejší, než u třasořítky; délka jeho jest 21 cm, šířka asi 25 cm, délka ocásku 10·5 cm. Samička jest menší, nahoře nahnědlá nebo trochu narudlá, má hrdélko bílé s černými skvrnami, jež v starosti splývají v jedno, tak že jest hrdélko šedočerné; hruď jest nažloutlá.

Od rána do večera poskakuje čiperný, ale bázlivý, ostražitý konipas horní kolem vod, opatrně po kamenech na břehu po vysokých nožičkách svých kráčí a hopkuje, jakoby měl strach, aby se nepotřísnil a nezmáčel. Již v prvních dnech března ozývá se tam všude ostrý, pronikavý jeho hlásek volavý, jenž zní asi jako „civi“ nebo „cisi, cisi, cirlit“ a záhy i tichounký, líbezný zpěv, pěknější, než zpěv třasořítkův, jenž v tichých koutech a samotách horských poutníka mile dojíhá.

V děrách pode břehy, ve žlabech nad koly mlýnskými i ve všelikých prohlubinách staví si poněkud nedbale upletené hnízdo z kořínků, z trávy, z listí, z mechu a tenčími kořínky, štětinami a srstí vůbec je vystýlá. Samička snese v ně poprvé v dubnu, podruhé nejpozději v červenci čtyři až i šest vajíček bělavých, trošinku zamodralých, nahnědlými tečkami a čárkami zdobených. Sedí-li na nich, nehne se, i kdybys ji do ruky bral. Mláďata mají barvu podobnou, jako starší konipasi a zvláště samice na podzim, nahoře šedohnědou, nahnědlou, na hrdle šedobílou s temnými tečkami, na volátku narudlou, vezpod šedožlutou. Starší s nimi odlétají v říjnu jen do teplejších krajin střední Evropy, zvláště ku vlažným pramenům, kdež jich však ve mrazivých dnech zimních mnoho pohyne, ježto potravy nemají.

I ve kleci je dlužno ošetřovati péčí upřímnou, nemají-li zahynouti; choulolistiví ptáci tito nebývají však téměř ani pro klec lapáni zrovna tak, jako plisky.

Konipas žlutý (*Motacilla flava*, L.).

Tab. V., c.

Na rozhraní mezi konipasy již popsanými a mezi linduškami stůjž tu menší konipas žlutý.

Štíhlé tělo jeho má nahoře barvu olivovou, vzadu před ocáskem žlutozelenou, hlavičku popelavou, ačkoli může na temeni býti i žlutá, zelenavá, šedozeleň, tmavošedá, ba také černá; zobáček jest černý, uzdičky tmavošedé, oči hnědé a nad oběma jest po obloučku bělavém. Křídla mají barvu hnědou a každá letka jest obrubou nažloutlou zdobena; krycí péra jejich jsou zelenavě hněda a mají bílé obruby, jež splývají na každém křídle ve dvě světlých proužků. Rýdovací péra ocasní jsou černohněda, žlutavým lemem zdobena, ba dvě nejkrásnější z nich mají docela barvu bílou. Hrdélko jest pod zobáčkem bělavé, níže žluté a hrud i bříska mají také pěknou barvu žlutou. Na černohnědých nožkách má zadní prst drápek dlouhý, málo zakřivený. Samička má nahoře barvu šedou, z jara na hlavičce olivovou, jako na zadečku, obočí žlutavé, hrdélko jak okř žluté a hrud po stranách mlhavými skvrnami šedými zdobena; bříska má barvu spíše šedožlutou nebo trochu narudlou. Tělo má délku 16·5 cm, šířku 25 cm ocásek jest 7 cm dlouhý.

Od konipasů takových liší se někteří druhové tohoto rodu z Anglie (*Budytes Rayi*, Bp. s hlavičkou žlutozelenou) a z jižní Evropy (*Budytes cinereocapilla*, Bp. s hlavičkou šedočernou a *Budytes nigricapilla*, Bp. s hlavičkou černou), tak že je někteří přírodopytci uvádějí ve spisech svých jako druhy zvláštní. Kdož ví, nejsou-li to jen odrůdy našeho konipasa žlutého.

Vzácnější kompas tento přichází k nám z Aegypta a ze střední Afriky již v prvních dnech měsíce dubna, ale v hejnech menších, než oba druhové prve popsání. Přebývá pak všude v Evropě zvláště střední a severnější, ale nenalezneš ho leda ve krajinách bažinatých, v nízko položených, vlhčích polích, na mokřích lukách, ve vrbách kolem louží a příkopů, kdež hlucným „bilib, sib, sib“ anebo „bzyjib“ samečkové družky své volají. Varovným hláskem jeho jest pronikavé „sri“; zpěv podoben jest ku zpěvu naší třesořitky, ale nemá ani té nepatrné rozmanitosti tónů, ani toho troška líbeznosti, jako chudičský zpěv její. I živostí v polybech, hbitostí a čiperností se oběma druhům prvním podobá, ale jest bážlivější a na rozdíl od plisky i před menšími ptáky dravými prchá. Lítá obratně, rád se ve vzduchu chvílku třepotá a střemhlav dolů k zemi řítí; sedává na kulech a kamelech z vody vyčnívajících, na větších větvích křovin nad vodou skloněných a po kořisti tu slídí. Živí se hmyzem, jež v letu velmi obratně lapati umí a jehož zvláště na pastvinách mnoho pochyťá; zejména na podzim poletují hejna konipasů žlutých za ovci a za stády skotu po polích

i po strništích a hmyzy na dobytek sedající lapají. Mladé mívají jen jednou do roka. Hnízdo si staví nikoli v děrách, nýbrž na zemi, a to ve trávě, v obilí, v zelinách, v trsech rostlin bahních; bývá podobné, jako hnízdo konipasa horního, ale skoro vždycky jen peřím vystláno. Koncem května viděti v něm nanejvýše šest vajíček bělavých, a to buď narudlých, buď našedivělých nebo namodralých s tečkami a proužky buď šedorudými, buď žlutošedými nebo šedohnědými; na pouku bývá někdy zřetelnější čára narudlá. Mladí konipáskové tohoto druhu mají nahoře barvu šedou, trochu nazelenalou se skvrnami temnějšími, od hnědého zobáčku až na bílý krček hnědý proužek, zpoděk nažloutlý, na hrudi trochu kulatých skvrn černohnědých, nožky světle hnědé; ve žlutozelených křídlech mají nejzazší letky šedé obruby. S počátku se bázlivá ptáčata ukrývají dole ve trávě, ale pak se za rodiči i na pastviny a role vydávají. Prve než s nimi staří v srpnu nebo v září na jih odletí, shromáždí se hejna jich v houštinách rákosových na rybnících. kdež bývá pak zvláště na večer velice živo.

Jen pro pěkné barvy těla chovají někteří milovníci ptactva zpěvavého i tohoto konipasa ve kleci; jest v ní však hostem přece ještě vzácnějším, než na příklad třasořitka. Záhy zkrotne a velmi důvěrně si vede.

Lindušky (Anthinae), ptáci stěhovaví, nenálezejí u nás ku ptákům známějším přes to, že jsou po vši zemi velmi hojny, ježto jich v Čechách žije jen několik druhův a to ještě vzácnějších, než ostatní pěvci naši, ježto nemají barev tak pestrých, aby pozornost člověka rázem na se obracely, kdekoli se mu namanou. Všickni ptáci této podčeledi mají peří hebké, hladké a přilehlé, tak že se tílko jejich mnohem drobnějším a útlejším býti vidí, než u skřivanů, peří barvy asi jako u skřivanů našedivělé a tak prostinké, že by je na zemi sotva bylo viděti, kdyby jako konipasi neběhali, nehopkovali a ocasem stále nepotřásali. Zobák mají teninký, protáhlý, šidlovitý, nahoře zakulacený a na konci zahnutý; hlava jest podlouhlá, ale má čelo jako u skřivanů pěkně klenuté. Křídla nejsou příliš dlouhá a první letka se rovná délkou téměř druhé a třetí, jež jsou všech ostatních nejdelší; z malých letek předčí šestá a sedmá ostatním délkou svou. Ocásek není tak dlouhý, jako u konipasů, jest na konci vykrojen a má hořejší péra krycí velmi dlouhá. Tenké, dlouhé nohy mají krátké prsty s dlouhými drápkami; prostřední prst jest nártu kratší a zadní prst jest jako u skřivanův opatřen ohnutým drápem vždycky skoro delším, než jest sám. Tělo mívají lindušky menší než skřivani; samičky se

od samečků liší tím, že jsou o málo menší a že má perí jejich barvy bledší, než u samečků.

Ještě nejspíše bývá čiperné lindušky viděti kolem vod, kdež vesele a hbitě hopkují. Přebývají ve křovinách venku v polích, zvláště poblíž luk; i pažity v temných lesích si nezřídka volí obydlím. Vyplašíme-li je, hned rázem do hustých haluzí vyššího některého stromu uprchnou; lítají vůbec dosti rychle a lehce u velikých obloucích. Sameček se rád šikmou drahou vznese k oblakům a za chvílku zase k sídlu svému vrací, vesele švehole. Příjemný zpěv lindušek, podobný poněkud štěbetání kanárkovu, není sice příliš líbezný, ale přece se pěkuě poslouchá; složen jest z tónů pískavých, zvuku flétny podobných, ze trilků rychlým tempem z hrdélka plynoucích a sameček jej z pravidla končí několika táhlými zvuky tiššími a slabšími. Ve kleci lindušek příliš často neuvidíš; ptáčníci je polapí někdy náhodou se skrívany nebo na podzim do tenátek, na lep v polích zeleninou osetých, dávají jim s počátku zrovna jako konipasům červy moučné a vajíčka mravenčí, později krmí slavičí s mákem, prosem anebo řepkou, chovají je také ve kleci slavičí, ale musí v ní býti dvě bidélka tlustá asi jako prst. Na svobodě živí se lindušky hmyzem poletujícím i plazivým, červy, později v létě však i semeny travin a všelikého býlí.

Hnízdo si staví vždycky jen na zemi a dobře je ve vřesu, ve trávě nebo v nízkém křoví ukrývají; má podobu mísky nahoře docela otevřené, jest z kořínek, stebel a z mechu ledabylo upleteno a uvnitř žíněmi nebo srstí vůbec vystláno. Samička v ně snáší až dvakráte za rok čtyři neb i šest vajíček barvy bílé se skvrnami a proužky různobarevnými a sama také na nich sedí, až se z nich průměrem po třinácti dnech mláďata vylíhnou; ta ovšem krmí pak nejen samice, ale i sameček. Vůbec se oba o ně starají a ostříhají jich velmi pečlivě, člověka i kterékoli zvíře od hnízda statečně zapuzující. Mladé lindušky mají barvu podobnou, jako staré samičky; na podzim odlétají s rodiči do Afriky a do Asie, ale něco jich také zůstane již v Evropě jižní.

Linduška lesní (*Anthus arboreus*, *Bechst.*).

Tab. XXIII., a.

Linduška lesní, již v okolí pražském pro zpěv šveholu kanárčímu podobný i „lesním kanárem“ zovou, žije po vsi Evropě, v Sibiři a naopak na jihu až na ostrovech kanarských. Ježto není tak čila, jako lindušky ostatní, a jako samotářka žijící málokde zrakům našim se objeví, ježto má nad to i tělo jen prostinkými zdobeno barvami, pokládáme ji druhem

vzácnějším, než vskutku jest; jen oko zkušeného ptáčníka dovede asi určití, je-li kde hojna, jakým se kde počtem vyskytuje.

Tělo její má nahoře barvu šedohnědou, trochu do olivova s černohnědými proužky po ostnech jednotlivých pírek, vezpod uprostřed na břišku a pod ocáskem bělavou, na hrdélku žlutavou, na hrudi a po obou stranách břicha pěkně rziivožlutou s temnými skvrnami. Po obou stranách krku jest načernalý proužek. Zobák má nahoře barvu tmavohnědou, vezpod poněkud narudlou a nad temnohnědýma očima viděti po obloučku nažloutlém, trochu narezivělem. Letky mají také barvu tmavohnědou, lem šedozclený, veliká krycí péra křídel barvu olivově hnědou s okraji nažloutlými a s bílými konečky, jež splývají ve dvě příčných proužků světlejších; malá krycí péra mají také žlutavé obruby velmi ostře ohraničené. Ocas jest černohnědý; péra rýdovací mají na vnější papěři skvrnu bílou. Nohy mají barvu pleťovou; zadní prst jest velmi dlouhým a silně zahnutým drápem ozbrojen. Útlé tělo má délku 17 cm a šířku 29 cm; ocásek má délku 6.5 cm. Samička jest menší a má barvy trochu bledší, než samci.

Nejraději přebývá linduška tato ovšem ve krajinách s hojnými lesy zvláště tam, kde se na krajích jejích a v mýtinách místa hustým vřesem a bujnou travou porostlá nalézají. Ukřývá se tam při zemi a přiblížíme-li se zticha a pozorně, uslyšíme jasné, trochu skřípavé „šrít“ anebo jemnější „sít, sít“, také „píp“, volavý hlásek samečkův, jenž tu po zemi za samičkou hopkuje. Vyplašíme-li je, utekou se vždycky, jak již shora bylo řečeno, jen přímo vzhůru v korunu vysokého stromu; po chvíli se s něho počne ozývati zvůčný zpěv samečka, jenž i nad stromy si povyletí švehole a zase u stálém zpěvu drahou šikmou dolů se spouští. Jinak lítají lindušky rychle, ale přece s patrným namáháním; se větve na větev jen se třepotají. Nejsilněji se příjemný hlásek samečkův ozývá na jaře, po návratu z jihu, totiž od posledních dnů měsíce března nebo od počátku dubna až asi do měsíce července; od zpěvu lindušek ostatních rozeznáme jej po tichém, vždy slabším a slabším „cia, cia, cia“. Ve hnízdě, jež bývá v jamce na zemi ve trávě ukryto, jest již v první polovině května z pravidla pět, nanejvýše sedm vajíček barvy rozmanité, nejčastěji šedobílých anebo trochu namodralých, načernalých s hnědými skvrnami a čárkami. Mláďata mají s počátku nahoře barvu žlutavě olivovou, trochu našedivělou s četnými podélnými proužky temnějšími; vezpod jest zvláště hrud většími skvrnami tmavými poseta. Perutě, krycí péra křídel i péra rýdovací mají jasné, žlutozelené, trochu narezivělé obruby.

Když byli staří mláďata vyvedli, toulají se s nimi za potravou zvláště po travnatých nivách, po polích bramborových i zelinou osetých; v září odlétají jednotlivé rodiny do Afriky a bezpochyby také do Asie. Ptáčníci lapají lindušky tyto zejména do poklopců; ve kleci si za krátko zvyknou, velice zkrotnou a žijí zajaty pět i šest let.

Linduška luční (*Anthus pratensis*, *Bechst.*).

Tab. XVI., b.

Druh povahy živější, čilejší, svérlný a nepokojný. Žije zvláště v Evropě jižní a střední, kromě toho v severní Asii a na ostrovech kanarských; rozumí se, že ani u nás v Čechách není hostem příliš vzácným. Podobá se k lindušce lesní tou měrou, že často za ni omylem pokládán bývá, ačkoliv se od ní přece liší menší velikostí těla, barvou a málo zahnutým drápem na zadním prstu nožek svých.

Zadeček má barvu také olivově šedou, ale temnější a spíše do zelena, s většími a tmavšími skvrnami uprostřed jednotlivých pírek; hrdélko a strany krku mají barvu bělavou, trochu přižloutlou a po stranách krku i na hořejší části hrudi jsou četné skvrny světle hnědé, jež někdy i dále vezpod roztroušeny bývají; zpoděk jest jinak bělavý, málo nažloutlý nebo trošinku narudlý, dole v bocích poněkud nahnědlý. Slabý zobáček má barvu nahoře černohnědou, vezpod žlutavou; nad temnohnědýma očima jest po žlutavém obloučku a pod koutky zobáku jsou temné pruhy podélné. Letky i veliká krycí péra křídel mají žlutobílé obruby, jež splývají na křídlech složených ve světlé pruhy příčné; rýdovací péra v ocase jsou černohněda s obrubami olivové nazelenalými, obě krajní z nich mají ostny od poloviny bílé a na pápeři bílou skvrnu klinovitou; menší skvrny podobné mohou míti některé odrůdy až i na čtvrtém pérú. Nohy mají barvu světle hnědou; dráp na zadním prstu jest delší, než prst sám, ale jen málo ohnut. Samička má nahoře barvu spíše přišedivělou, vezpod bledší, nažloutlou s menšími skvrnami a bývá také menší samečka, jenž mívá délku 15 cm, šířku 25 cm a ocásek zdělí 6 cm.

Přišedši k nám z jižní Evropy a ze severní Afriky v prvních dnech měsíce března, usadí se linduška luční nejraději na místech s půdou vlhkou a bahnitou, tedy na mokřích lukách, mokřadech, nízko položených a tudy vlhkých polích, na rašelinách a ve vodnatých nížinách, v pohoří pak si vyhledává obydlí na vlhkých trávnících, v kosodřevinách a v houštinách jalovcových. Jsouc povahy dovádivé, neustává škádliti kompasy, bělořity a zejména skřivany, s nimiž se po strništích prohání. Na zemi běhá s tělem vodorovně položeným a s hlavičkou k němu přikrčenou; i na nízké křoví jen zřídka kdy si usedne. Nezpívá tak líbezně, jako linduška lesní a sameček šveholí nejraději, vznášeje se šikmo vzhůru a zase s křídlyma k tělu přikrčenýma náhle dolů klesaje; málo kdy jej uslyšíš, aby seděl na vyvýšené hroudě, na kameni a dokonce na stromě nebo ve křoví pjeje jen pak, je-li mlhavo. Asi uprostřed měsíce dubna slyšeti na místech, kde se lindušky ukrývají, jasné hlasy volavé „tyk, tyk, tyk“ anebo chraptivější „híst, híst“ — samičky snášejí prvá vajíčka do hnízdečka, jež si na sušších místech v jamkách mezi trsy trávy, ostrice a sítin budují; bývá jich pět, šest a mají barvu bělavou, trochu nažloutlou, našedivělou nebo narudlou se skvrnami hnědými a popelavými. Mladé lindušky tohoto

druhu mají barvu na hřbetě temnou, olivově hnědou s černými proužky. V červnu snášejí samičky vajíčka po druhé a když i mláďata z nich vylíhla jsou vyvedena, počne se celá rodina toulati po jetelištích, po polích bramborových, zelím a zeleninou osetých a po strništích, konečně se lindušky shromáždí ve větší zástupy a odletí na jih.

Ve kleci je uvidíš zajaté jen zřídka kdy, ježto nenálezejí ani ku zpěvákům prostředním; chytají je skoro z pravidla jen na vějičky.

Linduška vodní (*Anthus aquaticus*, *Bechst.*).

Tab. XVI., a.

Již od prvních dnů měsíce března počínají se do hor našich, zejména do Krkonoš navraceti plaché lindušky vodní a usazují se tam i přímo pod mezí věčného sněhu. Je-li počasí nevlídné a bouřlivé, jakož v horách často bývá, slétají se k samotám a k obydlím lidským, ochrany před nepohodou hledajíce. Nejraději se uhnízdí kolem horských bystrin, potoků, jezer a rybníků, na svazích hor k jihu obrácených, na horských lukách a na haldách kamení.

Sameček má v létě nahoře barvu šedou, trochu nahnědlou nebo zvláště v zadu před ocáskem nazelenalou s temnější skvrnou uprostřed každého pířka. Nad temnohnědýma očima viděti po širokém, narudlém obloučku; zobák má nahoře barvu černohnědou, vezpod nažloutlou. Hrdélko a břicho mají barvu bělavou, krček a hrud' poněkud narudlou, boky našedivělou s hnědými skvrnami, jimiž i hrud', i strany krčku jsou posety. Letky jsou tmavohnědy a obrubu mají světlejší, až narezivělou; světlé, našedivělé nebo trochu přížloutlé obruby malých a prostředních per krycích splývají na každém křídle ve dvě bílé pruhy. Obě krajní péra rýdovací mají na vnější pápěři po veliké klínovité skvrně bílé; druhé péro krajní má jen malou skvrnu až na konci praporu. Nožky mají barvu téměř černou; zadní dráp jest mnohem delší než prst a silně zakřiven. Po podzimním pelichání mají všecka péra na zadečku obruby barvy olivové a břicho i celý zpoděk trochu sežloutne. Délka těla jest 18 cm, šířka 3 cm, délka ocásku 7 cm. Samička se liší od samce jen tím, že má zpoděk trochu bledší, ale skvrny na něm četnější, pak světlejší nožky.

Bázlivé lindušky tyto běhávají jako konipasi kolem vod, i mělčinami při břehu se brodí ocáskem potřásajíce a poplašeny vzhůru hbitě ulétají. Živí se hmyzy vodními i zeminými, drobnými plži a blešivci. Volavý hlásek samečkův zní, jako vysoké „píp“, pak jako ostré „gipp, gipp“ a nepatrný zpěv jeho složen jest ze čtyř různých slok jasnozvukých, jež z hrdélka vyráží vzhůru k oblakům vylétaje a šikmo dolů klesaje, pak i po takovém výletu na kameni si odpočívaje. Ve vysokých pohořích se lindušky hnízdí jen jednou. ve krajinách pahorkatých zvláště za příznivého počasí i dvakráte do roka. Poprvé bývá to ve druhé polovině měsíce května; hnízda si staví

Nákladem F. Tomaného v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Litografie Augusta Ostermayera ve Frankfurtu n. M.

b LINDUŠKA LUČNÍ (ANTHUS PRATENSIS, BECHST)

c LINDUŠKA ROLNÍ (ANTHUS CAMPESTRIS, BECHST)

a LINDUŠKA VODNÍ (ANTHUS AQUATICUS, BECHST)

na rozdíl od jiných ptáků příbuzných nikoli po různu, nýbrž bývá jich v příhodném úkrytu, mezi kameny, v kořenech stromů, ve skulinách skal a v roští několik pohromadě; samička v ně snáší čtyři až sedm vajíček podobných vejším našeho vrabce, bělavých anebo trochu namodralých s hustými skvrnami a tečkami hnědými. Mláďata podobají se s počátku rodičům svým na podzim vypelichavším, mají však barvu bledší a vezpod také sice nažloutlou, ale trochu přizelenalou.

V Krkonoších se slétají na podzim lindušky tohoto druhu u velikých zástupech zvláště na horské louky; z rána slídí po potravě kolem potokův a vod a za teplého poledne na holých hřbetech skalních v hejnech odpočívají. V prvních dnech listopadových stěhují se na jih do Vlach, do Syrie a do severní Afriky, je-li však zima mírnější, zůstávají u nás a v nepohodě, mrazem, nouzí a hladem zmořeny přicházejí do nížin, ku břehům vod nezamrzlých, ba i do dvorův a statkův. Ačkoli jich lidé ve kleci téměř ani nechovají, přece je zvláště v zimě při příležitosti do ok, na vějičky a do sítí lapají; žijí zajaty déle, než kterýkoli jiný druh příbuzný.

Linduška rolní (*Anthus campestris*, *Bechst.*).

Tab. XVI., c.

Druh povahou svou, letem a chůzí spíše skřivanům podobný.

Na jaře má na hřbetě barvu žlutošedou s šedohnědými skvrnami po ostnech jednotlivých pírek. Hrdlo i prostředek břiška mají barvu bílou, strany krčku a hrudi i boky rziivožlutou se skvrnami temnějšími; na hrudi i na hrdle jsou již od koutků zobáčku černavé pruhy a temné skvrny drobnější. Zobák má barvu tmavohnědou, vezpod nažloutlou; nad temnohnědým očkem jest žlutavý oblouček a líce mají barvu šedohnědou. Letky jsou hnědy a mají lem uvnitř temnohnědý, na okraji žlutavý; rýdovací péra ocasní mají barvu hnědou a nejkrasnější z nich mají na vnější papěři okraj bílý. Nohy mají barvu nahnědlou a dráp se zadnímu prstu délkou rovná, jsa malinko en ohnut. V létě mívá sameček barvu nahoře spíše do šeda, na podzim se mu hřbet uprostřed zatemní a krycí péra křídel dostanou narudlé okraje; i skvrn mu po stranách krku, na hrudi i po bocích přibude. Tělo má délku skoro 18 cm, šířku 28 cm; ocásek má délku 7 cm. Samička podobá se samci až na to, že má barvy trochu bledší a na krku skvrny někdy tak husté, že až v temnější obojek splývají.

Linduska rolní žije v jižní Evropě počtem hojnějším, než ve krajinách studenějších; přišedši sem v prostředních dnech dubna, přebývá na rozdíl od lindušky vodní právě na místech vyprahlých a kamenitých, na písčinách, na srázných skalách a na holých mýtinách lesních, vůbec na místech neúrodných, vlhkým travinám i na výročních cestách svých se vyhýbajíc. Vlastí její kromě Evropy jest severní Afrika a střední Asie. Běhá velmi rychle po zemi, již jen nerada opouští, a zastavuje se na místech povýšených,

sedajíc často na kamenech, na hromádách země a na nízkých křovinách, ale na stromech zřídka kdy. Chudičký zpěv její, v němž se stále jen „cíyr“ anebo „jýt“ ozývá, slyšeti skoro jen pak, vznese-li se do vzduchu vzbůru, odkudž se náhle s křídloma k tělu přiloženým k zemi řítí, nad ní se však dolů spouští již volněji a často stranou náhlým obloukem se zatáčí. Živí se drobnými broučky, kobylkami a jiným hmyzem, ježž lapá běhající. Staví si hnízdo z trávy, mechu a stebel v bezpečném úkrytu, v jamkách pod hrudami, ve trávě a vřesu; koncem května bývá v něm asi pět vajíček rozmanité barvy, nejčastěji bělavých, ale všude hustými, narudlými, nažloutlými a nahnědlými skvrnami, body a čárkami poseřtých. Asi za třinácte dní se z nich líhnou mladé lindušky, jež mají nahoře barvu hnědou se skvrnami šedohnědými, vezpod rzižlutou se skvrnami světlejšími i naopak s četnými, podlouhlými skvrnami temnějšími, šedohnědými. Již koncem srpna odlétají se starými v hejnech asi po třiceti do krajín jižnějších.

Nevím, chytají-li je kde proto, aby je ve kleci měli zajaty.

Pěnice skřivání (Accentoridae)

mají jméno odtud, že se ve mnohé příčině skřivanům podobají a po přednosti na zemi nebo v nízkém křoví přebývají. V Evropě žije toliko dvě druhů, leckde nad to i dosti vzácných. Hlavičku mají malou, na předu protáhlou a zašpičatělou, zobák přímý, šidlovitý neb až kuželovitý. nedlouhý, u kořene tlustý a spíše široký, než vysoký, na ostrém konci malinko ohnutý a na okraji čelisti hořejší trochu vykrojený. Oči jsou malé; úzké nozdry jsou nahou blankou pokryty. Statné, skoro zavalité tělo stojí na silných nožkách mírné délky s krátkými, silnými prsty, z nichž zvláště zadní má nehet silný a zakřivený. Kypřé a nepřilíš husté peří má barvy temné, nikdy pestré, u samečkův i samic téměř rovné; mláďata se od nich také příliš neliší. Ve dlouhých křídlech jest třetí nebo čtvrtá letka nejdelší a krátký, široký ocas jest na konci z pravidla přímo uťat.

Pěnice této čeledi jsou ptáci obratní, na zemi hbitě hopkují, tělo při tom majíce podivno sehnuté, a dobře ovšem jen nevysoko nad zemí létají. Živí se po přednosti hmyzem, larvami a kuklami jeho, pak i semeny bylin a na podzim také bobulemi. Hnízdí se velmi záhy na jaře a robí si hnízda dosti umělá. Na podzim stěhují se buď jen s hor do nížin, buď také ze severu na jih. Jsou-li ve kleci pečlivě ošetřovány, žijí kolik let, ačkoli je nvidíme jen u obzvláštních ptactva milovníků, ježto nevyni-

kají ani pestrobarevným peřím, ani líbezností zpěvu, ani vlohami nebo zvláštnostmi, jež by koho zajímaly.

Pěnice modrá (*Accentor modularis*, *Cuv.*).

Tab. III., a.

Všech pěvců, jež vůbec pěnicemi zoveme, u nás v Čechách nejméně známa jest pěnice modrá, pták barev prostých, ale pěkných, jenž všude v Evropě až ku kruhu polárnému žije a nikde není vzácným, ale rád se ukrývá, tak že jej v houští jen oko znalcevo vypátrati dovede.

Hlava jeho, krček a hruď mají barvu světle šedou jako bledá břidlice, líce barvu nahnědlou a temeno i šíje jsou nahoře skvrnami hnědými pokryty. Hřbet i ramena jsou skořicově hněda a zdobena podélnými pruhy načernalými; zadeček a svrchní krycí péra ocasní mají barvu také hnědou, ale přízloutlou, spodní péra krycí pod ocasem žlutavou, dolejší část hrudi a břicho bělavou s hnědými skvrnami po žlutavých bocích. Zobák jest černý, oko jasně hnědé; letky jsou také hnědy a mají narezivělé okraje, veliká krycí péra nad nimi mají konečky bělavé, jež na křídle složeném ve příčné světlé proužky splývají; první letka rovná se délkou hořejším krycím perům a konec křídla nedosahuje do prostřed ocásku. Rýdovací péra ocasní mají barvu temnohnědou a světlejší obruby; nohy jsou žlutohnědy. Délka těla bývá 15 cm, šířka 21.5 cm, délka ocásku 6 cm. Samička má barvy vesměs trochu bledší.

Navrátili se k nám v měsíci březnu, usídlí se pěnice modrá v nižších houštinách lesů listnatých i jehličnatých, a to spíše ve krajinách hornatých, než v nížinách, ale začasť i v houštinách zahrad a sadů po městech roztroušených. Není sice bázliva, ale tak se ukrývá, že se ptákem vzácnějším býti zdá, než-li v skutku jest. Ráda po zemi běhá a krátkými skoky hopkuje; na stromy neseďá, lítá však dobře a lehce, křídloma rychle třepotajíc. Živí se v létě brouky, kuklami a menšími larvami hmyzů, na jaře a na podzim skoro jen drobnými semeny, zejména mákem, prosem a j. Zpěv její podoben jest zpěvu strízlíkovu i skřívánčímu; šveholíc sedá na osamělé, delší větvi křoviny, třepe křídloma a ocáskem pokyvuje. Volavý hlásek samečkův zní jako „sri sri sirri“.

Ačkoli mají pěnice tyto jinak povahu mírnou a jiných ptáků nepokoušejí, přece z jara, kdy si hnízda staví, sameček jeden jiného ve vyvoleném svém okrese nestrpí a tou dobou také jsou i samičky velice svárlivy a hašteřivy. Hluboké miskovité hnízdo mívají asi na podobných místech ukryto, jako pěnice pravé; robí si je v hustém roští a křoví, v živých plotech na podkladu z uschlých větviček, kořínků, stonků dosti pevně ze zeleného mechu, z tenčích lodyh rostlinných a peřím, žíněmi i všelikými vlákny je vystelou. Samička v ně snáší po prvé v měsíci květnu, po druhé v červnu průměrem pět jako plísta zelenavých vajíček, k nimž

jí kukačka ráda jedno přidává, a vysedí je asi za třinácté dny, při čemž jí sameček v poledne na chvilku vystřídlá. Mláďata krmí s počátku i sameček i samička; v první době svého života mají barvu nahoře hnědou s černými tečkami, vzepod žlutou se skvrnami hnědými, u koutků zobáčku růžovou. Vylézají velmi záhy ze hnízda a křovím čiperně hopkují a poleťují. V září a v říjnu s nimi staří odlétají do severní Afriky; někdy zůstane tu i tam některá pěnice i na zimu u nás a nužnoou stravu si pak po zahradách, po dvorech i po staveních sbledává, ale z pravidla přece zahyne, ač neujme-li se jí náhodou některý přítel ptactva zpěvavého a nekrmí-li ji až do jara moučnými červy, kuklami mravenčími a jinými podobnými lahůdkami našich pěvců.

Ptáčníci ji lapají časně z jara na místech sněhu již prostých kolem houštin do tenátek anebo na vějíčky, na něž návnadou dávají moučné červy, na podzim pak do poklopcův a jiných podobných léček na mák. Bývá jen zřídka kdy ve kleci chována; zvykne si i ve světnici, má-li tam smrčku či jakýkoli stromeček jehličnatý. Zpívá pak po celý rok pilně tichou, prostou a milou svoji písničku, záhy docela zkrotne a žije i šest, osm let, má-li vše, čeho potřebuje. S počátku jí dávají mák, moučné červy a mravenčí vajíčka, později krmí slavičí, k níž přidávají někdy i dále ještě máku, rozmačkaného semence, housky v mléce močené, mrkve a trochu sekaného masa; i o pouhém máku dlouho živa zůstane.

Pěnice podhorní (*Accentor alpinus*, *Bechst.*).

Tab. XI., a.

Nejznamenitějším pěvcem našich velehor jest pěnice podhorní, přebývající v létě vysoko v pohořích, v zimě na výslunných skalínách, v nížinách a v údolích poblíž pramenů nezamrzlých, kolem chatrčí, samot a po silnicích, po stezkách. V Čechách ji zvláště na Sněžce nalezneš; i v Alpách švýcarských jest hojna, žijíc na příklad kolem památného kláštera sv. Bernarda. Povahou svou jest klidna, málo čiperná, ale nikoli bázliva. Celé rodiny těchto pěnic sedají na ostrých hrotech skalních a hbitě po travinách, na zemi hopkují, ale na keře sedají zřídka kdy, na strom pak nevznesou se nikdy. Lítají rychle drahou vlnitou, ale jen do menší vzdálenosti. Pohybují se podobným způsobem a také ocáskem zrovna tak potřepávají, jako naše červenka.

Statný zobák má barvu nahnědlou, oči žlutohnědou, hlavička, šíje a líce popelavou, čelo trochu nahnědlou. Tilko jest nahoře šedé, na hřbetě jsou některá pírká rzivožlutá s temnými skvrnami po ostnech; hrdélko hned pod zobáčkem bílé jest poseto obloukovitými skvrnami temnými a kol do kola lemováno proužkem

Malbodem F. Tempelkyha v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Čís kral. dyorní litografie A. Haase v Praze

a PĚNICE PODHORNÍ (ACCENTOR ALPINUS, BECHST.)

b ZEDNÍČEK (CERTHIA MURARIA, L.)

c KOS TURECKÝ (TURDUS TORQUATUS, L.)

načernalým; hrud má barvu šedou, trochu narudlou, po stranách žlutorudou, bříska šedohnědou a boky rezavou; jednotlivá pírka po nich i po stranách hrudi mají bledší, žlutavé okraje. Chustřice jest bělava, hnědými obláčky poseta. Krycí péra křídel i letky mají barvu temnohnědou se světlejšími, rzivošedými okraji a s bílými konečky, jež zvláště na malých a na prostředních perách krycích pěkně jest viděti; na křídle složeném splývají obojí bílé konečky ve dvě bělavých obloučků; nejtemnější jsou letky nejzadnější, nejsvětější letky krajní, z nichž prvá jest kratší, než hořejší péra krycí. Křídlo sahá koncem svým až do prostřed ocásku, jehož péra rýdovací mají také barvu temnohnědou, okraje žlutošedé a na konci po skvrně rezavé. Nožky jsou žlutohnědy. Tělo má délku jen 18 cm, šířku 20 cm; ocásek má délku 7 cm. Samička jest menší, celkem bledší a má po těle méně barvy rezavé.

Volavý hlas samečkův zní jako „trui, trui, trui“; zpěv jest podoben zpěvu chocholoušovu a složen ze hvizdů rozmanité výšky a barvy.

Pěnice podhorní živí se hmyzy i semeny. Staví si hnízdo ve skulinách skal a v nízkém křoví z mechu a stebel trav, vystylá je srstí, vlnou a snáší v ně tři až pět zelenavých, trochu namodralých vajíček také dvakráte do roka, totiž koncem měsíce května a v posledních dnech července. Mladé pěnice mají hlavičku světle šedou, zadeček světle šedohnědý, narezivělý a hrud také rzivošedou se skvrnami načernalými; na křídlech jest po dvou bělavých pruzích a letky mají rzivožluté okraje.

Zajatá pěnice podhorní zkrotne velmi záhy, zpívá po celý rok a žije ve kleci i kolik let; ptáčníci ji lapají týmže způsobem, jako druh prve popsany a krmí ji zobem slavičím, k němuž něco rozmačkaného semence a máku přidávají.

Sýkory (Paridae).

Užiteční pěvci této čeledi žijí po vsí zemi, zejména však v severnějších končinách starého světa a jsou tu ptáky stálými, nanejvýše tažnými. Ježto nás často ani v nejkrutší zimě neopouštějí. V některých krajinách jsou sýkory velmi hojny; nalezneš jich všude plno zvláště v lesích, pak v hájích, sadech, po stromech u silnic, kolem vesnic i v nich, vůbec všude, kdekoli naleznou nějaký strom děravý, v němž by se ukryti, v němž by si hnízdo vystavěti mohly. Někteří druhové se i v rákosí usazují.

Hlavu mají pěkně kulatou, velikou, oči bystré a pohled potměšilý, zobák kratší než hlavu, kuželovitý a na konci ostrý. Kulaté nozdry u kořene jeho tuhými štětínami pokryty. Zavalité tělo různé velikosti, z pravidla zvící asi těla červenčina, jest pokryto peřím barev pestrých, vřdycky pěkných, peřím hustým i kyprým, jako hedvábným, tak že se tělo větším býti zdá, než-li v skutku jest. Křídla nebývají příliš dlouhá; prvá z de-

seti letek ručních jest kratinká a třetí nebo čtvrtá a pátá všech ostatních nejdelší. Dlouhý ocas bývá na konci buď přímo uťat, buď vykrojen. Statné nohy mají nárt delší prostředního prstu, na předu destičkami, v zadu botkou pokrytý; prsty jsou krátké, ale mají ostré a zalnuté drápy. Samičky mívají barvy méně pestré a také jim někdy význačné skvrny barevné scházejí.

Sýkory náležejí k nejužitečnějším pěvcům našim, hubíce hmyzy škodlivé a to nejen v létě, ale i v zimě, skřehlé larvy a kukly hmyzí se stromů, s křovin sbírajíce a obratným zobáčkem ze skulin a štěrbin v kůře stromové vytaňující; nad to pak mívají do roka mnoho lačných mláďat, jež vesměs také jen hmyzem a červy krmí. Jsou to ptáčata čiperná, lstivá, statečná, svárlivá a velmi smělá, až drzá; neposedí ani minutku a bylo by leckde v našich lesích, hájích, sadech a nivách dosti smutno, kdyby se v nich neprobáhaly, neštěbetaly, kdyby se pestrobarevná tlůčka jejich houštinami nemíhala. Od rána do večera šikmo vzhůru po větvích šplhají, stranou a trochu neobratně hopkují, hustými větvemi proletují a na haluze nejtenčí někdy i hlavou dolu se zavěšují. Lítají křídlyma rychle třepotajíce krátkými oblouky a jen se stromu na strom, vůbec do menší vzdálenosti; zdá se skoro, jakoby je let namáhal. Zpěv jejich jest jen tiché svištění, jež se pískotu myši trochu podobá; aniž mají k tomu příčiny, pohvizdují, „cikají“ sýkory bez přestání. I volavé hlasy samečků jsou spíše jen krátké lvizdy, na jaře ovšem nejhlasitější, u některých druhů velmi jasné a zvukné, až zvonivé. Některé sýkory se živí také semeny hlavně olejnatými; většina jich však požívá jen hmyzy a larvy i kukly jejich, kromě těch však i všecko, cokoli jedlého. Ježto se po celý den pohybují, mívají notný hlad a pohubí tolik škodlivého hmyzu, že v té příčině k největším dobrodincům našeho stromoví náležejí. Okolí místa, kde se uhnízdí, sotva by který jiný pták tak důkladně probledati, prošťourati a ode všeho hmyzu zbaviti dovedl, jako sýkory, jimž neujde ani jedna larva, ani jeden brouček, z nichž prý každá denně průměrem až i tisíc drobnějších hmyzův a vajíček jejich pohltá. Les nad ně ochranců věrnějších nemá.

Hnízdo si staví v dutých stromech, v děrách po uťatých větvích, zřídka kdy v děrách na zemi; mívá podobu mísky buď otevřené, buď nahoře klenbou chránené a bývá to nezřídka stavba podivuhodná. Někdy jest pečlivě, jindy zas nedbale ze stebel, vláken rostlinných, z kořínků nebo jen z mechu upleteno a peřím, vlnou nebo čmýřím rostlinným tak důkladně vystláno, že jest velmi teplé, že v ně vítr ani mráz nemůže. Škoda jen, že sýkorám stále míst pro hnízda ubývá, že lidé doutnivé stromy kácují, místo aby tu a tam některý státi nechali neb alespoň budky na stromy zavěšovali; nouze o byty moří sýkory tou měrou, že jich čím dále, tím méně ovšem na velikou škodu našich lesů. Nemají-li, kde by hnízdo зробily, ukrývají

je na místech prapodivných; bylote na př. nalezeno nahoře v rouře pumpy a v jiných podobných úkrytech. Ještě štěstí, že se měrou tak hojnou rozmnožují; hnízdí se dvakráte i třikráte do roka a samička snese po každé pět, osm i dvanácte vajíček, na nichž pak nejen ona, ale i sameček sedá. až se z nich za třinácte dní vylihnuou hltavá mláďata, jež pak rodičové musí krmiti bez ustání. Mladé sýkory mají barvy podobné, jako staré, ale přece trochu bledší; již příštím jarem samy také vajíčka snášejí a se plemení.

Kromě té doby, kdy se hnízdí, žijí sýkory vždycky ve větších společnostech; zvláště na podzim se toulají po luzích a sadech veliká hejna, v nichž bývají nejen různí druhové sýkor, ale i strízlici, králíčkové, brblíci, datlové a jiná havěť podobná. Menší zástupové zejména ptáků mladších uletí někdy před krutými mrazy i na jih, ale nejdále jen do jižní Evropy.

Ptáčníci je lapají různými léčkami, do poklopců sýkořích, do ok, do sítí a na vějičky. Ačkoli jsou to ptáci zchytralí a lstiví, přece se snadno polapiti dají, ježto si ze vrozené drzosti žádného nebezpečí ani valně nepovšimnou. Staří ptáčníci mívali na ně čihadla, poklopy, padáky, tluky, skřipce, sklopce sýkoří a vábili je zvláštními píšťalami; lapalíť je proto, že je lidé jídali, kterážto nepravost alespoň u nás ve střední Evropě bohudíky již na dobro přestala. Teď je ptáčníci zřídka kdy chytají jen pro ty, kdož je ve kleci chovati chtějí. Také je lidé polapují a proto doma chovají, aby se rozplemenily, a pak je ven pouštějí; toho však není potřeba tak pilná, ježto se samy velmi silně rozmnožují a mají-li příhodná místa pro hnízda, jsou-li od koček a jiných svých nepřátel bezpečny, spíše jich kdekoli přibude, než aby jich ubylo. Velmi mnoho jich ovšem u nás v zimě pohyne mrazem a počasím vůbec nepříznivým, zvláště je-li mnoho sněhu a náledí, ježto pak sotva kde co k snědku vyslídí. Přátelé užitečných pěvců nechť jim pak neopominou zasypati trochu semence, zbytků rozmanitých jídel a potřeb kuchyňských. mravenčích vajíček a červů moučných. Někteří vyvěšují pro ně na stromy větší kost natlučenou nebo kousky loje. Ve kleci jsou chovány opravdu nám potěšení způsobí; snadno si v ní zvyknou, nemají zvláštních potřeb a jsou-li náležitým způsobem zvláště s počátku ošetřovány, žijí až na několik choullostivějších druhů zajaty i kolik let. Ve společné kleci několik druhů pospolu chovati jen se škodou bývá, ježto přese všecku svoji družnou, mírumilovnou povahu jiným ptákům buď vajíčka ve hnízdě naklovou, buď dokonce úkladně je vraždí: usednou jim na hřbetě a ostrým svým zobáčkem je tak dlouho do hlavy bodají, až konečně ptáku usmrcenému mozeček vyklovají a rovnou chutí ho požírají, jako dravec kořist uchvácenou a přemoženou. Také je mívají lidé jen ve světnici; tu ovšem záhy zkrotnou

a smělou, čtveráckou povahou svou člověka nemálo pobaví — ale při nejbližší příležitosti mu dveřmi neb oknem uletí. Klec jejich musí mít dráty a mříže hezky husté; za pokrm jim dejme krmi smíšenou z kukel mravenčích, několika červů moučných, kousku loje a trochu semen, totiž máku, plodů slunečnice, semence a j. Některé sýkory požírajíce semence přidrží si každé zrnko drápky svými a zobáčkem tvrdou jeho slupku roztrhají.

Sýkora obecná, koňadra (*Parus major*, L.).

Tab. XXVII., d.

Druh všech ostatních nejznámější, veliký a velmi pěkně zbarvený. Kdy na podzim sežloutlé listí se stromův i slabounkým vánkem na zemi padati počíná, prohánějí se našimi lesy a sady hejna sýkor rozmanitých druhů, hlasitě cvrlikajících a štěbetajících, mezi nimiž koňadru hned poznáme i po barvě těla, i po zvonivém hlásku všech ostatních nejsilnějším, jenž zní jako „cit“ anebo „sit“; je-li polckána, křičí „pink, pink“, varuje-li družky své, volá úzkostlivě „terr, terr“. Co jsme o vlastnostech všech sýkor vůbec byli shora uvedli, především skoro do slova platí o sýkoře obecné.

Hlavička, krk, hruď a podélný pruh po ní i po všem břiše až pod ocáskem jsou černy, líce mají barvu bílou a nahoře na šíji jest skvrna nažloutlá, za černou hlavičkou bělavá. Kuželovitý, ale štíhlý, nahoře malinko ohnutý zobák má barvu skoro až černou, oči temnohnědou; nozdry jsou okrouhlé. Tělo má nahoře barvu olivově zelenou, vzadu nad ocáskem šedomodrou, vzepod jasně žlutou; nožky jsou sedy. Veliká krycí péra krátkých, okrouhlých křídel mají barvu šedomodrou a bělavé koncečky, jež na křídle složeném ve světlý proužek příčný splývají; malá krycí péra jsou pěkně namodralá. Letky jsou tmavošedé a mají světlejší okraje; prvá z nich jest delší, než krycí péra křídlová. Rýdovací péra ocásku, jenž jest kratší, než tělo samo, mají barvu šedomodrou a vnější papěr světlejší, na obou krajích pak téměř belavou. Délka těla jest 15 cm, šířka skoro 24 cm, délka ocásku asi 6.5 cm. Samička má barvy méně živé, černý pruh na břišku užší a kratší, tak že jen asi do prostřed bříška dosahuje, a chustřici nikoli černou, nýbrž žlutozelenou.

Sýkora koňadra žije po vší Evropě, v severní i ve střední Asii, v severní Africe a jest tu všech ostatních pěvců této čeledi druhem nejobecnějším. Již počátkem jara, prve než na našich stromech a křovínách nové listí pučí, slyšeti v listnatých lesích, v zahradách a sadech, ve stromořadích podél silnic, ba na osamělých stromech v širém poli, vůbec všude, kde i nepatrný keřík sotva nad zemi povyroste, zvukné, jasné cikání sýkor, jež hustými větvemi po párech hbitě proletují, příhodných skryší pro sebe i příští rod svůj vyhledávajíce. Chudíčky, ale nikoli nepříjemný zpěv jejich zní, jako zvonivé „stiti, siccidi“. Jsou to

ptáci čiperní, svévolní, lstiví, ale také bázlivi, naproti slabším ptácatům však až zlomyslní, ba ukrutní. Zocí-li koňadra mocnějšího dravce, poleká-li ji člověk náhle vykřiknuv, je všeka poplašena a neví bázní, co počíti; ale na slabé družky své, na nemocné sýkorky vrhá se zuřivým útokem a zabíjí je. I za většími ptáky se plíží, náhle se na ně vrhne, drápy jim do hřbetu, do hrudi zatne a statným zobákem rychle a tak dlouho jim do lebky bije, až ji roztrhne a mozeček z ní usmrcenému pěvci vybere. Toť temné stránky povahy sýkořiny; naproti tomu jest nesmírně užitečnou tím, že se po celé léto hmyzem všeho druhu živí, horlivě se stromův a ze štěrbin v kůře jej sbírajíc. I semenec a semena slunečnice, oříšky, bukvice, bezinky a jiné plody ráda jídá, zvláště semenům olejnatým přednost dávajíc; jsouc hltava, krmí se od rána do noci a každé sousto prve rozkouše, než je pozře. V zimě si nezřídka i ku krámům řeznickým nebo na dvůr, kde vepřika zabíjejí, pro kousek tuku nebo masa přiletí; z hladu se i do včelníků vkrádá a na zavřeném česle úlu zobákem tluče, až některá z dělnic ze spánku zimního vyburcovaných ven se podívá, kdo že jim klid rušiti se odvažuje. Ale sotva se na prkénku ukáže, hned ji sýkora popadne a na blízký strom s ní uletí, maso z těla vyklove a rohovitý pancíř zahodivši, lešť svojí opakuje znova. Škodou, již takto včelařům na zimu učiní, daleko však nahradí lapajíc hmyzy, jichž larvy v medu a vosku včelám krutě rádivají.

Na noc se ukrývá v děrách po stromech, ve skulinách zdí a v jakémkoli podobném brlohu vůbec. Na takových místech si i hnízdo staví; také je ráda robí v opuštěných hnízdech vran, strak a veverek, pak v budkách, jež přátele ptactva užitečného venku vyvěšují. Staví-li si hnízdo sama, byvá ledabylo, ale přece hustě uvnitř z mechu, kořínkův a stebel, vně z vlny, štětín a srsti upleteno. Samička v ně snáší po prvé již v měsíci dubnu až dvanácte, po druhé v červnu jen šest až osm bílých, rzivorudými tečkami a skvrnami posetých vajíček, z nichž se asi za čtrnácte dní mláďata líhnou. Je-li léto pěkné, mívají koňadry nezřídka mladé ještě po třetí. Musí se ovšem i sameček, i samička notně oháněti, aby hladovým pisklatům sehnali potravu s dostatek. Mladé koňadry podobají se samičkám, ale mají na černých perách šedé okraje, břicho bledší a místa později bílá ještě nažloutlá, zobáček šedý a koutky oranžové.

V září a říjnu toulají se veliké houty těchto sýkor po nivách a hájích a za krátko většina jich směrem jihozápadním ve kraje teplejší, ale ne-daleko odletí. Jednotlivé párky však zůstanou u nás po celou zimu, přeletující jakožto ptáci tažní s jinými sýkorami, s brhlíky, šoupálky, datlí a strízlíčky s místa na místo a po potravě slídíce. Je-li náledí, krutý mráz a vůbec počasí ptactvu nepříznivé, zle jim ovšem bývá, ačkoli

jim nepohoda nikdy neublíží tou měrou, jako jiným našim pěvcům stálým. Zasype-li kdo ptákům pod oknem a sletnou-li se tam, pak zajisté bývá mezi nimi koňader nejvíce a také s největším chvatem zrno po zrnu pohlcují; jakmile však nastane počasí příznivější, už jich kolem bytů svých neuzříme, už si po stromech hmyzy sbírají. Jak bylo již ve všeobecném popise sýkor řečeno, chytávali ptáčníci zvláště koňadry všelikými léčkami a k jídlu je prodávali, nevědouce, jak tím lesům našim ubližují. Milovníci ptactva je někdy chovají ve klecích s rumpály na vodu a jinými hračkami, často i jen ve světnicích, kdež si volně poletují. Mají-li vše, čeho potřebují, žijí zajaty i deset let, záhy zkrotnou, ale bývají velmi smělé a spíše drzé, než aby k pánu svému upřímně přilnuly; čipernou a veselou povahou svou se však každému zalíbí. Jsou-li chovány jen ve světnici, šťárají v náradí a v nábytku, prolezou všemi všudy koutky a skříněmi, tak že člověka pořádku milovného záhy omrzí. Také jich nelze chovati ve společném obydlí, v jedné kleci s jinými pěvci, ježto se s nimi často nepohodnou a způsobem shora vyličeným i větší ptáky, jako na př. hýly, skřivany a žluvy přepadávají a zabíjejí. V zajetí se nerozmnožují.

Do klece z bidélek dřevěných jich nedávej, ježto do nich tlukou zobákem tak dlouho, až jedno po druhém roztráští.

Sýkora uhelníček (*Parus ater*, L.).

Tab. XXVII., c.

Již v měsíci březnu se i do severnějších, chladnějších končin Evropy z teplejších krajín navrací čiperná sýkora černá, černošedá, také uhelníčkem řečená. V jižnějších zemích evropských jest ovšem ptákem stálým, u nás pak ptákem tažným; počínáť se koncem léta s jinými druhy toulati a již v říjnu míst od mrazu chráněných vyhledává. ba také před chladem i do teplejších zemí našeho mocnářství se stěhuje. Není druhem tak známým, jako sýkory ostatní, ježto jen v temných lesích jehličnatých přebývá a dobře se ukryti umí; kromě toho jich vždy a vždy ubývá, poněvadž jim novější způsob hospodářství lesního nedopřeje ni jediného starého. dřevného stromu, v němž by se usídliti mohli.

Uhelníčkem zoveme ji proto, že má hlavičku, krček a hrdélko černé, skráně, líce, strany krčku a temeno uprostřed bílé; kuželovitý zobáček jest černý, očka temnohnědá. Nahoře má tělo barvu na ramenou popelavou, trošku zamodralou, dále na hřbetě světle šedou, přímo před ocáskem pak skoro rzižlutou; hruď jest bílá, břicho bělavé a trochu našedivělé, boky nahnědlé. Malá krycí péra křídel jsou temně šeda, prostřední a veliká krycí péra jsou černošeda a mají na koncích velké skvrny barvy bílé, jež na křídle

Nákladem F. Tomančikho v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Lithografie Augusta Osterrietha ve Frankfurtě n. M.

- a KRÁLÍČEK OHNIVÝ (REGULUS IGNICAPILLUS, CUV.)
- b BRHLÍK (SITTA CAESIA, M ETW.)
- c. SÝKORA UHELNÍČEK (PARUS ATER, L.)
- d. SÝKORA KOŇADRA (PARUS MAJOR L.)
- e SÝKORA PARUKÁŘKA (PARUS CRISTATUS, L.)

složeném ve dvě příčných pruhů bílých splývají; letky mají barvu tmavší, šedohnědou a světlejší okraje až bělavé. Rydovací péra v ocase jsou tmavošeda s okraji taktéž světlejšími, nožky mají barvu šedomodrou. Samičky od samečka téměř nerozeznáš; mívá barvy jen trošinku bledší. Tělo má délku 11 cm, šířku 18 cm a ocásek délku 5 cm.

Čtveráckou povahou, smělostí a odvahou se uhelníček koňadře vyrovná, ale není přece tak čiperným a zlomyslným, jako větší jeho příbuzná Živí se hmyzem, zvláště vajíčky škodlivých motýlův, ale kromě toho i semeny stromů jehličnatých, jež se šišek vytahuje i po zemi sbírá; také si je v dutinách stromu a ve štěrbinách pod korou schovává, aby měl zásobu na zimu, pro dobu nepříznivou.

Přebývá u nás v létě v lesích jehličnatých, ožívuje temné, tiché hvozdy borové a jen na podzimních toulkách svých zavítá do hájů listnatých a do zahrad. Ve větvích vysoké sosny viděti často párek uhelníčkův a sameček tam pěje prostou svoji písničku, skoro stále jen „sisisi“ nebo „sitititidi“ cvrlikaje; volavým hláskem jeho jest „syiti, suititit“; jinak křičívá i „sit, sit, sit, sitété“. Škoda jen, že sýkor černohlavých ubývá, ježto jsou i větší hvozdy borové čím dále, tím vzácnějšími a dutých stromů pak už dokonce v nich nikdo nenechá. Hnízda si nestaví tak často ve vyvěšených budkách, jako jiné sýkory, nýbrž je spíše na zemi nebo nevysoko nad ní v dutých stromech, pod korou, mezi vymletými kořeny starých pařezů, v děrách po zemi, ano i v opuštěných doupatech myší nebo krtků, ve štěrbinách rozvalin a skal, ale ovšem vždycky jen v lese jehličnatém ukrývají; robí je z mechu trochu pečlivěji, než ostatní sýkory, a srstí i perím je vykládají. Samička v ně snáší po prvé koncem dubna, po druhé v červnu šest až osm, nanejvýše však jedenáct vajíček bílých, rzivorudými tečkami posetých; mladí uhelníčkové mají barvy skoro tytéž, jako staří, ale přece trochu bledší; rodičové je musí krmiti ještě dlouho po tom, když se byli prvního výletu ze hnízda odvážili. Škoda jen, že jich krahujci, sokoli, kuny, kolčavy a veverky tolik pohubí, ačkoli jim neublíží tolik, jako lidé staré stromy zbytečnou horlivostí kácějice.

Ve kleci uhelníčka sotva kde uvidíš; jeť ptákem dosti choulostivým, ačkoli žije zajat i pět, šest let, má-li dostatek potravy, k níž mu máku a semen stromů jehličnatých přidati dlužno.

Sýkora lužní (*Parus palustris*, L.).

„Habkou“ zove lid náš nejčipernější a nejveselejší všech sýkor ostatních, sýkorku lužní, druhu prve popsanému poněkud podobnou.

Také ona má hlavičku až do týla černou, líce však, skráně a strany krčku z části bělavé, bradu černou a na bělavém hrdélku jí černá pírká prosvítají; zobáček jest

černý, očko hnědé. Tělo má nahoře barvu šedohnědou, vezpod šedobílou, jen po stranách hrudi a na bocích trochu narudlou; letky i rýdovací péra v ocase jsou šedohněda, trochu tmavší, než zadeček a mají světlejší okraje. Samičku poznáme jen po tom, že černá skvrna na hlavě nesáhá vzadu tak daleko do týla a že má skvrnu na hrdélku menší; také boky nebývají tak narudlé, jako u samečků. Náleží ku sýkorám menším; tělo její má délku jen 12 cm, šířku 21 cm a ocásek délku 5 cm.

Užitečný ptáček tento přebývá po celé Evropě střední, poletuje všude po sadech a hájích, na pokrajích lesů, po houštinách v polích a po stromech kolem silnic, ano i po hlubokých lesích ovšem spíše listnatých anebo smíšených, ale zřídka kdy v temných lesích jehličnatých. Jen od října do března se buď krajem toulá, buď na tu dobu jakožto pták tažný v teplejší končiny uletí, aniž se stěhuje na jih daleko. V zimě v létě jest sýkorka lužní veselá a čiperná, bujná, smělá a dovádívá; člověka se bojí a lstí se mu vyhnouti hledí, aniž jest bázliva nebo zvědava tou měrou, jako sýkory ostatní. V tichounkém, prostém, ale přece rozmanitém zpěvu jejím slyšení nejčastěji zvuky „hici, hici, hicilidé“; sameček volá na samičku nežným „cié“; je-li v úzkosti, křičí „spitt“ a jinak stále jen „sit, sit“ cvrliká. Babky také náležejí ku nejužitečnějším pěvcům lesním, horlivě škodlivé hmyzy sbírajíce a zvláště semena dotěrného býlí požírajíce; ostrým zobáčkem vytáhnou kde které vajíčko, kde kterou larvu a kuklu i z nejužší štěrbin v rozpukané kůře stromové. Větší plody, na př. již zrna semence umějí si pěkně nožičkami zadržeti a zobáčkem je naklovou, aby se k jádru dostaly.

Na jaře jsou samečkové i samičky velmi něžni; hrají si spolu, fukají si zobáčkem o zobáček a na vzájem se krmí. Staví si měkké hnízdo jen ledabylo z mechu, stebel a z vlny a týmiž látkami, zřídka kdy srstí je vykládají; vyhledávají si pro ně podobných úkrytů, jako koňadry, ale nejčastěji je robí nahoře v děravých vrbách, kdež si ve ztrouchnivělém dřevě nezřídka i kulatý vchod k němu vydlabou. Samička v ně snáší po prvé v květnu osm až dvanáct vajíček barvy bělavé, na rozdíl od ostatních sýkor trochu zamodralé a nazelenalé s rezavými a šedými tečkami; podivný ten nádech modrozelený však na vejcích delší dobu ve sbírkách uložených znenáhla zmizí. Mladé babky podobají se starým, ale mají barvy trochu bledší a nezřídka jim i černá skvrna na bradě schází. Po druhé snáší samička vajíčka v červnu, ale tu jich bývá nanejvýš osm. Když byla i druhá mláďata vyvedena, toulají se s ostatními sýkorami a vůbec podobným žijí způsobem, jakož u druhů již shora popsanych bylo vylíčeno. Byly-li sýkorky lužní polapeny v zimě, máme-li je zajaté po párech, vydrží i kolik let; musíme ovšem dbáti všech jejich potřeb a pak k nám zajisté přilnou s důvěrou, pro kterou je lidé tak rádi mají.

Sýkora modřinka (*Parus coeruleus*, L.).

Tab. XXIX., b.

I sýkora modrá, modravka neboli modřinka jest u nás ptákem tažným, toulavým, v teplejších krajinách evropských však ptákem stálým. Navrací se k nám již v březnu a pak jich plno bývá v řídkých lesích listnatých, v hájích, zahradách a v sadech zvláště poblíž řek a potoků. Také ve střední a severní Asii jest domovem. Je to obratný ptáček pěkných barev, dobře umí šplhati, létati i křovím proklouzne tak mrštně, že ho sotva okem dostihneš; jen po větších rovinách nerad lítá, nemá-li tam stromu nebo keře, kde by si odpočinul, a z té příčiny na výročních cestách vždycky jen po stromořadích. nad lesy a vůbec nad stromovým letí, i kdyby se musil brátí nevím jakými oklikami.

Hlavička jeho jest na temeni šedomodrá, až lazurová, všude jinde kolem této modři však bílá; jen od tlustého zobáčku jde ku hnědému oku a odtud až v záhlaví proužek černý. Na hrdélku již od zobáčku až dolů na hruď prostírá se široký proužek také černý, jenž podobně jako proužek uzdičkový splývá se širokým šedomodrým ohojkem kol do kola na krčku rozloženým. Nahoře má tělo barvu žlutozelenou, vzaďu před ocáskem nažloutlou, vezpod jako síra žlutou s úzkým bělavým pruhem na hruď. Letky jsou šedomodré, vezpod bledší, jen namodralé, na vnější pápěři zvláště na konci bělavé; rýdovací péra v ocase jsou také šedomodrá se světlejšími obrubami, prostřední mají lem barvy blankytné, krajní lem bělavý. Nožky jsou tmavošedé. Samička má barvy trochu bledší a bývá i menší sameček, jehož tělo má délku jen 12 cm, šířku 21 cm a ocásek délku 5.5 cm.

Modřinka jest zvědava, povahy veselé a čilé, ale také lstivé, svárlivé a prchlivé. Je-li rozlobena, zuřivě do soupeře zobáčkem bije a kouše, peří majíc při tom zježeno. Kdyby byla větší a silnější, jistě by se dravců tak nebála; má té strach ukrutný, uzří-li kterého z nich, ba i holub, i kterýkoli větší pták rychle kolem ní letící hned ji poplaší tak, že družky své úzkostlivým „cit, cit, err, rerr, té“ i na neškodného nepřítele pozorny činí. Volavý hlásek její, hvizd podobný hlásku sýkory lužní, ale silnější, všude se v máji po sadech a lesích ozývá; je-li rozčilená, volá „pink, pink“, jinak však jako všechny sýkory „sit, sit“ stěbetati a „cikati“ neustává. Zpěv její jest tichounký, jednotvárný.

V květnu si sameček hledá samičky; jakmile kde některou uzří, pěkně po větvích před ní hopkuje, na tenkých haluzích se houpá a s vysoké větve se na jiný strom i do vzdálenosti čtyřiceti kroků vznese, rozestřenýma křídly ani při tom nepohne a peří všecko tak nadýmá, že se větším a tlustším býti zdá. Maje však slabé svaly letací a křídla krátká, nemůže se stromu na strom letěti drahou přímou, nýbrž obloukem se trochu dolů spustí a zase vzhůru vyšvihne. Hnízdo mívá, modřinka v děrách

vysoko na stromech, jež si nezřídka sama ještě zobáčkem vydlabává, rozšiřuje, upravuje a zvláštním vchodem opatří; málo kdy ho v děrách starých zdí, v opuštěném hnízdě stračím anebo veverčím nalezneš. Bývá jen ledabylo z trochu peří a srsti upleteno. Samička v ně snáší po prvé v květnu, po druhé v červenci až deset malinkých vajíček barvy bílé s drobkovitými tečkami rudými. Mláďata nemají modré skvrny na temeni, ani pruhu na hrdélku, ani temného obojku; tilko jejich jest nahoře modrozelené, ale trochu našedivělé, vezpod bledě žluté. Koncem července se počnou modřinky s jinými sýkorkami toulati a jen tu také jako vzácní hosté v lesy jehličnaté zavítají, až konečně v říjnu do teplejších krajín jižní Evropy, najmě do Španěl uletí. Ovšem že jich několik i u nás na zimu zůstane; ty se toulají jen z kraje do kraje a opustí místo nějaké jen pak, nemají-li tam už ani sousta potravy. Ve kleci mají lidé modřinku pro pěkné barvy těla a pro čipernou povahu raději, než kterýkoli jiný druh sýkor; je-li náležitým způsobem ošetřována, žije zajata i kolik let.

Modřinka sibiřská (*Parus cyanus*, *Pall.*).

Tab. XXXV., a.

Bývá s nemalou obtíží dostati do klece, pro sbírku vzácný druh tento. Žijet v severovýchodní Evropě a v severní Asii, hlavně v Sibiři a zalétá jen zřídka kdy jako vzácný host do Slézska, do severnějších zemí našeho mocnářství, ale přece ji tu ještě častěji uzříš ve kleci, než venku na svobodě. Také není nemožno, že snad modřinky až na př. i v Německu jižním polapené někomu z klece ulítly. Že do Čech jako pták tažný přilétá, o tom se jen vypravovávalo, poněvadž prý ji kdosi viděl na ptačím trhu pražském; konečně však přece naše české museum získalo modřinku, již byli polapili v nejbližším okolí pražském.

Modřinka sibiřská má něžné tilko barvami velmi pěknými zdobeno.

Hlavička její jest nahoře bílá, uzdičky černy a proužek za očkem až k temeni černomodrý; šíje zdobena jest modrým obojkem, za nímž se nahoře skvrna bílá nalézá. Zobáček jest černý, očka temně hnědá. Nahoře má tělo barvu pěkně jasnomodrou, vezpod všude bílou, u starších samců trošinku zamodralou s podélnou, šedou skvrnou uprostřed na krčku; nožky jsou šedý. Lazurová křídla jsou zdobena širokým pruhem příčným barvy bílé, ježto všecka veliká krycí péra v nich mají světle modré obruby a bílé koncečky; jednotlivé letky mají vnitřní pápěr šedou, vnější modrou, ba vnější pápěře krajních letek mají na koncích bílé obruby. Vezpod jsou letky vesměs šedý. Obě prostřední rýdovací péra ocasní jsou pěkně modrá, trochu našedivělá, ostatní mají na konci skvrny bílé a to čím blíže ku kraji, tím větší, tak že jsou vnější pápěře obou krajních per skoro docela bílé. Velikost těla téměř táž, jako u koňadry; býváť délka jeho 14 cm, šířka 25 cm a délka ocásku 6 cm. Samička má temeno šedobílé a tělo spíše našedivělé; oblouček v šíji jest užší a na hrudi není pruhu temného.

Povahou i pohyby svými prý se modřinka sibiřská příbuzné modřince naší téměř rovná; ve vlasti své i na cestách nejraději se prohání po březích řek, kde hojnost vrb, v zimě pak si u nás zase vyhledává v lesích vod nezamrzlých, kolem nichž si skorec poskakuje, u nichž pestrobarevný lednáček tak rád sedá, po rybkách ve vodě slídě, kamž nezřídka modřinka sibiřská přilétá u větším hejně rozmanitých druhů sýkor, jež nám tu na zimu zbyly, aby se napila. Živí se také po přednosti hmyzy a výjimkou jen různými semeny bylin. Do střední Evropy ji zasílají a přivázejí ptáčníci rusští; ačkoli bývá ve kleci s počátku nesmírně choulostiva, přece si v ní později zvykne, kolik let živa i zdravá zůstane a vesele si vede.

Sýkora parukářka (*Parus cristatus*, L.).

Tab. XVII., e.

Žádná z našich sýkor nelze tak vroucně ku stinným, černým lesům jehličnatým jako parukářka, také sýkorou chocholatou řečená. Volít si u nás nejraději obydlím temné bory, v nouzi i houštiny jalovcové, ale listnatým lesům se vyhýbá a v lesích smíšených ji vždycky jen uzříš na sosnách a na jiných stromech jehličnatých. Musí-li se na jarních anebo podzimních cestách svých usaditi i na chvílku jen v haluzích stromu listnatého, bývá na ní viděti nepokoj a patrnou úzkost, prve než se jí podaří vyslíditi někde i nuzný stromeček borový. A má-li letěti širým polem, tu teprve pospíchá. Ale i v oblíbených sídlech svých není tou měrou hojna, jako jiní druhové sýkorek, ježto má v lesích našich čím dále, tím méně míst příhodných, kde by se usaditi, kde by si hnízdečko pro rodinu svoji zrobiti mohla. Jsouc všude ptákem stálým, toulá se s jinými sýkorami a ptácaty ve větších hejnech za potravou, sotva jsou mláďata z hnízda vyvedena.

Má jméno své po pěkné, špičaté chocholce z černých pírek s bílými obrubami. Čelo jest bílé s drobnými skvrnkami načernalými, krátký a kuželovitý zobáček má barvu černou, očka jsou hnědá; hlavička má jinak barvu trochu přihnědlou, nad očkem jest až v zadu do týla proužek bílý a také líce i obě strany krčku mají barvu bílou. Hrdélko, úzký oboječek, proužek za okem a úzký oblouček kolem lící mají barvu černou. Nahoře jest drobné tilko všecko šedohnědo, níže před ocáskem nejsvětější; vezpod má barvu šedobílou, na bocích temnější, trochu přihnědlou a nažloutlou. Letky, z nichž prvá jest delší hořejších krycích per na křídle, i rýdovací péra v ocásku kratším, než tělo mají temnou barvu šedohnědou, ale světlejší našedivělé obruby. Nožky jsou světlé, šedé a trochu namodralé. Samička má nižší chocholku, hlavičku našedivělou, černé proužky a obloučky po ní mnohem užší a také bývá menší samečka, jehož tělo má délku jen 13 cm, šířku 21 cm, jenž má ocásek zděli toliko 5 cm.

Parukářka žije v Evropě od severního Švédska až do Španěl, do jižní Francie a do Řecka, a to nejraději v lesích jehličnatých, jakož shora

řečeno, i v temných borech, i v řídkém lesíku, i v jalovcových houštinách na zemi. Kráčíme-li za mlhavého jitra podzimního cestou lesní houštinami vroubenou, všude kolem sebe slyšíme zvučnou ranní písničku ptáků, jichž však ve větvích ani ještě viděti nelze. Tu se u výši ozve hvizd divokých kachen nad námi letících, tu skřehotá na blízském topolu vrána popelavá a všude ve křovinách se ozývá cvrlikání pěvců zrakem našim posud ukrytých. Když pak jasná zář slunce mlhy zaplaší, ujríme hejna našich ptáčat stálých, najmě sýkor, poletujících se stromu na strom, na jehož listech a haluzích křišťálové kapky rosy se třpytí. A v čele takového zástupu čiperně si vede naše parukářka, ptáček hbitý, svižný, smělý a neposeda. Na jaře bývá ještě veselejší; pak se v lesích vsude ozývá „sit, sit“ anebo „tá, té,“ i volavý hlásek samečkův „cik gyrr“ anebo „cik glyrr.“ Zpěv jeho není než tichounké šveholení, jehož ani milovníci ptactva lesního vysoko necení; zpívá-li sameček někde samičkám, podivno se na větvíce houpe a vrtí, tělem kroutí a chocholku hned zježí, hned zase k temeni přiloží.

A jako jest zevnějškem i povahou svou sýkora chocholatá ptáčkem v skutku roztomilým, i tím jest přízně naší hodna, že jest po uhelníčkovi všech sýkor neužitečnější, sbírajíc horlivě po stromech škodlivé hmyzy, i larvy a kukly jejich; semeny se živí jen z nouze, v zimě, když byla ve skulinách v kůře kde kterého broučka a červíka vyslídila a z úkrytu zimního vytáhla. Také ona si robí hnízdo v děrách dutých stromů, v opuštěných hnízdech vran, veverek a větších dravců, nejraději však v doutnivých kmenech křovin v živých plotech, ba často si sama ve ztrouchnivělém dříví jamku pro ně vydlabe a někdy i uzounký vchod k němu zvenčí dělává. Hnízdo samo jest upleteno z mechu a lišejníků na tlustém, vysokém kotouči z mechu, aby voda v ně nemohla, a srstí zvěře a dobytka nebo žíněmi vystláno; samička v ně snáší po prvé v dubnu, po druhé v červnu průměrem osm vajíček barvy bílé, rudými nebo fialovými tečkami a skvrnami zdobených. Mladé parukářky nemají černého obojku; jen na bradě jest černá skvrna, hrdlo jest šedé a chocholka ještě nizounká.

Pro pěknou podobu a pro čipernou povahu bývá parukářka chována ve kleci, ale nezvykne si v ní tak brzo, jako ostatní druhové sýkor, musí všelikou péčí býti ošetřována, a přece snadno hyne. Klec její buď obložena větvíčkami jedlovými a nenech jí nikdo v ní o samotě: zůstane ještě nejsnáze živa, je-li ve kleci parukářek aneb alespoň rozmanitých sýkor několik pohromadě.

Sýkora mlynářík (*Parus caudatus*, L.).

Tab. XXIX., c.

Jsou pěvci, jež zkušený ptáčník jen neradi berou do ruky, mají-li je dáti do klece neb naopak z ní ven, ježto snadno za své vzítí mohou; k těm náleží i sýkora mlynářík, ptáček také čiperný, málo bázlivý, přítulný, ale nikdy příliš smělý nebo dokonce drzý, jako na př. koňadra.

Má hlavičku až do šije bílou, krček také bílý, zobáček krátký, na hořejší hraně klenutý, špičatý a černý, očka temnohnědá s víčky ohnivé barvy rudožluté. Tělo jest nahoře téměř černé i v záhlaví, i níže v zadu před ocáskem, ale mezi černými pírký vynikají všude ven i pírká bělavá, trochu načervenalá; vezpod jest tilko bílé, zvláště po bocích trochu narudlé. Veliké letky mají barvu černohnědou se světlejšími obrubami na koncích, malé letky přední mají bělavé okraje, zadní pak jsou docela bílé a mají jen po ostnech hnědé pruhy; čtvrtá a pátá letka ruční jsou všech ostatních nejdelší. Rýdovací péra v ocásku těla delším a na konci vykrojeném jsou černá; jen tři krajní mají vnější pápěř bílou a na vnitřní podlouhlou skvrnu bílou. Štíhlé, slabé nožky jsou černé. Samička nemá po těle tolik narudlého perí; za okem má proužek temnohnědý, jenž se až na šíji prostírá, líce jsou také černavými proužky zdobený a víčka jsou spíše šedoruda. Délka těla jest 15 cm, šířka 19 cm, délka ocásku 9 cm.

Sýkora mlynářík žije po celé Evropě, i ve střední a v severní Asii, ale v jižních krajinách jest hostem vzácnějším, než u nás; přebývá nejraději ve světlých hájích a v zahradách, kde plno houštin trnitých, pak ve vrbách kolem vod, ale do smíšených lesů nebo dokonce v lesy jehličnaté přichází jen na podzim, kdy se toulati počíná, do krajin trochu teplejších odlétajíc, odkudž se k nám tyto sýkorky po párech již v měsíci březnu zase navracejí.

Jdes-li za jasného dne podzimkového procházkou v odumírající přírodě a zadíváš-li se průhledným vzduchem v šířý kraj, vidíš v něm každý strom, každou křovinu a každý kámen tak jasně, že vyhlídkou tou všecek zaujat, ani si nepovšimneš, co se přímo kolem tebe, u nohou tvých děje. Ale náhle upoutána pozornost tvá zvláštním výjevem; po holých a prázdných haluzích křoviny poskakuje hejno vrabčků, jimž se tou dobou ještě dobře vede, již se strnišť příliš nevzdalují a kde které vypadlé zrnko tam sbírají. Stranou pak v řidším křoví uzříš zástup podivných ptáčat z pokolení sýkor, pro něž hned na dotěrné vrabce zapomeneš. Obratně po větvích šplhají a hopkují sbírajíce menší, měkké hmyzy, jich larvy a kukly; aby většího brouka do drápků popadly a zobáčkem rvaly, toho neuvidíš. V tom se tu náhle z blízké houštiny vyřítí krahujec a mezi vrabce vpadne; ale i sýkory polekaly se tak, že rázem dolů v houštinu sletěly úpěnlivě křičíce, pod tlustší větví, za kamenem se tam skrývají a úzkostí jen jen se třesou. Dravec byl již dávno s tučným vrabčkem ve

drápech uletěl, kdy sýkory všechny ještě poplašený zvolna vyskakují z úkrytu ven a znova po škodlivém hmyzu slídit se jnou.

Mlynářík valně lítati neumí, nýbrž se jen pracně vzduchem třepotá a je-li větrno, nedovede se ani ve výši udržeti. Se druhy svými se velmi dobře snáší a jen z jara je také trochu škádlivá. Spíce bývají sýkorky tyto v úkrytu schouleny a mají pírka zježená, tak že se chomáči peří podobají; pěkná jest pak podívaná na spící páreček, zvláště mají-li sameček a samička hlavičky k sobě na vzájem skloněny a ocásky protivnými směry vztyčeny. Tichý zpěv jejich není než cvrčení na zdání žalostivé; volavým hlasem jest zvučnější „ti ti“, výstrahu si dávají úzkostlivým „ciriri“ a „terr“ a jinak jen skoro bez ustání „sit, sit“ štěbetají.

Na rozdíl od sýkor posud popsaných staví si mlynářík hnízdo velmi pěkné a umělé, neukrývá ho v nepřístupných děrách nýbrž je venku na větvích vrbových, olšových a na různých stromech lesních i ovocných asi u výši jednoho metru zavěšuje. Bývá nejčastěji upevněno na krajních haluzích stromů, vloženo mezi kmen a mladé výhonky nebo zavěšeno v úhlu větve vidličnaté; jen zřídka ho v otevřených děrách nahoře na kmenu nalezneš. Má podobu vejčitou, výšku asi 20 a šířku asi 12 cm, jest pečlivě z mechu, lišejníků, ze vláken rostlinných a z přediva pup hmyzích upleteno, uvnitř vlnou pěkně vystláno a zvenčí také mechem a lišejníky obloženo, barvou se kůře stromové podobajíc, tak že je ve větvích jen zrak bystřejší odkryti dovede; až na úzký, okrouhlý otvor postranní někde nahoře jest uzavřeno úplně. Samička je robí až i tři neděle neustále křičíc a štěbetajíc, sameček pak jí pilně stavivo přinášeti pomáhá. V dubnu snese v ně sedm až patnáct drobounkých vajíček z pravidla bělavých, někdy rudými tečkami posetých; kromě vajíček zlatohlavých králíků jsou všech vajíček evropských ptáků nejmenšími. Sedíc na vejcích nemůže míti dlouhý ocas ve hnízdě vodorovně položený, i bývá všechna v něm zakřivena; za to čiperná mláďata záhy pletivo hnízda ocásky svými prorazí, tak že jim pak z něho ven na vše strany vyčnívají. Po druhé snáší samička v nové hnízdo, ale menší pečlivostí zbudované, vajíčka zase v červnu. Mladí mlynáříčkové jsou před prvním pelicháním na hlavě i na krčku šedohnědí, na temeni hlavy a na hrdle mají baru bílou, na ramenou šedou, vezpod na břišku šedobílou a černá očka mají víčka žlutavá.

Když byli mlynáříci i druhá mláďata vyvedli, toulají se s jinými sýkorami po našich nivách, až konečně v listopadu v teplejší krajiny jižní Evropy uletí; mnoho již však zůstane tam, kde se byli hnízdili a pak se rádi slétnou na místa, kde z útrpnosti kdo ptactvu trochu zrní zasype. I ve kleci mlynářík dlouho živ bývá, nemá-li nouze a je-li pečlivě ošetřován; dlužno však jich míti vždycky alespoň párek pohromadě ve kleci jediné.

Milovníci ptactva rádi je pro pěknou těla podobu a pro milou povahu zajaté doma chovají; ptáčníci je lapají týmž způsobem, jako sýkory ostatní a také jim s počátku touž dávají potravu.

Sýkora moudivláček (*Parus pendulinus*, L.).

V bažinách východní a jižní Evropy, zarostlých vrby, olšemi a obklíčených topoly a brázami žije nepatrná sýkora moudivláček, znamenitou úpravou hnízda svého proslulá. Přebývá-li také v Evropě střední, nevíme, ačkoli byla na př. v Němcích vzácnou náhodou nalezena osamělá, opuštěná hnízda její; ze zemí našeho mocnářství jsou vlastní její nížiny uherské nanejvýš jižní, pak mokřady haličské. V jižním Rusku a v jižní Francii se také počtem dosti hojným objevuje.

Sameček má na hlavě, na šíji a na krčku barvu šedobílou, na čele a před temnohnědým očkem i za ním barvu černou; černý proužek čelní má nahoře obrubu rzivorudou. Černý zobáček jest na hořejší hraně přímý, u kořene tlustý a kulatý, na konci útlý a špičatý. Na zadečku jest tělo rudohnědo, níže před ocáskem šedorudo s četnými slabounkými proužky hnědými; hrud i břicho mají také barvu šedorudou, v předu na hrudi a po bocích tím rezivější, čím sýkora starší. Krycí péra dlouhých, okrouhlých křídel mají barvu šedohnědou a obruby světlejší, totiž žltorudé a rudohnědé; letky jsou černohnědy. Načernalá péra ocasní mají bílé obruby; ocásek jest mnohem kratší těla, nožky jsou černošedé. Samička má barvy bledší a černé proužky užší. Tělo má délku 12 cm a šířku 18 cm; ocásek má délku 5.5 cm.

V měsíci březnu se všude po houštinách, kde se byl moudivláček usadil, ozývá pronikavé „cít cít,“ volavý hlásek samečkův; zpěv jeho jest jen tichounké švitoření. Lítá rychle, ale postrkmo, jakoby tělem škubal a po větších rovinách beze všeho křoví jen nerad poletuje; houštinami obratně hopkuje a šplhá. Živí se hmyzem vodním a larvami, jež po rákosí sbírá, na podzim pak i semeny rákosu, sítin, ostrice a jiných rostlin bahních.

Všem evropským ptákům však předčí znamenitou stavbou podivuhodného hnízda svého, jež se pěknou podobou a dokonalou úpravou dávno vyrovná i proslulým hnízdům cizokrajných snovačův i všech ostatních ptáků vůbec. Staví je sameček i samička a zavěšují je vždycky vysoko nad vodou, ano až u výši čtyř anebo pěti metrů v rákosí, v houští, ale nejraději ve větvičkách vrby. Uplétají je velmi pevně z tenkých stebel, z lýčí a různých vláken bylinných, jež protkávají pak větším dílem vlnou ovčí, zřídka kdy kozími chlupy nebo srstí vlní, kdežto je uvnitř jemným čmýřím semen topolových a vrbových vystelou; nejprve utkají mělkou mísou, pak zbudují na ní přední svislou stěnu s kulatým otvorem, k ní připletou stěnu zadní, obě stěny nahoře spojí a setkají a konečně k okrouhlému

otvoru postrannímu ještě buď vodorovnou, buď dolů sehnutou rouru zdělí až i 10 nebo 12 *cm* přidělají, tak že dokonalé lnízdo má podobu vejčitého vaku na předu rourkou opatřeného, jenž má délku patnácti až dvaceti *cm* a šířku deseti nebo dvanácti *cm*. A se znamenitou prací svou bývá párek moudivláček hotov ku podivu brzy, totiž nejdéle ve čtrnácti dnech. Pak v ně samička snese pět až sedm bílých anebo zřídka jen trochu narudlých vajíček, z nichž se také asi po třinácti dnech mláďata vylíhnou. Mladí moudivláčkové mají barvu podobnou, jako stará samička, a černé proužky jim scházejí docela; hrud' bývá téměř žlutošeda. Na podzim se počne celá rodina toulati, až konečně v říjnu na dobro z rodného kraje uletí; není však rozhodnuto, jsou-li ptáky tažnými nebo stěhovavými. Podivnou náhodou objevují se na podzim kolem jezer v severních a východních Němečích.

Ve kleci jest u nás moudivláček pohříchu ptákem velmi vzácným, ačkoli by zajisté bylo bez velikých obtíží, živého jej v ní zachovati i několik let; s jinými pěvci dobře se snáší.

Sýkora vousatá (*Parus biarmicus*, L.).

Nade všechny ostatní sýkory něžností předčí sýkora vousatá, i sýkorou nejmenší řečená; sedá-li sameček z jara u samičky, pírká po všem těle zježí, podivné posunky vyvádí, oči zamhuřuje a pak se těsně k samičce přitulí ani se nehýbaje. Spí-li samička, i křídélkem ji přikrývá; ona pak totéž choti svému oplácí, je-li churav. Volavým hlasem samečkovým jest ostré „cít cít“; tichounké jeho cvrlikání a štěbetání snad ani zpěvem nazvati nelze.

Žlutý zobáček jest nahoře zahnutý a svrchní čelist jeho jest širší čelisti dolejší; oči mají barvu hnědou, žlutou duhovku a rudožlutá víčka. Hlava, šíje a líce mají barvu šedou; pod očima jest po dlouhém licosu, jenž složen jest z hebkých pírek zdělí až i dvou *cm*; nahoře má tělo barvu rzivohnědou, skořicovou, ramena i vnitřní letky bílou, tak že se nad každým křídlem bílý proužek nalézá. Hrdélko jest bílé, bříska bělavé, trochu narůžovělé; chustřice má barvu černavou. Ruční letky i veliká krycí péra křídel mají barvu černou a bílé obruby; prostřední krycí péra mají barvu skořicovou, malá rudožlutou. Rýdovací péra v ocase na konci klínovitém jsou rudožlutá a mají také světlejší obruby. Délka těla jest 16·5 *cm*, šířka 19 *cm* a délka ocásku skoro 9 *cm*. Samička má barvy bledší, licousy jen krátké a bílé.

Také sýkora vousatá žije v jihovýchodních končinách evropských, najmě v nížinách uherských, v Řecku, pak i v Italii, ve Švýcařích, ve Francii a jakožto vzácný host i v Holandsku a v Anglii. Jinam do střední Evropy zavítá jen málokdy; ježto byla v Čechách zastřelena, soudíme, že našimi kraji alespoň prolétá. Skrývá se téměř bez výjimky jen v rakosí

kolem močálu, po mělčích březích jezer a rybníků, zřídka kdy kolem řek; dravců se obává tou měrou, že se hned v nejhustší roští skryje, jakmile kde kterého uzří. Živí se hmyzy i semeny sítin. V měsíci květnu staví si po prvé hnízdo ve vysoké trávě, v síti přímo nad zemí, ale nikdy nad vodou; bývá podobné hnízdu rákosníkův, ale na vysokém podkladu z rákosí přece trochu pečlivěji ze stebel, trávy a z vláken rostlinných upleteno. Samička v ně snáší čtyři i šest bílých vajíček sporými tečkami hnědými pokrytých; za příznivého počasí snáší po druhé vajíčka v měsíci červnu nebo v červenci. Mladé sýkory tohoto druhu mají barvu temnější, nahoře šedohnědou; prostřední dvě péra rýdovací jsou rzivorudá, ostatní černá a mají bílé konečky. Ve kleci zvyknou si tak, že samičky i hnízda staví a vajíčka v ně snášejí; nutno jich však chrániti před teplem z kamen sálajícím. Jsou to vůbec ptáčata povahy mírné a nespozoruješ u nich tolik zlých vlastností, jako u jiných sýkor. Má-li jich kdo párek a zhyne-li jedna, i druhá za krátko hořem zemře.

Aesop vypravuje ve svých bajkách o ptáku králíčkoví, jenž chtěje se vznésti do vzduchu nejvýše, aby se králem ptactva stal, pod křídla orlu se schoval, vzhůru jím vynešen jest a tak království nad ptáky došel. My toto jméno dáváme dvěma pěvcům těla drobounkého, pěknými barvami zdobeného, ptáčatům čiperným, veselým a obratným, jež někteří spisovatelé k sýkorám, jiní k budníčkům a opět jiní ku střízlíkům počítají, jakoby si rady nevěděli, kam chudáky vřaditi.

Králíčkové (Regulinae) oba mají tělo nepatrné, ale zavalité, jež se zvláště proto zdá býti tak pěkně okrouhlým, že jest hebkým, dlouhým a hustým peřím pokryto; na hlavičce mají ohnivou „korunku,“ totiž zlatožlutou chocholku z pírů delších. Příímý, šidlovitý, útlý zobáček má ostrou špičku a jest u kořene jemnými štětinkami obrostlý; obloukovité nozdry jsou pokryty hřebínkovitým pírčkem, jakoby šupinkou. Ve krátkých a okrouhlých křídlech jsou čtvrtá a pátá letka všech ostatních nejdelší; krátký ocásek jest na konci vykrojen. Vysoké, útlé nožky mají na nártích botky, na prstech ostré, zakřivené drápky a vezpod bradavičnatá bříska podkloubní. Samičky se barvou samečkům téměř rovnají.

Králíčkové jsou u nás jako všude ve střední Evropě a v Asii ptáky tažnými; počátkem měsíce dubna se objevují po párech v našich lesích jehličnatých, poletují tu vysoko po stromech, po haluzích šplhají, hopkují, ticho štěbetajíce po potravě slídí, a ni chvíli si neodpočinou, jakoby klidu neměli. Živí se v zimě také semeny stromů jehličnatých, ale v létě po přednosti

hmyzy, jež týmže způsobem a rovnou horlivostí se stromů sbírají, jako sýkory. V září slétnou se ve větší hejna a připojivše se k sýkorám, počnou se toulati krajem a odletí znenáhla všickni trochu na jih, nejdále však jen do Evropy jižní; v jižním Německu na př. jsou již ptáky stálými. Zpěv samečkův, tichounké šveholení, jež se s několika hlasitějšími, jásavými zvuky střídá, ozývá se v lesích od příchodu králíčkův až asi do polou července; sameček zpívaje neustává chocholku vztyčovati a ocásek jako vějíř rozestírá. Volavý hlásek zní jako „si si“ nebo „cit.“ Prve než se párečky uhnízdí, mívají samečkové kruté spolu boje. Hnízdo má podobu kulovitou a okrouhlý vchod postranní; tlusté stěny jeho jsou velmi pěkné z mechu, lišejníkův a přediva hmyzího upleteny a vnitřek jest drobnými pírkami vystlán. Králíčkové je umění velmi pečlivě na kraji některé z nejvyšších větví osamelého stromu jehličnatého ukryti a pavučinami k jednotlivým haluzím dobře připevniti. Samička v ně snáší po prvé osm až deset, po druhé nanejvýše devět vajíček bělavých, trochu našedivělých anebo přizloutlých; asi po jedenácti dnech se z nich líhnou mláďata, jež pak oba rodičové měkkými, drobnými hmyzy, larvami jejich, na př. housenkami, moli a j. krmiti neustávají. Prve než po prvé vypelichali, mladí králíčkové ohnivých skvrn na temeni nemívají.

Přátelé ptactva je zvláště rádi chovají zajaté jen ve světnici, kdež horlivě mouchy lapají a hubí; i ve kleci žijí několik let, jsou-li pečlivě ošetřováni, chráněni na př. od sychravého vzduchu a přede vším pravidelně krmeni. S počátku jim dávají touž potravu, jako budníčkům. Bývá je však zřídka kdy ve kleci viděti, ježto si sotva v ní zvyknou; i kdybychom je v létě svěžími kuklami mravenčími na živu zachovali, bývá hůře na podzim, kdy jim suchá vajíčka mravenčí a zob smíšený dávati nutno. Ptáčníci je lapají do poklopců, do tenátek a lákají je ptákem volavým; kdy se králíčkové na podzim ve větších hejnech toulají, chodí za nimi a vějíčku na dlouhé tyči upevněnou tak dlouho jim nastrkují, až některého chytí. Stává se však, že choulostivý takový ptáček zahyne, sotva že jest polapen.

Králíček obecný (*Regulus cristatus*, Koch.).

Tab. XXXI.

Není krásnějšího podívání nad pohled na hejno drobných králíčků tohoto druhu, poletujících na příklad za jasného dne zimního po větvích sosen; i v létě se po nich prohánějí, sbírajíce si potravu, totiž drobné hmyzy a kukly jejich. Jsou tak krotcí, že se k nim člověk přiblížiti smí, aniž jich poplaší, že je na blízku pohodlně pozorovati může.

Králíček obecný má zobáček černý, veliké oči temnohnědé a pírká kolem nich belavá; i uzdičky jsou světle, šedozluté, čelo našedivělé. Uprostřed na temeni jsou lesklá, hebká, teninká pírká stkvělé barvy šafránové, někdy na krajích temnější až narudlé, ale také někdy naopak uprostřed rudožluté a po krajích světle žluté; v pravo i v levo jest ohnivá chocholka tato lemována proužkem černým. Jinak má nepatrné tilko nahoře barvu šedozelenou, zvláště v šíji trochu našedivělou, níže před ocáskem žlutavou, vezpod našedivělou a na hrdélku nejsvětější, bělavou. Nožky jsou světle huědy. Temnohnědá křídélka jsou dvěma světlými proužky a pod nimi čtyřhrannou načernalou skvrnou zdobena; poslední čtyři letky mají bílé konečky. Rýdovací péra v ocásku mají barvu šedohnědou a obruby olivově nazelenalé. Samička má barvy bledší a zvláště skvrna temenní nebývá tak ohnivá. Délka těla jest 9.6 cm, šířka 15 cm, délka ocásku téměř 4 cm.

Králíčka obecného i zimním zovou, ježto jest u nás ptákem buď stálým, buď nanejvýše tažným; žije po vší Evropě a severní Asii i ve chladnějších končinách obou těchto světa dílů. Jen na jaře a na podzim se zástupové těchto ptáčat pokaždé asi dva měsíce toulají a na zimu ulétají někteří z nich ve kraje teplejší, ale mnoho jich zůstane i v nejkřutějších mrazech také u nás. Přebývají jen v lesích jehličnatých, nejraději v temných lesích borových a také v lesích smíšených si borovic aneb alespoň stromků jehličnatých vyhledávají; kde se na jaře usadí, slyšíš všude tichounké „cit cit,“ volavý hlásek samečkův. Ve slabounkém, ale líbezném zpěvu jeho nejčastěji se opakují zvuky „sisi, sri, si;“ tou dobou, kdy se hnízdí, sameček umlká, za to však zpívá tím pilněji v ostatních měsících letních, ba až v říjnu, ano nezřídka i za jasných, teplejších dnů zimních. Po prvé snáší samička v květnu, po druhé v červenci šest až nanejvýše deset vajíček zvící hrachu, bělavých, trochu narudlých a rudými a šedozlutými tečkami zdobených. Mladí králíčkové mají barvu šedozelenou bez ohnivé skvrny na hlavičce. Pokud se králíčkové hnízdí, mívají samečkové spolu tuhé boje; přes to však bývá na jediném stromě, ba na jediné větvi zavěšeno hnízd několik. I na podzim se samečkové haluzemi honívají, chocholku majíce vztyčenu, křídly mávajíce a hlasitě křičíce, aniž však druh druhu ublíží.

Chytí-li je kdo, nechť jim hned do klece dá kukel mravenčích a červů moučných, ježto ani hodinu bez potravy býti nemohou; také jim do světnice stromeček borový postav.

Králíček ohnivý (*Regulus ignicapillus*, Cuv.).

Tab. XXVII., a.

Poněkud vzácnějším hostem jest v jehličnatých lesích našich ještě pěknější králíček ohnivý, ježž teprve známý přírodopysce Brehm starší

novým učinil druhem, kdežto jej druhdy měli s králíčkem obecným za druh jediný.

Nejpodstatnějším znakem, jímž se od králíčka obecného liší, jest černý pruh před očkem i za ním vodorovně položený; nad okem jest oblouček bělavý a pod oběma koutky zobáčku po černém proužku. Chocholka temenní jest zpravidla uprostřed ohnivá, šafránová, po krajích žlutá a po obou stranách proužkem černým lemována; to však není znamením tohoto druhu význačným, jakož bylo již v popise králíčka obecného připomenuto, ježto mám sám po ruce dvě králíčků obecných, již mají také chocholku uprostřed ohnivě narudlou a na krajích žlutou. Zobáček jest černý, oči hnědy. Tilko má nahoře také barvu šedozelenou, ale spíše nažloutlou zvláště po stranách krčku; hrdélko jest šedobílé a bříska světle šedé, trochu nahnědlé. Letky mají temnou barvu šedohnědou a olivově zelené okraje; na obou křídlech jest po dvou světlých pruzích příčných; rýdovací péra v ocase mají také temnou barvu šedohnědou, až načernalou a obruby olivově zelené; nožky jsou světle hnědy. I samička tohoto druhu má barvy vesměs trochu bledší. Tělo má délku 9 cm, šířku 15.5 cm; ocásek má délku skoro 4 cm.

Způsobem života se ptáčata tohoto druhu od králíčků prve popsanych příliš neliší; jsou však ještě nepokojnější, čipernější, obratnější a žijí jen po párech, nikoli ve větších společnostech. Také se hnízdí nejraději v lesích smrkových; žijí u nás v Evropě střední vůbec, ale přece počtem hojnějším jen v Evropě západní a jižní, na zimu pak všickni vesměs odlétají do krajin teplejších, odkudž se k nám trochu později navracejí, než králíček obecný. Z té příčiny tento druh také králíčkem letním zovou. Hnízdo má podobné, ale spíše podlouhlé, vakovité; vajíčka mají také barvu bělavou, jen malinko narudlou a jsou načervenalými skvrnami poseta. Ani mladí králíčkové tohoto druhu nemají ohnivé chocholky.

Střížící (Troglodytidae).

Touž bajku, o níž jsme byli shora u králíčků zmínku učinili, také o střížlíku vypravují. Majíce sobě totiž zvoliti krále, ptáci na radu špačkovu snesli se na tom, že toho králem učiní, kdo z nich nejvýše k nebi se vznese, řkouce:

„Kdo se nejvýš vznese
nade stromy v lese,
ten buď naším králem,
milostivým pánem.“

Když pak čáp po třetí zobákem zaklepal, vyletěli mrakem vzhůru, ale nejvýše z nich přece vznesl se orel, tak že jej již již králem svým

provolati chtěli. V tom však se hřbetu se mu vyšine ještě do větší výše střízlík, jež byl orel nic nevěda na sobě vzhůru vynesl, a radostivo štěbetá:

„Já jsem ptactva králem,
milostivým pánem!“

Ptáci však poznavše lešť jeho přece orla králem zvolili a byli by podvodníka zobáky k smrti uklovali, kdyby se jim v husté křoví na zemi nebyl schoval. Tam se také od té doby ukrývati neustává.

V čeleď střížníků počítáme asi šedesáte druhů drobounkých pěvců, z nichž u nás v Evropě žije jen jediný. On i cizokrajní jeho příbuzní mají tělo drobounké, ale statné a pěkně kulaté, kyprým, dlouhým a hebkým perím pokryté. Hlavička jest do předu trochu protáhlá, zobáček dlouhý, šidlovitý, ale útlý, malinko zahnutý, nahoře zřetelnou hranou opatřený a na špičce se stran smáčklý; koutky jeho nejsou štětinami obrostlé, jako u králíků. Krátká, okrouhlá křídla jsou delší, než ocas; z deseti ohnutých letek ručních jest čtvrtá neb pátá nejdelší; ocásek jest na konci zaokrouhlen a vždycky vzhůru vztyčen. Statné nožky mají na nártch v předu štítky, v zadu botky a prsty dlouhými, zakřivenými drápky ozbrojeny; na zadním prstu jest drápek delší, než prst sám. Samičky od samečka tak snadno rozeznati nelze.

Náš druh evropský žije i všude ve střední a v severozápadní Asii. a to spíše ve krajinách chladnějších, než na jihu. Stůjž tu teď obšírný popis podivného, čiperného a smělého toho ptáče.

Střízlík (*Troglodytes parvulus*, Koch.).

Tab. XXXIV., a.

Nevím, dovede-li zpěv jakého ptáka v zimě dojati člověka tak mocně, jako zpěv střízlíkův.

Všecka příroda pohřížena pod bílým příkrovem sněhovým ve hluboký spánek zimní, všickni ptáci umlkli a mrzuti na větvích stromu se choulí, jen nejmenší z nich veselého rozmaru nepozbyl a horlivě si prozpěvuje, jakoby volal: „Vždyť se přece zas jaro k nám navrátí!“ Roztomilý, silný zpěv jeho, podobný trochu zpěvu kanárčímu, složen ze hvizdů rozmanité výšky a síly, mezi nimiž se po chvíli ozve zvučný trilek, hlubším tónem ukončený; volavý hlásek samečkův zní jako „cerr cerr“ a dává-li druhům svým výstrahu, volá „cek cek.“

Střízlík, střížek, střížík anebo střížiček, také palečkem a na Moravě plotníčkem řečený, náleží k nejmenším evropským ptákům vůbec. Vždyť i člověku drobnému, slabounkému říkají: „Jsi jako střízlík.“

Nepatrné tílko jeho má nahoře všude barvu rzivohnědou s teninkými příčnými proužky vlnitými, zobáček barvu hnědou, oko téměř černou; nad ním jest bledší našedivělý oblouček, před ním i za ním zase vodorovný proužek temnější. Hrdélko i hruď mají barvu také rzivohnědou, ale bledoučkou, až bělavou, bříska světlou barvu narezivělou se střídavými, bílými a hnědými proužky příčnými. Letky jsou rzivohnědy, temnějšími skvrnami posety, ocásek ze dvanácti per složený bývá spíše narudlý a příčnými pruhy hnědými zdoben. Nožky mají světlou barvu žlutohnědou. Délka těla jest nanejvýše 10 cm, šířka 16 cm, délka ocásku 3 cm. Samička jest ještě menší, má peří spíše narezivělé a oko černé.

Strížík jest ptáče živé a obratné; houštinami rychle probíhá hruď máje dolů skloněnu, hlavičku vzpřímenou a ocásek vztyčen, prolézá doupaty myší a rejsků, hopkuje po zemi tak rychle, že se až zdá, jakoby po ní běžela myška, a poletuje od keře ku keři, křídloma těžce třepotaje; usedne-li si na větvičku, hruď sníží a ocásek vztyčí. Uzří-li co podivného, ocásek do výše ještě větší zdvihne; je-li uděšen, strachem stále se uklání. V Evropě jest všude domovem. Jsa tu ptákem stálým, přebývá v létě v temných houštinách zahrad a lesů listnatých, někdy i jehličnatých, zvláště ve křovinách na krajích lesa, v trnitých houštinách býlím a travou prorostlých, kde na blízku voda, v hustých živých plotech i v divokém roští. Obydlí své opouští jen na jaře v březnu a na podzim v říjnu, kdy se po kraji toulati počíná, a pak bývá také častěji vídán, než v létě; v zimě i k obydlím, na dvory se utíká, po potravě slídě. Živí se pavouky, vajíčky, larvami i kuklami hmyzů, menšími červíky a na podzim i zralými bezinkami.

Hnízdo strížíkové jest ku podivu veliké, kulovité nebo vejčité a nahoře bývá malinkým, okrouhlým vchodem opatřeno. Upletá je v měsíci březnu neb až v dubnu velmi pěkně z mechu, z lišejníků, ze stebel a vláken rostlinných a peřím i srstí je vystýlá; jen zřídka je někde v roští na větvi zavěsí, z pravidla je však upevňuje na místech dobře ukrytých, mezi kořeny stromů, v houštinách i z jara přistřižnutých, nejraději ve plotech roštím zarostlých, nezřídka i ve větvích nízkého stromečku, v díře po větvi, v jamce na zemi, ve šterbinách zdí a skal, ve hromádách suchého chrástí a dříví, ano bylo nalezeno i pod dřevěným mostem, pod střechou kolny a na jiných místech podobných. Samička snáší v ně ve druhé polovině dubna pět až osm, ba i dvanáct bílých vajíček tečkami červenými zdobených, na nichž pak sedí nejen ona, ale i sameček. Někdy si samečkové také sami pro sebe budují hnízdo jen z mechu ledabylo upletené, v němž se na noc ukrývají a spávají. Bylo-li však samičce hnízdo její pobořeno, zničeno, vyloží lůžko samčí peřím a po druhé v ně vajíčka snese. Mladí strížíkové mají barvu rzivorudou a nahoře řidší, dole na bříska hustší střídavé skvrny žlutavé a načernalé. Vyvedše je z hnízda, počnou se starí s nimi toulati nejprve sami, později pak v říjnu se ku

větším hejnum sýkor připojují. Teprve v měsíci březnu se navracejí ze zimních svých potulek na místa, kde se zase uhnízdití hodlají.

Ptáčníci strážka lapají do poklopců, do ok a do tenátek, ale na vějíčku zřídka kdy, ježto hned na ní snadno zahynouti může. S počátku mu v zajetí dávají svěží kukly mravenčí, menší moučné červy, mouchy, pavouky a hmyzy, jimiž se venku sám živí, pak i čerstvé bezinky, až si konečně zvykne na potravu, jíž zajaté budníčky krmíme. Je-li pečlivě ošetřován, nejen že celý rok pěkně zpívá, ale zůstane živ a zdrav kolik let. Klec měž prostrannou, velikou, aby v ní létati mohl; dlužno mu dáti do ní drobné chrastí, trávu nebo rostliny s většími listy zelenými. zadní stěnu její pobiti korou stromovou a na dně upravit v mechu několik děr a doupat, aby si jimi po zvyku svém probíhati mohl. Také mu někteří k tomu cíli dávají do mechu duté válečky z lepenky, brlohům myším podobné. >

Nepřátel strážlíkových všech ani neznáme; má jich však zajisté velmi mnoho, neboť by bylo jinak asi u nás strážků mnohem více, než jich v skutku jest.

* * *

Drozdi (Turdidae).

Starořímský básník Martial opěvává znamenitou chuť masa drozdího řka, že z peruté zvěřiny klade na prvé místo drozdy zrovna tak, jako mezi čtvernožci zajíce. Patrně ze slov těch, že byli již starým Římanům oblíbenou lahůdkou; ano jiní spisovatelé té doby dokládají, že prý maso jejich člověka od mnohých nemocí chrániti dovede, i udávají obšírný návod, kterak je rozmanitým způsobem připravovati. My si zase drozdů spíše proto vážíme, že jsou výbornými zpěváky: někteří náležejí k nejlepším a nejoblíbenějším pěvcům vůbec, již nejen ve kleci, ale i venku v přírodě líbezným zpěvem svým člověka potěšiti umějí.

Jsou to pěvci těla štíhlého, ale statného (délka jeho bývá 22—26 cm, šířka 35—44 cm, délka ocasu 8—10 cm). Hlavu mají velikou, zobák trochu kratší, než hlavu, přímý, zakulacený, jen trochu hranatý, na konci málo ohnutý, u kořene rovné šířky i výšky; nozdry jsou do poloviny přikryty lysou blankou a nejsou tedy tuhými štětiniami obrostlé. Tělo má zvláště hruď silnou a jest pokryto peřím kyprým, ale hladkým a přilehlým; křídla dosahují asi do prostřed ocasu a mají deset letek ručních, z nichž (kromě kosa) druhá délkou téměř páté se rovná a třetí všech ostatních jest nejdelší; první jest jako u pěnic kratinká.

Rýdovací pera ocasu na konci buď přímo ufatého, buď zaokrouhleného jsou všechna na konci zašpicatělá. Nohy jsou štíhlé a vysoké, ale silné; běhák jest v předu pokryt botkou. Samičky se barvou peří od samců valně neliší.

Drozdi jsou rozšířeni po vsí zemi a není světa dílu, kde by některý z přčetných druhů této čeledi neměl domova. Nejmilejším obydlím jest jim les, ať to již řídký háj, ať bor temný a houštinami prorostlý, i kdyby se vysoko na horách již za mezí věčného sněhu nalézal. Tam se od rána do noci prohánějí a jen za parného poledne si trochu odpočinou. Jsou to ptáci velmi obratní a čiperní, pěkně, rychle a vytrvale lítají, na zemi velikými skoky hopkují a uzří-li co divného, křídla svěsí a ocáskem několikrát kývnou. Někteří z nich mají vzácné vlohy a nevšední nadání; všickni bez výjimky jsou veselí, zchytalí, ba lstiví, rádi se toulají ve společnostech, ale často se porvou, neznají bázně a dají se snadno lapiti; stanou se obezřelejšími jen tam, kde jim lidé často léčky strojí. Potravu si sbírají nejraději na zemi a poskakují po ní i kolik hodin za den; nemají-li jí dosti v lese, odlétají poblíž na pole a louky. Tenkým zobákem probazují svadlé listí a po kořisti slídí; živí se hmyzem, housenkami a larvami i kuklami jeho, červíky, plži, ano i mladými, drobnými plazy; hmyzu poletujícího nelapají. Na podzim i bobule požírají; že však jader jejich nestráví, roznese je a jsou tak příčinou, že se křoviny bobule nesoucí někde velice rozmnoží a rozšíří. Hnízdo drozdí bývá upleteno z tenkých, ohebných větvíček, ze stonků, stebel a z kořínků, má podobu miskovitou a stěny dosti tenké, bývá u některých druhův uvnitř buď povlakem ze ztrouchnivělého dříví nebo z uhlazeného jílů opatřeno, buď jen travou nebo vlákny rostlinnými vystláno. Staví si je někdy již i v březnu na vidličnatých větvích křovin a stromů, na pařezech mlázím obrostlých, v houštinách jalovcových a j., zřídka kdy vysoko na stromech; samička v ně snáší průměrem pět vajíček barevných, z pravidla temnějšími body a skvrnami posetých, na nichž pak sama sedá kromě hodin poledních, kdy ji sameček na chvíli vystřídá, až se za patnáct asi duí mláďata vylihnu. Ty pak ovšem krmí rodiče oba. Po druhé mívají mladé koncem měsíce května neb až v červnu; nevychovejí-li mláďata z druhých těchto vajíček, hnízdí se v létě po třetí. Mladí drozdíci podobají se barvou peří dospělým samicím.

Většina drozdů jsou ptáci stěhovaví, na zimu v daleké končiny odlétajíce; pud a choutka po cestování u nich větší, než u kteréhokoli pěvce jiného. Naši drozdi sejdou se na podzim vypelichavše u větší hejna a odletí na jih někam až do střední Afriky; není-li zima příliš kruta, několik jich i u nás zustane. Kromě toho jsou někteří druhové ptáky stálými, již v zimě se svými mláďaty za potravou jen s místa na místo se toulají.

a.

b

c

Nakladem E. Tomschkyho v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Čís. listů dvorní knihovny A. V. B. v. 11022

- a DROZD OBECNÝ (TURDUS MUSICUS, L)
 b KONOPKA, JIŘICE OBECNÁ (FRINGILLA CANNABINA, L)
 c ČERVENKA (SYLVIA RUBECULA LATH)

Druhé z končin severnějších objevují se u nás na podzim v hejnech ohromných, buď aby tu zůstali na zimu, buď aby zas dále na jih odlétli. Není ptáků, již by ze vzdálenosti někdy tak veliké k nám zabloudili, jako drozdi: byliti v Evropě pozorováni četní druhy ze všech končin světa. Pro pěkný zpěv je lidé rádi ve kleci mají zajaté a proto je na vějičky, do ok a tenátek chytají; zvyknou si beze všech obtíží a dlouho živi bývají. Staří drozdi zůstanou vždycky plachými a počnou zpívatí teprve druhým rokem. Nejlépe jest míti je ve kleci „drozdí“ řečené, jež má délku padesáti nebo sedmdesáti *cm*, šířku třiceti nebo čtyřiceti *cm*, výšku čtyřiceti až padesáti *cm*, nahoře strop měkký z látky lehké a pevné, aby si ptáci právě polapení, s počátku bázlivi a potřeštění nerozbili hlav, ježto zvláště v době podzimních potulek ve kleci poplašeni sebou zmítají. Někteří ptáčníci dávají nahoře na strop i voskované plátno; ještě s menším prospěchem jest udělati jej z jemné sítě drátěné. Za potravu jim dávají jako pěnicím pravým smíšeninu z kukel mravenčích a strouhané mrkve, k níž někdy trochu ječné tlučí ve mléce močené nebo moučných červů, menších dešfovek, sekaného masa a na podzim řeřabin anebo bezinek přidávají. Mláďata ze hnízda vybraná krmí houskou ve mléce močenou, tvarohem a také sekaným masem. Ježto všickni drozdi velmi mnoho potravy spotřebují, mívají klec záhy znečištěnu a šíří kolem sebe puch odporu i vlastního zdraví nebezpečný.

Všecky druhy drozdů zvláště na podzimních a jarních cestách ptáčníci na čihadlech, humencích a do ok i pro to lapají, že je lidé rádi jídají; kuchařky pak ovšem každého drozda pečeného zovou „kvičalou“.

Drozd obecný (*Turdus musicus*, L.).

Tab. II., a.

Obyvatelé chladného Norska zovou našeho drozda „slavíkem severu“. A právem, ježto není v čeledi drozdů zpěváka lepšího, ježto se mu i ze všech ostatních pěvců příbuzných sotva který jiný vyrovná. Přisvědčí nám, kdo za teplého večera jarního slyšel v lese, v háji luznou jeho píseň.

„Zpívá táhle lesa v krytu
jarní touhu svoji drozd,
a při jeho písni prosté
lidské srdce v prsu roste,
kypří mech a šumí hvozď.“

(Heyduk.)

Zpívaje sedí drozd obecný, také drozdem zpěvným řečený na nejvyšších větvích stromu zticha, nevrčí sebou jako jiní pěvci a nepoletuje,

jakoby všechna jeho pozornost jen k tomu byla obrácena, aby se písni svou vyznamenal. V líbezném zpěvu jeho střídají se plné tóny zvuku flétny podobné s kratším a slabším cvrlikáním; volavým hlasem jeho jest hvizd, jenž zní jako „cipp“ a k němuž nezřídka přidává „tak“ anebo „tek“; je-li konečně [poplašen či jinak] rozčilen, křičí táhlým hlasem „stýks stýks stýks“, ve strachu pak „šrí!“

Drozd jest pták pěkně urostlý.

Zobák jeho má barvu jako roh temnohnědou, na dolejší čelisti světlejší, nažloutlou; veliké oči jsou tmavohnědy. Temné, hnědé líce jsou zdobeny bledšími skvrnami rzivožlutými, nad očima nebývá jasný a zřetelný oblouček, jako u cvrčal, ale od nozder prostírá se k oku světlý proužek rzivožlutý, trochu našedivělý. Tělo má nahoře barvu olivově šedou, křídla a ocas spíše nahnědlou; bílé hrdlo jest po obou stranách vroubeno pruhem ze skvrn černoohnědých, špičkami vzhůru obrácených; podobné temné skvrny opak srdčité a trojhranné jsou i po hlavě, po žlutavé hrudi a po rezavých bocích roztroušeny, kdežto na bělavém břichu jen tu a tam porůznu některou viděti; na bocích mají skvrny obrysy velmi neurčité, mlhavé. Chustřice jest rzivožlutá, narudlá. Krycí péra křídel mají rzivožluté konce, jež na peruti složené ve dvě příčných pruhů světlejších splývají, a letky mají vnější pápeře světlejší, než vnitřní; vezpod má křídlo jasnou barvu rzivožlutou. Rýdovací péra v ocase mají nahoře barvu vesměs jen hnědou, vezpod šedou, trošku zamodralou. Nohy jsou žlutavé, poněkud narudlé. Samičku sotva lze od samce rozeznati nanejvýše jen po tom, že má rzivožlutá místa po těle bledší. Tělo má délku průměrem 22 cm a šířku 35 cm; ocas má délku 8 cm.

Drozdi hnízdí se u nás nejraději v lesích listnatých i jehličnatých, kde plno houštin a kudy voda teče, i kolem řek v údolích stromovím a křovinami zarostlých, vracejí se k nám již v březnu nebo v dubnu a náležejí ku nejranějším zpěvákům jarním; zpívati nepřestanou až někdy v červenci, kdy pelichati počínají. Neradi opouštějí vyvolené houštiny a nikdy se jich příliš nevzdálí. Na zemi nemotorně hopkují a vylétají odtud jen s patrným namáháním, křídloma škubající; jakmile však se byli jednou do výše vznesli, lítají velmi obratně, rychle a jen nad polem, nad nivou bez křovin a stromů podivným způsobem se třepotají, jakoby se báli. Dolů k zemi sletí vždycky několika velikými oblouky. Potravu si hledají na zemi, pod listím, v mechu a na vlhkých lukách lesních; živí se hmyzem, brouky, kobylkami, drobnými motýli a zvláště larvami jejich, pak červíky, plži a menším hlemýžďům prý skořápky prve rozbijí, na kámen je s výše spouštějí. Kromě toho ovšem i bobule křovin požírají.

Párek drozdů mívá hnízdo své ve křoví a na nižších stromcích; jest z tenkých stebel a z mechu upleteno a uvnitř opatřeno pěkně uhlazeným povlakem ze ztrouchnivělého dříví, jež drozdi rozežvýkají a slinami na kaši rozdělávají. Samička v ně snáší po prvé v dubnu, po druhé v červnu čtyři nebo šest vajíček barvy modravě zelené s drobounkými tečkami a skvrnami černoohnědými. Asi za patnácte dní se z nich líhnou mladí drozdíci, již později, ještě než vypelichají, mají na krku i na hrudi barvu

rzivožlutou, na břišku skvrny světlejší, také téměř rzivožluté, za okem malou skvrnu černohnědou, nahoře kapkám podobné, světlejší skvrny rzivohnědé a na křídlech okrouhlé skvrny žlutavé. Koncem měsíce září stěhují se drozdi do krajin teplejších, prolétajíce na této cestě své všemi všudy háji, houštinami, zahradami i vinicemi.

Zajatí drozdi zpívají podle místa, kde klec visí, podle stáří svého a vloh způsobem rozmanitým; starší ptáci nezpívají tak pilně, jako mladí, ba hned umlknou, uzří-li člověka, ale mladí drozdi naučí se nejen po dobrém zpěváku starším velmi pěkně zpívati, ale i krátkou zahvízdati písničku. Líbezný zpěv jejich rozléhá se i za ranného jitra, i ve dne až do noci; od ledna do března, pak v srpnu a na podzim vůbec bývá tišší a slabší. Že zpívají příliš hlučně, lidé je raději vyvěsí pod okno ven.

Starší drozd si snadno ve kleci nezvykne, tak že mu ji přikrývati a křídla svázati musíme; ptáci mladší zkrotnou však velmi záhy.

Brávník (*Turdus viscivorus*, L.).

Tab. XXX., a.

Kdyby kdo tvrdil, že jsou drozdi ptáci nejen užiteční, ale také poněkud škodliví, snad by to nanejvýše jen o brávníku, o největším z našich ptáků této čeledi říci mohl. Již nejstarší přírodopytci totiž vypravovali, že neslídí jen po hmyzu, ale i po trsech cizopasných rostliny jmelím řečené a na lesních stromech našich rostoucí, bobule její si sbírá a ježto jader neztrácí, po stromech je roztrousí a tak prý škodlivé to býlí sám také rozšiřuje. Ovšem že škodu, jakou tím v lesích našich učiní, daleko tím nahradí, že mnoho hmyzu škodlivého pohubí.

Brávník má tělo nahoře olivově šedé, vzadu před ocáskem trochu přizloutlé, vespod všude bělavé; zobák jest rudožlutý, na konci černohnědý, oči temnohnědé, uzdičky i obloučky nad očima bělavé. Na lících jsou drobné skvrny šedohnědé, na hrdle, na hrudi i na břiše temnohnědé; na hrdle jsou tyto skvrny zašpičatělé, po stranách břicha největší a vodorovně vejčité, na hrudi menší a uprostřed břicha se znenáhla ztrácejí. Tmavé letky jsou šedohnědé a mají světlejší obruby, krycí péra křídel mají bělavé, trochu přizloutlé okraje, jež na křídle složeném ve dvě příčných proužků světlejších splývají; spodní krycí péra jsou na rozdíl ode drozda obecného bělavá. Rýdovací péra v ocase mají barvu šedohnědou; tři krajní z nich mají bílé skvrny na pápěři vnitřní. Nohy jsou rudožluté, ale trochu našedivělé. Samička má barvy vesměs trochu bledší. Délka těla jest až 30 cm, šířka 45 cm, délka ocasu 11 cm.

Brávník, jenž prý má jméno po hlasu „br“, po „brkání“ (?) a někde proto i prskavcem anebo truskavcem bývá nazýván, jest po kosu nejlepším pěvcem celé této čeledi. Již koncem února, ve dnech ještě mrazivých a nevlidných, kdy v lese všecko mrtvo a pusto, ozývá se ve větvích stromů

borovice stářím dolů skloněných zvučný zpěv jeho, v němž se opakuje patero nebo šestero slok libozvukých, složených z plných hvizdů zvuku flétny podobných. V zimním tichu a klidu dřímajícího lesa jest zpěv takový člověku dvojnásob líbezným a mile ho jakožto zvěst příštího jara dojíká. A od té chvíle zpívá brávník zvláště v ranních a večerních hodinách až do měsíce července. Volavým hlasem samečkovým jest skřípnutí „šnerr“, podobné zvuku, jaký vydávají zuby hřebenu, pohladíme li je drátkem; je-li vyplašen a uletí-li, zaskřehotá „ra ta ta“. Nelítá příliš pěkně, lehce a vznáší se s místa na místo vždycky šikmým obloukem. Jest ku podivu plachý, ostražitý, svárlivý a zvláště na stromě, kde hojnost potravy, brávník jeden druhého ani jiného ptáka nestrpí.

Domovem jeho jest Evropa a vysočina asijská; přebývá skoro jen ve větších, temných lesích zvláště jehličnatých, kdežto v lese mladém a řídkém, v pasekách s několika jen stromy starými, poblíž luk a vřesovišť lesních jen málokdy osamělý párek těchto pěvců se uhnízdí. Nevím, viděl-li kdo brávníka někde jinde, než buď na vysokém stromě, buď na zemi; v houštinách a křovinách ukrývá se jen za bouřlivého počasí nebo je-li pronásledován. U nás v Čechách bývá po celé léto v lesích jehličnatých; v hájích odpočívá jen tou dobou, kdy se na podzim toulati počne. Jestli u nás ptákem buď stálým, buď spíše tažným, v severních krajinách však stěhovavým a často se na podzim objeví u nás hejna brávníků, již tu buď celou zimu zůstanou, buď jen krajem naším proletí, na jih, do severozápadní Afriky se stěhující. Na místa, kde se hnízditi hodlají, přilétají už v posledních dnech únorových a opouštějí je po párech anebo po větších tlupách, po rodinách až v měsíci září. Již v březnu bývá hnízdo stebly a stonky pěkně vystlané hotovo; lze ho nalézt nahoře na mladších stromech jehličnatých, ale někdy i na dubech a bucích u výši dvou až i patnácti metrů nad zemí. Samička v ně snáší čtyři nebo pět světlých, modrozelených vajíček se šedými a rudohnědými tečkami; mladí brávníci mají barvu nahoře také olivově šedou, ale trochu přizloutlou s kulatými skvrnkami rudožlutými, na ramenou krátké podélné proužky černé, vezpod barvu jako okr žlutavou. Je-li na jaře pěkné počasí, mají brávníci mláďata v červnu po druhé.

Na výročních potulkách a cestách bývá velmi mnoho statných ptáku těchto pochyťáno, ale spíše aby je labužníci jedli, než aby je kdo ve kleci měl zajaté. Jsoutě zvláště starší truskavci nesmírně divocí a plaší; i ve kleci prostranné, dobře zařízené otlukou si letky i rýdovací péra a mají pak tělo nepěkné odřené. Ale i mláďata ve kleci vychovaná časem se po starých zvrhnou; nad to pak jest zpěv jejich pro světnici příliš hlučným a co horšího: majítě stále ve kleci plno trusu a nečistoty, tak že ošklivě páchnou. Jsou-li dobře krmeni, žijí v ní ovšem i dobu deseti let delší.

a

t

c

Mláďata F. Tachyphila v Praze a G. Tachyphila v Lucce

Chromolitogr. Augusta Wasmutha ve Frankfurtu n.M.

- a BRÁVNÍK (TURDUS VISCIVORUS, L.)
 b KVÍČALA (TURDUS PILARIS, L.)
 c HÝLOBECNÝ (PYRRHULA VULGARIS, PALL.)

Kvičala (*Turdus pilaris*, L.).

Tab. XXX., b.

Po brávníku zase všech drozdů nejlépe zpívá drozd kvičala, na Slovensku jalovčákem řečený. Dobře jej tak zovou, ježto rád zrna jalovcová požírá, tak že po nich i výborné maso jeho zvláštní, lahodnou má chuť. Proto jej také ode dávna lapali ptáčníci najině na podzim do ok, na čihadlech, humencích a do zvláštních budek; škoda jen, že s ním i mnoho drozdů jiných chyceno a pobito bývá. Kvičal bychom ani tak nelitovali; živí se téměř bez výjimky jen bobulemi a kromě toho žijí a hnízdí se v severních krajinách hejna jich tak ohromná, že jest proti nim počet kvičal u nás polapených opravdu nepatrný.

Pěkný pták tento má tělo ztepilé, na hlavo, na krku a dole na zadečku šedé skoro jako břidlice, na ramenou hnědé, kaštanové, ale každé pírkó má tu konec světlejší; hrdélko jest žlutavé, hruď pěkně rziivožlutá, trochu narudlá a špičatými, černohnědými proužky zdobena. Podobné proužky rozloženy jsou obloukem i po obou stranách krčku. Po bocích bílého bříska, ba již i po stranách hruďi jsou větší, černohnědé skvrny srdčité s hroty dolů namířenými. Zobák má z jara barvu oranžovou, na podzim hnědou; oko jest temnohnědé. Letky i rýdovací péra ocasní mají barvu až černou, ale na vnějších pápěřích světlejší obruby a na koncích šedé skvrny; svrchní krycí péra křídel jsou rziivohněda, ale mají konečky šedé, spodní krycí péra mají barvu bílou. Nohy jsou černohněly; bělavá péra na chustřici mají veliké, řídké skvrny nahnědlé. Tělo má délku skoro jako tělo brávníkovo, totiž 26 cm, a šířku 44 cm; ocas má délku 10 cm. Samička jest celkem bledší, má hlavu i zadeček našedivělý, ramena šedohnědá, nohy světle hnědé a bořejší čelisti zobáku šedohnědou.

Kvičala žila původně jen v severních končinách Evropy i Asie; přebývá a hnízdí se tam zvláště v rozsáhlých lesích březových počtem tak hojným, že na každém stromě až i deset hnízd bývá, že ohlušujícím křikem nesčetných párků všecek les se ozývá. V posledních desetiletích však se šíří vlast její čím dále, tím více na jih, ba kvičaly se již hnízdí také u nás v Čechách i ve střední Evropě vůbec a jsou tu většinou ptáky stálými. Kromě toho přilétají k nám ze severu na podzimních cestách svých v říjnu a v listopadu ohromná hejna těchto drozdů, již buď u nás i na zimu zůstanou zvláště na místech, kde plno jalovce, buď po krátkém odpočinku ještě dále do jižní Evropy se ubírají. Těch ovšem počet mnohem větší, než kvičal u nás usedlých; na jaře, v měsíci dubnu pak se zase na sever do vlhkých a chladných svých lesů březových navracejí. U nás se usazují nejraději ve větších, ale světlých lesích, poblíž luk a pastvin, výjimkou i v rozsáhlých sadech ovocných. Na podzimních cestách svých rády na řeřábech usednou.

Kvíčaly hnízdí se u větších společnostech v lesích listnatých; jakož shora připomenuto, mívá pět i deset párků hnízda svá na stromě jediném. Hnízdo bývá u výši až i deseti metrů nad zemí zavěšeno, jest ze stebel, z trávy a z mechu utkáno a v pletivo toto vloženy tu i tam jako tmel drobty hlíny; světlých, modrozelených a rudohnědými tečkami a skvrnami zvláště na pouku zdobených vajíček bývá pět anebo šest. Mladé kvíčaly mají hrdélko bílé s černou obrubou, na hrudi skvrny černohnědé a břicho bílé s řídkými černými tečkami; letky i rýdovací péra v ocase mají barvu černou a bílé okraje.

Zpěvem se kvíčala brávníku téměř vyrovná; volavý hlas její zní, jako rychlé „čak čak čak“, k němuž nezřídka zvukné „gri gri“ přidává. Ve kleci ji sotva kdo chová zajatou.

Cvrčala (*Turdus iliacus*, L.).

Tab. XXVIII., b.

Nejchutnější maso všech ptáků této čeledi má drozd cvrčala, i crhem, crkem anebo vinařem řečený. Ale za to zpěvák není valný; snaží se sice o to, aby se hlas jeho podobal zpěvu drozdovu, ale vedle tónů dosti zvukných vplétá v něj i chraptivé, málo líbezné cvrčení, po němž se mu právem českého jeho jména dostalo. Volavým hlasem samečkovým jest vysoké „ci ci“, za nímž následuje hlubší „gak“; v úzkosti skřehotají cvrčaly „šerr“ anebo „čerr“.

Tělo jejich, zvící asi těla drozdova, má nahoře barvu olivově hnědou, na temeni hlavy nejtmavší. Zobák má barvu černohnědou a u kořene žlutavou; mezi ním a temnohnědým okem jest hnědá skvrna uzdičková, nad okem jest široký oblouček bledý, rzivožlutý a hnědé líce jsou žlutavými proužky zdobeny. Hrdélko jest bělavé a krček po stranách nažloutlý; bledé ty strany krčku jsou od hrdélka odděleny širokým pruhem z hustých čárek temnohnědých. Nažloutlá, trochu narezivělá hrud jest poseta četnými, končitými proužky černohnědými, jež mají hroty vzhůru namířeny; na bílém břišku zvláště po stranách jsou podlouhlé skvrny nahnědlé a boky jsou rzivorudé. Nožky mají bledou barvu žlutohnědou. Letky i rýdovací péra v ocase mají barvu olivově hnědou, ale světlejší okraje; veliká krycí péra na křídle mají bledší, rzivohnědé koncečky, spodní krycí péra křídlová mají pěknou barvu rzivorudou. Tělo má délku 22 cm, šířku 35 cm a ocásek má délku 8·5 cm. Samička bývá bledší, skvrny nemají obrysu tak určitých a hrud jest zdobena skvrnami šedomodrými.

Kdežto se kvíčaly nyní již také u nás ve střední Evropě hnízdí, náleží cvrčala posud jen ku ptákům krajín chladnějších, přebývajíce toliko v severní Evropě a v Asii, prolétajíce kraji našimi jen v měsíci říjnu, kdy se na jih ubírá, a zase z jara v březnu nebo v dubnu, kdy se domů navrácí. Bývá je pak viděti v hejnech drozdů, kvíchal a jiných pěvců příbuzných;

na noc se však cvrčaly vždycky od nich oddělí a samy pro sebe si příhodného úkrytu pro nocleh vyhledají. Nemohouce snést chladu, ani v teplejší zimě u nás nezůstanou. Vinařem proto cvrčalu zovou, že na výročních cestách svých ráda vinice navštěvuje, aniž však zrn vinných zobá; sbíráť si potravu touž, jako drozd zpěvný.

I hnízdo má podobné, jako drozd; nenalezneš ho však u nás, ježto se hnízdí jen na severu, jakož prve řečeno, zejména v severní Skandinavii a to v bažinatých lesích březových, olšových a listnatých vůbec. Lesklá vajíčka mají barvu modrozelenou s nahnědlými skvrnami a černými tečkami. Mladá cucata mají líce a skvrny po stranách krku temnější, na hřbetě trojboké skvrny žlutavé, boky rzižluté a zobák i nožky modravě šedé.

Ve kleci cvrčal snad ani neuvidíš.

Kos turecký (*Turdus torquatus*, L.).

Tab. XI., c.

Ku nejzajímavějším letním hostům našich Krkonoš náleží černý, vážný kos turecký neboli kos vodní, mořský, také vodníkem řečený.

Až na bělavý, půlměsíci podobný, obloukovitý pruh na hrudi má tělo všecko barvu načernalou, zvláště na hlavě, na krku a na hrudi hezky temnou; každé pírkó má však světlejší obrubu našedivélou. Zobák jest černohnědý, ale u ptáků starých téměř celý žlutý, oko černohnědé, nohy také načernale. Letky jsou světlejší, než tělo, ale rýdovací péra ocasní mají barvu černou. Samička jest spíše černošeda a má obojek užší, nad to i skvrnami hnědými zakalený. Délka těla jest 26 cm, šířka 43 cm, délka ocasu 11 cm.

Vodník žije v létě v hornatých krajinách Evropy střední i severní kromě Ruska, ale jest všude poměrně dosti vzácný. Navrátiv se z jihu v prvých dnech dubnových, přebývá v horských lesích s hustými křovinami u výši až i 1000 metrů nad hladinou mořskou; zvláště se rád usadí tam, kde na blízku vlhké pastviny a louky. V rovinách a nížinách objevuje se jen na výročních svých cestách, buď k nám přilétaje, buď na zimu do severní Afriky se stěhuje. Jest samotářem povahy klidnější, než drozdi ostatní; umí výborně létat i skáče obratně i po kamení, křídloma třepotaje a ocasem potrásaje. Zpívá jen zticha a jakoby chraptěl; volavý hlas samečkův zní jako „tek tek“, někdy „tak“, je-li v úzkých, křičí „grík grík“.

Hnízdo si staví v měsíci dubnu; robí je z uschlých, tenkých větviček, z trávy a z mechu, vymaže je vlhkou prstí a vystele jemnými stebly travin. Bývá zavěšeno na smrcích i na větvích klečí, ba také ukryto v nízkém roští

a vřesu; v Krkonoších nalezneš ho i poblíž „bud“, i daleko a vysoko v horách, v tichých koutech, kam vkročí noha lidská jen málokdy. Samička v ně snáší po prvé v květnu, po druhé koncem června čtyři až pět zelenavých vajíček s fialovými i rzivorudými tečkami a čárkami. Mladí kosové vodní mají barvu hnědou, ale každé pírkó má lem světlejší; na ramenou jsou skvrny rzivožluté, nad okem jest proužek narezivělý, hrdlo jest bělavé, hrud má také barvu světlou, nažloutlou s četnými příčnými pruhy načernalými, bříško jest nahnědlé a také skvrnité; světlého oblouku na hrudi ještě nemají.

Z bobulí sbírá si kos turecký nejraději borůvky, jichž někdy tolik pojí, že má až maso modré a kosti načervenalé. Ve kleci žije zajat kolik let, ale bývá v ní chován jen zřídka.

Kos obecný (*Turdus merula*, L.).

Tab. XVIII., c.

„Nohy mi žloutnou, krk mi schne, sám pán Bůh ví, budu-li živ!“ Tak prý si po nevlídné zimě z jara naříká kos obecný, po drozdu nejlepší zpěvák celé této čeledi. Znameníť zpěv jeho. složený ze dlouhých, vyšších i hlubokých hvizdů, pak z několika rozmanitějších slok hlasitějších i naopak tichounkých, v něž vkládá také něco tónů chraptivých a cvrčivých, ozývá se v lesích našich již od počátku března až do měsíce července; v posvátném klidu hlubokého lesa zní u večer jako smutné naříkání, za jitra však jako veselá písnička ranní, i dí dobře o něm básník:

„Nad hnízdem v ostružinách skrytým
ve světlém koutku doubravy
on písni, rozechvělou citem,
vždy první ráno pozdraví.
Jak tóny flétny doubravinou
se nese táhlý jeho zpěv . . .“

(Červenka.)

Líbeznou svoji píseň, trochu smutnější zpěvu drozdova, pěje kos vždycky jen na některé z nejvyšších větví statného stromu. Volavým hlasem jeho jest „sri“ a „tek tek“; je-li polekán, křičí „tix tix tix“ a „gigigigi“.

Dospělý sameček má pěknou barvu černou, zobák žlutý a obočí také žlutavé, nohy načernalé, oči temnohnědé. Na rozdíl ode druhů prve popsanych jest z letek čtvrtá nejdelší a druhá se délkou šesté téměř rovná. Tělo má délku 25 cm, šířku 38 cm, ocásek má délku skoro 12 cm. Samičku poznáš po černohnědém zadečku, po šedé skvrně na hrdélku a po tmavosede hrudi s bělavými a rozavými skvrnami; bříško má černošedé, nohy rudohnědé; oči jsou hnědy a zobák také žlutý, ale na podzim hnědý.

Kos jest buď ptákem stálým, buď tažným, buď stěhovavým: ve příčině této rozhoduje krajina, podnebí i věk jeho. U nás jsou kosi větším dílem ptáky stálými, ač se v zimě krajem toulají potravu si hledající; ve větších houštinách jalovcových Zustávají však po celou zimu. Kosi z krajín severnějších jsou ovšem ptáky tažnými a k nim se druží i mladí kosové naši, kteří v září až i v listopadu do teplejších končin střední Evropy odlétají a v březnu se k nám zase vrací. Vlastí kosů jest celá Evropa, Syrie a severní Afrika; přebývají nejraději v lesích s hojnými houštinami, kde na blízku voda a travnatý palouk, ale uhnízdí se také v zahradách a sadech větších měst; bývajíť rok jako rok na př. v Praze v zahradě musejní. Rádi žijí v úkrytu i v lese, i na místech, kde jsou člověku na blízku, a obezřelý, opatrný takový pták dá druhům svým hned výstrahu, blíží-li se nebezpečný dravec nějaký. Jen v zimě přilétají ku pramenům nezamrzlým, a je-li zle, i na dvory a do statků pro potravu se odváží; jindy však vyletí si z lesa na palouk, na pole, do zahrady jen na úsvitě a za soumraku večerního.

Uzří-li kos co podivného, ocas ryche vztyčí a křídloma škubne; máje perutě poměrně krátké, nelítá příliš obratně, nýbrž se spíše jen ve vzduchu třepotá; na zemi však svižně hopkuje nebo s místa na místo krátkým obloukem přeletí. Živí se hmyzem. červíky a drobnými slimáky, jež si ze svadlého listí a z mechu zobákem vybírá. Při příležitosti však nepohrdne bobulemi zvláště hroznem vinným anebo třešní či jiným ovocem vzácnějším, k němuž se chytrák přese všecky nástrahy a překážky vždycky dostati dovede. Zlomyslní lidé jej pomlouvají, že prý jiným ptákům, zejména slavíkům, červenkám, pěnicím, jež se s ním na témž místě hnízdí, holátka ze hnízd odnáší a i staré ptáky z nich zapuzuje. Všecky podobné žaloby jsou však buď křivé, buď v nich mnoho nadsazováno: kdybychom kosa ptákem škodlivým prohlásili a proto pěkného toho ptáka a výborného zpěváka vyhubiti chtěli, týž by musil stihnouti osud i větší druhy sýkor, špačky a lejsky, čehož by ovšem nikdo omluviti nedovedl.

V houštinách, na mladých stromcích jehličnatých až i u výši osmi metrů nad zemí, ale také naopak přímo na zemi v chrastí a roští, v dřevém kmenu vrby, v hustých větvích stromu listnatého a někdy na místech přepodivných mívá kos již v březnu nebo v dubnu hnízdo podobné, jako drozd, ale větší a uvnitř hlinou vymazané, vždycky vlhké. Samička v ně snáší čtyři až i šest velikých vajíček barvy modravě zelené se skvrnami rzivorudými a fialovými, trochu našedivělými. Mladí kosíci podobají se k samici, mají ale hlavu i hrdlo trochu narezivělé a vezpod četné skvrny temnohnědé; samečkové již ve hnízdě mají tělo temnější. Po prvé snáší samička vajíčka někdy již v březnu, po druhé v červnu. Lidé rádi mají

kosy zajaté jak pro pěkné tělo jejich, tak pro líbezný zpěv, a krmí je houskou, sekaným masem a mrkví. Mláďata ze hnízda vybraná a doma vychovaná naučí se po jiných ptácích, ano i po slavíku šveholiti a rozmanité písničky hvízdati; polapený kos dospělý počne zpívatí teprve druhým rokem a nemá-li nouze, dobře se mu kolik let ve kleci vede. Bývá však s obtíží chytiti kosa našeho, jenž se dá obelstítí jen pak, má-li v zimě hlad a nouzi; tím snáze však ptáčníci nalapají kosů z krajín severních, již našimi kraji na podzim a z jara proletují a jež lidé nejen ve kleci chovají, ale také za „kvíčaly“ kupují a jedí.

Promluvíme tu teď o dvou pěvcích, jež lidé také drozdy zovou, jež někteří přírodopytci ku drozdům, jiní ku bělořitům a bramborníčkům (jakožto rod *Petrocincla* nebo *Monticola*) počítají. Mají sice spíše jen v Evropě jižní domov svůj, ale že náležejí ku nejoblíbenějším pěvcům ve kleci chovaným, mlčením jich pominouti nesmíme.

Drozd skalní (*Turdus saxatilis*, L.).

Tab. XIX., a.

K nejproslulejším umělcům, jež krajiny evropské milovníkům ptáků zpěvavých poskytnouti mohou, náleží drozd skalní, jinak i skalním vrabcem, skalníkem,*) samotářem a kameníkem řečený. Původně žije v jižní Evropě, v zemích kolem Středozevního moře najmě v Chorvatsku a Slavonii, v Dalmacii, v Turecku, v Řecku a přebývá tam jen ve krajinách hornatých, po skalách s četnými roklinami a propadlinami, na skalnatých úbočích, ve zříceninách, na vinicích a v kamenitých pustinách, ale nikdy v lese. Vzácnou výjimkou objevují se jednotlivé párky těchto ptáků po různu i v Tyrolsku, ve Štýrsku, v Korutanech, v Horních Rakousích, ano jsou pozorovány i v Čechách a na Moravě (u Stramberka); nejsevernějším jich příbytkem letním jsou hornaté krajiny lužické a slezské. Odtud ovšem odlétají na jih, do Afriky již v srpnu, kdežto se z krajín teplejších až v září nebo dokonce v říjnu do zimních sídel svých stěhují; při tom jednotlivé rodiny letí vždycky jen nad horami a skalami.

*) Skalníkem, kamenářem zovou někde i pěnici popelavou (*Sylvia cinerea*), jinde zase vrabce polního (*Fringilla montana*).

Drozd skalní podobá se spíše velikému nějakému rehku; hlavu, krk a hořejší část zadečku má pěkně modrošedou, ramena tmavší, dolejší část hřbetu před ocáskem bledší, až bílou. Dlouhý, u kořene smačklý a na konci trochu dolů zahnutý zobák jest tmavošedý, až téměř šedý, vezpod trochu přízloutlý; oči jsou hnědy, uzdičky světle šedy. Vezpod má tělo barvu rzivorudou; letky, z nichž třetí nejdelší a druhá delší čtvrté, mají barvu černohnědou a světlejší obruby, veliká krycí péra křídel mají světlé, narezivělé obruby, rýdovací péra ocasní také barvu rzivorudou, ale obě prostřední tmavší, šedohnědou. Na podzim mají všeccka pírka okraje světlejší, tělo trochu zbledne. Nohy jsou téměř černy. Délka těla jest 22 cm, šířka 37 cm, délka ocásku 7 cm. Samičku poznáme hned po tom, že nemá dolejší část hřbetu nad ocáskem bílou; hlavíčka jest šedohnědá s bělavými skvrnami pŕlměsíci podobnými, zadeček šedohnědý, ale každé pírko má černou skvrnu a koneček bílý. hrdélko a líce mají barvu bělavou a jsou proužky temnými zdobeny, ocas jest rudohnědý, světlejší než u samečka, zpoděk žlutohnědý s načernalými proužky příčnými, nožky jsou nahnědlé.

Chytrostí a opatrností, čilostí a obratností se drozd skalní rovná ostatním pěvcům této čeledi, ale jinak se povahou a pohyby spíše bělořitům a rehům podobá; lítá dobře a zlehka, po zemi však neposkakuje, nýbrž rychle pobíhá ocáskem kývaje, a také nemá ve zvyku, aby se stále ukrýval, jako drozdi. Lekne-li se čeho, strachem stále se uklání a ocáskem potřepává. Také si rád hmyzy v letu lapá, ačkoli kde kterého i po zemi sebere; živí se mouchami, komáry, brouky, pavouky a kobylykami; v bobuli a v jiné plody zobne jen málokdy. Volavý hlas jeho „tak tak“ podobný jest, jako u kosa i bělořita; zpěv složen jest z líbezných, plných a někdy jásavých hvizdů v rozmanité sloky skládaných, a podoben jest trochu zpěvu drozda i rehka zahradního. Někdy se také po jiných pěvcích šveholiti naučí, ano dovede prý i jednotlivá slova štěbetati. Zpívá-li sameček z jara samičkám na povýšeném kameni sedě, sníží ocas i křídla, pírka na hřbetě zježí, oči zamhuřuje, ba někdy si i jako skřivánek vzhůru povyletí.

Hnízdo drozda skalního bývá jen ledabylo z větviček a tříštiček dřevěných, z kořínků, stebel a z mechu na podkladu ze svadlého listí upleteno a uvnitř jen srstí a perím vystláno; má podobu hluboké, kulovité mísky a jest vždycky ve skulinách skal a zdí, ve hromadách kamení ukryto. Samička v ně snáší čtyři, šest vajíček modravě zelených, bez skvrn; mláďata se z nich líhnou asi po čtrnácti dnech. Ještě než po prvé vypelichají, mají mladí samotáři barvu podobnou, jako samice, ale četné bledé skvrny po těle jako mladí rehkové zahradní. I ve kleci se tito ptáci hnízdí. Náležejí vůbec k nejoblíbenějším pěvcům, jež člověk rád chová doma zajaté; staří ptáci s počátku potravou povrhují, ale konečně jí přece přivyknou, většina však těch drozdů, jež ptáčníci prodávají, byla v útlém mládí z hnízda vybrána a houskou ve mléce močenou, kuklami mravenčími, sekaným osrdím a tvarohem vykrmena a vychována. Nejlépe jest dávat jim zob slavičí s několika červy moučnými a mravenčími va-

jíčky; také je krmí touž potravou, jako jiné drozdy, ale přidávají k ní drobně rozsekaného masa a rozmačkaného semence. Mladší skalníci naučí se pěkně zpívati, je-li s nimi zajat starší, dovedný zpěvák, i štěbetati písničky jiných ptáků; pánu svému přivyknou tak, že jej radostným hvizdem vítají, jakmile vkročí do dveří.

Drozd modrý (*Turdus cyanus*, L.).

Tab. XII., a.

Pěkný pták z končin ještě teplejších, než drozd skalní; že pak i pilněji zpívá, má hlas zvučnější a z táhlých, smutných hvizdů složený, někteří mu přednost před drozdem obecným i před drozdem skalním dávají.

Tělo jeho má nahoře pěknou, temnon barvu modrošedou, na hlavě a na zadečku blankytnou. Zobák jest černý, ale má koutky žlutavé, oči jsou hnědy, nohy černy. Letky, z nichž druhá jest kratší čtvrté, i rýdovací péra ocasní mají barvu černohnědou a namodralé obruby. Tělo jest trochu větší, než tělo drozda skalního. Samička má nahoře barvu šedohnědou, letky i péra ocasní temnohnědá, hrdélko rzivorudé, břicho hnědé s bílými skvrnami.

Vlastí drozda modrého jsou jižní končiny našeho mocnářství, na př. jižní Tyrolsko, Přímoří a Dalmacie, pak severní Italie zvláště u jezera gardského a kolem Adiže, severní Afrika a střední Asie. Tam jest ptákem stálým; výjimkou však stěhuje se na léto i dále k severu. hnízdí se na př. v Korutanech, ba byl pozorován až také u Stramberka na Moravě, odkudž ovšem na podzim odlétá. Přebývá ještě častěji, než drozd skalní, v pustých končinách skalnatých, v roklinách na srázných stěnách skalních, i na zříceninách a na věžích; na holé skále člověka i zjev, i zpěv jeho mile překvapí. Staví si hnízdo ve štěrbinách skal, zřícenin, věží a ve střeších sešlých, osamělých budov; upleteno jest ze stebel trávy, z kořínkův a mívá v sobě po prvé v měsíci květnu, po druhé v červnu čtyři až i šest vajíček modrozelených, někdy fialovými a rudohnědými skvrnami zdobených. Mláďata tohoto druhu podobají se dospělým samičkám, ale mají přece barvy bledší a nahoře na zadečku plno světlejších skvrn žlutohnědých; samečkové mají z mládí na pírkách světlejší obruby, ale ty se časem otrou a peří pak má vesměs všecko pěknou svoji barvu modrošedou.

Jen mladí tito drozdi si ve kleci zvyknou; ještě lépe zpívají, byli-li ze hnízda vybráni a doma vykrmeni. Jinak platí o potravě jejich, o způsobu života atd. vše, co řečeno o drozdu skalním.

Skorci (Cinclidae)

bývají v některých knihách o ptactvu počítáni ku drozdům; že se však od nich liší mnohými znaky dosti důležitými i způsobem života, také my je po příkladě novějších spisovatelů dáme do čeledi zvláštní. Žijí v zemích starého i nového světa najmé na severu; na jihu přebývají toliko ve krajinách hornatých.

Tělo jejich jest pokryto peřím kyprým a téměř tak hustým, jako u ptáků vodních, ježto se pod pery krycími mnoho hebkého prachu nalézá; i zdá se tělo býti větším a zavalitějším, než-li vskutku jest. Také tím se skorci ptákům bahním a vodním podobají, že mají vzadu před ocáskem pod koží dvě žlázy mnohem větší, než ostatní pěvci; tyto žlázy vyměšují velmi mnoho tuku. jímž si peří důkladně namastiti mohou, aby se jim nezmácelo, potápějí-li se a proběhnou-li vodou. Slabý zobák mírné délky jest se stran smačklý, před nozdrami malinko vzhůru ohnut, ale na konci zase dolů zakřiven a na okrajích čelistí jako u některých ptáků vodních jemnými zoubky opatřen. U koutků štětinami obrostlý nebývá; nozdry mají podobu štěrbin a mohou býti uzavřeny tenkou blanou, krátkými a hebkými pírky porostlou. Křídla jsou velmi krátká, okrouhlá a třetí letka jest všech ostatních nejdelší; ocas ze dvanácti per složený jest kratinký, v zadu ufatý a téměř čtyřhranný. Vysoké a statné nohy mají na nártích botky a dlouhé prsty se silnými, zahnutými drápy; mezi prostředním a krajním prstem jest nepatrná blánka plovací.

I tím se skorci od ptáků příbuzných liší, že nemají kostí vzduchem naplněných.

Skorec vodní (*Cinclus aquaticus*, *Bechst.*).

Tab. XXXV., c.

Nehledal by nikdo mezi pěvci ptáček ve vodě tak obratného, aby se kterémukoli ptáku bahnímu i vodnímu vyrovnal. A přece jim ve příčině této chytrý a potměšilý skorec vodní téměř předčí.

Zobáček má černohnědý, oči světle hnědé, hlavičku a šíji rzivohnědou, trochu do šeda; jinak má tělo nahoře barvu černou, ale každé pírko jest z části popelavé. Hrdélko a hořejší část hrudi mají barvu bílou, dolejší část hrudi kaštanovou, břicho a chustřice až skoro černou. Křídla i rýdovací péra tupého ocásku jsou černošeda, nohy šedohnědy. Samička jest nahoře bledší, má světlou skvrnu na hrdélku i na hrudi užší a nad to i trochu našedivělou. Délka těla jest 20 cm, šířka 30 cm, délka ocasu nanevýše 6 cm.

Podivný pták tento žije v Evropě, v severní Africe i v Asii jakožto pták stálý, přebývá jen ve krajinách hornatých, není nikde příliš hojným, ale na určitých, oblíbených místech se objevuje velmi pravidelně. Nejraději se usadí u křišťálového potůčku horského s kamenitým dnem, se břehy houštinami zarostlými a k vůli takovým potokům stěhuje se i vysoko na hory, i naopak daleko v nížiny, do nichž i na zimu z hor se uchyluje; na místech vody vzdálených ho také jen v zimě postihneš. Nikdy ho neuvidíš ve větším houfci; každý párek vládne na potoce v určitém svém okrese, jenž mívá po proudu délku až i dvou kilometrův a skorce jiného v něm nestrpí. Ačkoli jsou to ptáci velmi plaší a ostražití, i poblíž horského mlýna se usídlí vědouce, že jim obyvatelé jeho jen neradi ublíží.

Hlučný bývá život i ve kruté zimě u bystřiny horské tam, kde příkrým spádem dolů se řítí nebo kde podzemní, trochu teplejší prameny toho nedopouštějí, aby bublavé vlnky její v pevný led ztuhly. Přilétají sem hejna ptáčat stálých napít se, a větší dravci tu rádi na jistou kořist číhávají. A z opeřenců přede všemi jinými skorec pozornost naši záhy na se upoutá. Sedá na kamenech, na pařezech na břehu, ba i na zemi, kde břeh trochu vyšší; na stromě nebo na křovině neuзríme ho nikdy. Pojednou se přibatolí k potoku, kráčí ve chladné vlnky jeho, potápí se zvolna hloub a hloub, až nám konečně pod vodou zmizí, aby se až po patnácti nebo dvaceti vteřinách jinde zase z ní vynořil. Dovedeť pod ní i po dně přeběhnouti, i dravým vírem a vodopádem proniknouti, řekli bychom skoro proletěti, ježto při tom křídly jako vesly mává; i pod led se potopí. Překvapí-li ho člověk kdes na břehu, hned se strachem jako žába střemhlav vrhne do proudu a kdesi na druhém břehu zase vyleze, aby se v houštině ukryl. A tak si vede ovšem nejen v zimě, ale i v létě po dně potravy si hledaje; je-li voda mělká, alespoň se v ní brodí. Všeho toho zajisté žádný jiný pták z velikého řádu pěvců nečiní. Ale i na zemi se pohybuje dosti obratně, podobným si asi veda způsobem jako konipasi; běhá úprkem ocáskem potřásaje a přiblížíme-li se k němu, rychle drahou přímou odletí, nezřídka při tom ve vzduchu kozelece metaje. Volavým hlasem samečkovým jest „cerr cerr“ anebo „cerb cerb“; zpívá skoro celý rok a bez ustání, ať se koupá, ať si potravy hledá, ať má mušku již i v zobáčku, a pěkná písnička, příjemné štěbetání jeho složeno jest ze slabších i zvukných hvizdů rozmanité výšky, s nimiž se tiché cvrlikání střídá. Pěkně se jeho zpěv ozývá zvláště z rána ve dřímajícím ještě hvozdu horském, u bublajícího potůčku, jehož hrkotu se trochu podobá, splývá s ním v utěšenou harmonii. Potravou skorcovou jsou různí hmyzové vodní, měkkýši a ráčata, pak potěr žabí a rybí a drobné rybky; i zrnka písku polyká, aby lépe trávil. Ježto se i rybami živí, bývá pokládán ptákem škodlivým a horliví rybaři jej proto tak pronásledují, že jest čím dále tím vzácnějším, že

Nakladem F. V. J. v Praze a C. F. v. v. v.

Chromolitogr. Augusta Ostermeyer's ve Frankfurtě n. M.

- a. MODŘINKA SIBIŘSKÁ (PARUS CYANUS, PALL.)
b. LEDNÁČEK OBECNÝ (ALCEDO ISPIDA, L.)
c. SKOREC VODNÍ (CINCLUS AQUATICUS, BECHST.)

snad nadejde doba, kdy alespoň v některých krajinách na dobro bude vyhuben! Ale děje se mu křivda veliká: škodí jen tím, že leckde nanejvýše trochu mladých pstruhů pobltá, mimo ně pak žere jiné rybky jen bezcenné, a to ještě krátkou dobu v roce, kdy jiné potravu, kdy hmyzu nemá.

Kromě té doby, kdy se hnízdí, chodí spat do děr pod vymletým břehem, mezi kořeny stromů, na pařezy mlázím hojně zarostlé. Mívá mladé do roka z pravidla jen jednou, a to v měsíci dubnu, výjimkou dvakráte do roka. Staví si hnízdo u vod, také v děrách v zemi nebo v kořenech stromů, někdy pod mostem, ve skulině staré zdi, ano i na kolech mlýnských. Jež se delší dobu nehýbala, i také na místech, k nimž jen vodou proběhnouti, proletěti může; bývá upleteno ze stebel a stonků trav i všelikého býlí, z kořínek, mechu a z lišejníků, má podobu kulovitou, ale bývá sploštělé, jest nepatrným otvorem postranním opatřeno a suchou travou a listím stromů lesních vystláno. I díru, v níž se nalézá, skorec stavivem hnízda svého vycpává, tak že hnízdo i s obalem mívá nezřídka průměr větší padesáti *cm*. Samička v ně snáší v březnu čtyři nebo šest lesklých, bílých vajíček, sama na nich sedá a ostříhá jich tak statečně, že ji i do ruky vzíti můžeme, aniž uletí. Mladí skorci mají tilko nahoře šedé jako břidlice, ale každé peříčko obrubou černohnědou zdobeno, vezpod na krčku a na hrudi barvu bělavou, na břišku rudošedou; nožky jsou světlejší, než u starých.

Lidé zvláště mláďata vybírají a pro klec vychovávají, krmíce je s počátku svěžími kuklami mravenčími, později krmí slavičí s moučnými červy, malými rybkami a proužky masa; majítě přátelé ptactva zpěvavého rádi pěkného, líbezně šveholícího skorce doma zajatého. Dospělého ptáka pro velikou jeho opatrnost s obtíží bývá i na vějičku, do oka atd. chytiti a také si sotva pak ve kleci zvykne; nemá-li se mu zastesknouti, musí v ní míti nádobu, již voda protéká a jež kameny, mechem, chrastím a drnem jest obložena. Jen mladší skorci zkrotnou docela a s člověkem se spřátelí.

Lejskové (Muscicapidae)

jsou pěvci stěhovaví, ve všech dílech světa na východní polokouli žijící, ptáci nad míru čilí, obratní, svižní, srdnatí a málo plaší; ani člověka, ani dravce se tak snadno neleknu. Mají tělo štíhlé, zvíci asi těla našich pěnic, ale peří kypré a načechrané. Hlava jest široká; krátký, široký, přímý, u kořene smačklý a téměř trojhranný zobák podoben jest zobáku vlaš-

lovčímu, má jen ostrou špičku trochu dolů sehnutou a jest u kořene tuhými štětinami obrostlý. Ve dlouhých křídlech jest prvá z deseti ručních letek kratinká, třetí a čtvrtá nejdelší. Krátký ocas bývá v zadu buď vykrojen, buď přímo uťat. Nohy jsou krátké, slabé a mají krátké prsty s malými drápy; nártý mají botky a u našich druhů se rovnají délkou prostřednímu prstu. Peří nemá barev příliš jasných ani pestrých; přece však lze po barvě jeho samičku od samečka dobře rozeznati.

Navrátilše se k nám v měsíci dubnu, usídlí se lejskové neboli mnoho-plašky v řídkých lesích, v sadech, v zahradách a kde se párek jeden usadí, jiného poblíž nestrpí. Zvláště pak rádi přebývají na osamělých stromech, v řídkých houštinách a ve stromořadích u cest; sedají na delších, vyniklých větvích, na drátech telegrafních a na podobných místech povýšených, na zemi však zřídka kdy. Živí se hmyzy ve vzduchu poletujícími, výjimkou hmyzy zvolna lezoucími nebo larvami jejich; bobule požírají jen v nouzi největší. Kořist si v letu lapají; ženou se po ní ohromnou rychlostí, jako dravci se nad ní chvíli třepotají a popadnuvše ji navrátí se zase tam, kde prve seděli. Někteří druhové staví si mělká, miskovitá hnízda v děrách, totiž v doutnivých kmenech, v brlozích, ve plotech, ba i ve staveních, jiní však jich neukrývají, nýbrž je venku po stromech a křovinách upevňují; mívají je ledabylo z kořínků, vláken rostlinných a z mechu upletena a peřím, vlnou i čmýřím bylinným vystlána. Samička v ně snáší jen jednou do roka, záhy na jaře čtyři nebo pět pestrých vajíček. Na nichž se pak se samečkem střídá, až se po třinácti nebo čtrnácti dnech z nich vylíhnou mláďata z pravidla samici podobná, jež pak krmí rodiče oba. Když je byli ze hnízda vyvedli, toulají se s nimi po kraji, v srpnu všickni vypelichají a buď koncem téhož měsíce nebo počátkem září na zimu do pralesu střední Afriky odlétají.

Lejskové nejsou zpěváky příliš horlivými; nepatrná písnička jejich jest z pravidla jen ze sporých, krátkých hvizdů složena.

Že mouchy a vůbec hmyz člověku obtížný, skot i brav mořící a rostliny pěstované ožírající lapají, k pěvcům užitečným je počítáme. Lidé je proto vesměs také rádi mají a přátelé ptactva zpěvavého chrání jich, kde jen mohou, i budky pro hnízda jim venku vyvěšující. Ve kleci však je chová zřídka kdo, ježto pěkně nezpívají. aniž mají peří pestře zbarveného; také jsou nad míru choulostivi a snadno hynou. Zvláště však musí člověku býti líto těch lejsků, jež lidé nerozumní jako červenky na podzim do ok, na vějičky a do poklopců chytají, aby jimi prý v zimě mouchy ve světnici lapali! Že jim pak jiné potravu nedopřejí, ubohá ptáčata hladem zahynou. Jinak se jim ovšem dobře vede, mají-li kromě much i trochu červů moučných a kukel mravenčích, a když si byli v zajetí trochu zvykli, i něco krmě slavičí se sekaným masem syrovým a močeným bezinkami.

Pak je bez obtíží do jara dochováme, aniž nám ve světnici nečistoty nadělají; rádi sedají na hůlkách ve květníku nebo na vyšším bidélku, jež jim někde na polici postavíme. Z jara však jich nikdo na svobodu pustiti neopomín!

Lejsek šedivý (*Muscicapa grisola*, L.).

Tab. IV., d.

V zabradý i uprostřed vesnic a měst, kde několik velikých stromů. řídké křoví a voda, do hájův a do houštin na krajích lesů navrací se koncem dubna lejsek šedivý, jež někde i muchářem, mucháčkem nazývají. a usadí se tu na kterémkoli druhu našich křovin, jen temným houštinám se vyhýbaje; i na zemi jej viděti zřídka kdy. A že není plachý aniž se člověka bojí, dobře si jej z blízka prohlédnouti můžeme.

Tilko jeho má nahoře všude barvu šedohnědou, na temeni skvrny černavé a nad hnědým očkem šedobílý oblouček; zobáček má barvu černou. Vezpod jest tělo bělavé, trochu našedivělé a na hrudi malinko narezivělé s podélnými pruhy šedohnědými. Letky i rýdovací péra v ocase mají temnější barvu šedohnědou a bledší obruby; obě krajní péra rýdovací mají na vnější pápěři lem bílý. Nožky jsou černy. Samička má barvy trochu bledší, kalnější. Tělo má délku 14 cm a šířku 25 cm, ocásek má délku 6 cm.

Užitečný, tichý, ale čiperný ptáček tento žije všude v Evropě kromě krajin severních a jest tu všech lejsků druhem nejobecnějším, nejznámějším. Celý den křovinami proletuje a nad nimi se vznáší, ale po větvích neposkakuje, nýbrž jen na chvílku si na suché, delší haluzi usedne, na kořist číhaje; křídla mívá svislá, škupe jimi a ocáskem třepe skoro bez ustání. Mihně-li se kolem něho muška, komár, drobný motýl či jiný hmyz poletujících, hned se po něm žene a popadnuv jej, na větev svoji, na telegrafní drát s ním uletí, aby jej pozřel; ani broukům a jiným hmyzům vůbec, již lezou a po křovinách se plazí, života nedaruje. Je-li brouk příliš veliký, nejprve mu o větev noby a křídla otluče, aby jej bez nesnází polknouti mohl. A jako vlaštovkám, i lejsku bývá zle, je-li počasí deštivé a sychravé; staří pak rádi zalétají ku stavením, aby si mouchy po zdech sedící sbírali. a nemají-li ani těch, i zrnu broznu či jakoukoli bobulí za vděk vezmou.

Volavým hlasem samečkovým jest „čí čí“ a v úzkosti volá „čirektektek“; tiché cvrlikání jeho snad ani zpěvem nazvati nelze. Lejskové tohoto druhu robí si hnízdo vždycky poblíž bytů našich, ba i přímo ve staveních; z pravidla však je mívají na krátkých, uschlých větvích, v dérách kmenův a ve štěrbinách zdí, na besídkách, ve plotech, na krokvích dole ze střechy vyčnívajících, ba i ve prázdných hnízdech vlaštovek. Uplétají je z tenkých

kořínků, z mechu a vlnou i žíněmi je vystelou. Samička v ně snáší čtyři nebo pět vajíček až v prvních dnech měsíce června; mají barvu šedozelenou a jsou světlými, žltorudými a fialovými skvrnami. tečkami a čárkami zdobena; na pouku mívají věneček skvrn trochu větších. Mladí lejskové mají barvu jako stříbro šedou s bílými body kapkám podobnými a s příčnými skvrnkami temnohnědými, na hrudi nejasné proužky temnější. Staří k nim lnou láskou velikou a horlivě je krmí. Koncem měsíce srpna odlétají s nimi až do střední Afriky.

Lejsek černohlavý (*Muscicapa atricapilla*, L.).

Z našich lejsků mívají lidé ve kleci ještě nejspíše pěkného, krotkého lejska černohlavého, jenž ostatním druhům i tím předčí, že pěkně zpívá. Od té chvíle, kdy se k nám z jihu asi koncem měsíce dubna navrátí, ozývá se v hájích již dávno před východem slunce krátká, ale líbezná, trochu zasmušilá a zpěvu rehka zahradního podobná píseň samečkova; rád v ní opakuje sloku, jež zní asi jako „vutivutivu“. Volavým hlasem jeho jest tichounké „vit vit“.

Zobáček má černý, oči temnohnědé, hlavičku až na bílé čelo černou, tělo také nahoře černé, níže před ocáskem trochu nahnědlé, na podzim však vesměs jen černošedé. Hrdélko, hrud i břicho mají barvu sněhobílou, nožky černou. Veliké letky jsou černošedé a křídlo nemá na rozdíl od podobných druhů jiných na okraji zrcadla, větší skvrny bílé; za to jest pěkný, podlouhlý pruh bílý na letkách vnitřních; druhá letka ruční jest páté kratší. V černém ocásku mívají dvě i tři krajní péra rýdovací pápěř vnější bělavou. Délka těla jest až 14 cm, šířka 23 cm, délka ocásku 5·5 cm. Samička má barvu nahoře bleďší, jen tmavošedou.

Obratný a živý lejsek černohlavý žije také ve všech zemích evropských, ale nikde počtem příliš hojným; ba jsou kraje, kde ho posud nikdo ani okem nespatrił. Nejmilejším jeho obydlím jsou mýtiny řídkých hájů nebo lesů listnatých, zvláště je-li na blízku voda; na podzimních toulkách svých přichází však i do sadů, do ovocných zahrad i ve vesnicích a městech. Lítá velmi obratně, rychle a snáší-li se dolů na haluz, ocáskem škube; jen na zemi hopkuje trochu neobratně. Chytá si hmyz z pravidla toliko poletující, na př. mouchy, komáry a ovády, po nichž slídí sedě na delší, uschlé větvi stromu. Jen za počasí deštivého a sychravého vyhledává si po větvích křovin i hmyzů lezoucích, aby rodina jeho hladu neměla.

Na pařezu hojnými výhonky obrostlém, ve větší díře po větvi nebo mezi mladými letorosty, přímo u kmene staršího stromu staví si hnízdo. Jen ledabylo je z mechu a kořínkův uplétaje a peřím, vlnou i srstí vystylaje. Ze pěti nebo šesti zelenavých vajíček líhnou se mláďata iž za čtrnácte dní a za tři neděle na to po prvé z hnízda vyltnou. Mají

s počátku barvu nahoře šedohnědou s bílými skvrnami, na hrudi nažloutlou s roztroušenými skvrnami hnědými; na černohnědých křídlech jest jen malá skvrna bělavá. Již v měsíci srpnu odlétají s nimi staří do Afriky, do Malé Asie a Palaestiny; škoda jen, že jich na výroční pouti té lidé zvláště ve Vlaších tolik pochyťají a snědí!

Lejsek bělohrdlý neboli senovník (*Muscicapa albicollis*, *Temm.*) jest druhu právě popsanému i barvou peří, i způsobem života nad míru podoben.

Tělo jeho má totiž barvu černou, na čele a všude vezpod sněhobílou; od lejska černoblavého liší se zvláště širokým bílým obojkem. Zobák jest černý, oči temnohnědé, nohy černé. Křídla mají barvu černohnědou, ale u kořene velikých letek bílé zrcadlo a dole na vnějším kraji křídla také skvrnu bílou; druhá letka jest páté delší. Samička má nahoře barvu černošedou, trochu nahnědlou i na čele; také jí bílý obojek schází. Tělo má délku 14 cm a šířku 25 cm; délka ocásku jest 5 cm.

Senovník žije spíš jen v Evropě teplejší, jihovýchodní, pak v Asii a v Africe, odkudž jako vzácný host i do Evropy střední přilétá; sedá tu již koncem dubna v haluzích vyšších stromů, ve světlých hájích a lesích listnatých, volá „tak tak“ a šveholí zvucným hláskem svým skoro jako modráček. U nás v Čechách jest bezpochyby rovněž tak hojný, jako druh prve popsaný, ale zdá se nám býti vzácnějším, ježto jej omylem za lejska černoblavého míváme. V září odlétá celá rodina do krajin jižních.

Lítá obratně drahou vlnitou, hmyzy při tom lapaje; na zemi jen váhavě a nemotorně poskakuje.

Lejsek malý (*Muscicapa parva*, *Bechst.*).

V sestárkách horských lesích jihovýchodní Evropy, kde plno jedlí a buků s hustými větvemi, jimiž jen sporé paprsky sluneční na zelený mech dopadají, objeví se v měsíci květnu pěkný ptáček trochu naší července podobný, ale menší; ukrývá se pak nahoře v haluzích stromův a po hmyzech slídí. Po chvíli se ozve v koruně stromu i volavý hlásek samečkův, jenž zní jako „fyit“; je-li rozčilen, volá „cet cet“. Veselé, ale tiché jeho cvrlikání podobá se trochu zpěvu naší sykavky.

Toť lejsek malý, druh i způsobem života našim lejskům docela podobný.

Tělo jeho má nahoře barvu šedohnědou, vezpod na hrdle a na hrudi pěkné rzivožlutou, skoro oranžovou, na bříšku bílou; zobáček jest černý, oči tmavohnědé. Temná, šedohnědá křídla bílých skvrn nemají; druhá letka jest páté kratší, všechny pak mají okraje žlutavé, ano i svrchní krycí péra křídel jsou světlým lemem zdobena. Rýdovací péra v ocase jsou černohnědá a mají kromě čtyř prostředních u brku bílou skvrnu, téměř polovinu papěře zabírající; nožky jsou černy. Samička má barvu

spíše našedivélou a na hrudi jen několik pírek rziivožlutých. Délka nepatrného těla jest 12 *cm.* šířka 20 *cm* a délka ocásku 5 *cm.*

Lejsek malý prý nebyl dosud v Čechách pozorován, ale možná že jej naši ptáčníci přehlédli, ježto si na dolejší, nižší větve nebo do křovin zaletí jen zřídka kdy; vždyť na př. i do sousedních zemí německých, i do severních končin západního Pruska a do Pomořan zalétá ovšem jen jako host velmi vzácný. V Uhrách a v Haliči se také v létě hnízdí.

Živí se skoro jen hmyzem. Staví si hnízdo na vidličnatých větvích anebo v mělké díře někde na kmenu, uplétá je ze stebel, kořínků, vláken rostlinných a z mechu trochu pečlivěji, než ostatní lejskové, a vlnou, čmýřím bylinným je vykládá. Samička snáší v ně čtyři nebo pět modrozelených vajíček s tečkami a skvrnami rzivorudými a fialovými, ale trochu našedivělými; když byla mláďata vyvedena, počnou se staří s nimi po křovinách a stromech v širém poli, po zahradách toulati a již v srpnu s nimi na jih uletí. Přátelé ptactva zpěvavého mají drobného tohoto lejska zvláště pro milé jeho štěbetání ve kleci rádi, ale dopídí se ho na trhu jen vzácnou náhodou.

* * *

Brkoslavi (Ampelidae),

nepatrná čeleď ptáků zpěvavých, také ještě nemají stálého místa v soustavě ptactva: skoro v každé knize jinde jich musíš hledati.

Statné tělo jejich zvící až i těla drozdova jest pokryto hebkým, ale hustým perím. pro něž se větším býti zdá, než-li v skutku jest; jednotlivá píрка jsou jako hedvábná a právem tedy u nás brkoslava někde také hedvábným ptákem anebo hedvábníčkem zovou. Krátký, ale silný a přímý zobák jest u kořene široký a poněkud sploštělý, na hořejší hraně klenutý, na konci trochu zakřiven a hořejší čelisť jest před koncem po obou stranách vykrojena, zoubkem opatřena (zejkována); vejčité nozdry jsou obrostlé tuhými štětinkami. Veliká hlava zdobena jest pěknou, pohyblivou chocholkou. Ve dlouhých, špičatých křídlech jest po deseti letkách ručních, z nichž prvá jest kratinká a druhá nebo třetí všech ostatních nejdelší. Malé, ramenní letky mají na konci ostnů rohovitě plátky jako z pergamenu a barvy ohnivé. Široký ocas jest na konci přímo ufat a ze dvanácti per složen. Krátké, ale silné nohy nemají na rozdíl ode drozdů na nártích botek, nýbrž jen destičky. Samičky se od samců liší tím, že mají barvy celkem bledší a nízkou chocholku.

Brkoslav (*Ampelis garrulus*, L.).

Tab. XXXVIII., c.

Mezi ptáky, již si za jasného dne zimního na pokraji lesa po řeřábech a po křovinách poslední. zkrhlé sbírají bobule a plody, sedají i hejna brkoslavů, jichž na jednom stromě, ba na jedné větvi vždycky větší bývá společnost. Blíží-li se ke stromu člověk, ani se pěkní, ale ku podivu hloupí a leniví ptáci tito nehnou, jakoby se ho za mák nebáli. leda že jen některý z nich chocholku vztyčí a zase k temeni přiloží. Vyplašíme-li je, odletí rychle a křídloma třepotajíce velikými oblouky do dále. Jinak se stromu neuleť, pokud jen sousta na něm mají; na zemi se sotva který snese, aby tu spadlou bobuli sebral aneb aby se ve blízkém potůčku napil; skáče po ní jen neobratně a s tělem šikmo stranou nachýleným. Vůbec není snadno vypuditi brkoslavy s místa, kde mají potravu s dostatek; ježto se lidí neobávají, zalétají si pro ni i do vesnic a do měst. Jen v té chvíli, kdy si ji pro nenasytný žaludek svůj sbírají, pak ráno a u večer jsou trochu čilejší; nakrmivše se, v hejnech po haluzích sedají a lenosti se poddají.

Volavým hlasem samečkovým jest sykot, trilek, jehož slovem ani naznačiti nelze; samečkové i samičky velmi pilně zpívají, totiž zticha cvrkají, majíce při tom tělo skrčeno, jakoby se kdo ví jak namáhali a chocholku stále vztyčují. Kdy se na větev slétnou, pískají hlasem podobným, jako když někdo na dutý klíč zahvízdá. Balbín zove brkoslava „jiných ptáků posměváčkem“, ježto prý po nich rád štěbetá.

Zobák má šedohnědý, na konci černý, čelo rzivohnědé, oči hnědé, uzdičky jako samet černé a proužek za okem také černý. Tělo jest nahoře všude šedorudo, na zadečku před ocáskem popelavo; hlava jest zdobena vysokou chocholkou z pírek jemných, jako hedvábných. Hrdélko jest černo, hrud i břicho mají barvu šedou a také trochu narudlou, ale bledší, než zadeček; chustřice jest rzivohněda, nožky černohnědy. Veliké letky jsou tmavošedé, až skoro černé a mají na vnějších papěrích, ale až na konci po bílé, ostře ohraničené skvrně; jen čtvrtá až devátá letka mají skvrny jako citron žluté. Malé letky mají také barvu tmavošedou a na vnějších papěrích bílé konečky, kromě těch pak ještě úzké rohovitě plátky, přívěsky barvy ohnivě červené, jež mohou míti staří samečkové také i na letkách velikých. Rýdovací péra ocasní mají barvu černou a konce pěkně žluté, nezdívka u starších sameců také rohovitými destičkami rudými zdobené. Samička bývá menší, má nižší chocholku, na hrudi menší skvrnu černou, bílé a žluté skvrny i rudé přívěsky na letkách drobnější. Tělo má délku 20 cm a šířku 35 cm; ocásek jest 6 cm dlouhý.

Brkoslav neboli vrkoslav, také sobolík, hedvábníček, posměváček a neprávem i chocholoušem řečený nenáleží k našim pěvcům českým, nýbrz má domov svůj v rozsáhlých, tichých lesích horských daleko na severu

za šedesátým stupněm severní šíře. Tam jest ptákem jen tažným, v zimě za hojnější potravou se toulaje; nastanou-li však kruté mrazy a napadne-li příliš mnoho sněhu, tak že mu hladu jest se báti, stane se ptákem stěhovavým, přilétá k nám v listopadu, někdy se i dále do jižní Evropy stěhuje a v březnu nebo v dubnu se zase domů na sever navrací. Ježto tedy v některém roce k nám pěkní tito ptáci nezavítají a tudy se pravidelně u nás neobjevují, smyslili si lidé, že prý vždycky až po sedmi letech k nám přilétají, a mají tytýž neobyčejné hosty za věstce příštího moru, hladu, války i všelikého podobného neštěstí. Potravou jejich jsou v létě rozliční hmyzové, zvláště pak ohromná hejna komárů, jež kolem močálů v březových lesích loparských a čuchonských u množství nesčetném poletují. Brkoslavi lapají si hmyz jako lejskové v letu; v zimě se ovšem bobulemi živiti musí a také v zajetí i nejvábnější muškou povrhnou. Jsou to ptáci hltaví, snědí prý toho od rána do večera tolik, že se váha denní potravy až váze těla jejich rovná.

Jest tomu letos právě třicet let, co Angličan John Wolley první podal zprávu o tom, kde a kterak se brkoslavi hnízdí. Staví si na jaře hnízda u výši až i sedmi metrů na břízách a jedlích v lesích loparských; ježto v té době žijí ve větších společnostech, mívá je na jediném stromě, ba na jediné větvi párků několik. Hnízdo má podobu okrouhlé mísky, spočívá na podkladu z tenkých větviček a z mechu. tlusté stěny jeho jsou z mechu a hlavně ze vláknitých lišejníků upleteny, uvnitř pak jest travou, perím a srstí sobí pěkně vystláno. Koncem května bývá v něm pět anebo šest, i sedm vajíček rozmanité barvy, z pravidla šedorudých, modrošedých anebo trochu nazelenalých se skvrnami popelavými, žlutohnědými, ba někdy i načernalými; mláďata se z nich líhnou již za šestnácte dní. Prve než vypelichají, mají mladí brkoslavi barvu nahoře našedivélou, skoro olivovou, na hrdle žlutohnědou, na břišku světle popelavou; červených přívěsků na letkách nemají a skvrny bílé, žluté a černé jsou menší a méně zřetelné, než u ptáka dospělého.

Jsouce ve vlasti na severu ode všech úkladů bezpečni, ani u nás si pohodlní, hloupí brkoslavi nástrah a nebezpečí valně nevšímají a snadno se zvláště na podzim lapiti dají; na jaře, po cestě krajinami teplejšími, bývají však již opatrnější. V některých krajinách je na humencích a jinými léčkami lapají a s ptáky drozdovitými k snědku prodávají; také je ptáčníci do ok a na vějičky chytají. Ve kleci si snadno zvyknou, mají-li jen dostatek potravy, a od rána do večera se od ní nehnou, tak že dno klece až dvakráte do dne musí býti čistěno. Krmíme je houskou, sekaným masem, mrkví, rozmanitými bobulemi nebo také ovocem; žijí v zajetí dvanáct až patnáct let, nesmí však býti ve světnici příliš teplo a zvláště horka z kamen nesnesou. Lidé je však chovají zajaté spíše jen pro zte-

pilou postavu a pěkné barvy; ani zpěv, ani povaha a vlohy jejich by za to nestály.

* * *

Tuhýci (Laniidae).

K nejudatnějším, nejzlomyslnějším ptákům náležejí krvelační tuhýci pěvci až na jeden druh náš vesměs stěhovaví, po všech světa dílech v četných, rozmanitých druzích rozšíření. Všickni mají statné, zavalité tělo, zvící těla vrabčího až i drozdího, pokryté hustým, ale kyprým a hebkým peřím pěkně zbarveným; hlava jest veliká, kulatá. zobák přímý, silný, vysoký, se stran smačklý a u kořene tuhými štětiniami obrostlý; na konci bývá jako u dravců silně zakřiven a před ohnutou špičkou má hořejší jeho čelist v pravo i v levo po ostrém zoubku. Ve krátkých, zaokrouhlených křídlech jest po deseti letkách ručních a třetí nebo čtvrtá jest ostatních devíti delší; dlouhý ocas má dvanácte per rýdovacích a bývá na konci klínovitý. Silné nohy mají nárt v předu pokrytý destičkami a na prstech ostré, zahnuté drápy. Samičky nemívají peří tak pestrého, jako samci.

Někteří tuhýci jsou ptáci užiteční, jiní rozhodně škodliví. Menší druhové živí se hmyzem, zvláště veliké, škodlivé hmyzy, na př. chrousty, kobylky, krtonožky požírajíce, ale větší tuhýci kromě toho i mladé ptáčky ze hnízd unášejí, ba i na menší ssavce útok činívají; mezi jinými ptáky sedí potměšilý tuhýk, jakoby nic: v tom tu náhle některého popadne a vzbůru na strom s ním uletí. Je-li kde v zahradě, v háji nebo na kraji lesa křoví trnité, často v něm uvidíš na jednotlivých trnech nabodaná holátka, myšky, mladé žáby, brouky a jiné podobné tvory drobnější, jež si tam tuhýci napichují, buď aby měli zásobu potravy, nebo spíše aby je později v klidu pohodlně shltati mohli. Některí přírodozpytci také vypravují, že prý tak činí proto, aby ku zdechlinám mouchy a jiné hmyzy přilákali a snáze si jich nalapati mohli.

Přebývají nejraději na vyšších haluzích osamělých stromů zvláště na krajích lesů, kde kolem pole a louky, na křovinách a v houštinách. Lítají drabou křivolakou a jakoby se při tom namáhali, ale přece dosti rychle a křídlo i ocasem pošukávají. Zočivše brouka či jinou oběť nenasytného zobáku svého, chvíli se nad ní ve vzduchu třepotají a náhle se na ni dolů vrhnou, hned však s ní zase na strom, v houští uletí. Po zemi jen nemotorně hopkují. Nejsou příliš obratní, ale čiperně si vedou a málokdy si chvíli posedí; s jinými ptáky stále se haštěří, ba i na vrány a menší dravce hrubě se oboří a nejen je často zaženou, ale i dosti daleko pro-

následují. Spatří-li však někde většího ptáka dravého, kočku, myslivce, hned pronikavým svým hlasem křičí „ték ték“ a jiným ptákům a tvorům na blízku tak výstrahu dávají. Zpívati pěkně nedovedou, naučí se však napodobiti různé hlasy jiných ptáků, švehol lepších pěvců, rozmanité skřeky jiných živočichův a šelest, jaký kdekoli v přírodě kolem sebe slýchají. A proto také lidé některé druhy i zajaté chovají; nejlépe jest míti je ve prostranné kleci drozdů. ale dejme jim do ní svěží letorost křoviny trnité. Ježto však s počátku divocí a plaší bývají, nutno jim křídla svázati, klec přikrývati a nechtějí-li žráti, potravu do hrdla cpáti násilím; nejprve jim dávejme mravenčí vajíčka, moučné červy a živé hmyzy vůbec, později krmí slavičí, ale bez mrkve, syrové, sekané osrdí a jiné maso, rozmačkané chrousty nebo směs masa, tluči ječné, strouhané housky a rozmělněného semence. Ptáčníci však nejen dospělé tuhýky do ok, do tenat, na vějíčky a do poklopců lapají, ale i mláďata jim ze hnízd vybírají, s počátku je krmí svěžími kuklami mravenčími a hmyzy, jimž ovšem hlavu. křídla a nožičky utrhnou, pak i sekaným masem syrovým anebo lépe vařeným a houskou v mléce močenou. Všecky tuhýky dlužno zvláště v měsících zimních a tou dobou, kdy pelichají, všelikou péčí ošetřovati a ještě večer při světle krmiti; žijí však přece v zajetí jen dobu poměrně krátkou. Není ovšem radno, míti je v jediné kleci s ptáky jinými.

Tuhýci se hnízdí z pravidla jen jednou do roka. Staví si ze stebel, kořínkův a vláken rostlinných hnízdo miskovité s tlustými stěnami a peřím, srstí i čmýřím je vystýlají; bývá upevněno buď nízko při zemi, na př. na pařezu mladými výhonky obrostlém anebo v hustém křoví, buď vysoko na ovocných stromech v zahradách a v sadech. Samička v ně snáší čtyři až i sedm pestrých vajíček a sama na nich sedá, až se z nich průměrem za čtrnácte dní vylíhnou mláďata, jež se od rodičů barvou peří vždycky liší. Sameček i samička je pečlivě krmí a ode všeho nebezpečí jich udatně brání, ale nemají-li na hnízdě klidu, holátka svá přece opustí.

Ťuhýk šedivý (*Lanius excubitor*, L.).

Tab. XXXVI., b.

Jediný tuhýk, jenž jest u nás ptákem stálým; jen od měsíce září do listopadu se rodiny těchto ptákův a z jara, totiž již od ledna do prvních dnů dubnových zase rozprchlí, osamělí tuhýci po různu krajem toulají. V zimě, kdy pole, luhy i lesy sněhem jsou pokryty, tak že se pod tíží jeho větve stromů téměř prohýbají, číhá krvelačný, smělý tento pták v hustém, trnitém křoví, v roští poblíž lesa na kořist svoji. Přilétají rádi

Nakreslen F. Fajpštylov v Praze a G. Frýstlaga v Lipsku

- a STRAKA (CORVUS PICA, L.)
 b TUHÁK ŠEDIVÝ (LANIUS EXCUBITOR, L.)
 c SÝKORA MODŘINKA (PARUS COERULEUS, L.)

v houštinu takovou ze blízkých zahrad hejna králíčků, sýkor a brhlíků, již vesele švitořice po větvích hopkují, nebezpečí netušíce. V tom tu náhle s úzkostlivým křikem dolů k zemi se vrhnou: byltě do nich vrazil ťuhýk. popadl jednu ze sýkorek a ruče ji na ostrý trn nabodl. A takového ukrutenství denně se dopouští, i není s podivením, že člověk patře na vraždění ptáčat užitečných, rád životu lupičovu konec učiní, má-li po ruce zbraň. A nečiní mu křivdy; živí se ťuhýk šedivý nejen většími hmyzy, totiž brouky, kobyilkami a motýli, nýbrž i vůbec živočichy, jež přemoci dovede: napadáť plazy, zejména slepýše a ještěrky, mladé i dospělé ptáky užitečné, ba i myš si na trní do zásoby rád napíchne; z hladu oboří se také na dr. zdy, křepelky a na koroptve. aniž jich ovšem udolati dovede. Drzost jeho vůbec nemá mezí; je-li hladov, popadne brouka, ptáče i před člověkem a ukrutným je vraždí způsobem. Sedě na osanělé, delší větvi stromu nebo křoviny, bystrým okem kolem slídí a křičí „ték ték“, ať už vidí vábnou nějakou kořist či krahujce nebo nebezpečného dravce vůbec, a způsobem tímto menším ptáčatům výstrahu dává. Ano, ťuhýk poznává dobře i ozbrojeného myslivce a křikem svým hned všecku zvěř mu poplaší, kdežto člověka beze zbraně ani si nepovšimne. Menších dravců, vran a strak se také nebojí, ale zapudí je pronikavě „gé gé“ pokřikuje a prudkým útokem na ně dorážeje.

Jest všech našich ťuhýků největším; máť jeho tělo délku někdy větší, než drozdovo, totiž 26 cm, a šířku 36 cm; ocas bývá až 12 cm dlouhý. Barvu má nahoře světle popelavou, na čele bledší, uzdičky černé a za okem až na šíji také široký pruh černý; zobák jest černý, oči tmavohnědé. Vezpod jest tělo všecko bílé, jen po stranách hrudi a na bocích trošinku přizloutlé; nohy mají barvu černou. Malá krycí péra křídel jsou popelavá, veliká krycí péra černá, letky mají také barvu černou, jen u kořene bílou a bílé konečky; obojí tyto bílé skvrny splývají na křídle složeném ve dvě pruhů bělavých. Čtvrtá letka jest všech ostatních nejdelší, druhá jest kratší, než třetí a délkou se šesté rovná. Dlouhý, klínovitý ocas jest u prostřed černý, ale postranní péra rýdovací mají čím blíže ku kraji, tím větší skvrny bílé, tak že druhé péro má již jen u kořene černou skvrnu, a prvé, krajní jen úzký černý proužek při ostnu. Samička má vezpod barvu jen bělavou a na hrudi našedivělé obloučky příčné.

Zlomyslný, haštěřivý a nesnášenlivý tento pták, jež druhdy nesprávně i strakapoudem zovou, žije všude v Evropě, v severní Africe, v západní Asii i v severní Americe, a to i v nížinách i v pohořích; přebývá nejraději na stromech a v houštinách uprostřed v polích a na krajích lesů, kde na blízkou louky nebo pastviny, ale nikoli bažiny, ba i v houštinách zahrad poblíž našich obydlí. Všude se však vyskytuje po párech a větší hejno uzříš jen tou dobou, kdy se tito pěvci toulají. Lítají rychle, ale nemotorně a křídloma rychle třepotají; do dálky odlétají drahou vlnou a chtějí-li se dostat k stromu, nejprve se rychle k zemi snesou, chvíli se nad ní míhají a pak teprve zase do výše letí. Na zemi

podivně hopkují, ale nepobíhají. Volavým hlasem samečkovým jest zvučné „truy truy“; za pěkného, jasného dne zimního sameček i samička ticho zpívají, totiž vlastně jen chraptivým hlasem štěbetají nebo po jiném ptáku zašveholí. Na místech, kde přebývají, zejména v ovocných zahradách si huízdo staví; bývá upevněno na silných větvích starších nebo nahoře u vrcholu mladších stromů, pak v trnitých houštinách, ale vždycky u značné výši, upleteno z kořínků, lišejníků, slámy, sena a srstí, vlnou, perím i travou vystláno; v květnu v ně snese samička pět až i sedm nazelenalých anebo našedivělých vajíček s drobnými skvrnami šedozelenými nebo olivovými a s kroužkem větších skvrn na pouku. Mladí ťuhýci tohoto druhu mají peří nahoře žlutohnědé a jak na hřbetě, tak i na hrudi četné. drobné, příčné obloučky barvy temnohnědé, nožky šedé, zobák šedomodrý a jen na konci černý.

Byl-li ťuhýk šedivý polapen mlád, zkrotne v zajetí; staří ptáci se však do klece ani valně nehodí, ježto jsou divocí a zlí. Chceme-li je zachovati na živu, musíme je horlivě krmiti hmyzy, myškami, pak sekaným masem syrovým anebo vařeným a se strouhanou houskou smíšeným. Jindy prý je lidé i na lov drobných ptáčat s sebou brávali.

Ťuhýk menší (*Lanius minor*, *L.*).

Tab. XXI., c.

S opozdilými pěvci, kteří se k nám ze zimních sídel svých až v měsíci květnu navracejí, přichází i ťuhýk menší; přebývá pak všude zejména v teplejších zemích evropských, v Uhrách, v jižním Německu atd. a není ani u nás na podobných místech, kde ťuhýk šedivý drobnému tvorstvu úklady strojí, pak poblíž obydlí našich hostem příliš vzácným.

Také jeho tělo má nahoře světlou barvu šedou, málo zamodralou, vezpod bílou, ale na hrudi a na bocích trochu růžovou. Od ťuhýka šedivého liší se nejen menší velikostí, ale i tím, že má čelo černé, třetí letku nejdelší a ocas na konci zakulacený, což jsou ostatně znaky i ťuhýkům následujícím společné; zobák jest černý, oko temnohnědé, a před i za ním jest pruh černý, na lících trochu rozšířený. Krycí péra křídel mají barvu černou, letky také černou, ale přední z nich jsou u kořene bílé, tak že jest křídlo širokou skvrnou bílou zdobeno; ocas má prostřední čtyři péra černá, krajní naopak bílá a ostatní péra rýdovací mají na ostnech tím větší skvrny černé, čím bližší jsou prostředku. Nohy jsou také černy. Samička má jen proužek za okem užší, hrud a boky méně růžové a v ocase malo per bílých. Tělo má délku 23 cm a šířku 36 cm délka ocásku jest 9 cm.

Ťuhýk menší náleží k milosrdnějším, k nejméně škodlivým druhům celé čeledi, ježto se skoro jen hmyzem živí; slídí po něm sedě na vrcholu stromu nebo křoviny, a zahledne-li kobylku, motýle nebo brouka, střem-

hlav se po něm dolů žene, chvíli se nad ním ve vzduchu třepe, popadne jej a na strom se vrátí; také z pravidla hned kořist pozře, aniž jí na trní napichuje. Ačkoli jest ostatních druhů čilejším a hbitějším, nebývá tak plachým a divokým. Volavým hlasem jeho jest „ké ké ček“ a „šarrek“. Hnízdo si staví jen zřídka kdy na vyšším pařezu, nejraději na tlustší větvi stromu a je-li kde pronásledován, v hustých haluzích až nahoře přímo u vrcholu; jest poněkud nedbale upleteno z podobného staviva, jako hnízdo druhu prve popsaneho, ale rád v ně vetkává také vonné byliny. Koncem května bývá v něm šest anebo sedm vajíček zelenavých se skvrnami. s tečkami olivově hnědými a fialovými, ale trochu našedivělými. z nichž největší na pouku v kruh jsou sestaveny. Mláďata jsou podobna mladým fuhýkům šedivým, ježto nemají čela černého; tělo jejich jest nahoře šedohnědo, bílými obloučky a temněšími skvrnami příčnými zdobeno, na břišku mají barvu žlutavou s příčnými obloučky šedými; veliká krycí péra křídel mají všacka obruby bělavé, trochu nažloutlé. Staří je krmí jen hmyzem; je-li hnízdo v nebezpečí, úzkostlivě „kjék kjék kjék“ volají. Vyvedše je, toulají se s nimi po hájích, po zahradách a konečně v srpnu na jih. do střední Afriky odletí. Ježto velmi dobře hlasy jiných pěvců, křepelek atd. napodobiti umějí a tělo pěknými barvami mají zdobeno, rádi je lidé ve kleci mívají a proto na vějičky lapají; škoda jen, že choulostivý ten vězeň jen několik let živ zůstane, ba byl-li mlád ze hnízda vybrán, za krátko hyne.

Ťuhýk rudohlavý (*Lanius rufus*, *Briss.*).

Tab. XXI., a.

Host u nás vzácnější, jehož domovem jsou vlastně jen teplejší krajiny evropské; ani v jihovýchodní končině našeho mocnářství nezalétá počtem hojnějším.

Má jméno po pěkné rzivohnědé barvě na temeni hlavy a na šíji; zobák jest černomodrý, oči světle hnědé, čelo černé, oblouček nad okem, líce a strany krčku až po ramena také černé. Hřbet má nahoře barvu černohnědou, na ramenou jsou dva široké, bílé pruhy, a za nimi jest hřbet našedivělý, ba přímo před ocáskem bělavý. Vezpod má tělo již od nozder všude barvu světlou, žlutobílou; nožky jsou šedohnědy, křídla mají barvu černohnědou; druhá z letek ručních rovná se délkou páté a prvních devět letek jest u brku bílou skvrnou zdobeno. Rýdovací péra ocasní mají barvu černou až na péra vnější, jež mají tím větší skvrny bílé, čím jsou kraji bližší. Samička má jen barvy trochu bledší, ale ze skvrn jí neschází ani jediná. Délka těla jest 19 cm, šířka 30 cm, délka ocásku 8 cm.

Ťuhýk rudohlavý neboli ryšavý přichází do střední a jižní Evropy, výjimkou i také k nám v posledních dnech měsíce dubna a usídli se bez

okolků kdekoli ve stromoví listnatém poblíž luk a polí, ba také v zahradách a sadech; pokládáme jej snad i z té příčiny druhem vzácnějším, že se člověka bojí, že se mu opatrně vyhýbá, stále se skoro v hustých korunách stromů ukrýváje. Větrí-li nebezpečí, uzří-li na př. ptáka dravého. ocáskem stranou pošukává a křičí „šék šék“; vran, strak, sojek a divokých holubů se však nebojí, pronikavě hulákaje se na ně oboří a do značné dálky je pronásleduje. Povahou, způsobem života podobá se k tuhyku obecnému, ale není přece tak krvelačný a krutý, ačkoli jest drobnému ptactvu nepřitelem velmi nebezpečným.

Také on vplétá byliny vonné do hnízda svého; staví je v hustých větvích nižších stromů nebo ve křoví ze stebel a kořínků, z lišejníkův a zvláště rád ze zelených ještě lodyh a lístků, uvnitř pak je srstí, vlnou a perím vystýlá. Samička v ně snáší průměrem pět vajíček nazelenalých, skvrnami a tečkami popelavými nebo nahnědlými zdobených. Mláďata mají skoro touž barvu, jako mladí masojídkové; jsou na zadečku světle šedohněda a krátkými příčnými proužky černavými a bělavými zdobena, ramena mají bělavá s černými obloučky a také na žlutavé hrudi a na bříšku m. jí příčné obloučky šedohnědé. Zobáček má barvu šedou jako olovo, oči černou; letky jsou černohnědy, ale mají rzivohnědé obruby, rýdovací péra ocasní mají touž barvu, ale na krajích již pápěře z části bílé; nožky jsou šedý. V září s nimi staří odlétají až do střední Afriky. Ježto se tuhyci tohoto druhu také po jiných pěvcích šveholiti naučí, lidé jim mláďata ze hnízd vybírají; záhy zkrotnou, jsou učenlivá, ale dlouho zajata nežijí. Staří, tvrdosijní ptáci si sotva ve kleci zvyknou a uvidíš je v ní jen vzácnou náhodou; nenaučí-li se napodobiti švehol jiných pěvců, jen hlasem nepříjemným štěbetají.

Tuhyk obecný, masojídek (*Lanius collurio*, L.).

Tab. XXI., b.

Nejznámějším všech druhů této čeledi alespoň u nás jest tuhyk obecný, ostatních svých příbuzných zpěvák nejproslulejší, ukrutník nej-pověstnější. Jemu totiž přede všemi ostatními tuhyky právem jméno masojídka sluší. Sedaje na delší větvi nahoře na křovině, bystrým okem svým po kořisti slídí; blíží-li se brouk, drobný ptáček, volá „ték ték ték“ a ocasem z nedočkavosti potřepává, konečně se naň oboří, polapí jej a v houštinu se navrátiv na trn ubohou oběť nabodne; ptákům pak z pravidla nejprve křídélka přeláme a mozeček vykloue. Ukrutným tímto způsobem pobije tvorů víc, než všickni ostatní tuhyci dohromady; živí se nejen

Nákladem F. Tempelkyho v Praze a C. Freytaga v Lipsku

Lis král. dvorního litografa A. Kase v Praze

- a ŤUHÝK RUDOHLAVÝ (LANIUS RUFUS, BRISS)
 b ŤUHÝK OBECNÝ, MASOJÍDEK (LANIUS COLLURIO, L.)
 c ŤUHÝK MENŠÍ (LANIUS MINOR, L.)

hmyzem, ale náleží také k nejzuřivějším nepřátelům ostatních ptáků zpěvavých, zabíjí pěnice pozemní i pokřovní, budníčky, konipasy, sýkory a j., vybírá a unáší jim holátka ze hnízd, vyslídí je na př. i ve hnízdech, jež v děrách kmenů jsou ukryta, ano vytahuje i z ok a z poklopců ptáčata polapená: kdekoli se u nás z jara uhnízdí, tam za krátko pěvci umlknou všickni. A nemá-li již těch, i myš, ještěrku, žábu na trní nabodne, aby jí z lebky mozek vyzobal. Čeho nestráví, jako sovy v chuchvalcích vyvrhuje.

Statečný, odvážný, ba drzý tento pták nebojí se vran, ani ptáků havranovitých vůbec, ani dravců. Jest povahy nescmírně živé a sedí-li, alespoň hlavou kývá a kroutí. Lítá krátkými, nízkými oblouky vzhůru dolů, tedy drahou vlnitou.

Sameček má na zadečku i na krycích perách křídel barvu rudohnědou, na hlavě a před ocáskem popelavou; zobák jest černý, oči hnědé a mezi okem a nozdrou, pak za okem na líci jest široký pruh černý. Břiško jest bílé, po stranách trochu růžové, nožky mají barvu černošedou. Letky jsou černohnědy, ale mají obruby nahnědlé, zvláště na malých letkách velmi široké; bílého zrcadla křídlo nemá. Rýdovací péra ocasní jsou černohněda, ale kromě obou prostředních mají bílé konečky a bílé pruhy podélné na vnějších papířích hned u brku. Samičky se od samečků liší naprosto; mají tělo nahoře všude rzivohnědé, vezpod bělavé s tenkými, lomenými příčnými proužky temnějšími. Zobák jest namodralý a jen na konci černý, pruh lícní hnědý, nad očkem jest proužek bělavý a také hrdélko jest bílé; letky mají barvu temnohnědou, rýdovací péra ocasní rzivohnědou a menší, užší pruhy bílé, než u samečků. Tělo má délku jen 18 cm a šířku 29 cm, ocásek má délku 8 cm; jest tedy masojídek všech ostatních druhů nejmenším.

Pěkný tento ťuhýk žije všude v jižní i severní Evropě, v severní Africe, v Asii a v severní Americe; přichází sem v prvých dnech májových a uhnízdí se v hájích, na krajích lesův i v zahradách, ale vždycky v hustém křoví trnitém. A jdeš-li kolem takové houštiny za teplého večera jarního, staneš všerek udiven, slyše v ní hned sloku zpěvu pěnkavčina, hned zas hvízd kosův nebo ševel skřivancí, jakoby tam nevím kolik různých druhů našich nejlepších pěvců šveholilo o závod. Ale všechny ty zvuky řinou se z hrdla jediného zpěváka, ťuhýka obecného, jenž náleží k nedovednějším ptákům posměváčkům; nejen že sám příjemněji štěbetá, než ostatní jeho příbuzní, ale naučí se hned v útlém mládí zpívat i po pěnicích, po skřivanech, pěnkavách, drozdech, ba i po slavíku, vůbec po všech pěvcích, jež poblíž bytu svého slychává: dovedeť prý napodobiti hlasy asi třiceti druhů ptáků zpěvavých. Škoda jen, že i nepříjemné zvuky, na př. skřeky jako žabi v mnohotvárnou píseň svoji vkládá. Volavý hlas jeho zní jako „gék gék“; ve strachu pronikavě „šré“ volává.

Hnízdo jeho se úpravou ode hnízd ostatních našich ťuhýků liší jen tím, že je spíše z pyru, z mechu uplétá a kořínky, tenkými stebly travin

vystýlá; bývá zavěšeno v hustém trní, ve křovinách listnatých, ba i v nízkém jehličí. Samička v ně snáší v měsíci červnu pět, šest vajíček barvy rozmanité, totiž buď narudlých, buď nažloutlých anebo nazelenalých s tečkami rudohnědými, šedými a někdy s věnečkem větších skvrn na pouku; sedí-li na nich. i rukou ji chopiti můžeme, ale často z klidu jsouc vyrušována přece hnízdo i vajíčka opustí. Mladí masojídkové podobají se samičkám; samečkové mají nahoře barvu rzivohnědou, skořicovou, samičky s;íše šedohnědou a drobné, příčné obloučky černohnědé a naopak bledší, rzivožluté. Zobáček jest šedožlutý, jen na konci černý, oči hnědé, světlejší obloučky nad nimi rzivožluté a líce hnědé; bříska má sameček bílé, samička trochu našedivělé, a po stranách hrudi tenké lomené obloučky temnější; nožky mají u obou barvu šedožlutou. Rzivožluté obruby letek jsou obraníceny temnou čarou černohnědou a krajní tři rýdovací péra ocasní jsou zdobena uzounkým lemem bílým, také černou čarou omezeným. Když byli staří mláďata vyvedli, toulají se s nimi po zahradách, po hájích, po stromech i houštinách v širém poli a koncem srpna se do Afriky stěhují, jen v noci letíce. A přímo před tím také nejlépe jest, mladé masojídky pro klec lapati, ježto snáze živi zůstanou, než kdyby je kdo vybral již ze hnízda; záhy zkrotnou a dáváme-li jim krmi slavičí, ale s masem syrovým a nikoli vařeným, dobře se jim daří. Zvláštní péči k nim dlužno dohlédati v lednu a v únoru, kdy pelichají. Staří ptáci jsou však velmi divocí a podaří se vůbec málokdy, aby několik let živi zůstali; ani jich nesmíme s jinými ptáky míti ve kleci jediné, ježto rádi mladší a slabší pěvce zabíjejí a se staršími krvavé mívají půtky. Tou dobou, kdy se svobodní jich druzi buď k nám, buď na jih stěhují, jsou nesmírně plaší a zmítají sebou ve kleci tak, že si všechno peří otlukou.

Špačkové (Sturnidae).

Z čiperných, nesmírně čilých pěvců veliké této čeledi, již mají jen v zemích starého světa domov svůj, uvedeme tu dvě toliko druhův evropských. Ti i jich příbuzní všickni mají tělo trochu menší než drozdi a zvláště na předu útlé, pokryté peřím tuhým, hustým a pestrým. zřídka kdy jednobarevným; jednotlivá pírka jsou dlouhá, zejména na přídě těla úzká a zašpičatělá, pod nimi pak jest měkčí prach, z přilehlých a také končitých pírek složený. Zobák mívá rovnou délku, jako hlava. jest přímý, kuželovitý, ale poněkud hranatý, na konci tupý a svrchní hrana jeho jest daleko do čela prodloužena; vejčité nozdry jsou odpolu pokryty blankou. Ne-

veliká křídla mají deset letek ručních, z nichž prvá jest zakrnělá a z pravidla druhá nejdelší. Ocas jest buď dlouhý a vzadu pěkně zaokrouhlen, buď krátký a pak přímo ufat; statné nohy mají na nártu v předu štítky, zadní prst velmi dlouhý, silný a ostré, zakřivené drápy. Samičky bývají trochu bledší, než samečkové.

Všickni špačkové žijí i hnízdí se rádi ve větších společnostech, již Komenský napsal o nich, že „stádně, ale bez řádu létají“. Jsou obratni, na zemi dobře běhají, tělem při tom podivno klátíce, a rychle i hustým křovím proletují. Potřebují velmi mnoho potravy a ježto se po přednosti živí hmyzem, larvami i kuklami jeho, měkkýši a červíky, jsou vesměs užiteční. Mimo to si však rádi zobnou ve sladkou třešni, okoušejí lahodných plodů stromů, křovin a vůbec rostlin pěstovaných snad až příliš často, i počítají je lidé tytýž ku ptákům škodlivým, ale přece křivdu jim činí, ježto škodu, kterou v sadech, na vinicích a v zahradách způsobí, dávno nahradí tím, že s rostlin kde kterou larvu a kuklu zhoubného hmyzu seberou. Mimo to lze je snadno postrašiti a tak jim zahrnati chuť na to, co pilný sadař pro sebe pěstuje a ošetřuje. Kdežto si cizí druhové špačků staví pěkná hnízda mískovitá, i umělým stavbám snovačů podobná, hnízdí se naši špačkové v děrách, v něž skoro jen trochu listí a stebel nastelou. Mívají čtyři až i sedm barevných vajíček; před prvním pelicháním se mladí špačící rodičům svým jen málo podobají.

Že jsou ptáci celkem užiteční, pěkné mají peří, dobře zpívají, písničky hvízdají, ano i slova štěbetati se naučí a vůbec vesele si vedouce člověka pobaviti, ba často k smíchu popuditi dovedou, lidé jim přejí a také rádi zajaté ve kleci chovají; zvyknou si v ní záhy, ale škoda že ji mívají často nečistou, ježto mnoho potravy spotřebují. Dlužno jim dá vati touž krmi. jako fuhykům, pak trochu semence, máku a moučných červů nebo krmi smíšenou ze semen, housky a sekaného masa hovězího. Ptáčníci je lapají do ok, na vějičky a do tenat.

Špaček obecný (*Sturnus vulgaris*, L.).

Tab. I., b.

Není snad ptáka veselejšího a vůbec čilejšího nad našeho špačka. Ani ve hladu a v trampotách nepozbude rozvahy a veselé mysli své; zapíváť si i pak, když se k nám byl příliš časně z jihu navrátil, kdy v pozdních mrazech, v chumelicích nikde ani broučka vyslíditi nemůže a krutou musí trpěti nouzi. V tak smutných chvílích zalétá i na dvory a do statkův, aby tu nějaké to sousto ulovil, a rád se dostaví na místa, kde přátelé ptactva zkřehlým chudším z útrpnosti trochu zrní zasypou.

Starší špačkové mají na podzim peří barvy načernalé a kovového, narudlého, nazelenalého nebo trochu fialového lesku s četnými, drobounkými skvrnami bělavými; zobák, jenž u všech špačků tohoto druhu jest na konci shora smačklý, má barvu hnědou a špičku žlutou. Z jara však jest peří všecko černé, pěkně se leskne a tělo zdobeno jest skvrnami světlejšími, na hlavě a šíji narudlými, na zadečku nažloutlými a vezpod bělavými; na hlavě, zvláště na čele jsou skvrnky nejmenší a nejhustší; zobák jest žlutý, oči temnohnědé. Krycí péra křídel, černavé letky a rýdovací péra krátkého, přímo ufatého ocásku mají vesměs světlejší obruby rzivohnědé; první letka jest zakrnělá, druhá všech ostatních nejdelší. Čím starší samec, tím peří tmavší. Nohy mají z jara barvu málo načervenalou, na podzim nahnědlou; nárt rovná se délkou prstu prostřednímu. Délka těla jest až 23 cm, šířka 37 cm, délka ocásku 7 cm. Samičky bývají menší, mají peří trochu světlejší, obruby per krycích, letek a per rýdovacích širší a skvrny po těle větší a bledší, ale řidší.

Podobný *špaček černý* (*Sturnus unicolor*, L.) z jižní Evropy má peří barvy černé, trochu našedivělé, beze skvrn, lesku mdlého.

Špaček žije po vsi Evropě, v Asii, v Africe a náleží ovšem i u nás k nejznámějším ptákům stěhovavým. Přichází sem velmi záhy na jaře, ba snad ještě před skrívany a prve než roztaje sníh; vydá se z teplejších končin na cestu vůbec pak, kdy doufá, že již u nás hojně potravu nalezne, a do měsíce března jsou u nás již špačkové všickni. S počátku bývá hejna jich viděti jen poblíž vody, na lukách, u příkopů silničných, kdež po potravě slídí, aniž jí však vždycky tolik seženou, aby hladu neměli. Později na jaře se jim ovšem vede líp; usídli se v listnatých lesích poblíž luk a polí, na osamělých, vyšších stromech vůbec, v zahradách i při staveních, na př. ve vesnicích; jen tam, kde není vody, špačků neuvidíš. Pobíhají po zemi, hlavou kývají a všecko všudy prošťarají. sbírajíce si brouky, kobylky, škodlivé hmyzy vůbec, pak i dešťovky a slimáky; i dobytku na pastvě na hřbet povyletí a sezobají všecek hmyz, jenž moří skot i brav. Kterak jsou užiteční, plyne na př. z toho, že jediná rodina záhy po tom, když se byla mláďata vylihla, dovede pohltnouti denně již na čtyři sta tučných slimáků. Hledá-li špaček potravu v děrách, rozevívá zobák, jakoby jím šířku skuliny měřil. I třešněmi, vínem, bobulemi a plody vůbec se později živí, aniž však proto škodliv jest. Lítá rychle a obratně; vznáší-li se hejno špačků nad námi, prozradí se zvláštním hlukem a šramotem. Z jara volávají samečkové „stear stear“; zpěv jejich složen z rozmanitých hvizdů, mezi nimiž si i podivně zavrčí, zacvrlikají a zamlaskají; také zvuky a zpěvy jiných ptáků dobře napodobiti umějí. Naučí se šveholiti po rákosnicích, žluvách a po drozdech, štěbetati po sojkách a po menších dravcích, volati po křepelkách, kdákati po slepicích, ba dovedou opakovati i vrzání korouhvičky na střeše, klepot mlýna a jiné zvuky i nejpodivnější. Zpívajíce křídlyma i ocáskem pokyvují.

Počátkem dubna počnou samečkové poletovati za samičkami a blučným je baviti zpěvem. Párek špačků mívá hnízdo v dutých stromech lesních,

ve skulinách zdí a pod okapy, v holubnicích, ale tou dobou zvláště na venkově většinou v budkách anebo v dřevěných hrncích, jež přátelé užitečného ptactva právě špačkům ven vyvěšují. Mískovité hnízdo bývá jen ze svadlého listí, ze slámy a stebel ledabylo naházených zrobena a uvnitř perím, žíněmi nebo vlnou vystláno. Samička v ně snáší po prvé v dubnu pět anebo šest drsných, zelenavých vajíček, z nichž se již za čtrnácte dní lačná mláďata vylihnu. Samečkové tou dobou nezpívají, ježto písklatům potravu o přítrž snášeti musejí; jen na večer se starostliví otcové slétnou v besedu a hodinku si sborem zašvitoří. Mladí špačící mají barvu našedivělou, mezi načernalým zobákem a šedohnědýma očima černý proužek, nad okem oblouček bělavý, bradu a hrdélko také bělavé. Na hrudi jsou temné proužky podélné; letky i rýdovací péra v ocase mají temnohnědé obruby. Nožky jsou šedé, trochu namodralé. Když je byli staří vyvedli, toulají se s nimi po lukách a luzích; ale již v měsíci červnu se v hnízdo zase navrátí a mají pak mladé po druhé. I s těmi se pak toulají krajem za potravou v hejnech vždy větších a větších. Tisícové špačků poletují vzduchem štěbetajíce, druh druhu škádlíce a na noc se slétnou v husté rákosí na rybnících, na močálech s hlukem velikým; i v zástupech vran, kavek a jiných podobných ptáků je viděti bývá. Na podzim se staří ještě jednou ku hnízdu navrátí, několikráte do něho vlezou a zase vyskočí vesele šveholíce, a rozloučivše se s ním náhle do rána zmizí. Odlétají v ohromných hejnech vysoko ve vzduchu, ale jen do jižní Evropy; do severní Afriky málo se jich stěhuje.

Jakož bylo již shora řečeno, mají lidé ucelivého a roztomilého tohoto ptáka rádi ve kleci zajatého; ale přece ho nebývá viděti v ní tak často, jakož toho vzácné vlohy jeho zasluhují. Ptáčníci lapají buď špačky dospělé, buď vybírají mláďata ze hnízd a houskou ve mléce močenou, strouhaným masem a později mravenčími vajíčky je vychovávají. Staří i mladí zpívají kromě té doby, kdy pelichají, celý rok velmi horlivě; zvláště mladí špačící naučí se hvízdati písničky, promluvíti několik slov a nápodobiti vůbec jakýkoli zvuk a skřek, ale rádi brzy zapomínají, čemu se byli bravě naučili. Mají-li dostatek potravy, žijí dlouhá léta, ba i věk lidský. Nejlépe jest míti je ve kleci drozdí; na dno však dlužno dáti hojně písku a na něj ob čas kousek drnu. Ovšem musí klec opět a opět býti čistěna, aby z ní nevycházel puch nesnesitelný.

Špaček růžový (*Sturnus roseus*, Sc.).

Tab. XXIII., b.

V některých letech zavítá do jižní Evropy, ano vzácnou náhodou i k nám do Čech se špačky našimi ovšem jen v letních měsících pěkně zbarvený pták, chocholatý špaček růžový. Domov má v Asii a v jižní Rusi, odkudž zalétá jednak na jih do Indie a do severní Afriky, jednak do jižní Evropy, do zemí rakouských, do Němec, ba až i do Dánska a do Anglie.

Povahou a způsobem života podobá se ku špačku našemu, ale jest přece čilejší, ano až příliš těkavý. Chraptivý volavý hlas samečkův zní jako „svitt svitt hurvitt“; zpívaje podivno štěbetá a cvrčí, ale nekřičí tak, jako špaček obecný.

Velikostí těla se našemu špačku rovná. Zobák má nažloutlý, na konci však temný, oči hnědé. Černá hlava jest zdobena pěknou černou, pohyblivou chocholkou; i krk a hořejší část hrudi mají barvu černou a kovový lesk do ruda, kdežto černé letky, z nichž druhá nejdelší, a rýdovací péra dlouhého ocasu mají barvu také černou, ale trochu nahnědlou a kovový lesk do modra. Hřbet, ramena i břicho jsou pěkně růžové, chuštěnice temná, nohy nažloutlé. Samička má nižší chocholku a barvy trochu bledší.

Špaček růžový živí se většími brouky a jinými hmyzy, po přednosti však sarančemi stěhovavými; proto jsou pověřiví Asiaté nemálo postrašení, kdykoli se kde objeví, ježto prý za krátko po něm i mraky zhoubných kobylek přiletí; že jich však mnoho pohubí, mají jej někde za ptáka posvátného. V nouzi ovšem i bobule a semena požírá. Také on si robí hnízdo v dutých stromech, ve skulinách zdí a vajíčka mají touž barvu, jako u špačka obecného. Mladí špačkové tohoto druhu s počátku chocholky nemají; peří má barvu žemlovou, na hrdle a uprostřed na břišku belavou, letky i rýdovací péra v ocase jsou temnohněda a rezavými obruhami zdobena. Škoda jen, že zajatí špačkové pěkné růžové barvy pozbudou; také potřebují ještě většího množství potravy, než náš druh domácí, a s jinými ptáky rádi se rvou.

Žluvy (Oriolidae)

všecky mají tělo ohnivými zdobeno barvami; jen peří samic a ptáků mladých nemá barev tak stkvělých, jako u samců. Zobák jejich jest silný, dlouhý, kuželovitý, nikoli hranatý, nahoře trochu zakřiven, ale špička

a

b

a LINDUŠKA LESNÍ (ANTHUS ARBOREUS, BECHST.)
b ŠPAČEK RŮŽOVÝ (STURNUS ROSEUS SC)

hořejší čelisti jest jen malinko delší, než čelist dolejší; nozdry peřím pokryty nejsou. Ve dlouhých, špičatých perutích jest deset letek ručních a z těch prvá kratinká. třetí všech ostatních nejdelší; dlouhý ocas jest vzadu přímo ufat, statné nohy mají nárt destičkami pokrytý a na prstech silné, zakřivené drápy. Všecky žluvy žijí vesměs jen na východní polokouli; k nám zalétá pozdě na jaře druh jediný. Lapají si větší, poletující hmyzy a sbírají housenky, larvy a kukly hmyzů vůbec; ani chutnějších šfavnatých plodů našich stromů neušetří. Ve kleci bývají chováni spíš jen druhové cizí, naše žluva však jen zřídka kdy; jeť příliš divoka a zvláště v máji, pak v srpnu, kdy se svobodné družky její z jihu k nám a naopak v teplejší krajiny stěhují, zmítá sebou v noci tak, že si peří všecko odře, otluče, že znenáhla krásných barev pozbude a konečně pelichajíc přece zahyne. Ptáčníci jednak ji lapají na vějičky a do ok, jednak i mláďata ze hnízd vybírají a vychovávají; aby si ve kleci zvykla a dobře jí bylo, třeba o ni mít touž péči, jako o drozdy a také touž ji krmiti potravou, jaká v popise těchto pěvců byla udána; někteří jí i krmi slavičí dávají.

Žluva (*Oriolus galbula*, L.).

Tab. X., a.

V mnohohlasém šveholu našich pěvců, jenž se za teplých dnů jarních všude jásavým ozývá sborem, mile ucho naše dojmají silné, plué hvizdy zvuku flétny podobné, jež v hustých haluzích břízy nebo dubu od ranného jitra až do hodin posledních a pak zase při slunce západu slyšíme. A vyplaší-li člověk zvědavý pilného zpěváka, tak že v korunu bližšího stromu uletí, soudil by, že se vzduchem mihl zlatolesklý pták z krajin cizích, jenž byl snad komusi na blízku ze klece uletěl. Jestli málo u nás pěvců, již by měli tělo barvou tak ohnivou zdobeno, jako žluva.

Hlava i trup její má nahoře i dole krásnou, sytou barvu žlutou; jen mezi rudohnědým zobákem a krvavým okem jest černý proužek. Černé křídlo jest při kraji žlutou skvrnou zdobeno; mimo to mají všecky letky, z nichž druha kratší, než třetí a tato nejdelší, pak i všecka krycí péra křídla uzounké žlutavé okraje a konečky. I černá rýdovací péra ocasní mají žluté obruby a to vnější největší, vnitřní jen nepatrné; nohy mají barvu šedou. Samička má nahoře barvu nazelenalou, čížkovou, na hrdle popelavou a na břišku bělavou, málo nažloutlou s temnými proužky po ostnech pírek. zobák tmavší, než samec a oči jen hnědé; letky mají temnou barvu olivově šedou a světlé obruby, rýdovací péra ocasní temnou barvu olivovou. Délka těla jest 25 cm, šířka 45 cm, délka ocásku 9 cm.

V létě žije žluva v Evropě a v západní Asii, ale nikoli všude počtem hojným. Přilétá k nám až v měsíci květnu a lidé říkají, že po příchodu jejím už v noci nemrzne; přebývá pak všude i v rovinách, i v ho-

rách a to nejraději na dubech a na břízách v sadech a v hájích, v lesích listnatých i smíšených a když byly třešně dozrály, i do zahrad ovocných zalétá. Ačkoli se pak i přímo u našich obydlí usadí, přece ji sotva kdo uvidí, ježto se v hustém lupení stromů skrývá a do nízké houštiny nebo na zem se zřídka kdy za kořistí odváží. Jestli to pták plachý, vrtkavý a neposeda. Kde se uhnízdí, tam žluva jedna druhé nestrpí; i na vrány a jiné větší pěvce zhurta se oboří, letí-li kolem, ale před dravci sokolovitými se všechna poděšena hned na stromě ukryje. Do dále odlétá obratně a lehce, křídly s nemalým lomozem mávající, ale se stromu na strom jen se třepotá; na zemi hopkuje trochu nemotorně. Volavý hlas samečkův zní jako „krék krék“ anebo měkčí, jasnější „jék jék“; lidé říkají, že „rádo pršívá, kdy žluva na dolách křičívá“. Není proto ptákem škodlivým, že v létě třešně zobe; živí se za to po všechn ostatní čas hmyzem škodlivým, zejména chrousty, kobylkami, motýli, housenkami a larvami hmyzu vůbec.

Pěkné hnízdo své mívá hotovo až v měsíci červnu; má podobu baňkovitou a samička i sameček je robí oba. Pletou je z lýčí, konopě, koudle, vlny, ze stebel a listů trávy, uvnitř je vystelou peřím, srstí a vlnou, zvenčí opředou lišejníky, pavučinami a předivem hmyzím a pečlivě na vidličnatou větev u vrcholu mladšího, štíhlého stromu zavěsí; nejprve prý delší, silnější vlákna slinami ku větvím přilepují a na ty teprv základy hnízda upevní. Samička v ně snáší čtyři, pět bílých, lesklých vajíček s tečkami a skvrnami popelavými nebo trochu nahnědlými a sama také na nich sedá kromě hodin poledních, kdy ji sameček vystřídá. Již po čtrnácti dnech se z nich mláďata líhnou; i těch, i vajíček svých umějí žluvy od koček, sojek a jiných nepřátel, ano i od člověka velmi statečně brániti. Mladé žluvy mají podobnou barvu, jako dospělá samička, ale jsou trochu bledší. Vyvedše je z hnízda, toulají se s nimi staří po zahradách a po sadech; tou dobou také nejvíce třešní a v teplejších krajích i vína a fíků pozobají. Ale již v prvních dnech měsíce srpna letní hosté ti nás opouštějí a na zimu do střední Afriky i na ostrov Madagaskar uletí.

Havrani (Corvidae),

jež pro statný jich zobák také pěvci hrubozobými zoveme, jsou pojati do velikého řádu pěvců jen pro vnitřní ústrojnost svoji, najmě pro úpravu ústroje hlasového, jíž se ostatním zpěvavým ptákům rovnají; po hlučném, pronikavém skřeku a kráкотu by dojistá nikdo v nich pěvců nepoznal.

Jen v zajetí se naučí záhy písničky hvízdati, ba i jednotlivá slova štěbetati. Ale nejen sluch jejich dobrý jest: vidíť výborně a zvláště bystrostí čichu se vyrovnají i na př. dravcům, vůbec pak všem opeřencům ostatním. Skoro všickni obratně a vytrvale lítají, dovedou se vznášeti i kolik hodin vysoko ve vzduchu a také na zemi dobře buď kráčet, buď hopkovati umějí. Někteří havrani jsou ptáci společenští, jiní se zase slétnou ve větší hejna jen pak, kdy se s mláďaty svými krajem toulají, jindy však jsou mrzutí, nesnášenliví samotáři.

Všickni mají statné, silné tělo, pokryté tubým a hustým peřím temným, po přednosti černým, kovově lesklým, hlavu na čele pěkně klenutou, veliké, výrazné oko a pohled chytrý, ba potměšilý. Silný, přímý a vysoký, ale se stran trochu smačklý zobák má zvláště na čelisti hořejší ostrý okraj, bývá někdy poněkud ohnut a hořejší čelist jest před zakřiveným koncem trochu vykrojena; vejčité nozdry jsou tuhými, dlouhými štětinami nebo pírky jako roztrepenými obrostlé. Krk mají poměrně krátký. Ve dlouhých perutích jest po deseti letkách ručních a po čtrnácti až letkách malých; prvá z ručních letek rovná se délkou jen polovině druhé a třetí a čtvrtá, někdy však i pátá jsou všech ostatních delší. V uřatém anebo zaokrouhleném, tytýž i klínovitém ocase jest dvanácte per rýdovacích. Silné nohy mají nárt v předu destičkami pokrytý a delší prstu prostředního, prsty vůbec krátké a drápy silnými, po většině ostrými ozbrojené. Samičky se od samečků barvou peří valně neliší.

Četní druhové havranů žijí ve všech dílech světa, ale přece jich větší množství jest v teplejších krajinách, než v pásmu mírném a studeném; u nás žije druhů nemnoho, ale jednotlivců počet veliký. Přebývají po přednosti v lesích, na stromech a v houštinách v širém poli, v hájích a v zahradách; někteří mají domov na horách, jiní zase v nížinách. Jsou po většině ptáky stálými a jen některou dobou z kraje do kraje přelétají; shromáždí se u větší zástupy, poletují vzduchem, jakoby se společně v letu cvičili, a za potravou s místa na místo se toulají, aniž se letních sídel svých příliš vzdalují. Havrani na horách přebývající se pak do nížin stěhují. Potravou jejich jsou všechna všudy zvířata živá, jež jen přemoci dovedou; menší druhové lapají si hmyzy, větší kromě toho také ptáky a čtvernožce. I mršiny, pak bobule, semena a jiné plody rostlin požírají; náležejí k těm nečetným ptákům, již si v potravě nijak nevybírají. A proto jedni užiteční jsou, hubíce škodlivé hmyzy a hlodavce, na př. hraboše, křečky a j., jiní zase škodliví, pronásledující drobné živočichy užitečné nebo vyzobávající zrna obilná, semena a jiným pěvcům holátka ze hnízd unášejíce. Ježto pak se lidé často o tom dohodnouti nemohou, je-li živočich některý užitečný či-li nic, ježto na př. myslivci pronásledují ptáka, jenž se hospodářům užitečným býti vidí, není s podivením, že jest někde

zákonem chráněn druh havranů, jež v zemi sousední zase kde kdo hubiti smí. Zvláště myslivci mají havrany v nenávisti; známotě, že je i výrem k budce k sobě lákají a střílejí. Děje-li se tak právem či neprávem, o tom u jednotlivých rodů zmínku učiníme. Kromě člověka k nejukrutnějším jich nepřátelům počítáme veliké ptáky dravé, zvláště výry a dravce sokolovité. pak lišky; mladé jim ze hnízd vybírají kuny a kočky.

Havrani se hnízdí buď jen jednou, buď dvakráte, zřídka kdy třikráte do roka; po prvé to bývá vždycky velmi záhy z jara. Hnízdo má podobu široké mísy, jest z uschlých větví, z kořínků, ze vláken rostlinných upleteno a vlnou i peřím vystláno. Skoro všickni je staví nahoře na starých stromech až přímo u vrcholu; jen málo druhů je buduje i v nižších houštinách jehličnatých a pak nad ním z haluzí stříšku dělají. Také na věžích a ve skulinách skalních se někteří havrani hnízdí. V lesích mívá několik rodin hnízda pohromadě na bližších stromech, ba i na stromě jediném. Samičky v ně snášejí průměrem pět pestrých vajec, z nichž se mláďata líhnou asi ve čtrnácti, nejdéle ve dvaceti dnech. Mladí havrani mají peří barev podobných, jako staří, nanejvýše jen trochu bledší; rodiče je krmí tak horlivě a takovou láskou je ošetřují, že jim křivdu činíme, nazývajíce matku necitelnou matkou „krkavčí“. Ve kleci nebývají špatní tito zpěváci tak často chováni, ačkoli mají někteří druhové peří pěkně zbarveno, v zajetí vesele si vedou, ba i slova pěkně štěbetati se naučí. Přes to, že jsou zchytralí, opatrní a mají sluch, čich a zrak tak bystrý, že i zdáli myslivce smrtící zbraň nesoucího od neškodného pastýře a chodce dobře rozeznati umějí: přece je snadno obelstiti a lapiti lze. Snad se chytřejšími býti mní než člověk, snad se ho ani příliš nebojí a nástrah si valně nevšímají; on však rád menší druhy do ok a na vějíčky, větší do želez lapá. Jen tam, kde jim na blízku bydlí, přece se časem stanou opatrnějšími a snadno se chytiti nedají. Aby si ve kleci záhy zvykli, o to se člověk ani nestarej; do jediné klece dej k nim však jen ptáky rovné síly a statečnosti, ježto menší ptáčata napadají a zabíjejí. Ale vykrmiti je do syta již s větší bývá obtíží; ježto žerou všecko, dávejme jim stravu rostlinnou i zvláště masitou, zbytky jídel atd. Škoda jen, že mívají stále ve kleci plno trusu a nečistoty, tak že člověka záhy omrzí. I venku je lidé s drůbeží mívají; ale i tu často na slabšího ptáka se oboří a buď jej povážlivě zraní, buď i zabijí.

Také proto lidé havranů rádi nemají, že lesklé, třpytivé věci sbírají a zanášejí; říkáme-li o kom, že „krade jako straka“, křivdy jim nečiníme.

Hrubozobí pěvci podčeledi **vran** (Corvinae) liší se sice druh ode druhu způsobem života, ale srovnávají se postavou a vůbec těmito důležitějšími znaky. Statné, ztepilé a vždycky vzpřímené tělo mají pokryto hustým, tuhým peřím lesku na některých místech kovového, barvy z pravidla černé; dobře se říkává: „černý jako havran“. Hlava nebývá veliká; silný, vysoký, u kořene klenutý a se stran smačklý zobák nemá nahoře hrany ostré a hořejší čelist jeho není před špičkou vykrojena: okrouhlé nozdry jsou pokryty tuhými štětinami, jež až do prostřed zobáku dosahují. Dlouhá, špičatá křídla mají třetí a čtvrtou letku nejdelší a dosahují u některých druhův až na konec ocasu buď přímo uťatého, buď zaokrouhleného a vždy kratšího, než trup. Silné nohy mají dlouhý nárt a na zavalitých prstech drápy dosti ostré.

Krkavec (*Corvus corax*, L.)

jest největším všech našich druhů této čeledi. Ačkoli má ve všech světa dílech najmě v zemích chladnějších domov svůj, přece počtem hojnějším jen v některých krajinách přebývá; u nás v Čechách se hnízdí na nejvýše jen několik párků. Ještě nejspíše jich nalezneme ve starých lesích horských zvláště tam, kde pole a louky s temnými bory se střídají. Vyhledávají ve střední Evropě vůbec jen takových míst, kde jsou od úkladů bezpečni; jsouť opatrnější a bázlivější, než kterýkoli jiný druh příbuzný, tak že se myslivci zřídka kdy podaří, aby krkavce sestřelil nebo do želez, do pasti polapil. Zchytralý tento pták se po ráně střemhlav řítí k zemi, jako by na smrt byl poraněn a prve než si střelec radostí opojený přispíší k místu, kde dolů spadl, zase mu někudy uprchne.

Veliké tělo jeho pokryto jest hladkým, lesklým peřím černým, jež má kovový lesk buď namodralý, buď trochu nazelenalý; zobák na hořejší straně zahnutý má barvu černou, oko černohnědou. Ve křídle jest třetí letka všech ostatních nejdelší; nohy jsou černy. Samička bývá trochu menší, než sameček, jehož tělo má délku 65 cm, šířku 125 cm a jenž má ocas zdělí 26 cm; jen staré samičky mají touž barvu, jako samci, ale z mládí se jim peří tak ohnivě neleskne.

Krkavci jsou ptáci stálí, již po párech žijí a každý párek vládne a loví si kořist v určitém, vyvoleném svém okrese. Uzříme-li kdes krkavce osamělého, dojista to pták ještě mladý; starý samec žije s touž samičkou až do smrti a nikdy jí neopustí. Poletujíce a kroužíce vysoko ve vzduchu, krákají krkavci „kolk kolk“ anebo „rabb rabb“; lítají beze všeho namahání a tak lehce, vytrvale, že se zdá, jakoby se vznášel ve vzduchu spíše dravec, než-li pták zpěvavý. Bystrým zrakem svým shora po kořisti slídí; mají i čich tak vycvičený, že prý ji na kolik mil

vyčenichati dovedou. Požírají všecko všudy: zvířata živá i zdechliny, ssavce zvící myši i zajíce, ptáky zvící strážníka i tetřeva, zvířata škodlivá, zejména hraboše, křečky, zhoubné hmyzy a plže, jež prý s výše na kámen spouštějí, aby jim skořápku rozbili. i naopak tvory užitečné, zvěř mladou i starou, menší zvířata domácí a kromě toho i ptákům holátka ze hnízd vybírají. O zdechliny musí se nezřídka porvati se ptáky dravými, ale nebojí se jich; vždyť i orly dráždí a směle se na ně sápoú. Jsou vůbec dravci tak odváží a drzí, tak škodliví a tak málo užiteční, že jim lidé krivdy nečiní, horlivě je pronásledující a beze všeho milosrdenství hubíce.

Tam, kde se byl párek krkavců jednou usadil, rok jako rok i hnízdo mívá. Staví je již v únoru na větvích vysokých stromů přímo u vrcholu, na hrotech skal a vůbec na místech nepřístupných z větví, z mechu a travou, vlnou, lýkem a lišejníky je vystýlají. Nesou-li ku hnízdu stavivo a uzří-li člověka, vyčkají až odejde a pak teprve dolů slétnou. Již v březnu snáší samička pět anebo šest nazelenalých vajec, skvrnami hnědými a popelavými zdobených, z nichž se líhnou mláďata asi po třech nedělích; jakož bylo již shora řečeno, krmí je staří velmi horlivě a uzří-li pod hnízdem myslivce, vznášejí se vysoko ve vzduchu nad nimi a odtud jim potravu dolů spouštějí. Mladí havrani mají ocas i křídla trochu na hnědlá a tělo není ještě zdobeno leskem kovovým; již v květnu vylítnou, ale staří je až do podzimka učí po kořisti slídit, loupiti a vraždit.

Vybéře-li je kdo ze hnízda, může je snadno různými odpadky potravy, masem, chlebem, zeleninou a brambory vykrmiti a vychovati; záhy zkrotnou a naučí se napodobiti smích, štěkot psů, kďákání slepic, ba i zřetelně mluvíti. Vůbec jsou mladí havrani nesmírně učeliví, vtipní a dávají takovou míru rozvahy na jevo, že to až ku podivu. Kdo pro ně nemá veliké, kovové klece nebo bidélka, na němž by je jako papoušky na řetízku mohl míti zajaty, nechť je nechá jen venku, aby si po dvoře pobíhali; nutno však k tomu pozor míti, aby si nezvykli pronásledovati drůbež, ba větší, dospělý havran může býti nejen menším zvířatům domácím, ale i malým dětem nebezpečným.

Vrána černá (*Corvus corone*, *Lath.*) a vrána popelavá (*Corvus cornix*, *L.*).

Tab. XXXVII., c.

Obě naše vrány jsou si tvarem těla, zobáku i noh tak podobny, že by na př. na ptáku oškubaném nikdo nepoznal, který to asi z obou druhů jest. Někteří mají také vránu černou jen za odrůdu vrány popelavé, ježto

Nakladem F. Tempského v Praze a G. Freytaga v Lipsku

- a VRABEC DOMÁCÍ (FRINGILLA DOMESTICA, L.)
- b STRNAD OBECNÝ (EMBERIZA CITRINELLA, L.)
- c VRÁNA POPELAVÁ (CORVUS CORNIX L.)

prý se oba druhy i spolu páří. To však ještě není důvodem dostatečným: kterak bychom si totiž vysvětlili ten zvláštní úkaz, že vrána černá žije z pravidla tam, kde není vran popelavých, že tedy oba druhové v jednom kraji spolu nepřebývají? Kdyby to byly jen odrůdy jediného druhu, proč by neměly vlasti, domova společného?

Oba druhové mají zobák poměrně kratší, než krkavec a na špičce dolů zahnutý. Křídlo nedosahuje až na konec ocasu.

Vrána černá má tělo všecko černé, zvláště na hřbetě a na krku slabým, namodralým leskem kovovým zdobené; i křídla se trochu do hněda lesknou.

Vrána popelavá má tělo šedé, jen hlavu, hrdlo, ocas a křídla černá; také hruď jest přímo pod hrdlem alespoň uprostřed černá.

Samičky obou druhů se od samců barvou peří ani neliší, bývají však trochu menší. Délka těla jest 48 cm, šířka až 100 cm a délka ocasu 20 cm.

Vrána černá neboli krkavčík žije spíš jen v Evropě jižní a v teplejších krajinách střední Evropy; u nás jest vzácným hostem ve středních Čechách a jen kolem Chebu prý se vyskytuje počtem hojnějším. Na jihu jest ptákem stálým, od nás však v zimě na krátko v teplejší končiny odlétá. Hojnější vrána popelavá za to obývá všude ve střední i v severní Evropě a také u nás v Čechách náleží ku ptákům stálým; v zimě slétnou se tyto vrány ve větší hejna, krajem se toulají a je-li jim zle, v nouzi i po silnicích, ba i po dvorech statků si odpadků potravy vyhledávají. Ze severní Evropy někdy také již v říjnu do teplejších krajin odlétají, ale v únoru se zase domů navracejí. Říkává se, že prý jest Labe přirozenou hranicí domovin obou těchto druhův: ale ani toto pravidlo není bez výjimek, ježto vrána černá i na severu za řekou tou, vrána popelavá zase aleko na jihu, na př. až v severní Africe byla pozorována.

Jinak se však povahou, způsobem života, úpravou hnízda a péčí o mláďata vrána popelavá od krkavčíka neliší. Obě přebývají v řídkých lesích, zvláště pak v menších lesících uprostřed v polích, někdy i v zahradách a rády sedají na stromech po březích řek a potoků. Jen na noc se v hustých korunách starých, vysokých stromův ukrývají. Krákají hlasem nepříjemným, drsným, jenž zní buď jako temné „krab krab krab“. buď jako vyšší „krý krý krý“. Jscu to ptáci stateční a nadaní, ba chytrí. Po zemi kráčejí zvolna, ale dobře; lítají obratně a vytrvale. Mají bystré oko, výborný sluch a čich; ani paměti jim příroda neodepřela. Známeť toho doklady, že vrány ochočené pánu svému uletěly, ale i po roce jej zase poznaly a z hejna vyrazivše na rameno mu usedly, jakož jindy činívaly. S nepřátely svými statečně se rvou a žene-li se jim po hnízdě pták dravý, hned postrašení rodiče družky své volají a všechny pak na dravce tak zuřivým útokem dorážejí, že i velikému ptáku často konečně s nepořízenou jest odletěti. Spadne-li vrána z hejna k zemi smrtelně jsouc poraněna,

na př. postřelena, ostatní vrány neuletí, nýbrž se nad ní ve vzduchu hlasitě křičíce třepotají, jakoby se o to pokoušely, nebylo-li by jí pomoci. Člověka, jenž jí byl dal ránu smrtící, lišku či jiného dravce, jenž byl vránu na zemi uchvátil, daleko s velikým křikem a hlukem pronásledují. Zvláště pak paměti hodno jest, co někteří spisovatelé o „vraních soudech“ vypravují. Proviní-li se totiž některá ze vran, uzme-li na př. jiné stavivo hnízda, bývá trestána. ano ubita k smrti. Hejno rozezlených družek se na ni vrhne, peří z ní ostrými zobáky dere a klove ji tak dlouho. až na zemi spadne; mívá pak péra všechna vyškubána tělo ranami poseto a jakkoli jinak „vrána vráně oka nevykline“, i oči vyrvány.

Kdežto se nejen v zimě ale ve všech dobách ročních u větších hejnech toulají. žijí vrány po párech tou dobou, kdy mladé mají. a každý párek má hnízdo své na vyvoleném stromě, tak že na něm bývá také jen hnízdo jediné, na podkladu z uschlých větvíček z lýči, trávy, pýru a kořínek hlinou slepených upletené, srstí, lýčím, mechem, ano i hadry vystlané. Již počátkem měsíce března snáší v ně samička čtyři až pět vajíček modravě zelených s tečkami a skvrnami olivově hnědými, popelavými, temně zelenými, ba až i černými. Mladí krkavčíci mají peří všechno černošedo, mladé vrány popelavé pak jen trochu bledší, než ptáci staří. Někdy mívají oba druhové ještě v měsíci červnu mláďata po druhé.

Potravou vran jsou hmyzové, červi, myši a drobní obratlovci vůbec. tedy i někteří operenci a jich mláďata; dobře dí přísloví: „kdy se vrána zjestřabí, hleďte se ptáci!“ I kde kterou mršinu vyčenichají; nemají-li masa, také semeny a plody bylinnými za vděk vezmou, vyzobávají na př. ječmen a oštípují mladé, šťavnaté pupeny stromů. Není tedy divu, že se lidé prou o tom, jsou-li vrány škodlivy, či užitečny. Myslivci je mají v nenávisti proto, že v zimě zemdlené koroptve, churavé zajíce přepadají a pernaté zvěři mláďata ze hnízd unášejí; i rolníci na ně naříkají, že jim mladou drůbež ze zahrady, ze dvora kradou, ano ukládají o život i užitečným pěvcům lesním a polním, již se hmyzem živí. Naproti tomu buď jim omluvou, že mnoho myší a škodlivých. drobných ssavců vůbec pohubí, že požírají hmyzy a červy, jež si zvláště na podzim a z jara po polích z vyoraných právě brázd sbírají; ba zkušený přírodozpytci tvrdí. že prý vrány všechno zase hojně nahradí samy škodlivé tvory hubíce, že člověk zabiv vránu jedinou větší škodu vezme, než by mu deset vran živých učiniti dovedlo. Buď jak buď: nepodjatý přírody pozorovatel nemůže nikomu raditi, aby kde kterou vránu zabil; je-li jich kde příliš mnoho. nebude ovšem na škodu, postřílíme-li jich trochu, ale několika párkův a hnízd jejich přece ušetříme, dokonce pak neusmrcujme vran, které si

z jara nebo na podzim po lukách a na polích po zemi nebo ve brázdách červy a hmyzy sbírají!

Ačkoli se vrány také několik slov štěbetati naučí, lidé je v zajetí málokdy chovají nejen proto, že jest s nemalou obtíží, vychytralé ptáky ty lapiti a že si člověk téměř jen mláďata ze hnízd vybraná s namáháním vykrmiti a vychovati musí, nýbrž hlavně proto, že ve světnici nesnesitelný puch kolem sebe šíří, že i na dvoře k nim pozor míti dlužno, aby mladé drůbeže úkladně nezabíjely a podobných nám nečinily nesnází, jako krkavci.

Havran polní (*Corvus frugilegus*, L.)

také bývá neprávem počítán ku ptákům škodlivým; zvláště myslivci naň nevraží, ježto ob čas mladého zajička, zemdlenou koroptev popadne a v nedostatku jiné potravy potrhá. Také někdy i semena rostlin pěstovaných vyzobává, bobule křovin zahradních a stromův ovocných naklove a holátka menším pěvcům ze hnízd unáší. Ale škodu, kterou tím hospodáři, sadaři učiní, havran zase nahradí: pohltá velmi mnoho škodlivých hmyzů, zejména chroustů, ponrav jejich, nosatců, kobylek, housenek, dešťovek, jež si zobákem ze země tak pilně vyhrabává, že si až peří kolem něho odře. I plže, slimáky a polní hraboše požírá. Známe případy, že na takových místech, kde lidé všecy havrany vyhubili, po několik let byla úroda chatrna. Nestranní pozorovatelé přírody tedy pravdu mají, počítajíce havrany ku ptákům užitečným; stěžují li si kde lidé do příliš velikého jich počtu, ať jich alespoň nepobijí všech, ať jim několik hnízd přece nechají, aby se množili počtem přiměřeným, ale aby na místě, kde se jednou byli usadili, nevyhynuli na dohro.

Od vrány černé se havran liší tělem štíhlejším, zobákem delším, roztřepeným perím na hlavě a trochu také barvou peří, jež jest všecko černé a má kovový lesk modrý nebo fialový. Černý zobák jest u kořene přímý a staří ptáci mají kolem něho až k očím kůži lysou, bělavou a vráskovitou. Křídlo dosahuje špičkou až ku konci ocasu. Samičkám se peří tak pěkně neleskne. Tělo mívá délku 47 cm a šířku 98 cm; ocas jest 19 cm dlouhý.

Havrani žijí ve střední Evropě, ale jsou tu vzácnější než vrány. V jižní Evropu zalétají jen v zimě; jsoutě ptáci tažní, přicházejí k nám z teplejších krajín již v únoru, v březnu a usídlí se v houštinách polních, na krajích lesů, kde na blízku pole, louky nebo pastviny, ve větších sadech a v zahradách. Slétají se rádi u větší hejna, než vrány; zvláště pak jich bývá mnoho pohromadě v březnu, kdy se po prvé hnízdí, pak v červnu, kdy mají mladé po druhé. Pár má vedle páru hnízdo své, tak že na jediném stromě jich bývá patnáct až dvacet; i není divu, že se

sotva prvou třetinu zobáku přikrývají. Ve dlouhých, špičatých křídlech jest třetí neb až pátá letka nejdelsí; ocas jest na konci také přímo uťat. I štíhlé nohy mají na rozdíl ode vran barvu světlou. Samičky se od samců barvou peří valně neliší; mladá kavčata nemají ještě lesku kovového. I nás pěkní tito pěvci nežijí, leda že je leckde jako vzácné hosty ve kleci uvidíš. Ptáčníci jim vybírají mláďata ze hnízd a svěžími kuklami mravenčími, tvarohem, močenou houskou a sekaným masem je vykrmí a vychovávají. Zkrotnou sice, ale příliš učenlivá nejsou; jako jiní ptáci příbuzní rádi lesklé předměty do skryší zanášejí, ba i zbytky potravy si do zásoby v koutech schovávají.

Kavče podhorní (*Corvus pyrrhocorax*, L.).

Tab. XII., c.

Jméno „ptáka žháře“, o němž u starověkých spisovatelů čteme, sotva by kterému jinému ptáku lépe slušelo, než kavčeti podhornímu. Rádo se totiž dívá na oheň a na kouř; vidí-li kde žhavé uhlí, ruče v zobáku papírek, hadřík přinese a na uhel jej hodí, opodál se postaví a pozoruje, kterak doutnati počne a konečně plamenem zahoří.

Slabý zobák jeho má asi touž délku, jako hlava, hořejší hranu téměř přímou a pěknou barvu žlutou, trochu oranžovou; oči jsou temnohnědy. Peří má barvu černou a mdlý lesk kovový; nohy jsou rudy. Délka těla jest 40 cm, šířka 82 cm, délka ocásku 15 cm. Samička se podobá samci až na to, že se jí peří ještě méně leskne a že má nohy trochu nahnědlé.

Není pěknější podívané nad pohled na hejna čiperných, obratných těchto kavčat, jež neustále se hašteříce a pokřikující kolem srázných stěn horských poletují. Přebývají ve švýcarských Alpách, ve větších pohorích jižní Evropy, na kanarských ostrovech a v severovýchodní Africe; v Alpách jsou pozorována až u výši 4000 m nad hladinou mořskou. Jen v zimě se na krátko do nížin a v údolí stěhují. Živí se drobnými ssavci, ptáky, hmyzy, červy, semeny a bobulemi; také plže i s ulitami polykají. Hejna jich mívají plochá, miskovitá hnízda v děrách strmých stěn skalních, vůbec na místech nepřístupných; staví je ze slámy a stebel bylin horských, vystelou vlnou, peřím a samička v ně snáší až pět vajíček barvy zelenavě šedé nebo trochu nahnědlé, světlejšími i temnějšími skvrnami olivovými zdobených. Mladá kavčata, jež se byla z nich vyklubla asi po osmnácti dnech, mají pak barvu načernalou, zobák ještě šedožlutý a nohy hnědé. Lidé je ze hnízd vybírají a vychovavše prodávají; i starší ptáky chytají do ok a na vějičky zvláště na takových místech, kde se u větší zástupy shromáždují. V zajetí záhy zkrotnou docela.

c.

b

a.

Nakladem F. Tempského v Praze a G. Freytaga v Lipsku

- a DROZD MODRÝ (TURDUS CYANUS, L.)
 b KAVČE ŽVATLAVÉ (CORVUS GRACULUS, L.)
 c KAVČE PODHORNÍ (CORVUS PYRRHOCORAX L.)

Kavče žvatlavé (*Corvus graculus*, L.),

Tab. XII., b,

jest ještě pěknější, ale trochu vzácnější.

Dlouhý, ostrý a prohnutý zobák jeho má barvu ohnivě červenou, korálovou; oči jsou temnohnědy. Černé perí má po všem těle kovový lesk buď namodralý, buď nazelenalý. Samička mívá lesk slabší a jest jen trochu menší samce, jehož tělo do růstá délky 39 cm, šířky 82 cm a jehož ocásek má délku 15 cm.

Opatrnější a bázlivější kavče žvatlavé přebývá v teplejších pásmech Alp, Karpat. na Balkáně, v Pyrenějích, na Kavkaze a na Urálu; jen na jihu jest ptákem stálým, ve střední Evropě však ptákem tažným, na zimu do údolí zalétajíc. Na podzim se v Alpách objevuje počtem přehojným zvláště kolem hospiců; nežije nikdy ve společnostech tak četných, jako kavče podhorní. Živí se hmyzem, na př. kobylkami, pak pavouky a štíry. Jež si útlým a obratným zobákem ze země vybírá, vyhrabává nebo drobné kamínky stranou odvalivši vyslídí; i mršiny raději požírá, než kavče podhorní. Hnízdo si také staví v děrách vysokých skal, uplétá je z kořínkův a vykládá tlustou vrstvou plsti ze srsti horských ssavců; vajíčka mají barvu bělavou, trochu nahnědlou s většími skvrnkami našedivělými a s drobnějšími skvrnkami tmavými, olivově hnědými. Samička také jich nanejvýše pět snáší; mladá kavčata mají barvu šedočernou. bez lesku kovového a zobák i nožky tmavohnědé. Nedají se sice tak snadno chytiti, ale v zajetí zkrotnou dříve a mají pak větší důvěru k pánu svému. než kterýkoli jiný druh vran a havranů.

*

Havrani z podčeledi **strak** (*Picainae*), známí a pověstní šibalové, liší se od ostatních pěvců hrubozobých dlouhým, klínovitým ocasem. Tělo mají pokryto perím hustým a kyprým; ve krátkých křídlech jest první letka kratinká a pátá všech ostatních delší. Zobák mají podobný, jako krkavci. u nozder tuhými štětinkami obrostlý, nohy vysoké, ale statné a prsty zakřivenými, ostrými drápy ozbrojené. Žijí ve všech dílech světa, ale spíš jen v severních krajinách. Jediný druh náš nenáleží ku ptákům užitečným, jakkoli se i některými škodlivými zvířaty živí; ukládat také o život drobné zvěři a drůbeži, krade užitečným pěvcům našim vejce a dopouští se ohavností, o nichž níže ještě zmínku učiníme. Není tedy divu, že rolníci, sadaři a myslivci bez milosti straky pronásledují, zabíjejí a hnízda jim bourají, aniž jim toho ve zlé vykládati smíme. Přírodopysk

však vida, kterak neveliký beztoho počet živočichův a zvláště pěknějších ptáků našich vždy a vždy jest jen zmenšován, tak že není daleka doba, kdy leckterý druh u nás na dobro bude vyhuben, přece lituje i škodlivých, ale ztepilých strak, sojek a jiných opeřenců podobných, již nivám a lesům našim nemalou jsou ozdobou, a toho sobě žádá, aby je lidé bez ohledu pronásledovali jen tam, kde se byli měrou přespříliš hojnou rozplemenili, kde by člověku škodu patrnou a citelnou učiniti mohli. Postřílí-li myslivec pro nějakou koropectv, pro zajíčka odpolu mrtvého kde kterou sojku a straku, toho ovšem naprosto schvalovati nelze.

Straka (*Corvus pica*, L.).

Tab. XXXVI., a.

Jest skutečně s podivením, že přese všechny úklady, jakých strakám od člověka jest zakoušeti, přece se ještě tak hojným počtem i kolem měst, vesnic a osad všude objevují, náležejíce ku našim ptákům nejznámějším.

Mají hlavu, krk, hruď, hřbet, hořejší krycí péra ocasu, chustřici i lýtka černá, mdlého lesku kovového, zobák černý a oči hnědé. Břicho jest bílé; také na ramenou jsou podélné, dosti široké pruhy bílé. Křídla mají barvu černou a ohnivý, kovový lesk namodralý a nazelenalý; krajní letky mají dlouhé, bílé skvrny na papěrích vnitřních. Rýdovací péra v pohyblivém ocase jsou také černá a září kovovým leskem zlatozeleným i purpurovým; nohy mají barvu černou. Samička nemívá tak ohnivého lesku kovového a ocas její o málo jest kratší, než ocas samečkův, jenž má délku až 26 cm; délka těla jest 48 cm, šířka 58 cm.

Na krajích lesů, v houštinách polních, v zahradách a ve stromořadích kolem cest a silnic, ale vždycky poblíž osad a obydlí lidských žijí lstivé, smělé a odvážné, ale přece opatrné straky po vší Evropě jakožto ptáci stálí, již se jen určitou dobu roční v hejnech s místa na místo, ode vsi ku vsi toulají; nepřebývají však všude počtem hojným, na př. horám, velikým hvozďům a holým rovinám vždy a vždy se vyhýbajíce, vůbec pak jich někde mnoho, jinde zase velmi málo. Sedí-li jich několik na topolu a vyplašíme-li je, odletí křehotajíce „šak šak“ anebo „krak krak“; z jara prý samečkové i rozmanité zvuky jiných pěvců štěbetávají. Jsou to ptáci čilí a obratní; po zemi kráčejí zvolna a jistě jako vrány, ale křídloma stále škubou a dlouhým ocasem pokyvují. Majíce křídla krátká a okrouhlá, musí jimi rychle mávati, i zdá se, že jim s obtíží jest letěti; snad proto nelítají tak často a z pouhé rozkoše, jako havrani, nýbrž jen od stromu k stromu, od houštiny k houštině a vůbec jen pak, je-li toho potřeba nezbytná. Celý téměř den bystrým okem svým po kořisti slídí; prospívají sice trochu člověku tím, že myši, hraboše a jiné menší hlodavce, pak hmyzy, červy a plže požírají, ale vším tím daleko ještě nenahradí škody,

již mu učiní nejen bobule, plody stromův a obilí zobajíce, ale i holátka pěvcům ze hnízd unášejíce, drůbež a zvěř perutou mladou i dospělou vraždíce. Zejména tedy v sadech ovocných jest straka hostem velmi nebezpečným nejen proto, že ovoce klove, ale i proto, že tu hubí pěvce, již se stromů hmyzy a larvy i kukly jejich pilně sbírají.

Kde v březnu hejna strak poletují chraptivým hlasem křičíce, tam ať nikdo hnízd jejich nehledá. Obezřelí, zchytralí ptáci ti je mají naopak dobře schováno daleko od míst, kde se prohánějí a kde z jara na hubenou kořist číhávají. Na štíhlém, vysokém stromě přímo u vrcholku, zejména na topolech, zřídka kdy v houštině jehličnaté nebo v trnitém, ale velmi hustém křoví je párek strak buduje vždy a všude tak, aby slidivým očím větších dravců i zraku myslivce na straky rozezleného bylo ukryto. A nejen poloha, i tvar a úprava hnízda dobře ho chrání. Staví si je straky vždycky na tlustém podkladu z bláta a z hlíny, jímž broky neproletí, z větviček zvláště trnitých a shora je přikrývají pevnou stříškou z haluzí a trní, tak že jen otvorem postranním do něho lezou; uvnitř jest kořínky, srstí a peřím pěkně vystláno. V březnu neb až v dubnu snáší v ně samička sedm, osm zelenavých vajec popelavými a olivově hnědými skvrnkami jako postříkaných, z nichž se asi po osmnácti dnech mláďata vylíhnou. U mladých strak peří ještě lesku kovového nemá; staří je hmyzem, dešťovkami a drobnými hlodavci krmí velmi horlivě a vyvedše je, na podzim i v zimě se sojkami a vranami v hejnech za bojnější potravou krajem se toulají. Ze záhy zkrotnou, člověka směšnými pohyby svými pobaviti dovedou, i ledajakou písničku zahvízdati a několik slov štěbetati se naučí, lidé je rádi mají zajaté buď po dvoře, buď i ve světnici, odkudž však lesklé, kovové a pestré věci se zvláštní oblibou zanášejí a schovávají. Starou, opatrnou straku není tak snadno polapiti; ještě spíše si lidé vybírají mláďata ze hnízd a vychovají, vykrmí je tímž způsobem, jakož u vran již bylo udáno.

Co tuhýci mezi pěvci drobnějšími, to v čeledi havranův ukrutné a krvelačné **sojky** (Garrulinae), ptáci převahou škodliví zvláště proto, že vejce i holátka pěvcům užitečným ze hnízd unášejí. Chytrí, ale spíše lstiví než rozumní pěvci této podčeledi mají peří pestré, husté, kypré a jednotlivá pírka jako roztřepená. Přímý, tlustý, se stran smačklý, na konci málo zakřivený a tupý zobák má velmi břitké okraje; vejčité nozdry jsou pokryty pírky tuhými, štětínám podobnými. Ve krátkých křídlech jsou čtvrtá a pátá, někdy pátá a šestá všech ostatních letek delší; ocas

jest kratší, než u strak, ale zase delší, než u vran a na konci okrouhlý. Také sojky mají drápy ostré, zakřivené.

Sojka (*Corvus glandarius*, L.).

Tab. XXXIII., a.

K nejdovednějším ptákům posměváčkům počítají i chocholatou naši sojku, soji, leckde na Moravě i jatelem řečenou, ježto různé hlasy četných jiných ptáků dobře napodobiti umí. Vlastní hlas její není však ani za mák líbeznějším, než kvákot ostatních ptáků příbuzných; poskakujíc haluzemi starého buku a chocholku stále vztyčujíc krákorá „ree ree“ nebo „réc réč“ a někdy si i jako kočka „mié“ zamňouká.

Čiperný, smělý a pořouchlý pták tento má tělo velmi pěkně zbarveno.

Zobák jeho jest černý, u kořene modrošedý, oči jasně modré. Peří jest kypré, měkké a jednotlivá pírka mají velmi řídké prapory. Má nahoře barvu šedorudou, na ramenou až nahnědlou, před ocáskem však bílou; chocholka jest složena z pírek bělavých, na konci malinko narudlých a načernalým proužkem podélným zdobených; pod okem, za koutkem zobáku nalézá se široká, podlouhlá skvrna černá. Hrdélko jest bělavé; hruď a břicho mají také barvu šedorudou, ale zadečku světlejší, chustřice i spodní krycí péra ocasní bílou. Nožky jsou narudlé, trochu nahnědlé. Nejřednější zdobou těla sojčina jsou však její perutě. Veliké letky mají barvu černou a na vnější papěři bílé obruby, letky ramenní mají vnější papěř u kořene bílou, tak že křídlo složené sněhobílým zrcadlem jest zdobeno, ale u brku modrými proužky zdobenou, na konci pak jsou černé jak aksamit; malé letky mají také barvu černou, ale poslední z nich téměř po celém praporu hnědou. Veliká krycí péra křídlová mají vnější papěře zdobené střídavými, příčnými pruhy modrými, do předu trochu bledšími, až bělavými a pak černými; malá krycí péra jsou šedoruda, málo nahnědlá. Rýdovací péra ocasní jsou černá, u kořene našedivělá s několika mlhavými pruhy namodralými. Samičky mívají barvy trochu bledší, chocholku nižší a jsou také menší samečků, jichž tělo dorůstá délky 34 cm a šířky 55 cm; ocas jest 15 cm dlouhý.

Sojky žijí na jaře po párech, v jiných dobách ročních buď po jednotlivých rodinách, buď ve větších zástupech. Není v Evropě krajiny, kde by nepřebývaly; i v asijských zemích mírného pásma jich všude dosti. Obydlím si volí lesy listnaté i jehličnaté, ať v horách anebo v nížinách; i v temném boru a hvozdu, i v řídicích hájích a na kraji rozsáhlého lesa plno jich uvidíš. V severnějších krajinách jsou ptáky stěhovavými, na zimu do střední Evropy odlétajíce, u nás však jsou ptáky tažnými a v zimě se jen krajem toulají; zvláště pak uletí i na kolik měsíců z takových krajin, kde duby nebo buky nerostou. Po větvích stromů hopkují ještě dosti obratně; na zemi nekrácejí jako vrány, nýbrž jen nemotorně poskakují. Ale nelítají rády a jen se stromu na strom se vznášejí; je-li jim po větší rovině letěti, ze strachu před většími dravci jedna za druhou v určitých

b.

c

Vakladem F. Lempskyho v Praze a G. Fritzsche v Lipsku

Chromolithogr. Auguste Osterrietha ve Frankfurtu a. M.

- a SOJKA (CORVUS GLANDARIUS, L.)
 b OŘEŠNÍK (CORVUS CARYOCATACTES, L.)
 c DATEL ČERNÝ (PICUS MARTIUS, L.)

vzdálenostech vzduchem se kmitnou. Vůbec není let žádného ptáka z čeledi havranů tak nepravidelný a kolísavý, ni jeden z nich si nemusí tak často na stromě nebo na křovině odpočinouti, jako sojka. Také tito pěvci jsou rozhodně škodliví přes to, že tu i tam hmyzy požírají, jedovaté žijí, myši a jiné škodlivé hlodavce hubí; pobíjejí všechny všude tvory, s něž jsou, kradou užitečným pěvcům i kurům lesním a polním, na př. koroptvím vejce, holátka ze hnízd jim unášejí, ba i na staré ptáky zuřivý útok činívají, tak že je někteří mají za dravce horší a nebezpečnější, než tuháky, ba než krahujce. Na podzim ovšem i dozrálé bobule, bezinky a j. zobají a v zimě se žaludy, bukvicemi a lískovými oříšky živí; často si je do zásoby v dřevácích stromech ukrývají, aby jim nebylo tříti nouzi v nevlídných dnech zimních. Žaludy prý si nejprve jen ve voleti rozmočí, pak zase ven vyvrhnou a zobákem rozbijí.

A na místech, kde přebývají, i hnízda si robí; těch však nebývá mnoho pohromadě, ježto se sojky jen po párech rozptýlených hnízdí. Uplétají je z větviček, ze stonků vřesových a tenkými kořínky i srstí je vystylají; bývají na mladých doubcích, na košatých stromech ovocných, ve vyšším trní nebo v houštinách jehličnatých u výši až deseti m nad zemí zavěšena. V dubnu snáší samička pět až sedm zelenavých vajec s tečkami a skvrnami šedohnědými, jež na pouku ve věneček sestaveny bývají; mláďata se z nich líhnou již po sedmnácti dnech. Nevychovala-li jich, snáší sojka v červnu výjimkou vajíčka po druhé. Mladí ptáci mají barvy podobné, jako staří, ale trochu bledší a modrou skvrnu na křídle málo zřetelnou. Myslivci je pronásledují tak vytrvale, že se některý z bázlivých, obezřelých ptáků těchto polapí v léčku jen vzácnou náhodou; toliko sojky ze severních krajín nebývají tak opatrné a snadno na vějičce, v oku na kvíčaly nastraženém uvážnou. Ale kdežto na př. ptáci drozdovití s kličkou na hrdle zadrhnutou zběsile sebou zmítají a tak se z pravidla záhy uškrtí. sojka s počátku ovšem křičí, ale pak vidouc, že není vyváznutí, o větvičku neb o trmínek, na němž oka upevněna bývají, nohama se opře a vyčká, nepodaří-li se jí přece ztracené svobody zase nabyti. Chce-li kdo sojku chovati zajatou, lépe učiní, vyběře-li mláďata ze hnízda a vykrmí-li je mlékem, tvarohem, sekaným masem a různými drobnými živočichy; později si ovšem i na zbytky různých jídel zvyknou. Zkrotnou záhy, jsou velmi učeliva a naučí se písničky hvízdati i něco slov štěbetati. S jinými ptáky jich však v jednu klec dáti nesmíme, ježto by je sojky pobily. Aby kdo polapenou sojku starou zkrotil, sotva se podaří.

Ořešník (*Corvus caryocatactes*, L.).

Tab. XXXIII., b.

Že bývají někteří živočichové k určitému místu poutáni a to ne snad pro zvláštní jeho ráz, nýbrž hlavně pro oblíbenou svoji potravu, jíž tam nalézají, toho pěkným příkladem jest vzácnější druh sojek, jež ořešníkem zoveme. Žijí jen všude tam, kde roste a daří se limba (*Pinus cembra*, L.), strom jehličnatý naší borovici příbuzný, zejména v lesích po velehorách střední, severní Evropy a severní Asie, ale vždycky poblíž vody; ořešníci severních krajín jsou ptáky stěhovavými, u nás pak se jen v zimě s místa na místo toulají. Mají-li však některého roku limby šišek po skrovnu nebo málo v nich semen, opouštějí ořešníci valem temné hvozdy horské a ze severních krajín na jih, z hor do nížin u větších zástupech odletí. Kdežto se v roviny střední Evropy každého roku nanejvýše jen dva, tři tito ptáci zatoulají, objeví se jich tu v některých létech hejna převeliká; v zimě r. 1885. jich na př. i u nás po všech krajích českých všude bylo tolik, že obecnou na se poutali pozornost.

Tělo jejich má nahoře barvu tmavohnědou, na temeni hlavy, na šíji a dole před ocasem beze skvrn, ale kolem oka, po stranách hlavy, na hrdle, na hřbetě, na hrudi i na břišku jsou četné bílé skvrny kapkám podobné, jež dole na hrudi a na hřbetě mají okraje temnější, až načernalé. Nejuzší a vůbec nejmenší jsou skvrny na hrdélku, trochu větší pod očima, tedy na skráních a na lících, největší na hrudi. I na svrchních krycích perách ocasu jest porůznu něco bělavých skvrn rozptýleno; lýtka mají barvu šedohnědou se sporými skvrnkami bílými, spodní krycí péra ocasní sněhobílou. Čelo jest načernalé; dlouhý a kuželovitý, silný a břitký zobák má také barvu černou, uzdičky bělavou a oči tmavohnědou. Špičatá křídla i veliká krycí péra jejich jsou černá, lesku poněkud kovového, namodralého; veliké letky jsou i vezpod všechny černy, letky ramenní mají na koncích bílé skvrnky, spodní krycí péra křídla jsou načernalá a mají na koncích široké skvrny bílé. Ocas má touž barvu, jako křídla, ale krajní rýdovací péra mají konce bílé a to tím širší, čím jsou kraji bližší. Nohy i drápy mají barvu černou. Samičky mají jen světlejší barvu hnědou, ba spíše rziohnědou. Délka těla jest 36 cm, šířka 59 cm, délka ocasu 12 cm.

Hlas mají ořešníci podobný, jako sojky. Na jaře volají „kerr kerr“, trochu štěbetají, jakoby zpívati chtěli, ale jindy jen „krék krék“ kvákají; dovedou prý také po červenkách, vlaštovkách a jiných pěvcích šveholiti. Jsou to ptáci klidní, ba váhaví a skutečně hloupí; tam, kde nástrah neznají, člověka si ani nevšimnou, tak že prý je i holí udeřiti a zabiti může. Ani se nezdá že by příliš obratní byli; přes to však dobře kráčejí a skáčou. ba dovedou prý se jako datlove drápy svými na kmenu udržeti a pak i zobákem v kůru tlukou, aby kde který hmyz z ní vyplašili a polapili. Živí se různými členovci, červy, plži a po příkladě sojek i menší obrat-

lovce pronásledují; nemají-li jich, i bobule, oříšky, bukvice, žaludy a nejraději semena šišek limbových požirají. Opustivše horské lesy, pobudou si nejdéle a počtem nejhojnějším všude tam, kde plno uzrálých oříšků lískových, jež jim jsou ještě nejmilejší náhradou za semena limby. Zejména prý je ráno po houštinách sbírají a hluboko do lesa v zásobu odnášejí; aby se k jádru dostaly, drápy si ořech přidrží a statným zobákem tvrdou skořepinu rozbijí. Ačkoli nebylo nikdy pochyby, že se ořešníci nejen na severu, ale i v horských lesích střední Evropy hnízdí, dlouho nikdo hnízd jejich neznal a teprve v posledních letech bylo jich několik nalezeno a popsáno; v severních krajinách ovšem těžko jest se jich dopídití hlavně z té příčiny, že se ořešníci hnízdí tou dobou, kdy ještě lesy všecky sněhem jsou pokryty a zaváty. Ač si je zajisté i u nás v Podkrkonoší, na Šumavě budují, nikdo posud neohlásil, že by jich byl kde našel. Z pravidla bývají na vysokých stromech jehličnatých až přímo u vrcholu zavěšena, z větví upletena a uvnitř lýčím, mechem a lišejníky vystlána; samička v ně snáší jen průměrem pět zelenavých, lesklých vajec s většími skvrnami šedozelenými, ale bledými, a s drobnějšími, tmavšími skvrnami olivově hnědými. Mladí ořešníci, již se z nich byli vylihli již po sedmácti dnech, mají pak peří světlejší, než staří, a tělo menšími i řidšími skvrnami bílými poseto. Do klece se ještě nejspíše dostanou ořešníci, kteří k nám z osamělých lesů horských zvláště ze severu zalétají, ježto osidel a lécek neznají a snadno se jako brkoslavi, krajani jejich, v sítě na čihadle nebo do ok lapiti dají. S jinými ptáky menšími v zajetí chováni býti nesmějí, ježto je úkladně vraždí, vaz jim zobákem zlomí a lebku rozklovou, aby na mozek se dostali. Ani v tom příbuzenství svého se sojkami nezaprou.

* * *

Pěvci vrabcovití (Fringillidae),

nejvěrnější průvodčí, ale tytýž i dotěraví společníci člověka, žijí po všem světě zvláště tam, kde lidé orbou půdu neplodnou mění v roli úrodnou. Živí se po přednosti zrním obilným a semeny vůbec; hmyz hubí jen někteří z nich a to ještě ne ve všech dobách ročních. Mláďata však většinou krmí hmyzy a jen někteří jim v zobáčky cpou zrní ve voleti smočené a změkklé. Všickni mají zobák silný, kuželovitý, u kořene poněkud naduřelý, hořejší čelist jeho trochu delší, než dolejší a na konci dolů sehnutou, ve křídle jen devět letek ručních, z nichž tři první z pravidla nejdelší; ocas nebývá

nikdy příliš dlouhý, nožky mají nárt na předu destičkami, po stranách botkou pokrytý a krátké prsty tenkými drápy ozbrojené.

Všickni ptáci veliké této čeledi náležejí k pěvcům nejjobratnějším, nejnadanějším. Někteří z nich jsou i výborní zpěváci, jež lidé rádi mají ve kleci zajaté; hodí se k tomu hlavně proto, že záhy zkrotnou a zvláštních potřeb nemají. Neznáme čeledi, z níž by si člověk tak rád vybíral oblíbené společníky i nejskrovnější domácnosti své; i chudás mívá doma některou z pěnkav, strnada nebo hýla, s níž se o nuznou stravu svoji sdílí a jenž mu za to veselým švitořením trudy zahání a při práci vytrvalosti, veselé mysli dodává. Ani proto na pěvce vrabcovitě člověk nezanevřel, že mu proti některým škodlivým druhům plodin polních a rostlin pěstovaných důrazně jest brániti.

Téměř všickni pěvci tito staví si hnízda úhledná a mívají mladé dvakráte, ba i třikráte do roka; ježto samička po každé pět až osm skvrnitých vajíček snáší, není divu, že se počtem tak velikým všude rozplemení, kdekoli se jich usadí třeba i jen párek jediný; co jich pohubí dravec a pobije člověk, tolik jich záhy zase přibude.

Z rozsáhlé čeledi této vybereme si jen pěnkavy, vrabce, dlasky hýly, křivky a strnady, všech pěvců vrabcovitých nejznámější.

Pěnkavy (Fringillinae) náležejí k nejpěknějším a člověku nejmilejším pěvcům vrabcovitým; mají skoro všechny hlásek příjemný, ano některé z nich počítáme ku nejlepším našim pěvcům vůbec. Také přílehlé a hladké peří mají po většině pestré neb alespoň pěkně zbarvené; nebývá nikdy příliš husté. Samičky nemají barev tak pestrých, jako samci. Tělo mají pěnkavy útlé; zobák jest kuželovitý, na hořejší hraně trochu klenutý, na konci tupý, ale u několika druhů dosti ostrý a nemá před špičkou zoubku; okrouhlé nozdry jsou obklíčeny lysou blankou, ale zakryty pírký čelními, nikdy však tužšími štětinkami. V úzkých, špičatých křídlech jsou druhá i třetí letka všech ostatních nejdelší. Ocásek jest na konci z pravidla trochu vykrojen, u některých druhů však také buď přímo uťat, buď zaokrouhlen. Prsty jsou ozbrojeny tenkými, málo zakřivenými, ale ostrými drápy.

Většina pěvců této podčeledi žije v zemích starého světa. Mnoho jich náleží ku ptákům jen tažným, již se na podzim u větší hejna slétnou a pak potravy sobě hledající krajem se toulají; kdož jsou z nich ptáky stěhovavými, nanejvýš jen do jižní Evropy před mrazem se utíkají, ale odlétají od nás velmi pozdě a zase ještě před prvním dnem jarním k nám se navracejí. Někteří druhové stálí pak nás ani v nejkrutších mrazech neopouštějí. Nejmilejším jich obydlím jsou zahrady, houštiny na krajích lesů poblíž luk a pastvin, křoviska uprostřed polí; jen někteří druhové

Cis. krat. dvornu Inogardie *Lyallia* & *Frax*

- a PĚNKAVA (FRINGILLA COELEBS, L)
b SEDMIHLÁSEK (SYLVIA HYPOLAIS, L.)
c REHEK DOMÁCI (SYLVIA TITYS, LATH.)
d LEJSEK ŠEDIVÝ (MUSCICAPA GRISOLA, L.)

buď v temném lese, buď v polích bez houštin mají domov svůj. Každý párek vládne ve vyvoleném svém okrese a jiného ptáka téhož druhu tam nestrpí; jen některé pěnkavy se hnízdí ve větších společnostech. Sameček si s družkou svou vedou velmi něžně a na vzájem se krmívají zrním ve volátku rozmočeným. Potravou jejich jsou semena moučnatá a zvláště olejnatá, pak mladé, zelené výhonky a pupeny rostlin; některé pěnkavy i hmyzem se živí neb alespoň mláďata jím krmí. Mískovité hnízdo skoro u všech rodů jen samička sama robí; snáší v ně čtyři až i šest zelenavých anebo namodralých vajíček a pokud na nich sedí, sameček horlivě ji krmí, ano i později pro holátka jí potravu snáší. Ježto se pěnkavy hnízdí až i třikráte do roka, musí se o mláďata starati sameček sám tou dobou, kdy byla samička již zase snesla vajíčka druhá. Mladí ptáci této podčeledi ještě se nejspíše podobají samičkám. Skoda jen, že ze příčin již několikrát uvedených v některých krajinách roztomilých pěvců těchto zvolna ubývá; jen tam, kde jich lidé od koček, veverek a jiných nepřátel chrání, kde jich ptáčníci přespříliš nepochytají a kde se v klidu hnízdit mohou, rozplozují se tou měrou, že se počet druhův a jednotlivců nemění. Ve kleci si zvyknou snadno, ale nejsou tak otužilí, jako příbuzní jich z krajin tropických, jichž přátelé ptactva tou dobou chovají zajatých více, než druhů domácích. Nejlépe jest mítí je ve kleci téměř čtyřhranné, jejíž délka jest asi 31 cm, šířka 24 cm a výška kolem 26 cm. Dají se beze všech obtíží vykrmiti různými semeny, drobtý zeleniny, ovocem a svěžími některými bylinami, na př. ptačincem; dobře jest, ob čas jim dáti i trochu mravenčích vajíček anebo smíšeného, ale měkkého zobu ptačího.

Pěnkava (*Fringilla coelebs*, L.).

Tab. IV., a.

V košatých vrcholech našich ovocných stromů se všude po zahradách v měsíci dubnu ozývá něžný, zvukný hlásek, jenž zní asi jako „pink pink“. Nebude těžko již po zvuku uhodnouti, že to volavý hlásek naší pěnkavy; letí-li s větve na větev, i „gypp gypp“ zaštěbetá a má-li pršeti, volá prý „jyrk jyrk“. V rozkošném sboru horlivých našich zpěváků jarních jest zpěv pěnkavčin jedním z nejpríjemnějších hlasů; složen jest z jedné nebo ze dvou slov, jež sameček stále opakuje, jež však u různých samečků rozmanitě bývají, tak že ptáčníci rozeznávají několikero zpěvů pěnkavčích, kteréž se ovšem uchu nezasevěcenému jednostejnými býti zdají.

Pěnkava jest pták neveliký, ale pěkně zbarvený. Zobák samečkův jest z jara šedomodrý, na podzim narudlý a na konci vždycky černý; oči mají barvu hnědou. Hlavička jest nad zobáčkem černá, na temeni a v týle šedomodrá; i šije má podobnou

barvu šedou, zadeček a ramena pak šedorudou, ale níže před ocáskem jest zadeček trochu nazelenalý. Líce, hrdélko, hruď a boky mají barvu světle hnědou, trochu narudlou, břicho téměř již bělavou a chustřice bílou. Na podzim bývá všechno perí tmavší, ježto mají jednotlivá pírka šedivé obruby. Malá krycí péra křídla jsou šedá, trochu namodralá, prostřední bílá, velká krycí péra černá, ale mají bílé konečky a nažloutlé okraje, i jest křídlo složené zdobeno dvěma pruhy bílými. Letky jsou načernalé a kromě tří prvních u kořene bílé; krajní letky mají obruby nažloutlé, malé letky rzivohnědé. V ocásku až na dvě popelavá péra prostřední černém mají dvě krajní péra ocasní po veliké, třetí péro pak po malé skvrně bílé. Tělo má délku 16 cm a šířku 28 cm; ocásek jest 75 cm dlouhý. Samička jest trochu menší, na hlavě a nahoře po těle všude šedohnědá, trochu nazelenalá; obočí, uzdičky, hrdélko i hruď má bledší, než sameček.

Jsouc všude hojna, náleží pěnkava ku ptákům u nás nejznámějším; žije všude v Evropě až i ve Švédsku, v Asii i v severní Africe a přebývá v lesích listnatých i jehličnatých zvláště na kraji, v hájích, v zahradách a vůbec všude tam, kde trochu křoví, ať to v nížinách či na horách. Jen vlhkým houštinám a bažinám se vyhýbá. Sotva že byly na sklonku zimy paprsky teplejšího slunce sníh trochu rozebrány, tak že kdes v poli roztál. hopkují tam po černých, ještě zmrzlých hroudách s jinými našimi pěvci stálými i pěnkavy. po skrovné slídíce stravě. Některé z nich byly tu u nás celou zimu, větší hejna jich však přiletěla k nám z krajín teplejších již v únoru; poslední pěnkavy k nám počátkem března zavítají. Prvními bývají u nás zase samečkové; družky jich i s loňskými mládaty navracejí se až asi za čtrnácte dnů po samcích. A sotva že si trochu po daleké cestě odpočinuly, počnou žítí veselý svůj život jarní; celý den hopkují. poletují a jen za parného poledne si trochu odpočinou. Jsou to ptáci vůbec velmi čilí a obratní; sedí-li na haluzi. mají hlavičku vztyčenu, chodí-li po zemi, má zase tělo jejich polohu téměř vodorovnou. Lítají lehce a rychle nízkými oblouky, tedy drahou vlnitou. Lidé, kteří se na ptáka zpěvavého vlídným okem nepodívají, i pěnkavu pomlouvají, že jest škodlivá, ježto prý zvláště olejnatá semena rostlin pěstovaných, na př. lnu, konopě, řepky a máku, pak i moučnatá zrna obilná, proso a semena olší, bříz a stromů jehličnatých vyzobává; ale nepatrnou škodu, již tím člověku učiní, dávno zase nahradí a zaplatí na jaře a počátkem léta jen hmyzy škodlivé požírajíc a mláďata velmi dlouho vesměs jen hmyzem krmíc. Snad i za to jí díky vzdáti dlužno. že požírá semena různého býlí, jež nám jen na obtíž bývá; na podzim se ovšem i bobulemi živiti musí.

Sotva se byly pěnkavy z jara na svých loňských sídlech usadily, sotva se byla samec z jihu samička navrátila, počnou konati přípravy ku stavbě hnízda. Samička zvolna a opatrně proletuje haluzemi stromů, křovím a houštinami, příhodného staviva pilně si vyhledávajíc; samec však se za ní honí jako slepý, provází ji, volavým hlasem na ni pokřikuje a běda

samci jinému, jenž by se mu kde v cestu stavěl: vrhne se naň zuřivým útokem a teď se oba soupeři rvou ve vzduchu i na zemi tak vztekle, že se při tom i dravci, veverce, ba dětem polapiti dají. Podaří-li se však samečku vetřelce zabhati, pýchou pírká na čele zježí, ocáskem si pokývuje a kolem samičky hopkuje, ba radostí i na větev si vyletí a z plných plic všemu světu jásavým švehclem dává zprávu o svém vítězství. Prvé hnízdo si pěnkavy budují ještě než se stromy docela zazelenají. Bývá to stavba velmi úhledná a pečlivá; má podobu kulovité haňky jen nahoře otevřené a jest ze stebel, z mechu, lišejníkův a kořínkův upleteno a pírký, čmýřím i vlnou pěkně vystláno. Starostliví rodičové je zavěšují asi u výši nanejvýše dvou metrů na staré na vrbě, na vidličnatých, dolejších větvích stromů lesních i ovocných, výjimkou i v houštinách a na krokvích pod střechou; nepříteli sotva se podaří, aby je vyslídil, ježto bývá pokryto mechy a lišejníky, jež na témž stromě rostou a předivem hmyzův i pavučinami tak důkladně obetkáno, že se pahýlu po uťaté ratolesti nebo nádoru větve podobá. Samička v ně snáší po prvé v dubnu pět, šest rozmanitých vajíček světlých, modrozelených s četnými body a skvrnami rudohnědými i naopak až černohnědými; sedá na nich sama a jen v hodinách poledních ji sameček na chvíli vystřídá. Mládata se líhnou z nich již po čtrnácti dnech; první dobou života svého mají mladé pěnkavky barvu podobnou, jako dospělé samice. Koncem května snáší samička vajíčka po druhé; když se i z těch byla mládata vylihla a trochu povyrostla, počnou se staří ptáci s nimi po zabradách a polích s jinými ještě pěvci příbuznými toulati a koncem října do jižní Evropy, ba až do severní Afriky se stěbují, jen ve dne a to vysoko ve vzduchu letíce. Jak jsme byli již shora uvedli, zůstane zvláště po pěkném podzimku jen několik samečkův a ještě méně samiček na zimu také u nás.

Pěnkavy dovedou nejen venku v přírodě, ale i ve kleci člověku líbezným zpěvem svým příjemnou chvíli způsobiti. Jindy však mívali jich lidé zajatých více, než teď a nadšení ctitelé zpěv jejich kladli nade všecken švehol ptačí vůbec. Proslavenými pěvci těmi bývaly buď mladé pěnkavy, jež ptáčníci ještě ze hnízda vybírali a vykrmili, buď starší samečkové polapení hned po návratu svém k nám v té době, kdy se spolu o samičky rvou. V ten čas je i teď ještě leckdes chytají na vějičky, do ok a na čihadlech, ale záhy z jara, pokud se ještě nehnízdí, ježto později polapený, osiřelý zpěvák hořem zahyne; zvyknou si ve kleci snadno a mají-li všeho s potřebu, žijí v ní i dvacet let. Nejmilejší potravou jejich jest řepka, mák, semenec a něco ptačince nebo kousek ovoce; i svěžích anebo močených kukel mravenčích a moučných červů jim přidati dlužno. Ale nemají teď u přátelů ptactva zpěvavého větší ceny, než ostatní naši pěvci, ba nejsou jim ani tak vzácný, jako na př. jiřice. Jestliť zpěv jejich

zvukný sice, ale přece jednotvárný a časem se sloka neustále opakovaná člověku konečně opravdu až i zprotiví.

Za to jest v našich zahradách pěnkava vždycky milým hostem nejen proto, že se tam zpěv její skutečně lépe poslouchá, než v uzavřené světnici, ale že zvláště mládež na jaře, kdy na hnízdečku sedí, dobře a pohodlně může u ní pozorovati, jak pěkný je ten rodinný život ptačí.

Jikavec (*Fringilla montifringilla*, L.).

Tab. XXXIX., b.

V jehličnatých lesích krajín severních zvláště tam, kde několik roste bříz, má domov svůj jikavec, ale není tam tak hojný, jako u nás pěnkava. Zvláště pak přebývá v lesích norských, loparských a čuchonských i daleko na severu, kde jen ještě alespoň trochu zkřiveného, nuzného stromoví; na podzim však přilétá u velikých hejnech k nám do Evropy střední, ba až i do Vlach a do Španěl, a pak bývá často v hornatých krajinách našich pozorován v zástupech strnadů, vrabců, jiřic a pěnkav, chudou stravu zimní si po zasněžených pláních sbírajících. Jen v mrazech třesutých zaletí si také jikavec do nížin a k našim obydlím se odváží.

Zobák má žlutavý, v létě však namodralý, až černý, oči temnohnědé. Hlava, šíje, strany krčku i hřbet jsou modročerny, jen před ocáskem má zadeček barvu bílou; na křídle jsou příčné pruhy těchto barev: nejprve ještě na ramenou pruh rzižlutý pod ním bělavý, pak načernalý a opět narezivělý. Vezpod má perut barvu žlutou; letky jsou černy, mají nanejšť žlutavé obruby a od čtvrté počínajíc malou podélnou skvrnu již při brku. Hrdélko a hruď mají barvu rzižlutou, ba skoro oranžovou, břicho bílou, někdy trošinku narezivělou a na bocích drobné, černé skvrny podélné. Rýdovací péra ocasní jsou černá a vnější papěře per krajních klínovitou skvrnou bílou zdobený; nožky jsou žlutohnědy. Na podzim mají všecka krycí péra vesměs šedé a žlutavé obruby, jimiž světlé a živější barvy zakryty bývají; jen pířka lícní a šijová naopak mají konečky bílé. Samička jest celkem spíš jen šedohnědá a bývá menší samce, jehož tělo dorůstá délky 16 cm, šířky 26 cm a jenž má ocásek zděli 6·5 cm.

Jikavci žijí ve vlasti své po párech osamělých; jen tou dobou, kdy mladé mají, slétnou se samečkové na chvíli ve hlučnou besedu, sborem pak štěbetajíce. Kdežto se povahou a způsobem života našim pěnkavám téměř rovnají, hlas mají přece poněkud jiný; cvrlikají hláskem jen tichounkým a ledabylo, aniž určitých slov opakovati umějí, ba i drsné „jék“ málo se volavému hlasu pěnkav podobá.

U nás se jikavci nehnízdí; kulovité, podobné hnízdo, jaké má naše pěnkava, zavěšují na břízách a jehličnatých stromech hvozdu severních. Neuplétají ho tak pěkně a pečlivě, jako pěnkava; má tlustší stěny, uvnitř jest jen vlnou a peřím vystláno a měla-li hojně pírek po ruce. samička

je u otvoru tak skládá, že až konce jejich ven ze hnízda vyčnívají a otvor odpolu zakrývají. Jen jednou za jaro, totiž koncem dubna nebo počátkem května bývá v něm pět až i osm nazelenalých vajíček se skvrnami světle hnědými a s četnými body temnějšími. Mladí jikavci mají podobné barvy, jako dospělé samičky, ale přece trochu bledší a křídla ještě bez příčných pruhů bílých. Sotva že trochu povyrostli, staří se s nimi krajem toulají a v září nebo v říjnu do krajín teplejších se stěhují. Netoulají se nikdy tak pravidelně, jako jiní pěvci, totiž neobjevují se vždy a vždy na týchž místech a počtem alespoň téměř stejným. V chladný domov svůj se teprve v březnu navracejí, jen v noci letíce. Vo kleci si záhy zvyknou, zvláštních potřeb nemají, snadno se řepkou a jinými semeny vykrmiti dají a žijí zajati kolik let; že však jikavec pěkně zpívati neumí a vždy jen sám a sám ve kleci zavřen býti musí, ježto jiným pěvcům ani sousta nedopřeje a vůbec se s nimi baštěřiti neustává, bývá jej v zajetí viděti jen zřídka kdy. Ptáčníci jej lapají na čihadle, do ok. pod syto atd. V některých krajínách. na př. v Elzasích lidé jikavce jedí a tou dobou, kdy sem u velikých zástupech zavítají, v noci při svitu pochodní střílejí; není to žádným uměním, ježto se uboží ptáci všickni oslepeni a omámeni ani o to nepokusí, aby uletěli.

Pěnkava podhorní (*Fringilla nivalis*, L.)

nenáleží k našim pěvcům českým, žijíc toliko v Alpách najmě švýcarských, bavorských a rakouských, pak v Karpatech a na Kavkaze i ještě všude tam, kde již ani stromy nerostou, kde věčný počíná sníh.

Má zobáček v zimě žlutý, v létě načernalý a oko temnohnědé. Hlava i šíje jest popelava, zadeček i ramena jsou šedohněda s proužky světlejšími; níže před ocáskem jest zadeček pestrý, totiž skvrnami černými a bílými pokryt. Hrdélko jest přímo u zobáčku bílé, trochu níže však skvrnami černými zdobeno, jež v létě tak se rozšíří, že má pak barvu všecko černou; hruď jest uprostřed šedobílá, po stranách trochu nažloutlá, chustřice bílá; nohy jsou černochnědy. Krajiní letky mají barvu černou, prostřední sněhobílou a vnitřní hnědou s obrubami světlejšími; krycí péra křídel jsou také bílá. Rýdovací péra ocasní jsou bílá a mají konečky černé, ale prostřední péra jsou naopak černá a jen na vnější pápěři mají barvu bílou. Velikost táž, jako naší pěnkavy. Samičky mají barvy vesměs trochu bledší.

Povahou i pohyby se pěnkava podhorní našim druhům téhož rodu podobá až na to, že jest ještě trochu čilejší a obratnější, ale také bážlivější. Menší hejna po dvanácti, patnácti těchto ptáčatech sedají na kamenech a hrotech skalních, na něž se i pak zase oklikou vracejí, když je byl člověk vyplašil. Zpěv jejich není než nepatrné, ale nikoli nepříjemné cvrlikání, trošinku zpěvu jikavcovu podobné. Potravou jim jsou po přednosti

hmyzové poletující, pak semena různých bylin, na př. konopě, kopřiv, máku, jitrocelu a stromů jehličnatých. V zimě jim ovšem v horách zle bývá; slétají se pak v nížiny a zvláště se z pravidla kolem hospicův objevují, kdež si zkřehlé hmyzy, roztroušená semena sbírají a kdež je také uníší a obyvatelé horských samot rádi krmívají. Pak ovšem vrozené bázně a přílišné ostražitosti na jevo nedávají. Hnízdo počínají stavěti již v měsíci dubnu; budují si je ve štěrbinách skal a zdí z mechu, z trávy a perím anebo srstí je vystylají. V měsíci květnu v něm bývá pět bělostných vajíček, z nichž se již po čtrnácti dnech mláďata líhnou. Prve než vypelichají, mají mladé pěnkavy podhorní barvy podobné, jako staré samice, zejména pak není na hrdélku nikdy skvrn černých; staří je krmí vesměs jen hmyzem.

V zajetí dostávají touž potravu, jako naše pěnkavy; i jim někdy trochu strouhané housky a sekaného masa k ní přidati dlužno. Přátelé podobných pěvců se jich však zřídka kdy u některého ptáčníka dopídí.

Stehlík (*Fringilla carduelis*, L.).

Tab. XXVI., a.

Ubratný, čiperný a opatrný stehlík náleží k nejpěknějším našim pěvcům nejen proto, že má perí pestré, vždycky čisté a pěkně uhlazené, ale i pro ladnost pohybů svých, pro čilou a vůbec roztomilou svoji povahu. Lítá lehce a rychle drahou vlnitou, dobře umí i po tenkých větvíčkách šplhati, ba rád se na nich houpá hlavou dolů jsa zavěšen. Jen na zemi houpkuje trochu nemotorně. Je smělý, lstivý a neposeda; rád jiná ptáčata škádlí, ale člověku se opatrně vyhýbá.

Poskakuje-li po haluzích, útlým tílkem svým kroutí a vypíná se, jakoby dobře věděl, že jest ptáče švarné.

Kuželovitý, ale podlouhlý a ostrý zobáček jeho jest narudlý, jen na konci temnější a oko hnědé. Kolem zobáčku jest obličej všecek rudý, karmínový a jen uzdičky jsou černy; také na temeni a v týle jest hlavička černá a dolů na krček se odtud vinou dva rozbíhavé obloučky téže barvy. Skráně mají barvu bílou, šije hned za černými obloučky bělavou, trochu nahnědlou. Zadeček jest žlutohnědý, nad ocáskem šedohnědý. Hrdélko jest bílé, bruď nahoře nahnědlá, po stranách ještě trochu tinavší, ale uprostřed bílá; i bříska má barvu bělavou. Krátké, statné nožky jsou rudohnědy. Černé křídlo jest ohnivou, žlutou skvrnou podélnou zdobeno; letky mají vesměs bílé konečky. Také ocásek má barvu černou, ale i rýdovací péra mají konečky bílé a dvě nebo tři krajní z nich mimo to i na vnitřní pápěři po podlouhlé skvrně bílé. Ptáci staří mívají v týle nepatrnou skvrnu rudou a bříska trochu zažloutlé. Délka těla jest 13 cm, šířka 22 cm a délka ocásku 5 cm. Samičky bývají trochu menší, ale po barvě je rozezná jen oko zkušeného ptáčníka; mezi hnědými stranami hrudi mají široký bílý pruh a také hlavička jejich nemá tolik barvy červené.

Náklad: m. 1. lempkyho v Praze a u Freytaga v Berlíně

Chromolitogr. Augusta Osterrietha ve Frankfurtě - M.

a STEHLÍK (FRINGILLA CARDUELIS, L.)

b. ČÍŽEK (FRINGILLA SPINUS L.)

c ZVONOHlíK (FRINGILLA SERINUS, L.)

Čím víc kde stromů listnatých a zvláště ovocných, tím hojnějším počtem se všude stehlíci objevují. U nás jsou ptáky stálými, přebývají v zahradách a hájích, v houštinách polních, na krajích lesů horských, ale nikdy v lesích jehličnatých anebo v rozsáhlých, temných borech. Žijí nejen po celé Evropě až do středního Švédska, ale i v Asii až v Sibiři, v severní Africe a na ostrovech kanarských. Nejmilejší jich potravou jsou semena lopuch a bodláků, jež si podlouhlým svým zobáčkem obratně z povadlých květů vybíratí umějí, na statnější úbory bodlákové sedajíce; i semena všelikeho jiného býlí, lnu, máku, řepky, locik, semena bříz a olší zobají, z jara pak i měkké, drobné členovce požirají, ale větších hmyzů se bojí. Zarytí nepřátelé ptactva je pomlouvají, že prý semena bodláčí roznášejí a po polích roztrousiti pomáhají; ale i kdyby se jich ani netkli, zajisté že by nepřišlo na zmar ni jediné, ježto jich roznese a rozptýlí vítr mnohem víc, než jich stehlík maně ze zobáčku utrousí.

Veselý a hlučný zpěv stehlíkův, ačkoli složen po většině jen z několika rychlých trillků beze všeho umění ve sloky skládaných, pěkně se poslouchá. Ať na větví sedí ocáskem potřepávaje, ať poletuje, pěje stehlík od rána do večera a to po celý téměř rok; ovšem i on umlká tou dobou, kdy pelichá. Volavý hlas jeho zní, jako „stilit“ anebo „stiglit“, také jako „cif lici ci“; letí-li, pokřikuje nejčastěji „piklnik“, je-li rozčilen, volá „réréréré“ a v nebezpečí druhům svým slabikou „mai“ výstrahu dává.

Na stromech listnatých až skoro u vrcholu si hnízdo staví. Má podobnou úpravu, jako hnízdo pěnkvů a bývá zavěšeno nejčastěji na větví vidličnaté; samička je velmi dovedně a důkladně ze stebel, z kořínků, z lišejníků, z mechu, ze vláken rostlinných, z přediva hmyzího sama utkává a uvnitř čmýří plodů bodlákových, žíněmi a štětinami pěkně vystele. V měsíci květnu v něm bývá až pět vajíček bledé barvy modravě zelené s řídkými tečkami fialovými a se skvrnami i čárkami narudlými, rudohnědými a načernalými, jež někdy na pouku ve věneček sestaveny bývají. Samička na nich sedá sama a sameček jí pak jen písklata hmyzem krmíti pomáhá. Mladí stehlíci mají na hlavě, na hrudi, na zadečku a na bocích barvu šedožlutou s kulatými skvrnami šedohnědými, jichž nejvíce jest na hoře před ocáskem; že nemají na hlavě ještě barvy rudé ani černé, lze je poznati jen po ocase a po křídlech, na nichž skvrny bílé a žluté již velmi záhy naznačeny bývají. Vyvedše je, toulají se s nimi staří po zahradách a hájích; počátkem podzimku se jednotlivé rodiny slétnou u větší hejna a luhy našimi poletují, ale na zimu se zástup takový zase rozdělí ve tlupy menší, jež se pak letních bytů svých již příliš nevzdálí.

Ježto stehlík zajatý téměř ani zpívati neustává, náleží k těm několika ptákům, jež lidé chovají ve kleci nejraději. Jindy jej lapali na čihadlech; teď však jej spíš jen chytají do ok, na vějičky a v sítě. Ve kleci si záhy

zvykne; za potravu mu dávají mák a semena lesknice kanarské, ob čas trochu semene lněného, semence, plodů bodlákových, kousek ovoce, svěžího listu lociky, salátu polního a j. Nejlépe zpívají stehlíci mladí, již byli z hnízda vybráni, doma vykrmeni a vychováni; i zpěv kanárčí napodobiti, ba písničky šveholiti se naučí. Známo, že stehlíci i ve kleci vajíčka snášejí a mladé vysedí; také se s jinými pěvci příbuznými páří. Mají-li všeho dosti, žijí zajati kolik let; s jinými ptáky v jediné, větší kleci dobře se shodnou. Ptáčníci rozeznávají několik druhů stehlíků, již se však jeden od druhého podstatnými znaky neliší; největší jsou a nejpěknější barvy mají stehlíci z Evropy severovýchodní. Nevisí-li klec jejich na místě světlém a nejsou-li pečlivě ošetřováni, i naši stehlíci již po prvním pelichání ohnivých barev pozbudou; nikdo nechť neopomine dávat jim často plodů bodlákových a pověsiti klec alespoň z jara i tou dobou, kdy pelichají, na místo výslunné a vůbec tam, kde čistý vzduch. Přese všecku péči však jim v zajetí peří vždycky trochu vybledne.

Také se naučí rozmanitým kouskům podobným, jakými kanáři člověka tak pěkně pobaviti dovedou.

Čížek (*Fringilla spinus*, L.).

Tab. XXVI., b.

V měsících říjnu a listopadu bývá v houštinách olšových a v hájích březových viděti na tisíce čížků, již v haluzích šplhají po potravě slídíce a na větvích se jako sýkorky houpají. Jsou to ptáci obratní a tak čilí, že sebou jen v té chvíli nevrtní, kdy mají semínko, drobného broučka v zobáčku a k tomu se chystají, aby jej pohodlně pozřeli. Lítají lehce, poměrně dosti rychle a rádi se vzhůru do výše vznášejí; i na zemi jsou obratnější, než na př. stehlíci. Také jiných ptácat neškádlí a dobře se s nimi snášejí; člověka se příliš neobávají, směle vyčkají, až se k nim přiblíží, ba mají se k němu s důvěrou.

Čížek má hlavičku na čele a na temeni černou, uzdičky šedé, líce a obloučky nadoční žlutozelené, oko hnědé a dlouhý, ostrý zobáček žlutavý, trochu narudlý a na konci načernalý. Šíje, ramena a zadeček mají také tmavou barvu žlutozelenou, ale jednotlivá pírká zvláště na hřbetě mají světlejší, žlutavé proužky po ostnech. Hrdélko jest přímo pod zobáčkem načernalé, hruď jest pěkně nažloutlá, po stranách světlejší a černými proužky zdobena, břicho jest bělavé, ale dole před žlutou chustřicí podélnými čárkami černými poseto. Nožky jsou šedohnědy a mají na prstech krátké, ostré drápy. Krycí péra křídel jsou načernalá, až černá, mají žlutavé obruby a žlutozelené konečky, jež na křídle složeném ve dva nazelenalé proužky příčné splývají. Černoohnědé letky jsou pruhy žlutozelenými zdobeny; od čtvrté až do poslední mají všecky vnější papěr z části pěkně žlutou. Rýdovací péra ocasní kromě dvou prostředních, černo-

hnědých jsou u korene až na černé ostny žlutava, na koncích černá. Tělo má délku 12 cm, šířku 22 cm; ocásek má délku jen 4.5 cm. Samička má hrdélko bělavé, bez černé skvrny, jest na hlavičce i na zadečku spíš jen šedozelena, na krčku a na hrudi našedivělá a jen volátko, pak boky mívá trochu do žluta. Bělavé břicho jest černými proužky po ostnech jednotlivých pírek zdobeno. I křídla a ocas mají barvu trochu bledší.

Na rozdíl od stehlíka přebývá číž, čiž neboli čížek v létě spíš jen v lesích jehličnatých zvláště ve krajinách hornatých; žije v Evropě celé. Náleží k těkavějším našim ptákům přelétavým; na podzim přicházejí k nám hejna čížků z krajín severních a pak se s našimi čížky krajem toulají, zvláště do olšin a do houštin březových zalétajíce. Nemají-li dosti potravy, jen málo jich tu na zimu zůstane; většina jich odletí do Evropy jižní, odkudž se k nám v březnu a v dubnu zase navrátí. Potravou jejich jsou semena stromů, zejména olší, bříz a stromů jehličnatých. pak semena konopě, bodláků, máku a řepky, mladé, křehké pupeny a svěží lístky; jen v létě si po stromech menší hmyzy a larvy i kukly jejich. drobné housenky a mšice sbírají. Zpívajíce samečkové všelijak sebou krouť, ve vzduchu krouží nebo si i vzhůru povyletí a dolů se s peřím naježeným snášejí; cvrlikají a štěbetají horlivě, dosti příjemně a každou sloku zpěvu svého vždycky šveholen „dilediledé“ ukončí. Nejveseleji zpívají samečkové v měsíci dubnu, než hnízdo stavěti počnou. Volavým hlasem jejich jest „didi didlaj“ anebo krákoravé „trete teteretet“.

Jindy lidé věřili, že prý si čížek umí stavěti hnízdo neviditelné; neznalíť ho z příčiny dvojí. Sameček si je totiž spolu se samičkou buduje na jehličnatých stromech, zejména na smrcích a jedlích někde poblíž vody rostoucích u značné výši a v hustých koncích haluzí kmenu vzdálených, mezi menšími letorosty v jehličí pečlivě je ukrývá; mimo to načnou za jaro hnízd několik, až konečně jedno dodělají na dobro a také v ně teprve vajíčka snášejí, tak že člověk náhodou odkryje spíše ještě deset hnízd odpolu hotových a prázdných, než jedno s vajíčky. Bývají upletena z větviček, z mechu, ze stebel, z venčí zvláště z křovitých lišejníků, z přediva hmyzího a uvnitř čmýřím rostlinným, srstí, vlnou pěkně vystlána; vlnu čížek dříve zkypří, rozedere tím způsobem, že si chomáček uožíčkami přidrží a zobáčkem roztrhá. Počátkem měsíce května snese samička po prvé, koncem června pak po druhé pět, šest namodralých anebo nazelenalých vajíček s rudohnědými a krvavými čárkami a body; na pouku bývá věnceček skvrn větších. Samička sedí na nich jen asi třinácte dní a sameček ji při tom velmi horlivě krmí. Mladá čížata mají podobnou barvu, jako samička, ale přece spíše žlutou a temné proužky po těle menší.

Málokterý pták zpěvavý oželí tak snadno svobodu, jako lehkomyšlný čížek. Bývá však chován zajat spíše pro veselou, čtveráckou svoji povahu,

než pro zpěv nepatrný; kromě té doby, kdy pelichá, cvrliká celý rok. Jsa uceliv, i různé kousky provádí, čerpá si ve džbírku vodu atd., ale po jiných pěvcích šveholiti se nenaučí. S jinými ptáky může býti chován ve kleci jediné, ježto se zrovna tak s nimi dobře snáší, jako venku v přírodě. Dá se suadno lapiti na vějičku, do ok, do tenátek i do poklopce a záhy si v zajetí zvykne; má-li potravy s potřebu, dáváme-li mu máku, řepky, rozmělněného semence a ob čas semínek březových aneb olšových, žije zajat i deset, dvanácte let.

Pěnkava citronová (*Fringilla citrinella*, L.).

Z jižní Evropy rozlétla se v letech nedávno minulých po západních Alpách, pak po některých pohořích německých, zejména po Černém lese pěkná pěnkava citronová. Původně měla domov svůj jen v hornatých krajinách Italie, odkudž se v létě do střední Evropy toulávala; ale konečně přivykla i jarnímu podnebí řečených krajin tou měrou, že se tam usídlila trvale ovšem jen jako pták stěhovavý, ježto na zimu v teplejší končiny, po většině v bývalou vlasť svoji zalétá. V Čechách jí po tu chvíli neviděl nikdo.

Přebývá v pasekách, v horském mlází, na kraji lesů v řidších houštinách zvláště na úbočích skal k jihu obrácených, hluboko v lese však nikdy; hnízdí se všude ještě tam, kde stromy a keře rostou. Jen je-li nepohoda, i s hor v údolí se uchýlí a v zimních bytech ráda výslunných nížin vyhledává.

Zobáček má kratší a tlustší než čížek, barvy šedohnědé; oči jsou hnědy. Hlavíčka jest na čele a kolem očí žlutozelená, na temeni olivově zelená; uzdičky, šíje a líce jsou sedy. Zadeček má barvu zelenavě hnědou, nad ocáskem však pěkně žlutozelenou. Hrdélko a hruď mají světlou barvu žlutozelenou, břicho spíše nažloutlou; nožky jsou světle hnědy. Obojí krycí péra křídla mají na koncích bledé, žlutozelené obruby, jež na křídle složeném ve dvě světlých proužků splývají; načernalé letky mají lem nažloutlý, rýdovací péra ocasní jsou také černá, obě krajní mají uzounkou obrubu bělavou, ostatní širší okraj žlutozelený. Tělo má délku jen 12 cm, šířku 23 cm, ocásek délku 5.5 cm. Menší samička má barvu kalnější, spíše do šeda a krycí píra hřbetní mají hnědé, píra po bocích šedé proužky na ostnech.

Čiperné, obratné, ale plaché tyto pěnkavy poletují téměř celý den po haluzích stromů, na zemi však je uvidíš zřídka kdy, ještě nejspíše pak, hledají-li si tu potravy. Živí se semeny stromů jehličnatých i rostlin alpských, jich pupeny, květy a v létě drobnými hmyzy; nejmilejší jich lahůdkou jsou prý čmýřitá semena zlatokvěté pampelišky. Líbezný zpěv jejich složen z příjemných hvizdův a z jasného cvrčení; jedna sloka jeho zní zrovna tak, jako zpěv zvonohlíkův, jiná jako štěbetání stehlíkov

Nákladem F. Remeslyho v Praze a G. Freytaga v Lipsku.

Chromolitogr. Augusta Oeternstha v Frankfurtu n. M.

a JIŘICE HORNÍ (FRINGILLA FLAVIROSTRIS, L.)

b JIKAVEC (FRINGILLA MONTIFRINGILLA, L.)

c ČEČATKA OBECNÁ (FRINGILLA LINARIA, L.)

d SKŘIVAN PODHORNÍ (ALAUDA ALPESTRIS, L.)

a třetí zase podobna jest oběma zároveň. Volavým hlasem samečkovým jest „zyb zyb gyb“, pak také tichounké „dyté dyté vit“. A za nedlouho po tom, kdy se z jara ozývati počne, mívá páreček pěnkav hnízdo hotovo. Robí si je ve zkřivených větvích zakrnělých stromků jehličnatých, někdy i pod střechou osamělé salaše dosti uměle ze stebel, z mechu a lišejníků, uvnitř pak je čmýřím rostlinným, srstí a peřím vystelou. V měsíci květnu snese v ně samička čtyři, pět zelenavých vajíček, většími i drobnými tečkami šedorudými a černohnědými posetých; mladé pěnkavy mají barvu šedozelenou, na krajích pírek bleďší. Vyvedše je, staří se s nimi krajem toulají a v říjnu ze střední Evropy na jih, z hor v nížiny a doliny se stěhují; v březnu a v dubnu se zase vracejí na místa, kde se byli loni hníždili. Že si ve kleci brzo zvyknou, dlouho zajati žijí a záhy zkrotnou, přátelé pěnkav jižní tyto pěvce rádi doma chovají; také s jinými ptáky, příbuznými dobře se snášejí. Spokojí se rádi i štipcem máku nebo řepky také trochu svěžích bylin, na př. ptačince jim ob čas dáti dlužno.

Čečatka obecná (*Fringilla linaria*, L. & Temm.).

Tab. XXXIX., c.

Spolu s čížky zavítají k nám v houštiny březové za dnů zimních některým rokem ohromná hejna čečetek neboli čečatek, také borovkami a nesprávně i jiřicemi řečených, ptácat veselých, hbitých a málo bázlivých. Podivno, jak upřímně k sobě členové jedné tlupy na vzájem lnou; chytíš-li jedinou čečatku buď živou, buď mrtvou, všechny ostatní bez odporu dají se ti lapiti, pobiti s ní! Ani nejmenší mrzutosti, ni sváru v takovém hejně nebývá.

Ostrý a na špičce trochu se stran smačklý zobáček má barvu černohnědou, oči také temnohnědou. Hlavička jest na čele nasedivělá, nad očkem bělavá, na temeni karmínově rudá; uzdičky jsou černohnědy. Nahoře má tělo barvu šedohnědou s podélnými proužky temnějšími, přímo nad ocáskem bělavou, ale na podzim a na jaře růžovou. Hrdélko jest hned pod zobáčkem černohnědo, dole světle karmínové, hruď i břicho mají touž barvu, ale bleďší a málo růžové boky jsou podélnými proužky hnědými posety; nožky jsou rudohnědy. Křídlo jest zdobeno dvěma příčnými pruhy barvy žlutavě bílé; tři krajní letky jsou všech ostatních delší. Nepatrné tilko má délku 11 až 15 cm, šířku 23 cm a ocásek zděli asi 55 cm. Samička má nahoře na hlavice skvrny menší a světlejší, z pravidla jen rudožluté, hruď bělavou a tělo i nahoře vůbec bleďší.

Druhdy dělivali tento druh ve dva po barvě zadečku nad ocáskem; samečkové jednoho z nich (*Fringilla rufescens*, Sav.) mají tam jen z jara barvu karmínovou, samičky rudožlutou se skvrnami hnědými, kdežto samečkové druhého z nich (*Fr. borealis*, Vieill.) tam i z jara, i na podzim barvu růžovou, samičky bílou s proužky hnědými mají.

Domovem čečatek jsou rozsáhlé březové lesy v nížinách a údolích krajin severních, kde ještě jen břízy rostou. Neurodí-li se však semen březových, co by jich pro ohromné zástupy těchto pěvců stačilo, přilétá k nám ovšem menší jich část někdy již počátkem listopadu, aby si tu po březových hájích jader hledaly a s čížky o ně se dělily. Jen na noc se ve vyšších houštinách trnitých ukrývají. Pěkná jest podívaná na štlhlé větve březové, po nichž usazeno plno čečatek, obratnými zobáčky semínka ze šištic vybírajících. I jádra olšová rády zobají; kromě nich se živí semeny trav, bodláci a všelikého býlí, máku, lnu, řepky, ovšem ale jen v zimě, kdežto ve vlasti své, kamž se od nás asi v březnu navracejí, hmyzy po stromech si sbírají a zvláště komáry lapají, jichž v severních lesích za teplejších dnů jarních a letních míhají se vlhkým vzduchem hejna ohromná.

Tam se také z jara nejhluchěji ozývá volavý hlas samečků, jenž zní jako „čet čet“ a po němž prý se čečetce i u nás jména dostalo; také „dý dý dý“ volají. Nejhorlivěji zpívají, kdy samičky na vejcích sedí; zpěv jejich složen z obojích těch zvuků, jimiž na se volají, spojených něžným cvrlikáním a ukončených švitořivým trilkem. Hnízdo si robí v haluzích nízké, zakrnělé břízy; ale kdežto v cizině čečatky poletují vždycky jen v houfech, hnízdí se doma po různu, tak že na každém stromě sotva jedno bývá hnízdečko. Má podobu mísky, jest na podkladu z větviček podobně jako hnízdo konopčino ze stebel, lišejníkův a srsti utkáno, uvnitř peřím pěkně vystláno a mívá v sobě z jara tři až pět vajíček zelenavě modrých s drobnými skvrnkami rudohnědými. Mladé čečatky jsou podobny k dospělým samicím, ale mají peří ještě světlejší, beze skvrn rudých a karmínových. Ačkoli není zpěv jejich příliš líbezným, bývají přece chovány zajaty; mají-li všeho s potřebu, žijí ve kleci šest až osm let, ale sotva byly v ní po prvé vypelichaly, růžové barvy na hrudi a bříšku pozbudou. Zkrotnou velmi záhy a hned se do potravy dají; krmíme je po většině mákem, k němuž trochu semence přidáno. I s jinými ptáky příbuznými je možná chovati zajaté ve kleci jedině. Jakož bylo již shora řečeno, není s velikou obtíží schytati celé hejno, polapí-li člověk z něho čečatku jen jedinou; ptáčníci je chytají také tím způsobem, že na šňůru či na dlouhé bičístě vějíčku upevní a v hejno ji bijí, tak že jim hned několik ptácat na ní uvázne. Někde čečatky i proto chytají, aby je jedli.

Čečatka severní (*Fringilla canescens*, Bp.)

podobá se druhu prve popsanému tou měrou, že ji někteří jen odrudou jeho pokládají.

Bývá trochu větší, než čekatka obecná. Zobák má barvu nahoře hnědou, vezpod žlutou, oko barvu temnohnědou. Illavička jest na čele a na temeni ruda, ale jen v létě; zadeček má všecek barvu našedivělou, přímo nad ocáskem však trochu růžovou a každé pírkó jest zdobené podélným proužkem temnějším; krček i hruď mají barvu růžovou, bříska šedobílou. Letky i rýdovací péra ocasní jsou trupu tmavší; nožky jsou hnědy. Samička nemá v létě hrudi růžové; trup jest vezpod všecek bílý a jen po bocích má proužky tmavší. Na podzim však i samičkám i samcům peří až na hnědé skvrny do běla vybledne, ba nahoře přímo nad ocáskem bývá sněhobílé.

Veliká tato čekatka se menší své příbuzné povahou, zvyky a způsobem života vůbec téměř rovná, ale jest i ve chladnějších zemích střední Evropy hostem mnohem vzácnějším. Přebýváte v polárních krajinách, v nejsevernějších končinách Rusi a poloostrova skandinávského, pak zvláště v Gronsku, odkudž za velikých mrazův, ale zřídka kdy do Anglie, do Belgie a do severní Francie zalétá. I ve mrazivých krajích Sibíře a v severní Americe má domov svůj.

U nás jí ovšem snad ani ve kleci neuvidíš, ačkoli si v ní záhy zvykne. ba i vajíčka snáší a mláďata vychová. Také prý se nedá tak snadno polapiti, jako známější její příbuzná.

Jirice obecná (*Fringilla cannabina*, L.).

Tab. II., b.

K nejhezčím a pro pěkné barvy i pro líbezný švehol nejoblíbenějším pevcům této čeledi počítáme jirici, také jiričkou, konopkou neb i konopáskem řečenou. Vlasti její celá Evropa od chladných končin severních až po moře středomoří; i v západní Asii. v severní Africe a na ostrovech kanarských žije. U nás jest skoro vsude hojna; přebývá na krajích lesů, v houštinách polních, v hájích poblíž luk a rolí, v lomech, na vlnicích a v zabradách, nejraději však ve mladých hájích jehličnatých.

V létě má sameček zobák šedý, oči temnohnědé, hlavičku na čele pěkně karmínovou, v týle popelavou s temnějšími proužky po ostnech jednotlivých pírek, nad očima i kolem zobáčku bělavou, trochu nažloutlou. Zadeček má barvu skořicovou, ale každé pírkó má světlejší obrubu; nad ocáskem jest bělavý. Hruď jest pod bělavým, nahnědlými proužky zdobeným hrdélkem karmínově červená, ale na podzim bývá pěkná tato barva nažloutlými okraji pírek zakryta buď z části, buď docela; bříska má barvu bílou, boky rudohnědou s podélnými skvrnami šedohnědými; nožky jsou černo-hnědy. Nahnědlá krycí péra křídla mají světlejší obruby, jež na křídle složeném ve dvě jasnějších proužků příčných splývají. Veliké letky jsou černo-hnědy, ale mají světlé obruby, na letkách krajních až bílé; i černo-hnědé letky vnitřní mají široké okraje světlé barvy skořicové. Rýdovací péra ocasní jsou černá, ale mají obruby bílé, jen u obou per prostředních světle hnědé; krajní péra mají vnější papěr bílou. Tělo má délku 13 cm, šířku 23 cm; délka ocásku jest 5.5 cm. Samička nemá po těle ani pírka červeného; hlavička její jest na temeni šedohnědá, na lících bělavá, zadeček

i krycí péra křídel mají barvu rzivohnědou, ale každé pírko jest zdobeno lemem rzivožlutým; hruď jest světle hněda a poseta podélnými proužky temnějšími, břicho jest bělavé.

Kromě té doby, kdy mají mladé, toulají se čiperné, těkavé, ano bázlivé konopky krajem vřdycky v menších tlupách; neznají sváru ani tou dobou, kdy se hnízdí, což jest zvláště u samečkův úkazem dojista vzácným. Rády sedají na vrcholcích nevysokých stromů, zvláště zpívají-li; lítají rychle. lehce a drabou klikatou, někdy se do kola točí a chtějí-li na haluz usednouti, chvíli se nad ní vznášejí. Na zemi skácou dosti obratně, majíce hlavičku i hruď při tom vztyčenou. Zkušené ptáčníci mají konopku za nejlepšího zpěváka z těch, již se zrním živí. Samečkové si vesele prozpěvují nejen v létě, ale i na podzim, ba někdy se luzná jich písnička ozve i za jasného dne zimního, kdy se ostatním našim stálým pěvcům mrazem zkrchlým ani do hlaholu nechce. Bujný, nadšený jest zpěv jejich však z jara, již v březnu, kdy se teplem paprsků slunečních všecka příroda ze spánku zimního k novému životu probouzí, kdy také pěvcům hrdélko zase se otevírá, aby radostnou, hlučnou písni mladé jaro přivítali, kdy konopkám hruď všecka ohněm se rdíti počíná. Líbezný, známý zpěv jejich složen ze hvizdů různé výšky a z rozmanitého šveholu; sameček jej počíná vřdycky zvučným „gek gek.“ Také po jiných příbuzných ptáčatech se štěbetati naučí. Jen tou dobou, kdy lačným mláďatům potravu o přítrž snášeti musí, na čas zpívati přestane. Volavý hlas jeho zní jako krátké, drsné „gek“ anebo „gekr“ několikráte opakované; uzří-li co podivného, i táhlé „lý“ k němu přidává a je-li poplašen, zvolá „jék,“ prve než na nejvyšší letorost bližšího stromu uletí.

Konopky se živí semeny olejnatými i mouchými. semeny býlí i rostlin pěstovaných, zvláště řepy, řepky, máku, lnu, pak jitrocelu, trav, pampelišky, bodláku a lopuchy; semene konopného nepožívají tolik, aby právem po něm měly jméno své. Všecko zrní si ve volátku rozmočí, prve než je polknou. I mláďata krmí semeny změkklými. Hnízdí se dvakrát i třikráte do roka, a vždy a vždy jen v témž kraji, v němž se byly jednou usadily. První hnízdo bývá hotovo koncem měsíce dubna; zavěšují si je nepřilíš vysoko na mladých stromcích jehličnatých na krajích lesů, v houštinách polních, pak v trnitém křoví, ba i v živých plotech, z větviček, kořínků, ze stebel trav, z pýru, mechu a vřesu je uplétají a žíněmi, vlnou a srstí vůbec vystelou. Samička v ně snáší čtyři, pět nazelenalých vajíček s tečkami a skvrnami šedorudými a načernalými; sedá na nich sama a lne i k nim, i k holátkům svým takovou láskou, že se na hnízdě i do ruky dá chytiti. Mladé jirice se jí podobají, ale samečkové mívají na zadečku bledší barvu skořicovou a kolem krčku bělavý obojek; karmínové skvrny na čítku a na hrudi se jim objeví, až když byli po druhé vypelichali.

Zpívají však hned po prvním pelichání a slabounký švehol jejich ozývá se kolem hnízd již za jasných, teplejších dnů prvního podzimku v jich životě. Vyvedše mláďata poslední, poletují s nimi staré konopky krajem, v srpnu se jednotlivé rodiny shluknou u veliké zástupy a s jinými ještě pěvci příbuznými buď trochu k jihu, buď naopak směrem na sever se toulají.

Že náležejí k nejoblíbenějším zpěvákům, lidé mají ve kleci jirice velmi rádi, ba není přítele podobných pěvců, jenž by jich doma nechoval. Zvláště pak mláďata ze hnízda vybraná a močenou houskou, strouhaným žloutkem a močenou řepkou vykrmená bývají velice učeliva, dovedou zpívat po pěnkavách, kanárech a skřivanech, ba naučí se alespoň z části napodobiti tlukot slavičí: červených pírek na čele a na hrudi nemají však nikdy. I dospělé konopky ptáčnicki do ok, na vějičky, do poklopců nebo na humencích lapají, ale podaří se jim to snáze v zimě, než kdy jindy; čím starší, tím jirice bázlivější a opatrnější. Také si staří ptáci ve kleci sotva zvyknou, a stane-li se tak časem přece, vždycky plaší a divocí zůstanou. Přes to i ve kleci někdy mladé mívají; také se sameček konopásek s kanáříci páří; známo, že mláďata z vajíček takové samičky vyhlídlá velmi pěkné barvy mají a ve zpěváky znamenité dorostou. I dospělí samečkové pěkné barvy karmínové v zajetí znenáhla pozbudou; říkají sice, že prý jim opět pírká rudá narostou, mají-li pelichajíce ve kleci kromě obvyklé potravy své trochu mladých, křehkých větviček stromu jehličnatého, ale sotva to asi pravda jest. Za potravu dávají konopkám semena řepky a lesknice, mák, ob čas trochu semence a svěžího, zeleného ptačince. Mají-li všeho dosti, žijí kolik let zajaty a zpívají pilně po celý rok, zvláště jsou-li s jinými pěnkavami chovány ve kleci jediné; dobře se s nimi snášejí.

Jirice horní (*Fringilla flavirostris*, L.).

Tab. XXXIX., a.

V severních končinách Evropy a Asie zase hojnější jest jirice horní, pták našich konopek čipernější, ale také bojácnější. Umí lítati, na zemi hopkovati rovnou obratností jako jirice naše, ale zpěvem se jí nevyrovná, beze vsí umělosti, ale hlasitě cvrlikajíc a vesele štěbetajíc. Volavý hlas samečkův zní jako chraptivé „jék jék jék“; někdy i rychle „šešej“ opakuje nebo si zdlouha „ďaj“ zavzdychne.

Podobá se trochu konopce i čecatce, ale liší se od obou voskovou, žlutou barvou krátkého svého zobáčku; oči jsou temnohnědy. Růžové barvy se u samečka dopídí jen na zadečku nad ocáskem, ale i tam mají bělavá pírká jen slabounký ná-

dech narudlý. Uzdičky jsou hnědy, líce i proužky nad očima žlutohnědy. Hlavice má nahoře také barvu žlutohnědou, ale každé píčko má na ostnu proužek temnější; jen v týle a na šíji jsou píčka trochu bledší. Jinak má tělo nahoře touž barvu, jako hlava, vzepod na hrdélku světle rzižlutou, na hrudi a po bocích bledší, hnědožlutou s podélnými skvrnkami temnějšími, uprostřed na břišku sněhobílou; lýtka jsou žlutava, nártý šedohnědy. Krycí péra křídel jsou vesměs hněda a každé píčko má lem světlejší, nažloutlý; veliká krycí péra mají i bílé konečky, jež s bledšími obrubami na křídle složeném vo dvě světlejších proužků příčných splývají. Letky mají barvu černohnědou a bledé, až bílé obruby. Samičky nemají na zadečku před ocáskem pírek červenavých. Délka těla jest 13 cm, šířka skoro 23 cm, délka ocásku 6·5 cm.

Z domova svého, ze skalnatých krajín severních, kde nanejvýše nízké křoví chladnou zemi pokrývá, přilétá k nám jiřice horní jako vzácný host asi v listopadu, kdy na jih, nejdále však do jižní Francie a do severní Italie před mrazem třesknutým prchá. A jako sem přichází s čečatkami a jinými hosty severními, tak si i u nás záhy vyhledá společníky a potuluje se po strništích a holých pastvinách s konopkami, vrabci a zvonky; leckde si i tlupa deseti, dvaceti jiřic poletuje sama. Ale nevydrží u nás dlouho; již koncem února je zase touha po vlasti pudí na sever. Také jiřice horní se živí semeny zvláště olejnatými, vůbec pak se způsobem života od konopky valně neliší.

I hnízdo si podobné robí, ale bývá uvnitř trochu tlustší vrstvou pírek a srsti vyloženo, z pravidla na zemi v houštině nebo v kamení a jen výjimkou na větvích křoviny ukryto. Ze pěti nebo šesti zelenavých skvrnkami fialově šedými a hnědými pokrytých vajíček líhnou se mláďata, jež se barvou poří záhy starým samičkám podobají. Ve kleci jich snad ani lidé nechovají, ježto se chatrným zpěvem svým konopkám nevyrovnají a také barvy zvláště růžové hned po prvé v zajetí vypelichavše pozbudou. Ani není tak snadno lapiti je, ježto jsou nesmírně bázlívy a ostražití; ve kleci si pak ovšem přece za krátko zvyknou, jsou-li krmeny touže stravou, jako jiřice obecná.

Zvonohlík (*Fringilla serinus*, L.).

Tab. XXVI, c.

Z našich ptáků nejbližším příbuzným cizokrajného, ale zdomácnělého u nás kanára jest zvonohlík, zvoneblík neboli semenáček. U nás v Čechách jest posud ještě dosti vzácným, a není divu; jestiž původní vlasti jeho jižní Evropa a Malá Asie, odkudž se teprve v nynějším století stěhuje alespoň na léto také trochu na sever a severozápad. A přibývá jich u nás, zvláště ve východní polovině vlasti naší zvolna sice, ale stále i teď; v některém kraji se lidé ani nepamatují, že by je byli kdy viděli, až se tu pojednou na jaře objevili

a od té chvíle rok jako rok sem s prvním teplejším větříkem jarním přilétají. Nejmilejším jich obydlím jsou sady ovocné poblíž zahrad zelinářských a proto jich také někde víc, jinde málo; i v řidších hájích, na krajích lesů, ve stromořadích, na březích řek vrbami a olšemi porostlých přebývají.

Mají zobáček krátký a tlustý skoro jako hýlové, ovšem ale mnohem menší, barvy černohnědé; oči jsou temnohnědy. Hlavička jest přímo nad ním a na lících olivově zelená, na temeni a nad očima pěkně žlutá; proužky nadoční jsou obloukem i kolem lící dolů a do předu k hrdélku prodlouženy. Jinak má tílko všude nahoře barvu olivově zelenou s temnými skvrnami podélnými, ale nad ocáskem barvu pěkně žlutou, trochu nazelenalou, vzepod na hrdélku, na hrudi i na břišku žlutou a toliko boky jsou podélnými proužky temnými posety; chustřice má barvu bílou, nohy nažloutlou a prsty jsou ozbrojeny drápy krátkými, málo zakřivenými. Křídlo má barvu tmavohnědou, ale všechny letky, z nichž druhá a třetí nejdelší, mají nažloutlé obruby; také krycí péra křídla jsou na okrajích a na koncích světlejší. Hluboce vykrojený ocas má touž barvu, jako křídla, a také v něm má každé péro rýdovací uzounký lem žlutozelený. Délka nepatrného těla jest 12·5 cm, šířka 21 cm a délka ocásku jen 5 cm. Menší samička má na zadečku barvu spíš jen šedohnědou a vzepod hojnější skvrny temné.

Z teplejších krajín se do střední Evropy navracejí již v měsíci březnu nejprve samečkové, po nich samičky. A sotva se tu trochu ohlédli, samečkové klidu nemají. Oblétují samičky, volají je úsečným „cirrlit“, vesele jim zpívají a vůbec něžně si vedou. Zpěv jejich není než zvukné cvrlikání, trochu zpěvu pěnice modré podobné; kromě té doby, kdy pelichá, zpívá sameček pilně po všeku tu dobu, kdy u nás přebývá, nejhorlivěji ovšem z jara, prve než se hnízdí, a zpívaje podivno se vrtí a kroučí: sedě na delší větvi křídla svěsí, ocásek vztyčí a otáčí se nebo jako kukačka tělo k haluzi přitiskne, pírká na hrdle zježí a ocas rozestře, buď se zase chvíli ve vzduchu jako netopýr třepotá. Zvonohlíci jsou vůbec pěvci čilí, veselí a hbití, lítají lehce drabou vlnitou a také na zemi obratně, rychle hopkují; nejraději však na vrcholcích stromů sedají. Ačkoli jsou pěvci společenští, samečkové z jara o samičky zuřivě se rvou, „sisisi“ křičíce.

Potravou jejich jsou semena trav a různých bylin, zvláště ovšem plody olejnaté.

Hnízdo má zvonohlík podobné, jako naše pěnkava, staví je zejména z kořínků, z troška mechu, stebel a srstí, peřím je vystele. Dobře je v hustých haluzích stromů nebo vyšší bouštiny umí ukryti; v zahradách si je rád na hruškách robí. V prostředních dnech dubna snese v ně samička čtyři, pět vajíček zelenavých anebo namodralých, dvojími skvrnami a čárkami rudými, totiž bledšími a tmavšími, na pouku u věneček sestavenými zdobených, sama na nich sedá a má-li hlad, zavolá si samečka, jenž ji horlivě krmí zrním ve volátku změkklým. Také mláďata hned v prvních života svého chvilích hladem pískati počnou, i musí se sameček nutně ohlížeti, aby rodině snesl semínek s dostatek. Mladí zvonohlíci mají

nahore barvu žlutohnědou s četnými temnými proužky podélnými, vezpod žlutozelenou, bleďounkou a také četné podlouhlé skvrny barvy šedohnědé. V letech příznivých hnízdí se prý tito pěvci dvakrát i třikrát do roka; vyvedše mláďata poslední, krajem se s nimi toulají a v říjnu do jižní Evropy odletí; tam pak v zimě jen s místa na místo přelétají. I je ptáčníci chytají podobnými způsoby, jako čížky a konopky; ve kleci si zvyknou poměrně záhy a bývají po většině řepkou, pak i mákem a rozmělněným semencem krmeni. Ale ačkoli záhy zkrotnou a s jinými pěvci příbuznými dobře se shodnou, ačkoli i ve kleci vajíčka snášejí a samečkové také se samičkami kanárů se páří, přece je viděti zajaté jen zřídka kdy, ježto pěkně zpívati neumějí.

Zvonek (*Fringilla chloris*, L.).

Tab. XXXIV., b.

Pták statnější a větší, než zvonohlík; také mu není ani tak příbuzným. Jak by kdo po podobných jménech českých soudil, jako spíše pěnkavám a zvláště jikavcům.

Čelo a zadeček přímo nad ocáskem mají barvu žlutozelenou, jinak však jest tělo jeho všude nahoře olivově zelené, trochu přizloutlé. Tlustý a kuželovitý zobák jest světlý, žlutohnědý, oko temně hnědé, lice popelavé. Vezpod má trup také barvu olivovou, ale trochu světlejší, než na hřbetě, na hrdélku žlutavou, po bocích našedivélou, na bříšku někdy až skoro bělavou, pod ocáskem bleďě žlutou. Krycí péra křídla jsou nahnědlá, ale na okrajích popelavá; i malé letky mají šedé okraje, kdežto načernalé letky ruční na pápěři vnější širokým lemem jasně žlutým jsou zdobeny, tak že jest křídlo na vnějším svém kraji pěkně žlutavé. I rýdovací péra ocasní mají barvu na koncích až téměř černou, ale při brku (u kořene) na pápěři vnější pěkně žlutou, na pápěři vnitřní jen nažloutlou; prostřední péra však jsou tmava téměř všecka. Krátké nohy mají barvu trochu narudlou. Délka těla jest 15 cm, šířka 26 cm, délka ocásku 6 cm. Menší samička má nahoře barvu zelenavě hnědou, vezpod šedo-zelenou, trochu do žluta. Letky i rýdovací péra zdobena jsou užšími i bleďšími obrubami žlutavými.

Známý tento pták zije všude v Evropě až do středního Švédska, v severozápadní Asii, pod Kavkazem i v Malé Asii; také u nás jest dosti hojný zvláště ve krajích úrodnějších. přebývá v hájích a lesících listnatých i smíšených, v zahradách, vrbinách, na krajích lesů. zvláště kde poblíž pole a louky, a jen lesům velkým a temným, jehličnatým a vlhkým se vyhýbá. Nejraději spává na košatých stromech ovocných. Že by byl u nás v pravdě ptákem stálým, to říci nemožno; zůstane u nás ovšem několik zvonků na zimu, ale mnoho jich uletí v kraje teplejší a je-li jich kde i v zimě hejno větší, jsou mezi nimi zajisté zvonkové z krajín severních, již se před třesnutími mrazy byli alespoň k nám utekli, již se s našimi zvonky

Malovaný F. Procházka v Praze a G. Freytaga v Lipsku

- a STŘÍZLÍK (TROGLODYTES PARVULUS, KOCH)
 b ZVONEK (FRINGILLA CHLORIS L.)
 c CHOCHOLOUŠ (ALAUDA CRISTATA, L.)

pak až do března krajem toulají. po stravě slídíce. Živí se semeny olejnatými, zejména řepkou, semencem, semeny trýzelu a ohnice, pak plody různého býlí i jedovatého; kdy však sněhem všecko jest pokryto, i zrna jalovcová, řeřábová zobají a bukvice louskají, obilím však v jen největší nouzi za vděk vezmou. Ježto tedy hospodářům neuhližují, nýbrž naopak semena všelikého býlí požirají, dojista jsou užiteční. I mláďata svá krmí zrním, jež byli prve oloupali a ve volátku chvíli měli, aby změklo.

Jsou to ptáci bázlivi a opatrní. Skoro celý den po zemi hokují; odpočívají-li, drží tělo vodorovně a peří mívají načechráno, ale sotva cos podivného, podezřelého uzbíjí, hned hlavu vztyčí a peří se jim pak k tělu přiloží a pěkně uhladí. A blíží-li se člověk, celá tlupa ze země se zdvihne, zaletí na blízkou houštinu, na strom pro druhy ostatní, aby pak všickni do dále prchli společně. Lítají rychle a do větší dálky vždy drahou vlnitou, letky střídavě roztahující a zase skládající; poblíž hnízda se rádi všelijak ve vzduchu třepotají a kroutí. Volavý hlas jejich zní skoro jako klinkot malého zvonečku a po něm jim také jméno dáno; ve příjemném, ale celkem přece nepatrném zpěvu nejčastěji se ozývají hlasy „vojd“, „gyryrr“ a „geng“. Hnízdí se nejméně dvakrát do roka po prvé v dubnu, po druhé v červnu; samička staví mělké hnízdo z větviček, stebel, pýru, z mechu sama a vystele je peřím i srstí zejména srnčí nebo jelení. Z pravidla bývá ukryto na starých vrbách, na stromech ovocných a na mladých stromcích jehličnatých vždycky v hustších větvích blízko při kmenu, někdy i ve křoví a v houštinách. Ze pěti našedivělých, málo namodralých a narudlými až i rudohnědými, krvavými skvrnami zdobených vajíček líhnou se mláďata velmi záhy; sameček krmí nejen je, ale i samičku, pokud na hnízdě sedí. Mladí zvonkové mají barvu šedozelenou s podélnými proužky temnějšími. Ježto zvonci k vynikajícím pěvcům nenáleží, chovají je lidé zajaté snad jen pro ztepilou postavu a pěknou barvu peří. Opatřiti jim potravu lze velmi snadno a také to mnoho peněz nestojí; mají-li trochu řepky, semence, krupice neb i jen strouhané housky, občas ledajakých semen, trochu bobulí jalovcových anebo svěžího, zeleného ptačince, žijí deset i dvanáct let a také ve kleci vajíčka snesou. Nemí těžko lapiti některého z nich na vějičky, do ok a do poklopců; ve kleci si také zvyknou záhy.

Na rozdíl od pěvců posud popsaných mají **vrabci** (Passerinae) hlas vesměs drsný, ba nepříjemný a štěbetání jejich zpěvem nenazve nikdo. Silné, zavalité tělo pokryto jest kyprým, hustým peřím barev prostých,

po většině jen šedé a hnědé. Hlavu mají poměrně velikou, oči bystré. zobák silný, kuželovitý a ostrý. V okrouhlých. nepříliš dlouhých křídlech druhá, třetí a čtvrtá letka jsou všech ostatních delší; ocas jest na konci buď přímo uřat, buď jen málo vykrojen. Statné nohy mají silné prsty s drápy poměrně krátkými. — Také tím se vrabci od pěnkav liší, že neumějí stavěti tak pěkných hnízd. robíce si v děrách, v koutech, málo kdy na stromech veliká hnízda jen ledajak upletená se vchodem postranním; uvnitř je však přece měkce vystlati umějí. Samička v ně snáší čtyři až i šest pestrých vajíček. sedá na nich se samečkem se střídajíc, až se ve třinácti dnech z nich vyklubou mláďata, barvou peří s počátku sanicím podobná. Staří je krmí vesměs jen měkčími bmyzy, jich larvami a kuklami. sami pak se po většině zrním živí. A pokud jsou proto užiteční či škodliví, v popise známějších tří druhů zvlášť bude vyčeno.

Vrabec domácí (*Fringilla domestica*, L.).

Tab. XXXVII., a.

Nad úvozem na roštině
švitořivý vrabčik seděl,
vukol sebe po krajině
potutelným očkem hleděl.

Kdož by neznal roztomilé básničky Rubešovy, jejíž začátek tu uveden a v níž povaha vsudybyla vrabce tak trefně jest vylicena? Povaha ptáče vychytralého, moudrého, smělého a drzého i tam, kde si ho nikdo nevšimne a kde tropiti může, co mu libo i tam, kde buď z útrpnosti krměn, buď naopak horlivě pronásledován jest. Ba zkrátne-li, přece lstivým, potměšilým zůstane a nenapraví se, dělej si člověk co dělej. Však i na moudrého pána přírody nepatrný, ale nadaný vrabčik vyzraje; usadí-li se kdes poblíž člověka nebo v jeho obydlí, hned jest pilen tobo, aby vyzkoumal povahu hospodáře. u něhož se byl uvelebil a jenž jej na statku svém trpí; poznav ji vede sobě vždy jen tak, jak mu tato zkušenost jeho velí. Jak jsou na př. venku na vesnici nebo tam, kde jim lidé neubližují, vrabci přítulní, ba dotěrní, a naopak ve městech i všude, kde jim člověk o život ukládá, jak jsou obezřelí a těkaví! Neříká se nadarmo, že zpozdlivým. kdo by chtěl „učiti vrabce lítati.“

Statný zobák jeho má barvu černou, bystré oči temnohuědou, hlavička na čele, na temeni a na lících popelavou, za okem až na šíji hnědou, kolem dolejší čelisti zobáku černou; také uzdičky a úzké obloučky pod očima jsou černy, kdežto pod líci jest naopak veliká skvrna bílá. Šije jest nahoře šedohnědá, zadeček kaštanový, ale každé pírkó má uprostřed podélný proužek černý a obrubu barvy skořicové, před

ocáskem pak jest našedivělý. Hrdélko má barvu černou, hruď nahoře také ještě trochu načernalou, po stranách našedivělou, bělavou, břicho až na popelavé boky také bělavou a nohy žlutohnědou, trochu do šeda. Malá krycí péra křídla jsou rzivohněda, prostřední mají pápěře alespoň uprostřed bílé, jež na křídle složeném ve příčný pruh bledší splývají, a veliká péra krycí jsou černohněda, světlým lemem rzivohnědým zdobená; letky mají barvu černohnědou, ale obruby trochu světlejší. Rýdovací péra ocasní mají barvu podobnou, jako letky. Samička jest na hlavě a na šíji šeda, má zobáček šedohnědý, uzdičky a líce také šedohnědé a za okem světlý proužek rzivožlutý; zadeček jest spíše našedivělý, břicho šedohnědé, ale na zadečku světlejší a hrdélko jen bělavé, bez černé skvrny. Křídlo má příčný proužek jen trochu nažloutlý nebo spíše našedivělý. Tělo vrabčí má délku 15 cm a šířku 25 cm; délka ocásku rovná se až 5-5 cm.

Není známějšího. obecnějšího ptáka všude ve městech. vesnicích a osadách vůbec i kolem nich nad vrabce domácího; kamkoli se člověk stěhuje a kdekoli si nový stánek rozbije, hned se vrabec běře za ním, bydllo si se všech stran dobře prohlédne a zalíbí-li se mu, nemá-li totiž k poli obilnému, k sýpkám, ku stodole daleko, usadí se tu také. Jen kolem samot lesních a na horách, kde lidé ani orby neprovozují, ani chovem dobytka se neživí, vrabce sotva uvidíš. Vlastí jeho celá Evropa, větší díl Asie, zejména Malá Asie, Palestina, Indie, pak severní Asie; také do severní Ameriky, na ostrov Javu, do Austrálie a na Nový Zéland si jej lidé zavezli, ovšem pohříchu na velikou škodu svoji. Všude jest ptákem stálým. řekli bychom skoro všech pěvců nejstálejším; i na podzim, kdy se četné rodiny shluknou u veliká hejna a po strništích, po zahradách se toulají, z letních sídel svých se vlastně jen na krátký výlet, nejdále na hodinu cesty vydají a záby zase domů navracejí, v houštinách a po stromech, na podzim i poblíž u stavení si usednou a štěbetají tak pronikavě, že člověku až až uši zaléhají. A tak činí ne jednou, ale několikráte do dne. Největší jich zástupy ovšem bývají v úrodných krajinách, kde hojnost zlaté pšenice zraje, kde lidé i rozmanité druhy zelenin po polích sázejí, pak ve městech poblíž sýpek. u tržišť a tam, kde stávají vozy venkovanů, na nichž i v nejkrutější nouzi přece nějaké to zrnko vyslíditi dovedou. V menších či větších společnostech žijí celý rok mimo tu dobu, kdy se hnízdí; ale i pak se alespoň samečkové často v menší tlupy slétnou a pospolu hladovým pisklatům potravy hledají. Podíváš-li se doma na dvoře na takové hejno vrabců, pěkně se pobavíš. Hopkují po zemi, zrní sbírajíce, ocásek mají nazdvížený a křídla svislá; po chvíli se v písku, v kypré zemi popelí, na slunci povalují a je-li kde trochu čisté vody, zase se vykoupají, na křovině, na povýšeném místě usednou a peří si česají a hladí. Bývá jim to však málo platno; chce-li kdo poznati barvu vrabce zvláště z města, musí mu peří prve důkladně vyprat. Vyplaší-li kdo tlupu vrabců, již po zemi dovádějí, hejnem uletí

a křídloma při tom rychle, ale přece trochu s namáháním třepotají. A sotva se jinde usadí, začne cvrlikati jeden z nich a hned všickni po něm známým, pronikavým hlasem švihlají a štěbetají o přítrž.

Do nedávna ještě lidé nemohli se dohodnouti o tom, je-li vrabec škodliv či-li nic. Podivno, že pták tak známý, ježž člověk pohodlně celý rok pozorovati může, jindy býval pronásledován, pak zase veleben jako učiněný dobrodinec ovocného stromoví a novější dobou zase dán v klatbu jakožto jeden z pěvců nejškodlivějších. Ale tak bývalo i bude vždycky, s ptáky jako s lidmi: koho dnes lidé nevelebí, aby po něm zítra kde kdo hodil kamenem pomluvy a zloby? — Pokusme se o to, abychom postavení vrahce v přírodě objasnili a ukázali, pokud škodliv jest, pokud užitečným býti může. a že neděje se mu křivda, je-li dnes po většině jmín za škůdce dosti nebezpečného. Čím že se vrabec živí? Krátká odpověď: vším, čeho se lačný jeho zobák dopídí. Sezobe do roka něco hmyzu, ale velmi mnoho zrní a semen zvláště obilných, bobulí vína a jiných křovin pěstovaných, třešní a plodů stromových vůbec, uštípuje pupeny, poupata, ba i květy jejich, mladé prýty a klíčky zeleniny i všelikých bylin pěstovaných, zvykne si i na odpadky kuchynské, na drobty brambor, chleba a masa; dokonce pak mu nenapadne, aby sbíral se stromů nebo s křovin škodlivý hmyz tam, kde mu z nerozumné útrpnosti bláhový člověk pravidelně drobty se stolu někde venku zasypá. Že tedy hospodářům ještě na poli zrna z mladých klasů vyzobává, hrách a čočku sotva vzešlou škube a necbá-li ji odkvésti, semena rve z lusek, že sadařům višné nakusuje a hrozny vinné oškubává, květy hrušek a j. zobe, proto škodliv jest. Ba i z toho jej lidé viní, že špačky, sýkory a jiné ptáky hmyzožravé a tedy užitečné, již se v děrách po stromech hnízdí, ze sídel jejich vypuditi hledí, ze zahrad vyhání a tak stromy ovocné věrných ochránců zbavuje. Naproti tomu přátelé vrabcův uvádějí, že prý nejen někdy housenku, škodlivého brouka zabijí, ale i mláďata svá, jichž mívají do roka hezkou řadu, alespoň s počátku bez výjimky jen hmyzem krmí. sbírají se stromů larvy a kukly hmyzů nejškodlivějších, zvláště pak menší, nabé housenky i dospělé chrousty a motýle, jichž prý někdy pobijí z pouhé krvelačnosti tolik, že by jich ani celá rodina za den nepohlala. Než povážíme-li, že i mláďata za nedlouho zrním ve voleti změkklým a pak semeny i obilím krmiti počnou, že hejno dorostlých mláďat jediného párku již v prvním roce značné množství stravy rostlinné spotřebuje, přece se nám zdá, že vrabci škody, již do roka učiní zvláště tam, kde jich až příliš, nadobro nenahradí nikdy. Ve větších městech, kde se dopídí hojných zbytků různých potravin, sotva asi ztropí škodu velikou; ale na venkově mohou býti hospodářům a sadařům tak škodliví, že není nespravedливо, střílejí-li je lidé zvláště koncem léta a pekou-li či jinak

za pokrm upravují vrabčičky mladé. Ale aby kde kterého vrabce vyhubili, toho snad přece není potřeba tak pilná. Jen kde jich mnoho jest, neuškodí. ubude-li jich trochu, dbá-li člověk jen toho, aby se nemnožili přespříliš.

A to se může státi snadno i tam, kde do nedávna ještě kmitalo se haluzemi stromů jen párků několik. Již v březnu, ba koncem února obletují samečkové jedinou samici někdy tři až i čtyři, tak že se jim i ostrým svým zobákem statečně brániti a s nimi porvati musí, prve než se jí podaří, aby je s peřím trochu pocuchaným a rozedraným na útek zahнала. Již na podzim sušají si vrabci stavivo na hnízdo pro příští jaro, nejraději do děr a úkrytů, v něž se jinak na noc a zvláště v zime před nepohodou utíkají; bývajíť pak před mrazy ukryti v teplém, peřím i šetrně vystlaném brlohu někde pod krovem, v díře ve zdi, za komínem, v opuštěném hnízdě vlašfovčím, v budkách ptákům užitečnějším vyvěšených a na jiných podobných místech. Tam si také hnízdo robí, ačkoli o nějaké práci při tom řeči býti nemůže; znáť je každý z nás, to ledabyly upravené, z naházených kousků sena, ze stebel, z koudel, ze vláken rostlinných vůbec, ze štětín a srsti, z peří, ba i z hadříkův a útržků papírových složené hnízdo vrabčičkovo. Je-li vzácnou náhodou kdes na větvi stromové upevněno, i stříšku nad ním dělá, tak že do něho leze jen otvorem postranním. Samička snáší vajíčka třikráte, i čtyřikráte do roka: po prvé již v březnu, po druhé koncem května, pak ještě v červenci a někdy i v srpnu; nezřídka mají mláďata v březnu vyhlhlá ještě téhož roku také mladé sama. Vajíčka mají barvu rozmanitou, bělavou, ale buď trochu namodralou, buď nazelenalou nebo narudlou se skvrnami, tečkami a čárkami popelavými, nahnědlými a tmavohnědými; samička jich snáší vždy pět anebo šest. Mladí vrabčiči jsou podobni spíše samičkám, mají barvu našedivělou, bez černých skvrn na čele a na hrdle; vyvedše je, staří je několik dní ještě učí, kterak by si potravu hledati a kde zrna nejchutnější vyslíditi měli, ale již po osmi dnech je opouštějí a vracejí se ku hnízdu, aby je prohlédli, trochu ovšem bez velikého namáhání opravili a pro nové pokolení přichystali.

Nebylo snad nikdy slýcháno, aby kdo vrabce měl tak rád, že by jej v zajetí choval; škoda klece pro ptáka, jenž nemá ani peří pěkně zbarveného, jenž se ničemu nenaučí. jiné ptáky ve kleci jen škádlí a věčně huláká pronikavým svým hlasem, že by pána a živitele svého pomalu vyhnal z domu. Také si zvykne ve kleci, jen byl-li polapen mlád; starý vrabec hyne již po několika dnech, ježto nevázanému životu svému bezpochyby ani odvyknouti nemůže. I lapiti jej bývá s obtíží; vychytralý pták zná dobře vějíčky, oka, poklopce a vyhne se jim z daleka.

Vrabec polní (*Fringilla montana*, L.).

Tab. XXXII. b.

Vrabec polní, jinak též polňák, úpolník, stilipeec neboli švihlík a neprávem také skalníkem řečený, nestýká se tak často s člověkem jako vrabec domácí, přichází do měst a vesnic jen v největší nouzi, ve dnech mrazivých a snad proto není tak vychytralým a smělým, jako známější jeho příbuzný. Má tělo štíblejší, ztepilé, peří pěkně uhlazené a jest obratnější, čipernější; ačkoliv i zpěv jeho není než jednotvárné švihláni, přece není tou měrou odporný a pronikavý, jako štěbetání vrabcovo. Ani tak člověku neškodí živě se toliko na podzim, v zimě a na jaře zrním a semeny, zvláště pšenici a prosem. v létě však pilně housenky, mšice i jiné škodlivé hmyzy se stromů. s křovin sbíraje; zrní vinných. třešní, ovoce a mladých, klíčících rostlinek ani se netkne.

Perí má dosti pěkně zbarveno. Hlavička jest na temeni a v týle rudohněda, šíje též; uzdičky, proužek pod okem a podušní skvrna lícní mají barvu černou; mezi obloučkem podočním a skvrnou posléze řečenou jest proužek bílý a také pod ní oblouček bílý, jenž až do zadu na šíji dosahuje. Zobák má barvu tmavošedou, oko temnohnědou. Na hřbetě jest tělo žlutohnědo, černými proužky poseto, jen přímo nad ocáskem má barvu našedivělou. Na hrdélku jest skvrna černá, hruď a bříska mají barvu bělavou, trochu našedivělou a nahnědlou zvláště po stranách; nožky jsou žlutohnědy. Malá krycí péra křídla mají barvu rzivorudou a světlejší okraje, veliká krycí péra černou, ale obruby narezivělé a konečky bílé; světlejší části per krycích splývají na křídle složeném ve dvě bledých pruhů příčných. Veliké letky mají barvu tmavohnědou, ale obruby rzivožluté; rýdovací péra v ocase jsou šedohněda, mají však lem narezivělý. Samička má barvy podobné jako samec, ale přece trochu bledší a černé skvrny lícní i na hrdle menší. Tělo má délku jen 14 cm, šířku 20 cm; ocásek má délku 5.5 cm.

Nejmilejším obydlím úpolníků jsou řídké háje, kraje lesů, sady ovocné, vrby kolem vod a houštiny polní; v lese hlubokém jich také neuzříš. Žijí všude v Evropě až ku kruhu polárnímu, počtem bojným zejména v Evropě střední; i v severní Africe, ve střední a jižní Asii přebývají. ba zavezení jsou spolu s vrabcem domácím také do Austrálie a na Nový Zéland. Všude jich však mnoho není; v některých krajinách jich posud nikdo ani okem nespatrił. Na noc se také v dĕrách a doupatech ukrývají. Lítají rychle, křídla hbitě třepotají a na zemi obratně hopkují, ocáskem potřásajíce. Ihnízdo si robí podobné, jako vrabec domácí, ale trochu pečlivěji je srstí. perím vystýlají; mívají je po většině ukryto v dĕrách po stromech, ve hromadách dříví, nezřídka i ve štĕrbinách skal, ale ve staveních málo kdy. Samička snáší dvakráte, třikráte do roka po pěti až sedmi vejcích bělavých, buď trochu namodralých anebo nažloutlých, narudlých, skvrnanu

a tečkami popelavými i hnědými zdobených; mladí švihlíci mají barvy podobné, jako stará samice.¹ Vyvedše poslední mláďata, toulají se s nimi starí spolu se strnady a pěnkavami po houštinách polních a po silnicích. zrn a bobulí hledající.

Že jest vrabce domácího hezcí, bývá úpolník také někdy chován ve kleci. ba může přebývati v ní i s jinými pěvci příbuznými, ježto jich neškádlí a nepokouší; také se dá snáze polapiti a záhy si v zajetí zvykne. Zpívati se ovšem nenaučí nikdy.

Vrabec žlutokrký (*Fringilla petronia*, L.).

Ještě vzácnějším hostem v jihoevropských městech a vesnicích jest vrabec žlutokrký, povahou vrabci domácímu podobný, ale velmi plachý a opatrný; nevyhýbá se sice člověku. ale nevšímá si ho a jak se zdá, nestojí ani o to, aby jej poznal blíže, nýbrž přebývá celý rok toliko venku v přírodě a jen v mrazech největších odváží se tam, kde lidé bydlí. Lítá velmi rychle; prve než se na větvi zase usadí, chvíli se nad ní vznáší s křídloma roztaženými a sedí-li, ocáskem potřepává. Trojslabičný volavý hlásek jeho zní jako „giyib“, někdy „kvék“; švehol jeho podoben jest ovšem jen měrou nepatrnou zpěvu hýlovu, a že není tak pronikavý ani nepříjemný, jako švihlání vrabcovo, i zpěvem jej nazvati možná.

Podobá se barvou perí nemálo samici našeho vrabce, od níž se liší jen žlutou skvrnou barvy citronové na hrdélku našedivělém; strany krčku jsou šedý, břicho bělavé, ale každé pírkó má obrubu šedohnědou. Silný zobák má barvu na hořejší čelisti šedohnědou, na dolejší žlutou, oči hnědou. Hlavička jest na temeni šedohněda a jen před očkem i za ním až na šíji jest oblouček uažloutlý; na lících jest po šikmém, dolů skloněném proužku žlutavém, pod nímž užší proužek našedivělý. Šíje má barvu šedou, zadeček šedohnědou s podélnými proužky tmavšími i světlejšími, šedožlutými. Šedohnědé křídlo jest zdobeno dvěma bledšími proužky příčnými a druhá i třetí letka jsou všech ostatních delší; rýdovací péra hnědého ocásku mají kromě obou prostředních po bílé, okrouhlé skvrně na pápěři vnitřní; nožky jsou šedožlutý. Na podzim perí všecko trochu zhnědne. Samička se podobá samci až na to, že má menší a bledší skvrnu na hrdélku, i že jest trochu menší; tělo samečkovo mívá délku 16 cm a šířku 29 cm, ocásek délku 5-5 cm.

U nás v Čechách posud pěkného tohoto vrabce neviděl nikdo. Přebývají jen v jižní Evropě, na ostrovech kanarských, v severozápadní Africe a v Malé Asii počtem hojnějším, kdežto ve střední Evropě jen porůznu na př. v hornatých krajinách Německa, v Lese durynském, na Harcu a j. byl pozorován. I tu, i na jihu však všude jest ptákem stálým; nejmilejšími jeho obydlími jsou zříceniny a srázné stěny skalní poblíž rolí. Není také tou měrou škodliv, jako náš vrabec; živí se sice zrním, obilím a zobe třešně, ale sbírá si v letě po stromech i hmyzy, jich larvy a kukly. A tam,

kde vrabci tito přebývají, i ve větších společnostech se hnízdí. Ledabylo upravené hnízdo a to podobné, jako má vrabec náš, obezřele si ukrývají v děrách a šterbinách rozvalin, po příkrých úbočích skal, málokdy na věžích a jiných budovách anebo v děrách stromů; samička v ně snáší dvakrát aneb i třikrát za rok po pěti, šesti vejcích, jichž od vajíček našeho vrabce ani rozeznati nelze. Mladí vrabčici tohoto druhu jsou podobní samici, ale mají hrdélko jen bílé. Vyvedše mláďata poslední, toulají se staří s četným potomstvem svým po strništích, kolem cest i silnic a na zimu se u větší hejna slétnou. Zajatí vrabci takoví jsou u nás hosty velmi vzácnými. Ve Španělech jich lidé na sta pochytají a na trh přinášejí, ježto je tam jedí.

Vrabcovité pěvce z podčeledi **dlasků** (*Coccothraustinae*) rozeznáš od jiných ptáků příbuzných především po tlustém, u kořene širokém, klenutém a ostrém zobáku, jenž má okraje břítké, trochu do vnitř ohnuté, nahoře příčný proužek poněkud vyvýšený a dolejší čelist u kořene naduřelou; malé, okrouhlé nozdry jsou odpolu zakryty pírky čelními. Veliká hlava i zavalitý trup jsou kyprým, hustým a hebkým perím pokryty. Ve krátkých křídlech jest třetí letka nejdelší a prvá kratší druhé; podivným způsobem přeměněné letky prostřední jsou zkráceny, ale na konci rozšířeny a jako přistřiženy; krátký ocas jest málo vykrojen; nízké, statné noby mají prsty ozbrojené drápy zakřivenými a ostrými.

Nečetní druhové této podčeledi žijí po všem světě, jednotlivců pak počet největší v Asii a v Americe; Evropa jest vlastí druhu jediného.

Dlask (*Coccothraustes vulgaris*, Br.).

Tab. XXV., a.

Mýlil by se, kdo by hned po prvním pohledu na hlavatého dlaska soudil, že to pták nemotora. Po zemi ovšem na krátkých nohách příliš obratně nehopkuje a také jej uziš dole spíš jen v zimě, kdy nahoře na stromech potravy nemá; ve větvích košatého štěpu poskakuje však dosti obratně a lítá rychle, ačkoli s patrným namaháním a jako postrkmo dlouhými, ale nízkými oblouky. Že jest leniv, sedává dlouho na témž místě a jen nerad se do vzduchu vznese. Mnohým pěvcům vrabcovitým však předčí lstivostí a chytrostí svou; umí se tak dobře v listí stromovém ukryti, že jej dlouho slyšíme, kterak mohutným svým zobákem pecky louská, prve než jej na stromě vyslidíme. A nejen opatrný, i bázliv jest.

Zobák jeho má barvu v létě šedomodrou, na konci temnější, v létě nažloutlou; oči jsou narudlé. Temeno hlavy a lice mají pěknou barvu žlutohnědou; uzdičky a nepatrný proužek kolem zobáku mají barvu černou a na hrdle jest podlouhlá skvrna také černá. V týle jest hlavička šeda, šije též; zadeček má barvu hnědou, níže před ocáskem však bledší, až i žlutohnědou. Hrud a břicho mají barvu šedou, trochu načervenalou, chustřice i spodní krycí péra ocasní bílou, nohy šedohnědou. Malá krycí péra křídel jsou hněda, prostřední bělava a veliká mají barvu temnohnědou; černo-hnědé letky mají kovový lesk do modra a krajní mají na vnější pápěři po podlouhlé skvrně sněhobílé. Že mají prostřední letky konce zvláštním způsobem upravené, bylo již v obecném popise podčeledi řečeno. Rýdovací péra ocasní jsou černá, prostřední popelavá, ale všecka vesměs mají na koncích zvláště na pápěřích vnitřních veliké skvrny bílé. Samička má barvy vesměs trochu bledší, místo hnědých spíš jen šedohnědé a místo černých skvrny černoohnědé. Délka těla jest 18 cm, šířka 31 cm, délka ocasu 6 cm.

Ve chladnějších krajinách Evropy severní ano i střední jest dlask ptákem stěhovavým, v teplejších končinách pak se již na podzim alespoň krajem toulati počne. Co u nás v zimě dlasků, ti bezpochyby všickni k nám ze severu přiletěli; z těch, již se u nás byli hnízdili, sotva jich tu zůstane jen několik. Žijí vůbec v hornatých aneb alespoň pahorkatých krajinách střední a severní Evropy až i ve Švédsku, pak ve střední Asii; přebývají v lesích listnatých zvláště na krajích a v zahradách, ale nikoli všude počtem rovným; jestli dlask někde zjevem všedním, jinde jej zase sotva lidé znají. Toho snad jest příčinou, že se ve dne v noci v hustých větvích košatých, vysokých stromů skrývá. Nejmilejší jeho potravou jsou takové plody, jež mají tvrdší skořápku; nejraději zobe jádra našich obyčejných třešní, jichž sladkou dužninu okouše a zahodí, pecku pak rozlouskne, kusy její na zemi pustí a jádro spolkne. S jednou třešní bývá hotov nejdéle za minutu; pecku rozpoří takovým násilím, že praskost její slyšeti do vzdálenosti dvaceti, třiceti kroků. Mimo třešně rád louská bukvice, zobe zrna jalovcová, jádra z řeřabin a z bezinek, semena olší a jiných stromů listnatých i jehličnatých, plody hylin, na př. semenec, proso, semena lociky, z jara pak štípe útlé pupeny stromů, svěží lístky zeleniny a později si mladý hrášek z lusků vybírá. Ačkoli v létě i trochu hmyzu, zejména brouku pohubí, škody učiněné tím nenahradí; zvláště pak proto jest v sadech a zahradách tou měrou škodliv, že se nehne se stromu, pokud na něm jediná třešně, jediný plod.

Kdežto se o kořist na jediném stromě svorně dělívá dlasků několik, usadí se z jara jen párek těchto ptáků na vyvoleném místě, v jehož okolí samec jiného samečka nestrpí a zabloudí-li mu přece v jeho okres, hned jej všecek rozezlen pronikavým křikem zažene. Prve než se hnízdí, sedává na nejvyšších haluzích stromův a skřípavým hlasem tam štěbetá, podivno sebou kroutě; nepříjemný tento zpěv jeho složen ze zvuků podobných, jakými také samičku volává, ze slabik „cí cí“ nebo pronikavějšího „cik“. Mladé mívají dlaskové buď jen jednou do roka, totiž koncem května

měsíce, buď ještě po druhé v červenci. Široké hnízdo, zavěšené na mladším stromě ovocném anebo ve vyšší houštině, jest z tenkých větviček, z kořínků, z lišejníků, z mechu a všelikých vláken rostlinných upleteno a vlnou. štětinami, žíněmi a srstí vůbec vystláno. Na zelenavých vejcích, řidčími skvrnami a čárkami popelavými i hnědými zdobených sedá samička sama; jen v hodinách poledních ji sameček na chvíli vystřídá. Mláďata ovšem krmí oba. a to hezky dlouho; mohouť sama tvrdé skořepiny pecek louskati až po několika nedělích. Opeření již mladí dlaskové mají hlavičku světle žlutou, záhlaví a líce šedožluté, krček nažloutlý, zadček šedohnědý, přímo nad ocáskem nažloutlý; bělavý, trochu načervenalý i nažloutlý zpodek jest zdoben příčnými pruhy barvy temnohnědé; na šedohnědém hrdélku jest s počátku jen několik temných skvrn. Mladým samečkům letky již září leskem kovovým, u samiček pak mají popelavé obruby. Vyvedše je, toulají se s nimi staří po zahradách zelinářských, po krajích lesův a houštinách polních, vůbec tam, kde bobulí nalézají; znenáhla se slétnou u větší zástupy a v říjnu neb až v listopadu se stěhují do krajín teplejších, odkudž se k nám již v březnu zase navrátí.

Ve kleci se dlask zajatý s jinými ptáky hašteřiti a rváti neustává; i tím člověka nezřídka proti sobě popudí, že zuřivě kouše a štípe. Jinak si záhy zvykne na jakoukoli potravu a velice zkrotne. Brehm znal dlaska, jenž i pivo rád píval a z brčka ho vysrkal tolik, že až až vrávorál. Jsa lstivý a obezřelý, bývá na vějičku do ok polapen jen vzácnou náhodou.

*

Ku pěvcům vrabcovitým, jichž tělo nejpěknějšími zdobeno barvami, i hýlové (Pyrrhulinae) náležejí. Všickni mají zavalitý trup hustým, hebkým perím pokrytý; krátký, ale tlustý zobák jest u kořene buď širší než vyšší, buďto má šířku výšce rovnou; bořejší čelist jeho jest nahoře pěkně klenuta, na konci dolů zakřivena a někdy i trochu delší než čelist dolejší. U kořene jest zobák obrostlý krátkými štětinkami, malinké, okrouhlé nozdry však jsou již zakryty pírky čelními. V nedlouhých, okrouhlých křídlech jsou buď druhá a třetí, buď druhá až i čtvrtá letka všech ostatních delší; ocas bývá kratší než trup a jest na konci trochu vykrojen. Prsty krátkých nožek jsou ozbrojeny drápy málo zakřivenými, poměrně slabými; oba krajní prsty rovné délky nemají. I jinými ještě důležitými znaky se hýlové liší od pěvců prve uvedených, jakož z popisů jednotlivých druhů bude patrné. Žijí v Evropě, v Asii i v severní Africe, zvláště pak ve krajinách chladnějších, přebývajíce skoro bez výjimky v lesích; jsou buď ptáci stěhovaví, buď jen přelétaví. Živí se semeny, jádry rozmanitých

hobulí, pak i mladými, štavnatými pupeny stromů; některé z nich proto ku pěvcům škodlivým počítati dlužno. Škoda jen, že hýlové zajatí, sotva byli po prvé vypelichali, pěkné barvy červené a růžové pozбудou. A tak jako neznámo, co toho vlastně příčinou, ačkoli beze vší pochyby nedostatek čerstvého vzduchu, světla a jakost potravy na změnu takovou mají vliv nemalý: tak si také nevíme rady, kterak tomu zabrániti, kterak červeň ztracenou hýlům zase vrátiti. Někteří ptáčníci ovšem odporučují, aby hýlové pelichající mladými, zelenými letorosty stromů jehličnatých byli krmeni; že by to však opravdu pomohlo, o tom spolehlivých zpráv po tu chvíli nemáme. A kdyby i tak pěkného peří neměli, lidé je mají rádi pro milou jich povahu. pro líbezný zpěv i pro to, že jsou velice učelivi. Jakou péči o takové zajatce míti dlužno, to u jednotlivých druhů zvlášť bude udáno.

Hýl obecný (*Pyrrhula vulgaris*, *Pall.*).

Tab. XXX., c.

Nevim. čím si toho chudák hýl zasloužil, že jej lidé mají za ptáka hloupého, jakož z některých porekadel a přísloví našich zjevno jest. Že jest povahy klidné, že nezná lsti a že jej bez obtíží lze chytiti, to ovšem pravda jest; ale kdyby neměl vloh, zdaž by se naučil hvízdati písničky tak pěkně, že se mu v té příčině sotva který jiný pěvec náš vyrovná? Příčinou toho, proč se tak snadno dá lapiti, bývá nezřídka upřímná oddannost, jakou hýlové k sobě lnou na vzájem; zastřeli-li člověk z hejna jednoho, ostatní neuprchnou, rýbrž nad mrtvým druhem poletující bořekují a kvílí, jakoby jej zrovna odnésti a zlomyslnému střelci nepatrnou kořist vyrvati chtěli. Na stromech se pohybují dosti obratně, buď hopkují po větvičkách s tělem vodorovně položeným. buď zase hlavičku i hruď vztyčí, ano umějí se na haluz i hlavou dolů zavěsiti, jde-li jim o to, aby ku vábnému plodu. k semeni se dostali; lítají lehce a rychle, asi jako pěnkavy, letky při tom velice roztahují a chtějí-li usednouti na strom. chvíli se nad vyvoleným místem ve vzduchu vznášejí. Jen na zemi s tělem šikmo na stranu skloněným hopkují poněkud nemotorně. Cíle myslí své ani v zimě nepozбудou; jsou-li rozčileni, křídloma pošukávají a ocas zvolna rozestírají i zase náhle skládají. Volavý hlas jejich, hvízd slabikám „jyg“ anebo „lyj“ podobný smutně zní; na svobodě zpívají toliko z jara. v zajetí však celý rok. Samičky si jen z ticha pohvizdují, ale samečkové horlivě prozpěvují, ačkoliv se těch několik slabých hvízdů se zvuky chraptivými pomíšených nevyrovná zpěvu cvičeného hýla zajatého.

Tělo hýlovo pokryto jest peřím načechraným, tak že se větším býti zdá, než vskutku jest. Zobáček má barvu černou, oči temnohnědou; na temeni, na čele a kolem zobáčku i pod ním na hrdélku jest hlavička černá a trochu do modra se leskne. Šije však i zadeček mají barvu popelavou, málo zamodralou, přímo nad ocáskem bělavou. Líce, hrdélko, hrud i břicho až na spodní bílou jeho část mají vesměs barvu rudou jako rumělka; spodní krycí péra ocásku jsou také bílá. Tmavošedá malá krycí péra křídel mají popelavé okraje, veliká krycí péra jsou černomodrá, ale mají světlé, našedivělé konečky, jež na křídle složeném v jasný pruh příčný splývají; jinak jsou letky, z nichž druhá, třetí a čtvrtá nejdelší, vesměs černy a jen poslední vnitřní letka jest na pápěři vnější trošku narudlá. Samička má na zadečku barvu šedo-hnědou, v týle popelavou, vezpod jen rudošedou. Jsou také hýlové strakatí a černí; toť ovšem vesměs jen odrůdy hýla obecného. Tělo má délku 17 cm a šířku 28 cm; ocásek bývá 6 cm dlouhý.

V severní a východní Evropě zejména v Rusku žije podobný *hýl veliký* (Pyrrhula maior, Br.), jenž se od našeho příbuzného svého liší jen tím, že je trochu větší a že má silnější hlas; přes to, že jej někteří přírodopytci zvláštním zovou druhem, není asi než odrůdou hýla obecného, jemuž se barvou i způsobem života rovná.

Dobrák hýl má domov svůj v Evropě všude; také u nás náleží ku pěvcům obecně známým. Přebývá na stromech v horských lesích, hájích listnatých i smíšených, jichž neopouští, pokud na nich jen zrnko potravy; v nížiny, v houštiny polní, ve stromořadí a dokonce do zahrad zalétá jen na podzimních svých potulkách anebo sem někdy v zimě přicházejí hýlové ze severních krajin, nemají-li již u nás v lesích potravy s dostatek. Naši hýlové totiž na zimu, již v říjnu odlétají do jižní Evropy; aby se nám po nich nezastesklo, stěhují se v náhradu za ně k nám zase jich druzi ze severu. Potravou hýlů jsou semena trav, všelikých bylin i stromů lesních; rádi zobají semenec, mák, proso, ale umějí si i z bobulí jalovcových, řeřábových a hlohových jádra obratně vybírat, kdežto dužnatý obal jejich jako dlaskové na zemi pouštějí. Jen semen ze šišek ven vytáhnouti nedovedou a proto si je raději pod stromy jehličnatými na zemi sbírají. V některých krajinách jich lidé rádi nevidí, ježto na jaře i mladé, šťavnaté pupeny stromův ovocných uštipují; hmyzy hubí jen tou dobou, kdy se hnízdí. Aby lépe trávili, občas i trošku pisku polknou.

Ve světlejších, ale větších lesích listnatých zvláště v horách si hýlové v měsíci květnu staví lehké, miskovité hnízdo, zavěšující je na vidličnatou větev poblíž kmenu nebo ve vyšší houštině až přímo u vrcholu. Zvenčí je ledabylo zrobí z tenkých větviček březových anebo smrkových, pak ze stebel, z kořínků, z mechu a lišejníkův, uvnitř pak je někdy jen tenčími stebly a vlákny rostlinnými, nezřídka však i srstí srnčí a žíněmi pěkně a hladce vystelou. Drobná vajíčka, jichž bývá čtvero nebo patero, mají barvu modravě zelenou s četnými tečkami a skvrnami našedivělými, fialovými a rudými, jež na pouku u věneček sestaveny bývají. A co na nich samička těch čtrnácte dní sedí, sameček jí horlivě potravu donáší;

mláďata krmí rodiče oba s počátku lmyzem, křehkými pupeny a mladými lodyžkami bylin, později také zrním ovšem ve voleti močeným. Jakkoli jsou ptáci jinak mírumilovní, přece mláďat svých ode dravých, krvelačných řubákův i jiných škůdců statečně brániti dovedou. Mladí hýlové nemají na hlavě barvy černé; zadeček jest šedohnědý, trochu narudlý, před černým ocáskem však také bílý, hrdélko i hruď mají barvu žlutošedou, u samečků již trochu narudlou, příčné proužky na křídlech šedožlutou. Někdy mívají hýlové ještě po druhé mladé asi koncem června; vyvedše i ty, po hájích a houštinách polních se s nimi toulají a konečně na jih odletí.

Bylo již shora řečeno, že hýl sám lsti neznaje, snadno se dá chytiti; i naši ptáčníci jej do ok, na vějičky a do tenat lapají, ale většina hýlů na trzích pochází z Evropy severní, zejména z Rusi. Ve kleci si záhy zvyknou, vezmou za vděk řepkou, mákem, močenou houskou, kousky jablka a také záhy zkrotnou tak, že na povel pána svého z klece vyhltnou a zase do ní se navracejí. Škoda jen, že zvláště takoví hýlové zajatí, již ani nemají potravy s dostatek, jimž lidé ani čerstvého vzduchu nedopřejí, záhy ve kleci rudé barvy pozbudou; mláďata z hnízda vybraná jí v zajetí vůbec nedostanou nikdy. Také se ve kleci hnízdí a mladé v ní vychovají; to hlavně z té příčiny duležito, že mají venku na svobodě čím dále, tím méně příležitosti a klidu, aby mláďata z vajíček snesených skutečně také vyvedli. Nejvzácnějšími ovšem jsou hýlové, již se byli písničky hvízdati naučili; k tomu cíli vybírají lidé holátka ze hnízd a vykrmí, vychovají je. Nejlépe jest, hvízdá-li jim písničku, již se mají naučiti, člověk sám; ani kolovrátek, ani flétna či jiná píšťala nejsou hýlovi tak dobrým vzorem, jako ústa, ač dovede-li ovšem učitel sám nápěv přesně a čistě zahvízdati. Za nedlouho se naučí hýl zpívati dvě i tři písničky tak dokonale, že se v nich nezmate. Hlas jeho pak zní tak měkce a jednotlivé tóny ozývají se tak čistě, že se mu ve příčině této nevyrovná žádný jiný pták zpěvavý; hvízdaje všelijak sebou kroucí a se uklání. Také samička se alespoň jednu písničku zazpívati naučí. Vzácné hýly vyučené milovníci ptactva zpěvavého draze platívají; až daleko za moře je lidé rozvážeti musejí. Rozumí se, že si člověk takového hýla umělce ještě větší péčí hleděti musí; jen má-li všeho dosti, žije ve kleci osm i deset let.

Hýl rudý (*Pyrrhula erythrina*, *Pull.*).

Tab. XXXVIII., a.

Menší a štíhlejší tento hýl náleží k nejlepším zpěvákům celé čeledi, aniž ho prve cvičiti a učiti třeba, jako hýla obecného. Zvučný, líbezný zpěv jeho podoben jest ku šveholu kanárčímu, ku zpěvu konopky i stehlíka zároveň; chce-li si zazpívati, usadí se na nejvyšší haluzi houštiny a mívá pak pírká na temeni a na hrudi zježená, za chvílku však náhle dole ve křoví zmizí a písničku tam dokončí. Volavý hlásek jeho zní jako „vic viici“ nebo jako jasné „dio“.

Na temeni hlavy, na hrdélku a na hornější části hrudi jest pěkně karminový; zadeček má barvu šedohnědou s temnějším skvrnami narudlými a jen přímo nad ocáskem také světle karminovou. Zobák jest kratší, trochu tenčí než u hýla, ale přece klenutý a má barvu rudosedou; oči jsou temnohnědy. Na křídle složeném jest dvě pruhů světlejších, bělavých, ježto šedohnědá malá krycí péra mají jasné okraje narezivělé a temnohnědá veliká krycí péra okraje bělavé, trochu nažloutlé; letky jsou také temnohnědy, na vnější papěři světlejší obrubou trochu narudlou zdobený, rýdovací péra ocasu šedohnědá s obrubami šedorudými. Nohy jsou žlutohnědy; prsty jsou ozbrojeny drápy tenkými, ale velmi zakřivenými. Bříško jest bělavé, málo našedivělé a nahnědle. Samička má na zadečku barvu olivově hnědou, trošku našedivělou a každé pírká na okraji světlejší; před ocáskem jest zadeček žlutozelený. Šedohnědé letky mají také světlejší okraje. Hrud jest jen šedohnědá, podélými proužky tmavšími zdobena; bříško jest bělavé. Mimo to bývá samička trochu menší samec, jichž tělo má délku 15 cm, šířku 26 cm a již mají ocásek zděli 6 cm.

Hýl rudý náleží ku pěvcům srdnatějším, málo bázlivým; našemu býlu čilostí i obratností předčí. Lítá do dáli drahou vlnitou asi jako jirřice a také na zemi dosti hbitě hopkovati dovede. Z jara žijí tito pěvci po párech, ale na podzim, v září se shluknou u větší hejna a po potravě slídí, z kraje do kraje zalétajíce, aniž se však domova svého příliš vzdalují. Jsou jen ve východní Evropě ptáky stálými; žijí na Rusi a ve východní Haliči, pak i ve střední Asii, v teplejší Sibiři až i na Kamčatce a jen jako vzácní hosté v zimě do Slezska, do Uher, ano i do Němec, Belgie a Nizozemska zavítají, ba nezřídka tam i zbudou, aby se v zimních bytech na jaře také hnízdili. Ve vlasti své nejraději přebývají v lesích s půdou vlhkou, v houštinách vrbových a ve křovinách kolem vod, ba i v rákosí, ve vlhkých úvalech houštím zarostlých a to i v rovinách a nížinách, i na horách až u výši 2000 metrů nad hladinou mořskou. Potravou jejich jsou také semena stromů a rozmanitých bylin. Jež si i po větvích, i na zemi sbírají; v Asii prý zvláště semena bambusu a rákosu rádi zobají. Na jaře se asi v měsíci květnu ze zimních potulek navrátí na místa, kde se hnízditi hodlají. Hnízdo mají podobné, jako naše pěnice

popelavá; staví si je nízko nad zemí v houštinách trnitých, jalovcových, na zdivočelých slívách a jiných ovocných stromech jen ledabylo z kořinek, z trávy a tenčími vlákny, stebly a žíněmi je vystelou. Samička snáší v ně pět, šest pěkných vajíček jen jednou za jaro v měsíci červnu; mají barvu zelenavě modrou a jsou body i čárkami nahnědlými neb až načernalými poseta. Jakmile byla mláďata po prvé ze hnízda vyletěla, přestane sameček zpívat i a ku podivu opatrným. ba plachým bývá. Mladí hýlové mají barvu nahoře šedohnědou, trochu nazelenalou a na okrajích pírek světlejší, vezpod bělavou, maličko nahnědlou se skvrnami tmavšími. Samečkům vyrostou rudá, karminová pírká všecka až ve třetím, čtvrtém roce věku jejich; když byli po prvé vypelichali, ještě jich mají po skrovnu.

Pro líbezný zpěv a pěkné barvy lidé hýla rudého rádi chovají zajatého. ač se k nám dostane jen jako host velmi vzácný; škoda, že ve kleci pěkné barvy červené pozbude a tělo pak jen žlutohnědé mívá. Ve vlasti jeho jej ptáčníci horlivě lapají do ok i na vějičky, na nicbž semeno lučné návnadou.

Hýl růžový (*Pyrrhula rosea*, Temm.)

bývá v některých knihách o ptactvu pokládán s hylem rudým za druh jediný. Pěkný pták tento se také živí zrním, bobulemi a má podobné hnízdo, jako rudý jeho příbuzný. I ve kleci dlužno jej touž péčí ošetřovati; škoda jen. že jest v ní výborný zpěvák tento hostem až příliš vzácným, že se ho zřídka kdy u ptáčníků lze dopídit.

Zobáček má rudošedý, oči pěkně hnědé; hlavička a krček mají barvu šedohnědou, ale s nádechem růžovým, zadeček temnohnědou s četnými proužky rudými, přímo před ocáskem však růžovou. Hrdélko a hrud mají také barvu růžovou, bříska bílou a každé pírkó na něm má narudlou obrubu; nohy jsou žlutohnědy. Letky jsou tmavé, šedohnědé, ale mají bledší, načervenalé nebo nažloutlé okraje; růžové okraje a široké bělavé konce krycích per splývají na křídle složeném ve dvě pruhy příčných. Růžová krycí péra ocasní zdobena jsou po ostnech pruhy temnohnědými; rýdovací péra jsou také hněda, ale mají okraje růžové zvláště na obou krajích ocasu bledounké. Samička má barvu nahoře šedohnědou, jen na čele a před ocáskem trochu načervenalou; hrdélko jest málo narudlé, bříska bělavé a na bocích četnými temnějšími pruhy po ostnech pírek zdobeno; podobné proužky temnější mají na ostnech péra krycí po těle skoro všecka. Délka těla jest 16 cm, šířka 27 cm, délka ocásku 7 cm. Mladí hýlové tohoto druhu mají peří rudošedé, také hnědé proužky po ostnech a na křídle dvě příčných pásy rudožlutých.

Hýl růžový není také ptákem našim domácím; že tu přece stručnou o něm zmínku činíme, toho příčinou jest, že se v zimě někdy jako vzácný host nejen do Ruska, ale i do Uher a do střední Evropy vůbec zatoulá. Vlasti jeho jsou řídké, smíšené lesy a pobřežní houštiny severní Asie.

Hýl ořešník (*Pyrrhula enucleator*, *Gould.*).

Tab. XXXVIII., b.

Veliký hýl ořešník se zvláště povahou a pohyby svými podobá spíše křivkám, než hýlům. Pokud se na stromě, v baluzích křoviny nalézá, jest obratný a mrštný, ale na zemi naopak velmi nemotorný; lítá rychle, dosti lehce a chce-li kdes na větví usednouti, chvíli se nad ní ve vzduchu vznáší. Přišel k nám ze chladného severu netuší, jakými léčkami u nás ptáčníci ubohé opeřence obelstítí hledí a dá se snadno lapiti, ba nehne se, namíří-li naň střelec ručnicí; navrací-li se však z jara domů, bývá mnohem opatrnějším a bázlivějším. Nejmilejší jeho potravou jsou semena jehličnatých stromů, jež si špičatým zobákem dobře ze šišek vybíratí umí a po větvích i na zemi sbírá; také bukvice. semena olší a bříz louská, ano vezme za vděk i jádru řebabin a bobulemi jalovcovými. V létě se doma na severu živí hmyzy, zejména ovšem komáry, jichž tam víří vzduchem hejna ohromná.

Od křivek se liší zvláště zobákem; ač totiž delší a na konci více zakřiven, než u hýlů, přece má zobák jeho podobu souměrnou a čelisti jeho křížem přeloženy nejsou; barvu má temnohnědou, u kořene trochu nažloutlou. Oči jsou též hnědy. Hlava a krček mají barvu karmínovou, zadeček tmavší, rudou, jen před ocáskem jasnější s drobnými skvrnami popelavými; vezpod jest tělo také karmínově červené, ale trochu bledší, jen na bocích a na chustřici našedivělé; také spodní krycí péra ocasu mají barvu popelavou. Nohy jsou hnědy. Malá krycí péra křídla jsou hněda, mají však okraje narudlé: ~~že pak mají rudohnědá prostřední krycí péra bílé koncečky a nahnědlá velká~~ krycí péra široké bělavé okraje, jest křídlo složené zdobeno dvěma bělavými pruhy příčnými. Veliké letky jsou černochnědy a mají obruby narezivělé, ale u brku narudlé; malé letky mají barvu podobnou, ale okraje bílé. Rýdovací péra ocasní jsou také černochněda, mají však šedožluté, trochu zarudlé obruby; toliko obě péra krajní mají vnější lem bělavý. Samička má spíš jen barvu na hlavě a na krčku nažloutlou, na zadečku šedou, málo nažloutlou, vezpod šedožlutou; také bývá trochu menší, než sameček, jehož tělo má délku 22 cm a šířku 35 cm, jenž má ocásek zdělí 8 cm.

K nám a do střední Evropy vubec zalétá pěkný tento pták jen někdy v zimě, když jej byly ze vlasti jeho třesuté mrazy a nedostatek potravy na jih zapudily. Přebýváť v jehličnatých lesích daleko na severu po vší zemi, zvláště pak jest hojný tam, kde po zemi plno křovisek jalovcových; v létě žije po párech, na podzim u větších zástupech. Líbezný jeho zpěv, složený z jasných, zvukných a plných hvizdů, nejradostněji se ozývá ve vlažných nocích jarních a letních, ačkoli neumlká ani na podzim, ba ani v zimě. Volavý hlásek má podobný, jako náš hýl. Již v dubnu si doma staví hnízdo na mladších stromcích jehličnatých; vzácnou náhodou bývá nalezeno i někdy v lesích severního Německa. Jest podobno hnízdečku

Nakladem F. Tomschkyho v Praze a G. Irvyngs v Lipsku

Cis. kral. dvorní litografie A. Naase v Praze

- a HÝL RUDÝ (PYRRHULA ERYTHRINA, PALL)
 b HÝL OŘEŠNÍK (PYRRHULA ENUCLEATOR, GOULD)
 c BRKOSLAV (AMPELIS GARRULUS, L.)

našich pěníc, upevněno na větvi přímo u kmenu a také nejen na haluz, ale i na peň zavěšeno, upleteno z větviček, z kořínků, z lišejníků, ze stebel a z mechu, uvnitř jemnějšími vlákny rostlinnými a někdy i žíněmi, srstí vystláno. Sněží v ně průměrem pět vajíček zelenavě modrých, tečkami a skvrnami tmavohnědými, našedivělými a narudlými zdobených. vejším našeho hýla podobných, ale téměř dvakrátě větších, samička sama na nich sedá; mladí hýlové, již se z nich líhnou asi ve čtrnácti dnech, mají pak barvu podobnou, jako samička, totiž téměř po všem těle žlutou jako okr a trochu našedivělou; samečkům za krátko naroste perí oranžové, později rudožluté a konečně také rudé a karmínové.

I v zajetí zpívá hýl ořešník velmi pilně; škoda jen, že také on pěkné barvy červené časem pozhude. Potravu měj touž, jako náš hýl, ale pelichá-li, dobře jest přidati mu k ní trochu svěžích vajíček mravenčích, červů moučných, mladých svěžích letorostů borových, smrkových anebo jedlových. Jen od tepla z kamen sálajícího choulostivého hosta chrániti dlužno.

Nejpůvabnější ozdobou našich jehlicnatých lesů v době zimní jsou **křivky** (Loxiinae). Rudá jich tílka se celý den po zasněžených haluzích sosen a smrků míhají a houpají; na zemi si některá slétne jen zřídka kdy, nanejvýš aby si semena ze šišky dole ležící sebrala. Také se zobákem jako papouškové na větvičku, na šišku zavěsiti dovedou; po chvíli se jí zase nožkami přidrží a hlavou dolů visí. Kdo viděl, jak chytře se na šišce neb u ní uvelebiti umějí, jen aby jim ni jedno jádro neušlo, ten nepřisvědčí těm, kdož zovou křivky hloupými i snad jen z té jediné příčiny, že si ani jiných živočichů lesních, ani člověka valně nevšímají a na stromě seděti zůstanou, i dojde-li člověk až přímo k němu, nebo vystřelí-li po nich. Že v lesích nikdy o potravu nouze nemají, bez únavy ze šišek si jader dobývajíce, nebývá jim zle ani v nejtěžších mrazech, ani přímo před počátkem nového jara, kdy jiní naši ptáci stálí nebo cizí jich pokrevenci ze severu na zimu k nám zavítavší mají nouzi největší, ježto kde která bobule s křovin a se stromů již zmizela. kde které semínko se zmrzlých, holých stonků bylinných všecko jest obráno. Ani mráz křivkám neublíží, ježto mají tělo pokryto perím kyprým a hustým.

Od ostatních ptáků příbuzných se křivky neboli křivonosky liší podivnou úpravou dlouhého a statného zobáku. Kdož nezná tklivé legendy o ptáku, jenž se o to pokoušel, aby Spasiteli ukřižovanému hřeby z rukou vytáhl. zobáček si při tom zohýbal a

zkriveného od zobáku
křivonoskou nazván byl..?

Majíte všechny křivky dolejší. tlustší čelist zobáku buď v pravo, buď v levo beze všech stálých, určitých pravidel vzhůru ohnutou, tak že obě čelisti křížem jsou přeloženy; je to čirou náhodou. má-li pták, ať samec či samice, hořejší čelist v pravo (křivka pravonosá neboli pravonoska) a dolejší na levo nebo naopak hořejší čelist v levo (k. levonosá neboli levonoska) a dolejší na pravo zakřivenou. Obě čelisti mají špičky ostré. Malé, kulaté nozdry jsou přikryty jemnými pírkami štětinkovitými. Tělo mají křivky statné, zavalité, hlavu kulatou; náležejí k největším našim ptákům vrbcovitým. Ve dlouhých, špičatých křídlech jest prvá z ručních letek nejdelší; ocas jest krátký, slabý a trochu vidličnatý. Nedlouhé, silné nohy mají statné prsty ozbrojené drápy ostrými a zakřivenými; na rozdíl od hýlů mají oba prsty krajní délku rovnou. Samičky se liší od rudých samic především barvou peří, jež bývá jen nazelenalé a našedivělé nebo někdy trochu nažloutlé.

Křivky žijí po všech světa dílech, ale nemají nikde stálého bydla; řídí se latinským pořekadlem „ubi bene, ibi patria“, t. j. zůstanou na některém místě potud, pokud tam mají potravy s dostatek. a počnou-li mít o ni nouzi, hned se jinam stěhují. Urodilo-li se v našich lesích hojně šišek, náhle se jich tu objeví hejna veliká; sotva že byly semena z nich vyzobaly, do rána zase zmizí a někdy se i na takovém místě neukáží ani za kolik let. To ovšem bývá lidem s podivením a zároveň podnětem četných povídek a příčinou některých pověr vesměs ovšem pošetilých. Přebývají jen v lesích, po přednosti v lesích jehličnatých i v horách, i v nížinách; nejčastěji se arcí objevují v horských lesích jedlových a smrkových. Živí se semeny lesních stromů, zejména stromů jehličnatých a umějí si zakřiveným zobákem jádra zpod šupin velmi obratně vybírat. Buď se totiž na šišku ostrými drápy svými zavěsí, buď ji na tlustší větev položí, ano nezřídka i jinde uštípnuvše odnesou na strom. kde sedají nebo kde se hnízdí, a hákovitou čelistí hořejší šupinu po šupině natrhnou, zobák za ni vstrčí, hlavou zavrtivše ji odloupnou a jádro vytáhnou. Pod stromem, kde si tímto způsobem potravy dobývají. bývá plno šišek vybraných a polámaných; že by proto byly křivky škodlivy, to snad možná tvrditi jen pak, vrhnou-li se na menší, chudičkový lesík, ale ve větším lese sotva asi dovedou učiniti škodu patrnou a citelnou, nad to pak zalétají po většině jen tam, jakož již bylo řečeno, kde šišek nadbytek. A že se téměř ani se stromů nehnu a na šíškách sílu zobáku zkouseti neustávají, mívají peří plno pryskyřice a zobák usmolený, ačkoli si jej denně čistívají; také maso jejich páchne pryskyřicí a jsouc jí všecko prosáklé, skoro ani neshnije. Zabíjí křivka lesní spíše zaschne jako mumie, kdežto se do těla křivky, jež byla ve kleci chována, dají červi zvláště v teplých dnech ihned.

Na místě, kde byly hojnost potravy nalezly, jmou se hned po svém příchodu i hnízdo robiti, ať to již na jaře nebo ještě v zimě; hnízdí se křivky ve všech měsících ročních. Člověk by někdy ani zraku svému nevěřil, vida na zasněžené, ledovými rampouchy ověšené větvi hnízdo, na němž sedí samička teplem těla svého holátka zahřívající! Bývá upevněno na některé z delších, dolejších větví nebo naopak až u vrcholu, ale vždycky tak, aby haluzemi i s hora, i z předu bylo přikryto a chráněno; stavivem tlustých jeho stěn bývají suché, tenké větvičky, stonky vřesu, tráva, lišejníky a mech. uvnitř pak jest pěkně vystláno travou, peřím a několika jehlicemi stromu, na němž se nalézá. Samička v ně snáší tři, čtyři pestrá vajíčka, na nichž asi patnácte dní sedí téměř bez ustání, ježto by útlá mladátko v nich hned pomrzla, i kdyby jen několik minut na ně vanul mrazivý vzduch zimní; sameček ji také tou dobou krmí velmi horlivě. A má-li po chvíli, zvláště svítí-li slunce a pronikají-li paprsky jeho hustými větvemi stromů, vyletí si někde na nižší stromček borový a jme se tu i v mrazu šveholiti a cvrlikati, peří máje zježené a pyšné s větve na větev poletuje. Na jednom stromě mívá mladé párků několik; jako totiž křivky hejnem v lesy zavítají, tak se také u větších společnostech pospolu hnízdí. A když v posledních dnech zimních teplem paprsků slunečních sníh taje, když na zemi v lese první kvítka ze země hlavičky zdvihati počínají a první hmyzové z úkrytů zimních a ze zámotků vylézají, opustí samička hnízdo na delší chvíli poprvé a holátka již opeřená protahují krčky, pokyvují křídélky a za krátko na první svůj výlet ze hnízda se vydají. Pak se ovšem hned všechny rodiny křivek z lesa zase jinam stěhují, po hojnější potravě se ohlížejíce. Mladé křivky mívají barvu po většině jen našedivélou nebo vůbec podobnou, jako dospělé samičky.

Ve kleci mívají lidé křivky jen zřídka kdy a to ještě nejspíše pro pěknou barvu peří, ježto zpěv jejich za mnoho nestojí; člověku bývá do smíchu, vidí-li kterak se nutí, jen aby hezky vážně a moudře vyhlížely. Škoda jen, že po prvé v zajetí vypelichavše rudé barvy pozbudou; chtěl-li by to kdo zameziti, nechť učiní pokus již v popise hýlův uvedený a dává jim v ten čas do klece svěží, zelené větvičky stromu jehličnatého. Lidé je mívají ve kleci drozdí, ale kovové, ježto i tvrdé dřevo zobákem svým porouchají a roztrští; dobře jest dáti jim do ní i něco větví smrkových, aby na nich sílu zobáku svého zkoušely. Mohou-li poletovati ve světnici. i rohy dřevěného nábytku záhy otlukou. Za potravu jim dávají lidé semenec, oves a řepku, pak i trochu mravenčích vajíček, močené housky a rozmanitých bobulí; ob čas jim ovšem i semen smrkových, jedlových a j. ještě v šíškách ukrytých dopřejme. Zkrotnou velmi záhy tak, že se i pohladiti dají a přílnou k pánu svému oddaností upřímnou.

Křivka bavorská (*Loxia pityopsittacus*, *Bechst.*).

Tab. XXXX., a, b, c.

Všech křivnosek největší, nejstatnější jest křivka bavorská. Původní vlasti její jsou severní krajiny evropské i asijské, odkudž do Ruska, do Halice a do severních Němec zalétá, ale dále na jihu, tedy na pr. i u nás v Čechách jen jako vzácný host se někdy na zimních svých potulkách objeví; nepřichází sem ovšem v určitý čas a pravidelně, ačkoli letní byty své téměř každý rok již v měsíci září opouští. Nejraději se usadí v lesích, kde rostou smrky, jedle i borovice, tedy v lesích jen jehličnatých, kdežto lesům smíšeným a dokonce listnatým vždy a všude se vyhne.

Má šedohnědý zobák u kořene až 15 mm vysoký, tak že se tloušťka jeho délce téměř rovná. Oči jsou temnohnědy. Hlavička a šíje mají pěknou barvu červenou buď bledší, ohnivě narudlou, buď rumělkovou, buď konečně cihlovou, líce trochu našedivělou; zadeček jest šedohnědý, ale jednotlivá pírka mají široké okraje rudé, před ocáskem pak jest pěkně červený. Hrdélko i hruď mají podobnou barvu, jako hlavička, ale bříska bývá vezpod bělavé, málo našedivělé a narudlé; nožky mají barvu rudohnědou, trochu do šeda. Krycí péra křídla, jehož nejdelsí letky sáhají až za svrchní krycí péra ocasní, mají barvu tmavohnědou, ale úzké okraje světlejší, narudlé; i letky a rýdovací péra ocasní mají tmavou barvu šedohnědou a obruby načervenalé. Samička má barvu na hlavičce šedohnědou, málo nazelenalou, na zadečku tmavší a na jednotlivých pírkách šedozelelé obruby, níže před ocáskem však žlutavě zelenou; hrdélko jest našedivělé, hruď také, ale jednotlivá pírka tu mají žlutozelené obruby; bříska má barvu bělavou, málo našedivělou. Délka těla až 20 cm, šířka 30 cm, délka ocásku 7 cm.

Ač má tělo veliké a hřmotné, lita křivonoska bavorská lehce a rychle drahou vlnitou, šplhá libitě jako sýkory po haluzích hlavou vzhůru nebo dolů a jen na zemi hopkuje trochu nemotorně. Zpěv její složen z několika hvizdů pronikavých i naopak jemnějších, mezi nimiž podivno cvrčí a štěbetá; i volavý hlas, jenž zní asi jako „gep gep“ a „cok“, se ve šveholu její často ozývá. Živí se semeny ze šišek stromů jehličnatých, ba dovede je i z tuhých šupin šišek borových vytáhnouti, majíc v zobáku sílu takovou, že nazdvihnuvši šupinu jednu, ohne zároveň všechny ostatní, jež o ni jsou opřeny. Mláďatům svým nosí šišky se šupinami již odpolu zohýbanými, aby se z nich jádérka vybírali učila. I ze šištic olšových si semínka vytahuje; živí se vůbec rozmanitými semeny stromů lesních, jádery bobulí, semencem, ba v létě si po stromech i drobné, holé housenky a mšice lapá. Hnízdí se nejraději v měsících prosinci, lednu, únoru a odtud až do června; samička snáší průměrem čtvero vajíček bledých, trochu nazelenalých, zdobených řídkými fialovými a hustšími krvavými i černoohnědými skvrnkami a tečkami. Mladé křivky tohoto druhu mají nahoře na hlavičce a na za-

Nakladem F. Feneškyho v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Chromolitogr. Augusta Osterrietha ve Frankfurtě n. M.

KŘIVKA BAVORSKÁ (LOXIA PITYOPSITTACUS BECHST.)
a samec b samička c mladý sameček
d KAVKA (CORVUS MONEDULA, L.)

dečku barvu šedou se skvrnami černohnědými, níže před ocáskem žlutozelenou, vezpod na hrudí trochu nažloutlou. na břišku našedivélou, ale na bocích nazelenalou se skvrnami tmavohnědými. Samečkové již v první době života svého mají barvu spíše nažloutlou a za krátko narudlou.

Kterak bývají křivky ošetřovány v zajetí, již v obecném popise jejich bylo uvedeno.

Křivka obecná (*Loxia curvirostra*, L.).

Druh známější a také u nás v Čechách poměrně nejhojnější; ačkoli totiž původní vlasti jeho jsou také jen hvozdy severní, přece i v našich lesích ovšem jen větších žije několik rodin těchto křivek a jsou tu ptáky

stálými, jen v nedostatku potravy z lesa do lesa v zástupech po dvaceti až padesáti se toulajíce. Na rozdíl od většího druhu prve popsaneého zalétají si pak pro potravu nejen v lesy jehličnaté, a to zvláště smrkové, nýbrž i v lesy listnaté na př. do houštin javorových, ano i do zahrad ovocných.

Křivonoska obecná má zobák užší, u kořene jen asi 11 mm vysoký a tedy štíhlejší, než křivka bavorská. Bývá také trochu menší; tělo její má délku jen 17 cm, šířku až 28 cm, ocásek délku 6 cm. Má barvu nahoře červenou buď bledší, buď tmavší, na ramenou rudohnědou, před ocáskem až oranžovou, vezpod světlejší, karmínovou, na břišku bělavou, jen trochu narudlou; nožky jsou hnědy. Zobák jest černo-

hnědý, křídla i ocas mají barvu šedohnědou, take trochu načervenalou a konec nejdelší letky nesáhá za svrchní krycí péra ocasní. Samička má také jen barvu spíše našedivělou, nahoře na těle trochu nazelenalou nebo našedivělou, vezpod téměř popelavou a jen na bocích žlutozelenou.

Povahou a pohyby se od křivky bavorské snad ani neliší; zpěv její jest trochu tišší a volavý hlas, jenž zní jako „gyp gyp“, nejen slabší, ale i vyšší. Sedíc na stromě, kde plno šupin, na družky kolem letící volá „cok“, jakoby je zvala, aby s ní k hodům zasedly. Že by slabším zobákem svým tuhých šupin na šíškách borových neotevřela, živí se spíš jen semeny smrkovými. Hnízdí se z pravidla již v měsících prosinci a lednu, ale často také i v jiných dobách ročních. Samička snáší vajíčka podobná, jako křivka bavorská, ale trochu menší; mladé křivky tohoto druhu mají nahoře barvu šedozelenou, vezpod nažloutlou s četnými podélnými proužky temnějšími, ale samečky lze již v prvních dnech života jejich poznati po barvě na zadečku trochu nažloutlé, jež se později mění ve žlutou, pak v oranžovou, rudožlutou, až konečně peří všecko zčervená, majíc pak barvu rumělky. Jakou dávati křivkám zajatým potravu, již bylo řečeno; v hornatých krajinách možná jim ob čas dopřáti jako vzácné lahůdky i semen ze šíšek limbových. Horlivým ptáčníkům podařilo se, že se jim i ve kleci hnízdily a že se jim vylíhla mláďata, jež však musí hned s počátku krmiti člověk sám.

Křivka belokřídla (*Loxia bifasciata*, *Brehm.*)

se u nás nehnízdí; žije vlastně jen v severních končinách Evropy, odkudž několikráte jen v tuhé zimě do Němec a také do severozápadních Čech, ano až dolů k Vídni zavítala. I v severní Asii a v Americe má domov svůj.

Jest ještě menší, než křivonoska obecná; dorůstá délky jen 16 cm, šířky 27 cm a má ocásek jen 6 cm dlouhý. Peří má také pěknou barvu červenou; od obou druhu prve popsanych ji rozeznáme po tom, že má křídlo zdobené dvěma bílými, někdy trochu růžovými pruhy příčnými a že i vnitřní letky mívají bílé koncečky. Zobák jest podobný, jako u křivky obecné a má barvu tmavohnědou; oči jsou hnědy. Hrud i bříska mají barvu šedou, někdy trochu narudlou; nožky jsou šedohnědy. Samička jest šedozelena, na bříska světlejší, téměř popelava a má nahoře temnější proužky podélné; křídla i rýdovací péra ocasní mají barvu šedohnědou, ale na křidlech jsou ovšem také bílé pruhy a skvrnky.

Kdy a kde se křivka bělokřídla hnízdí a jaká má vajíčka, toho jsme se posud dopřít nemohli; mladé křivonosky tohoto druhu mají prý po všem těle barvu žlutozelenou, ba až skoro oranžovou, ale vždycky trochu našedivělou. Způsobem života se od známějších svých příbuzných

asi valně neliší. Proč ji ptáčníci spíše mívají na prodej, než hojnější druhy naše, toho příčinou bezpochyby jest, že v tuhé zimě u větších zástupech k jihu přilétá a že se jako všickni ostatní operenci ze severu velmi snadno lapiti dá.

V poslední podčeď pěvců vrabcovitých klademe známé **strnady** (Emberizinae), ptáčata pěkná, ztepilá, podobná i pěnkavám, i skřivanům; přecetní rodové a druhové této skupiny žijí po všem světě kromě Austrálie, zejména však ve chladnějších krajinách, tedy v zemích pásma studeného a v severních končinách pásma mírného. Tou dobou, kdy se hnízdí, žijí skoro všickni po párech; jindy však u velkých zástupech krajem se toulají a někteří z nich i na zimu ve kraje teplejší odlétají. Přebývají rádi v nízkých, řídkých křovinách poblíž luk a polí; někteří druhové u nás i v rákosí bydlí.

Všickni mají hlavu dosti velikou, zobák z pravidla trochu delší, než vrabci, ale také kuželovitý, na konci se stran smačklý a ostrý; hořejší čelist jest užší, než dolejší a má nad to břítké okraje i dovnitř zahnuté; na patře nalézá se tvrdý hrbol, jímž strnadi bezpochyby tvrdou slupku obilnou loupají. Zavalité, statné tělo má asi touž velikost, jako u skřivanův, ale přece jest trochu štíhlejší; husté, kypré peří bývá po většině pěknými barvami zdobeno a jen samičky je mají vždycky bledší a méně pestré, než samci. Ve křídle jest druhá nebo třetí letka všech ostatních delší a vnější papěře jejich jsou zúženy, což platí zvláště o prvé letce krajní; dlouhý ocas jest na konci poněkud vykrojen a ze širokých per rýdovacích složen. Krátké, kráčivé nohy mají velmi dlouhé prsty, drápy málo zakřivené a zvláště na zadním prstu dráp v ostruhu prodloužený.

Ačkoli nejsou z nejobratnějších pěvců vrabcovitých, přece si strnadi dosti čiperné vedou; lítají do dálky velikými oblouky, na zemi ovšem jen nemotorně hopkují a někdy také kráčejí. Zpěv jejich není než jednotvárné cvrlikání, v němž často i podivně zasyčí; po volavém hlasu, táhlém cvrkotu již zdáli je poznáme. Potravou jejich jsou moučnatá semena obilí, trav a všelikého býlí, v létě pak i měkčí hmyzové, po nichž jen na zemi slídí; olejnatých semen ani se netknou. Mohou sice někdy hospodáři tím ublížiti, že hejnem do zrajícího obilí vpadnou a zle klasy pozobají; ale to se stává jen zřídka kdy a kromě toho pohubí tolik hmyzu a pohltaží tolik semene různého býlí, že je ku ptákům užitečným počítati smíme.

Mískovité, velké hnízdo mívají skoro všickni druhové na zemi anebo nevysoko nad ní v nízkém křoví; jest uvnitř vždycky pečlivě vystláno a uhlazeno. Pestrá vajíčka jejich poznáme velmi snadno po tom, že

jsou nejen tečkami, ale i vláskovitými žilkami tmavšími zdobena. Samička jich snáší nanejvýše pět, šest a střídá se na nich se samečkem, až se po třinácti nebo čtrnácti dnech líhnou mláďata, jež oba rodiče hmyzy a semeny ve volátku rozmočenými krmí. Mladí strnádcí bývají z pravidla podobní starým samcům. Ježto všickni pěvci tito na podzim velice ztloustnou a tučné maso mají, lidé je ode dávna chytali a jedli; za starých časů je k tomu cíli i v zajetí chovali a krmili. Ve kleci také za nedlouho tou měrou ztuční, že se div nezalknou; ježto pak mimo to příliš pěkně nezpívají, stále na bidélku dřepí, aniž se hnou, chovají je lidé přes pěkné barvy perí zajaté zřídka kdy a u milovníků ptactva zpěvavého uzříš snad jen pestrobarevné strnady cizí. Klec mějtež podobnou, jako skřivani nebo pěnkavy, ale přece trochu větší, prostrannější a několika bidélky opatřenou; za potravu jim dávají semena, zvláště oves a v létě mimo to i měkký, smíšený zob ptačí a svěží ptačinec. Pokud pelichají, i trochu čerstvých mravenčích kukel a moučných červů jim přidati dlužno.

Strnad obecný (*Emberiza citrinella*, L.).

Tab. XXXVII., b.

Mezi ptáky, již v tuhé zimě u nás do vesnic a do měst zalétají poprosit člověka o nějaké to zrnko, vždy a všude i žlutaví strnadi bývají. Lidé říkají, že prý v létě, kdy venku mají všeho dosti, posmívají se člověku uštěpačně volajíce: „Sedláku se do stodoly svítí!“ V krutých mrazech mu však lichotí, štěbetajíce: „Sedlák pán!“ Ale kdežto dotěravých vrbců hospodář ani v zimě rád nevidí, nebrání strnadům, aby si u stodoly roztroušená zrna obilná sebrali; jsoutě všude oblíbeni přes to, že v létě někdy boufem v dozrávající obilí vpadnou a z klasů zrní vyloupají. Snad toho příčinou i to, že jsou ptáci pěkní, že v zimě zasněžené nivy a cesty rovnou měrou krásí, jako rudé křivky a hýlové dřímající lesy a háje.

Zobáček mají našedivělý, na konci temnější, oči hnědé. Hlavička jest na temeni a na čele pěkně žlutá, ale zvláště na temínku řídkými, podélnými proužky tmavšími poseta, na lících trochu olivově nazelenalá a pod uimi rzivohnědým proužkem dolů na zad skloněným zdobena. Šíje má světlou barvu olivovou, zadeček rzivošedou, ale přece trochu nažloutlou, jednotlivá pírká mají bledé, našedivělé obruby a po ostnech zvláště na ramenou naopak pruhy temnější, až černohnědé. Na ramenou jsou také mlhavé skvrny narezivělé roztroušeny a přímo před ocáskem má zadeček barvu rezavou, beze skvrn. Hrdélko má barvu jako citron žlutou, hruď a břicho žlutavou a čím níže, tím bledší; na hrudi mají jednotlivá pírká olivově hnědé konečky a skvrny trochu narezivělé, boky pak jsou temnějšími, rzivohnědými proužky zdobeny. Letky mají barvu hnědou a bledší, nazelenalé nebo trochu narezivělé obruby; veliké letky krajní mají na vnější papěři uzounký lem nažloutlý; rýdovací péra ocasní mají také barvu

hnědou, ale obruby nažloutlé a prvé i druhé péro krajní má na vnitřní pápěři po veliké, klinovité skvrně bílé. Nohy jsou také nažloutlé. Délka těla jest 17 cm, šířka 27 cm a délka ocásku 7 cm. Samičky nemají tak pěkné barvy žluté; jsou všecíka žlutavá pírká obrubami nazelenalými lemována, peří má všecko barvu spíše našedivělou a vůbec bledší, než peří samečkově.

Kromě břehů rákosím porostlých, hustých a temných borů, pralesů, kromě holých skal horských žije strnad obecný neboli strnadel ve všech končinách Evropy a Asie; najisto pak ho u větších zástupech nalezneš všude tam, kde kolem polí a luk nízké houštiny. Žije po párech jen tou dobou, kdy se hnízdí, ale zvláště strnádkové mladí vždycky jen v hejnech po nivách se toulají. Zejména kolem cest a silnic nevím, kde by jich vůbec nebylo; hopkují tu celý boží den s oběma druhy vrabců, s jinými strnady a s chocholouši, sbírají si i po cestách roztroušená zrna obilná a v létě tu po hmyzech slídí. S jinými pěvci dobře se snášejí, ale samečkové se z jara, kdy si míst pro hnízda vyhledávají, stále spolu hašteří a rvou. A je-li po boji, sedávají na koncích delších větvíček houštiny a horlivě zpívají nebo samičku drsným svým „sit, sit“ volají; člověk se pak může přiblížit až přímo k nim, aniž uletí. Zpěv jejich složen jest ze pěti, šesti tónů rovné výšky, jež zní asi jako „cis cis cis cis cis si“ a bývá ukončen táhlým „sié“ buď vyšším, buď naopak až o oktávu nižším. Poslechne-li samička volání samečkova, hbitě ovšem skoky poněkud nemotornými oba v křovině zmizí, po chvíli však zase venku na poli se objeví a po zrní slídí. Vyplašíme-li je, odletí drahou vlnitou a „cic cyrrr, šyrrr“ při tom volají.

Navrátivše se v měsíci březnu v jarní své byty, jmou se strnadi činiti přípravy ku stavbě hnízda. Ukrývají je v nízkém houští buď přímo na zemi, buď na některé z dolejších větví; tlusté stěny jeho jsou na podkladu z uvařlého listí zrobeny ze stebel, z uschlých lodyh a úponků, z mechu a vláken rostlinných vůbec, uvnitř pak jest žíněmi pečlivě vystláno. Na čtyřech, pěti vajíčkách bělavých, ale někdy i trochu nažloutlých anebo narudlých, vždycky však drobounkými tečkami šedými a zejména klikatými žilkami rudohnědými zdobených. Jež po prvé počátkem dubna snáší, samička se samečkem se střídá; již po čtrnácti dnech se z nich líhnou mláďata, jež také oba rodiče horlivě měkkými hmyzy krmí. Po druhé mívají mladé v červnu a je-li léto pěkné, i po třetí ještě v srpnu. Vyvedše tato mláďata poslední, staří se s nimi toulají, jednotlivé rodiny shluknou se ve větší zástupy a později i spolu s pěnkavami, chocholouši a drozdy po polích se toulají a jen na noc ve křovinách se ukrývají. Mladí strnádcí mají barvu podobnou, jako samičky, totiž šedozelelou, na bříšku světlejší.

Ačkoli téměř ani nezpívá a ve kleci nemotorně si vede, nad to pak i pěkné žluté barvy pozbude, lidé přece někdy strnada chovají zajatého, krmí

jej ovšem, mákem, prosem a zvláště tou dobou, kdy pelichá, i trochu kukel mravenčích. červů moučných a sekaného syrového masa, ba drobtů chleba a zbytků různých jídel mu přidávají. Škoda jen, že záhy až přes-příliš ztloustne a často pelichaje tak se roznemůže, že z toho mívá zase naopak úbytě a konečně smrt. I s jinými pěvci jej ve společné kleci lze chovati. Dá se bez obtíží chytiti, snadno uváže v oku, na vějičce, v tenatech a na čihadle, vletí i do poklopce, ba hoší jej pod sýto, padákem na trochu ovsu lapají. S počátku sebou zuřivě zmítá, ale záhy si ve kleci zvykne, zkrátne a hývá přece živ až i deset let.

Strnad zahradní (*Emberiza hortulana*, L.)

byl do nedávna u nás v Čechách ptákem téměř naprosto neznámým; kdežto ve svém „Evropském ptactvu“ dr. Frič ještě mluví jen o čtyřech polapených strnadech tohoto druhu, v posledních letech jich po některých krajích našich. na př. kolem Labe a Oharky zvolna, ale stále přibývá. Jsou to pěvci povahou a způsobem života strnadu obecnému velice podobní.

Jsou trochu menší; tělo má totiž délku jen 16 cm, šířku 26 cm a délka ocasu jest 7 cm. Zobáček má barvu nažloutlou, málo nahnědlou, oči hnědou. Hlavička jest na temeni i v šíji popelava, kolem očí nažloutlá a také pod koutky zobáku jest po proužku žlutém, dolů na hrdélko skloněném; uzdičky a líce jsou žlutošedé. Na hřbetě a na ramenou mají pířka barvu rzivohnědou, ale po ostnech proužky tmavé a okraje naopak světlejší, žlutozelené; před ocasem jest zadeček žlutošedý, trochu nazelenalý, ale i tu má každé pířko lem bledší a ostnů naopak tmavší. Hrdélko jest pod zobáčkem žluté, trochu níže našedivělé, hruď nahoře také našedivělá, ale dolejší její část i boky mají barvu narudlou, břicho a spodní krycí péra ocasní bledší, narezivělou; nožky jsou nažloutlé a trochu narudlé. Hnědá krycí péra křídla mají obruby světlejší, šedo-zelené a prostřední i veliká krycí péra mají bledší konečky nažloutlé, jež na křídle složeném ve dvě světlejší proužky příčných splývají; černohnědé letky mají obruby žlutozelené. Rýdovací péra ocasní jsou také černohnědá a mají obruby nažloutlé, na obou krajích ocasu však až bělavé a dvě krajní péra mají kromě toho na koncích pápěří vnitřních po veliké, podlouhlé skvrně bílé. Samičky mají hlavičku na temeni i v šíji šedohnědou a po ostnech jednotlivých pírek tmavější proužky; na hlavě jsou hnědé skvrnky a proužky vůbec všude. Zadeček má barvu rudohnědou, trochu našedivělou s černohnědými skvrnami, břicho jest nažloutlé, ale na bocích rudožluté a ovšem bledší, než u samců.

Strnad zahradní jest pták stěhovavý; žije ve střední a zvláště v jižní Evropě, pak i ve střední Asii. Přichází k nám, ale jen v žirnější končiny vlasti naší až v posledních dnech měsíce dubna; v neúrodných anebo dokonce písčitých krajinách ho neuvidíš, ačkoli na př. v některých hornatých krajinách až i u výši 3000 m nad hladinou mořskou pozorován bývá. Jdeš-li z jara kolem lesa, řidčí houštinou nebo hájem, zastavíš-li se na místě,

kde nízké křoví poblíž louky, bažiny, zejména pak kolem řeky nebo potoka. snad se ti poštěstí, že uslyšíš volavý jeho hlas, něžný a tichý, jenž zní jako „gý“, po chvíli zas jako „cit cit“. Zpěv jeho podoben jest zpěvu strnada obecného, ale přece se mu nevyrovná; zhusta v něm opakuje slabiku „tri“ tónem buď vyšším, buď nižším a končí jej smutným „trié“. Vyplašíš-li jej, odletí drahou obloukovitou, ale nepříliš daleko, usadí se zase na stromě nebo na keři a jme se štěbetati znova; rád se zase oklikou navrací tam, kde byl seděl prve. Mladé mívá jen jednou do roka a to v měsíci máji; staví si podobné hnízdo, jako strnad obecný a samička snáší tolikéž vajíček bělavých, popelavými a černohnědými tečkami a čárkami, pak i většími, mlhavými skvrnami a tmavými žilkami zdobených, jež jsou však menší, ale za to zase kulatější, než u našich strnadů. Mladí strnádci zahradní podobají se starým samícím, ale mají barvy vesměs ještě trochu bledší. Vyvedše je, rodiče s nimi již v posledních dnech měsíce srpna odlétají zase na jih, zejména do západní a východní Afriky.

Také strnad zahradní bývá ve kleci chován zajat jen málo kdy, byl-li náhodou na vějičku polapen, a touž krměn potravou, jako strnad obecný. Že byl však již ode dávna proslulým, to má příčinu jinou. Ježto v zajetí záhy ztuční, staří Římané tyto ptáky krmili a jako lahůdky jich požívali; i tou dobou je proto lapají zvláště v zemích kolem Středozevního moře, ve Vlaších. v jižní Francii, v Řecku, ba i v jižních Němcích. Škoda jich; ačkoli jich snáze pohřešíme v poli a v háji, než našich skřivanů nebo drozdů líbezně šveholicích, přece by jich lidé tolik pobiti neměli, ježto od jara do podzimku velmi mnoho hmyzu pohubí. Lahůdkáři je prodávají a po všem světě rozesílají v malých bečkách buď jen ošubané a po většině v mouce zabalené, buď v kořeněném octě naložené; průměrem váží sedmnáct tučných strnadů asi jeden kilogramm.

Strnad luční (*Emberiza cia*, *L.*)

také prý byl u nás v Čechách již pozorován. Žije v jižní Evropě. zejména ve Španělsku, v Italii, v jižní Francii a v Řecku, pak i v Malé Asii a v severní Africe. Z jara, v měsíci dubnu přilétá i do Švýcar, do jižních Němec zvláště na Rýn, ale již v měsíci listopadu se odtud zase na jih stěhuje. Všude vesměs přebývá jen ve krajinách hornatých, dolinám se vyhýbaje. zvláště pak na horských lukách, kolem potokův a na krajích lesův, ano i poblíž salaší a samot horských; nesesadá ani tak rád na křovinách, jako na haldách kamení a kolem propadlin skalních. Se všemi pěvci, již s ním v pohorích spolu bydlívají, dobře se snáší. Volavým hláskem jeho jest ostré „ci ci ci“; švehol jest trochu pronikavější,

ale přece příjemnější, než hlas našeho strnada obecného, od něhož se strnad luční jinak způsobem života valně neliší. Jen hnízda svého si nestaví v houštinách, nýbrž v kamení na zemi, zejména pak ve štěrbinách zdí kolem vinic; tři, čtyři vajíčka mají barvu bělavou, málo našedivélou, a jsou zdobena hustými žilkami načernalými i řidšími popelavými, ale delšími a rovnějšími, než podobná vajíčka strnada obecného. Samička je bezpochyby snáší také dvakrát do roka.

Strnad luční neboli strnad „cia“ má tílko velmi pěknými barvami zdobené.

Zobáček má modročerný, oko hnědé. Hlavička jest popelava, černými proužky poseta, nad okem jest dlouhý oblouček bělavý, uzdičky, proužek za okem i proužek pod koutkem zobáčku dolů skloněný mají barvu černou; oba tyto proužky spolu za očkem jsou spojeny. Tílko jest nahoře rudohnědo, načernalými proužky podélnými zdobené; nad ocáskem jest zadeček narezivělý. Hrdélko i hořejší část hrudi mají také světlou barvu popelavou, dolejší polovina hrudi i bříska pěkně narezivělou, ba skoro trochu růžovou; nožky jsou šedohnědy. Menší krycí péra křídla mají barvu temnohnědou a okraje šedé, veliká krycí péra touž barvu, ale okraje načervenalé, na koncích až bělavé, jež na křídle složeném ve světlý pruh příčný splývají. Letky jsou černoohnědy a mají také lem světlejší; rýdovací péra ocasní mají podobnou barvu, široké obruby narezivělé a dvě krajní nad to po větší, podlouhlé skvrně bílé na obou papěřích. Samička má barvy vesměs trochu bledší, skvrny jen mlhavé a místo barvy narezivělé všude barvu rzivohnědou; bývá také menší samečka, jehož tělo má délku 18 cm, šířku 24 cm a jenž má ocásek zdělí 7·5 cm.

Jsa neopatrný a sám lsti ni úskoků neznaje, dá se strnad luční snadno chytiti; ačkoli jej lidé pro pěkné barvy peří rádi chovají ve kleci zajatého, ptáčníci jen zřídka kdy jej mají na prodej. Je-li pečlivě ošetřován, žije v zajetí pět, ano i deset let.

Strnad cvrčivý (*Emberiza cirrus*, L.)

bývá u nás vidán skoro jen ve kleci. v níž jej přátelé pěvců tohoto druhu chovají spíše pro pěkné barvy peří. než pro zpěv; jest však ostatních strnadů choulostivější a dlouho zajat nežije.

Zobáček má šedomodrý, oči hnědé. Hlavička má barvu olivově zelenou s temnějšími proužky po ostnech jednotlivých pírek, ale uzdičky a obloučky kolem lící jsou černoohnědy, líce pak i obloučky nadoční mají pěknou barvu žlutou. Šíje jest také olivově zelená, zadeček rzivohnědý, ale každé pírkó má na ostnu proužek temnější a pěknou obrubu nažloutlou; před ocáskem jest zadeček trochu nazelenalý. Krycí péra křídel i letky mají barvu tmavozelenou, až načernalou; krycí péra a letky vnitřní mají obruby nahnědlé, letky krajní obrubu nazelenalou. Rýdovací péra ocasní mají nahoře barvu načernalou, ale obruby žlutozelené; obě péra krajní mají po dlouhé skvrně bílé, jež na prvním péru skoro celou papěř vnější zajímá. Na hrdélku jest přímo pod zobáčkem veliká, na přič položená skvrna černoohnědá, pod ní jest hrdélko

ohnive žluté, níže však, na volátku, zase trochu nazelenalé, málo nahnědlé; i hruď má uprostřed barvu žlutou a jen po stranách jest narezivělá se skvrnami nažloutlými. Bříško jest také žluté, na bocích však trochu nahnědlé s proužky tmavohnědými; nožky mají barvu žlutavou. Tělo má délku skoro 16 cm, šířku 24 cm a ocásek má délku 7 cm. Samička bývá menší, má barvy bledší, ale hojně podélných proužků temnějších; před očkem i za ním má proužek hnědý, ale žlutých pruhů po stranách hlavy ani černé skvrny na hrdle nemá.

Strnad cvrčivý neboli olivobřichý jest ptákem stěhovavým, jenž chladnější krajiny již v říjnu opouští, na jih odlétá a zase v březnu se domů navrácí. Přebývá vlastně jen po různu v jižní Evropě, zejména ve Vlaších, ve Španělsku, v jižní Francii a ve Švýcarsku, pak také v Malé Asii; ve střední Evropě jest jedním z nejvzácnějších hostů letních. Způsobem života i úpravou hnízda se od našeho strnada valně neliší; mladí strnádci mají nahoře barvu rziohnědou s temnohnědými proužky po ostnech, vezpod žlutavou, ale také černé proužky podélné. Jméno mají po tom, že dozpívavše krátkou svoji píseň, zavrčí; volavý hlas zní asi jako „cí cice cicc“.

Pištěk (*Emberiza miliaria*, L.).

Pištěk neboli propáska jest v úrodných rovinách vlasti naší všech strnadů nejhojnější. Žije po vší Evropě střední, ano již v jižním Švédsku, pak ve střední Asii a v západní Africe.

Někde zovou velikého a zavalitého ptáka tohoto i strnadem skřivánkovým. ponevadž jest perí jeho podobným způsobem zbarveno, jako u našich skřivanů.

Statné tělo má totiž nahoře barvu rudošedou, vezpod žlutošedou a všude, zvláště však na hřbetě plno podélných proužků černohnědých. Temnohnědé letky krátkých křídel i hnědá rýdovací péra ocasní mají bledší obruby; útlé nožky mají barvu šedohnědou. Krátký a silný zobák jest také šedohnědý, oči temnohnědé. Délka těla jest 19 cm, šířka 30 cm a délka ocásku 7 cm. Samička bývá trochu menší a mívá barvy celkem bledší.

Že si člověk propásky valně nevšímá, toho příčinou jest asi klidná, tichá její povaha. Tam, kde v úrodných nivách všude po polích vlní se zlaté obilí, kde tu i tam po mezích a kolem vlnkých luk trochu stromů nebo křoví, přebývá nejraději; v temných lesích ani v hornatých krajinách ji neuvidíš. Jen z jara, kdy se má hnízdit, bývá trochu čipernější, ano samečkové jsou tou dobou nemálo podrážděni a bojovní. Sedají na větší hroudě, na vrcholu mladšího stromku, zpívají i čtvrt hodiny, aniž se s místa hnou, podivnou, nepatrnou svoji písničku, ale kroutí. nadýmají se při tom a perí zjezí. jakoby nevím jak líbezně šveholili. A uletí-li

konečně jinam křídloma třepetajíce, podivně zavrčí podobným asi zvukem, jako kolovrat. Pronikavý hlásek volavý zní jako „ciks cikcikik“ anebo něžnější „tik“. Po zemi skáče pištěk shrben a ocáskem pošukává. Způsobem života se od našeho strnada neliší; i touž potravu si po polích, po zemi sbírá. Navrátiv se do jarního bytu svého již v měsíci březnu, mívá nejdéle v dubnu hnízdo hotovo; staví si je z pravidla v důlku na zemi, ve trávě a v býlí z téhož staviva, jako jiní jeho příbuzní, ale dělá je trochu větší, uvnitř pak je tenkými stebly, stonky a srstí vystýlá. Samička v ně snáší po prvé v dubnu, po druhé v červnu po čtyřech až i šesti vejcích bělavých, trochu našedivělých a fialovými tečkami, skvrnami a žilkami, na pouku mimo to i rzivohnědými skvrnami zdobených. Mladé propásky mají barvu podobnou, jako dospělé samičky; když se byly lítati naučily a ve všem náležitě vycvičily, toulají se s nimi staří ptáci polem a luhem, na podzim se shluknou u větší hejna, poletují z kraje do kraje a ze severnějších končin, od nás však jen v tuhé zimě na jih se stěhují toliko ve dne, vysoko ve vzduchu letíce.

Ve kleci bývá pištěk touž péčí ošetřován, jako jiní strnadi a žije v ní také kolik let; lidé však jej mají zajatého jen málo kdy, ježto vrozené bázně a váhavosti nikdy nepozbude, ba povždy tvrdošíjným zůstane a ni s pěvci příbuznými se porovnatí nedovede. Na jihu jej i pro chutné maso jeho lapají.

Strnad rákosní (*Emberiza schoeniclus*, L.).

Tab. XIII., b.

V měsíci dubnu se k našim řekám, potokům, rybníkům a bažinám, do příkopů kolem vlhkých luk a polí navracejí čilí strnadi rákosní, jež lidé tytýž i nesprávně rákosníky zovou; jakkoli žijí pak po vší Evropě, přece jich kolem vod nalezneš jen na takových místech, jež vysokým rákosím, sítinami, ostricí, pak i vrbami a olšemi jsou porostlá. Do hor však nezavítají nikdy.

Mají tělo pěkně zbarvené. Zobák jest šedý, oko hnědé; hlavička i hrdélko mají barvu černou a jen od obou koutků zobáčku vinou se obloukem dva bílé proužky kolem lící až do zadu na šíji, jež za pruhem bílým má barvu popelavou s temnějšími skvrnami. Na zadečku má tělo barvu černou, ale jednotlivá pírká mají obruby narezivělé, dole pod rameny a před ocáskem barvu popelavou s hnědými proužky po ostnech jednotlivých pírek. Bílé, na bocích našedivělé břicho jest tenkými, podélnými proužky temnějšími zdobeno; nožky mají barvu narudlou. Malá krycí péra křídla mají pěknou barvu rzivohnědou, veliká krycí péra i malé letky černohnědou, ale široké obruby narezivělé; veliké letky mají také barvu černohnědou, ale trochu bledší a světlejší

Nakladem F. Jenyškyho v Praze a G. Jiryskyho v Lipsku

Čís kol dvorní litografie A. Haase v Praze

- a. DUDEK (UPUPA EPOPS, L)
 b. STRNAD RAKOSNÍ (EMBERIZA SCHOENICLUS, L)
 c. BRAMBORNÍČEK HNĚDÝ (PRATINCOLA RUBETRA KAUP)

okraje rzivohnědé. I rýdovací péra ocasní mají barvu černohnědou, ale obruby světlejší, rzivohnědé a obě krajní mají vnější pápěr z části bělavou. Na podzim všecko peří trochu vybledne, ježto mají jednotlivá pírka světle hnědé konečky, jež se teprve na jaře zase otrou. Tělo má délku 16 cm, šířku asi 24 cm; ocásek jest asi 6 cm dlouhý. Samička má na hlavičce jen barvu hnědou se skvrnami načernalými, na lících rudohnědou, na hrdélku našedivělou se skvrnami nahnědlými, na šíji žlutošedou, na brudi rzivožlutou s mlhavými rzivohnědými skvrnami po ostnech pírek. Nad očima bývá po obloučku bělavém, trochu nažloutlém.

Strnad rákosní nežije nikdy u větších houfech. nýbrž z pravidla jen po párech. Jest čipernější a obratnější, než ostatní naši strnadi. lítá rychle a lehce, do dálky drahou obloukovitou; chce-li v rákosí a síti, do trávy nebo v houštině usednouti, náhle se s výše do ní řítí a v okamžiku tam zmizí. Rád skáče po stoncích rákosových, dovede se i na slabounkých steblech udržeti a odpočívaje na nich křídloma i ocáskem pošukává. A sedě na povýšeném místě v rákosí, sameček s hlavičkou pyšně vypjatou šveholí od rána do večera, ba štěbetává i v teplé, jasné noci letní; zpívá pilně a jednoduchá jeho písnička se od zpěvu strnadův ostatních valně neliší, leda že jest v ní plno krátkých pomlček, tak že se zdá, jako by zpěvák trochu koktal. Volavý hlas jeho zní asi jako „cí“ nebo hlubší „šý“.

V létě se strnadi tohoto druhu živí po přednosti hmyzem. na př. menšími, holými housenkami a zvláště larvami hmyzů vodních, v zimě pak semeny trav, rostlin lučních a bahních, zejména rákosu, sítin a ostríc.

Již v měsíci dubnu mívají hnízdo hotovo; staví si je na týchž místech, kde přebývají a to vždycky na zemi v houštině vrbové, v kořenech olší, v husté trávě a v síti, ale vždycky tak, aby se k němu voda tak snadno nedostala. Tenké stěny jeho bývají jen ledabylo z trávy, ze sena a ze všelikých vláken rostlinných upleteny; uvnitř jest čmýřím bylinným a žíněmi vystláno. Po prvé snáší v ně samička čtyři nebo pět pěkných, našedivělých anebo trochu narudlých vajíček skvrnami, body a žilkami popelavými i hnědými zdobených již koncem dubna, po druhé v červnu nebo v červenci. Nehne se z nich, i kdyby kdo na ni sáhl a uletí jen pak, obává-li se, že ji člověk skutečně polapiti chce. Mladí strnadi jsou podobni matce, ale mají peří ještě trochu bledší a našedivělé. V srpnu počnou se jednotlivé rodiny krajem toulati a zvláště v pole prosná rády zalétají; v říjnu, ano někdy až i v prosinci se konečně po většině toliko do jižní Evropy stěhují, jen na večer anebo v noci letíce. V teplejších krajinách však zůstanou na zimu a v háje listnaté, v houštiny bujnou travou prorostlé před mrazem se uchylují. V zajetí je lidé chovají spíše, než kterýkoli jiný druh strnadův, ačkoli jsou choulostivější a nemají-li všeho s potřebu, za krátko mrou; zvláště tou dobou, kdy pelichají, dlužno jim kromě obyčejné jich stravy dávat i trochu svěžích vajíček mravenčích a hojně červů moučných. S počátku je krmívají mákem, prosem a moučnými červy,

později měkkým, smíšeným zobem ptačím s drobty housky. s mrkví a sekaným masem. Ptáčníci je ovšem jen zřídka kde lapají do ok na rákosí upevněných, do tenátek a na vějíčky. —

Do střední Evropy zabloudí někdy v zimě vzácnější druhové strnady z krajín severních. Ačkoli není známo, že by je byl kdo i u nás v Čechách pozoroval, přece tu o nich stručnou zmínku učiníme; vždyť i v těch končinách, kam z pravidla zalétají, objevují se častěji a u větším počtu, než lidé myslí, ba někdy je i přírodopysce přehlédne, nerci-li aby si jich povšimli lidé, již v přírodě zábavy ni poučení hledati neumějí.

Strnad rolní (*Emberiza rustica*, *Pall.*) přebývá ve vrbinách u větších řek a v bažinatých mýtinách severní Evropy a Asie, zejména v Sibiři a vůbec od Kamčatky směrem východním až do severního Švédska a Norska.

Tělo jeho má asi touž velikost, jako u strnada obecného, totiž délku 17 cm, šířku 27 cm a ocásek zdělí 7 cm. Hlavička jest černavá a jen uprostřed na temeni širokým, bílým, trochu nažloutlým, v týle poněkud rozšířeným proužkem podélným zdobená; i nad očima jest po bílém obloučku širším, pod ouškem po obloučku užším. Zobáček jest rudohnědý, na hořejší hraně černý; oči jsou hnědy. Hrdélko má barvu bílou, hořejší část hrudi a boky narezivělou; na hrudi bývá někdy i příčný proužek černý. Bříško jest bílé, nohy jsou šedožluté. Na zadečku má tělo barvu hnědou, ale každé pírkó jest širokou skvrnou černou a lemem narezivělým zdobené. Letky mají barvu temnohnědou, ale světlejší okraje, jež na křídle složeném ve dvě bělavých proužků příčných splývají; rydovací péra ocasní jsou černohněda, obě krajní mají po bílé skvrně podélné, prostřední pak mají obruby rzivorudé. Samička má barvy trochu bledší, proužky temenní i nadoční na hlavě poněkud našedivělé a proužky podušní nažloutlé; na bocích jsou rzivohnědé pruhy podélné.

Jsa ptákem stěhovavým. opouští strnad rolní na podzim chladnou vlast svoji a hledá si již koncem října ve střední Evropě útulku před mrazem. Způsobem života se od našich strnadů, zejména od strnada lučního nebo rákosního valně neliší; i zpěv jeho prý se šveholu obou těchto druhů příbuzných podobá. Staví si hnízdo ve křovinách na půdě vlhké, v houštinách vrbových anebo ve vlhkých lesích a samička v ně snáší patero vajíček podobných, jaká má strnad rákosní. Mladí strnádci tohoto druhu také se samičkám podobají, ale mají přece barvy vesměs všecky ještě bledší.

Strnad malinký (*Emberiza pusilla*, *Pall.*) má domov svůj jen v rozsáhlých lesích nejsevernějších končin Evropy a Asie, zvláště ve východní Sibiři, odkudž se jako host ještě vzácnější někdy zatoulá do severního Německa. na ostrov Helgoland, do severní Francie. ano byl polapen až i v Dolních Rakousích a v severní Itálii.

Jméno má odtud, že jest všech strnadů nejmenším; tilko jeho totiž dorůstá jen délky 15 cm a ocásek mívá délku asi 6 cm. Zobáček i oči mají barvu hnědou; hlavička jest na temeni i na lících rudohněda, ale nad očima zdobena dlouhým, černým obloukem, jenž v zadu až na šíji dosahuje; i za okem jest podobný úzký proužek černý. Nahoře na zadečku má tělo barvu hnědou, ale na ramenou má každé pírkó na ostnu širokou skvrnu černohnědou; i na bělavém krčku a břišku, i na žlutavé hrudi mají jednotlivá pírká po načernalém proužku podélném. Letky a rýdovací péra ocasní mají barvu temnohnědou, ale bledší okraje a na křídle jest dvě příčných proužků narezivělých, ba skoro až bělavých: nožky jsou světle hnědy. Samička má barvy všecky trochu bledší, hlavičku uprostřed na temeni světle hnědou, na lících hnědou, kolem očí jen rzivorudou.

Žije i hnízdí se podobným způsobem, jako strnad rákosní; staví si také hnízdo na zemi a ledabylo je ze stebel a z jehličí modřínového i jedlového uplétá.

Sněhule (*Emberiza nivalis*, L.).

Tab. I., c.

V opuštěných končinách polárních již poblíž věčného sněhu a ledu, kde třeskutý mráz vše, co živého, dechem smrti ovívá, kde po zemi sotva ještě trochu nízkého mechu a lišejníku, má domov svůj jeden z nejroztomilejších strnadů, sněhulí nazvaný. Žije v severní Evropě, v Asii i v Americe. na Islandě, na Špicberkách a v Gronsku, přebývá v nízkém křoví, v holých pustinách kamenitých a skalnatých, vůbec v hornatých krajinách a jen lesům se vyhýbá.

Kratky, kuželovitý zobák její má barvu žlutavou, na jaře však až načernalou; oči jsou temnohnědy. Husté, kypré peří má u starých ptáků v létě všecko barvu bílou a jen konce velikých letek, svrchní krycí péra ocasu a ramena mají naopak barvu černou; v zimě jest hlavička na temeni narezivělá, ano i zadeček má na ramenou barvu jen narezivělou. Mladší ptáci, kteří však byli nejméně již jednou pelichali, mají na temeni skvrnu tmavohnědou s lemem rzivohnědým, nad očkem přímo oblouček bělavý, nad ním pak šedohnědý, trochu narezivělý a líce rzivohnědé. Šíje i strany krčku mají barvu žlutošedou, trochu narudlou, zadeček černou, ale každé péro má na něm obrubu rudošedou; nad ocáskem jest jen šedorudý, málo skvrnitý. Statné, kráčívé nohy jsou černohnědy a na zadním prstu jest předlouhý dráp rovné délky, jako prst sám. Hrdélko jest bělavé, trošinku našedivělé a nažloutlé, na hrudi jest široký příčný pruh narezivělý a boky jsou také rzivožluté; bříska jest bělavé, málo přizloutlé. Letky mají barvu černou, široké okraje rzivohnědé a na křídle složeném jsou dva příčné a jeden podélný proužek barvy bílé. Rýdovací péra mají barvu tmavohnědou, světlejší obruby, ale černé koncečky; jen tři krajní péra jsou bílá a mají toliko po ostnech podélné proužky černé. Barvy tu uvedené však nebývají stálé, nýbrž mění se stářím i v různých dobách ročních; čím tepleji a čím sněhule starší, tím méně má jiných barev mimo bílou a černou. Tělo má délku 17 cm a šířku 28 cm; ocásek jest 6-5 cm dlouhý. Samička má barvy méně živé a místo bělavé spíše jen našedivělou a nahnědlou.

Ani v nejkrutších mrazech nepozbudou sněhule veselé, čilé své povahy; rády žijí ve společnostech a s jinými ptáky dobře se snášejí. Nesedají nikdy na stromy a keře, nýbrž vždycky jen na kameny, na skály a na zem; běhají po ní jako skřivani a lítají rychle a lehounce. V létě se živí hmyzem, zvláště komáry, v zimě jen zrním a semeny. Volavým hlasem samečkovým jest jasný hvizd „fít“ a cvrčení, jenž zní jako „cirr“. Zpěv jeho podoben jest trochu šveholu skřivánčímu, ale některé sloky jeho jsou mnohem pronikavější; sedě na povýšeném kameni štěbetá sameček téměř celý rok, ba nepřestane ani v zimě, svítí-li jen trochu slunce, i kdyby se mu mrazem tajil dech.

Že jest jarní a letní život těchto strnadů na severu až příliš krátký, hnízdí se tam jen jednou do roka, totiž v dubnu nebo v květnu, kdežto v krajinách teplejších i dvakráte mladé mívají. Staví si hnízdo vždy jen ve skalách, ve štěrbinách jejich mezi balvany a v roští z lišejníků, z mechu a ze slámy, uvnitř je peřím a srstí pěkně vystelou a klenou nad ním stříšku, tak že se jen postranním otvorem do něho dostatí mohou. Samička v ně snáší pět, šest vajíček rozmanitých, nejčastěji namodralých, ale někdy i nazelenalých anebo trochu narudlých se skvrnami, tečkami a žilkami šedorudými a rudohnědými nebo téměř fialovými. Mladé sněhule mají barvu po všem těle vesměs jen našedivělou a trochu nahnědlou jako skřivani. Vyvedše je, starí se s nimi záhy počnou toulati, shluknou se v hejna den ode dne větší a větší, vydají se na zimní cestu nejprve do teplejších krajin severní Evropy, ale v zimě tužší i do Evropy střední, ano i k nám do Čech, ale ani tou dobou si v lesích neodpočinou, nýbrž stále jen po polích a po trávnících se batolí a povalují, zrn a semen si tu hledajíce. Za tuhých mrazů jich bývají někde hejna ohromná a zvláště tam, kde trochu zrní větří, snáší se jich s výše k zemi tolik, že je případně v Rusku zovou sněžinkami, ježto bílá tílka jejich vzduchem se míhají a v něm víří, jako v chumelici vločky sněhové. Do měst a vesnic na dvory a ku stodolám přilétají jen v nouzi největší. Dlouho však u nás nezůstanou; sotva se trochu oteplí, ba často ještě dříve, než nastane vlažné počasí jarní, ale vždycky nejpozději v březnu valem zase do vlasti na sever se vracejí.

Ve kleci žijí zajaty i kolik let, ačkoli nevím, čím by koho pobaviti dovedly; krmeny bývají ovšem, prosem a jinými semeny, pak i měkkým, smíšeným zobem ptačím, ale neopomín jim nikdo zaříditi klec tak, aby se často koupati mohly a chraň jich zvláště od tepla z kamen sálajícího. Ptáčníci polapí některou spíš jen náhodou do oka, na vějičku a ačkoli s počátku bývá divoká, přece záhy životu v zajetí přivykne a také s jinými ptáky dohře se shodne.

Strnad laponský (*Emberiza lapponica*, *L.*) také bydlí na severu tam, kde sněhule a přichází v zimě s jinými strnady severními k nám, ale nikoli v hejnech, nýbrž vyskytne se některý jen tu i tam po různu.

Strnad laponský bývá trochu menší, než sněhule: máť jeho tělo jen délku 15 cm. V létě má hlavičku, hrdélko a hřejší část hrudi černou; za okem jest bělavý proužek podélný, obloukem dolů po stranách krčku skloněný. Zobák jest žlutý, na konci však černý, oko hnědé. Šíje má barvu světle hnědou, zadeček temnohnědou, ale všechna pírka mají obruby světlejší, narezivělé; bělavé břicho jest na bocích černými pruhy podélnými zdobeno a nožky jsou černohnědy. Letky mají barvu téměř černou, ale bělavé obruby a konečky; rýdovací péra ocasní jsou také načernalá, mají obruby šedé, krajní péro má vnější pápěr na konci bílou, ale koneček černý a druhé péro má na konci také bílou skvrnu. Na podzim všechna péra krycí po celém těle mají obruby rzivorudé. Samička má barvy celkem bledší a místo per černých jen hnědá.

Strnad laponský zpívá podobně, jako naši skřivani a jirice; volavý hlas samečkův zní jako „tirr“ a jako hvizd „tyj“. Způsobem života se od sněhule valně neliší; navrátil se již v únoru nebo nejdéle v březnu domů do vlasti své, staví si ze svadlých stebel a stonků hnízdo také jen na zemi a uvnitř je peřím vystele. Samička v ně snáší patero vajíček bělavých, trochu narudlých s hnědými skvrnami a tečkami; mladí strnádci mají barvu na zadečku hnědou, trochu našedivělou a narezivělou, vezpod šedobílou, ale na hrudi a na bocích šedožlutou (isabellovou) s proužky hnědými a načernalými.

* * *

Skřivani (Alaudidae).

Kdežto větší díl pěvců vrabcovitých i se strnady ku ptákům pokřovním počítati dlužno, hbití a svižní skřivanci téměř se země se nehnu; ba neznáme ptácat, již by na ní tak obratně a jistě pobíhati dovedla. Tím však nebudiž řečeno, že by snad ve vzduchu si vedli nemotorně. Kdo viděl skřivana, kterak ve spěchu velikými oblouky nad polem do dále se žene, nebo kterak libezné švehole směrem kolmým drahou buď přímou, buď šroubovitou do výše se vznáší a po chvíli zvolna dolů spouští, až náhle jako střela na zemi dopadne: přisvědčí nám, řekneme-li, že skřivanci k nejobratnějším letounům z drobnějšího našeho ptactva náležejí. Že je lidé mají tak rádi, tcho příčinou přede všemi jich vlastnostmi zpěv opravdu výtečný. Nadšená, veselá píseň jejich složena sice jen z několika zvukných, jasných trilkův a tónův, ale dovedou z nich skládati melodie tak rozmanité a rozkošné, že se jim u příčině této jen málo pěvců našich vyrovná; i po jiných ptácích se šveholiti naučí. Zpívají již v prvních

teplejších dnech ještě před počátkem jara od rána do večera, ba někdy i v noci; i kdyby jim pro bídu ani do zpěvu nebylo, zaplaší si trudy líbezným šveholem, o němž pěkně básník dí:

„Vždy z jara píseň skrívana
jak prška démantová
na pole čerstvě zorané
s blankytu dolů řine...“

Všickni naši skrívani mají hlavu dosti velikou, zdobenou někdy pěknou, trochu pohyblivou chocholkou, zobák kuželovitý, přímý, na hořejší straně jen málo zakřivený a u nozder krátkými, hebkými štětinkami obrostlý. Statné a zavalité tělo, jež dorůstá délky průměrem 18 cm a šířky 34 cm, pokryto jest hustým peřím barev prostých, podobných barvě země a hlíny; ve dlouhých a širokých křídlech jest po deseti letkách ručních, letky ramenní jsou velmi dlouhé a ocas, jenž mívá délku asi 7 cm, jest na konci přímo ufat. Krátké nohy mají nárt na rozdíl ode všech ostatních pěvců v předu i v zadu pokrytý destičkami; prsty jsou dlouhé, volné a prst zadní jest drápem předlouhým, jen málo zakřiveným ozbrojen. Že mají dokonalé nohy kráčivé, dovedou se jen někteří z nich na tenkých větvích křovin a stromův udržeti. Samičku po trochu světlejší barvě peří a po menší velikosti rozezná od samce jen oko znalcovo; ještě spíše se mění barva peří věkem.

Skrívani přebývají ve všech dílech světa, ale počtem přehojným zvláště ve všech končinách Evropy, Asie a Afriky; ptáky stálými jsou jen v teplejších krajinách, ze chladnějších však ovšem pozdě na podzim odlétají a zase záhy s prvními ptáky stěhovavými domů se navracují. Nejráději si volí obydlím rozsáhlé role a nivy beze stromů, ba nevyhýbají se ani pouštím, stepím a rovinám vůbec neúrodným. Živí se v letě menšími, měkkými broučky, kobylkami a pavouky; nemají-li jich, zobají semena a zrní, zvláště pak plody různého býlí, i počítáme je ku pěvcům užitečným přes to, že někdy i klíčící obilí a vůbec svěží, mladé výhonky rostlin uštípují. Zrna hltají celá, i se slupkou a aby je snáze zažili, polknou ob čas i trochu písku; pijí jen rosu a nemají tedy zízne ani ve krajinách vodou chudých. Že jim člověk přeje a nezapuzuje jich, přibývá jich potěšitelnou měrou zejména všude tam, kde orba zkvétá a se šíří; ani jim neublíží lidé tím, že je leckde i teď ještě do sítí na čihadlech lapají, rdousí a za pokrm prodávají, ježto se tak rozmnožují, že se úbytek a ztráta brzo zase nahradí, i kdyby jich člověk zvláštním nějakým opatřením nechránil a o ně zhola se nestaral. Kromě nesvědomitých ptáčníků mají však mnoho jiných nepřátel; k nejzuřivějším počítáme menší ptáky dravé, na příklad ostříže, poštolku rudonohou a krahujce, pak dravé ssavce, zejména lasičky, kuny a lišky, ba i hlodavce, myši, křečky, krysy a j., jež

buď ptákům dospělým. buď pisklatům ve hnízdě o život ukládají. Holátka pohltá jim někdy i čáp a kočka, jež se v nedostatku potravy polem toulá a menší ptáčata pronásleduje.

Tam, kde se byli skřivani z jara usadili, bydlí s počátku svorně pár vedle páru a veselé jich švitoření splývá v jediný blučný sbor; jsouť ptáci celkem mírumilovní. Ale v době, kdy první přípravy ku stavbě hnízda konati počnou, samečkové kruto spolu bojují a jeden poblíž bytu svého jiného samce a dokonce jiného páru nestrpí. Hnízdo má podobu mělké mísky, ledabylo ze svadlých stebel, z trávy, z kořínkův upletené a zíněmi vyložené; staví si je vždycky na zemi v jamce, ve hroudách, v kamení, v hustší trávě a barva staviva se podobá barvě okolí tak, že dovede na zemi hnízdo vypátrati jen oko bystřejší. Samička v ně snáší poprvé až i šest, po druhé, někdy i po třetí nanejvýš jen pět pestrých, skvrnitých a tečkovaných vajíček a sama na nich sedá, až se z nich mláďata asi po čtrnácti dnech vylíhnou. Těm pak rodiče oba o přítrž potravu snášivají, s počátku je hmyzy a jich larvami, později také zrním ve volátku rozmočeným krmíce. Vyvedše je, toulají se s nimi po polích, shluknou se u veliké zástupy a spolu se strnady a pěvci vrabcovitými krajem poletují, až konečně ti druhové, kdož jsou u nás ptáky stěhovavými, buď jen do jižní Evropy, buď až do severní Afriky odletí.

Že pěkně zpívají, dlouho v zajetí žijí a velkých obtíží ni výloh nám nečiní, rádi je ode dávna ve kleci chováme. Dáváme je do dlouhé, nevysoké klece skřiváncí bez bidélek, s měkkým stropem, aby si vyskakující při zpěvu nebo poplašení blaviček oň nerozbili, a zavěšujeme ji buď za příznivého počasí pod okno ven, buď ve světnici k oknu. I s jinými pěvci je ve větší kleci společně chovati možná, ale nebývá to jiným ptákům na prospěch, ježto od skřivanů mnoho všelikých cizopásníků dostanou. Z té příčiny nechť také vždy mají klec čistou a na dně suchý písek, ježž často novým nahrazovati dlužno; i čistou vodu jim denně dávejme a ob čas jim pro potěšení kousek svěžího drnu do klece vložme. Zkušené ptáčníci je krmí drobnými semeny moučnatými i olejnatými, k nimž trochu červů moučných, kukel mravenčích, sekaných svěžích, zelených bylin a směsi čerstvé, strouhané mrkve se suchými vajíčky mravenčími přidávají.

Skřivan polní (*Alauda arvensis*, L.).

Tab. I., a.

„Skřivánek si musí o bromnicích vrznout, i kdyby měl zmrznout“ — tak říkávají leckde u nás o jednom z prvních zvěstovatelů jara, jenž se

k nám již na počátku měsíce února z teplejších končin jižních navrací. Š počátku si ovšem jen po cestách zrní sbíratí musí nebo v polích takových míst vyhledává, jež jsou již prosta příkrovu sněhového, a mladé obilí, drobnou travičku tam zobe. Když byl všecken sníh roztál, povlak ledový s polí a niv zmizel, kdy se luhy naše do opravdy zelenati a prvá jarní kvítka něžné blavinky ze země zdvihati počínají, vyšvihne se skřivánek vesele do vzduchu a veselou, radostnou písni omladlou přírodu pozdravuje. Ale nezřídka nastanou milým tím ptáčatům ještě na sklonku zimy zlé časy; pozdní mráz pokryje všecko všudy ledovým povlakem, pro nějž se k osení, k zrní po zemi roztroušenému dostati nemohou, tak že jim i kolik dní krutý jest snášeti hlad, a nad to i zimou celá zkrhklá bývají. Že pak mimo to v takových nesnázích nebývají bojácna ani dosti ostražita, mnoho jich před prvním úsvitem jarním nejen pohyue, ale i nepřátelům ve spáry upadne.

Zobák mají černohnědý, dole na spodní čelisti bělavý, oči temnohnědé. Tělo jest nahore všude světle šedohnědé, ale všechna péra mají bledší, světlolžluté obruby a na ostnech naopak skvrny temnější, na hlavě nejmenší a nejtmavší, na hřbetě největší. Hrdélko, hrud a boky mají barvu šedožlutou, trochu narezivělou s podélnými proužky temnějšími, na volátku nejhustšími; bříško jest bílé. Krycí péra křídla, jež zakrývají asi polovinu ocasu, jsou šedohněda, mají však také obruby světlejší, u velikých per krycích rzivorudé; letky jsou černohnědy, ale mají okraje bledší, na kraji křídla bělavé, na vnitřních letkách narudlé. Rýdovací péra dlouhého ocasu, z nichž třetí a čtvrté nejdelší, mají barvu černohnědou a světlejší obruby, krajní však kromě úzkého pruhu temného na vnitřní pápěři vesměs jen bílou; i druhé péro má na vnější pápěři obrubu bělavou. Nožky jsou nahnědlé, trochu narudlé. Kromě barev tu udaných mají však skřivani ještě rozmanité jiné, tak že jest s obtíží udati u jednoho z nejznámějších našich ptáků barvu normální. Samičku lze jen stěží rozeznati po tmavší barvě zadečku, po hojnějších skvrnách na hrudi narezivělé a po kratším drápu na zadním prstu. Délka těla 18 cm, šířka 32 cm, délka ocásku 7 cm.

Skřivan polní žije po celé Evropě až ku krajinám polárním, po střední Africe i v Asii, všude vesměs počtem velmi hojným; navrátiv se k nám z jihu, usídli se na polích, na lukách a na stráních, na březích řek i moří, vřubec na rovinách, ale nikoli v lesích a na horách. Jsa ptáče nadmíru čilé, plaché a zvláště za pěkného počasí nestálé, dlouho na místě jediném nevydrží a na kameni, na hroudě neposedí, nýbrž celý den buď po poli pobíhá hlavičkou kývaje a pírká na čele vztyčuje, buď s místa na místo poletuje, buď se po chvíli vzhůru drahou závitkovitou vznese a líbezně šveholí. Jen samičky nemají povahy tak živé a tékavé. Kromě kohoutů není ptáka, jenž by tak časně z rána venku v přírodě se ozýval, jako skřivánek a málo pěvců zpívá po všecken téměř čas denní tak vytrvale, jako on. Známý zpěv jeho složen z několika jen jasných hvizdův a trilkův, ale způsobem rozmanitým ve sloky skládaných, v něž mísí i zvuky, jimž se byl od jiných pěvců polních a pokřovních naučil. Volavým

hlasem jeho jest zvučné „gerr, gerrel“, k němuž přidává hvizd, jenž zní jako „trit“ aneb „tí“. Také samička trošinku švitořiti dovede; platí asi spíše o ní slova „skřivánek dí cvrlivrlí“, jež v „Radě zvířat“ čteme.

Jakmile si skřivánci míst pro hnízda hledati počnou, samečkové zuřivé boje spolu mívají; kde se párek jeden uhnízdí, tam se jiný samec na sto kroků přiblížiti nesmí, nechce-li, aby se naň pán a majitel okresu toho prudkým útokem neobořil. Křičíce zlostně „šerrerererr“ honí se sokové s místa na místo nebo se na zemi rvou, po ní válejí a zobáky druh do druhu bijí, až se z nich pírka chumelí. Není tedy divu, že má každý párek hnízdo uprostřed okresu velmi rozsáhlého, že se na jednom hektaru sotva dva páry skřivanů hnízdí. Staví si je již počátkem března na polích, na úhorech a na lukách z pravidla ve mělké jamce, již si vyhrabou sami a nejprve kořínky a slamou, pak uvnitř i žíněmi vystelou. Na pěti, šesti zelenavých, nažloutlých anebo narudlých vejcích, hustými skvrnami a tečkami hnědými, šedými i rudohnědými posetých samička sedá sama; jen v poledne ji samec na chvílku vystřídá. Mladí skřivánci mají barvu bledší, než staří, totiž pírka světlejšími obrubami a bělavými konečky zdobená. Že pak mívají skřivani ještě po druhé mladé v květnu, ba za příznivého počasí i po třetí v červenci neb až v srpnu, musí se mláďata záhy sama po potravě ohlížeti, ježto si jich rodice valně všímati nemohou; čím se vůbec živí, již v obecném popise této čeledi bylo uvedeno. Koncem měsíce září přiletí k nám skřivani z krajů severnějších, shluknou se s našimi u větší hejna a zvolna se na jich stěhovati počnou; letí ve dne jen od rána do poledne, pak zapadnou do polí vyhledat si potravu, odpočinou si a po slunce západu, zvláště pak za jasných nocí alespoň kratší kus cesty urazí; u nás jich na zimu zůstane pramálo. Nejsou-li velké mrazy, vracejí se sem již v únoru, ano někdy v lednu. Na cestách svých mají nebezpečného průvodce, ostříže, jenž za nimi letí na jih i zase k nám nazpět; živí se po přednosti skřivany, již jsou od úkladů dravcových chráněni jen pak, mohou-li se v létě ukryti v obilí. Uzří-li jej, střemhlav k zemi se řítí a na ni se přitisknou dobře vědouce, že je dravec jen v letu polapiti může. I dřemlíci, krahujci zle skřivany pronásledují.

Ještě více jim ubližuje člověk, chytaje je nejen pro klec, ale i pro kuchyni, což se u nás na štěstí snad ani příliš často neděje. Ptáčníci je lapají do ok, do tenat a na vějičky, ale raději na podzim, než z jara, kdy skřivan polapený se nezřídka k smrti utrápí. I mladé ze hnízd vybírají a kuklami mravenčími, houskou ve mléce namočenou, masem na drobno sekaným a mákem vykrmí. Jak bylo již řečeno, jest nejlépe mítí je ve zvláštní, dlouhé kleci skřivaní a s počátku jim svázati křídélka; první jich krmí jsou v zajetí semena a mravenčí vajíčka se strouhanou mrkví nebo močená houska se sekaným osrdím a mákem. Že jest zpěv

jejich pro svetnici někdy přece příliš hlasitý a hlučný, lidé rádi věsí klec pod okno ven, ale pak nechť skřivana i od úpalu slunečního, i naopak od chladu chrání: po jedné straně nechť klec na př. nějakou rostlinou otáčivou opatří. aby jen na jednom konci do ní slunce svítiti a třeba také pršeti mohlo. Naprosto však nelze schvalovati toho, přistříhá-li kdo skřivanu letky, chce-li, aby po svetnici pobíhal; za krátko mu nohy naběhnou a nemá-li vůbec všeho s potřebu, často stůně a konečně hyne. Jinak žije nejméně osm, deset let zajat a pilně od března, ba již někdy i od prosince až do srpna šveholí.

Skřivan lesní (*Alauda arborea*, L.).

Tab. XXVIII., c.

V osamělých pustinách a koutech horských, jimž se lepší pěvci naši vyhýbají a kde by poutník ani šveholu ptačího neočekával, náhle v ucho jeho zaléhají tóny tak líbezné, že se až všecek podiven zastaví a dech utajiv dopřeje si požitku v nevlídném zátíší dvojnásob milého. A pátraje po zpěváku, záhy se dopídí kdes na kamení, na hroudě, začasť i na nižším stromku nepatrného ptáčete, skřivana lesního, neprávem tytýž i linduškou řečeného. — Znameníť zpěv jeho, podobný šveholu skřivana polního, složen jest ze trilkův a vůbec zvuků zrovna tlukotu slavičímu podobných a ve krajinách, kde slavíků není nebo v době, kdy ještě nezpívají, jest za píseň jejich milou člověku náhradou. Ještě lépe zní v noci, kdy se nám zdá, jakoby osamělý zpěvák žalostivo naříkal; i pak zpívá kolik hodin bez ustání.

Jest trochu menší, než skřivan polní; jestiž délka těla jeho asi 16 cm, šířka 30 cm, délka ocásku 5.5 cm. I zobák má tenčí, barvy černohnědé, ale u kořene bledší; oči jsou hnědy. Také chocholku má již patrnější. Hlavička má na temeni podélné proužky načernalé, uzdičky a proužek za okem jsou černy a nad oběma očima jest po bělavém, rzivožlutém obloučku, jenž až do týla dosahuje; na lících jest také po trojhranné skvrně přížloutlé. Tělo má nahoře barvu šedohnědou s podélnými pruhy tmavšími, vezpod bělavou s temnějšími proužky po stranách hrudi a po bocích; nožky mají barvu nažloutlou a na zadním prstu dlouhý dráp málo zakřivený. Krycí péra křídla, jež přikrývá dvě třetiny ocasu, mají bělavé koncečky; letky jsou černohnědy, rýdovací péra krátkého, na konci skoro přímo uťatého ocasu mají také barvu černohnědou, obě prostřední však trochu světlejší a čtyři krajní mají po dlouhé skvrně bílé; tři krajní péra mají všecka délku rovnou. Štíhlejší samička má barvy bledší, ale skvrny zase naopak tmavší.

Skřivan lesní nevznáší se tak často vzhůru k oblakům, jako polní jeho příbuzný; také nelítá tak obratně, nýbrž se s počátku nejistě ve vzduchu sem tam třepotá a teprve u větší výši jme se letěti rychleji a lehčeji. Vyplašíme-li jej, ze země vždycky na nižší stromek uletí; jestiž úzkostliv,

Nákladem T. Soustkyho v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Chromolitogr. Augusta Osterrietha ve Frankfurtu n. M.

a REHEK ZAHRADNÍ (SYLVIA PHOENICURUS, LATH.)

b. CVRČALA (TURDUS ILIACUS, L.)

c. SKŘIVAN LESNÍ (ALAUDA ARBOREA, L.)

povahy mírnější, než skřivan polní a z té příčiny se také samečkové spolu tak zuřivě nervou, kdy si z jara samiček hledají. Poletují za nimi a poskakují kolem nich, chocholku majíce vztyčenou, ocásek rozestřený a dvorně se jim uklánějí. Vclavý hlas jejich zní jako „dyrly“ nebo „lylly“.

Vlastí jejich jest téměř celá Evropa i západní Asie, ale nevyskytují se nikde počtem tak hojným, jako skřivan polní; přišedše k nám koncem měsíce února, přebývají jen v pustých mýtinách lesních, v rovinách horských, ba často i v samotách vysoko v pohořích. V úrodných krajinách, v listnatých anebo temných lesích jich nenalezneš. Živí se spíše drobným hmyzem, než semeny a z těch si ještě vybírají jen zrna menší. Ve trávě, v kapradinách a ve vřesu, i v nižších křovinách si hnízdo staví; uplétají je z tenkých stebel a vůbec z podobného staviva, jako jiní skřivani, ale jen ledabylo. Samička snáší po prvé v dubnu, po druhé v červnu tré až pět rozmanitých, ale vždycky bělavých vajíček s tečkami rudohnědými, žlutohnědými, popelavými nebo fialovými a někdy i s četnými žilkami načernalými. Mladí skřivani lesní mají barvu nahoře nahnědlou s temnějšími skvrnami, vezpod bělavou, trochu nažloutlou; na zadečku má každé pírkó koneček nažloutlý a hrud zdobena jest naopak okrouhlými skvrnami temnými. Vyvedše je, staří se s nimi po nivách, po lukách toulají; v říjnu se shluknou v neveliké zástupy a na jih se stěhují. Letí jen dopoledne, jindy si potravu hledajíce.

Že má skřivan lesní hlas tišší a líbeznější, že pilně od března do srpna, ba vypelichav i ještě v září a v říjnu zpívá, lidé jej skoro ještě raději mají doma ve kleci, než jiné druhy příbuzné. Úprava klece a potrava s počátku i později táž, jako u skřivana polního.

Chocholouš (*Alauda cristata*, L.).

Tab. XXXIV., c.

K nejznámějším, ale nikoli nejbojnějším skřivanům náleží roztomilý chocholouš, ptáče obratné, hbité, krotké, ale přece chytré a všech úkladů, léček a lsti lidské dobře znalé. Pěkná jest podívaná na párek po cestě hopkující zvláště z jara, kdy sameček družku svoji hláskem „hojt hojt“ a „kvít“ volaje pěknou, vysokou chocholku pokyvuje. Zpívá sedá rád na místě povýšeném, na kameni, na zdi a křídly pohybuje; jen zřídka se vysoko do vzduchu vznese, ale kmitá se tam z místa na místo, tu ještě výše stoupá, tu zase trochu níž se snese, až konečně klesne dolů, skoro nikdy však tam, odkud byl vyletěl. Nešveholí tak často, jako skřivánek, ale štěbetá i v zimě, i někdy v noci; zpěv

jeho složen z tichých hvízdů v rozmanité sloky skládaných a podobá se šveholu skřivanovu; dostihuje-li ho čili nic, o tom různí lidé různé mají mínění podle vkusu a záliby své. I písničky hvízdati a po jiných pěvcích štěbetati se naučí.

Od ostatních skřivanů liší se především vysokou, špičatou a pohyblivou chocholkou, ze sedmi, osmi tmavohnědých pírek složenou. Silný, trochu zakřivený zobák má barvu šedohnědou, oko hnědou, líce také hnědou a oblouček nad okem bělavou. Nahoře jest tělo šedohnědé, trochu narudlé, ale všacka pírká mají světlejší obruby a na ostnech naopak tmavší skvrny hnědé, nikoli však tak temné, jako u jiných našich skřivanů; hrdélko jest bělavé, hruď nahoře žlutavá, trochu našedivělá i narezivělá a četnými podélnými proužky temnějšími poseta, břicho jest bělavé, beze skvrn. Krycí péra křídel i letky mají barvu nahnědlou, ale také obruby světlejší; vezpod jest křídlo pěkně rzivorudo. Ocásek, jenž jest až do dvou třetin délky své křídlo přikryt, má barvu tmavohnědou, ale čtyři krajní péra rýdovací mají na vnější pápěři obrubu rzivožlutou; nožky jsou nažloutlé. Samička bývá trochu menší, má chocholku nižší a na hrudi více skvrn temnějších, než samec. Tělo má délku 18 cm a šířku 33 cm; ocásek bývá 6-5 cm dlouhý.

Kromě nejsevernějších končin žijí chocholouši, jež Balbín i trpělkami zove, ve všech krajinách evropských, pak i v Malé Asii a v Africe, na jihu počtem ještě hojnějším, než u nás; však i ve střední Evropě jich všude znenáhla přibývá. Po celý téměř den zvláště na silnicích a po cestách se potulují; z jara tu hopkují jednotlivé párky, na podzim celé rodiny, nikdy však větší houfy, ježto jsou chocholouši ptáci hašteřiví a nesnášenliví. Rádi přebývají člověku na blízku, na polích zeleninou, řídkým osením porostlých a ve bramborách, v zimě pak se druží k těm ptákům stálým, kteří i do vsí a do měst pro pohozená zrna obilná si přicházejí. Živí se semeny, zrním a z jara i svěží, mladé lističky obilí a trav uštípují, aniž jsou proto škodliví; sezobajíť tou dobou, kdy se hnízdí, také mnoho měkčího hmyzu, jímž i mláďata krmí. Hnízdo mají podobné, jako skřivani a robí si je poblíž našich obydlí a osad, totiž u silnic, u cest, na úhorech a pastvích, v řídkém, nízkém obilí a ve bramborách, v zahradách zelinářských, ba i na nižších střechách doškových; že jim u volbě místa pro hnízdo přítomnost člověka nevadí, toho důkazem jest, že bylo i ve velkých městech nalezeno ve veřejných zahradách a na nádražích přímo u kolejí. Samička v ně snáší po prvé v měsíci dubnu čtyři až i šest vajíček žlutavých anebo narudlých s hustými skvrnami a tečkami popelavými a hnědožlutými, jež někdy na pouku u věneček sestaveny bývají. Sedá na nich sama, ale dlouho na hnízdě nevydrží; ježto jí totiž nevšímaný sameček nekrmí, uteče s něho každou hodinu, aby si na chvat něco k snědku sehnala. Ba nesedí dlouho ani na mláďatech, jež se z vajec líhnou asi po třinácti dnech; ubohá holátka vyskáčou již devátého, desátého dne ze hnízda, po polích nemotorně hopkují a na noc se do brázd uchylují. A tu se jich teprve sameček ujme a listím, slamou je při-

krývá, aby jim zima nebyla; ale přece jich nekrmí, nýbrž samička sama jim broučky a jinou potravu snáší. Po druhé mají chocholouši mladé v červnu; je-li počasí pěkné, snáší samička vajíčka po třetí ovšem jen zřídka kdy. Mladí chocholouši mají chocholku s počátku nizounkou, nahore barvu šedohnědou se skvrnami tmavšími a nažloutlými. vezpod bělavou a na žlutavé hrudi skvrnky tmavošedé.

Zejména u nás v Čechách jest chocholuš pěvcem oblíbeným proto, že ve kleci pilně od února až i do listopadu zpívá, že tak nekřičí, jako skřivan a že se z mládí tři, čtyři písničky po kolovrátku pěkně hvízdati i po jiných ptácích šveholiti, po kočkách zamoukati, ano i několik slov jako špaček štěbetati naučí. Ba znám chocholouše, jenž i na povel pána svého buď peří zježí a na dno klece jako ježek se přikrčí, buď si zase po ní s ocáskem rozestřeným a křídlyma svěšenýma jako krocánek vykračuje. Nejlépe jest, sebrati hned ze hnízda mláďata všecka a krmiti je, až se samečkové tichounkým ševelem prozrazovati počínají; ty pak zajaté si ponecháme a cvičíme, samičky však, jež stále jen „tik“ volají, na svobodu pustíme. I dospělé ptáky lidé zvláště v mrazu, kdy mají nouzi a hlad, chytají do tenátek, pod syto, ba i na lep a do ok; není s obtíží obelstíti je a mají-li všeho dosti, žijí ve kleci nejméně deset let. Ale dlužno k nim často přihlížeti, aby v ní měli čisto, ježto jinak plno rozmanitých cizopásníků, čmelův a j. v peří mívají. Za potravu jim dávají strouhanou housku, sekané maso a mrkev s troškem semence a máku; i mravenčí vajíčko, červ moučný ob čas jim neuškodí.

Skřivan kalandra (*Alauda calandra*, L.)

nezalétá k nám do Čech, ale stručnou zmínku tu přece o něm učiníme proto, že jest zpěvák znamenitý, že z té příčiny i u nás ve kleci chován hývá.

Žije v jižní Evropě, totiž ve Spanělich, v jižní Francii, v Itálii, v Řecku a v jižní Rusi, pak v Rakousku v Istrii i Dalmacii jakožto pták stálý, odkudž někdy jako vzácný host v létě i trochu na sever do střední Evropy se zatoulá. Přebývá také po párech na suchých polích, na úhorech a pastvinách, ale nejraději si po silnicích a cestách potravy hledá; zpívá sedě na místě povýšeném a do vzduchu jen zřídka kdy se vznese. Zpěv jeho slyne bohatstvím rozmanitých zvuků plných a silných, jimž se byl od jiných pěvců naučil; vlastní, přirozený zpěv mladších ptáků nemá té líbeznosti, jako švehol zpěváků starších a vycvičených, čímž vysvětluje se i neshoda v údajích některých přírodozpytců, z nichž jedni zpěv kalandry chválí, jiní naopak haní. Volavý hlas podobně zní, jako

chocholoušův. Od našich druhů se jižní tento skřivan liší hlavně tím, že má dlouhé nohy a tudíž tělo vysoko nad zemí nosí, pak že letě křídla pohybuje, mává trochu pomaleji.

Na rozdíl od ostatních skřivanů má mimo to zobák vysoký, se stran smačklý, barvy žlutavé, na hořejší čelisti trochu nahnědlé, vezpod pak narudlé. Oči jsou tmavohnědé, uzdičky a obloučky nadoční žlutavé, lice šedohnědé. Tělo má nahoře barvu šedohnědou, trochu narudlou a každé pírko má světlejší obruš šedorudou, vezpod pak barvu na hrdélku i na břišku bělavou, po stranách však trochu narudlou, ale na hrudi rudou, s černou nebo černohnědou skvrnou po obou stranách hořejší části její. Letky mají barvu černohnědou, ale našedivělé obruby; prostřední letky mají bělavé konečky. Rýdovací péra ocasní mají také barvu černohnědou a kromě obou prostředních bílé konečky, ano obě péra krajní mají skoro celou pápěr bělavou; vysoké nohy jsou narudlé a trochu nažloutlé. Na podzim bývají všechna pírka na hřbetě u ostnů temnější a na okrajích pěkně narudlá; i jindy však mají někteří skřivani tyto barvy jiné, než tu udány, tak že je přírodopysci i zvláštními odrůdami pokládají. Samičky mají podobnou barvu, jako samci na podzim, trochu tenčí zobák a skvrny na hrudi užší i bledší. Velikost těla různá; délka jeho bývá průměrně 20 cm, šířka 40 cm, délka ocasu 7 cm.

Pokud víme, staví si skřivan kalandra hnízdo v obilí nebo ve trávě; samička v ně snáší tré až i pět okrouhlých vajíček bělavých anebo trochu nažloutlých se skvrnami a tečkami šedými i žlutohnědými. Mladí skřivanci tohoto druhu mají barvu temnější, než staří a pírka nahoře na zadečku i na hrudi bělavými obrubami zdobená. Je také ptáčníci nejraději chytají a prodávají, ježto si staří ptáci ve kleci ani nezvyknou; u nás ovšem viděti je zřídka kdy, kdežto v jižních a jihozápadních zemích evropských náležejí k nejoblíbenějším pěvcům v domácnostech chovaným. Potravu jim dávají touž, jako jiným skřivanům; venku na ně chodí lidé v noci se svítilnami, ježto září jejich oslepení a omámení ve brázdách k zemi se tisknou, tak že je holou rukou chytati možná.

Skřivan podhorní (*Alauda alpestris*, L.).

Tab. XXXIX.. d.

Nesud nikdo po latinském jméně, že jsou skřivani podhorní pěvci švýcarských Alp; tam bys jich marně hledal. Žijíť naopak daleko na severu, v severovýchodní Evropě, v severní Asii, ano v Gronsku, ba ku podivu i v severní a střední Americe, přebývajíce po párech na suchých, písčitých, výslunných stráních, v propadlinách, u potoků, někdy i na lukách a na pobřeží mořském, ale nikdy na místech hlinitých anebo na polích. Poslední dobou jich i v severozápadní Evropě znenáhla přibývati počíná. V září nebo v říjnu odlétají do krajín teplejších, přicházejí na př. do

Slézska a do Uher, v Němcích ku břehům Baltu, pak ovšem jen jako hosté velevezácní do Anglie a do Francie; i u nás v Čechách byl v zimě r. 1868. u Benešova (Bensen) jeden polapen a také prý k Doksům přilétají. Vyskytují-li se ještě někde jinde, o tom nemáme určitých zpráv bezpochyby jen z té příčiny, že si jich lidé valně nepovšimnou, jelikož na cestách svých jen od hor k horám bez odpočinku se ubírají a v nížinách ani v rovinách se nezastaví. Ptáci jednoho zástupu lnou k sobě tak upřímně, že polapený, zajatý skřivan hořem a steskem zahyne. Mají-li v třesnutých mrazech bídu a hlad, i v zástupy strnadů, chocholoušů se pletou a spolu s nimi si potravu hledají; v zimě se živí zrním. v létě však i hmyzem, ve vlasti své zejména komáry, jichž tam hejna nesmírná a jimiž i mláďata svá krmí.

Skřivan podhorní předčí příbuzným druhům pěknou barvou perí zejména na hlavě a na hrdle. Zobák má barvu šedohnědou, na konci černou, oko hnědou, čelo, líce a hrdélko jako síra žlutou; na temeni jest pruh černý, za očima i na několik pírek jako růžky vyčnívajících, pohyblivých prodloužený a uzdičky i obloučky podlícní mají také barvu černou. V týle jest hlavička zelenavě šedohnědá a každé peříčko má na ostnu tmavší skvrnu hnědou; šíje jest šedorudá, zadeček narudlý a také skvrnitý. Dole na hrdélku jest široký příčný oblouček barvy černé, hruď i břicho mají barvu bělavou, na bocích trochu narudlou a nahoře na hrudi jest něco skvrn nahnědlých; statné nohy mají barvu tmavohnědou. Křídla mají barvu celkem hnědou; malá i prostřední krycí péra mají však bělavé konečky a letky — jichž jenom devět — mají bělavé obruby; krycí péra ocasu mají nahoře barvu rudohnědou, dole šedorudou a rýdovací péra ocasní černohnědou, obě prostřední mají obruby narudlé, krajní naopak na vnějších pápěřích bílé. Na podzim mají všecka pírka bledší, narudlé okraje. Samička má žluté i černé barvy na hlavičce a na hrdle mnohem bledší, na temeni jen temné proužky a na hrudi černé čárky po ostnech pírek. Tělo má délku 17 cm, šířku 32 cm a ocásek délku 7 cm.

Zpěv skřivana podhorního podoben jest šveholu našeho skřivánka, ale jest přece trochu tišší; švitoře nevznese se nikdy do výše k oblakům, nýbrž sedá na hroudě, na kameni, vůbec na zemi. Tu si také hluboké hnízdo staví, a to mnohem pečlivěji, než naši skřivani: uplétá je ze stebel, ze vláken vůbec a vystele je čmýřím rostlinným a slupkami semen. Samička snáší v ně čtyři, pět vajíček trochu větších, než náš skřivan lesní, barvy nažloutlé nebo narudlé se skvrnami rudými, šedými, tmavohnědými a s tmavšími žilkami. Mladí skřivanci nemají barev žlutých a černých, podobajíce se vůbec k samičkám; na zadečku mají perí šedohnědé, letky i rýdovací péra nahnědlá a břicho bělavé.

V zajetí také skřivani tito pilně zpívají a dlouho živi bývají; ježto však s počátku potravu se netknou, dlužno jim ji do zobáčku cpáti násilím.

Zedníčkové (Certhiidae)

všem ostatním pěvcům předčí obratností, jakou po stromech a po skalách šplhati umějí. Jsou to ptáci přelétaví, již na podzim aneb až v zimě letní byty své opouštějí a buď sami, buď s jinými ptáky krajem se toulají; v létě žijí z pravidla po párech, živí se skoro vesměs jen hmyzem a hnízdí se v děrách, v něž samička čtyři až i devět pestrých vajíček snáší.

Všickni pěvci nepatrné léto čeledi mají dlouhý, tenký a ostrý zobák, jenž buď jest přímý, buď trochu zvláště na konci zakřiven; šidlovitý, dlouhý a tenký jazyk jest na předu jako roh tvrdý a buď jednou špičkou ukončen, buď jako roztřepen. Štíhlé tělo jest pokryto peřím hebkým a tak kyprým, načechraným, že se trup větším, zavalitějším býti zdá, než v skutku jest. Ve křídlech jest po deseti letkách ručních, z nichž prvá kratší, než polovina druhé, a třetí i čtvrtá nebo jen čtvrtá všech ostatních delší; i krycí péra křídla jsou kratičká. Ocas ze dvanácti per složený jest buď krátký a na zadním okraji okrouhlý, buď dlouhý a pak klínovitý; u některých druhů jsou ostny rýdovacích per tuhé a pružné, jako u datlů. Statné, krátké nohy mají nárt v předu destičkami, v zadu botkou pokrytý, dlouhé prsty a drápy silné, zakřivené; zvláště dráp zadního prstu bývá delší, než prst sám.

Brhlík (*Sitta caesia*, M. & W.).

Tab. XXVII., b.

Brhlík*) jest po celé Evropě střední ptákem stálým; v severních končinách našeho dílu světa žijí místo něho jiní dva druhové příbuzní. V létě přebývá i v horách, i v nížinách, nejraději v lesích smíšených s hustým podrostem, poblíž luk i polí, pak také v ovocných zabradách a v sadech městských; že nemiluje větší, hlučné společnosti druhů svých, s nimiž se hašteřiti neustává, žije všude jen po párech anebo nanejvýše v menších tlupách, po jednotlivých rodinách. V zimě jej bývá často viděti v toulavých zástupech sýkor a jiných našich stálých pěvců, již zvláště za dnů jasných se stromu na strom, s keře na keř u hlučném křiku se ženou. Na rozdíl od řečených ptáků však brhlíci netropí takového křiku, nýbrž nanejvýše tichounko „sít sít“ zaštěbetají, ba zdá se, jakoby ani kdy neměli: poletují s větve na větev, šplhají po kmenech, uštipují zpuchřelou kůru a slídí po

*) Brhelem tytýž nesprávně i žluvu nazývají.

zkřehlém hmyzu, po plodech rostlinných bez ustání. I z jara se lstiví, srdnatí a veselí ptáci tito od ranného jitra až do soumraku večerního po stromech prohánějí a jen na chvílku se jako sýkory na tenčí větvičku zavěsí; zejména však se člověk obratnosti jich upřímně podiviti musí, šplhají-li po kmenech a po haluzích stromů. Umějí to opravdu líp, než datlové; dovedouť lézt po stromě nejen hlavou vzhůru, ale i dolů, při čemž jim ovšem dobré služby konají dlouhé prsty, silnými, ostrými, zakřivenými drápy a drsnými bradavicemi podkloubními opatřené; že jest dráp nejdelšího prstu prostředního ode drápu dlouhého prstu zadního hezky vzdálen a že jest tudíž noha daleko v předu i v zadu na stromě dobře upevněna, nemůže se brhlík hlavou dolů zavěšený téměř ani překotiti, má-li již jen oba ty drápy pevně v kůru vetknuté. O měkká rýdovací péra ocasní se opíratí nemůže. Nelítá sice rychle, ale přece lehce a obratně; se stromu na strom se jen třepotá a letí jakoby postrkmo, do dálky však ruče odlétá drahou vlnitou. Kde přebývá, tam již v dubnu nebo v květnu slyšeti jest samečkovy hvizdy „tý tý tý“, jimiž samičku volá; snáší-li se s nejvyšších větví stromů dolů na keř, z jara i trošinku hvízdá, ale tichounkého ševelu jeho snad ani zpěvem nazvati nelze. Ve strachu volá „tvét tvét tvét“.

Protáhlý, ale přímý, široký a na konci se stran smačklý zobáček má barvu modrošedou, na špičce černou, oči temnohnědou. Nad očkem jest slabounký oblouček bělavý, před okem i daleko za okem široký pruh černý; tělo má nahoře všude pěknou barvu šedomodrou, na lících a na hrdélku bělavou, na hrudi a na břišku narezivělou, na bocích tmavší, rzivohnědou; nožky jsou žlutohnědy. Letky širokého, tupého křídla mají barvu tmavošedou se světlejšími obrubami; prvá jest kratinká, druhá kratší, než třetí, jež se délkou čtvrté rovná. Měkká rýdovací péra krátkého ocásku mají barvu načernalou kromě dvou prostředních, jež mají touž barvu, jako zadeček; koňčky všech per jsou popelavé, ano krajní péra mají před šedým koncem široký pruh bílý. Délka těla jest až 16 cm, šířka 26 cm, délka ocásku 4 cm. Samička má proužek záoční užší a barvy vesměs bledší.

Linnéův „brhlík evropský“ (*Sitta europaea*, L.), odrůda švédská a severoevropská vůbec, se od našich brhlíků liší bílou barvou hrudi a břicha; jen boky má také rzivorudé.

Brhlík se živí hmyzem ve štěrbinách kůry a v mechu ukrytém, ježž si celý téměř den pilně sbírá; kromě toho na podzim i různé plody zobe, nejraději oříšky, semena stromů jehličnatých, žaludy, bukvice, ano i třešňové pecky louská a nemá-li jich, i semeny slunečnic a okurek, obilím, zejména ovsem a ječmenem, semencem za vděk vezme. Že by žaludův, oříškův a jiných podobných plodů s tvrdým obalem tak snadno neotevřel, vráží je do štěrbinu na stromě a zobákem tak dlouho ve slupku bije, až konečně pukne. A shledá-li potravy hojnost, jako opatrný hospodář v dřevém kmenu, ve štěrbinách střeš si rozmanité plody v zásobu na zimu ukládá.

V děrách stromů, málokdy i ve skulinách skalních a ve zdech si také hnízdo staví; je-li otvor skuliny příliš veliký, zazdí jej hlinou slinami rozdělanou tak, aby z něho zbyl jen malý, kulatý vchod. Uvnitř vystele díru svadlým listím, travou a různými úlomky jiných rostlin ledabylo urovnanými a hnízdo jest hotovo. Koncem dubna nebo nanejvýše počátkem května snese v ně samička šest až devět bílých, trošinku namodralých anebo nažloutlých vajíček se světlejšími a tmavšími skvrnami, s body rzivorudými a našedivělými, z nichž se po čtrnácti dnech mláďata líhnou; pokud na nich sedí, sameček ji horlivě krmí a také později pro mláďata jí potravu snášeti pomáhá. Mladí brhlíci mají barvy vesměs bledší, než staří; jakmile jsou vyvedeni, rodina z pravidla se rozptýlí a členové její buď po jednotlivu, buď nanejvýše po párech, později pak i v zástupech jiných ptáků krajem se toulají. I tu se však stromů, křovin nevzdalují a po holých rovinách přeletí jak jen mohou nejrychleji. Ježto ani nezpívají, lidé je zřídka kdy snad jen pro pěkné barvy peří, pro čilou povahu a zvláštní pohyby zajaté mívají. Nejlépe jest dáti je do větší klece drátěné, jejíž stěny korou stromovou jsou pobity a v níž mají trochu větví i budku pro nocleh. Zvláštních potřeb nemají; kromě semen, jimiž se na svobodě živí, dopřejme jim ob čas trochu červů moučných, vajíček mravenčích a sekaného masa. Ptáčníci je lapají na vějičky nebo do poklopců, v nichž návnadou oves anebo semenec; v zajetí si záhy zvyknou a ztracené svobody snadno a brzy oželí.

Šoupálek obecný (*Certhia familiaris*, L.).

Tab. XXIX., a.

Šoupálek neboli dřevčezka, ptáče veselé, krotké a málo bázlivé, i u nás žije počtem dosti hojným; proč se vzácnějším býti zdá, toho snad příčinou, že v létě ve velikých lesích a v zahradách, na vysokých stromech přebývá a jen v zimě si na nižší stromky pro potravu přichází.

Útlý, dlouhý a trochu zakrivený zobáček jeho má barvu nahnědlou, na dolejší čelisti žlutavou, na konci tmavší; oči jsou hnědy. Hebké, téměř jako hedvábné peří má barvu rozmanitou, tak že po ní někteří spisovatelé až i šestero různých odrůd šoupáleků rozeznávají. Z pravidla bývá hlavička nahoře poseta podélnými proužky hnědými, bělavými a narezivělými; nad očima jest po bělavém obloučku nazad rozšířeném, uzdičky jsou šedý a za očkem jest podélný proužek hnědý. Na hřbetě má tělo barvu šedohnědou, ale jednotlivá pírká jsou lemem rzivožlutým a podlouhlými skvrnkami bílými zdobena. Vezpod jest tilko všude vesměs bílé. Letky i krycí péra křídla mají tmavou barvu šedohnědou a žlutavé až i bělavé konečky; čtvrtá až patnáctá letka má kromě toho i žlutavé skvrny na vnějších i vnitřních pápeřích, jež na křídle složeném ve příčné proužky světlejší splývají. V klinovitém ocase mají zašpičatělá,

Nakladem F. Tomschkyho v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Litografie Augusta Osterletha ve Frankfurtě n. M.

- a ŠOUPÁLEK (CERTHIA FAMILIARIS, L)
 b SÝKORA MODŘINKA (PARUS COERULEUS, L)
 c SÝKORA MLYNÁŘÍK (PARUS CAUDATUS, L)
 d STRAKAPÚD MALÝ (PICUS MINOR, L)

šedohnědá, světlejšími okraji a temnějšími pruhy příčnými zdobená péra rýdovací tuhé, prodloužené ostny, o něž se ptáče šplhající vzadu opírá. Nepatrné tílko má délku jen 13 cm, šířku 18 cm a ocásek zdělí 5·5 cm. Samičku jen oko zkušené od samce po peří trochu bledším rozezná.

Šoupálek náleží k nejužitečnějším pěvcům našich zahrad a lesů; živí se po přednosti hmyzem, jež si tenkým zobáčkem ze skulin v kůře stromové, z mechu a lišejníků po stromech rostoucích obratně vybíráti umí. Celý téměř den šplhá rychle po kmenech s korou drsnou i hladkou, ale na rozdíl od brhlíka jen směrem vzhůru a to kolem kmenu drahou šroubovitou, prohlíží kde kterou štěrbinu a díрку, nevězí-li v ní kukla broučka nebo pupa drobného, škodlivého motýle. A doleze-li až skoro již k vrcholu, zase k zemi se snese. rychle nad ní k jinému stromu přeletí a po něm znova vzhůru šplhati se jme. Na zemi usedne jen zřídka kdy, v houští a křoví však ho neužří nikdo. Jak již shora řečeno, není u nás vzácným, přebývá ovšem ale po různu všude, kde stromy rostou, v lesích, v polích a kolem cest; kromě celé Evropy vlastní jeho i severní Asie, Malá Asie, severozápadní Afrika, ano i severní Amerika.

Volavý hlas samečkův zní na jaře jako „sít“ anebo „srí“; jednotvárného, kratinkého cvrčení jeho arci zpěvem nazvati nelze. Také šoupálek si staví hnízdo v děrách stromů, ve štěrbinách starých kmenů, v poraženém dříví a na rozdíl od brhlíka je na podkladu z uschlých větviček z kořínků, stebel, vláken rostlinných uplétá a předivem hmyzím, peřím, lýčím a koudelí pěkně vyloží. Po prvé snáší samička počátkem dubna sedm až devět, po druhé v červnu nanejvýš jen pět vajíček barev rozmanitých, vůbec bělavých s tečkami rzivorudými nebo tmavorudými, jež někdy na pouku v kruhu sestaveny bývají. Na vejcích sedá nejen samička, ale i sameček; mladí šoupálkové, již se z nich líhnou asi po čtrnácti dnech, mají nahoře barvu tmavší, černohnědou s proužky bělavými. Zůstanou ve hnízdě velmi dlouho; nemají-li v něm však pokoje, ruče na zemi uletí a ve křoví zmizí. Vyvedše je, starí se s nimi trochu toulají, ale záhy se rozptýlí a s jinými ptáčky od října až do března krajem poletují. Do klece se dostanou zřídka kdy; ačkoli se snadno na štětiny lepem potřené nebo na vějičku, jakož u králíčků bylo udáno, chytiti dají a dlouho v zajetí živi bývají, ptáčníci o ně nestojí, poněvadž nemají pěkných barev a téměř ani nezpívají. A dobře tak; lépe jest, pomáhají-li nám venku po stromech hubiti hmyzy škodlivé, než aby v těsné kličce dlouhou chvíli se soužili.

Zedníček obecný (*Certhia muraria*, L.).

Tab. XI., b.

Bloudí-li osamělý chodec v Alpách již nad posledními lesíky a houštinami kolem strmých, holých stěn skalních, zaslechne často tichoucné, protáhlé hvizdy vyšším zvukem ukončené, jež zní asi jako „dý dý dý dyíí“ a volavému hlasu strnadovu trochu se podobají. A pátraje po původci šveholu toho, jenž hluboké ticho v pustých končinách tak příjemně byl přerušil, uzří kdes na příkré skále roztomilé ptáče, ano s křídloma odpolu rozestřenýma po kamení šplhá. Toť zedníček, jeden z nejpěknějších pěvcův evropských.

Tenounký, trochu ohnutý zobáček jeho má barvu černou, oči též. Tělo má na hoře všude barvu popelavou, na jaře světlejší, na temeni hlavy a níže před ocáskem načernalou; líce, hrdélko a hořejší část hrudi mají na jaře barvu černou, na podzim naopak bělavou; bříska jest naředivělé, nožky černé. Krycí péra křídla i hořejší části vnějších papěrů některých letek (od 3. až po 15.) mají pěknou, temnou barvu růžovou; letky samy jsou až na drobné bělavé skvrny na papěřích vnitřních černohnědy. Rýdovací péra ocasní jsou také načernalá, krajní péra mají však bělavé koncečky a ostatní alespoň naředivělé obruby. Samička má barvy vesměs trochu bledší a černou skvrnu na hrdle menší; také nemívá té velikosti, jako sameček, jenž dorůstá délky 16 cm, šířky 27 cm a jenž má ocásek zdélí 6 cm.

Podivná tato ptáčata žijí na velehorách střední Evropy, tedy zejména v Alpách a v Karpatech, pak i v západní a střední Asii a v Africe; z pravidla přebývají již poblíž věčného sněhu, kde holé a strmé, ale rozpuhané a rozbrázděné stěny skalní, po nichž čiperně vzhůru šplhati umějí, opírajíce se jen o drápy, nikoli o ostny roztažených per rýdovacích a majíce perutě jako padák rozestřené. Zavěsí-li se na chvíli kdes na skále, křídloma pěkně jako motýli třepotají; ku podivu, kterak i po hladkém kamení, po rovných zdech, ano v pokojích i po čalounech obratně šplhati dovedou. Na rozdíl od šoupálků nikdo jich na stromě neuvidí a na zemi, do trávy spustí se jen pak, nemají-li ve štěrbinách a skulinách skalních potravy s dostatek; živí se pavouky a hmyzy, jež si ohnutým zobáčkem i z těsných skrýší jejich pěkně vytáhnouti umějí. Aby v zimě hladu neměli, stěhují se z hor do nížin, přicházejí na zříceniny, do lomů, na věže a vysoké budovy vůbec, po jichž stěnách pak šplhají týmže způsobem, jako doma po skalách. Tím časem ovšem jen jako hosté velevzácní i do Čech zabloudí; po tu chvíli víme, že byli pozorováni nebo polapeni v Benešově, v Chebu, v Děčíně, ve Hřensku a v Nelahozevsi.

Jsouce ptáci nesnášenliví žijí zedníčkové i po párech jen tou dobou, kdy se hnízdí, což bývá asi v květnu nebo v červnu. Staví si hnízdo ve

šterbinách skal z kořínků. ze stebel. z lýcí. z mechu a vláken rostlinných vůbec a vlnou. srstí i peřím je vystelou; bílých. rudými nebo rudohnědými skvrnkami posetých vajíček bývá v něm průměrem pět. Mladí zedníčkové mají barvy bledší, než starí a krycí péra křídla nikoli růžová. nýbrž ještě nahnědlá. Ačkoli jen tichounko a zkrátka pohvizdují, přece je lidé draze kupují, aby je jako vzácné hosty ve kleci měli zajaté. Škoda jen, že v ní dlouho živi nebyvají; ještě nejspíše se podaří, aby si v ní zvykli, vybere-li je kdo ještě ze hnízda. Vůbec dlužno k tomu zřetel míti, aby bylo ptáče docela zdrávo a znenáhla si zvykalo žiti v těsném vězení i požívati potravy, jakou oběma prve popsáním druhům příbuzným dáváme.

* * *

Vlaštovky (Hirundinidae).

Na svatého Řehoře
přeletěly vlaštovičky přes moře.
Štěbetaly, švitořily: „Nesem máj!
Rozvíjej se zelenoučko luh i háj!“
(Táboraký.)

Není snad oblíbenějších pěvců nad vlaštovice různé. Zejména je na milém našem venkově lidé rádi mají věříce, tam že požehnání, kde si pod krovem hnízdo vystavěly; i jinak je před jinými i domácími zvířaty vyznamenávají, říkajíce na př., že vlaštovky jako včeličky „umírají“.

Naše vlaštovky jsou ptáci stěhovaví; přicházejí k nám z dalekých končin střední Afriky teprve koncem dubna neb až počátkem května a již v prvních chladnějších dnech srpnových anebo nejdéle v září zase odlétají. „Jedna vlaštovka jara nedělá“; často totiž nastanou i po příchodu jich z jihu pozdní mrazíky jarní, v nichž nikde venku ani mušky vyslíditi nemohou, tak že ubohým ptáčatům nejen zimy, ale i krutého hladu jest zakoušeti. Živí se hmyzem, jež si jen v letu lapají, po přednosti pak hmyzy dvoukřídlými, sífokřídlými a blanokřídlými zvláště škodlivými. Proto bývá vlaštovic nejvíc tam, kde takového hmyzu hojnost, tedy poblíž našich obydlí, u stájů, vůbec tam, kde na blízkou stromoví a zvláště kolem vod. Poletujíce nad hladinou vodní, nejen mušky lapají, ale po chvíli si i krátký svůj zobáček ve vodě omočí nebo tu i tam peří opláknou: loví si kořisť, pijí a koupají se tedy jen v letu.

Žijí ve všech dílech světa, v nížinách i ve krajinách hornatých.

Všecky mají hlavičku ploskou, zobáček malinký, krátký a sploštělý, téměř trojhranný a jen na konci trošinku zakřivený; ústa jsou však až

přímo pod oko rozeklána. Krček jest krátký, hruď široká a statná; ve křídlech jest po devíti dlouhých letkách ručních, z nichž prvá nejdelší, ocas jest buď vidličnatý a má pak obě krajní péra rýdovací velice prodloužená, buď jen vykrojen. Krátké, slabé nožky jsou někdy opeřeny až po dlouhé prsty, ozbrojené drápy malými a trochu zakřivenými. Tělo pokryto jest peřím hladkým, přilehlým, jež mívá nahoře lesk kovový. Samiček po barvě od sameců rozeznati nelze.

Družné vlaštovice se rády hnízdí pohromadě; buď si z kuliček hlíny slinou slepených robí na zdech a skalách hnízdo, jež má tvar polokoule, buď si v koutech na půdách, pod krovky, někdy na místech přepodivných zavěšují hnízdo zvenčí čtvrtině koule podobné, buď si konečně v zemi útlým zobáčkem a slabounkýma nožkama s nemalým namáháním pro ně hlubokou díru vyhrabou. Samička v ně snáší dvakráte do roka nanejdříve po šesti bílých anebo jemnými tečkami posetých vejcích a sama také na nich sedá, až se po dvanácti, patnácti dnech z nich málo opeřená, hlavatá mláďata vylihnu; ta ovšem krmí rodiče oba. Vyvedše je, staří se s nimi a s jinými rodinami u veliká hejna shluknou a prve než na jih odletí, sedají na střechách a na místech povýšených vůbec, odkudž se na krátké výlety vydávají, aby sebe i děti své v letu cvičili. Mladé vlaštovičky mají barvy vesměs trochu bledší, než ptáci dospělí.

Všecky naše vlaštovice jsou ptáčata jak těla obratného, tak i znamenitých vloh duševných, pěvci veselí, snášenliví, společenští, chytří a stateční. Za celý den sotva si chvílenku odpočinou; lítati umějí tak rychle a vytrvale, že jim ve příčině této předčí sotva který jiný pták zpěvavý. Jen na zemi jsou trochu nemotorny a také na stromech, ve křovinách si vyhledávají jen větvi holých, chtějí-li si na nich trochu odpočinouti; nejraději však sedají na plotech, na drátech telegrafních, na hrotech skalních a zejména na střechách. Volavý hlásek mají pronikavý; jednotvárného štěbetání jejich snad ani zpěvem nazvati nelze, jakkoli je zvláště z jara lidé rádi slýchají. Ve kleci je chová zajatý člověk snad jen pak, nalezl-li mládě ze hnízda vypadlé nebo vlaštovici mrazem a hladem odpolu zkrhlou. S počátku je živými mouchami a jinými hmyzy krmiti dlužno; jiné stravě, na př. směsi z kukel mravenčích a strouhané mrkve přivyknou jen zvolna a po delším čase. Za krátko zkrotnou, ale dlouho živý nebývají: zasteskneť se jim po zlaté svobodě, již jim nenahradí ani nejpěknější klec ani nejupřímnější péče naše.

Vlaštovka obecná (*Hirundo rustica*, L.).

Tab. XVII., a.

Vlaštovka obecná, nejohratnější a nejrychlejší všech ostatních pěvců této čeledi, přichází k nám z jihu již v první polovici měsíce dubna. Jest to ptáče čilé a veselé; jen za deštivého, sychravého počasí jí do šveholu nebývá, ježto jí všecek hmyz v úkryty zaleze, tak že krutou mívá nouzi. Je-li jasno, bystrým okem po něm slídí od ranného jitra až do soumraku večerního, poletujíc venku ku podivu vytrvale a rychle vzhůru dolů velikými oblouky; živí se mouchami, komáry, malinkými motýli a podobnými hmyzy drobnějšími, jež jednak lítajíc ve vzduchu lapá, jednak i po rostlinách, po zdech sbírá ovšem také jen v letu. I vodoměrky a jiné hmyzy na vodách chytá, ba pro larvy jejich hlavičku i pod vodu ponoří; že pak to činí zvláště před deštěm, kdy všecek hmyz ze vzduchu prchá, soudí lidé právem, že za krátko pršeti bude, poletuje-li přímo nad vodou. Neztrávené, tvrdé části těl hmyzích po příkladě všech vlaštovek v chuchvalcích vyvrhuje ven. Jako však ve vzduchu jest obratna, tak na zemi po slabounkých nožkách svých jen nemotorně hopkuje. Sedaje na delší, holé větvi, sameček zvláště z jara pilně švitoří a štěbetá. Ačkoli není švehol jeho složen z tónů nějak rozmanitých a zvukných, přece se příjemně poslouchá; rozjařený zpěváček jej z pravidla končí několika zvuky delšími. Volavý hlas jeho zní jako „vit vit“ a „videvit“.

Slabounký zobáček vlaštovky obecné má barvu černou, oči též, čelo i brdélko barvu rudohnědou. Štíhlé tělo má nahoře barvu modročernou s leskem kovovým; na hrudi jest široký příčný pruh načernalý, pod ním však jest zpoděk všecek bělavý, malinko nažloutlý. Nožky mají nárt lysý a barvu černohnědou. Letky jsou také načernalé, na vnitřních papěrích spíše nahnědlé a na vnějších mají kovový lesk nazeleňalý; první se druhé délkou téměř rovná. Rýdovací péra dlouhého, vidličnatého ocasu mají podobnou barvu, jako krycí péra na zadečku, ale lesk jen mdlý; kromě obou prostředních jsou všechna na vnitřní papěři velikou skvrnou bílou zdobena. Tělo má délku 18 cm, šířku 31 cm, ocásek délku 9—10 cm. Samička má na čele a na brdélku bledší barvu rzivohnědou, peří se jí tak neleskne a krajní péra rýdovací jsou kratší, než u samečků.

Vlaštovka obecná jest miláčkem všech národů zvláště pro přítulnost svoji k lidem; žijet všude, kde přebývá člověk a hnízí se nejen poblíž obydlí jeho, ale i přímo v něm. ať to již v pyšném paláci či v nizounké chatrči. V létě přebývá po celé Evropě až ku kruhu polárnímu, v západní a střední Asii a v severní Africe. Sotva se k nám byla navrátila, buď staré, loňské hnízdečko své prohlédne, vyčistí a opraví, buď si nové robí; staví si je ve stájích, na půdách, v průjezdech a v síních, ve světnicích neobydlených a opuštěných, vůbec nejraději uvnitř ve staveních,

z pravidla na krokvi, na trámu, na drsném prkénku odkudkoli vyčnívajícím, ale vždycky v koutech, tak že mívá na rozdíl od ostatních druhů podobu dolejší čtvrtiny koule; nahoře jest vždycky docela otevřeno, má okraj tam, kde ku zdi jest připevněno, trochu vyvýšený a tu také bývá nejtlustší a nejpevnější. Vlaštovky je robí ze drobtů hlíny slepených slinami a pro větší pevnost několika stebly a lístky svadlé trávy proložených; uvnitř je vystelou srstí, tenčími stebly a peřím. Bývá hotovo až asi v osmi dnech, ježto je opatrná ptáčka staví velmi zvolna, kladouce novou hlínu již na vrstvu dokonale vyschlou a ztvdrlou; nerozbije-li jí ho ruka nezvedená, mívají v něm mladé po několik let. Ze čtyř až i šesti bílých, tečkami popelavými a hnědými zdobených vajíček líhnou se mláďata již po dvanácti, za nepříznivého počasí však až po sedmnácti dnech. Staří je krmí velmi horlivě a blíží-li se kočka či jiný nebezpečný dravec, zuřivě se naň vrhnou pronikavě „cisit cisit“ křičíce, tak že se nezřídka spojenému úsilí svolaného hejna podaří, že nepřitele zaženou. Mladé vlaštovičky mají barvy bledší, než ptáci staří, totiž hrdlo a čelo jen rzivorudé, pruh na hrudi tmavošedý a lesk kovový mdlý, vezpod barvu bělavou, ale trochu narudlou zejména po bocích a na chustřici. Po prvé se líhnou v květnu, po druhé v červenci neb až v srpnu. Vyvedše mláďata druhá, vlaštovky jen krátkou dobu ještě poblíž hnízda přebývají; je-li sychravé počasí a prší-li, vlezou do něho i s mláďaty, jakož z pravidla na noc činívají. Ještě prve než jsou mláďata tak vycvičena, aby se na dlouhou cestu vydati mohla, slétnou se vlaštovice u veliká hejna, podnikají krátké výlety jako na zkoušku, přenocují v houštinách rákosových kolem vod a konečně v některé z posledních nocí měsíce září nebo z prvních nocí říjnových uletí až do jižní Afriky; zbude-li tu některá, ovšem chudák bídne zahyne spíše nedostatkem živé potravy, než mrazem.

Ve kleci snad lidé jen někdy si mláďata opuštěná vychovávají. Jest však s rovnou obtíží vykrmiti je, jako polapenou vlaštovku starou; s počátku jim dlužno velmi dlouho moučné červy cpáti v zobáček, prve než si zvyknou na smíšený zob ptačí.

Jiříčka (*Hirundo urbica*, *L.*).

Tab. XVII., b.

Jiříčka neboli bělořitka, *) již Balbín zove štiříčkem domovým, liší se od vlaštovky obecné nejen barvou a některými znaky vnějšími, nýbrž i povahou a způsobem života.

*) Neprávem jí dávají tytéž i jména: jirice (toť konopka, *Fringilla cannabina*, *L.*) a jiriček (žába rosníčka).

Malování z jemných výtisků a tisků v Lipsku

Cis. kral. dvorní fotografie A. Haase v Praze

a VLAŠŤOVKA OBECNÁ (HIRUNDO RUSTICA, L.)

b JIŘIČKA (HIRUNDO URBICA, L.)

c BŘEHULE OBECNÁ (HIRUNDO RIPARIA, L.)

Má zobáček silnější, barvy také černé, oči temnohnědé. Tělo má nahoře barvu černomodrou s leskem kovovým, ale přímo nad ocáskem bílou; křídla, v nichž prvá letka druhé kratší, i rýdovací péra ocasu již méně vidličnatého a vykrojeného mají jen barvu načernalou, trochu nahnědlou. Vezpod jest trup všecek sněhobílý; narudlé nožky mají i nárt, ba i prsty pokryté kratinkými pírkami bílými. Délka těla jest 14 cm, šířka 27 cm, délka ocásku 7 cm. Samičky po barvě peří od samce nerozeznáš.

Ze zimních bytů svých navrácí se k nám jiříčka trochu později, než vlaštovka obecná, totiž až ve druhé polovině měsíce dubna. Žije v týchž zemích starého světa, jako družná její příbuzná, bývá však pozorována ještě dále na severu. Již latinské její jméno druhové (*urbica*, t. j. městská) prozrazuje, že přebývá počtem hojnějším ve městech, než na vesnicích; že pak ji tu má člověk ještě spíše na očích, než vlaštovky, z větší se těší obliby. Povahou jest vážnější, klidnější, opatrnější, ale nikoli tak plachá, jako vlaštovky. Lítá menší rychlostí, ale za to do větší výše, tak že jí oko ani nedostihne, a tam si také potravu hledá; z té příčiny ani po tu chvíli dopodrobna nevíme, kterými druhy hmyzu se vlastně živí. Zpívajíc sedá nahoře na střeše, na drátu telegrafním, málokdy na holé, delší větvi; ačkoli se nepatrné švitoření její šveholu jiných pěvců nevyrovná, přece je rádi slyšíme, zejména počne-li se z jara po návratu milých těchto ptáčat z teplejšího jihu ozývatí po první.

Jiříčky mívají mladé z pravidla jen jednou do roka, až v měsíci červnu. Na rozdíl od vlaštovek staví si rády hnízda pohromadě, a to venku na zdech našich obydlí a budov vůbec, ale vždycky pod římsou, pod trámem a jakýmkoli výstupkem, tak že mají skoro podobu polokoule a nejsou nahoře otevřena, nýbrž až na malý, kulatý vchod zavřena. Vzácnou výjimkou si je i na skalách robí. Staví je také z chomáček hlíny, ale ještě pečlivěji, než vlaštovky, tak že je až po dvanácti, čtrnácti dnech dodělají; uvnitř jsou srstí a perím pěkně vystlána. Mívají však jiříčky nemalou svízeľ s dotěrnými vrabci, již se jim na zimu v hnízdě uvelebí; jak nemilé pro ně překvapení, vidí-li po návratu k rodnému hnízdu, kterak z něho peří, srst a sláma ční ven anebo dokonce drzý vrabčák sám potutelným okem na ně se dívá. Ba rád se usadí i ve hnízdech nových, jež si byly jiříčky sotva zbudovaly a nedá se ani odtud vypudití, i kdyby hejno vlaštovic naň doráželo útokem nevím jak zuřivým; ano stává se, že vletí do hnízda, v němž se byla jiříčkám již holátka vylíhla, a že ubohá pisklata bez dlouhých okolků vyháže ven. Není divu, že pak z toho kruté bývají boje a půtky. Že by dovedly rozjitřené jiříčky vetřelce vrabce zazditi, totiž otvor do hnízda hlinou na rychlo zalepiti. to se jim asi podaří zřídka kdy; spíše ještě po tak smutné zkušenosti dělávají otvor tak úzký, aby se jim utlé tlíko jejich sotva provléklo, aniž se tam však dovede vecpati otlý vrabčák starší. Nehne-li se

jím vrabec i s rodinou svou ze hnízda přese všechny útoky, nezřídka svolaný zástup jiříček i hnízdo poboří a na zemi svrhne. Chce-li jim je člověk zachovati čisté a neporušené, ať na zimu ucpe otvor tvrdou zátkou z hadrův, ale opatrně, aby hnízdečka nerozdrtil; usadila-li se v něm již rodina vrabců, snad se mu přece podaří, že je vychytá a tak hnízdo nezvaných hostí zbaví.

Jiříčka snáší průměrem pět sněhobílých vajíček, z nichž se líhnou mláďata po dvanácti, třinácti dnech. Mladé jiříčky mají s počátku barvu nahoře jen načernalou se mdlým leskem zelenavým, vezpod našedivélou a trochu žlutavou. Pěkná bývá podívaná na takové hnízdo u večer, kdy se umdlení rodiče také do něho uchylují spat; že tam s dětmi nemají místa dosti, vrtí se, ba později i škádlí a rvou se tak, že div některá z jiříč nevypadne ven. Již v srpnu se shluknou u veliká hejna, vylétají si s vyšších střech do okolí a v září, ještě před vlaštovkami do Asie a do Afriky uletí.

Ve kleci jich vůbec snad nikdo nechová.

Břehule (*Hirundo riparia*, L.).

Tab. XVII., c.

Nejmenší z našich vlaštovek jest břehule, jinak i břehovkou neboli břehákem řečená; Balbín ji zove štiříčkem břehovým neb zemním. Jsouc všech ostatních druhů choulostivější, přichází k nám až v měsíci květnu a stěhuje se na jih, do střední Afriky již koncem srpna nebo nejdéle počátkem měsíce září. V létě přebývá všude v Evropě, v Asii i ve střední Africe; má tedy vlast rozsáhlejší, než ostatní dvě vlaštovky již popsané. Ježto přebývá jen ve hlinitých anebo písčitých březích řek a rybníků, ve stěnách sypkých skal, v nichž si vždy po dvou až třech letech novou díru pro hnízdo hrabe, a jen výjimkou i v úvozech, ve starých zdech a v rozsedlinách skalních, není u nás v Čechách příliš hojna, poněvadž mají naše řeky břehy většinou skalnaté; jen na hlinitých březích Vltavy u Prahy, u Komořan, na březích Oharky u Loun a na vysokých hrázích rybníků kolem Hluboké vyskytují se větší osady těchto ptáčat. Že se hnízdí jen ve větších společnostech, bývá na takovém místě velice živo; na sta švižných, pěkných břehulí víří vzduchem kolem nesčetných děr a volají na se tichounkým „šerr“ anebo „cerr“, jež sameček i ve zpěvu svém stále opakuje jiných zvuků neznaje. Jsou to ptáčata čiperná a obratná; lítají a pohybují se podobným způsobem, jako jiříce.

Zobáček mají černý, očka temnohnědá. Tílko má nahoře všude barvu šedohnědou, křídla i vykrojený, ale nikoli příliš vidličnatý ocásek temnější barvu hnědou. Hrdélko i bříško jest bílé a jen nahoře na hrudi jest příčný oblouček nahnědlý. Nožky mají

barvu hnědou: na zadním prstu i nad ním na nartu jest proužek jemných pírek na-hnědlých. Samička se barvou peří od samce neliší. Délka těla jest 14 cm, šířka až 30 cm, délka ocásku jen 5 cm.

Nikdo by nerekl, že si břehule tak slabounkým zobáčkem a droboun-kýma nožkama dovede vyhrabati tak prostranné obydlí. Na březích a na šikmých stráních, kde přebývá, viděti přímo pod hořejším, někdy převislým okrajem jejich přemnoho děr, jež mají průměr asi šesti centimetrův a hloubku až i dvou metrů! Toho však sobě naprosto vyložiti neumíme. proč útlé ptáče díru s nemalým úsilím odpolu vyhrabanou často opustí a novou si chutě robiti počne. Na konci dlouhé chodby nalézá se větší, širší dutina pro měkké a teplé hnízdo, jež bývá ledabylo ze stebel, z kořínků trav upleteno a uvnitř peřím a srstí vystláno. V měsíci červnu snáší samička šestero bělostných vajíček; mladé břehule mají krycí píрка nahoře zejména na čele a na zadečku dole před ocáskem, i letky a krycí péra křídlová narezivělými obrubami zdobená, břicho bělavé, poněkud nažloutlé i na-hnědlé a hrdélko hustými skvrnami našedivělými zdobené.

Ani břehulí lidé ve kleci nemívají.

Příbuzná **břehule skalní** (*Hirundo rupestris*, *Gmel.*) k nám nezalétá. Přebývá ve vysokých skalách kolem vod, v rozsedinách skalních, na věžích a zříceninách vysoko na horách a jen za chladného, sychravého počasí také do nížin zavítá. Žije v Tyrolsku a v Korutanech, ve Švýcařích, v jižní Evropě vůbec, v severní Africe a v jihozápadní Asii.

Liší se od naší břehule tím, že má všecka rýdovací péra tmavohnědého, trochu našedivělého ocasu kromě dvou prostředních na vnější pápěři vejčitou skvrnou bílou zdobená. Tělo má nahoře také barvu šedohnědou, trochu přížloutlou, vezpod našedivělou; bruď jest po stranách trochu narezivělá a hrdélko i boky jsou drobnými troj-hrannými tečkami zdobeny. Délka těla jest 14·5 cm, šířka skoro 31 cm, délka ocásku 6 cm.

Povahou ani způsobem života se břehule skalní od naší břehovky neliší.

Rorýsové (Cypselidae)

již ku pěvcům nenáleží; že nemají tak dokonalého ústroje zpěvového, přírodopytci je spolu s ptáky následujících pěti čeledí křikavci zovou.

Mají zobák jako vlaštovky: slabounký, trojhraný, sploštělý, ale na špičce náhle se stran smačklý a ústa až pod oko rozeklaná. Hlava jest široká, na temeni ploská, krk krátký a trup podlouhlý; tělo pokryto jest perím temným, hladkým a přilehlým, ale tuhým. Dlouhá křídla jsou jako srp ohnuta, mají na rozdíl od vlaštovic po deseti letkách ručních, z nichž obě krajní jsou nejdelší. Vnitřní veliká krycí péra křídla bývají s obou stran dovnitř, ku hřbetu zakřivena. Vidličnatý, z deseti per rýdovacích složený ocas jest kratší, než křídla. Nizounké a slabé nohy jsou na předu až po prsty opeřeny, mají všechny čtyři prsty do předu obrácené a zakřivenými, silnými drápy ozbrojené; u některých druhů mají prsty také menší počet článků, než u ptákův ostatních. Samičky se barvou peří od samců neliší.

V našich krajinách jsou rorýsové ptáci stěhovaví, na jihu se však v zimě jen krajem toulají. Žijí ve všech dílech světa i v nížinách, i vysoko na horách; v Evropě přebývá jen druhů dvě. Umějí létat tak vytrvale a bystře, že se jim z menších ptáčat ani vlaštovky nevyrovnaají. poletují vysoko ve vzduchu od rána do noci, jakoby jen tam měli domov svůj, ano vznesou se do takové výše, že zrakům našim zmizí; zvláště na jaře, kdy se hnízditi mají, honí se samečkové rychleji, než kdy jindy sem tam a rvou se, zvukným a pronikavým hlasem svým všude po ulicích měst a kolem věží i na vesnicích přítomnost svoji ohlašující. Letí-li, buď křídloma rychle třepotají skoro jako motýli, buď je náhle roztáhnou jak mohou nejvíce a klidně, tiše se vzduchem nesou, tak že se zdá, jakoby se jim ani pířko v peruti nepohnulo. Za to na zemi jsou až příliš nemotorní. Ačkoli žijí rádi ve společnostech, přece jsou nesnášenliví a zlostní. Potravy si hledají po většině vysoko ve vzduchu, lapajíce tam hmyz, jehož z té příčiny ani dobře neznáme; jen tolik víme, že ho pohltají do dne množství větší, než vlaštovky. Přebývajíce u nás jen krátkou dobu, jmou se hned po návratu svém z jihu chvatem konati přípravy ku stavbě hnízda. Mívají je také vysoko na věžích, ve střeších, na skalách. a to vždycky v koutech a v děrách, někdy i v budkách pro špačky vyvěšených anebo v díře vysokého stromu; práce s ním příliš nemají, nýbrž je na rychlo z trávy a svadlého listí, z peří a z hadříků zrobí. Ale nebývá jim tak snadno, sehnati potřebného staviva záhy a v čas; ježto si ho po zemi sbíratí nedovedou, slídí po steblech, jež byla větrem kdes na stromech a

na zdech uvázla, nebo je jiným ptáčatům ze hnízda trhají a kradou. Samička snáší jedno. nanejvýše tré bělostných vajíček a sama na nich sedá; mladí rorýsové, již se z nich líhnou asi po čtrnácti dnech, mají barvu podobnou. jako staří samci, ale přece trochu bledší.

Ve kleci jich také lidé skoro ani nechovají, ježto si v ní sotva zvyknou mláďata ze hnízda vybraná a s namaháním vykrmená; staří ptáci, uvyklí volně poletovati širým vzduchem, za krátko v těsném vězení hynou.

Rorýs (*Cypselus apus*, *L.*).

Sotva který jiný pták stěhovavý objevuje se u nás z jara tak pravidelně v určitý den, jako rorýs, také rorejsem, rorejkem. rulichem, radavicí, na Moravě rorejkou a na Slovači dešťovníkem řečený. Přichází k nám

poměrně pozdě, ale rok jako rok téměř vždy prvního nebo druhého dne v měsíci květnu; od té chvíle zvláště v městech kolem věží a vysokých budov vůbec prohánějí se vonným vzduchem jarním hejna rorejků, pronikavě „spi spi spi“ nebo „krí“ kvákajících, a lítají ohromnou rychlostí vzhůru do nedohledné výše, odkudž se bleskem zase dolů řítí, ale náhle v pravo, v levo zabočí, ježto všemi možnými směry, s tělem jakkoli nachýleným a skloněným lítati umějí. A tak poletují venku zejména z jara celý den, od prvního úsvitu až do slunce západu, od třetí hodiny ranní až do osmé hodiny večerní bez ustání, leda že se na chvílku kdes na zdi ostrými drápy svými zavěsí. A vrazí-li samec na soka, dají se nepokojní ptáci do sebe, zatnou si ostré drápy na vzájem do těl a rvou se tak zuřivě, že nezřídka i na zemi spadnou, kdež je člověk holou rukou chytiti muže.

Jako totiž vysoko ve vzduchu obratností a lbitostí všem našim ptácatům předčí, tak zase na zemi naopak jsou nemotorní, ani tu hopkovati, ani kráčetí nedovedou, nýbrž sotva se po ní jen plazí; že by odtud vzhůru nikdy vyletětí nedovedli, to ovšem pravda není.

Zobáček mají černý, oči tmavohnědé a peří všecko nahnědle černé se mdlým, nazelenalým leskem kovovým. Jen hrdlo jest našedivělé, čelo světlejší, šedohnědé a také vnitřní pápěře letek, z nichž druhá nejdelší, nemají tak temné barvy, jako užší prapory vnější. Nožky jsou také černy. Samička se barvou peří od samců neliší. Tělo má délku 18 cm a šířku 40 cm; ocásek má délku 8 cm.

Rorýs žije v létě po celé Evropě již pod polárným kruhem, v Africe a ve střední Asii; původně asi bydlil ve propadlinách vysokých skal jako cizokrajní jeho příbuzní, ale u nás si v městech, ba i na vesnicích vyhledává věží, zřícenin, vysokých budov vůbec a jen jako vzácný host se ve vyšších skalách usídli, odkudž se buď sám, buď se samičkou na kratší výlety do polí vydává. Živí se hmyzem, jež si zvláště z rána a za soumraku večerního vysoko ve vzduchu lapá; do vody si ani pro nejpěknější ploštici zobáku neponoří. Hnízdo si robí ve štěrbinách zdí a skulinách skalních, kdež se i sám před nepohodou ukrývá, někdy i v budkách pro špačky, v doupatech břehulí ano i v děravých vysokých bucích a jiných věkovitých stromech; v měsíci červnu snáší v ně samička dvě, tři bílá vajíčka podlouhlá a téměř válcovitá. Mladí rorejci mají barvu celkem bledší, totiž na všech pírkách krycích obruby světlejší, našedivělé.

Ve kleci chová člověk na krátko snad jen rorejka. jež byl kdes na zemi zdvihl bojem a rvačkou zemdleného nebo hladem a sychravým počasím zmořeného; potravu, moučné červy a mravenčí vajíčka, dlužno však i starým ptákům velmi dlouho cpáti v zobák násilím. V jižních krajinách je lidé také jedí.

Divoký a svárlivý **rorýs podhorní** (*Cypselus melba*, L.) žije jen v jižní Evropě, v Africe a v západní Asii, přichází v létě až do Švýcar a do Tyrol, do jižních Němec a vzácnou náhodou někdy i do jižní Anglie. Že by také u nás v Čechách byl kdy pozorován, o tom po tu chvíli zpráv naprosto spolehlivých nemáme.

Jest mnohem větší, než náš rorejs; dorůstáť jeho tělo délky 26 cm, šířky 52 cm a ocas délky 8·5 cm. Zobák jest černý, oči černohnědé. Peří má nahoře barvu šedohnědou, ale každé pírkó jest na konci temnější, tak že jest po těle plno obloukovitých, širokých skvrn tmavohnědých půlměsíci podobných; i kolem očí jest peří černohnědé. Hrdélko a prostředek bříska mají barvu bělavou; všude jinde vezpod jest trup šedohnědý. Křídla i rýdovací péra ocasní mají také barvu tmavohnědou; ocas jest zdoben příčnými pruhy světlejšími. Nohy mají barvu černou.

Rorýs podhorní se způsobem života od našich rulichů příliš neliší; křičí hlasem ještě pronikavějším. Přebývá jen v horách a po strmých

skalách na pobřeží mořském; v nížiny si jen před podzimní poutí na jih anebo za počasí sychravého pro potravu přilétá. Hnízdo si také staví v děrách, štěrbinách zdí a skal; vajíčka má podobná. jako rorejs náš a mláďata mají před prvním pelicháním pířka všecka světlejšími obrubami zdobená.

Lelkové (Caprimulgidae),

křikavci hmyzožraví a užiteční, ode dávna zvláštní podobou i životem svým obraceli na se pozornost člověka, i není divu, že si o nich někteří národové podivné báje a pověry smyslili. V jedné z nich se i dí, že prý oči nemajíce nevidí a že zejména na jarních a podzimních cestách svých malé ptáčky za vůdce mívají.

Všickni lelkové mají peří kypré, měkké a načechrané jako sovy; u druhů lesních má barvu kůry stromové, u stepních barvu písku a vyprahlé půdy, ale u všech přece téměř jednotejnou, i říká se právem, že kdo viděl z lelků jen jediného, zná je všechny. Hlava jest široká, sploštělá. zobák kratinký, široký, na konci ohnutý a u koutků, jež sáhají až dolů za oko, tuhými, silnými štětinami obrostlý; u kořene má nahoře rourkovité nozdry. Krk jest krátký, trup podlouhlý. Křídla mají po deseti letkách ručních, z nichž druhá nejdelší; i ve dlouhém, zaokrouhleném ocase jest deset per rýdovacích. Krátké nártý slabých nožek jsou drobnými štítky pokryty; dlouhý prostřední prst jest s vnitřním i vnějším prstem spojen nepatrnou blankou a dlouhý dráp jeho má na vnitřní hraně skoro u všech druhů podélný, nizounký hřebínek. Kratičký prst zadní jest poněkud dovnitř obrácen.

Lelkové žijí ve všech dílech světa kromě studených končin severních; z krajin mírného pásma se ovšem na podzim v hejnech na jih stěhují. Jindy žijí po párech; hnízd si skoro ani nestaví a samička snáší jedno, dvě vajíčka jen na zemi, ba někdy tu pro ně ani jamky neudělá. Žádný z lelků nehodí se k tomu, aby ve kleci byl chován zajat.

Lelek kozodoj (*Caprimulgus europaeus* L.).

Tab. XXII., b.

Pták noční nebo spíše večerní. Ve dne spí sedě klidně na zemi nebo na větvi, k níž tělo jeho přitisknuto jest, ba jakoby k ní přikováno bylo: mužef člověk přijíti až přímo k němu, aniž uletí, ba může jej lapiti do

ruky, ano prý i holí zabiti. Ale na večer jest jako vyměněn; vesele, rychle si poletuje nebo se ve vzduchu chvíli vznáší téměř se ani nehýbaje, horlivě po nočních motýlech, po větších broucích, vůbec pak po hmyzech škodlivých slídí a do široké tlamy své v letu jich nalapá tolik, že jej k nejužitečnějším ptákům počítati dlužno. Ježto si hmyzu hledá zvláště kolem stájí a u dobytčat, s nimiž v teplejších krajinách pastýři i na noc venku zůstanou, ode dávna býval brán v podezření, že kozám mléko z vemen ssaje. Toť příčinou, proč jej kozodojem anebo kozodojkou zovou.

Má zobák temný, šedohnědý; tmavohnědé oči mají velikou zřitelnici. Tělo má nahore barvu šedou s drobkounkými body a většími proužky tmavšími; temeno hlavy a šíje mají barvu žlutošedou s černohnědými pruhy podélnými. Podobné pruhy temné viděti i za oběma očima, na hřbetě a na přižloutlých ramenou. Na lících, v týle a na křídlech jsou skvrny rzivožluté s bělavými obrubami. Vezpod jest tělo našedivělé, na hrudi rzivožluté, na břišku a na chustřici také žlutavé s četnými vlnitými proužky příčnými barvy tmavohnědé. Nohy jsou našedivělé. Tmavohnědé letky jsou rzivožlutými proužky příčnými a na koncích různotvárnými skvrnami šedými zdobený; tři letky krajní mají na vnitřních pápěřích po veliké skvrně bělavé. Dlouhý ocas má podobnou barvu našedivělou, jako tělo a jen vnější péra rýdovací jsou trochu nažloutlá, na koncích bělavá; všechna péra však jsou zdobena příčnými proužky tmavohnědými. Délka těla 26 cm, šířka 55 cm, délka ocasu průměrem 14 cm. Samička má veliké skvrny na vnějších pápěřích krajních letek žlutavé, na krajních perách rýdovacích menší, než samec, a jen rzivožluté.

Lelek žije v létě po celé Evropě až i ve středním Norsku. v Asii a v severní Africe. K nám do Čech přilétá z jihu v měsíci dubnu a teprve v říjnu zase do teplejších krajin se stěhuje; není u nás tak vzácný, jak se lidé domnívají, nepozorujíce ho tak často z té příčiny, ježto ve dne nelítá. Přebývá na pasekách a v mýtinách větších lesů jehličnatých; do zahrad a v lesy listnaté zavítá jen na výročních cestách svých. Volavý hlas samečkův zní jako „hejt“ anebo „dak“, jež volá i pak, byl-li vyplašen; zpěv jeho není, než jednotvárné, ale hlasité mručení tónem střídavě nižším a vyšším podle toho, jak dýchá, řine-li se mu totiž vzduch ze plic anebo do nich. Samička snáší dvě bílých, trošinku zamodralých vajíček s nahnědlými, modrošedými žilkami a skvrnami jen na zemi a to do vřesu, v roští, do trávy a někdy i do mechu na pařezech rostoucího, hnízda nestavíc; v Krkonoších je mívá v husté trávě na pasekách. Jsou-li vajíčka v nebezpečí, jinam prý je odnáší nebo křičíc někde poblíž na zemi slétne a válí se tu, jako by poraněna byla. aby pozornost dravce, nepřítele od nich odvrátila. Mladé kozodojky mají barvu trochu světlejší, skvrny hnědé bledší a žlutavé skvrny zejména na vnitřních praporech letek jim scházejí docela.

Ve kleci lelek starší dlouho nežije; i mláďata sotva z vajíček vylíhla jen s obtíží se vykrmiti, vychovati dají a přece za krátko hynou.

a.

b.

Nákladem F. Tempského v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Cis. král. dvorní litografie A. Haase v Praze

a MANDELIK (CORACIAS GARRULA L.)
b LELEK KOZODOJ (CAPRIMULGUS EUROPAEUS, L.)

Dudkové (Upupidae)

mají štíhlé tělo pokryté peřím hebkým, pěkně zbarveným. Někteří rodové mají hlavu zdobenou pohyblivou, vějířovitou chocholkou. Dlouhý, tenký a špičatý zobák jest se stran smačklý a trochu ohnutý; nozdry jsou až přímo u kořene čelisti hořejší. Na chřtánu není ani jediného svalu zpěvavého. V okrouhlých, širokých křídlech jest po deseti letkách ručních, z nichžto čtvrtá nejdelší a pátá rovné téměř s ní délky. Krátký, uťatý ocas jest složen z deseti rýdovacích per. Nízké, ale silné nohy mají na přední části nártu příčné destičky, tři prsty do předu a jeden na zad obrácený, prostřední prst jen s vnějším u prvního článku trochu spojený a krátké, tupé drápy.

Všickni dudkové přebývají jen na východní polokouli; u nás žije druh jediný, stěhovavý. Všickni se hnízdí v děrách na stromech, ve skalách anebo jen na zemi a živí se hmyzem, jež si také jen po zemi zvolna kráčeji sbírají.

Dudek (*Upupa epops*, *L.*).

Tab. XIII., a.

I české, i latinské jméno rodové má dudek neboli dedek po obyčejném hlase svém; již v „Radě zvířat“ psáno, že „dedek zpívá du du du“. Na menší louce lesní, na pasece nebo na pastvišti poblíž háje bývá často slyšeti stále opakované „hud hud hud“ a ohlédneme-li se po ptáku, jenž zvukem tak podivným volá, uzmíme vážného dudka, kterak zvolna si vykračuje a hlavou pokyvuje. Lid vypravuje, že dudek v teplé světnici u sedláka přezimovav slíbil, že hospodáři na jaře housenky sbíratí pomůže; sotva však jaro nastalo, dudek upláchl pěkně do lesa. A teď, sotva prý člověka uzří, domnívá se, že ho jde upomínat, aby slibu svému dostál, a proto volá: „Již jdu, jdu, jdu!“ Chce-li jej kdo pozorovati déle, nesmí se ani pohnouti. Jeť dudek pták opatrný, ba velmi plachý; hne-li člověk rukou nebo nohou, hned v korunu nejbližšího stromu uletí a na tlustší větvi za nejhustší listí se schová. Ba dovede jej postrašiti i vlaštovka, i jakékoli ptáče, jež se náhle kolem něho mihne, i zavanutí větru. jímž listí na stromě pojednou zašelestí. A což když uzří většího ptáka dravého, zejména jestřába, urputného svého nepřítele! Rázem sletí na zemi, tělo k ní přitiskne, ocas rozestře a křídla roztáhne, tak že se přední konce jich před hlavou dotýkají, hlavu ohne do týla a zobák trochu

vztyčí; pak ho ovšem mezi napadlým. svadlým listím ani bystré oko dravcovo nevyslídí a dudek se po chvíli zvolna, obezřele zase zdvihne a jde po svých. A teď již víme, proč nejraději přebývá na rovinách tam, kde pole a louky s lesíky a houštinami se střídají, kde na pastvinách trochu křovin aneb alespoň několik větších stromů, v nichž by se před nepřítelem rychle a bezpečně ukryti mohl. Kdežto pak na zemi chodí dosti obratně, litá nepravidelně drahou klikatou sem tam, jakoby se strachem potácel.

Dlouhý zobák jeho má barvu šedohnědou, na konci a po stranách temnější, až načernalou; oči jsou černohnědy. Hlava a krk mají barvu rzivorudou, trochu naseditvélou; na hlavě jest pohyblivá chocholka ze dvou řad delších pírek, jež mají barvu rezavou, konečky černé a přímo pod nimi po proužku bělavém. Na ramenou jest při rzivošedé, níže na hřbetě černé se žlutými pruhy příčnými a na zadečku před ocáskem bílé. Hrud má také světlou barvu rzivorudou, u starších ptákův až skoro trochu růžovou, břicho bělavou s černohnědými pruhy podélnými na bocích a na lýtkách. Nohy jsou šedý. Na černých krycích perách křídlových jsou dva široké pruhy rzivožluté; letky jsou vesměs černý, ale malé letky mají na vnější papěři lem narezivělý a na vnitřní papěři při ostnu podlouhlou skvrnu rezavou, prostřední letky po několika příčných pruzích bílých a veliké letky po bílém pruhu jen jediném. Černý ocas také jest zdoben širokým, příčným pruhem bílým. Samička bývá trochu menší, má barvy vesměs bledší a nízkou chocholku. Délka těla až 29 cm, šířka 45 cm, délka ocasu 10 cm.

Od prvních dnů dubnových přebývá dudek všude po střední a jižní Evropě; i v severozápadní Asii a v severní Africe má domov svůj. U nás v Čechách není tak hojný, jako na př. v Uhrách a v teplejších končinách evropských vůbec. Živí se dešťovkami, hmyzem a larvami jeho, zejména mrvníky, kalovaly a jinými podobnými brouky, jež si ze svadlého listí, z vlhké, kypré země a ze trusu na pastvištích dlouhým zobákem obratně vybíratí umí a stále hlavou pokyvuje polyká; někdy broučka, červa i vzhůru vyhodí a pak teprve v otevřený zobák polapí. Většími hmyzy nejprve tluče o zemi, aby jim krovky, tvrdý krunýř a nohy polámал.

Záhy po příchodu z jihu sameček chraptivým „rré, rré“ na samičky volati počne; pěkná jest na něj podívaná, kterak vyvolenou družku obchází hlavičkou kývaje, chocholku rozestíraje a zase skláněje, křídla maje nazdvižená, ocas rozevřený a zobák svismo dolů sehnutý. Tou dobou mívají samci spolu kruté boje; pronikavě křičíce a tělem zmítající rvou se tak dlouho, pokud se sok slabší nedá na útěk. S jinými ptáky ovšem dobře se snášejí, totiž buď si jich nevšímají, buď se jich naopak bojí a opatrně se jim vyhnou. Hnízdí se jen jednou do roka, nejčastěji v měsíci květnu; kdo hnízdo jejich viděl a zná, nepodiví se, proč se říká: „páchne jako dudek“. Staří ptáci, zejména však mláďata totiž tak obavně v něm zapáchají, že se člověk s ošklivostí od nich odvrátiti musí. Příčinou toho není ani tak bezpříkladná nečistota hnízda, ježto staří trusu mláďat z něho ven nevyhazují, jako spíše ošklivě páchnoucí mok, jež tou dobou samička

z obou žláz nad ocasem pod koží uložených vylučuje a jímž nejen peří její, ale i prach mládat všecek načichne, tak že zavánějí ještě dlouho po tom, kdy byla ze hnízda vyvedena. Leč i protivný ten zápach dudkům přece trochu prospívá; lákáť ku hnízdu mouchy a jiné hmyzy, již do zahnívajícího trusu vajíček nanesou a staří dudkové mohou larvami z nich vylíhlými mládata svá krmiti, aniž lačným krkům daleko pro ni choditi musí. Hnízdo, upletené ze slámy, z kořínků, ze všelikých vláken a uvnitř trusem kravským vymazané stává v děrách stromů, mezi kořeny jejich, ve hromadách kamení, v jamkách po zemi zvláště ve trávě, ano i ve šterbinách zdi a skal; na čtyřech až sedmi podlouhlých vejcích barvy rozmanité, totiž buď zelenavých, buď narudlých anebo našedivělých s drobounkými body bělavými sedá samička sama. Mladí dedkové podobají se spíše k samičkám, mají barvy bledší a chocholku ještě nizounkou. Koncem srpna nebo počátkem září měsíce se staří s nimi do Afriky stěhují. V zajetí chovají lidé spíše mládata, jež byli ze hnízda vybrali, než dudky dospělé; nutno jim však nejméně měsíc potravu, totiž syrové nebo vařené osrdí, tvaroh a vajíčka mravenčí cpáti do zobáčku až dolů, ježto nedovedou sama ni jediného sousta polknouti, třeba je koncem zobáku již popadnouti uměla. Záhy zkrotne dudeček zajatý tak, že za pánem chodí, hlasu jeho poslouchá, ano i z ruky jeho sám si potravu bere, aniž mu napadne, aby uprchl.

Že mají dudkové na podzim maso tučné, chutné a již nepáchnou. někde je i jedí.

Lednáčkové (Alcedinidae)

žijí po všech dílech světa, ale počtem nejhojnějším přece jen v teplejších krajinách. Mimo některé druhy cizí, již se hnízdí v lesích, skoro všickni přebývají u vod. jak u horských potůčků, tak i na pobřeží mořském. vůbec všude tam, kde není o ryby nouze; těmi se totiž po přednosti živí, ačkoli mimo ně ovšem i ráčky a hmyzy vodní požirají. Jsou to nevlídní samotáři, již se ostatním ptákům vyhýbají a kolem bytu svého jich nestrpí. Dobře choditi ani bystře lítati neumějí; ale potápějí se tak obratně, že se jim ve příčině této jen málo ptáků vyrovná.

Všickni lednáčkové jsou ptáci pěkně zbarvení; tělo mají zavalité. velikosti různé. krk krátký, hlavu velikou a zobák téměř volavčí, totiž dlouhý, přímý, hranatý, špičatý, na konci se stran smačklý a na okrajích břítký. Nozdry jsou pokryty malou, opeřenou šupinkou. V okrouhlých,

krátkých křídlech jest po deseti letkách ručních; krátký, tupý ocásek má dvanácte per rýdovacích. Malé, slabé nohy mají lýtko i nad patou trošinku lysé, nárt krátký a tři prsty obrácené do předu, jeden do zadu; z prstů předních jest vnitřní prst nejkratší a vnější s prostředním až teměř ku drápu srostlý. Samičky se od samců barvou peří valně neliší.

Hnízda si lednáčkové robí v podzemních děrách podobných, jako naše břehule.

Lednáček obecný (*Alcedo ispida*, L.).

Tab. XXXV., b.

Lednáček neboli rybáříček náleží k nejpěknějším našim ptácatům; dobřet o něm básník dí:

Rád v jasných pramenech, ve vlnkách rybníka
zří, celý jak se třpytí . . .

Dlouhý zobák jeho má barvu tmavohnědou, vezpod u kořene trochu narudlou, oči také tmavohnědou. Hlavička, proužek pod zobáčkem šikmo dolů skloněný a krycí péra křídel mají barvu tmavozelenou s bledšími proužky a skvrnami namodralými; zadeček jest modrozelený a pěkně se leskne. Před očkem i za ním jest vodorovný proužek rzivohnědý, v zadu na šíji jsou dva šikmé proužky bělavé, trochu narezivělé, hrdélko jest pod zobáčkem také bělavé, trochu níže má barvu narezivělou, skořicovou a bývá někdy od skořicové hrudi odděleno příčným obloukem temnějším, trochu nazelenalým. I břicho má podobnou barvu rezavou, jako hruď. Černohnědé letky ruční, z nichž druhá a třetí nejdelší, mají na vnější papěři lem namodralý. Krycí péra krátkého, utatého ocásku mají barvu lazurovou; rýdovací péra jsou také modrá, ale tmavší a mají ostny načernalé. Nožky jsou pěkně červené. Délka těla jest 17 cm, šířka 27 cm, délka ocásku sotva 4 cm. Samička má všecka pírka modrá trochu nazelenalá, tedy spíše modrozelená.

Lednáček žije jako pták stálý po celé Evropě, v severní Africe a v západní i střední Asii. Také u nás v Čechách přebývá, ale nikde není příliš hojný; že však rád přelétá, bývá někdy na potoce, kde člověk do nedávna vídal ptáka jediného, najednou jich polapeno na tucty. V Praze možno jej ve všech dobách ročních pozorovati na ostrovech vltavských. Mívá vůbec byt jako samotář kolem jasných, čistých vod, u potoků, řek, větších rybníkův a jezer i v nížinách, i vysoko na horách, jsou-li jen břehy jejich lesem a houštinami porostlé a s místa vyvoleného nehne se leda v zimě, kdy mu po řekách a rybnících hledati jest míst nezamrzlých; kolem bytu svého jiných ptáků kromě skorce a konipasa nestrpí. Sedá na pařezu, na kameni, na větvi stromu přímo nad vodou skloněné, ale z pravidla vždycky tak ukryt, že ho člověk dříve nepozoruje, až se nad

hladinou vodní pestré a lesklé tílko jeho kmitne; jen na noc se pod vymletým břehem a v děrách ukrývá. Čihá-li na kořist, nehne se ani kolik hodin a jinam uletí až pak, vidí-li, že by tu marně na ni čekal; je-li mu však štěstí příznivo a objeví-li se u hladiny vodní drobná rybka, náhle krček natáhne, zobákem dolů zamíří a střemhlav po ní do vody se vrhne, ba někdy se i dosti hluboko pro ni ponoří. Podaří-li se mu, že ji skutečně popadl, vrátí se na místo, kde prve seděl, rybku zobákem trochu rozklove a pozře. Vidí-li hejno rybek opodál, letí nad hladinou až k nim, chvílku se nad nimi ve vzduchu třepotá a teprve pak se dolů vrhne; pod vodou prý krátkýma křidloma vesluje. I jikry rád požírá. Jsou-li však vody kalny, nebývá mu tak snadno, aby se drobnější rybičky dopídil, a v takové nouzi i vodní nebo pobřežní hmyzy a jich larvy, pijavice a plže vodní požírá. Kostičky a šupiny ryb, tvrdé krovky, nohy a hlavičky hmyzů, jichž ovšem strávit nemůže, v chuchvalcích vyvrhuje ven. Popadne-li z hladu rybku větší a polyká-li ji chvatem, často se chudák zadusí. Rybaři jej mají za ptáka škodlivého a všelikými léčkami o život mu ukládají, ba i do železek jej lapají, ale přece snad mu alespoň někde křivdu činí. Pohltá ovšem do dne deset, dvanáct rybiček všech všudy druhů; v našich řekách to však bývají zřídka kdy druhové vzácnější a pak i to mu buď omluvou, že do roka mnoho larev vodních broukův a jiných takových hmyzů sezobe, již chovu ryb jsou na škodu mnohem větší, než lednáček sám, že konečně pěkných těchto ptácat u nás nežije počet tak veliký, aby rybařům škodu citelnou učiniti mohla. Jen u potoků, kde se pstruzi trou. kam pěstitelé ryb mladé losůsky a jiné ušlechtlejší druhy ryb vypouštějí, lednáčkův ovšem trpěti nelze.

Již v měsíci dubnu bývají jako vyměněni; samečkové volají na samičky „tít tít“ anebo „sí sí“ a vesele za nimi nad hladinou vodní poletují. ba vynesou se i na větev vysoko na strom, čehož jindy po celý rok nedokážou. Jindy lidé hnízd jejich neznali; tak napsal Komenský, že se „lednáček na samém moři hnízdí“. Příčinou toho jest. že si ve srázném, holém a hlinitém břehu hrabou díry jako břehule, a to u takové výši, aby se tam ani rejskové, ani lasice nedostaly; jen tam, kde do břehu nemohou, staví si hnízda i mezi kořeny pařezů někde poblíž vody. Otvor díry mívá průměr asi pěti *cm* a délka její bývá až padesát *cm*, ba i větší jednoho *m*. Hrabou ji dvě, tři neděle zobákem i nožkama; hlínu a kamínky vynášejí ven, pozpátku z díry vylézajíce, a narazí-li v zemi na větší kámen, obejdou jej anebo si poblíž jinou díru znova hrabati počnou. Na konci ji rozšíří a kůstkami rybími, šupinami pěkně vystelou; že jsou ptáci čistotní. všechn trus z ní stále vynášejí ven. V měsíci květnu bývá v ní šest, sedm, ano až i jedenácte kulatých, bílých vajíček zvící téměř vajec drozdích; samička na nich sedá sama. až se jí po šestnácti dnech vylihnou

nehezka mláďata, jichž zobák mívá délku různou a někdy čelistí dolejší větší, než hořejší. Mladí lednáčkové zůstanou velmi dlouho ve hnízdě a staří je horlivě krmí s počátku hmyzy a teprve později drobnými, měkkými rybkami; mají barvu podobnou, jako samička, ale i na bříšku jsou někdy jednotlivá pírká zelenavými obrubami zdobena. Vyvedše je, staří se některou dobu s nimi kolem vod toulají; záhy se však celá rodina rozprchne. Mláďata ze hnízda vybraná se dají bez obtíží vychovati, krmíme-li je s počátku kousky ryb a osrdím na tenké proužky rozřezaným, a zvyknou si konečně na mravenčí vajíčka i na smíšený zob ptačí. Polapí-li kdo ptáka dospělého, musí mu potravu cpáti v zobák násilím; poletuje však všecek poplašen i ve větší kleci prudce tak dlouho, až si peří odře a často konečně přece zahyne.

* * *

Vlhy (Meropidae)

jsou také ptáci pěkně zbarvení, mají protáhlé tělo krátkým, tuhým, ale přilehlým perím pokryté, zobák delší hlavy, u kořene silný, trochu zahnutý. nahoře ostrou hranou opatřený, na okrajích břitký a na konci velmi ostrý. Nozdry leží po stranách u kořene jeho a jsou odpolu přikryty pírký čelními. Křídla mají velmi dlouhá péra krycí a po deseti letkách ručních, z nichž alespoň u našich vlh druhá bývá nejdelší. Ve dlouhém a širokém, na konci buď přímo ufatém, buď zaokrouhleném, až i klínovitém anebo naopak vidličnatě vykrojeném ocase jest dvanácte per rýdovacích. Nohy mají nárt kratinký, na předu příčnými štítky pokrytý, v zadu někdy sífkovaný a prst krajní s prostředním až téměř ku drápu srostlý; drápy jsou dlouhé, ostré a zakřivené. Samiček od samců po barvě téměř ani rozoznati nelze.

Vlhy přebývají v teplejších krajinách starého světa zvláště na takových místech, kde květnaté luhy s řidšími houštinami se střídají a kde na blízku buď příkrý břeh, buď hlinitá nějaká stráň, aby si v ní díry pro hnízda hrabati mohli. Kde není stromů, tam vlh neuvidíš. Do střední Evropy také zalétají, ale jsou tu jen vzácnějšími hosty letními a na podzim se zase na jih stěhují; objeví-li se kde, nikdo si pestrých ptáků těch nemůže nevšimnouti. Lítají velmi klidně a lehounce, jako by jich to ani dost málo nenamáhalo. Žijí ve mnohé příčině podobným způsobem, jako lejskové a vlaštovky; za pěkného, jasného dne si ve vzduchu letem kořist lapají, ale na večer, ve dnech pošmourných a deštivých na stromech sedají, na hmyzy číhají a jen výjimkou si je po listech a větvích sbírají. Živí se zejména také vosami žahadlov mi, jež i se žihadlem polykají.

Nahradem F. Hemmkyho v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Chromolithogr. Augusta Ostermehrs in Frankfurt a. M.

- a DROZD SKALNÍ (TURDUS SAXATILIS, L.)
 b PĚNICE MISTROVSKÁ (SYLVIA ORPHEA TEMM.)
 c VLHA OBEČNÁ (MEROPS APIASTER L.)

Vlha obecná (*Merops apiaster*, L.).

Tab. XIX., c.

Žlutohrdlá vlha, již neprávem také žluvou nazývají, jest u nás v Čechách hostem velmi vzácným; známe snad jen dva případy, že se tu hnízдила, jednou ve vinici u pražských hřbitovů, po druhé v okolí Pardubic a kromě toho bylo u nás jen několik pěkných těchto křikavců po většině na výročních cestách jarních a podzimních zastřeleno.

Mají zobák černý, oči pěkně karminové, čelo přímo nad zobákem bílé, nad ním zelenavě modré a od zobáku až do týla černý pruh podélný. V týle jest hlava hnědá, šíje pěkně rudohnědá a zadeček také rudohnědý neb až skoro žlutohnědý, před ocáskem žlutorudý. Hrdlo má ohnivou barvu žlutou a jest od modravé hrudi černým obojkem odděleno; břisko má také barvu namodralou. Veliká krycí péra křídel jsou zelená, prostřední skořicově narudlá. Veliké a malé letky mají barvu modrozelenou, ale černé ostny a konečky, prostřední letky barvu skořicově hnědou a také černé ostny a konce. V zelenavém ocase jsou obě prostřední péra rýdovací velice prodloužena; nohy mají barvu rudohnědou. Samička má jen barvy malinko bledší a oči hnědé; někdy bývá i menší samečka, jehož tělo má délku 26 cm, šířku 45 cm a jenž má ocásek zděli až 11 cm.

V jižní Evropě, v severní Africe a v Asii mají vlhy domov svůj, zalétají však z jara na sever, a to nejen k nám a do teplejších krajin středoevropských, ale i do Dánska, do Anglie a do Švédska. Přicházejí sem v prvých dnech dubnových u větších zástupech; že jich však všude mnoho nenalézáme, to má bezpochyby touž příčinu, jako vzácnost osad a hnízd našich břehů. Přebývají v hejnech rády jen u vod, ať to již moře nebo větší řeky, jež mají vyšší, příkrý břeh hlinitý nebo vůbec sypký, aby si v něm díry pro hnízda hrabat mohli, vždycky však na místech, kde poblíž stromové. Kolem takového břehu pak bývá velice živo; pestrá těla vlh obratně poletujících a jarním vzduchem kroužících jen jen se nad vodou i vysoko ve vzduchu míhají a samečkové zvučným „širr širr“ anebo „kvepp kvepp“ ani volati nestačí. Na zemi se však jen nemotorně batolí a proto na ni nerady sedají; chtějí-li si odpočinouti, snesou se na vyčnívající ze břehu kámen, na úskalí a na delší suché větve stromů, na nichž se i na noc ukrývají, pokud ještě hnízdo není hotovo. Ve vzduchu zejména nad kvetoucími palouky a kolem stromů si v letu lapají hmyzy, po přednosti vosy, sršně, včely a čmeláky, jež polykají i se žihadlem, aniž jim jed jeho ublíží. Jen na večer si hmyzy i po stromech sbírají. Do včelníků se vkrádají toliko za sychravého, deštivého počasí, kdy se vosám žahadlovým do širého vzduchu nechce, a jen pak se někde poblíž osad a obydlí lidských některá objeví. Neztrávené, tvrdé zbytky těl hmyzích také v chuchvalcích vyvrhují.

Zmínili jsme se již o tom, že si také vlhy pro hnízda hrabou díry ve hlinitých anebo písčitých březích a stráních; usadí-li se přece v kraji, kde jich nemají, hrabou si díru i v sebe nepatrnějším pahorečku, ale pak nikoli směrem vodorovným, nýbrž naopak šikmým. Otvor díry mívá pět, šest *cm* v průměru, délka její jest jeden až dva *m* a na konci jest rozšířena ve větší dutinu o průměru deseti až patnácti *cm*, vyloženou po většině jen nestrávenými zbytky těl hmyzích. Samička tam snáší pět až sedm bělostných, téměř kulovitých vajíček; sedá-li na nich sama a kdy se mláďata líhnou, o tom dosud spolehlivých zpráv nemáme. Mláďata vyletají z děr již koncem měsíce června; mají peří vesměs bledší, nahoře barvu spíš jen olivovou, na čele žlutou a na hrudi nanejvýš uzounký obojek načernalý; obě prostřední péra rýdovací také ještě nejsou příliš prodloužena. V září se s nimi starí na zimu až do jižní Afriky stěhují a na výročních těchto cestách je v jižní Evropě často s větší a pěknou vlhou egyptskou (*Merops aegyptius*, *Forsk.*) viděti bývá. Ve kleci se vlhám zajatým daří lépe, než by kdo očekával; starším ptákům sítí před děrou polapeným ovšem dlouho nutno potravu v zobák cpáti. Mláďata se dají snadno vykrmiti s počátku svěžími kuklami mravenčími, moučnými červy a jinými drobnějšími, živými hmyzy, později pak si zvyknou i na krmi slavičí, na sekané, syrové osrdí, k němuž ovšem přece také živých hmyzů přidávati dlužno. Jedinou nesnáz působí člověku tím, že jsou i mladší ptáci nesmírně lhtavi, že záhy spotřebují do dne potravy, jež má váhu dvakráte větší, než vlastní tělo jejich. Maso vlh na svobodě zabitých prý voní medem, jehož v tělech včel a medáků mnoho spolykají.

Mandelíci (*Coraciadae*).

Nejbližšími příbuznými vlh jsou plaší a těkaví mandelíci, na první pohled i pěvcům havranovitým podobní. Jsou to ptáci těla statného, pokrytého hustým a tuhým peřím pestře, vůbec velmi pěkně zbarveným. Mají zobák silný, zdělí hlavy, u kořene tuhými brvami obrostlý, se stran trochu smačklý a hořejší čelist jeho jest na konci dolů, až pod čelist dolejší ohnuta. Podlouhlé, šikmé nozdry leží nahoře u kořene jeho. Ve dlouhých, širokých křídlech jest z deseti letek ručních druhá nejdelší. Ocas jest ze dvanácti per rýdovacích složen a u našeho druhu domácího v zadu zakulacen. Krátké, statné nohy mají nárt v předu příčnými destičkami pokrytý, v zadu sífkovaný; vnější prst není srostlý s prostředním, jako u vlh. Samičky se od samců valně neliší.

Nečetní druhové mandelíků jsou rozšířeni po všem světě, hlavně ovšem ve krajinách kolem rovníku; v Evropě žije jediný rod a druh stěhovavý. Přebývají nejraději po suchých rovinách, kde různě roztroušené stromy nebo osamělé skaliny; větším, temným lesům a horám se vyhnou, kde jen mohou. U nás se hnízdí v děrách dutých stromů, jinde zase ve skulinách skal a zdí; ve hnízdo na rychlo a ledajak upletené a téměř tak nečisté, jako u dudků snáší samička průměrem pět vajíček. Všickni mandelíci výborně lítají; rychle a hravě se širým vzduchem ženouce rádi kozelce metají, buď střemhlav dolů se řítí, buď zase zvolna vzhůru do nedohledna se vznesou. Živí se z pravidla hmyzem a drobnými živočichy vůbec, plody rostlinnými jen výjimkou. Větší druhové prý mají maso velmi chutné.

Mandelík (*Coracias garrula*, L.).

Tab. XXII., a

Balbín zaznamenal o mandelíku, že má jméno „od mandelů obilí, na kterých sedá“; nepoznav ho sám dodává: „pták tento jest, jak se praví, neobyčejně krásný“. A pravdu dí; jak pěkný jest pohled na třpytné tělo mandelíka vesele a obratně od stromu k stromu poletujícího, jak bývá člověk překvapen, vida náhle modravého ptáka ženoucího se k vyššímu, doutnivému kmenu, jež některou chvíli obletuje, náhle si k němu zamíří a v otvoru do hnízda zmizí! Ale vesel a čil bývá jen za jasného, teplého dne; je-li pošmourno, jest zádušný a téměř se z místa nehne. Na zemi neslétne, leda za kořistí. Jsa svárliv, nerad kde přebývá u větších společnostech; i na podzimní potulky vydává se sám anebo nanejvýše se svou rodinou. Hlas má drsný, téměř volání stračimu podobný; zní jako vysoké „rak rak“.

Zobák má černý, oči hnědé. Čelo a hrdélko pod zobáčkem mají barvu bělavou, málo namodralou, hlava, šíje, hrud i břicho modravou, trochu nazelenalou zvláště na temeni hlavy, ale každé pírkó má osten světlejší, téměř bílý. Zadeček má barvu skoricovou, přímo nad ocáskem však také modrou. Nejpěknější tmavomodrou barvu mají kratinká krycí pírká na ramenou. Krycí péra křídla mají barvu zelenavě modrou, ruční letky fialově černou, na vnější papěři trochu nazelenalou, prostřední letky fialovou a vnitřní až skoro rzihovnědou. Prostřední rýdovací péra ocasní jsou modrozelená, ostatní jsou u kořene zejména na papěřích vnitřních tmavomodrá, na koncích světle modrá a obě krajní mají na koncích po tmavé skvrně. Nohy jsou žlutavé. Délka těla 31 cm, šířka až 70 cm, délka ocasu 13 cm. Stará samice jest samečku podobna docela.

Mandelíci neboli mandelky přicházejí k nám po párech v posledních dnech dubnových; žijí pak nejen v Evropě střední a jižní, ale i na severu až do středního Švédska, kdež jsou ovšem vzácnější, než v teplejších

krajinách. Přebývají v suchých rovinách s nízkými pahorky, a to nejraději na pokrajích řidších lesů, kde několik starších, dutých stromů, v nichž by se hnízdit mohli. Že pak jen na takových místech se jich usadí několik párů, že se vůbec lidem vyhýbají, máme je někdy za vzácnější, než v skutku jsou. Sedajíce na vrcholcích anebo na delších, holých větvích stromů, ve žních i na snopech obilných a na mandelích po kořisti slídí; živí se po přednosti hmyzem, zejména brouky a kobyčkami, pak také červy, ano i žabkami, mladými ptáčky a drobnými ssavci. Proto však přece jsou užiteční, hubíce hmyzy po většině škodlivé a mláďata hlavně měkkými jich larvami krmíce; nám nevadí, že na jihu i fíky zobají. Ježto se rádi usazují ve krajinách vyprahlých, kde široko daleko ani kapky vody, bezpochyby ani nepijí.

U nás se hnízdí mandelíci, jak shora řečeno, jen v dutých stromech a vyhledávají si k tomu cíli kmenů tlustších a statnějších, aby se v dutinu jejich celá rodina pohodlně vešla; toť také příčinou, proč se všude počtem hojným nevyskytují. Na jihu však si staví hnízdo spíše ve skulinách skal a zřícenin, ano i v děrách podzemních. Práce s ním ovšem mnoho nemají; upletou ledabylo z tenkých stebel, ze vláken rostlinných a z kořínků nehlubokou mísku, již peřím a srstí vystelou. Na čtyřech až i šesti bělostných, téměř kulatých vejcích se starí mandelíci oba střídají a také jich i mláďat od dotěrných veverek a větších ptáků havranovitých a dravých statečně brániti umějí; samičku na vejcích sedící můžeš i do ruky bráti, aniž se hne. Když se byla z vajíček po osmnácti dnech mláďata vylihla, člověk dlouho u hnízda nevydrží; mandelíci totiž také z něho nevynášejí trusu mláďat svých, tak že kolem cítiti zápach téměř rovnou měrou odporný, jako u hnízda dudkova. Mladé mandelky mají barvu na hlavě a na šíji jen šedozelenou, na zadečku rziwošedou a na ramenou šedohnědou, trochu nazelenalou; odlétají od nás v posledních dnech srpnových anebo počátkem září měsíce o několik dní dříve, než starí a uchylují se na zimu buď do střední a jižní Afriky, buď směrem východním až do Indie. Chce-li kdo míti mandelíky zajaté, nechť vybere mláďata ze hnízda a svěžími vajíčky mravenčími, sekaným osrdím, masem vůbec a tvarohem je vykrmí, až si konečně na smíšený zob ptačí zvyknou. Nejlépe jest chovati je ve kleci tak veliké, aby v ní poletovati mohla; škoda jen, že pro nesmírnou svoji hltavost a nečistotu člověka záhy omrzí. Polapiti staršího, vychytralého ptáka jest s obtíží nemalou; a podaří-li se přece, že uvázne na vějíčce, na níž návnadou na př. mrtvá myška, dlouho zajat nežije, nýbrž tak sebou zmítá, že si peří všecko otluče neb i hlavu o klec rozbije. Dokonce pak nelze schvalovati toho, aby jej kdo mořil tím způsobem, že mu perutě přistřihne a k tomu jej nutí, aby ve světnici po zemi pobíhal!

Kukačky (Cuculidae),

ptáci divocí a plaší, mají tělo statné, rovné asi velikosti, jako holubi, pokryté hustým peřím, u kukaček pravých (z podčeledi *Cuculinae*) tuhým a přilehlým. V úzkých a špičatých křídlech bývá třetí letka nejdelší a dlouhý, pěkně zaokrouhlený ocas složen z osmi až dvanácti. u našeho druhu z deseti per rýdovacích. Jazyka ven do předu vymrštití nemohou. Zobák má rovnou délku, jako hlava, jest u kořene široký, na konci zúžen a štihlý. nahoře pěkně vyklenut, na okrajích břitký a na předu trochu dolů zakřiven; ústa bývají až skoro před oko rozeklána. Okrouhlé neb uzounké nozdry peřím pokryty nejsou. Nohy jsou buď vysoké, buď naopak nízké, vždycky až po patu, ano u naší kukačky i pod ní ještě opeřené, mají prsty krátké a zadní pohyblivý (vratiprst), z pravidla pak mimo něj i vnější prst do zadu obrácený, pro kteroužto příčinu kukačky i mezi šplhavce počítány bývají. Samičky se od samců liší pramálo.

Dvě stě známých druhů této čeledi žije zvláště v teplejších zemích starého světa a v Australii; u nás žije druh jediný, stěhovavý, kdežto se kukačky v jižních krajinách nanejvýše jen některou dobu roční s místa na místo toulají. Jsou to ptáci v pravdě lesní, přebývají na stromech a na zemi si jen výjimkou pro vábnou kořist slétnou. ale neusednou tu. Živí se hmyzem a larvami jeho, zejména housenkami. Paměti hodno jest, že vajíčka jiným ptákům do hnízd snášejí a tak jim mláďata svá v opatrování dávají.

Kukačka (*Cuculus canorus*, L.).

Tab. X., b.

Kukačka neboli žežulka náleží k těm několika ptákům, jichžto hlas lidé znají líp, než zpěváka samého. Kolik pěkných, dojemných o něm zmínek v bohatém pokladu našich písní národních i těch nejstarších! Jak rádi jej lidé slýchají často také počítajíce, kolikrát žežulka své „kuku-opakovati bude, a soudíce z toho, za kolik let se vroucí tužba jejich vyplní nebo naopak jakou ještě dobu jim žítí popřáno!

Že tak málo lidí kukačku dobře zná. toho příčinou jest plachá, nestálá a vrtkává její povaha; člověku nevěří a také se všemu styku s ním úzkostlivě vyhýbá. Za celý den si téměř ani neodpočine; lítajíc velmi obratně žene se houštím a vrcholky stromů jako vítr a jen nerada se ukazuje na mýtinách, vůbec na místech, kde se zrakům zvědavým ukryti ne-

může. Na zemi jest skutečně nemotorna, ale i na stromech odpočívá jen na tlustších větvích, ježto se podivným nohama svýma na tenčí haluzi udržeti nedovede. Ačkoliv i ku šplhavcům počítána bývá, šplhati neumí.

Zobák její má barvu žlutavou, ale na konci černohnědou, oči mají víčka oranžová a ohnivou barvu žlutou. Hlava, hrdlo i hořejší část hrudi mají světlou barvu popelavou, zadeček také šedou, trošinku nahnědlou a před ocáskem skoro namodralou. Krycí péra křídel jsou šedohněda, letky jsou černohnědy, ale mají na vnějších pápěřích drobné proužky a na vnitřních větší příčné skvrny bělavé. I černohnědá péra rýdovací jsou příčnými, bělavými proužky poblíž ostnu zdobena a mají konečky bělavé. Bříško jest bílé, malinko narezivělé zejména na chustřici a četnými příčnými proužky načernalými zdobeno. Nohy jsou žlutavy. Délka těla jest 35 cm, šířka až i 64 cm, délka ocásku 17 cm. Samička bývá až o 2 cm kratší a má barvy vesměs trochu bledší; někdy jí zbudou na šíji příčné proužky narudlé. Jednorocní samice totiž má tělo rzivohnědé, hrdélko, hruď a bříško bělavé s četnými příčnými proužky hnědými, na hnědém ocase příčné pruhy černé i narudlé a před bělavými konečky široký pruh černohnědý. Že pak v jižních krajinách i mladí samečkové mívají podobnou barvu nahnědlou, bývali pokládáni za druh zvláštní (*Cuculus rufus*, B.).

Kukačka žije po celé Evropě, v Africe severní i jižní a v Asii, ano i v Australii. Přišedši k nám asi v prostředních dnech měsíce dubna, usadí se nejraději v lesích smíšených poblíž luk a vod, ve větších zahradách a sadech, vůbec na takových místech, kde se mnoho drobnějšího ptactva hnízdí, ano ze příčin, jež níže budou vyloženy, přibývá kukaček právě tam. kde i jiná ptáčata utěšenou měrou se množí. Také v horách bývá ji slyšeti ještě všude tam, kde alespoň nízká kosodřevina roste; z pravidla však u nás kukaček nejvíc jen v úrodnějších vlasti naší končinách. Bedlivým pozorováním jest dokázáno, že se každý samec vrací z jara na určité, stálé své místo; jiných kukaček v okolí bydla svého nestrpí, ostatních ptáků si valně nevšímá, ale za to sám od nich všelikých ústrků zakoušeti musí. Nejen žluvy a vlaštovky, i drobnější ptáčata s hlučným křikem jej pronásledují, kdekoli se objeví, až se konečně před nimi v houštinu utéci musí. Z jara se samečkové za samičkami mnohem vzácnějšími honí jako posedlí a tou dobou se také nejčastěji ozývá známý jich hlas. o němž básník dí:

Však tu kdesi zhuzena
v šumném sněti buku
zní jak smutná ozvěna
píseň zvláštních zvuků:
dvojnásobné, truchlivé,
jednotvárné, tesklivé
kukaččino: kuku.

Ano sameček opakuje své „kukuk“ nejméně dvacetkráté, ba volá samičku tak dlouho, až konečně někdy ochraptí; mívá při tom křídla svěšená. ocas rozevřený a trochu nazdvižený, hrdlo nadmuté a vrtí sebou.

a

b

Nál ladem F Tempstjho v Praze a C Frytlaže v Lipaku

Litografie Augusta Osterleitha ve Frankfurtě a M

a ŽLUVA (ORIOLOUS GALBULA, L)
b KUKAČKA (CUCULUS CANORUS L)

Samička mu odpovídá jen chraptivým chechtotem, jenž zní jako „kvavava“ nebo jasnější. vyšší „ikikikik“. Je-li sameček rozzloben či vůbec rozčilen, přidává ku vyššímu „kuku“ ještě třetí „ku“ nižší. Asi uprostřed měsíce července utichne však na dobro.

Památným jest u kukaček ten podivný a u ptáků pravzácuný úkaz, že si hnízda nestaví a mláďat svých nekrmí ani neošetřují. Samička vyhlédne si hnízdo cizí, přiblíží se k němu z pravidla nepozorována a snesší v ně jediné vajíčko ruče odletí často pronikavým křikem majitelů hnízda ovšem pozdě a nadarmo jsouc pronásledována. Rozumí se, že si volí k tomu hnízda ptáků hmyzožravých, aby mládě její hned s počátku mělo obvyklou svoji potravu, z ptactva živícího se zrním pak hnízda jen těch druhů, již krmí mláďata svá hmyzem alespoň s počátku. Ze sedmdesáti asi po tu chvíli známých pěvců, jimž kukačka vajíčka do hnízda podkládá, buďtež tu jmenování alespoň pěnice, budníčkové, konipasi, slavíci, pěnice, červenky a rehkové, bělořiti, králíčkové, lejskové, rákosníci, lindušky, býlové, jiřice a jiní ptáci vrbcovití, strnadi, skřivani, fuhýci, drozdi, ano i holubi, straky a sojky. V každé hnízdo, jakož již shora řečeno, snese kukačka jen vajíčko jediné; za nějakou dobu jí to přece nedá, aby se na ně nepodívala a nejsou-li náhodou pěstouni na hnízdě, často vejce jich vlastní nebo později již mláďata z nich vylíhla bez milosti na zem vyháže. A neméně podivuhodna jest nepatrná velikost vajíček a zejména barva jejich. Aby totiž ptáci hned nevítaného takového přírůstku ve hnízdě nepozorovali, snáší kukačka v různá hnízda také vajíčka různé velikosti, tak že bývá délka jejich 21 až 24 mm, šířka pak od 15 do 17 mm, aby se velikostí od vajec ptáků shora řečených valně nelišila; ale i největší vajíčka taková jsou na statné tělo její přece jen poměrně velmi malá. Ale nejen to: i barva jejich bývá rozmanitá. Ježto snáší kukačka vejce podobná, jaká mají příští jich pěstouni. Tak na př. bylo ve hnízdě pěnice zahradní nalezeno vajíčko bělavě žlutavé s většími skvrnami světle hnědými a s temnějšími skvrnami a proužky olivově hnědými, ve hnízdě červenky vajíčko bělavé se skvrnami barvy skořicové, ve hnízdě bramborníčka černohlavého vajíčko modravé a t. d. Podivný úkaz tento bylo by možná vysvětliti jen tím, že snad samička snášející vajíčko na př. modré také se z takového vejce vylíhla, tedy sama ve hnízdě bramborníčkově byla vychována a dospěvši téhož hnízda pro své mládě vyhledává. Ostatně není ani na jisto postaveno, nesnáší-li snad táž samička do různých hnízd vajíčka různé barvy. A proč sama na nih nesesá? Příčinou toho prý jest, že se jí v těle velmi zdlouhavě vyvíjejí, tak že vajíčko po vajíčku teprve v osmi asi dnech zase snéstí může; ježto pak jich rozdělí do cizích hnízd za jaro průměrem tak asi pět, zkazilo by se první, prve než by poslední bylo sneseno, kdyby sama na nich sedala a vylíhla-li

by se přece šťastnou náhodou z prvních vajíček mláděta, nevěděla by pak samice, má-li jim dřív potravu snášeti či na vejcích ostatních pěkně seděti, aby se jí nezastudila a tak na zmar nepřišla.

Mladá kukačka bývá ovšem větší, než mláděta s ní vychovávaná, má zejména velikou hlavu a vypoulené oči. Že rychle roste, potřebuje velkého množství potravy a pěstouni jí mouchu za mouchou ani snášeti nestací. To ovšem vlastním jich holátkům často na záhubu bývá; ba mladá kukačka ještě nevidomá v prvních dnech života svého je často z těsného hnízda na zem vyhazuje. aby se tam sama pohodlně roztahovati mohla. Umí to velmi obratně nastrojiti; křídlo si vloží malinké piskle na široký, ba skoro prohnutý svůj zadek, vyleze pozpátku až na okraj hnízda a škubnouc tělem ptáče se hřbetu si shodí; nepovede-li se to hned po prvé, pokus týmž způsobem opakuje, až konečně nepohodlného souseda z hnízda vystrnadí. Prve než jak náleží vypelichají, mají mladé kukačky nahoře buď podobnou barvu rzivohnědou, jako roční samičky, buď barvu tmavošedou se skvrnami rzivohnědými a s bělavými a rzivorudými obloučky na krajích jednotlivých pírek; vezpod jsou nahnědlé nebo nažloutlé s nepravidelnými příčnými obloučky temnějšími. V září odlétají kukačky na zimu po různu do jižní Afriky; samečkové opouštějí naše lesy o několik dní dříve, než samičky. Že pak se touže dobou stěhuje do nížin krahuj, barvou perí kukačce podobný, smýslili si lidé báborku. že prý se kukačka na zimu v pověstného tohoto dravce promění.

Někteří pomlouvají kukačku, jakoby byla ptákem škodlivým, ježto prý užitečným pěvcům vejce do hnízd snáší, vajíčka jejich z nich vybírá. že mládě její kolik pisklat ze hnízda vyháže a tak zahubí. Proto však by přece škoda bylo, kdyby lesy naše kukaček neměly; nejen že je oživují roztomilým hlasem svým, ale pohltají do roka velmi mnoho škodlivého hmyzu. zvláště pak zhoubných broukův a chlupatých housenek, ano jediná kukačka prospěje lesu tímto způsobem víc. než pět, šest ptácat zpěvavých, jež pro ni do roka přijdou na zmar. V zajetí ji chovají lidé zřídka kdy; zakukáť ve kleci málo která a to jen z jara a po dlouhé době vždycky jen jednou. S počátku bývá kukačka polapená nesmírně divoká a plachá, ale přece si za krátko ve kleci zvykne; pro nečistotu a hltavost svoji však záhy člověka omrzí. Ještě snáze lze vychovati mláděta, krmíme-li je s počátku svěžími kuklami mravenčími, moučnými červy, sekaným osrdím, tvarohem a teprve později zobem smíšeným.

Datlové (Picidae),

ptáci na pohled vážní a zamlklí. v skutku však veselí a čiperní, sami jediná z našich opeřenců směji býti počítáni k těm ptákům. jež právem šplhavci zoveme. Po celý téměř věk svůj totiž po stromech šplhají, oběma nohama najednou vzhůru povyskakujíce, ostré drápy v kůru majíce vetknuté a o tvrdé ostny pružných per ocasních se opírajíce, ba spí také v děrách podobným způsobem na stěně jich zavěšení; na zemi jen nemotorně skáčou a se stromu na strom rychlým letem se přenesou z pravidla jen pak, je-li toho potřeba. Nejsou bojácní, ale přece opatrní a před člověkem se ruče za kmenem ukrývají, bystrým očkem po straně vyhlížejíce, nehrozí-li jim nebezpečí.

Všickni datlové mají tělo protáhlé, pokryté tuhým, hustým perím téměř beze všeho prachu, u samiček trochu bledším anebo méně pestrým, statnou, kulatou hlavu, zdobenou z pravidla na temeni skvrnou červenou, zobák pevný, dlouhý a přímý, hranatý a u kořene brvami obrostlý; není divu, že jím i ve tvrdším dřevě díru vytlouci a vydlabatí dovedou. Dlouhý a tenký jazyk jest na konci rohovitý, trochu lepkavý a bývá tu háčky ozbrojen; že mají datlové oba růžky jazyky dlouhé a pohyblivé, mohou jej vymrštití rychle i velmi daleko do předu. Ve křídlech jest po deseti úzkých letkách ručních, z nichž třetí a čtvrtá bývají nejdelší; rýdovací péra klínovitého ocasu, jichž jest deset velikých, dvě postranních menších a z nichž obě prostřední z pravidla bývají nejdelší. jsou skoro všechna velmi pevná a tuhá, mají ostny pružné. prapory na koncích, zašpičatělé a tu také z řidčích, ale tuhých lístečků složené. Krátké, statné nohy mají napřed dvě prstův a nazad kromě prstu nejkratšího ještě dlouhý prst vnější obrácený; ostré, zakřivené a silné drápy jsou se stran smačklé.

Ačkoli žijí po všem světě a také u nás jako ptáci stálí přebývají v lesích, v zahradách i ve stromořadích všude tam, kde trochu vyšších a starších stromů, přece jich lidé neznají tak dobře, jako jiných našich ptáčat, poněvadž jich jednak pohříchu u nás ubývá a ježto se po kmenech i v nich dobře skrývati umějí, na větvích nesedajíce. Škoda, že mají naše lesy již tak málo věrných těchto svých strážcův! Ačkoli se ozývají hlasové, kteří je z toho viní, že prý včely a užitečné mravence hubí, semena stromů lesních zobají, kmeny otloukají a tak půdu všelikým houbám na nich připravují i s mladých stromků z podivné záliby kroužky kůry olupují. přece je k nejužitečnějším obyvatelům lesním počítati dlužno. Kromě nepatrného množství semen, bobulí a oříšků sezobají totiž do roka velmi

mnoho hmyzu; bijí statným zobákem do kůry tak vytrvale, až v ní díru udělají a pak si z ní tenkým jazykem poplašené brouky, jiné hmyzy a jich larvy vytahují.

Také pro hnízdo si zobákem svým dlabou ve kmenech vejčitou díru s kulatým vchodem, jež jim i jindy jest obydlím a útlukem; na dno ztrouchnivělým dřevem a tříštičkami pokryté snáší samička jen jednou do roka tři až osm bílých vajíček. na nichž také sameček sedává; sotva byli mladí datlíci, jimž se živějších barev a význačných skvrn ještě nedostává, trochu povyrostli a potravy sobě hledati se naučili, rozprchne se celá rodina a každý člen její musí se pak starati o sebe sám.

Chce-li kdo chovati datle zajaté, nechť zavře nesnášenlivé ty ptáky každého v pevné kleci kovové zvlášť a za pokrm jim dává alespoň s počátku jen hmyzy a jich larvy. Mláďata lze vykrmiti houskou ve mléce močenou, tvarohem, syrovým masem, červíky, larvami hmyzu a rozdrobenými jádérky oříšků liskových. I starší ptáci si konečně na smíšený zob ptačí, na moučné červy, maso, bukvice a na oříšky zvyknou.

Datel černý (*Picus martius*, L.).

Tab. XXXIII., c.

Všech našich datlů nejopatrnějším, nejbázlivějším jest datel černý, na značnou velikost těla svého pták ku podivu čiperný a obratný; mimo jiné již snáze a lebčeji lítá, než ostatní druhové příbuzní.

Tělo jeho dorůstá délky 47 *cm* a šířky 73 *cm*; ocas bývá 18 *cm* dlouhý. Zobák jest hlavy delší a má barvu šedou, na konci trochu namodralou, ale na okrajích bledší, přilhloutlou; oči jsou žluté. Peří má všecko barvu černou, jen na koncích letek trochu nahnědlou a sameček má na temeni a v týle skvrnu karmínově červenou; pírká záhlavní jsou v nepatrnou chocholku prodloužena. Čtvrtá, pátá a šestá letka jsou všech ostatních delší. Nohy jsou šedý. Menší samička má jen v týle nepatrnou skvrnu karmínovou.

Statný datel tento jest i u nás ptákem stálým, ale čím dále, tím vzácnějším, ježto potřebuje pro obydlí své větších dutých stromů, jež teď v lesích sotva kde obstojí. Žije v Evropě i v Asii, přebývá nejraději v rozsáhlých, temných borech zvláště v horách, kam lidé nepřicházejí a čím les pustší a starší, tím v něm datlů víc; ale ani smíšeným a listnatým lesům zejména bukovým se nevyhýbá. A kde se usadí, široko daleko v takovém okrese svém jakéhokoli jiného datle nestrpí. Z jara sedává vysoko v uschlých vrcholcích stromů volaje „klý“ nebo „klié klié“; letí-li, křičívá zvučným hlasem „kirr kirr“ anebo „klyk klyk“. Kromě

těchto zvuků bývá slyšeti kolem obydlí jeho podivné vrčení, tichému víření bubnu poněkud podobné, jež povstává tím, že datel ve vyschlou větev zobákem bije tak rychle a vytrvale, až se všecka chvěje a drnčí.

Šplhaje po kmenech hledá si na nich potravu, kůru zobákem tříští a mrštným jazykem škodlivé brouky, vosy bylinné, motýle i larvy a kukly jejich, zejména pak veliké mravence (*Formica ligniperda*, *herculeana*) ze skulin vytahuje. Že právě ty nade všecko rád hltá, i mraveniště probazuje, jazyk v ně strká a jak dospělé mravence, tak i kukly jím napichuje.

S hnízdem má ovšem práci nemalou; vydlabav si je šťastně ve starším buku nebo v sosně, přebývá a mívá v něm mladé rok jako rok a jen v tom případě, byl-li strom poražen, znova si je jinde robiti musí. Začíná si je dělati asi počátkem dubna na takovém místě, kde je ve kmenu jizva po větvi uťaté nebo kde je peň trochu porouchán. vydlabé nejprve do něho okrouhlý otvor a pak zobákem jako dlátem díru až i 40 cm hlubokou, průměrem 15 cm širokou, dole pěkně zakulacenou a uvnitř vůbec hladkou vytesá; ku podivu, jak veliké tříščky zobákem i z tužšího dřeva urvati dovede. Tam, kde v lese po zemi plno čerstvých tříštěk, jistě nahoře ve kmenu má datel hnízdo. Ze čtyř až i šesti bílých vajíček líhnou se mláďata po šestnácti neb osmnácti dnech; povyrostše mají mladí datlíci barvu s počátku černohnědou. oči našedivělé a na temeni jen rozptýlené, drobné skvrnky červené. V zajetí datel dospělý z pravidla zahyne; ještě spíše lze vychovati ptáky mladé, ale i s těmi bývá práce nemalá. Dlužnou jim větší kukly mravenčí. syrové osrdí a libové maso vůbec. pak ovšem zvláště živé hmyzy cpáti v zobák násilím; dovedou člověka pobaviti jen obratností, jakou ostrým jazykem kořisť napíchnouti a rychle v zobáku pohřbiti umějí.

Žluna zelená (*Picus viridis*, L.).

Tab. XIV., b.

Žluna neboli datel zelený se od datle černého i od strakapúdu ve mnohé příčině podstatně liší. Není ani ptákem v pravdě lesním. ba vyhýbá se temným borům jehličnatým, přebývajíce spíše v lesích listnatých a ještě raději v sadech a ve stromoví, kde na blízkou pole a louky. Ba v zimě přichází nezřídka s ostatními drobnějšími našimi ptáčky stálými i do zabrad ovocných a na stromy kolem cest a silnic; ve krutých mrazech bývá ji viděti nezřídka na chatrčích. ana po dřevěných stěnách jejich šplhá. Také tak často zobákem ve kmenech stromů nebije a děr nedlabe, jako

ostatní naši datlové, a zejména nebývá nikdy slyšeti na stromě, kde šplhá. vířivého bzučení uschlých haluzí. I na zemi jest obratnější a čiperně tu hopkuje, po hmyzu slídí.

Zobák její má barvu tmavošedou, oči namodralou; na šedém temeni i v týle jsou husté proužky a skvrny ohnivé barvy karminové, v týle již trochu nažloutlé; uzdičky i okolí obou očí jsou černý a od dolejší čelisti zobáku položen šikmo dolů pod okem také pruh černý se skvrnou karminovou, z hustých, krátkých proužků složenou. Trup má nahoře jasnou barvu olivově zelenou, nad ocáskem žlutozelenou, vezpod šedo-zelenou, na hrdle až skoro trochu bělavou; nohy jsou modravě šedý. Veliké letky, z nichžto čtvrtá a pátá nejdelsí, jsou hnědý a příčnými proužky bělavými zdobený; rýdovací péra ocasní mají barvu tmavohnědou s příčnými proužky bledšími, šedo-zelenými. Délka těla jest 31 cm, šířka 52 cm, délka ocasu 12 cm. Samička má barvy bledší, skvrnu temenní kratší a černý pruh pod koutkem zobáku bělavými tečkami posetý.

Žluna náleží k nejobecnějším našim datlům, ačkoli není ve všech krajinách vlasti naší rovnou měrou hojná; žije v Evropě i v Asii, zvláště však v západní polovině zemí evropských. Z místa, kde se byla jednou usídlila, z vyvoleného okresu svého nevzdálí se leda v zimě nejkrutší; záhy z jara se tam počne ozývati volavý hlas samečkův, jenž zní asi jako „glyk glyk“, je-li však se samičkou kdes pohromadě, volá zase na ni „kip kip“. Předlouhým svým jazykem si i z uzounkých skulin ukryté hmyzy vytahuje; nejmilejší pochoutkou její jsou malí, rudí mravenci, jež si po zemi nebo v rozházených mraveništích sbírá. Ráda však i jiné hmyzy zobe, zejména si na rozdíl ode všech ostatních datlův i po posečených lukách plžů, červů, křonožek a kobylek hledá; jen v nouzi prý i nějakou tou bobulí za vděk vezme. Díru pro hnízdo si dlabе vždycky jen v doutnivém anebo dutém stromě, a to velmi vysoko; bývá až 50 cm hluboká a 20 cm široká. Ze šesti až osmi bělostných, lesklých vajíček líhnou se mláďata po šestnácti dnech. Mladé žluny mají barvy ještě pestřejší, než staré, totiž na hřbítku nazelenalou s bělavými proužky příčnými a na břišku našedivélou se skvrnami černohnědými; zobák mají načernalý, oko šedohnědé.

Ve kleci žluny zajaté skoro ani neuvidíš; jeť s nemalou obtíží chytiti ji a pták starší z pravidla za krátko se usouží.

Podobná žluna šedá (*Picus canus*, *Gmel.*) také u nás žije a zvláště v okolí pražském jest rovněž tak hojná, jako datel zelený.

Jest trochu menší, než druh prve popsáný; tělo má totiž délku 28 cm, šířku 50 cm a ocas délku 11 cm. Má také zobák tmavošedý, ale oči narudlé, skoro růžové. Hlava i šíje mají světlou barvu popelavě šedou, jen málo nazelenalou a po temeni i po šíji jest něco načernalých proužků roztroušeno. Jen na čele a z části i na temeni jest skvrna karminová; uzdičky a úzký, šikmý proužek pod koutkem zobáku mají barvu černou, ale bez rudých pírek. Nahoře má tělo barvu olivově zelenou, vezpod

a.

b

Nakladem F. Tempského v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Cis. král. dvorní. litografie A. Haase v Praze

a HRDLIČKA DIVOKÁ (COLUMBA TURTUR, L.)

b ŽLUNA ZELENÁ (PICUS VIRIDIS, L.)

šedou, málo nazelenalou; i šedé nohy jsou trochu nazelenalé. Letky mají podobnou barvu hnědou, jako u žluny zelené a jsou také příčnými proužky bělavými zdobený; rýdovací péra ocasní mají černé ostny a na tmavohnědých praporech šedozeleň obruby. Samička má tytéž barvy, ale čelo bez skvrny červené.

Žluna šedá přebývá zase spíše ve východní Evropě, vyskytující se u větším počtu právě tam, kde jest žluna zelená již trochu vzácnější; oba druhové žijí spolu u věčném sváru a rozbroji. Přebývá ráda v lesích listnatých a v létě se vysoko do hor stěhuje; v zimě se také do nížin utíká, ale bývá tu pozorována spíš jen sama. po různu a nikoli ve společnosti jiných našich ptáků stálých. Žije i hnízí se zrovna tak, jako datel zelený; mladé žluny tohoto druhu jsou rodičům svým podobny, mají však barvy bledší, oči šedorudé a vezpod plno skvrn černohnědých.

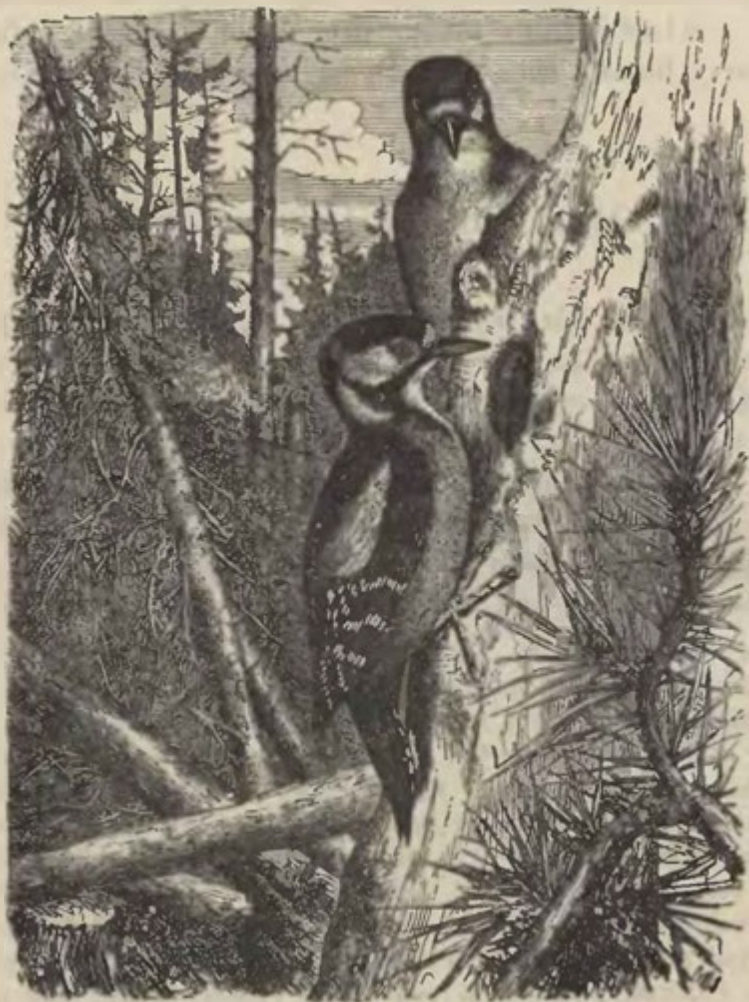
Strakapúd veliký (*Picus maior*, L.).

Všech datlův u nás nejhojnější jest strakapúd. strakapoun neboli strakopúd veliký. Jsa po celé Evropě ptákem stálým. přebývá jak hluboko v temných lesích zejména jehličnatých, tak i na krajích lesů řídkých. zvláště pak tam, kde mezi borovicemi nějaký ten topol anebo vrba roste. Jako všickni druhové příbuzní i on výborně umí šplhatí a na zemi se snese jen nerad a zřídka kdy. Sedě na vrcholu stromu volává z jara „gik gik“; na podzim pak zase rád buší do vyschlých větví stromových. jež pak se zachvívají tak, až drnčí; umí tedy také „bubnovati“, jako datel černý.

Statný a pěkný pták tento právem slove strakapúdem. Zobák zdělí blavy má barvu modravě šedou, oko rudohnědou. Čelo hned nad zobáčkem jest bělavé, malinko narezivělé, uzdičky, líce i skráně mají také barvu bělavou, pod nimi však jest šikmo dolů a na zad položený pruh černý, v zadu rozdvojený: jedna větev ohýbá se vzhůru k temeni, druhá zase dolů na hruď. Za oběma těmito oblouky jest po obou stranách šíje ještě před velikou bílou skvrnou ramenní také po menší skvrně bílé. Jinak má hlava barvu na temeni černou, v týle karmínově rudou, prostřední část šíje a všecek hřbet černou; vezpod jest tělo bělavé, trochu nahnědlé, na chustřici však světle karmínově rudé; nohy mají vnější prst přední nejdelší a barvu šedou, trochu namodralou. V černých, bílými proužky příčnými zdobených křídlech jest třetí letka ruční nejdelší; obě prostřední rýdovací péra ocasní mají barvu černou, ostatní však jsou čím dále k okraji, tím bledší, mají světlé, nahnědlé konce a příčné pruhy bělavé. Samička nemá v týle skvrny karmínové. Tělo má délku 24 cm, šířku 47 cm; délka ocásku jest 8.5 cm.

Strakapúd veliký zejména z té příčiny právem ku strážcům lesů jehličnatých bývá počítán, ježto velmi mnoho lýkožroutů, jich larev a kukel pohubí; i jiné škodlivé hmyzy si z kůry vytlouká, ze skulin v ní vyplaší a mrštným jazykem ze skryší vytahuje. Také semena oříšků, bukvic a šišek borových zobe; aby jich snáze dobyl. vráží ořech anebo šišku do vydla-

bané štěrby a pak je teprve roztrhává, aby se k chutnému jádru dostal. Již shora jsme řekli, že se i v lesích jehličnatých rád usadí na takových místech, kde vrba, topol, osyka roste; v doutnivých kmenech těchto stromů si totiž u značné výši dlabe pro hnízdo díru, jež mívá hloubku až 30 cm a šířku asi 15 cm. Často načne několik děr, prve než některou na dobro dodělá; samička tam snáší čtyři až pět malých, ale kulatých, bílých vajíček z pravidla v měsíci dubnu. Mladí ptáci podobají se ku strakapúdu prostřednímu, mají též temínko načervenalé, na

bílém rameni černé skvrnky a chustřici bledě červenou; bělavé bříska bývá na bocích nažloutlé. Vyvedše je, počnou se strakapúdi hned na podzim s brhlíky, sýkorami a králíčky po kraji toulati a tou dobou přicházejí kamkoli na větší stromy vůbec, ba i do zahrad v osadách a ve městech.

Zajatý strakapúd umí člověka mile pobaviti; nejen že si ve kleci záhy zvykne, zejména byl-li vybrán již ze hnízda a vykrmen. ale k člověku i upřímně přilne. Také s jinými ptáčky jej ve větší kleci chovati možná. ale s ptáky příbuznými, s datli se nesnese ani jeden z pestrabarevných těchto šplhavců.

Strakapúd prostřední (*Picus medius*, L.),

nejčilejší a nejobratnější všech druhů příbuzných, jest u nás již vzácnější a nemá vůbec vlasti tak rozsáhlé, jako jiní datlové; žije počtem hojnějším téměř jen ve střední Evropě. Přebývá také jako pták stálý v lesích listnatých, kde buky, duby, jilmy a osyky, ale jen v rovinách a v nížinách. lesům horským a zvláště jehličnatým vždy a všude se vyhýbaje.

Jest trochu menší druhu prve popsáno; tělo má délku 21 cm, šířku 40 cm a ocas délku 8 cm. Zobák jest také šedý, trochu namodralý a oko rudohnědé. Čelo jest hned nad zobákem bělavé, trochu nahnědlé, hlavička nejen v týle, ale i na temeni pěkně karmínová; líce i strany krčku jsou bílé, pod lící pak jest podobný černý proužek nazad rozdvojený (skoro trojbranný), jako u strakapúda velikého, jen že v předu nesáhá až ku koutkům zobáčku, nýbrž nanejvýše k oušku. Uprostřed na šíji jest pruh černý, tělo má nahoře také barvu černou a jen na ramenou jest po větší skvrně bílé a několika menšími a řídkými skvrnami černými zvláště na obvodu; břicho má barvu bělavou, málo nažloutlou, chustice růžovou, ale s podélnými proužky načernalými. Nožky jsou šedé. I krycí péra křídla, i letky mají barvu černou s příčnými proužky bílými, tak že křídlo složené šesti bílými páskami jest zdobeno; rýdovací péra jsou uprostřed ocasu nejtmavší, černá, po stranách však skvrnami bílými a nahnědlými poseta. Samička má barvy a zejména skvrnu karmínovou trochu bledší.

Navrátil se ze zimních potulek ve svůj les již v měsíci březnu, jme se konati přípravy ku stavbě hnízda, ač nezrobil-li si ho již v letech minulých. Dlabě si proň vysoko ve měkkých stromech díru, jež má hloubku až 25 cm; ze pěti nebo sedmi bílých vajíček trochu štihlejších, než u druhu prve popsáno, líhnou se holátka již asi po patnácti dnech. Mladí strakapúdi mají barvy vesměs bledší. Rozptýlivše se, počnou se staří i mladí ptáci v měsíci září krajem toulati a jen tou dobou v menší a řídké houštiny přicházejí. Jsou ještě užitečnější, než strakapúd veliký; pozobají mnohem méně semen, za to ale velmi mnoho kůrovců. nosatců, jiných škodlivých hmyzů lesních a larev i kukel jejich.

Ačkoli si snáze v zajetí zvyknou a déle ve kleci žijí, přece jich v ní tak často nebývá viděti, jako jiné datle; toť ostatně pochopitelné, ježto jsou vůbec vzácnější.

Strakapúd malý (*Picus minor*, *L.*).

Tab. XXIX., d.

Roztomilé ptáče toto přebývá u nás v rovinách, zřídka na horách v lesích listnatých, pak v sadech a v zahradách ovocných, nejraději na starých vrbách, jest všude hojnější, než druh prve popsáný, ale přece zase trochu vzácnější, než strakapúd veliký. Šplhá velmi obratně, umí se udržeti i na tenkých větvích a dovede se po hladcí kůře i spustiti dolů. aby jiným směrem po kmenu zase vzhůru se dalo. Potravou jeho jsou téměř bez výjimky jen hmyzové, jich larvy a kukly; hubíc je prospívá našim sadům ovocným rovněž tak, jako lesům větší datlové.

Tílko jeho má jen délku nanejvýše 16 *cm*, šířku 30 *cm* a ocásek zdělí 6 *cm*. Zobáček, oči i nohy mají touž barvu, jako u strakopúduv ostatních. Čílko jest nad zobáčkem bělavé, malinko nahnědlé, hlavička má na temeni skvrnu karmínovou, lemovanou po obou stranách černým proužkem a vzadu větší skvrnou trojhrannou taktéž černou, jež v užší pruh až na šíji jest prodloužena. Nad okem jest bílý oblouček, pod bílou lící vine se od zobáčku až k šíji pruh černý, v zadu ve větší skvrnu rozšířený. Tělo má nahoře barvu černou, jen uprostřed zadečku bílou s černými proužky příčnými, vezpod barvu bílou, na břišku trochu nahnědlou, po stranách hrudi četné načernalé proužky po ostnech jednotlivých pírek a pod bříškem temné skvrny podoby srdčité. Na ramenou jest také skvrna bílá s černými pruhy příčnými; na černém křídle bývá patero příčných proužků bílých. Prostřední rýdovací péra ocasní jsou černá, ostatní mají skvrny bílé. Samička nemá na temeni skvrny červené, nýbrž jen bílou.

Strakapúd malý žije v Evropě i po celé téměř Asii. Pro hnízdo si dlabe díru jen 18 *cm* hlubokou a 12 *cm* širokou ve ztrouchnivělých kmenech vrb, osyk a topolův; i on načne děr několik, prve než jednu na dobro do dělá a v tu také snáší samička v měsíci dubnu pět anebo šest bílých vajíček. Mladí strakopúdi tohoto druhu mají barvy vesměs trochu bledší, totiž nahoře místo černé jen černohnědou a samečkové i samičky na temeni skvrnu načervenalou; vezpod jest tílko bělavé, trochu narezivělé a nahnědlé. Na zimních svých potulkách přicházejí i do zahrad ve vesnicích a ve městech, ale jehličnatým lesům se i tou dobou vyhýbají. Ze všech druhů něžné datlíky tyto chovají lidé zajaté nejraději; dlužno však k tomu cíli vybrati mláďata hned ze hnízda, vyložiti jim klec korou stromovou a krmiti je mravenčími kuklami, totiž nastrkati je do štěrbin v kůře, z nichž si je sama vytahují. Záhy zkrotnou a vesele si vedou; bez mravenčích vajíček však živa nezůstanou.

Datel bělohřbetý (*Picus leuconotus*, *Bechst.*), největší z evropských strakapúdu, byl u nás v Čechách po tu chvíli střelen toliko v lesích křivoklátských; jen z té příčiny tu o něm stručnou učiníme zmínku.

Tělo jeho má délku 28 cm, šířku 48 cm; ocas bývá 10 cm dlouhý. Od ostatních druhů prve popsaných liší se tím, že má zadeček v dolejší polovině bílý s černými proužky příčnými, přímo nad ocáskem však sněhobílý beze všech skvrn. Hořejší část jeho jest černá. Hlavička má na temeni i v týle barvu pěkně karmínovou, na čele bělavou, trochu rzivožlutou, na lících málo nažloutlou; nad okem jest proužek černý, pod lící od zobáčku až ku hruď šikmý, delší pruh téže barvy. Zobák jest modravě šedý, oko rudohnědé, u ptáků starých však žlutohnědé. Vezpod má tělo všude barvu bělavou, na břišku trochu přičervenalou, na chustřici pěkně růžovou; boky jsou zdobené černými proužky po ostnech jednotlivých pír. Nohy jsou šedé. Černá křídla nemají velikých, bílých skvrn ramenních, nýbrž jen šest příčných pruhů bílých; i krycí péra křídlová mají bílé konečky. Prostřední péra rýdovací jsou černá, ostatní pak mají po praporech tím víc barvy rzivožluté a bílé, čím jsou kraji bližší. Samička má hlavu jen černou, bez karmínové skvrny.

Datel bělohřbetý přebývá v listnatých lesích severovýchodní Evropy; způsobem života se od našich strakapudů neliší.

Datel tříprstý (*Picus tridactylus*, L.) jest také obyvatelem jen severní Evropy, ale objevuje se porůznu i v jehličnatých hvozdech alpských, v jižní Francii a v severní Itálii. Ve proslulé sbírce vycpaných zvířat na Hluboké nalezá se jediný tento datel, jenž sem byl dodán z panství treboňského.

Zove se tříprstým proto, že mu vnitřní, krátký prst zadní schází, tak že má dva prsty do předu, jeden do zadu obrácený; nohy mají temnou barvu šedou jako olovo. Zobák jest také modravě šedý, oko bílé, z mládí však trochu nahnědlé. Hlavička má uprostřed na temeni barvu jen žlutou, na lících černohnědou; nad nimi jest po uzounkém, pod nimi po širším a delším pruhu bílém, jenž hraničí dole s dlouhým pruhem černým od zobáku až na hruď dosahujícím, ale na předním konci bělavými proužky příčnými posetým. Trup má nahoře barvu černohnědou až na podélný, bělavý pruh uprostřed hřbetu hned za šíjí počínající, vezpod na hrudi a na hruď bílou, na břišku našedivélou nebo nahnědlou s četnými skvrnami černohnědými zejména po bocích. Křídla jsou zdobena osmi příčnými řadami drobných skvrn bílých; také konečky letek jsou bílé. Ocas má barvu černou a jen obě krajní péra rýdovací jsou zdobena bílými skvrnami příčnými. Délka těla 22 cm, šířka 46 cm, délka ocásku 9 cm. Samička má na temeni skvrnu bílou a nikoli žlutou.

Přebývá v horských lesích jehličnatých anebo smíšených, jež jen ve krutých mrazech opouští, aby se v nížiny uchýlil. Kromě hmyzů rád zobe plody hlohové a semena limby.

Krutihlavi (Jyngidae)

jsou čeleď pranepatrná; známeť po tu chvíli jen jeden rod podivných těchto ptáků se pěti asi druhy, již vesměs v zemích starého světa přebývají. V Evropě žije druh jediný.

Mají také dva prsty do předu a dva do zadu obrácené, ale ozbrojené drápy slabšími, než datlové. Zobák jest poměrně útlejší, kratší, než hlava, přímý a ostrý, ale nikoli hranatý a u kořene širší, než vyšší; jazyk jest také dlouhý, ale háčků na konci nemá. Nozdry nejsou zarostlé peřím. Štíhlé tělo nedorůstá té velikosti, jako u datlův a jest pokryto peřím hebkým, ale přilehlým; ve krátkých, pěkně zaokrouhlených křídlech jest třetí letka nejdelší. V ocase jest deset dlouhých a dvě postranních zaokrouhlených per rýdovacích; všechna mají prapory na koncích zaokrouhlené a jsou tak měkká, že se o ně pták v zadu opírat nemůže. Ostatně žádný krutihlav ani nešplhá, nýbrž se nanejvýše nožkami na kmen zavěsí, hledá-li si potravu nebo chce-li se na chvílku oddati klidu.

Krutihlav (*Jynx torquilla*, L.).

Tab XVIII., b.

Všickni téměř národové zovou podivné toto ptáče podobným jménem, jako my; dáno mu po zvláštních pohybech krku a hlavičky. Prou-li se totiž na př. z jara dva samečkové o samičku nebo chce-li krutihlav pozornost člověka, nepřítel od vajíček aneb od hnízdečka ve kmenu ukrytého odvrátiti, chce-li jej nějak polekati. má-li naopak sám strach anebo vezme-li jej člověk do ruky: hned pírká na čele zježí, hrdélko natáhne a jme se při tom krčkem i hlavičkou kroučiti sem tam skoro jako had, tak že zobák buď vzhůru, buď dolů, buď na stranu jest namířen, oči při tom přimhuřuje a naopak zase brozivě vyvaluje, tílko protahuje a ocas rezestře, tak že to opravdu až k smíchu. Nezřídka ještě k tomu ke všemu krk nadme a pak mu to v něm podivně vrčí a hrčí. Ačkoli není příliš plachý, přece se člověku opatrně vyhýbá; je-li mu na blízku, ukryje se za kmenem, zavěsí se naň nožkami a jako datlové po straně bystrým očkem povybhlíží, nehrozí-li mu nebezpečí. Ale šplhati po stromech neumí; jest vůbec málo obratný a kromě toho tak leniv, že nejraději na kmenech, na větvích sedá a že se odtud hne jen pak, musí-li. Lítá ještě dosti rychle a velikými oblouky, ale nízko nad zemí; po ní hopkuje s tělem na stranu skloněným opravdu nemotorně.

Krutihlav neboli vijohlav má domov svůj zejména v jižní a střední Evropě a ve střední Asii; v teplejších krajinách jest ptákem stálým, u nás však stěhovavým. Přichází k nám z jihu až ve druhé polovině měsíce dubna a usídli se nejraději ve krajinách, kde tu a tam porůznu několik starých, ztrouchnivělých stromů; přebývá v houštinách polních, na krajích řídkých lesů listnatých a v zahradách, ale krajinám rozsáhlými lesy zejména jehlíčnatými porostlým se vyhýbá. Také on se živí hmyzem, jeho larvami

a kuklami; nejmilejší jsou mu mravenci, jež si dlouhým jazykem lapá po stromech, na zemi i ve mraveništi, když je byl nejprve trochu rozhrabal, aby obyvatele jeho vyplašil. Kuklám dává přednost před mravenci dospělými: vytahuje je z úkrytů tím způsobem, že si je na špičku jazyka nabodne, kdežto jiné hmyzy jen zobákem popadá.

Hlavička má nahoře barvu světle šedou s tečkami hnědými i načernalými a s příčnými proužky hnědými, bělavými a narezivělými; zobák má barvu huědou, oko nahnědlou a nad ním i pod ním jest po skvrně bílé. I pod koutky zobáčku jest po bělavém proužku. Tělo má nahoře touž barvu šedou s podobnými skvrnami, jako hlava, ale od týla až dolu na zadeček prostírá se podélný pruh černohnědý, složený z četných širokých proužku, jež mají na vnějším kraji obrubu bělavou, na vnitřním rzivohnědou. Vůbec pak má tělo podobnou barvu, jako bledší kůra stromová a z dále uvedených skvrnek a proužkův ani viděti nebývá. Krycí péra křídel mají barvu rzivošedou s tenkými příčnými obloučky hnědými a s černými, bílou obrubou zdobenými skvrnami šipkovitými; velké letky jsou šedohnědy a zdobeny příčnými pruhy rzivorudými. Hrdélko má hned pod zobáčkem barvu bílou, níže a po stranách žlutavou, hrud take žlutavou s tenkými příčnými proužky temnějšími v hořejší, se štřelovitými skvrnami v dolejší polovině. Bříško má uprostřed barvu bělavou, po stranách žlutavou s černohnědými, uprostřed zašpičatělými proužky příčnými. Šedivý, po stranách nahnědlý ocas zdoben jest třemi širšími a dvěma užšími vlnitými čarami hnědými, jež mají nahoře obrubu temnější, dole (směrem ku konci) naopak světlejší. Nohy jsou žlutohnědy. Samička má barvy trošku bledší a bývá menší samečka, jehož tělo má délku 18 cm, šířku 29 cm a jenž má ocásek zdělí 6.5 cm.

Přišedše k nám na jaře, volávají samečkové „ví id, ví id“; někdy opakují tyto dvě slabiky až i dvacetkrát. Rvou-li se s jinými ptáčky o bydlo, zlostně „véd véd“ křičívají. Ježto si totiž vijohlav sám díru ve kmenu dlabati neumí, musí se ohlídnouti po dutém stromě a tu se někdy stává, že z něho vypudí slabší, užitečná ptáčata, na př. sýkory, jež se také v derách hnízdí. Že pak se mimo to nezřídka i v budkách pro špačky vyvěšených usídli, zovou jej lidé tytýž i ptákem škodlivým, ačkoli tobo právě nezasluhuje. V děrách takových však hnízda nestaví, nýbrž je nanejvýše trochu vyčistí. Samička snáší bílá, kulatá vajíčka jen jednou za jaro, v měsíci květnu, ale za to jich bývá sedm až i dvanáct; holátka se z nich líhnou již za čtrnácte dní. Sedí-li na nich a blíží-li se kdo ke hnízdu, kroutí hlavou a syčí jako hádě; jen v hodinách poledních ji sameček na chvílku vystřídá. Že staří ptáci ze hnízda trusu a jiné nečistoty nevynášejí, páchne záhy skoro zrovna tak nepěkně, jako pověsné hnízdo dudkovo. Mladí krutihlávkové mají barvu bledší, ale hnědé skvrny všecy vesměs trochu větší, než ptáci dospělí. Vyvedše je, zůstanou s nimi rodiče až asi do měsíce července, ale pak se i jednotlivé rodiny rozptýlí, aby se v měsíci srpnu nebo v září zase u větší hejna shlukly. Toulají se některou dobu po hájích, po krajích lesů, po polích zelných a prve než uprchlo léto, v noci do severní Afriky nebo do jižní Asie odletí.

Ačkoli krutihlav nezpívá, přece jej milovníci zvláštních ptáků rádi mají ve kleci zajatého. poněvadž je podivnými svými pohyby a posunky pěkně pobaviti umí. Zejména se člověk upřímně mládatům zasmáti musí; vybravše je ze hnízda krmí je ptáčníci s počátku jen svěžími kuklami mravenčími. I starší pták se dá polapiti do tenat a vějičkou na moučného červa nebo na mravenčí vajíčko. za krátko si na krmi slavičí zvykne a žije ve kleci kolik let; i s jinými ptáky dobře se shodne. Podaří-li se mu, že z klece ulítne, rád se kdes v koutečku ukryje a jakmile se ho člověk zase dopídí, hned hlavou kroutití počne, jakoby mu strachu nahnatí chtěl, aby ho zase v těsné vězení nezavíral.

Holubi (Columbidae).

Již na počátku jsme učinili stručnou zmínku o tom, že podle víry starých Slovanů se duše nevinátek v bílé holubice měnily. I z četných našich písní národních a pořekadel neméně jest patrné, kterak jsou holubi u lidu oblíbeni; voláme-li koho jménem nejněžnějším. zoveme jej „holoubkem“ anebo „holubičkou“, o člověku mírné povahy praví se, že jest „tichý jako holubice“ a již veliký učitel Komenský nazval trpělivý národ náš „holubičím národem“. Přírodopytci však, jenž nepodjatým okem na tvorstvo se dívá a svědomitě život jeho pozoruje, opravdu jest s podivením. kterak se hašteřiví, závistiví, ba nezřídka zlomyslní holubi domohli té cti, aby byli vzorem něžnosti. nevinnosti, čistoty a symbolem míru.

Plaší a opatrní holubi divocí — a těch nám ovšem přede všemi jinými jest si povšimnouti — žijí po všem světě, v jižních krajinách jako ptáci stálí, ve chladnějších jako ptáci stěhovaví; naši druhové však daleko od nás neodlétají, nanejvýše do jižní Evropy nebo do severní Afriky před zimou se uchylujíce. Život jejich jest velmi pravidelný; vylétají totiž nahledat si potravu, napít se a také zase k domovu se navracejí den jako den v touž určitou hodinu. Jsou to ptáci všelikými vlohami nadaní; létají velmi obratně, bystře, vytrvale a po zemi chodí ne ovšem rychle, ale jistě a při každém kroku hlavou pokývnu.

Zobák mají poměrně slabý, tenký a jen na předním, trochu naduřelém a zakřiveném konci jak náleží tvrdý, na okrajích přímý, u kořene ohebný a měkkou, vypouklou blankou pokrytý, pod níž se úzké nozdry nalézají. Hlava jest malá. kulatá. čelo pěkně klenuté a oko výrazné. Ztepilý trup jest pokryt hustým a hladkým peřím lesku alespoň na hrdle kovového; jednotlivá pírka jsou poměrně veliká, tvrdá a křehká.

Samičky mívají touž asi barvu, jako samci. Ve křídlech jest po deseti letkách ručních, z nichž druhá nejdelší; v ocase na konci uťatém anebo zaokrouhleném mají alespoň naši domácí druhové dvanácte per rýdovacích. Krátké, kráčivé nohy bývají někdy až po prsty opeřeny, mají nárt v předu destičkami pokrytý, v zadu sífkovaný. jeden prst do zadu, tři prsty do předu obrácené a všechny krátkými drápy ozbrojené; při chůzi dotýkají se země prsty všechny.

Naši holubi jsou ptáci užiteční, poněvadž přemnoho semen všelikého býlí pozobají a mimo to i slušné množství drobnějších, škodlivých živočichů, zejména červů, hmyzů, jich larev a plžů pohubí; kromě toho živí se bobulemi, mladými, křehkými lupínky a jinými částmi rostlin. Na polích člověku valné škody nečiní. Aby lépe a rychle trávili, polykají písek a zemi zvláště takovou, jež sůl v sobě chová; i mnoho vody do dne spotřebují, jednak ji pijíce, jednak si jí ve voleti tvrdá semena rozmácejíce. Mladé mívají alespoň dvakráte do roka. Bydlí a hnízdí se rádi ve větších společnostech, ale ty přece jsou zase složeny z jednotlivých párků; vyvolenou svoji holubičku však sameček často opustí. Ačkoliv i jindy něžným býti umí, přece se k ní má zvláště před tou dobou, kdy se hnízdí; obletuje a obchází ji, tančí zrovna kolem ní, tělem podivno kroučí, nadýmá se, hlasitě hublá, vrká a zobáčkem jejího zobáku se dotýká, jakoby se zrovna líhali, při čemž jí často také trochu změkklé potravy ze svého volete do úst vstrčiti neopomine. Do hnízda huď venku na větvi upevněného, buď v děravém stromě nebo ve skulině skalní ukrytého a z větviček i ze stebel nedbale upleteného snáší samička dvě bílých vajíček a sedá na nich kromě hodin poledních, kdy ji sameček ovšem nerad a broukaje na chvíli vystřídá; mláďata, jež se vylíhnou asi v osmnácti dnech, oba rodiče krmí s počátku sýrovitou hmotou z volete a teprve později změkklými semeny.

Plaché holuby divoké není tak snadno chytiti, nad to pak si staří ptáci v zajetí ani nezvyknou a všecko peří za nedlouho otlukou. Naproti tomu se dají mláďata ze hnízda vybraná snadno vykrmiti, vyhovati a záhy docela zkrotnou. Za potravu jim pak dávají obilí, na př. pšenici, proso, semena lesknice, k nimž ob čas i svěžích zelin a mravenčích vajíček přidati dlužno. V těsné kleci však ať holubů nechová nikdo, nechce-li, aby se mu záhy umořili; nejlépe jest dáti je do posady tak veliké, aby v ní volně poletovati mohli, nebo si je nasaditi do zahrady.

Hrdlička divoká (*Columba turtur*, L.).

Tab. XIV., a.

Plachá, roztomilá hrdlička divoká jest všech ostatních ptáků této čeledi u nás nejhojnější. Přichází k nám na počátku měsíce dubna a přebývá v lesích smíšených, kde mnoho houštin, několik větších, starých stromův a kde na blízku pole a louky. Tou dobou žije všude ve střední a jižní Evropě, v severozápadní Africe i po celé téměř Asii. Párečky hrdliček sedávají na delších, uschlých větvích stromových a laškují tu spolu; sameček volá zvucným hlasem „turr turr“ zejména z rána a na večer, ba někdy neustane až pak, kdy mu hlad a žízeň hrdélko sevrnou. Ze by se pro zastřelenou nebo polapenou samičku hořem utrápil, jak lidé někdy vypravují, to arci pravda není. Ve všech svých pohybech jsou hrdličky velice hbity; dobře po zemi kráčejí a výborně lítají, provádějíce vysoko ve vzduchu obraty nejsmělejší.

Štíhlé tělo jest nahoře popelavé, ale každé pírko má obrubu rzivohnědou a uprostřed skvrnu tmavohnědou až černou; přímo nad ocasem jest zadeček jen šedý. Hlavička jest na temeni našedivělá a trochu namodralá, na lících zase načervenalá; šíje má touž barvu, jako hlava a po stranách krčku bývají čtyři obloučky z černých pírek s obrubami stříbrolímy. Zobák jest načernalý, oko žltorudé. Hrdélko a hrud mají bledou barvu načervenalou a skoro trochu fialovou, břicho má barvu bělavou a poměrně dlouhé nohy jsou červené. Veliká krycí péra křídla mají touž barvu, jako hřbet, prostřední krycí péra jsou šedomodrá a mají narudlé obruby, malé letky jsou při ostnu načernalé a na okrajích světle narezivělé, prostřední bledší mají barvu našedivělou a trochu namodralou, veliké letky pak mají barvu uprostřed při ostnu načernalou, ku kraji modravě šedou a mimo to často uzounkou obrubu narezivělou. Prostřední rýdovací péra ocasní jsou černošeda, ostatní tmavošeda a mají bílé konečky, ano obě krajní péra mají vnější pápěr bílou celou. Tělo má délku 30 cm, šířku 52 cm, ocásek délku 12 cm. Samička bývá o něco menší a mívá barvy zejména na hrudi vesměs bledší.

Hrdličky mají u nás mladé po prvé v měsíci květnu, po druhé v červenci. Z větviček, stebel a kořínek řídko a ledabylo upletené hnízdo upevňují si v hustých větvích mladších stromů; ze dvou bílých vajíček vylíhnou se mláďata asi po sedmnácti dnech. Mladé hrdlice mají neúhlednou barvu popelavou, na každém pírku uprostřed skvrnu černohnědou a lem rudohnědý. Vyvedše je, počnou se v měsíci srpnu staří ptáci s nimi a s jinými rodinami toulati a v září se konečně na cestu v teplejší krajiny vydají. V lesích myslivci hrdliček rádi nevidí, ježto za léto mnoho jader stromů jehličnatých i některých listnatých pohltají; i hospodářům často v dozrávající obilí, hrách a čočku vpadnou a mimo to se i semenem konopným a lněným, prosem a řepkou živí. Příliš však škod-

livy nejsou již z té příčiny. že také semena všelikého býlí i prýšcův a podobné buření zobají. Aby je lépe ztrávily. odlétají dopoledne asi o jedenácté hodině a po druhé za soumraku večerního napít se ku pramenům někdy i dosti vzdáleným. Ve kleci je chovají lidé pro ztepilou postavu a pro vrkání spíše. než kterýkoli jiný druh holubů divokých. Ještě častěji však mívají zajatou příbuznou hrdličku chechtavou (*Turtur risorius*, *Swains.*), jež má domov svůj ve východní Africe a v západní Asii.

Holub doupňák (*Columba oenas*, L.).

Tab. XV., a

Obratného a mrštného doupňáka neboli siváka dobře zове Balbín „dubňákem“, ježto si rád děravé duby volí obydlím; i v bucích a jiných podobných stromech se hnízdí a v ně se také na noc uchyluje. Přebývá proto v takových lesích jehličnatých a listnatých. kde hojnost starších stromů s kmeny z části doutnivými. Že se v nich dobře ukryti umí a venku příliš neukazuje, leda že se ohromnou rychlostí nahoře kdes ve vrcholcích stromů kmitne, zdá se někde býti vzácnějším. než v skutku jest. I pole a louky má rád na blízku svého obydlí.

Tělo má délku 32 cm, šířku 67 cm a ocas délku 13 cm. Zobák jest u kořene narudlý, na konci přizloutlý; oči jsou temnohnědy. Tělo má nahoře všude i nad ocasem barvu šedomodrou, na ramenou tmavší a spíše popelavou. Hlavička a krček mají podobnou barvu, jako tělo, šíje také, ale stkví se dole při hrudi kovovým leskem nazelenalým a purpurovým; i volátko se leskne trochu do ruda, bříska pak má barvu šedou, málo zamodralou. Noby jsou červené. Křídlo má nahoře také barvu modravě šedou s nepatrným příčným proužkem černým, ku konci barvu temnější; ocas má barvu šedou jako břídlíce a na konci pruh načernalý. Samička jest trochu menší a má barvy vesměs poněkud bleší. Na podzim jí i samečku všecko peří trošinku zhnědne.

Doupňák žije v lesích po celé Evropě, ve střední Asii a v severozápadních končinách Afriky. Přichází k nám již v měsíci březnu a od té chvíle slyšeti kolem bydla jeho od rána do večera zvučné samečkovy bublání. jež zní asi jako „hu hu hu“. Na rozdíl od jiných holubů lne sameček věrně k vyvolené družce své; hnízdí se, jakož shora řečeno. vždy jen v děrách dutých stromův, a to dvakráte i třikráte do roka. Samička snáší také dvě bílých vajíček, ale pokaždé v díru jinou. poněvadž po prvých mláďatech hnízdo všecko ještě znečistěno bývá; sedíc na nich nehne se, i kdyby ji kdo bral do ruky. Mladí doupňáci nemají nikde na těle lesku kovového ani na křídle skvrn černých. Již v měsíci září shluknou se staří i mladí ptáci u větší hejna a v říjnu odletí na jih. Živí se obilím, semeny stromů lesních, rostlin pěstovaných i různého býlí.

V zajetí si záhy zvyknou a zkrotnou zvláště mláďata tak, že je i z klece ven pustiti lze, aniž jim napadne, aby uprchla. Potrava holubů zajatých vůbec udána již v obecném popise této čeledi.

Holub řivnáč (*Columba palumbus*, L.).

Tab. XV., b.

Řivnáč, hřivnáč neboli hřivňák, nejstatnější všech našich holubů, jest u nás bezpochyby hojnější, než doupňák, od něhož se liší nejen znaky vnějšími, ale i větší čilostí, bázlivostí a povahou vůbec těkavou i vrtkavou.

Zobák jeho má u kořene barvu rudou a na konci žlutou; blána přikrývající nozdry jest bělavá, oko žluté. Hlava i krček mají barvu modravě šedou, šíje zelenavou s narudlým leskem kovovým a jest po každé straně zdobena několika bílými obloučky v jedinou téměř skvrnu splývajícími. Zadeček má barvu modrošedou, šedomodrá hrudť se stkví kovovým leskem narudlým, bříško jest bělavé, trošinku namodralé, ale dole jen bílé; nohy mají barvu červenou. Na vnějším okraji křídla v bořejší polovině modrošedého jest nepatrná skvrna a níže pruh podélný barvy bílé, pod nímž se zase skvrna černá nalézá; veliké letky mají barvu tmavošedou, až skoro načernalou, ale vnější obruby bělavé. Rýdovací péra dlouhého ocasu mají barvu šedou, u kořene bledší, na konci tmavou, černošedou. Délka těla 43 cm, šířka 75 cm, délka ocasu 17 cm. Samička bývá trochu menší, má barvu spíše našedivělou a bílou skvrnu na krčku menší.

Ztepilý řivnáč žije u nás z jara a v létě po párech v lesích listnatých, jehličnatých i smíšených; nejraději se ovšem usídí ve větším lese jedlovém anebo smrkovém, ježto jsou semena dvou těchto stromů nejmilejší jeho lahůdkou. Ba stěhuje prý se v lesy listnaté, v houštiny polní jen pak, neurodilo-li se dosti šišek anebo je-li málo v nich jader; pak mu ovšem i v polích zrn obilných a semen rozmanité buřeni jest hledati. I hukvice a žaludy zobe. U nás i ve střední Evropě vůbec jest ptákem stěhovavým, v jižní Evropě, v Asii a v severní Africe ptákem stálým. Přichází k nám již v měsíci březnu a odlétá na jih v menších hejnech zase v říjnu. Sedaje na silnějších, delších větvích sameček podivno bublá a po chvíli zase zvučným svým „rukukukuk“ zavrká. Hnízdo si z řídko spletených větvíček robí nikoli v dutých stromech, nýbrž venku na statnějších větvích vysokých a starých kmenu; někdy snáší samička svá bílá dvě vajíčka i v opuštěná hnízda stračí a veverčí. Nemá-li však na hnízdě klidu nebo je-li v nebezpečí, hned uletí. Holoubátka se líhnou dvakráte do roka; povyroste mají mladí řivnáci barvu podobnou, jako rodiče, ale bez lesku kovového a také z pravidla ještě bez bílé skvrny na šíji. Byli-li ze hnízda vybráni a v zajetí vychováni, zkrotnou a žijí kolik let i ve kleci, i venku mezi holuby domácími; pták starší se však do klece pro divokou, nestálou povahu svoji naprosto nehodí.

Holub skalní (*Columba livia*, *Briss.*).

Tab. XV., c.

Jakkoli nenáleží k našim holubům domácím, přece ho ze dvojí příčiny mlčením pominouti nesmíme. Brehm totiž ve svém „Životě zvířat“ vypravuje, že prý se holub skalní jednou hnízil u nás v Čechách, a to v Podkrkonoší u Janských Lázní; je-li zpráva tato pravdiva, pak by dobře bylo k tomu pozor míti, nezalétá-li k nám ze vlasti své častěji. Mimo to tvrdí někteří přírodopytci, že prý naši domácí holubi všickni od něho pocházejí, ačkoli se to nezdá býti ku pravdě podobným. Kdo zná všechny ty druhy bubňáků, bubláků, rousňáků, chocholáčů, purclíků, voláčů či jak se ještě přčetné a rozmanité odrůdy našich holubů jmenují, přisvědčí spíše těm, kdož za to mají, že neměly předka jediného, nýbrž jsou bezpochyby potomky několika druhů divokých holubů. O tom však pochybovati nelze, že jest anebo lépe řečeno byl holub skalní předkem holubů odpolu divokých, již po celé Evropě na věžích, po zříceninách anebo ve skalách přebývají a palem se toulají; jsouť mu barvou peří velice podobni.

Pravý holub skalní liší se od ostatních divokých holubů tím, že má zadeček nad ocasem bílý a na modravě šedém křídle dvě příčných pruhů černých. Hlavička má barvu šedomodrou, zobák kromě bílé blánky nad nozdrami černou a oči žlutorudou; krček a volátko jsou hlavy tmavší a lesknou se do zelena a do purpurova. Zadeček má kromě dolejší bílé části barvu šedou, břicho temnou barvu modrošedou. Tmavý, popelavý ocas jest na konci zdoben černým pruhem příčným; jen obě krajní péra mají vnější papěr bílou. Nohy jsou jako krev červené. Samička má barvy trochu bledší a bývá také o málo menší samečka, jehož tělo má délku 34 cm a šířku 60 cm; délka ocasu jest 11 cm.

Vlastí holuba skalního jsou krajiny kolem moře Středozemního; žijet v propadlinách Krasu, v Přímoří, v Dalmacii, v Řecku, v Itálii, v jižní Francii, ve Španělsku, v severní Africe a v západní Asii. Kromě toho byl pozorován ku podivu i na některých ostrovech severnějších při pobřeží skotském a norském; chladnější krajiny ty ovšem na zimu opouští, kdežto na jihu ku ptákům stálým náleží. Přebývá jen ve skalách a nikdy na stromě neusedne; jest plašší, obratnější a lita rychleji, než naši holubi divocí, ale jinak se povahou od nich, zvláště pak od doupňáka valně neliší. Živí se semeny, zejména obilím, řepkou, čočkou, hrachem, semenem lněným a plody různého býlí. A ve skulinách, v děrách i ve větších jeskyních skalních se také hnízdí; zrobí si v nich jen ledabylo z uschlých větviček, ze stebel a ze slámy hnízdo, v němž samička dvě, zřídka tři bílých

a lesklých vajíček snese. Mladí holoubci jsou podobni spíše k samičkám a nemají nikdy na krčku zelenavého lesku kovového.

V zajetí holub divoký chován nebývá; tím větší zálibu mají horliví naši holubáři v nesčetných odrūdách holubů domácích.

Všickni ptáci, o nichž posud byla řeč, náležejí ku ptákům krmivým; z ptáků nekrmivých, již mláďata svá jen za potravou vodí a jich ode všeho nebezpečí chrání, nejprve si **ptáků kurovitých** (Rasores) povšimneme. Statné tělo jejich pokryto jest bohatým, hojným peřím barev rozmanitých, někdy velmi pestrým a lesklým; malá hlava zejména u samců, jež kohouty zoveme, bývá zdobena barevnými výrostky a lysinami. Krátký, silný a buď již od kořene, buď až na předu zakřivený zobák jest u některých druhův ozobím opatřen; nozdry jsou přikryty klapkou blanitou nebo chrupavčitou, nezřídka jemným čmýřím porostlou. Ve křídlech někdy krátkých, někdy dlouhých bývá čtvrtá až sedmá letka všech ostatních delší; ocas složen ze dvanácti až dvaceti per rýdovacích. z nichž některá značnou měrou jsou prodloužena nebo všelijak zakřivena. Silné, hrabavé nohy mají tři prsty do předu obrácené a často nepatrnou blankou spojené; je-li prst zadní vyvinut, bývá vždycky výše vklouben, než prsty přední. Drápy jsou krátké, ale silné; nad zadním prstem mají samečkové některých čeledí rohovitou ostruhu vzhůru zabnutou. Samičky, jež se slepicemi zovou, liší se od kohoutů barvou peří, menší velikostí a konečně tím, že nemívají na hlavě lysin a výrostků.

Kurové žijí po všem světě; mnozí z nich ode dávna jsou zvířaty domácími a nerozlučnými společníky člověka i v zemích, jež původní vlasti jejich nemálo jsou vzdáleny. Živí se po přednosti zrním; mnozí pozobají vše, cokoli se jim na zemi namane. Jen na ní se pohybují volně a obratně; dobře a rychle běhají, ale těžce lítají a dovedou se vzhůru jen s nemalým lomozem vznésti. Hnízdo robí slepice sama, a to z pravidla na zemi; z četných vajíček buď bílých, buď pestrých líhnou se mláďata (kuřata) s počátku prachem pokrytá asi ve třech nedělích. I později se mladí kurové liší barvou peří od starších ptáků nemálo a podobají se k nim až pak, když byli dvakráte, třikráte vypelichali.

Ve kleci mívají lidé zajaté spíš jen vzácnější druhy cizí a naši křepelku. .

Z četných čeledí tohoto řádu jsou ptáky v pravdě evropskými vlastně jen

kurové tetřevovití (Tetraonidae).

Mají tělo zavalité, krátký krk a hlavu malou; silný, u nozder tlustý a širší než delší, na okrajích břitký zobák jest téměř již od kořene zakřiven a nozdry jsou oblé. Křídla mají vnější okraj okrouhlý, ocas jest na konci buď přímý, buď zakulacen anebo naopak vykrojen. Nevysoké noby mají nárt silný, buď lysý, buď opeřený, zadní prst vždycky vyvinutý a vysoko vkloubený; kohouti nad ním ostruhy nemají.

Tetřevovití kurové žijí nejen v Evropě, ale přčetní druhové této čeledi jsou po všem světě rozšířeni.

V podčeleď **kuroptvi** (Perdicinae) počítáme dvě známých rodů: kuroptve a křepelky. Vlastí jejich jsou všechny vesměs končiny starého světa kromě zemí nejsevernějších; přebývají na polích a na lukách, lesům se vyhýbají a na strom neusednou nikdy. Živí se mladými lístečky a podobnými křehkými, jemnými částkami rostlin, zrním, ano i také hmyzem. Žijí po párech; samička snáší do hnízda ve trávě nebo v houští ukrytého až dvacet jednobarevných anebo skvrnitých vajíček. na nichž sama sedá. Sotva se mláďata také litati naučila, počne se celá rodina, již pak hejnem anebo kupou zoveme. nivami a luhy za bojnější potravou toulají; jen křepelky se na podzim i daleko na jih stěhují.

Kuroptve mají tělo poměrně útlejší, než tetřevi, pokryté hladkým, pěkně zbarveným peřím; samičky se barvou jeho jen málo od samců liší. Hlava jest malá, zobák krátký, nahoře pěkně klenutý, na okrajích zvláště na konci břitký a trochu se stran smačklý; za okem jest malinká, téměř trojhranná lysinka bradavičnatá. Ve krátkých křídlech jest třetí nebo čtvrtá letka nejdelší; nepstrného ocásku, ze dvanácti až osmnácti per složeného shora pro péra krycí téměř ani viděti není. Statné noby mají nárt lysý, jen destičkami pokrytý.

Křepelka (*Coturnix communis*, *Bonnat.*).

Tab. XX., b.

Ve větru zralá žeň se chvěje.
Křepelky stébly kvapily,
jich láskovný hlas lásky pje
„Pět peněz! pět!“ ... slyš! v obili!

(Theuriet — Tesar.)

Že volá křepelka „pět peněz“, již v „Radě zvířat“ čteme; někde také vykládají hlas její slovy „pojď pod mez“. Obojím se však volání její vskutku málo podobá; zní spíše jako zvučné, stále opakované „byk-verbyk“ a volavý hlas kohoutkův podoben zase trojslabičnému „bybiví“.

Hlavička má barvu na lících nahnědlou se skvrnami světlejšími, nahoře hnědou, někdy až černou, ale jednotlivá pírká mají četné skvrnky rzivohnědé a obruby šedé; na temeni hlavy a nad každým očkem jest proužek bílý. Zobáček jest tmavošedý, oko hnědé. Tělo jest nahoře šedohnědé se širšími proužky černohnědými a s užšími čárkami narezivělými; kromě toho má každé pírkó na ostnu úzký, zašpičatělý podélný proužek bělavý. Hrdélko jest nejčastěji hnědé a také po stranách jeho viděti dvě obloučků tmavohnědých, mezi nimiž zase leží širší proužky bělavé, trochu nažloutlé. Hrud jest narezivělá, bříska světlejší, až skoro bělavé; nahoře na hrudi má každé pírkó také bílý proužek na ostnu; na bocích jsou skvrnky a proužky rzivohnědé i naopak světlejší. Nohy mají barvu pleťovou a zadní prst kratinký. Křídla jsou šedohněda s četnými skvrnami, proužky a čarami bělavými, rzivožlutými a naopak až černými, veliké letky jsou tmavohnědy, mají příčné pruhy rzivožluté a kratinký ocas, ze dvanácti jen per složený, má barvu hnědou s temnějšími pruhy příčnými i s bledšími proužky po ostnech pírek. Samička má barvy bledší, hrdélko jen bělavé a na hrudi četné skvrnky černohnědé. Bílé, hnědé a načernalé odrudy jsou vzácnější, než u koroptví. Délka těla 18 cm, šířka 32 cm, délka ocásku sotva 4 cm.

Oblíbený, drobný tento pták kurovitý žije ve všech skoro zemích starého světa, tedy také v Evropě až i ještě ve středním Švédsku a jest i u nás v Čechách zvláště v některých letech hojný; přebývá však jen v úrodných rovinách, hnízí se ve větších polích obilných zejména pšeničných a na travnatých, ale nikoli vlhkých lukách. V horách, na písčitých, suchých lánech anebo na bažinách křepelky ani okem nespatříš. Jediná všech ostatních našich kurů jest ptákem stěhovavým; přichází k nám v prvních dnech květnových a odlétá zase v srpnu a v září nejen do jižní Evropy, ale i daleko za moře. Ale všechny křepelky nás touže dobou nepouštějí: kdežto se totiž první jich zástupy objeví na př. v Egyptě již v srpnu, jiné se v Evropě v témž čase ještě hnízí, i možná říci, že se odtud vůbec stěhují od srpna až do listopadu.

Po všechem čas letní se z polí nehnou. Ve dne se ukrývají v obilí, ve trávě a jen z rána a na večer si potravu hledají; živí se jednak zrním a semeny, mladými, křehkými lupínky rostlin a jich pupeny, jednak i hmyzem a červíky. Běhají rychle a hlavičkou k tělu přikrčenou při tom kývají; poděsí-li je co, v témž okamžiku v hustší trávě nebo v obilí zmizí. Ačkoli obratněji lítají, než na př. koroptve, nevnesou se ani v nebezpečí rády do vzduchu, nýbrž nízko nad zemí krátkými oblouky s místa na místo přeletují. A taktéž v obilí, zejména ve pšenici, pak ve hrachu, v čočce a v řepce, ale zřídka kdy na lukách si slepička v měsíci červenci vyhrabe mělkou jamku, vystele ji několika stebly a snese v ni osm až i čtrnácte vajíček podoby bruškovité a barvy rozmanité, nejčastěji hnědožluté se

a

b

Nakladem F Tempelskyho v Praze a C Freytaga v Lipsku

a BĚLOŘIT OBEČNÝ (SAXICOLA OENANTHE BECHST.)
b KŘEPELKA (COTURNIX COMMUNIS, BONNAT)

skvrnami černohnědými nebo olivově hnědými; sedá na nich sama a nehne se, tak že ji člověk na hnízdě polapiti může. Mladé křepeličky mají tělo pokryté s počátku rzižlutým prachem a později peřím podobné barvy, jako stará slepice, ale na břicho ještě bledším a na hřbetě malinko nazelenalým; sotva se byly po osmnácti, dvaceti dnech z vajíček vylíhly, jnou se hned těkati po poli opatrnou samičkou jsouce vedeny; již v měsíci srpnu dobře lítati umějí. Ačkoli se v zajetí veliké své bázlivosti zhostí a záhy si zvyknou, přece toho nelze schvalovati, má-li je kdo chudáky v těsné kleci uvězněné jen proto, aby mu „pět peněz“ volaly. Ježto četné potomstvo mívají, neubývá jich ve střední Evropě přes to, že jich na výročních cestách v jižních zemích mnoho pohyne a pro maso na sta tisíců pobito, i u nás do roka kolik tisíc zastřeleno a do ok, do rukávníků, do tenat i do všelikých jiných léček polapáno bývá.

Kuroptev (*Perdix cinerea*, *Briss.*),

pták chytrý, opatrný a plachý, na zimu se na rozdíl od křepelky od nás nestěhuje; ba opouští rodné pole, místočko, kde se byla vylíhla, nerada a jen na podzim se počne v hejnech krajem toulati, hojnější si hledajíc potravy. Již v únoru však se kupa taková zase v jednotlivé párky rozptýlí.

Zobák má barvu modravě šedou, oči hnědou; za každým očkem jest po malé, trojhranné a drsné lysince barvy červené. Hlavička má barvu nahnědlou, na lících narezivělou; nad okem i za ním jest také obloukovitý pruh narezivělý, pod ním pak proužek šedohnědý. Hned pod zobáčkem jest hrdélko narezivělé, níže popelavé, hruď má také barvu popelavou a všude po hrdélku i po hrudi jsou teninké, vlnité proužky načernalé. Boky jsou zdobeny nahnědlými skvrnami obloukovitými, půlměsíci podob-

nými; na bělavém břišku má kohout velikou podkovovitou skvrnu tmavé barvy rudohnědé. Nožky mají barvu šedou, málo narudlou. Šíje jest šeda, hřbet hnědý i šedý s příčnými pruhy rzivohnědými a klikatými čarami černými. Krycí péra křídla mají podobnou barvu, jako zadeček, a veliké skvrny rzivorudé i černé; letky jsou šedohnědy s příčnými pruhy rzivožlutými. Rýdovací péra ocasní, jichž jest šestnáct až osmnáct, mají barvu rzivorudou kromě čtyř prostředních hnědých a příčnými proužky tmavšími zdobených. Slepice jest bledší, nemá nikdy na břišku skvrny hnědé ani rzivorudých skvrn na krycích perách křídel; také nedorůstá té velikosti, jako kohout, jenž má tělo zdělí 28 cm, zšíří 52 cm a ocásek zdělí 8 cm. V letech, kdy se kuroptve hojnou měrou množí, vyskytnou se často mezi nimi odrůdy pestré, černohnědé i docela bílé.

Kromě těchto mají myslivci za zvláštní odrůdy plaché kuroptve, jež někdy v zimě do střední Evropy ze severu u velikých zástupech přilétají, trochu jsou menší a mají nožky tmavší, pak kuroptve ve skalnatých vysočinách přebývající, menší, barvy spíše šedé a s nožkami naopak světlejšími.

Z jara žije kuroptev, koroptev neboli kuroptva po párech, na podzim v hejnech, v kupách. Za dne kráčí a pobíhá po polích; větří-li co podezřelého, zavolá výstražným hláskem „kurr“ a z těžka, s bludným sramotem se vznese do výše, aby za krátko zase unavena v obilí nebo v houštinu zapadla a buď po zemi dále uprchla, buď se k ní přikřčila a tak zrakům nepřítele ukryla. Ba stalo se, že kuroptva pronásledovaná i po vodě plovla. Kohoutek volává z jara „girrhék“ a provází-li slepici, jme se po chvíli kolem ní kroužiti s křídloma k zemi svěšenýma a podivno se kroutí a pohybuje; vrazí-li kdes na samce jiného, hned z toho rvačka ukrutná, při níž sok soku drápy i zobák v tělo zatíná, až se kolem nich peří chumelí. Hnízdo má podobu mělké jamky troškem slámy vystlané a bývá ukryto v obilí, v jeteli, na lukách a na krajích houštin. Na devíti, ba až i sedmnácti vejcích podoby téměř hruškovité a barvy olivově šedé nebo bledě zelené, zřídka kdy se skvrnami hnědými sedá slepice často i dvacet pět dní, tak že jí na břišku až peří vypadává, a jako ji věrný kohoutek hlídá, tak i mláďat péčí opravdu dojemnou od vší pohromy ostříhá a spolu se samičkou je vodí. Po druhé, v červenci, mají koroptve mladé jen pak, byla-li jim po prvé vajíčka zničena nebo mláďata zahubena. Mladé koroptvičky opouštějí hnízdo, prve než oschnou, než jim poslední střípeček skořápky s těla spadne a vedou si velmi čiperně; mají s počátku prach nažloutlý, nahoře trochu nahnědlý s tmavšími skvrnami a proužky na hlavě i na zadečku a později peří našedivělé, žlutohnědé s černohnědými pruhy a čarami a s bledými proužky po ostnech jednotlivých pírek. Nožky mají žlutavé.

Kuroptví přibývá tou měrou, jakou kde lesův ubývá. Žijí téměř po celé Evropě i ve střední Asii a volí si nejraději obydlím roviny, na nichž se pole obilná s lukami a nízkými houštinami střídají; v lesích kromě okrajův ani na místech bažinatých nepřebývají. Potravou jejich jsou semena různého býlí, svěží pupeny, lupínky a zvláště z mládí

také červíky a hmyz, zejména drobné kobylky a vajíčka mravenčí. Nej-
hůře jim bývá v zimě a na jaře tam, kde půda ledovatou korou jest
pokryta a kdy sníh na povrchu trochu roztaje, ale zase novým mrazem
ztuhne, tak že se k zemi dostati nemohou. Někde je proto v zimě
i na místech křovinami chráněných krmí anebo schytavše do zvláštních
domků zavírají. Pro výborné maso jich na podzim mnoho postríleno
bývá a právě proto jich zase jindy chrániti dlužno, aby jich dravci a ne-
svědomití lidé nepohubili přes příliš. Mláďata polapená a v zajetí vy-
krmená docela zkrotnou a upřímně k člověku přilnou.

Orebice řecká (*Perdix saxatilis*, M. & W.) nemálo se povahou i způ-
sobem života k naší kuroptvi podobá. V létě žije po párech, ale v zimě
se jednotlivá hejna shluknou u větší zástupy a před mrazem do nížin
uchylují.

Ztepilý a pěkně zbarvený tento kur jest větší, než kuroptev; jestiž délka těla
jeho 35 cm, šířka 54 cm a délka ocásku 10 cm. Zobák, lysý kroužek kolem oka i víčka
má červená, oči rudohnědé, celo, uzdičky a nepatrné skvrnky u koutků zobáku černé,
líce i hrdélko bílé, černým obloučkem lemované. Hlavička jest na temeni popelavá,
trup nahoře také šedý, na hřbetě poněkud narudlý, vezpod na hrudi též, na břišku
rzivožlutý a našedivělé boky jsou zdobeny příčnými oblouky rezavými s černými
obrúbami a většími, také obloukovitými skvrnami barvy kaštanové; nohy jsou pěkně
červené. Tmavohnědé letky mají obruby rzivožluté, z rýdovacích per jsou čtyři pro-
střední popelava, ostatní rzivoruda. Slepíčka jest jen trochu menší.

Orebice nenáleží k našim českým ptákům kurovitým; žije v jižní
Evropě, zejména v zemích kolem Středozevního moře, ano vyskytuje se
ještě i ve Švýcařích, v Tyrolsku, v Solnohradsku a v Bavorsku. Kromě
toho má také v severní Africe a v Asii domov svůj; jindy prý se i v Po-
rýní hnízдила. V létě přebývá vysoko na horách, kde skály houštinami,
vřesem a travou jsou porostlé.

Pokusy, konané jindy na panství hlubockém a křivoklátském, aby si
u nás zvykla příbuzná orebice rudá (*Perdix rubra*, Briss.). pro zdejší
mrazy zimní žádoucího úspěchu neměly.

Ve druhou podčeď **tetřevů** (kurů rousných, Tetraoninae) počítáme
statné ptáky kurovitě těla zavalitého, pokrytého hustým a tuhým perím.

Hlavu mají poměrně malou, zobák nedlouhý, ale silný, velice za-
křivený a břitký; okrouhlé nozdry jsou obrostlé pírky čelními a pokryty
blankou drobným, hustým perím pokrytou. Oči mají víčka nahá a nad
nimi ohničky, totiž lysá a bradavičnatá místa barvy červené a podoby

ledvinité nebo poloměsíčné. Krátká křídla jsou zaokrouhlena; ocas jest ze šestnácti až osmnácti per složen a v zadu po většině jako ufat, někdy i zašpičatěn anebo naopak vykrojen. Nízké, silné nohy mají nárt opeřený buď z části, buď až na konce prstů. Jež jsou ozbrojeny malými, ale tvrdými drápy a mají u některých druhů po stranách zvláštní husté, uzounké lupínky jako třepení, jež prý nejsou než zakrnělá pírká; zadní prst vklouben výše, než tři prsty přední. Slepice liší se od kohoutů barvou peří, tvarem ocasu a tím, že nemívají na hlavě tak velikých ohníček.

Plaší tetřevi mají smysly velmi bystré a dovedou se všemu nebezpečí vyhnouti v čas; běhají rychle, ač nikoli tak, jako na př. kuroptve, lítají jen do neveliké vzdálenosti a to ještě poněkud ztěžka a s hlučným šramotem. Na rozdíl od kurů polních sedají i na silnější větve stromové, ba někteří druhové na nich také z pravidla spávají. Živí se plody lesních stromů, jich listy a pupenci, jehličím a pak i hmyzy a červíky; někteří nemívají časem ani jiné potravy kromě listů nebo puků. Jsou vesměs ptáci stálí; žijí po všem světě, ale jen v zemích severnějších a přebývají téměř bez výjimky v lesích zejména pohorských. Tou dobou, kdy se hnízdití mají, kohouti podivnými posunky, pohyby a zvuky slepice k sobě vábí; říkáme, že tokají. Mladé mívají jen jednou do roka; samička skoro ani hnízda nestaví, nýbrž snáší osm až i šestnácte barevných vajec jen do mělké jamky na zemi několika letorosty, stebly a lístky vystlané a sedá na nich tři, čtyři neděle tak vytrvale, že se nehne leda ve případě naléhavé potřeby nebo velikého nebezpečí. Ve kleci zajatých tetřevů snad ani chovati nelze. Že jich valem neubývá, toho příčinou jest upřímná péče, jakou jich lesníci hledí.

Tetřev hlusec (*Tetrao urogallus*, L.).

Největším a nejpěknějším všech kurovitých ptákův evropských jest tetřev hluchý, hlusec neboli hluchan, okrasa našich lesů, potěšení lovců. již jej mezi vysokou zvěř počítají. Žije jako pták stálý v Evropě od moře Středozemního až po severní Švédsko, ale v některých zemích jest buď již nadobro vyhuben, buď velmi vzácný. Nejmilejším jeho obydlím jsou veliké lesy a bory horské, v těch pak zase nejraději se usadí na stráních k jihu obrácených; ale ani lesům v rovinách se nevyhýbá, dáváje zvláště přednost lesům jehličnatým, v nichž trochu starých dubů a buků, nízké křoví, menší mýtiny, palouky, pak mokřady, prameny a voda vůbec. Kdežto se v létě v houštinách a v trávě ukrývá, v zimě se téměř ani se stromů nehne, zkřehlými jich pupeny hlad sobě zabáněje.

Kohout má zobák žlutavý, oko hnědé, hlavu na čele a na temeni černou, hrdlo a zvláště tuhá, delší péra na něm také černá: ostatek hlavy i šíje mají barvu černošedou, ale každé pírko má na ostnu proužek černý; nad okem jest lysina rudá. Černý hřbet jest poset šedými tečkami a čarami klikatými. Hrud jest nahoře černá, září temnozeleným leskem kovovým, níže pak jest také černá, ale každé pírko má okraj hledý, téměř bělavý; i po tmavém lřiše jest roztroušeno něco skvrn bílých. Křídlo má barvu hnědou a plno hustých, ale tenkých čar klikatých; letky ruční jsou černo-hnědy a na ohbí křídla nad nimi jest bílé zrcadlo. Z osmnácti černých per rýdovacích jsou kromě čtyř prostředních všecka zdobena nepravidelnými skvrnami bílými. Šedo-hnědé nohy jsou až po prsty porostlé štětinkovitými pírky šedými. Tělo má délku až 1 m a šířku průměrem 140 cm; délka ocasu jest asi 35 cm. Slepice, také tetřevici nebo tetřevkou řečená, liší se od kohouta nejen menší velikostí, ale i barvou peří. Hlava, krk i hřbet mají totiž barvu rezavou a jsou načernalými i hnědými pruhy příčnými zdobený; i na bledším hrdle jsou skvrny šedohnědé, na temnějším, rzivožlutém voleti mají všecka pírka světlejší okraje a nad nimi po příčném proužku hnědém, hrud i břicho jsou rzivorudý, ale všecka pírka mají bílé konečky a po příčném pruhu načernalém.

Divoký a plachý hluchan nepřijde tak snadno myslivci do rány; jen z jara, kdy toká neboli totkuje, podaří se ještě nejspíše opatrnému lovcovi, že jej střelí. Bývá to buď již v březnu, je-li pěkně, neb až po desátém, po dvanáctém dni měsíce dubna; v horách trvá proslulý tok tetřeví až i do prostřed měsíce května. Již večer před prvním jitem, kdy tokati má, vyletí si kohout s nemalým hlukem na sosnu nebo jedli (zapadne, zabrkne) a pozorně se kolem rozblíží, je-li v lese ticho a bezpečno; při nejmenším šelestu hned zase odletí. Zůstal-li na větvi sedět, s počátku se nehýbe, až za několik minut hrdlem pohne, jakoby jej v něm cos dusilo a při tom vydává ze sebe zvláštní chrochtavý zvuk: toť vše zkušenému lovcovi dobrým znamením, že tetřev příštího jitra tokati bude. Začíná pak již kolem třetí hodiny ranní; jme se totiž „pukati“ a veškera

pozornost lovcova jest k tomu obrácena, kdy první „tód“ zvolá. kdy „du-dlati“ počne. Po prvním „tód“ záhy následuje na nemalou rozkoš myslivcovu „tód tód tód“, jež se pak rychleji a rychleji opakuje, až konečně kohout zvučnějším hlasem zamlaskne, jakoby „glakk“ zavolal. Po té tři až i čtyři vteřiny „brousí“, totiž sípá takovým hlasem, jakoby kdo želízkem po kose jezdil; v té chvíli bývá na delší, holé a suché větvi, má křídla svěšená, třese se (kodrcá), ocas stále čepejí. krkem pohybuje a očima vzhůru obrácenýma kroutí. Při tom si také z pravidla po větvi vykračuje a jest vůbec všecek tak rozčilen, že si ničeho nevšímá, co se kolem něho děje, i kdyby kdo naň vystřelil. A tak si vede ještě malou chvíli po východu slunce, kdy konečně odletí ku slepicím, jež jej zatím byly s patrnou zálibou poslouchaly. Později se ovšem o hnízdo ani o mladé nestará. Slepice snášejí po šesti až dvanácti malých, žlutohnědých, trochu narudlých a temnějšími body i skvrnami zdobených vejcích jen do jamek na mýtinách houštinami a vřesem porostlých a tak špatně ukrytých, že jim to často na zkázu bývá. Mladí tetřívci jsou podobni slepicím. ale kohoutkové již záhy bývají větší a temnější; živí se mladými pupeny stromů, červíky a hmyzem. kdežto ptáci staří na listí stromů, křovin i trav a je-tele. na jehličí, pupenech stromův a bobulích se pasou. Lov na tetřevy náleží k nejkrásnějším zábavám mysliveckým; strílejí je arciť spíš ze záliby, ježto jest maso starých ptáků tuhé a zvláštním způsobem připravováno býti musí. Zajetí tetřevi náležejí ku největším vzácnostem zabrad zoologických; staří ptáci si v zajetí ani nezvyknou a také mláďata se dají vykrmiti a vychovati jen s obtíží.

Tetřívěk (*Tetrao tetrix*, L.),

i tetřevem menším. březákem řečený, jest bezcí a obtratnější tetřeva blušce; rychleji běhá, dobře lítá a nešramotí tolik, vznášeli se vzhůru. Také jej bývá častěji viděti ve větších hejnech, než samotáře tetřeva. Přebývá jako pták stálý po přednosti v lesích březových. mimo ně i vůbec ve větších listnatých a smíšených lesích, v nichž jsou malé mýtiny vřesem, ostružinami a jinými nízkými křovinami porostlé, ano na severu, kde není lesů. i jen vyšší podobné houštiny si volí obydlím. Čím les pustší a čím více zanedbán, tím raději v něm bydlí. Vlastí jeho jest severnější polovina Evropy i Asie až po kruh polární; ale ještě v jižní Francii, ano i v severní Italii leckde není o tetřívky nouze. Živí se mladými pupepy, jehnědami, lístky, zrním a bobulemi. na př. borůvkami, brusinami a jalovcem, pak také zejména z mláď i hmyzem a drobnými červíky; všecka pastva jeho však jest vůbec jemnější, než tetřevova.

Jest menší a útlejší, než tetřev hlušec; má jeho tělo délku 60 cm, šířku 90 cm a ocas délku 20 cm. Nahoře jest černý; hlava, hrdlo a zadeček stkvějí se modravým leskem kovovým. Na černém bříšku jest několik skvrn bílých; spodní krycí péra ocasní mají barvu bílou a prostřední bývají i trochu delší, než péra rýdovací. Zobák má barvu černou, oči hnědou a rudé ohníčky jsou tak naduřelé a vysoké, že někdy i nad temeno hlavy vyčnívají. Křídlo má barvu jen černohnědou, jest četnými světlejšími body hnědými poseto a dvěma bílými pruhy příčnými (širším a užším) zdobeno: veliké letky, z nichž třetí nejdelší, mají bílé obruby. Černý, z osmnácti per složený ocas jest lýrovitý, totiž jest v zadu vykrojen a má krajní péra pěkně na obě strany ven zakřivená. Nohy jsou až po drápy pokryty peřím přisedivělým; prsty samy mají barvu hnědou. Menší slepice má zobák šedohnědý a nad očima po nepatrné lysince červené; hlava a krk jsou rzižluté a příčnými skvrnami černohnědými zdobeny, zadeček jest rzižohnědý, také s četnými skvrnami a proužky černohnědými, hrdlo jest nažloutlé, hrud narezivělá s příčnými obloučky a pruhy černohnědými, po stranách pak jsou mimo to i na všech pírkách proužky naopak světlejší a husté body temné. Krycí péra ocasu mají tmavou barvu šedohnědou se skvrnami rezavými, ocas jest jen málo vykrojen a má nahoře barvu téměř černou s uzounkými příčnými proužky rzižorudými.

Kdo byl jen jednou tak šťasten, že viděl tetřívka tokajícího. rozkošného toho divadla nezapomene nikdy. U nás počne totkovati asi ve druhé polovině měsíce března, ale nikoli na stromech, jako hluchan, uýbrž na zemi. Sotva byl záhy po půlnoci zapadl, několikrát podivno zakvikne a jme se „hráti“, totiž bublati podobným hlasem, jako krocan a hned na to také „brousí“ asi jako tetřev. Při tom i po zemi tančí: hlavu zdvihá a naopak zase sklání dolů, tak že se delší pírka na hrdle země dotýkají, peří všecko zčepejí křídla odpolu rozestřená k zemi svěsí, také ocas tak do šířky rozevře, že spodní krycí péra jeho nad rýdovací péra vyčnívají, a často i vzhůru do značné výše vyskakuje. Jen

v té chvíli, kdy bublá nebo brousí, smí se střelec pohnouti. A to vše opakuje, jsa čím dále, tím více rozčilen; tělo podivno staví. pobíhá po zemi sem tam, skáče a hopkuje v před i do zadu, křídly mává nebo je po zemi vleče a hlavu buď vysoko pozdvihne, buď dolů svěsí, vůbec tak sobě vede, jakoby se byl minul s rozumem; konečně se pohybuje a hraje zrovna zuřivě, až se jeho bublání nepřetržitěmu chechtotu podobá.

Slepice vyhrabe v trávě, vřesu a pod menšími křovinami nepatrnou jamku a na trochu listí v ni snese sedm až i dvanácte vajec šedožlutých anebo rudožlutých s hustými tečkami a skvrnami hnědými, z nichž se za tři neděle mladí tetřivci líhnou. V zajetí si zvyknou nejen ptáci mladší, ale i staří.

Obecnou pozornost myslivců i přírodopytců obracejí k sobě někteří míšenci (bastardi) našich divokých ptáků kurovitých. Tak byl v lesích zelečských u Tábora zastřelen míšenec tetřívka a bažanta (viz „Vesmír“, roč. XV., str. 173.), statný pták s klínovitým ocasem, barvy na hlavě, na krku a na hrudi temně fialové s leskem kovovým, na břiše černé, na hřbetě a na ocase olivově nažloutlé a hnědošedé s tmavšími proužky vlnitými. U Sobotky zase ulovili míšence tetřeva a tetřívka („Vesmír“, roč. XVI., str. 137.), jenž na rozdíl od následující, třetí odrůdy, neměl ocasu vykrojeného a spíše podoben byl k tetřevu. Nejznámějším všech míšenců tetřeva a tetřívka jest však **tetřev vrzavý** neboli **prostřední** (*Tetrao medius*, Meyer), jež myslivci jako vzácnou kořist někdy tam uloví, kde jsou tetřevi i tetřívkové hojní, ale kde kohoutů některého druhu méně, než slepic. Ani dobře nevíme, pochází-li z tetřívka (kohouta) a tetřevíce nebo naopak.

Tělo má útlejší, než oba druhové prve popsání, zdělí průměrem asi 70 cm. Hlava, šíje i hrdlo, na němž také několik per prodloužených, mají barvu černou, na hrdle s kovovým leskem narudle fialovým. Zobák jest šedohnědý, oči temnohnědé. Hřbet, ramena i krycí péra křídel mají barvu černoohnědou a jsou světlejšími body nahučdlými poseta; nad ocasem má černý zadeček také husté tečky hnědé. Hrud i břicho mají barvu černou s modravým leskem kovovým; chustřice jest bílá, nohy šedohnědé. Černoohnědé letky jsou vesměs posety světlejšími, rzivohnědými tečkami a mají na koncích bělavé okraje; přední letky mají prapory u kořene bílé a obojí ty bílé části letek splývají na křídle složeném ve dvě příčných pruhů bílých. Vykrojený ocas má barvu černou s několika málo zřetelnými obloučky bílými. Slepice jest menší a má buď podobnou barvu, jako slepice tetřívka, buď zase jako tetřevíce.

Také tetřev vrzavý žije ve střední Evropě, zejména ve Švédsku. Jméno má po skřehotavých a vrzavých zvucích, jimiž končí svůj křik, toká-li. Obšírně vyličil tok jeho korunní princ Rudolf v Brehmově „Životě zvířat“.

Že by tohoto míšence druhem samostatným pokládati slušelo, tomu vážní přírodozpytci přisvědčiti nechtějí.

Jeřábek (*Tetrao bonasia*, L.).

Jeřábek jest pták nad míru úzkostlivý a bázlivý, stále se skrývá a ježto jej člověk z té příčiny uzří jen náhodou, zdá se leckde býti vzácnějším. než-li v skutku jest. Chodí po zemi s tělem podobně přikrčeným. jako kuroptev a poplaší-li jej co, uletí jen na nejbližší strom, odkudž se kolem rozhlíží, minulo-li nebezpečí, a teprve pak se dává na útěk do opravdy; lítá volněji, ale lehčeji, než tetřívěk a umí běhati rychle a vytrvale.

Jest ještě menší, než tetřívěk; tělo má délku 40 cm, šířku 60 cm a ocásek má délku jen asi 12 cm. Zobák jest černý; hnědé oči mají kolem kroužek bílý a nahoře nad ním po bradavičnaté, rudé lysince. Hlavička má na temeni barvu rudohnědou s načernalými skvrnkami a tu také chocholku z několika delších pírek, na čele barvu černou, před očima bílou; i černé hrdélko, na němž jsou také pírká delší, obklíčeno jest do kola bílým obloukem. Sije má barvu rzivorudou, trochu našedivélou s četnými ohloučky černými; na rzivohnědém zadečku jsou nahoře droboučné čárky a skvrny černé a každé pírkó tu má na ostnu proužek bělavý, kdežto níže nad ocáskem zase viděti pruhy a skvrny šedé. Hruď má nahoře i po stranách barvu rzivohnědou s příčnými skvrnkami bílými i naopak načernalými, uprostřed bělavou s hnědými skvrnkami podoby skoro střelovitě; břicho jest bělavé. Nad křídlem jest na ramenou po bělavém pruhu; letky mají barvu rzivohnědou, trochu našedivélou s proužky světlejšími. Prostřední ze 16 rýdovacích per mají barvu šedohnědou, ostatní šedou s okrajem a se skvrnkami černými; nohy mají jen nárt opeřený a barvu šedohnědou. Menší slepice nemají na hrdle černé skvrny; peří jest spíše nahnědlé a chocholka kratší.

Ztepilých a pěkných jeřábkův u nás pohříchu ubývá; ještě nejhojnější jsou v Šumavě a na úpatí Krkonoš. Žijí jako ptáci stálí ve střední a severní Evropě i v Asii. od Pyrenejí až po kruh polarný, od oceanu Atlantického až po Tiché moře, ale nikoli ve všech krajinách a zemích; nejmilejším jejich obydlím jsou veliké, smíšené lesy horské, kde rostou duby, břízy, olše a lísky, pak četné křoviny. jichž plody jsou bobule. Sameček také sice toká, ale netančí, nýbrž jen peří zčepejí, hvízdá a volá „titi“; ze zvuku „tí“ rozmanitým způsobem pronášeného složena vůbec celá jarní jeho písnička. Na rozdíl od tetřívků si samička hrabe v houštích, mezi kameny a balvany, v kapradí jamku dobře ukrytou a snáší v ní osm až dvanácte šedohnědých vajíček se skvrnkami temnějšími; musí li se vzdáliti. listím a stebly je přikrývá. Potravou jeřábků jsou pupeny. jehnědy lesních stromů. bobule a semena. pak zejména z mládí hmyzy a jich larvy.

V zajetí sice nezhytnou, ale také nezkrtnou; mají maso všech kurů našich nejchutnější.

Za kury budtež tu uvedeni ptáci, již proto, že mnozí z nich v bažinách přebývají, šmahem **ptáky brodivými** neboli **bahňáky** (*Grallae*) jsou nazváni, ačkoli se jméno to všem nehodí. Jeť způsob života u nich tak rozmanitý, že bude možná o něm až u jednotlivých čeledí, rodův a druhův učiniti zmínku obšírnější. Kromě jeřábů, volavek a čápů jsou všickni vesměs ptáci nekrmiví; přemnoží z nich žijí ve větších společnostech, hnízdí se pospolu na jednom místě nebo se na výroční cesty v hejnech vydávají. Veškery pohyby jsou mnohem klidnější, než u ptáků posud popsanych; platí to zejména o větších druhích, již jsou i rozvážnější a chytřejší drobnějších svých příbuzných. Zvučného hlasu krom některých výjimek nemají a nanejvýš jen podivně syčeti umějí.

Mají tělo štíhlé, pokryté z pravidla hojným a hebkým perím, jež málokdy příliš pestře neb ohnivě zbarveno bývá. Hlava jest poměrně malá, krk dlouhý a tenký; zobák má různou délku a podobu, ale jest u většiny bahňáků štíhlý. Ve křídlech buď dlouhých, buď krátkých jest po deseti letkách ručních; ocas z pravidla krátký mívá dvanáct, zřídka kdy deset anebo naopak až dvacet rýdovacích per. Nohy jsou po většině dlouhé a tenké, mají nárt i lýtko ještě nad patou lysé, kůži měkkou, prsty tři v předu, jeden v zadu a přední buď uzounkou, buď širokou blanou plovací spojené, buď blankami jen obroubené, buď konečně docela volné; zadní prst bývá malinký nebo schází.

Ptáci brodiví žijí po všem světě a přebývají na místech nejrozmanitějších; jen ve velikých, hustých a temných lesích a vysoko na horách jich neuvidíš. Potravou jejich jsou buď různí živočichové, totiž červi, hmyzové, měkkýši, ryby, obojživelníci, plazi, ba i ptáci a ssavci, buď semena, lupení, pupeny a jiné části rostlin.

Bahňáci dropovití (*Otididae*)

jsou ptáci statní a pěkně zbarvení, dosti obratní a chytří. Po polích si klidně a vážně vykračují, jsou-li však dost málo polekáni, bystře ubíhají a prve než vzhůru se vznesou, k letu se několika skoky rozeběhnou. Jindy je někteří přírodopytci počítávali ku ptákům kurovitým, jiní zase ku běžcům, ježto mají jen tři prsty vesměs do předu obrácených, jež jsou však spo-

jeny krátkými blankami a nad to mají i uzounké obruby kožnaté. Zavalité tělo pokryto jest peřím tuhým a přilehlým, u samic méně pestrým; hlava jest podlouhlá a dosti veliká, mívá pod lícemi po chvostu roztřepených pírek a zobák podobný, jako u ptáků kurovitých, totiž silný a tvrdý, krátký, u kořene široký. na konci zakřivený s podlouhlými a lysými nozdrami. Krk jest dosti tlustý. V okrouhlých křídlech jest třetí ze širokých a pevných letek nejdelší, krátký, zaokrouhlený ocas složen z pravidla ze dvaceti per a nohy mají nárt dlouhý a silný.

Plaší ptáci této čeledi žijí po všech zemích starého světa a bydlí ve stepech, v suchých rovinách beze stromů a v polích obilných; v lesích ani na horách jich neuvidíš; někde jsou ptáky stálými, jinam zase jen na leto zavítají. Živí se zrním, svěžími lupínky a zejména z mládí také hmyzem. Samička snáší dvě až i šest vajec do mělkého hnízda na zemi z nahrabaných stebel a z trávy ledabylo upraveného a sama na nich sedá; když se byla mláďata vylíhla, stará slepice je vodí a potravy hledati učí, ale nekrmí jich. Staří dropi polapení dlouho nežijí; mladší ptáci by si snad v zajetí zvykli, ale není u nás tak snadno dostati je. V jižní Evropě činěny pokusy o to, aby se z nich stali ptáci domácí.

Drop veliký (*Otis tarda*, L.).

Ve větší, žírné roviny vlasti naší zavítají někdy porůznu jako vzácní hosté z jižní Evropy, zejména z nížin uherských statní dropové, největší z evropských ptáků jen na souši žijících. Pokud se ještě na polích vlní zlaté obilí, ani jich tak viděti nebývá, ježto jsou nesmírně opatrní, člověku se vyhýbají, ni dítěti nedůvěřujíce; každá nová jáma a brázda v poli již v nich budí podezření a bázeň. Kdy však po holých strništích vane slabý, již chladný větřík, zvěstovatel příštího podzimku, pak je z daleka člověk pohodlně může pozorovati, kterak zvolna po polích a po mezích kráčejí, hledajíce si potravy, ale i při tom stále kolem se rozhlízejíce, nehrozí-li jim nebezpečí. A poplaší-li je co, dají se na útěk, že by jich ani pes lovecký nedohonil, nebo po dvou, třech delších skocích zvolna vzhůru vyletí a jakmile se byli do větší výše vznesli, ženou se tak rychle dál, že se za nepatrnou chvílku mimo dostřel octnou.

Zobák dropův má barvu šedohnědou, oko žlutohnědou, hlava na temeni tmavošedou s rudohnědým pruhem podélným od zobáku až do týla dosahujícím a všude jinde světle popelavou. Na bílém krku jest malá lysina barvy fialové, sporým prachem porostlá a pod koutky zobáku jsou po každé straně vousy z roztřepených pírek tím delší, čím pták starší. Níže jest šije rzivoruda a temnějšími skvrnami poseta; hřbet i veliká krycí péra křídel mají barvu rzivožlutou, poněkud narudlou s černými proužky příčnými; černohnědé letky mají bílé ostny a jinak má křídlo nahoře barvu bílou,

přímo u rzižlutých per trochu našedivélou. Břicho má barvu bělavou, také trochu našedivélou, rýdovací péra ocasní uprostřed barvu jako lrbet, při kraji jen rzižlutou a na vnějších pápěřích bělavé obruby tím širší, čím jsou kraji blíže; na okraji ocasu jest obruba bílá černým pruhem lemovaná. Nohy šedé. Slepice nemá téměř žádných vousů pod zobákem a lysiny na krku jsou nahnědlé; bývá také menší samce, jehož tělo má délku i 1 m, šířku 2 až 2·4 m a jenž má ocas zdélí 28 cm.

Jakož bylo již řečeno, přebývá drop jako pták stálý jen na větších, úrodných a hlavně obilím osetých rovinách bez vysokých houštin a bez lesův. Objevuje se ovšem jen porůznu v celé téměř Evropě; největší zástupy dropů se však hnízdí v jižních Ubrách, v Rumunsku a v jižní Rusi a odtud také na sever do střední Evropy ano i do Švédska zalétají. I v některých končinách Německa zdomácněli a mladé tu mívají. Rolníci

ovšem nemají veliké radosti, zapadnou-li jim do polí; spotřebují velice ti ptáci do dne velmi mnoho potravy, zobají obilí, zrní a semena, škrabají mladé osení, řepku, jetel a listy zelné, kromě toho pak na svých potulkách polem skřivanům, křepelkám a koroptvím hnízda poboří a vajíčka v nich rozšlapou. Jen mladí dropi se živí hmyzem, s nímž také staří ptáci zejména v létě někdy za vděk vzíti musí; kromě toho prý i polní myši hubí.

Z jara volávají samci na slepice podivným hlasem chraptivým a také vrkají „hú hú hú“ skoro jako holubi; nadýmají hrdlo, peří zčepejí, křídla svěsí, ocas roztáhnou a podivno se krouťíce kolem samičky si zvolna vykračují. Sejdou-li se však někde u ní dva, krutá z toho bývá púťka.

Ve druhé polovině května snáší samička dvě, tři kulatá, olivově nazelenalá a temněšími skvrnami zdobená vejce do jamky v mladém obilí pečlivě ukrytá a jen několika suchými lístky a stonky vystlané; mláďata se z nich lihnou po třiceti dnech. Aby hnízda neprozradila, vrací se k němu slepice vždycky velmi opatrně a velikými oklikami; blíží-li se k němu nepřítel přece, staví se, jakoby poraněna byla a o to se snaží, aby podobnou nějakou přetvárkou pozornost jeho od vajec odvrátila. Mladí dropové právě hnízdo opustivší mají prach světle nahnědlý s černohnědými skvrnami a proužky na hřbetě; mladí samečkové mívají za krátko již u zobáku vousy a nepatrnou lysinku krční. Jen mláďata v zajetí si zvyknou a zkrotnou; staré ptáky v zoologických zahradách zřídka kde viděti bývá. Myslivci počítají dropy mezi zvěř vysokou a strílejí je snad jen proto, že jest s velkou obtíží, vychytralého a plachého ptáka skoliti, i kdyby se mu lovec blížil nevím jak zakuklen a přestrojen; neníť maso jeho ani chutné, ani záživné.

Pěknější **drop malý** (*Otis tetrax*. L.), neméně bázlivý a opatrný, nenáleží alespoň u nás ku ptákům škodlivým, nýbrž spíše k užitečným. Živíť se sám i mláďata svá krmí po většině hmyzem, červy, plži a jen křehčími lupínky některých bylin.

Nemá pod zobákem vousů, ale za to jest hlava i šíje v zadu zdobena chocholkou z delších a uzounkých pírek, jež pták o své vůli zčepejřiti může. Zobák má šedohnědý a na konci černý, oko žluté. Hlava jest nahoře žlutohnědá, ale černými skvrnami poseta, na lících modrošeda, hrdélko má také barvu modravě šedou a krk i volátko černou, na hrdle však jest dvě obloučky bílých na předu v úhlu spojených a níže širší, příčný pruh bílý, za nímž volátko ještě jest černé. Nahoře i po stranách hrudi má tělo barvu žlutohnědou s načernalými a hnědými body, skvrnami a čarami klikatými; prostředek hrudi i bříska jsou bílé. Nohy mají barvu žlutavou. Křídlo má okraj i veliká krycí péra bílá; ruční letky jsou u kořene bílé, na konci naopak tmavohnědé. Ohojí krycí péra ocasní jsou bílá; rýdovací péra mají u kořene plno hnědých skvrn, na konci (v poslední třetině) jsou bílá, ale zdobena příčným pruhem tmavohnědým; jen obě prostřední péra rýdovací mají všudeka touž barvu, jako hřbet. Délka těla jen 50 cm, šířka až 100 cm, délka ocasu 15 cm. Menší slepice nemá chocholky, ani černé barvy a bílých pruhů na hlavě a na krku téže barvy, jakou nahoře na trupu viděti, totiž rziivožlute s černými skvrnami. Jen na krku a na křídlech jsou menší i větší skvrny bílé a po stranách bílé hrudi něco černých skvrn obloukovitých a šipkovitých.

Drop malý má domov svůj v jižní a východní Evropě v Asii a v severozápadní Africe, přebýváje tu nejen ve větších a urodných rovinách, ale i v písčitých nížinách a na sever odtud zalétaje; u nás v Čechách se porůznu objevují téměř vždycky jen ptáci mladší. V Němečích však u Erfurtu a jiných míst zejména v Duryňském lese zdomácněli tak, že tam jakožto ptáci stěhovaví rok jako rok zavítají a na příhodných místech

se hnízdí. Přicházejí tam v menších tlupách anebo po jednotlivých rodinách ve druhé polovině dubna a v říjnu se zase na jih ubírají. Samička snáší tři až pět zelených vajíček s mlhavými skvrnami nahnědlými také do jamky v hustém jeteli nebo vičenci ukryté a suchými lístky i stebly vystlané. V zajetí pěkného tohoto bahnáka nechoval asi po tu chvíli nikdo.

Kulíci (Charadriidae).

Kulíci jsou ptáci stěhovaví, po všem světě hojně rozšíření; přebývají však jen v takových krajinách a na místech, kde hojnost vody, zejména po písčitých březích moří, jezer, řek, rybníkův a v močálech. Jsou užiteční jednak proto, že se hmyzy, červy a jinými živočichy škodlivými živí, jednak i z té příčiny, že mají po většině dobré maso nebo chutná vejce.

Všickni druhové této čeledi mají hlavu velikou a pěkně kulatou, čelo klenuté, zobák skoro kratší hlavy, u kořene měkký a na naduřelém konci tvrdý; nozdry mají podobu dlouhé štěrby. Neveliké tělo jest pokryto hojným, ale přilehlým perím někdy velmi pěkně zbarveným, jež na zimu z pravidla trochu vybledne; i perí samicek nemá barev tak pestrých a živých. Ve dlouhých, úzkých a špičatých křídlech bývá první až pátá letka nejdelší; krátký ocas jest v zadu trochu zaokrouhlen a většinou ze dvanácti per složen. Nohy mají nárt zvláště na patě silný, skoro vesměs sífkovaný a zadní prst buď nepatrný, buď zakrnělý naprosto.

Kulíci jsou všech ptáků brodivých nejčilejší; běhají vytrvale a rychle, dobře a lehce lítají a také plovati umějí. Jsou na nohou ve dne v noci, tak že si pospí snad jen několik hodin anebo minut. Žijí po párech jen tou dobou, kdy se hnízdí. Samička snáší tři nebo čtyři veliká, barevná vajíčka do mělké jamky v zemi nebo v písku, jen u některých druhů stebly, lupínky a kořínky ledabylo vystlané. Mláďata opouštějí hnízdo za krátko po tom, když se byla vylihla a celá rodina se pak toulá i s jinými příbuznými ptáčky po březích vod, po lukách a bažinách, hledá si tu potravu a konečně na zimu do teplejších krajín odletí. V zajetí chovají kulíky s úspěchem zejména v zoologických zahradách; zvyknou si záhy na dobrý zob smíšený a dobře se jim daří.

Nakladem F. T. J. v Praze a G. F. v Lipsku

Lithografie Augusta Osterrieths in Frankfurt a. M.

- a. ČEJKA (VANELLUS CRISTATUS, L.)
 b. SLUKA OTAVNÍ (SCOLOPAX GALLINAGO, L.)
 c. KOLIHA VELIKÁ (NUMENIUS ARQUATUS, L.)

Čejka (*Vanellus cristatus*, L.).

Tab. XXIV., a.

Čejka neboli knihavka, také knihovka, náleží u nás k nejprvnějším zvěstovatelům jara. Přichází sem již v měsíci březnu a záhy po tom se také hnízdí. Tam, kde se hejno pěkných, čilých a hbitých těchto ptákův usadí, člověk jich nemůže neviděti; ačkoli se mu vyhýbají, přece se záhy tím prozradí, že celý den, ano i za jasné noci nad lukami poletují a „kívit kívit“ pronikavým hlasem pokřikují. Umějíť výborně létat a vyvádějí při tom ve vzduchu obraty v skutku podivuhodné; buď se ženou jako vítr, buď se naopak nahoře zrovna kolíbají a houpají, nebo se po chvíli dolů střemhlav řítí k zemi, aby se přímo nad ní mžikem zase vzhůru obrátily. Jsou to ptáčata chytrá, lstivá a statečná; vrazí-li na čejku pes stavěcí, liška či jiný dravec, větší racek, jme se naň s hluchým křikem tak dorážeti, že se nezřídkna na útěk dáti musí. I člověku kolem hlavy bouřlivě poletuje, octne-li se jí znenáhla na blízku; myslivci jí proto nemají rádi, že jim zběsilým svým křikem všecko ptactvo na lovu poplaší a výstrahu mu dává. Jen tam, kde jsou knihavky až příliš pronásledovány, bývají naopak velice bázlivy.

Hlavička jest zdobena vysokou chocholkou z uzounkých a vzhůru ohnutých pírek barvy černé, má také na čele i na temeni barvu černou, v týle šedou, kolem očí, na lících i ještě pod nimi na krku bílou a jen pod okem jest dlouhý, vodorovný pruh černý. Hrdélko jest černé, hrud' nahoře také černá s namodralým leskem kovovým, ale dole bílá; bříska jest bílá a spodní krycí péra ocasní mají barvu narezivělou. Zobák jest černý, oči hnědé a na bílých skráních prosvítá něco pírek načernalých a narezivělých. Nahoře má tělo barvu tmavozelenou s leskem kovovým, na ramenou trochu narudlým; svrchní krycí péra ocasní mají také barvu rezavou. Z letků jest třetí nejdelší; všechny mají barvu černou, ale první tři mají konce trochu našedivělé; rýdovací péra ocasní jsou u kořene bílá, na konci černá, ale na okraji mají zase uzoučký lem bílý, ba obě péra krajní jsou docela bílá. Načervenalé nohy mají po čtyřech prstech; z předních jest jen vnitřní s krajním spojen kratinkou blankou. Samička bývá bledší, má nižší chocholku, na černé hrudi trochu pírek bělavých a jest i menší samce, jehož tělo má délku 34 cm, šířku 70 cm a ocásek délku 10 cm. Na podzim pozbude u obou peří lesku kovového, lice jsou pak nažloutlé, černé hrdlo a volátka bílými skvrnami poseto a všechna péra na zadečku mají rezavé obruby.

Ne ve všech krajích našich lidé čejku znají; obýváť jen tam, kde rozsáhlé, mokré louky, slatiny a kde na blízku voda; na suchých, holých úhorech anebo na horách jí neuvidíš. Žije v Evropě, v severní Africe i v západní Asii; všech zemí evropských největším počtem čejek může se pochlubiti Nizozemsko. Jsou ptáci užiteční již z té příčiny, že se lmyzy a jich larvami, pak slimáky živí; i jiné plže vůbec a dešťovky rády zobají.

Hnízdo mívají hned v měsíci březnu nebo v dubnu na vlhkých polích, na trávnících a na lukách, ale nikdy přímo u vody nebo v močálu; není to než mělká jamka stebly a kořínky trochu vystlaná a dobře i v nižší trávě ukrytá. Ze čtyř velikých vajíček podoby hruškovité a barvy olivové s menšími tmavošedými a s většími černohnědými skvrnami i tečkami líhnou se mláďata za šestnácte dní; samička rovná vajíčka vždy a vždy tak, aby se špičky jich uprostřed hnízda pohromadě nalézaly. Blíží-li se ku hnízdu nepřítel anebo jen dobytče pasoucí se, ztropí tolik hluku, staví se, jakoby poraněna byla a na zemi tělem křečovitě škube, tak že i člověka často jinam a daleko od hnízda vyláká; leckde u nás lidé říkají, že prý staří ptáci na mláďata svá volají „prchni!“ Ta mají s počátku čmýří nahoře šedohnědé a trochu narudlé s černými skvrnami, vezpod bílé; později mají mladé čejky nahoře peří také již zelenavé, ale všude po něm plno okrouhlých skvrn rzivorudých, na hrdle bílé a na hrudi široký příčný pruh černý; chocholka jest nizounká, zašpicatělá. V září nebo v říjnu se s nimi staří na jih stěhují.

Proč v některých krajinách čejek ubývá, toho příčinou jest, že lidé chutná jich vejce z jara pilně sbírají a dosti drabo prodávají; maso nemá chuti zvláštní. Byla-li čejka polapena mladá, záhy zkrotne, bere potravu člověku z ruky a za nedlouho si i na housku ve mléce močenou zvykne; jen v zimě jí od chladu a mrazu chrániti dlužno.

Dytik (*Oedienemus crepitans*, Tem.)

přebývá vlastně jen v písčinách a stepích jižní Evropy, severní Afriky a střední Asie, přichází však jako pták stěhovavý i dále na sever do Evropy střední a také se v Čechách porůznu hnízdí; nejčastěji se u nás objevuje na podzim, kdy se ze severnějších krajin domů na jih navrácí. Pták to večerní, jen za soumraku a za jasné noci poněkud čilý; lítá ztěžka, ale běhá na vysokých nohách svých velmi rychle a obratně. Jsa nedůvěřiv a bázliv, při nejmenším nebezpečí hned se na zemi položí, až ho na ní téměř ani viděti není, nebo za nízký keř uprchne, ale nezůstane tam, nýbrž za houštím jinam utíká nebo kradmo někudy uletí.

Pronikavý hvizd jeho, jenž zní asi jako „kréit“, nejhluchěji se ozývá na jaře a na podzim, kdy jest na cestách; volavým hlasem jest něžnější „dytt“.

Veliká, kulatá hlava má uzdičky a pruhy nad zlatožlutýma očima i pod nimi bílé; zobák jest u kořene měkký a žlutý, na tlustším konci tvrdý a černý. Od koutků jeho položeno šikmo dolu dvě tmavších pruhů, složených z hustých a podkrouhlých skvrnek rudohnědých. Tělo má nahoře jasnou barvu šedohnědou a uprostřed každého

pirka skvrnu tmavohnědou; vezpod jest nahore na hrdle a dole na břišku bílé, na dolejší části hrdla i na hrudi žlutošedé a trochu narudlé s podélnými proužky nahnědlými směrem ku břišku řidšími a řidšími. Nohy mají nahore na lýtku peří bílé, jinak jsou lysé, u paty naduřelé, mají barvu žlutou a jen tři prsty kratinkými blankami spojené. Našedivělé křídlo jest temnějšími skvrnami a dvěma bledými pruhy příčnými zdobeno; letky jsou černy, ale první dvě mají po bílé skvrně a zadní letky mají bílé konce; druhá jest všech ostatních delší. Prostřední rýdovací péra ocasní mají touž barvu, jako hřbet; ostatní jsou bílá, na koncích černá a také černými proužky příčnými zdobena. Na podzim všecko peří poněkud zrudne a zhnědne. Délka těla 45 cm, šířka 80 cm, délka ocasu 13 cm. Samička bývá trochu menší a má peří spíše našedivělé.

Dytík neboli dytlík žije samotářem po úhorech a v pustých rovinách písčitých nejraději tam, kde na blízku trochu nízkého jehličí. Potravu, totiž dešťovek, slimáků, brouků, kobylek a jiných lmyzův i jejich larev si hlavně v noci hledá; i polní myši, žáby, ještěrky, hady hubí a prve než kterékoli zvíře pozře, nejprve je zabije, o zemi jím tlouče a tak členovcům krunýře, obratlovcům kosti zpěráží. Přišel k nám na počátku měsíce dubna, hnízdí se již v posledních jeho dnech anebo počátkem května; samička snáší dvě až i čtyři ku podivu veliká, nažloutlá, šedými skvrnami i cárkami a tmavohnědými skvrnkami zdobená vajíčka jen do hole jamky v zemi. Sotva byla mládata šedohnědým, skvrnitým prachem pokrytá trochu oschla, hned se za starými batolí; později mají mladí dytíci peří podobné, jako starí, ale trochu narezivělé, zobák kratinký, ale nohy velmi tlusté. Do jižních krajín s nimi starí odlétají až pozdě na podzim. V zasetí bývají chováni jen zřídka kdy.

Kulík obecný (*Charadrius pluvialis*, L.).

Kulík obecný, pták čiperný a obratný, objevuje se u nás po většině jen na podzim a z jara, kdy se totiž ze severních krajín stěhuje dolů do Evropy jižní, ku břehům Středozemního moře a kdy se naopak zase z teplejšího jihu ve chladnou vlast svoji navrácí. Má vlastně domov až v tundrách, v bahnitých rovinách severní Evropy a Sibiře mechem, lišejníky a řídkou travou porostlých, kdež se pár vedle páru hnízdí a kdež všude slyšeti zádumčivý jeho hlas, jenž zní stále jen jako „tlyi“. Dobře chodí, rychle běhá a že také vytrvale umí létat, o tom svědčí již dlouhé jeho cesty jarní a podzimní.

Zobák má černý, oko též. Tělo má barvu nahore načernalou s četnými skvrnami žlutými, uzdičky, líce i hrdélko barvu až černou, čelo a proužek za okem a dolů kolem hrdla obloukem skloněný naopak bílou: hrud jest po stranách bílá, uprostřed však má úzký a dole širší pruh načernalý; břiško má touž barvu temnou, chustřice však a lýtka bílou; nohy jsou černy a mají jen tři prsty předních. Veliké letky mají barvu černohnědou (prvá jest nejdelší), malé též, ale jsou příčnými proužky žlutavými

zdobený; načernalý, trochu nazelenalý a ze dvanácti per složený ocas má na rozdíl od ostatních druhů příčné proužky nahnědlé. Samička má barvy podobné. Tělo má délku 26 cm a šířku 58 cm; délka ocasu jest 8 cm. V zimě tělo poněkud zbledne a skvrny žluté bývají mnohem větší; lice, strany hrudi a břicha mají pak barvu hnědou s četnými skvrnami žlutými, kdežto uprostřed jest hrdlo, hruď i břicho bílé a jen na prsou jest trochu skvrnek šedohnědých.

Kulík žije porůznu po celé Evropě, v severní Africe i v některých krajinách Asie; někde jest ptákem stálým, někde stěhovavým. Na výročních cestách svých se u nás rád na úhorech a na polích zastaví; živí se v létě doma po přednosti komáry, jindy také brouky, mýrami a jinými hmyzy i jich larvami, pak dešťovkami, slimáky a konečně také bobulemi a semeny. V měsíci květnu snáší samička v nepatrnou jamku snad jen několika stebly vystlanou čtyři veliká vajíčka barvy olivově nažloutlé a trochu narudlé s řídkými, většími skvrnami našedivělými a s četnými černohnědými skvrnkami a tečkami. Za sedmnácte dní líhnou se z nich mláďata s počátku nahoře prachem našedivělým, vezpod bílým pokrytá; na hlavě a na zadečku mají četné proužky načernalé a žlutavé. Později mají mladí kulíci barvu nahoře šedočernou se skvrnami nažloutlými a vezpod podobnou, jako ptáci staří na podzim. Maso jejich má prý chuť výbornou. ač poněkud rybím tukem páchne; v zajetí jsou chováni snad jen v zoologických zahradách, ač se dobře červíky, osrdím na drohno rozkrájeným, tvarohem a houskou ve mléce močenou vykrmiti dají.

Na písčitých a hrubšími valouny pokrytých březích našich řek často se hnízdí pěkný, malinký kulík říční (*Charadrius fluviatilis*, *Bechst.*); žije po vší Evropě, Asii i Africe, obýváje i kolem vod tekoucích, i kolem jezer a rybníků.

Zobák má na rozdíl od jiných podobných druhů černý a jen u kořene dolejší čelisti jest bledá skvrna načervenalá; oči jsou hnědy. Hlava má uprostřed na temeni, před okem i za ním dolů barvu černou, na čele bílý proužek příčný a v týle barvu šedohnědou; hrdélko jest bílé, obojek kolem krku také bílý, ale za ním druhý obojek načernalý. Nahoře má peří barvu šedohnědou a trochu se do zelena leskne; vezpod jest tělo bílé. Z černohnědých letek má první osten bílý; malé letky i krajní krycí péra křídla mají bělavé konečky. Rýdovací péra ocasní mají kromě dvou krajních bílých, jež jen na vnitřní pápěři mají skvrnku tmavou, vesměs temnou barvu šedohnědou a bělavé konečky; nohy jsou žlutavé, málo narudlé. Samička má barvy trochu bledší; i v zimě mají tito kulíci peří všecko spíš jen žlutošedé a také černá pírká na hlavě mají bledší obruby našedivělé. Tělo má délku jen 16 cm a šířku 32 cm; ocásek má délku 8 cm.

Také kulík říční náleží ku ptákům večerním, pobíhaje a poletuje nejraději za soumraku a za jasných nocí. Samička snáší v měsíci máji do kulaté jamky tři, čtyři vajíčka rudožlutá nebo nahnědlá se skvr-

nami popelavými a s hojnými tečkami černohnědými; hezounká mláďata mají tělo s počátku pokryté prachem nahoře šedým s nepatrnými tečkami bělavými a nažloutlými, na čele a vezpod na břišku všude bílým; prve než vypelichají, mají mladí kulíčkové peří vesměs bledší, než staří a na hlavě jim pruky a skvrny černé scházejí; na hřbítku jsou všecka pírka světlejšími, nažloutlými obrubami zdobena.

Na výročních cestách svých se z jara a na podzim objevuje někdy u nás podobný, ale trochu větší kulík písečný (*Charadrius hiaticula*, L.); poznáš jej hned po tom, že má zobák jen na konci černý, u kořene žlutavý a ostny čtyř krajních letek ručních bílé. Hnízdí se z pravidla na písčinách po březích mořských.

Jeřábi (Circuidae),

nejztepilejší všech ptáků brodivých, podobou těla a postavou podobají se čápům, způsobem života zase dropům. Mají hlavu malou, někdy barevnou lysinkou nebo chocholkou zdobenou, zobák přímý, tvrdý a ostrý, nejméně zdělí hlavy, se stran smačklý a na něm po obou stranách i na hořejší, i na dolejší čelisti od kořene až asi do prostřed rýhu podélnou; dlouhé nozdry leží po stranách jeho také skoro uprostřed. Krk bývá velmi dlouhý. Tělo jest pokryto hustým peřím prostých barev; samičky se liší od samců po většině jen menší velikostí. Dlouhá křídla mají nejčastěji třetí ruční letku všech ostatních delší a vnitřní letky i nejbližší jim krycí péra zka-deřená, prohnutá a tak prodloužená, že přiřývají krátký a přímý ocas ze dvanácti per složený. Vysoké, štíhlé nohy mají lýtko nad patou lysé a ze tří předních silných prstů krajní s vnitřním krátkou blanou spojený; menší prst zadní jest vklouben trochu výše, než přední.

Chytří jeřábi neboli zoravi jsou ptáci stěhovaví; přebývají v bahnech a v močálech, jsou-li na blízku pole obilná a živí se osením, luštinami, jetelem, travou a rozmanitými bylinami, výjimkou také požírají červy, hmyzy, obojživelníky a ptákům polním vejce ničí. Všecky jich pohyby jsou nad míru půvabny; kráčejí zvolna, vážně a výborně lítají s krkem do předu a s nohama do zadu nataženými. Vysoká, ale jen ledabylo z haluzí, stebel a listí upletená hnízda ukrývají v obilí, v trsech rostlin bahních a samička v ně snáší jednou za rok dvě barevných vajec, na nichž sedá také samec. Na rozdíl od kulíků jsou jeřábi ptáci krmiví.

Zorav obecný (*Grus cinerea*, *Bechst.*).

Zorav, také žerav neboli jeřáb nebýval jindy v Čechách hostem tak vzácným, jako teď; kdežto se u nás v posledních letech objevil jen několikráte, na př. u Hluboké a u Krumlova, bylo ještě r. 1677. v jižních Čechách určeno střílného toliko 45 krejcarů za jednoho zorava. z čehož ovšem patrno, že tenkrát k rybníkům jihočeským pěkní tito ptáci přicházeli častěji. Žijí v Evropě, v Asii i v Africe. ale hnízdí se jen v některých krajinách severní Evropy a v Polště; jinde se objevují na výročních cestách svých v březnu. kdy se z jižních končin ubírají na sever a pak zase v říjnu,

kdy se před zimou do střední a západní Afriky uchylují. Na cestách těchto letí vždycky vysoko ve vzduchu hlasitě chraptivým hlasem „kru“ křičíce. a to v hejnech. jež mívají podobu klínovitou; již Komenský dí o nich. že „velmi pořádně lítají“. Přišedše do letních bytů svých. do nížin s bažinami a mokřady, v nichž i trochu křovin a stromů, rozptýlí se v menší tlupy a rodiny.

Zorav jest větší čápa; máť jeho tělo délku 140 cm, šířku 240 cm a ocas délku 20 cm. Zobák jest načernalý, trochu zelenavý a u kořene narudlý, oko rudohnědé. Hlava jest na temeni lysá, rudá, a má tu jen několik pírek černých, na lících bílá, v týle černá a na bílém hrdle jest v zadu pruh černý, v předu šedočerný; dole jest však krk popelavý, jako všechno tělo ostatní. Veliká krycí péra křídla mají černé ostny a vnitřní péra krycí jsou prodloužena,

prohnutá a mají vnitřní papěře černé. Ještě delší jsou tři poslední, načernalé a zkažené letky vnitřní, jež jsou až nad ocas skloněny. Veliké letky, z nichž třetí a čtvrtá nejdelší, jsou šedočerny, ocas jest šedý; načernalé nohy mají nárt v předu štíty pokryty. Samice jest menší a nemá na temeni rudé lysiny.

Zorav jest pták velmi opatrný a chytrý; známostě, že bývá z hejna vždycky několik jeřábů na stráž a lid vypravuje, že prý hlídači o jedné noze stojíce ve drubé kámen mívají, aby neusnuli: kdyby zdřímli, kámen by jim upadl a tak je probudil. Jsou-li v dobré míře, vyhazují kamínky

a dřívka do výše, kroučí krkem, třepou křídlyma. vyskakují a skoro tančí. Na stromy nesedají nikdy. Živí se osením, mladou travíčkou, hrachem a jinými plody polními, ob čas i červy, hmyzy a drobnějšími živočichy vůbec. Hnízdo, upletené z větviček, stebel a listů trav i rákosu, mají na ostrůvcích v močálech. v trsech ostríc a v sítí; samička snáší v ně dvě vaječ nazelenalých s hustými tečkami rudošedými a body, čarami a skvrnami olivově hnědými. Mladí jeřábci mají s počátku prach šedý. později perí šedohnědé. na hlavě, na hrdle šedé a temeno ještě perím zarostlé. V zajetí se jim dobře daří. zvláště byli-li hned ze hnízda vybráni a náležitým způsobem vykrmeni; proto je také často v oborách a zoologických zahradách vidáme. Záhy zkrotnou a s jinými ptáky dobře se snášejí; škoda jen, že v stáří zlomyslní bývají, tak že lépe jest, chovati je o samotě. Jindy bývalo maso jejich oblíbenou lahůdkou; i polévka z něho prý chutná jest.

* * *

Čápi (Ciconiidae).

Chytří. vážní čápi žijí ve všech končinách starého světa; v našich krajinách jsou ovšem ptáky stěhovavými, na jihu však stálými. Nejmilejšími jich obydlím jsou roviny s močály a vodami poblíž lesů; horám a vyprahlým pustinám se vyhýbají. Rádi se ve vodě brodí, ale plovou jen zřídka. lítají velmi dobře a zvláště vysoko ve vzduchu pěkně kroužiti dovedou; nemají hlasu zvucného, nýbrž jen syčí, umějí však za to blučně zobákem klepati.

Tělo mají pokryté perím tuhým, jen na břicho trochu hebkým, barvy po většině toliko černé a bílé; na hlavě a na krku jsou pířka užší a špičatá. Samice se barvou od samců valně neliší. Zobák jest veliký, hlavy delší, břitký a na konci ostrý, nozdry jsou dlouhé, ale uzounké, ústa až pod oko téměř rozeklána; malá hlava má kolem očí a na bradě kůže lysou a svraskalou. Ve dlouhých křídlech jest třetí, čtvrtá a pátá letka nejdelší; krátký ocas jest ze dvanácti rýdovacích per složen a v zadu zakulacen. Vysoké nohy mají nárt dlouhý, i v předu koží sítkovanou pokrytý. Přední prsty jsou až skoro po drápy spojeny širokými blanami; zadní prst jest vklouben trochu výše. Potravou čápů jsou vesměs jen zvířata živá, zejména obojživelníci a plazi; že mnoho drobných, užitečných živočichů pobíjí. ku škodlivým ptákům je počítati dlužno. Hnízdí se na budovách a někdy také na stromech; mladí čápi mají barvy vesměs bledší než staří. Jsou také ptáci krmiví. V sadech a zahradách zoologických často je vidáme zajaté.

Čáp obecný (*Ciconia alba*, *Bechst.*).

Dobře se pamatuji, jaký to býval u nás po celém městečku shon. kdy se v březnu párek čápů zase ku starému hnízdu na vyšším domě klášterním navrátil. Lidé se zvláště u večer v zástupech scházeli podívat se, kterak si čápi hnízdo spravovali, kterak se z výletů do něho vraceli, k spánku ukládali a mládež neměla větší radosti, než když samec zobákem svým hezky hlučně zaklepotal. Jeť u nás v Čechách jako u všech národů slovanských čáp neboli bohda! přes nepěknou svoji povahu velice oblíben; lidé říkají, že zdar a štěstí tam, kde se usadí, že dům s hnízdem čapím od ohně jest chráněn, že hříchem čápa zabiti nebo mu hnízdo zbourati. Na výročních cestách svých objevuje se ve všech končinách vlasti naší. Hnízdí se však největším počtem zejména v Čechách jižních; žije ve střední i jižní Evropě, v Asii i v severní Africe, a to po pravidlu v rovinách obydlených, v nichž se rybníky, potoky a řeky s bažinami a zase s úrodnými nivami střídají.

Zobák jeho má barvu rudou, oči hnědou a lysina kolem nich černou. Tělo jest všude bílé, jen peří na ramenou, veliká krycí péra křídla a letky mají naopak barvu černou; nohy jsou také červené. Samička má touž barvu, ale jest menší, než samec, jenž dorůstá délky 110 *cm* a šířky 220 *cm*; ocas má 25 *cm* dlouhý.

Navraceje se v rodný domov svůj, snáší se párek čápů z nedohlédné výše zvolna drahou šroubovitou dolů na střechu k loňskému hnízdu a usadiv se tam, hned sobě vede tak, jako by ani nebyl zimu jinde prožil. Přiletí-li samec sám, za nějakou dobu si družku do hnízda přivede a teď počnou žítí pravidelný svůj život jarní. Dopoledne odlétají na pole a do bažin, v poledne se vrátí a odpoledne po druhé na výlet se vydají; před slunce západem jsou však již na hnízdě, vesele zobákem vzhůru nazdviženým klepotají a konečně se k odpočinku uvelebí; kromě klepotu a chraptivého sykotu jiného hlasu od nich neuslyšíš. Jsou to ptáci nad míru chytří: i člověka i celé okolí letního bytu svého bystře pozorují a zkušenostmi svými ve všem všudy se řídí; kde jim nikdo neublíží, k lidem upřímně přilnou a naopak bývají velice opatrní a bázlivi. jsou-li někde pronásledováni. Po lukách a bažinách zvolna a vážně si vykračují; lítají zvolna, ale lehce a vyhledávají vysoko ve vzduchu příznivého větru, aby křídel příliš namáhati nemusili. Známo, že požírají obojživelníky kromě ropuch, plazy a červy nejraději; již v „Radě zvířat“ psáno, že „žába, když spatří čápa, hned se do močidla schová a umlkne“. Ale mimo živočichy tu uvedené i mladé kury polní a jiná ptáčata, myši, krtky, hmyzy a měkkýše nemilosrdně vraždí, i nebylo by s prospěchem, kdyby se kdes rozplemenili přespříliš; dovedouť hospodáři trochu prospěti jen tam, kde

mnoho myší polních. Jsou vůbec ptáci zlí a mstiví; známe případy, že čáp jinému páru ve hnízdě mláďata pobil a ublíží-li jeden druhému. uražený nebo přemožený sok se dojista po čase s několika druhů vrátí a nepřítele ubije. Sotva jest asi pravda, co starověcí přírodopytci vypravováali, že totiž čáp starý máje zobák tupý, tak že si ničeho sám uloviti nedovede, od dětí svých jest krměn a ošetřován.

Jakož svrchu řečeno, mívá čáp rok jako rok mladé v témž hnízdě kdes na střeše vysoké budovy neb i na stromě a že je pokaždé z jara zvláště na obvodu opravuje a obruby mu přidělává, má někdy výšku i větší metru; lidé mu také pod ně dávají stará kola nebo veliké koše. Průměr má téměř jednoho *m*, jest z bidélek, větví, kořínků, rákosu a slámy upleteno a uvnitř drobnějším takovým stavivem, hadry, peřím i papírem vystláno. V dubnu nebo v květnu snese v ně čápice tři, čtyři bílá nebo trochu nažloutlá vejce, z nichž se jí po třiceti dnech mláďata líhnou; mají s počátku tělo pokryté našedivělým čmýřím a než poprvé vypelichají, peřím podobně zbarveným, jako staří, ale vesměs trochu bledším. Již kolem svatého Jakuba počnou se čápi na vlhké louky slétati v hejna a v měsíci srpnu se v ohromných zástupech, po kolika tisících na dalekou cestu až do střední Afriky vydávají.

Chce-li kdo míti čápy zajaté, nejlépe ať mláďata vybere ze hnízda a masem, různými drobnými, usmrcenými živočichy je vykrmí. Zkrotnou a dobře se jim daří, ale třeba k nim pozor míti, aby jiným ptákům domácím anebo dětem neublížili. Také v zajetí vejce snášejí a mladé vyvedou.

Bázlivější a velice plachý čáp černý (*Ciconia nigra*, *L.*), také bočanem, satanem, žabantem řečený, jest u nás v Čechách mnohem vzácnějším hostem. V teplejší, jižní a východní krajiny evropské přilétá na jaře častěji a zejména se mnoho těchto ptáků v Ubrách a v Haliči hnízdí. Vyhýbají se lidem a staví si hnízda jen na vysokých stromech hluboko ve větších lesích. Ze dvou až i pěti bílých vajec líhnou se mláďata asi po čtyřech nedělích.

Čáp černý má také zobák a nohy červené, ale nohy tmavší; oči jsou rudohnědy. Kromě bílého břicha jest tělo všude pokryto peřím černohnědým, jež zejména na hlavě, na hrdle a na hřbetě září kovovým leskem purpurovým a nazelenalým. Samice se od samce valně neliší. Oba jsou menší čápa obecného; máť jejich tělo délku 1 *m*, šířku až 2 *m* a ocas délku 22 *cm*. Mladí ptáci mají peří také černohnědé, ale trochu nazelenalé, lesku mdlého a každé pírkó má zelenavou obrubu; nohy mají barvu olivově zelenou, zobák též, ale ten záhy trochu zrudne.

Povahou, způsobem života a potravou se čáp černý od bílého neliší. Zajátého jej chovají ve všech téměř zahradách zoologických.

* * *

Bahňáci volavkovití (Ardeidae),

ptáci potměšilí a zlomyslní, přebývají ve všech světa dílech poblíž vod a močálů. Mají tělo štíhlé a na zdání mrštné, ale v pohybech jejich není toho půvabu, jemuž se člověk na př. u jeřábův obdivuje. Chodí váhavě a opatrně a lítají ještě dosti obratně, ale na rozdíl od bahňáků posud popsaných vždy týmže jednotvárným způsobem; plovou tak podivně, ba nemotorně, že se jim člověk opravdu zasmáti musí. Hlas mají silný, ale chraptivý. Dlouhý, přímý, ostrý a se stran smačklý zobák jest až pod oko rozeklán; malá, sploštělá hlava má uzdičky lysé a v šíji u některých druhův ozdobnou chocholku z per prodloužených; kolem očí jasně zbarvených jest také kůže olysalá. Dlouhý, tenký krk i štíhlý, slabý a se stran smačklý trup jest pokryt peřím kyprým, na hrudi i na zadku také delším a jednotlivá péra mají na některých místech prapory velmi řídké, jako roztřepené; pod křídlem na hrudi a pak na břiše jsou místa pokrytá jen hebkým, hustým prachem barvy žlutavé. Samice mívají barvu podobnou, jako samci. Ve dlouhých křídlech jest třetí, čtvrtá a pátá letka nejdelší, krátký ocas složen z deseti nebo dvanácti rýdovacích per. nohy nebývají tak vysoké, jako u zoravů nebo čápů. mají nárt z pravidla alespoň na předu pokrytý destičkami, prsty dlouhé, nepatrnými blanami spojené, zadní v téže výši vetknutý, jako přední a dráp prostředního prstu na vnitřní ploše hřebínkem opatřený.

Také volavky jsou ptáci krmiví; staví si veliká hnízda lůd na vysokých stromech, buď v rákosí na močálech z haluzí, stonků, stebel, z roští a snášejí v ně tři až i šest jednobarevných vajec, na nichž sedá samice sama, až se jí po třech asi nedělích mláďata vylíhnou. Jsou vesměs ptáci škodliví, požírajíce zejména ryby a mimo ně všeliké drobnější živočichy. menší ssavce, ptáky, plazy a obojživelníky, měkkýše, raky, hmyzy, pijavice, dešťovky a červy vůbec. Zajaté volavky mívají lidé v sadech a v zahradách zoologických anebo zvláště menší druhy i ve klecích; jindy je horlivě stříleli a za starších dob i sokoly lovili.

Volavka popelavá (*Ardea cinerea*, L.).

V tiché zátoce rybníka, tam kde břeh vysokou houštinou jest porostlý, stojí ve vodě pěkný, štíhlý pták s krkem prohnutým a zobákem dolů namířeným, ani se nehýbaje. Objeví-li se někde poblíž tmavých jeho nohou stříbrolesklá rybka, v ohnivém oku se mu zableskne, potměšilý dravec pootevře zobák a rázem jej dolů do vody ponoří; poštěstilo-li se,

že se mu v něm nebohá ryba třepotá, bez dlouhých okolků ji pozře, aby hned na to zase na novou si počíhal kořist. Nevídný ten pták samotář jest volavka obecná.

Hlava její má na lících a vezpod barvu bílou, uzdičky žluté; i zobák a oči mají barvu žlutou. Na temeni jsou prodloužená péra bílá nebo trochu našedivělá a v týle kromě těch ještě delší péra modravě černá, z nichž dvě až pět vzadu jako chochol na šiji visí. Krk jest bílý, jen po stranách a ještě více vzadu našedivělý a také vezpod na hrdle jsou zvláště dole podlouhlé skvrny načernalé; nejníže jest hrdlo zdobeno prodlouženými péry, z nichž delší jsou sněhobílá a kratší našedivělá. Tělo má nahoře barvu popelavou a péra ramenní se pěkně lesknou; hrud i břicho mají barvu bílou a jen boky jsou pokryty peřím černomodrým; nohy jsou šedorudý. Křídlo má barvu modravě šedou, ale kraj bílý, veliké letky ruční jsou černý a vnitřní šedy; ocas jest ze dvanácti per složen, nahoře modravě šedý a vezpod trochu světlejší. Samice jest jen trochu menší a má kratší chocholku. Délka těla 105 cm, šířka 180 cm, délka ocasu až 20 cm.

Volavky žijí ve všech zemích starého světa, obývajíce vůbec u vod, ať to již hladina šírého moře nebo nepatrný potůček horský, ale jen pak, jsou-li v nich ryby, není-li tam hluboko a mají-li na blízku lesy neb alespoň houštinu s několika stromy, na nichž rády odpočívají. Také u nás v Čechách je dobře známe; zvláště pak možná mladé volavky viděti na podzim na polích, any tu myši chytají. Přicházejí k nám z jihu v měsíci březnu nebo v dubnu a stěhují se zase v září a v říjnu do krajin teplejších; na jihu náležejí ovšem ku ptákům stálým. Čím se živí, již v přehledném popise této čeledi uvedeno; mají hlas silný, ale chraptivý, znějící asi jako „kréik“.

Hnízdí se rády u větších společnostech; ve velikých takových osadách volavčích bývá až i sto hnízd buď na stromech anebo ve krajinách, kde lesů není, také v houštinách rákosových; někdy je mívají i u vzdálenosti kolika kilometrův od vody, jen je-li místo příhodné a bezpečné. Hnízdo má průměr až i jednoho m, jest upleteno z uschlých větví, z rákosu, ze slámy a srstí. Vlnou i peřím vystláno; ze tří, čtyř zelenavých vajec líhnou se ohyzdná mláďata asi po 25 dnech, ale zůstanou pak ještě asi pět neděl ve hnízdě. Později mají mladé volavky nahoře peří šedohnědé, v týle načernalé, na čele popelavé, na lících i na hrdle bílé, ale tu s četnými, širokými pruhy černými; vezpod jest bílé peří skvrnami a pruhy rzivorudými zdobené. Zobák má ještě na hořejší čelisti barvu šedohnědou. Za dávných časů paustvo se rádo bavívalo lovem na volavky, na něž sokoly pouštěli. Zajaté volavky snad jen v zoologických zahradách uvidíš, ježto velmi mnoho ryb a jiných zvířat aneb alespoň syrového masa do dne pohltí. Není radno, chovati je s jinými ptáky pohromadě; je-li volavka rozezlena, drůbež i psy, ba také člověka ráda zobákem znenadáni prudce klovne a často nebezpečně poraní. A neméně zuřivě si vede, byla-li na lovu postřelena.

Z jihovýchodní Evropy, zejména z Uher k nám někdy na jaře zabloudí štíhlá, sněhobílá volavka bílá (*Ardea alba*, *L.*), jež po tu chvíli na př. u Třeboně a u Hluboké byla pozorována; z jižní Evropy pak každého roku k nám přilétá volavka rudá (*Ardea purpurea*, *L.*), nahoře popelavá a narezivělá, vezpod na hrudi rudohnědá a na břicho šedá se skvrnami purpurovými.

Bukač veliký (*Botaurus stellaris*, *Boie.*).

Bukač veliký neboli volavka přestává nežije ráda ve větších společnostech, jako volavky ostatní. Jest to pták noční, váhavý a líný. ale nad míru lstivý a zlý, tak že se i člověk před ostrým jeho zobákem na pozoru míti musí. Podivno, jak rozmanitou a podivnou podobu tělo jeho míti může; oddá-li se klidu, mívá trup do předu nakloněný a hlavu k němu tak přikrčenou, zrovna jakoby ani krku neměl; chodí-li, má zase krk pěkně natažený a blíží-li se k němu člověk, vzpřímí se v hustém rákosí a zobák do výše vztyčí, tak že jej i bystré oko snadno přehlédne. Lítá zvolna a ježto má peří kypré a načechrané, také tiše; poletuje z pravidla jen v noci a tu také slyšeti nejčastěji obyčejné krákorání jeho, jež zní asi jako chraptivé „krá“.

Nemá v týle tak dlouhého chocholu, jako volavka, nýbrž jen několik prodloužených, černohnědých pírek s obrubami rziivožlutými; temeno hlavy má také barvu načernalou, zobák šedohnědou, oči žlutou, uzdičky a víčka oční žlutavě zelenou. Tělo jest nahoře žlutavé, narezivělé, četnými tmavohnědými a rzivorudými proužky podélnými i příčnými, skvrnami a tečkami zdobeno, vezpod pak jest světlejší a má tu tmavé pruhy podlouhlé; bělavé hrdlo jest pod zobákem po obou stranách lemováno širokým pruhem načernalým, šíje jest v zadu téměř lysá, ale načechranými péry postranními pěkně do zadu ohnutými přikryta. Dole na krku jsou péra také trochu prodloužená. Tmavé, šedomodré letky jsou zdobeny příčnými pruhy rzivorudými; ocas jest podobně zbarven, jako hřbet a z deseti jen per složen. Žlutavě zelené nohy mají nárt v předu štítky pokrytý a jen prst prostřední s krajním krátkou blankou spojený. Samice má touž barvu. Tělo dorůstá délky 70 cm, šířky 120 cm, ocas délky jen 13 cm.

Bukač bydlí u jezer, u rybníků, zvláště pak u osamělých bažin a velikých kaluží rákosím anebo vrbovím porostlých po celé střední a jižní Evropě i v teplejší Sibiři; u nás v Čechách se hnízdí na větších rybnících u Hluboké, u Kopidlna, přichází sem v březnu a odlétá v září nebo v říjnu zase na jih, ale nejdále asi jen do jižní Evropy. Než se z jara hnízdí, sameček v noci „buká“, totiž vskutku bučí hlasem tak silným, že jej do veliké dálky jest slyšeti. Nejprve zobákem několikrát o vodu pleskne, pak jej do ní ponoří, v hrdlo si vody nabere a vyndav zobák ven vzduch do sebe vdychne, při čemž slyšeti táhlé „ý“; náhle však zobák zase do vody vstrčí a teď se ozve pověstné, hlasité jeho „prumb“: bukač

totiž vodu i vzduch z hrdla zobákem do vody vyrazí, až všecka vzhuru vystříkne. A toto „ý prumb“ se ještě několikrát opakuje, aniž však pták již zobák z vody vytáhne. Hnízdo hývá na zemi v hustém rákosí a v trsech ostríc velmi dobře ukryto; ze tří až pěti nazelenalých, trochu našedivělých a namodralých vajec líhnou se mláďata asi po třech nedělích. Staří je krmit mladými rybičkami a hmyzem; že sami také mnoho ryb, zejména línů, karásků a piskořů pochyťají, jsou velice škodliví; i hady, žáby a mloky, ptáčata a drobné ssavce hubí. Zajaté je viděti zřídka kde; v jižní Evropě maso jejich jedí, ačkoli rybím tukem nepěkně páchne.

Nejhojnější volavkou u nás jest **bukač malý** (*Ardeola minuta*, Bp.), jenž se liší od bukače velikého jen nepatrnou velikostí (délka těla jen 35 cm) a barvou.

Tělo má nahoře barvu vesměs černou, vezpod rudohnědou; jen líce, hrdélko a krycí péra křídel jsou žlutavá. Zobák jest nahoře a na konci hnědý, po stranách a vezpod žlutý, oko, víčka i uzdičky také žluté.

Přebývá na březích vod houštinami a rákosím zarostlých a že se živí téměř jen mladými rybičkami, jest ještě škodlivějším, než větší jeho příbuzný.

* * *

Bahňáci slukovití (*Scolopacidae*).

V čeledi sluk počítáme třicet čtyři druhy evropských ptáků brodivých. z nichž tu ovšem jen nejdůležitější a nejznámější uvéstí můžeme. Žijí po všem světě na místech vlhkých, v bažinách, v nížinách a na březích moří i vod sladkých; naše a severní sluky jsou po pravidlu ptáci stěhovaví, na jihu však ku ptákům stálým náležejí. Na výroční cesty vydávají se ve větších společnostech, ale v létě žijí po párech. Některé z nich ve dne odpočívají a jen za soumraku na lov vycházejí; živí se hmyzy a jich larvami i kuklami, červy, korýši, měkkýši a jinými drobnějšími živočichy, mimo ně pak někteří druhové i semena, lupení a jiné části rostlin zobají. Hnízda si staví na zemi, ale v suchu, málokdy na nízké vrbě nebo jiném zakrsalém stromě; uplétají je ledabylo ze stebel a z trávy, ba někdy snáší samice čtyři barevná vejíčka jen do jamky v zemi beze všeho podkladu. Mláďata opouštějí hnízdo buď hned, buď po několika dnech; jsoutě sluky ptáci nekrmiví.

Náležejí vesměs k bahňákům drobnějším; nedlouhý krk a statný. válcovitý trup jest pokryt hustým perím prostých barev. Samičky se

od samců valně neliší. Hlava má čelo po většině ploské; zobák jest dlouhý a štíhlý, ohebný, u kořene měkký a na konci buď také měkký a tupý, buď tvrdý a ostrý; nozdry mají podobu úzkých skulin. Špičatá křídla buď sáhají až za ocas, buď jsou kratší a mají před první letkou nepatrné peříčko; krátký ocas složen ze dvanácti až dvaceti šesti per. Nohy jsou buď nízké, buď naopak dosti vysoké a mají nárt u některých druhů sítkovaný, u jiných buď jen napřed, buď také v zadu destičkami pokrytý; tři přední prsty jsou jen u několika sluk spojeny kratinkými blankami a štíhlý prst zadní má vždycky drápek nepatrný.

Zajaté bahňáky slukovité snad jen v zoologických zahradách mívají; jeť velmi těžko uživiti je. Mnozí z nich jsou loveni pro výborné maso a některým druhům lidé i chutná vejce vybírají.

Sluka lesní (*Scolopax rusticola*, L.).

Tab. III., c.

Kolem třetí neděle postní, kteráž slove „Oculi“, přicházejí prý k nám sluky, jakž dí pořekadlo lesnické, z teplejších svých bytů zimních počtem nejhojnějším. Jisto jest, že se u nás již ve prostředních dnech březnových ukazovati počínají, buď aby tu již zůstaly, buď ještě dále na sever se braly; ba nastalo-li po kruté zimě v únoru stálé počasí vlažné, přiletí první sluky již na počátku března. Není však jisto, že by doba „stěhování“ slučích jen na počasí byla závislou; navracejíť se sluky do střední a severní Evropy vůbec velmi nepravidelně a nelze ani po dlouhém pozorování přesně určití, kdy, kudy a kam zavítají. Přicházejí k nám buď po párech, buď po různu, totiž v rozptýlených hejnech, jen v noci letíce; ve dne se sluka ukrývá v houštinách, tak že jí ani bystřejší oko vypátrati nedovede, a přiblíží-li se člověk až přímo k ní, odletí náhle tak rychle a takovou oklikou, že se sotva podaří uloviti ji. Lítá vůbec velmi obratně, buď vzbůru stoupajíc, buď se zase dolů snášejíc, ba dovede se na vše strany obracet. Na zemi ji bývá viděti ještě nejspíše za soumraku, ana se v nízké trávě shrbená plíží; neběhá však ani nehopkuje. Těžko ji ovšem pozorovati, poněvadž jest velmi opatrná a bázlivá, ano chytrá a lstivá a nikoli hloupá, jak lidé po vnější její podobě soudívají.

Myslivci rozeznávají dvojí sluky (jedna menší má šedé nohy), jež však nejsou než odrůdy druhu jediného. Mají zobák měkký, jen na tupém konci, a to na okraji hornější čelisti tvrdý, přední polovinu její pohyblivou, barvy u kořene trochu narudlé, na konci černošedé; veliké, nahoru a do zadu posunuté oči jsou hnědé. Hlava má na čele barvu šedou, trochu nažloutlou s temnějsími proužky příčnými, na temeni uprostřed podélnou skvrnu černou a v týle tré černých a tré užších rzižlutých pruhů

Václavem C. kompozice v Praze a G. Kraydla v Lipsku

Cis kral dymni inlogane, A. Krase v Praze

- a PĚNICE MODRA (ACCENTOR MODULARIS, CUV)
- b MODRÁČEK (SYLVIA CYANECULA, M. & W.)
- c SLUKA LESNÍ (SCOLOPAX RUSTICOLA, L)

příčných. Nad okem jest světlejší pruž narezivělý, uzdičky jsou také příčnými proužky hnědými zdobený, na lících jsou proužky rzivožluté a černé. Trup má nahoře barvu rzivohnědou s hranatými a klikatými skvrnami černými, šedými, na koncích pírek rzivožlutými a tu i tam žlutošedými; hrdlo jest pod zobákem bělavé, níže žlutavě šedé s temnějšími proužky příčnými a břicho má podobnou světlejší barvu nažloutlou také s příčnými proužky černohnědými. Tmavohnědé letky ruční jsou zdobený na okraji trojhrannými, světlejšími skvrnami rzivohnědými; černá rýdovací péra, jichž má sluka lesní dvanácte, mají také na okrajích příčné skvrny rzivohnědé a konce nahoře šedé, vezpod bílé. Nízké nohy jsou šedohnědy. Samička nemá barev tak živých a bývá trochu menší. Délka těla 32 cm, šířka 58 cm, délka ocasu 9 cm.

Také u nás v Čechách obývá sluka v pasekách větších lesů listnatých i jehličnatých, v nichž jsou místa vlhká, nevysokou travou porostlá a svadlým listím pokrytá, houštiny vrbové, olšové nebo hojně keře ostružin, v bažinách ani naopak na suchých polích jí neuvidíš. Ačkoli ptákem lesním, nikdy se na keř anebo dokonce na strom nevznese. Žije po celé Evropě kromě ostrovů nejsevernějších, v Asii i v Africe. Kdy se z jara samci po samičkách pídí (také o nich říkáme, že tokají), poletují váhavě, peří mají zčepeřené, zobák dolů skloněný a hvízdají vyšším hlasem „pssíp“, po němž hlubší „juarrk“ následuje; temné tyto zvuky „varkáním“ zoveme. Rozumí se, že také oni kruté boje o samici mívají; zahnav soka, vítěz kolem ní si podivně vykračuje, zobák má ku hrudi sehnutý, křídla svěšená a krátký ocas čepeří. V tichých, osamělých lesích si staví sluky hnízda na zemi v trávě a v mechu, za pařezem anebo malou křovinou, ale nikoli ve větší houštině; jest to jen mělká jamka větvičkami, travou, listím a mechem obložená i vystlaná. Ve druhé polovině měsíce dubna nebo na počátku května bývá v ní čtvero kulatých vajec bledé barvy rzivožluté s většími skvrnami našedivělými a trochu narudlými, s drobnějšími, tmavými skvrnami a body rudohnědými nebo žlutohnědými. Blíží-li se náhodou člověk ku hnízdu, samice jme se úzkostlivě křičeti a neodletí dříve, až když dojde přímo k ní. I mláďata, jež jsou nahoře narezivělým, hnědým a skvrnitým, vezpod nažloutlým čmýřím pokryta, prý v nebezpečí buď zobákem, buď nohama popadne a ze hnízda jinam odnese. Sotva byla trochu oschla, hned hnízdo opouštějí a v trávě se skrývají; po třech nedělích se již učí lítati. Je-li pěkné léto, mívají sluky v červnu mladé po druhé. Koncem měsíce září počnou táhnouti na jih, po většině do severozápadní Afriky; touže dobou ubírají se našimi kraji i sluky z krajů severních do zimních bytů, do zemí kolem Středozemního moře. Je-li na podzim počasí příznivé, tu i tam některá u nás až do jara zůstane.

Potravy, totiž hmyzů, červů, slimáků si sluka hledá za soumraku po cestách lesních, po mýtinách a na místech vlhčích, dlouhým zobákem svadlé listí převracejíc nebo jím do měkké půdy píchajíc. V zajetí si i na housku ve mléce močenou s mravenčími vajíčky zvykne; zvláště pak

zkrotne, byla-li vybrána ještě ze hnízda a naučí se pěkně poslouchati. Lov na sluky, jež mají výborné maso, náleží k nejpěknějším zábavám mysliveckým; i vejce mají chuť velmi dobrou.

Sluka otavní (*Scolopax gallinago*, L.).

Tab. XXIV., b.

Sluka otavní neboli pekasina má domov svůj vlastně jen v severní Evropě a v Asii, ale na jarních a podzimních cestách vyskytuje se po všech končinách evropských, zastaví se u větších bažin, ba nezřídka se také na nich hnízdí. Střední Evropou ubírá se od posledních dnův únorových až asi do prostřed dubna z jihu na sever a naopak od srpna až do října zase do krajín teplejších, vždycky jen v noci letíc. K nám do Čech přichází v březnu, také se u nás hnízdí, ba zůstane tu něco pekasinek až do chladných dnů prosincových; přebývají ve vlhkých nížinách, na mokřích lukách a v bažinách, ale jen pak, jsou-li travou, ostricí, sítinami a jinými rostlinami bahními porostlé, místům holým a vyprahlým vždy a všude se vyhýbajíce. Potravou jejich jsou hmyzy, slimáci, jiní plži i červi, po nichž slídí za soumraku a v noci.

Pekasina jest menší, než sluka lesní; má její tělo délku 29 cm, šířku 45 cm a ocas délku 6 cm. Zobák jest na konci načernalý, u kořene nažloutlý a trochu narudlý; oko má barvu hnědou. Hlavička má na temeni podélný pruh černohnědý, uprostřed proužkem rzižlutým ve dva rozdělený; také nad okem jest proužek narezivělý. Hřbet má na ramenou barvu až načernalou s mnohými skvrnami a proužky rezavými, níže nad ocáskem barvu tmavohnědou s rezavými a bělavými proužky a skvrnami; kromě toho jsou na hřbetě čtyři podélné pruhy rzižluté. Vezpod má tělo barvu nažloutlou s tmavohnědými skvrnkami a po bocích tmavohnědé proužky; břicho jest bílé, nohy mají barvu pleťovou, trochu našedivělou. Ve křídle jsou dvě krajní letky nejdelší, první letka má vnější papěr bílou a osten černý, ostatní mají barvu načernalou a konečky bílé; letky vnitřní jsou příčnými proužky rzižvohnědými zdobený. Zakulacený ocas složen ze čtrnácti per u kořene černých, na konci rezavých se dvěma černými pruhy příčnými a s konečky bělavými nebo nažloutlými. Na podzim všecko peří trochu sešediví.

Někteří přírodopytci dělivali druh tento po počtu per ocasních a po barvě v několik druhů zvláštních, jež však nejsou než pouhé odrůdy.

Pekasina umí choditi rychleji, než sluka lesní a lita velmi hbitě; nejprve se klikatou drahou vznese vzhůru a pak přímým směrem do dále prchá. Z jara si sameček vysoko do vzduchu povyletí a stoupá tam ještě výše drahou šroubovitou, točí se do kola, v tom se náhle s roztaženými křídly jako blesk spustí níž, aby zase v nejbližším okamžiku opět vzhůru se vznesl; při tom zachvívají se mu péra ocasní tak, že až zvláštní zvuk poněkud vzdálenému, rychlému mečení kozy po-

dobný vydávají. Jindy volává ob čas „kréč“ anebo vyšším hlasem „cipp“, na cestách pak zase „grekk“.

Tam, kde se sameček ve vzduchu prohání, dole jistě hnízdo v trávě, v ostrici nebo v síti jest ukryto; bývá na bažinách, na vlhkých lukách a to vždycky na místech trochu povýšených. Ze čtyř nazelenalých, skvrnami a body šedými, nahnědlými nebo tmavohnědými zdobených vajíček líhnou se mláďata již po šestnácti dnech. Mladé pekasinky mají po těle skvrny hojnější, než ptáci staří, s nimiž se na podzim v houštinách, po polích a v bramborech potulují. Myslivci po nich slídí pro znamenité maso; i v zajetí je lidé chovají, ale zřídka kdy, povědavž dlužno o ně míti péči až až přílišnou.

Na rašeliny šumavské přichází někdy drobounký kozlík (*Scolopax gallinula*, *L.*), slučka zvící jen asi skřivánka, barvou peří pekasině podobná, ale na hřbetě přímo nad ocáskem docela černá; ještě vzácnější jest sluka střední neboli ležák (*Scolopax major*, *Sow.*), zase naopak trochu větší, než pekasina, s velkými, jasnými skvrnami na krycích perách křídla. Má maso všech sluk nejchutnější.

Koliha veliká (*Numenius arquatus*, *Lath.*).

Tab. XXIV., c.

Plachá, obezřelá koliha či kupliha hnízdí se a vůbec žije vlastně jen na severu; letíc na jih zastaví se u nás na krátko již v červenci, ubírá se do teplejších krajín asi v září a příštím rokem už v prvních dnech májových zase z jihu na sever se stěhuje. Lidé jí u nás valně neznají. Ježto se jim vyhýbá kde jen může, dobře rozeznávajíc na př. pastýře a rolníka od myslivce smrtící zbraň nesoucího a všecku zvěř mu plašíc ještě víc, než čejka; nemožno ji opravdu pozorovati jinak, než z dálky. Pěkně si po břehu vykračuje, ráda se vodou brodí a dobře plove; lita zvolna, ale vytrvale, krk majíc k tělu příkrčený a nohy do zadu natažené. Živí se hmyzy, červy, měkkýši, ráčky, drobnými rybami, obojživelníky a kromě toho bobulemi.

Od jiných bahňáků slukovitých, o nichž tu zmínku činíme, liší se koliha zobákem v přední polovině tvrdým a dolů zakřiveným, u kořene šedorudým, na konci černým; oči mají barvu hnědou. Hlava poseta jest skvrnkami rzižlutými a černými; tělo má nahoře barvu černohnědou, každé péro má světlý okraj nažloutlý a jen přímo nad ocáskem jest peří bílé, ale hnědě skvrnité. Hrdélko jest pod zobákem bělavé, níže žlutavé s podélnými proužky tmavohnědými, hruď jest také narezivělá, nahoře až trochu narudlá a hnědými, úzkými proužky zdobena, břicho jest malinko nažloutlé a na bocích jest několik temnohnědých proužků podélných. Černé letky mají bílé obruby a skvrny;

rýdovací péra ocasní mají barvu bílou s úzkými, příčnými proužky tmavohnědými. Nohy jsou modravě šedé, mají nárt jen dole v předu destičkami pokrytý, tři prsty přední krátkými blankami spojené a zadní prst vysoko vklonbený. Tělo má délku 70 cm, šířku 125 cm; ocas jest 12 cm dlouhý.

Koliha přebývá ve všech chladnějších krajinách starého světa na březích mořských i kolem vod sladkých, na místech suchých i vlhkých, v rovinách i ve krajinách pahorkatých. Z jara si samečkové pěkně kolem samiček vykračují a hlasitě pohvizdují. Příjemný hlas jejich zní jako „tay tay“ a „tlayid tlayid“. Jakož řečeno, hnízdí se kolihy jen na severu, nejčastěji v tundrách a mívají hnízdo poblíž vody na nepatrném kopečku v mechu nebo v trávě ukryté; čtyři veliká, nazelenalá a trochu buď nažloutlá, buď nahnědlá vajíčka s hustými tmavšími skvrnami, body a čárkami leží ve mělké jamce buď na trošku mechu nebo jen na holé zemi. Mladé kolížky mají barvy vesměs trochu bledší. Myslivci je střílejí pro maso zvláště pozdě v létě chutné; v zoologických zahradách jen zřídka je vidáme, ježto se opatrní ptáci tito sotva polapiti dají.

Vodouš bahní (*Totanus glareola*, Temm.)

se také u nás hnízdí a náleží vůbec ku ptákům, jichž v bažinatých krajích střední Evropy všude dosti. Přichází sem v dubnu a v květnu, stěhuje se v srpnu nebo v září do jižní Evropy, ano až do Afriky, ale několik vodoušů prožije zimu také u nás. Na výročních cestách svých zalétají k holým, bahnitým břehům řek, jezer a rybníků. Domovem jejich nejen střední, ale i severní Evropa a severní Afrika.

Mají zobák přímý a málo delší hlavy, barvy černé, jen vezpod u kořene nazeleňalé; oči jsou téměř černé. Hlava má kolem nich a na lících barvu bělavou s hnědými skvrnkami; tělo jest vůbec nahoře v létě černé, na podzim tmavohnědé s četnými proužky šedými nebo bělavými na hlavě a na krku, s většími trojhrannými skvrnami uprostřed na hřbetě a s podobnými světlými proužky na ramenou. Hrdélko hned pod zobákem, prostřední část hrudi a bříska mají barvu bělavou, chustřice bílou, krk i strany hrudi jsou našedivělé s hnědými skvrnkami a na bocích jsou buď skvrny střelovité nebo úzké proužky příčné barvy nahnědlé. Z načernalých letek jest první nejdelší a má osten bílý; rýdovací péra ocasu křídel kratšího mají barvu bílou a četné příčné pruhy hnědé, prostřední jsou nejtmavší a čím dále ku kraji, tím více na nich barvy bílé. Nohy mají barvu zelenavě žlutou; vnější prst jest spojen s prostředním krátkou blankou a zadní dotýká se půdy jen drápem. Délka těla 22 cm, šířka 43 cm, délka ocásku jen 5 cm.

Pěkný a obratný vodouš jest pták vychytralý a opatrně se skrýváti umí, ale není příliš bázliv; lítá lehce a lbitě, dobře se vodou brodí a také plovati umí. Volavý hlas samečkův zní asi jako vysoký, ale plný hvizd „giff giff“; z jara si samičku volá zvuky, jež zní asi jako „titirli“, vznese

se při tom do výše a vesele tam poletuje. Tou dobou přebývají vodouši téměř jen u velikých bažin s loužemi a tůněmi plnými vody a na nepřístupných místech si v nich i hnízda staví; někdy prý je vzácnou výjimkou také na stromech robí. Samička snáší v měsíci květnu čtyři nazelenalá vajíčka se mdlými, většími skvrnami narudlými nebo nahnědlými. s hustými tečkami a skvrnkami rudými i hnědými. Mladí vodouši se z nich líhnou asi za čtrnácte dní, mají tělo s počátku pokryté čmýřím nahoře nahnědlým s proužky a skvrnami černými, vezpod bílým, později pak mají peří nahoře hnědé, trochu nazelenalé s trojhrannými skvrnami rziivožlutými, na hlavě však kolem očí a na lících bílé, vezpod také bílé a na krku i na hrudi plno šedých obloučkův a hnědých skvrn.

V zajetí si vodouši záhy zvyknou a dobře se jim daří.

Na hažinách a kolem vod, u nás zejména v okolí Pardubic objevuje se v dubnu větší vodouš rudonohý (*Totanus calidris*, *Bechst.*), nahoře nahnědlý a vezpod bílý; s druhem prve popsáním mívá na mokřadech bydlu tmavý, olivově hnědý, ale skvrnitý a vezpod ovšem také bělavý vodouš kropenatý (*Totanus ochropus*, *Tenm.*), jenž se nevyhýbá ani místům houštinami, rákosím a hustou travou porostlým, ba ani vlhkým lesům. Maso všech ptáků příbuzných nejchutnější.

Pisík podbílý (*Actitis hypoleucis*, *Br.*).

Plachý pisík žije jako samotář po všech téměř zemích starého světa, obývá nejraději na březích řek houštinami rákosovými a křovinami porostlých zejména tam, kde na blízku louky a háje; k rybníkům a kalužím zabloudí jen na výročních cestách svých. U nás v Čechách se největší počet pisíků hnízdí na příhodných takových místech u řek Vltavy a Otavy; přicházejí k nám v dubnu neb až v květnu. ale vyvedše mláďata počnou se v červenci krajem toulati a již v září se v noci na cestu do krajův teplejších vydají. Umějí lítati lehce a obratně, ale poletují nejraději přímo nad hladinou vodní a jen před delší cestou se také výše do vzduchu vznesou. Pobíhajíce ocáskem skoro jako konipasi třepotají; umějí dobře plovati, ano v nebezpečí se i potopí a někde opodál zase nad hladinu vynoří. Z jara a na podzim si vzácnou výjimkou na větev vrbovou usednou. Pěkně hvízdají. mají hlas podobný, jako lednáček a zvláště na jaře vesele šveholí.

Mají zobák trochu delší hlavy, přímý, na konci tvrdý, černohnědý a oči hnědé. Hlavička má jen nad očima a na lících barvu bílou; jinak jest tělo všechno nahoře vůbec šedohnědé, leskne se trochu do zelena nebo do ruda a jednotlivá pírká mají

tmavší proužky po ostnech a teninké příčné, klikaté proužky černohnědé. Krk jest po stranách světlejší a plu čárek tmavošedých. Vezpod má tělo vesměs barvu bílou a jen na hrudi jsou podélné proužky barvy nahnědlé. Letky jsou černohnědy a na krycích perách křídel jest dvě pruhů bílých, jež zejména na křídle rozepjatém dobře viděti lze. Rýdovací péra ocasní jsou tmavými pruhy příčnými zdobena; vnitřní jsou až šedohnědá, ostatní bílá a obě krajní téměř ani tmavších pruhů nemají; nohy jsou žlutavě šedé, na ohbí paty nazelenalé. Tělo má délku 21 cm, šířku 34 cm, ocas délku 6 cm a jest delší, než křídla. Samička bývá jen trochu menší. Na podzim všecko peří dostane barvy temnější.

Pisík se živí červy, hmyzy a jich larvami, zejména hmyzy síťokřídlymi a dvojkrídlými, jež obratně zobákem lapati umí. Hnízdo mívá na rozdíl od jiných ptáků příbuzných pěkně zrobené, z větviček, ze stebel, z rákosí a listů upletené; staví je v houštinách vrbových na takových místech, aby se k němu voda nedostala a nepřítel ho tak snadno nevyšlídl. Ze čtyř narezivělých a šedými, trochu fialovými a rudohnědými skvrnami i body zdobených vajec líhnou se mláďata asi po patnácti dnech. Před prvním pelicháním jsou mladí pisíci nahoře také šedohnědi, ale všeska pírká mají na ostnech pruhy černohnědé a obruby rzivožluté, před nimi pak ještě po obloučku černohnědém. V zajetí si záhy zvyknou a bývají pak velmi krotcí; mají také maso chutné.

Jespák bojovný (*Machetes pugnax*, *Cuv.*).

Nejznamenitějším všech bahňáků této čeledi jest bez odporu jespák bojovný, pták nejen podobou výtečný, ale i jarními boji a půtkami proslulý. Prve než se totiž hnízdí, má sameček na hrdle široký límec z prodloužených pírek, jež zčepejřiti může, a kromě toho v týle ještě dvě menších chocholů postranních; znamenitá jest naň podívaná, kterak si v nádherném tom rouchu pyšně a vážně vykračovati umí. Ačkoli žijí po celý rok ve společnostech, bývají na jaře samci zhorka nakvašení a v měsíci máji se v krutých půtkách o samičky, o kořisť, o příhodné místo pro hnízdo, ba někdy pro nic a za nic utkají. K takovým soubojům a turnajím scházejí se na určitém kolbišti, na místě holém, trochu vlhkém a jen nízkou travou porostlém; samec tam jeden na jiného čeká a jakmile jsou tu dva, dají se do sebe, zčepejří límec a peří na hřbetě, křičí „kak kak“ a zobákem jeden druhého klovají, až se vztekem třesou. Neublíží si však; majítě zobák trochu ohebný, kolem něho i u očí tím časem tvrdé, husté bradavice a límec rozestrou jako štít, tak že jim málokdy krev teče nebo peří z těla lítá.

Jsou to vůbec ptáci čilí, ale spíš jen časně z rána, v podvečer a za jasných nocí; zdá se, že si trochu pospí jen tak zrovna v hodinách poledních.

Zobák mají na rozdíl od bahňáků slukovitých posud popsaných kratší nártu, asi zdělí hlavy, na konci malinko dolů sklenutý a barvy různé, nejčastěji žlutavé nebo nazelenalé; oči jsou hnědy. Tělo jest pokryto peřím barev tak různých, že není snad ani dvou jespákův, aby si byli docela podobni. Může mít nahoře barvu černou, rzivožlutou s černými skvrnami, rzivohnědou se skvrnami načernalými, žlutavě hnědou s příčnými pruhy černými, nahnědlou nebo rezavou s tečkami černými, bílou s pruhy načernalými atd. Límec bývá narezivělý s černými tečkami, rzivohnědý buď beze skvrn anebo s širokými příčnými pruhy černými, žlutohnědý s pruhy podobnými, bělavý s příčnými, uzounkými proužky temnými, docela černý a kovově lesklý, naopak i bílý, někdy jen na kraji příčnými pruhy černými zdobený nebo šedohnědý a všelijak skvrnitý atd. Bříško jest bílé, křídlo šedohnědé a ocas příčnými pruhy tmavšími zdoben; nohy jsou žlutavé, mají vnější prst spojený s prostředním krátkou blankou a zadní prst malinký. Již na podzim nemá sameček ani límce ani chocholek; tělo jest pak nahoře šedohnědé s temnějšími skvrnami, vezpod bílé, hlava, krk, hořejší část hrudi i boky mají barvu šedohnědou a na křídle jest pruh bílý. Délka těla 30 cm, šířka 64 cm, délka ocásku 8 cm. Mnohem menší samička mívá po většině barvu šedohnědou s tmavšími, až černými skvrnami a pruhy příčnými; podobá se samečku jen na podzim a z mládí.

Jespák se hnízdí porůznu leckde také u nás v Čechách kolem větších rybníků; pravá vlast jeho leží však dále na severu, ve chladnějších končinách střední Evropy a Asie. Našimi krajinami většina těchto ptáků jen prolétne, kdy se na jaře, v dubnu na sever vracejí a zase v srpnu nebo v září do teplejších krajin ubírají. Na těchto cestách letí jen v noci. samci zvlášť a samice s mladými ptáky také zvlášť, z pravidla v houfech klínovitých. Nejmilejším jich obydlím jsou větší bažiny a vůbec místa podobná, jakých čejky rády vyhledávají. Živí se hmyzy, červy a rozmanitými živočichy vodními i semeny.

Hnízdo nemívají poblíž vody, nýbrž spíše na lukách a v trávě u bažin; je to jen mělká jamka travou a kořínky vystlaná. Na třech, čtyřech

vejících olivově zelených anebo trochu nahnědlých, tečkami, skvrnami a čarami narudlými a ještě hustšími černohnědými zdobených samička sedá sama, až se jí po sedmnácti, devatenácti dnech mláďata vylíhnou. Později mají mladí jespáci peří nahoře na těle rzivožluté se skvrnami černými, na hrdle bílé, níže narezivělé a trochu našedivělé, na břišku bílé; letky mají barvu černou a tři krajní bílé ostny. Žádný pták této čeledi nedá se tak snadno polapiti a žádný si tak snadno a záhy v zajetí nezvykne, jako jespák; z jara samečkové venku v ohradách a ovšem nikoli ve klecích chovaní také spolu bojují.

Na bahnité břehy našich vod přichází z jara po jeduotlivu, na podzim u větších hejnech nepatrný **jespák obecný** (*Tringa alpina*. L.), ale nehnízdí se u nás, nýbrž po většině jen na březích Baltu a Severního německého moře.

Má zobák nártu kratší, hlavy delší a na konci trošku dolů sehnutý, barvy černé, oči tmavohnědé a nad nimi po bělavém obloučku. Tělo má nahoře pěknou barvu rzivohnědou s načernalými skvrnami, níže nad ocáskem šedohnědou, vezpod na hrdle bílou s drobounkými proužky černohnědými; na dolejší části hrudi i ještě na předu břiška jest široká skvrna černá, dále však má břiško zase barvu bílou s několika tmavými skvrnami po bocích. Nohy jsou načernalé. Ruční letky mají barvu černohnědou, rýdovací péra ocásku dvakráte vykrojeného hnědou. Tělo má délku 18 cm a šířku 32 cm, ocásek délku 5 cm. Samička se na jaře samci podobá, jest však trochu větší. Vypelichavše na podzim, mají starí ptáci vůbec barvu nahoře šedohnědou, na čele a nad očima bělavou s proužky nahnědlými, na lících šedohnědou, na hrdle a na břiše bílou, na hrudi místo černé jen našedivělou s proužky hnědými.

Jespák obecný si staví hnízda poblíž břehů mořských, a to na písčítých, málo vlhkých místech řídkou travou a sitinami porostlých; ze čtyř olivově nažloutlých vajíček, jež hojnými většími i menšími skvrnami a tečkami nahnědlými i tmavohnědými jsou zdobena, líhnou se mláďata po šestnácti dnech. Než po prvé vypelichají, mají mladí jespáci hlavu na temeni načernalou se skvrnami rzivorudými, nahoře na těle barvu černou, ale na každém pírkou obrubu bělavou nebo rezavou; hrud' jest šedoruda, proužky černými zdobena. Zobák jest poměrně krátký a ještě hnědý.

Zároveň s tímto jespákem navštěvuje Čechy zejména na podzimní pouti své i jespák křivozobý (*Tringa subarquata*, Temm.), jenž má odtud jméno, že dlouhý zobák jeho v předu dolů jest ohnut. Přebývá zejména v severovýchodní Evropě, v Asii a v Africe na bahnitých březích moří i vod sladkých; hnízdí se na severu, nejjižněji v Čuchonsku.

Chřastalové (Rallidae).

Málo ptáků brodivých umí tak špatně létat. jako chřastalové; žijí na zemi skryti, pobíhají rákosím a travou na lukách, po bažinách kolem vod a vyletí vzhůru jen neradi a ve vážném nebezpečí. Překvapí-li je člověk na poli nebo na louce, přikrčí se k zemi, schovávají se do trávy a že se ani o to nepokusí, aby odletěli, možná je často chytiti do holé ruky. Plovou však a umějí se potápěti výborně.

Všickni mají tělo štíhlé, trup se stran smačklý a peří husté, dosti hebké a mastné, barvy po většině buď hnědé, buď načernalé. Malá hlava u některých rodů mívá na čele, přímo nad zobákem rohovitou lysinu; zobák jest u kořene měkký, na předu tvrdý, se stran smačklý a na hořejší hraně trochu klenutý. Úzké nozdry leží ve dlouhé rýze postranní. Křídla nedosahují zadního kraje krátkého ocasu ze dvanácti rýdovacích per složeného; štíhlé nohy mají jen nepatrný kousek lýtka nad patou lysý, tři dlouhé prsty přední buď bez blan, buď laločnatými blankami obroubené a kratší prst zadní skoro v téže výši vkloubený.

Chřastalové jsou většinou ptáci stěhovaví nebo se alespoň na podzim a v zimě krajem toulají, ale nikoli v hejnech, nýbrž jen po párech anebo nanejvýše po jednotlivých rodinách; kdekoli přebývají, zvláštním hlasem svým ráno a na večer se prozradí. Živí se buď jen drobnějšími živočichy. buď také semeny; slídí po hmyzech, plžích a červech, ale ničí jiným ptáctvem vejce, ba požírají také holátka ve hnízdech a drobnější ssavce. Staví si hnízdo buď v rákosí nad vodou, buď ve trávě na zemi poblíž vody, uplétajíce je ze stebel, z trávy a samička v ně snáší tři až dvanácte barevných vajec; mláďata pokrytá čmýřím hned rodné hnízdo opouštějí. V zajetí chovají lidé zřídka kdy druhy menší; zvyknou si i na zob smíšený a dobře se jim daří, ale s jinými ptáky je pohromadě mítí nemožno. poněvadž se na ně rádi oboří a často je uklovou. Někteří druhové mají chutné maso.

V podčeledě chřastalů pravých s čelem opeřeným, bez lysinky a s prsty bez blanitých obrub náleží především

chřastal vodní (*Rallus aquaticus*, L.),

jinak i chrístelem anebo křástalem řečený.

Má tělo nahoře olivově hnědé a uprostřed každého pířka skvrnu temnější; jen líce, krk až na bílou skvrnu přímo pod zobákem, hruď a hořejší část břicha mají barvu popelavou až skoro namodralou. Dole jest břicho narudlé a boky jsou zdobeny příčnými pruhy černými a bílými. Zobák jest delší hlavy, žltorudý, jen na hořejší hraně

a na konci tmavohnědý; oči jsou oranžové. Ve krátkých křídlech jest třetí letka nejdelší a nepatrný, dolů sehnutý ocas složen ze dvanácti per; on i letky mají barvu černohnědou, ale rýdovací péra mají bledší obruby. Nohy jsou rudohnědy a mají nárt v předu i v zadu pokrytý destičkami. Délka těla 29 cm, šířka 39 cm, délka ocásku 6 cm. Menší samička má barvy trochu bledší.

Chřastal vodní jest pták noční a za soumraku nejčilejší. Plíží se kolem vod maje hlavu dolů nachýlenou a uzří-li cos podivného, třepe ocáskem jako konipas; mní-li, že jest v nebezpečí, jme se kráčetí rychleji, až se konečně dá na útěk a nepříteli s očí zmizí. Štíhlé tělo jeho provlékne se i nejtěsnějšími skulinami v rákosí, tak že se nahoře ani lístek nepohne. Také obratně plovati a potápěti se umí, ale nerad se odváží na větší hladinu vodní; za to lítá ztěžka, jen nízko nad vodou a nikdy do větší vzdálenosti. Chraptivý hlas jeho zní asi jako „kří, krrri“ a „kerr kerr“.

Chřastal přebývá na pustých, osamělých bařinách. u vod se břehy sítím, travou a rákosím zarostlými, vůbec na místech, kde hojnost vody, bahna a rostlin bahních. (ve střední a v severní Evropě, pak také v Asii a v Africe. U nás v Čechách jich nejvíc bývá na bažinatých lukách v měsíci květnu, ačkoli sem již v březnu z teplejších krajín přicházejí; cesty na jih i zase nazpět konají asi po většině jen pěšky, podél řek a vod se ubírajíce. Hnízdo z rákosových listův a ze sítí upletené mívají při březích rybníků pěkně v houštinách vrbových nebo v rákosí ukryté buď přímo na vodě nebo na bahně pobřežním; ze šesti až deseti nažloutlých anebo nazelenalých vajíček se skvrnami a tečkami šedými, hnědými a rzivohnědými líhnou se mláďata s počátku černavým čmýřím pokrytá, jež ze hnízda hned utekou; později mají mladí ptáci barvu na hrudi žlutavou se skvrnami nahnědlými, na bocích pruhy černé a narudlé. Staří se s nimi vydávají na jih až v říjnu, ba v teplejší zimě zůstanou zejména chřastalové z krajín severních také u nás.

Jsou ptáci škodliví; živí se nejen hmyzem, červy, měkkýši a semeny. ale vybírají také ptácatům vejce. V zajetí si snadno zvyknou a nad míru zkrotnou; s počátku se ve světnici rádi pod nábytek ukrývají, ale záhy se naučí za člověkem běhati a z ruky mu potravu bráti.

Chřastal polní (*Crex pratensis*, *Bechst.*).

Tab. XXV., c.

Za tichých, teplých večerů májových slýcháme na lukách a na polích zvláštní hlas pronikavý, ale chraptivý, jenž se ozývá tu na blízku, tu zase v dáli a zní asi jako „rerrp rerrp“ anebo „knerrp knerrp“. A možná jej

Nákladem F. Tomschitzho v Praze a C. Frýdlova v Lipsku

Čís kral. dvorní. Intografie A. Haase v Praze

- a. DLASK (COCCOTHRAUSTES VULGARIS, BR.)
 b. SÝC OBECNÝ (ATHENE NOCTUA, BP.)
 c. CHŘASTAL POLNÍ (CREX PRATENSIS, BECHST.)

tu slyšeti nejen až pozdě do noci, ale již hned zase časně z rána, tak že si pták podivně skřehotající neodpočine leda ve dne, snad jen v hodinách poledních. Jest to chřastal polní neboli sekáč, na Moravě i krcákem řečený, pták spíš noční a samotář; zejména ve dne se ve vysoké trávě, ve stružkách na louce ukrývá, pobíhaje tak rychle ve brázdách a po vyšlapaných svých stezičkách, že jej hned tu, hned zase opodál slyšeti jest. Běže má krk přikrčený, hlavu dolů nachýlenou a trup vodorovný. Lítá dosti rychle, ale nerad a vždycky jen do nepatrné dálky, snese se tu k zemi a po ní ubíhá dále.

Má z jara tělo nahoře všude hnědé; každé pírkó má uprostřed tmavší skvrnu a okraj naopak světlejší. Zobák jest na rozdíl ode druhu prve popsaného kratší hlavy, má hořejší čelist na konci trochu dolů sehnutou a barvu šedorudou, vezpod bělavou: před hnědým okem i za ním jest pruh barvy světle skořicové, nad okem jest proužek popelavý, líce jsou šedé, hrdélko má světlou barvu popelavou, skoro trochu zamodralou, hruď a prostředek břicha také šedou, ale trochu narudlou a boky nahnědlou s příčnými pruhy bělavými a rzivorudými. Krycí péra křídla i veliké letky, z nichž druhá a třetí nejdelší, mají pěknou barvu rzivorudou, ale okraj křídla jest bílý; rýdovací péra ocasní jsou černohněda s našedivělými obrubami a konečky. Rudohnědé nohy mají nárt jen v předu pokrytý destičkami. Tělo má délku 29 cm a šířku 47 cm; ocásek má délku jen 2 cm. Menší samička má barvy méně jasné a spíš trochu do šeda. Na podzim mají chřastalové vesměs hrdlo, hlavu a hruď rudošedou.

K nám přichází sekáč v měsíci květnu a sotva že v srpnu vypelichal, zase se na jih do střední Afriky ubírá. Přebývá v úrodných rovinách, na polích a na lukách ani příliš vlhkých, ani vyprahlých všude ve střední a v severní Evropě i ve střední Asii; v jižní Evropě se zastaví jen na výročních cestách svých. Z posečených luk utíká se do polí a po žních se zase v houštinách ukrývá. Potravou jeho jsou hmyzy a jich larvy, dešťovky a různá semena; ob čas i ptákům, již se na zemi hnízí, vajíčka rozklove. Sám také má hnízdo na zemi na lukách a ve vysoké trávě: není to než jamka travou, kořínky a mechem vystlaná, v nižto samička v červnu sedm až dvanáct nažloutlých, šedými skvrnami, rudohnědými skvrnkami a body zdobených vajíček snáší. Mláďata jsou s počátku pokryta načernalým prachem, ale později mají peří rzivohnědé.

V zajetí chřastala polního chovají jen zřídka kde; s počátku bývá divoký, ale po čase přece zkrotne, vezme za vděk zobem jakýmkoli. má však rád teplo a musí míti stále čerstvou vodu. aby se po chuti napít i vykoupati mohl. S jinými ptáky ho chovati nelze, poněvadž i pěvce zvící drozda kouše a nezřídka usmrtí.

Chřastal kropenatý (*Rallus porzana*, L.) bývá u nás od dubna do října v takových krajinách, kde mnoho rybníků, potokův a vod vůbec se břehy rákosím, sítím a vysokou travou porostlými; jen na výročních cestách zaběhne si do polí nebo do lesa.

Má zobák hlavy kratší, ale přímý, žlutavě zelený, u kořene narudlý; oko jest hnědé. Tělo má nahoře temnou barvu olivově hnědou s podélnými skvrnami černými uprostřed každého pírká a s četnými skvrnkami a proužky bílými, přímo nad ocáskem barvu černou; u oka jest pruh podélný bělavý, pod ním i nad ním černý a čelo, hrdélko, líce i strany temene mají barvu popelavou. Krček má barvu šedohnědou, hruď též a po obou všude plno bodů bílých. Boky jsou zdobeny příčnými pruhy hnědými, černými a bílými; uprostřed jest břicho bílé. Nohy jsou žlutavě zelené. Letky ruční mají barvu hnědou, prvá má však lem bílý a ostatní mají obruby olivové; rýdovací péra ocasní mají barvu černou, obruby olivově hnědé a jsou mimo to body bílými poseta. Tělo má délku jen 20 cm, šířku 40 cm a ocásek má délku 6 cm. Menší samička nemá po těle tolik barvy šedé a černé. V zimě mají starší ptáci vůbec po stranách hlavy i krčku barvu narudle zelenou s bílými skvrnami, na bříse jen bělavou a spodní krycí péra ocasu nikoli bílá, nýbrž rzivorudá.

Pěkný tento chřastal žije ve střední a jižní Evropě, v Asii a v Africe. Z devíti až dvanácti vajíček nažloutlých, většími skvrnami našedivělými a menšími skvrnkami i body rudohnědými zdobených líhnou se mláďata s počátku černým čmýřím pokrytá později mají mladí chřastalové tohoto druhu barvu na lících bílou s hnědými skvrnkami, uprostřed na hrdle a na břísku také bělavou s hnědými skvrnami, spodní krycí péra ocasní narezivělá a zobák zelenavě hnědý.

Ve druhou podčeleď počítáme **slipky vodní** (Fulicinae); liší se od chřastalů pravých tím, že mají nad krátkým, ostrým zobákem rohovitou lysinku a prsty buď širokými, laločnatými blanami plovacími vroubené, buď lysé, ale vesměs velmi dlouhé a vezpod sploštělé.

Lyska černá (*Fulica atra*, L.).

Lyska jest pták nad míru opatrný; ukáže se nerada, bývá ji viděti jen zřídka kdy a zejména před myslivcem a před člověkem, jenž by se upřeným zrakem chvíli na ni díval, hned se ukryje a dá na útěk. Běhá nemotorně, ale dosti rychle, lítá zvolna a těžce, ale umí výborně plovati a potápěti se; je-li pronásledována, ponoří se několikráte do veliké hloubky, plove pod vodou křídly veslujíc a v dáli se zase nad hladinou vodní ukáže. Těká po ní celý den hledajíc potravu, jen v poledne si trochu odpočine a peří čistí; živí se vodními hmyzy a plži, červy, potěrem rybím, žabími vajíčky a pulci, pak také svěžími lupínky, pupeny a semeny rostlin vodních. Není pochyby, že mohou lysky rybařům škoditi tam, kde jich příliš mnoho.

Mají tělo pod krycím peřím velmi hustým prachem pokryté. Hlava a hrdlo mají barvu docela černou, tělo také černou, ale trochu našedivělou, vezpod u mladších ptákův, ale zřídka kdy trošku narudlou a na lýtkách narůžovělou. Bílý zobák jest kratší než

hlava a hořejší hrana jeho jest vzhůru na čelo v podobě bílé, vejčité lysiny prodloužena; oči mají barvu karmínovou. Na křídle jest úzký pruh příčný barvy bělavé, rýdovací péra ocasní jsou téměř zakrnělá, nohy mají barvu šedou, trochu nazelenalou, nárt se stran smačklý, tři prsty přední laločnatými blanami na kloubech zúženými vroubené a zadní prst s nepatrnou blankou výše vkloubený. Délka těla 47 cm, šířka 78 cm, délka ocasu 8 cm. Samička bývá jen o málo menší a bledší. Na podzim má zobák i lysina barvu jen bělavou a nad patou není peří růžového.

Známe také odrůdy bíle skvrnité nebo docela bílé.

Lyska jest u nás ptákem stěhovavým, na jihu stálým. Přichází k nám časně z jara, již v březnu, zůstane po celé léto na svém rybníce nebo jezeře a na podzim se počne krajem toulati; hejna černých těchto ptáků slétnou se pak na vodách a v říjnu neb až v listopadu se stěhují na jih. podél vod až do Afriky se ubírajíce. V létě žijí po celé Evropě i ve střední Asii na takových vodách stojatých, jež mají břehy rákosím a sítím hustě porostlé, řekám a proudům se vyhýbajíce. Zejména z jara volávají pronikavým hlasem „kōv kōv“, jež se skoro trochu štěkotu psíka podobá. A kdežto se na cesty jen ve větších společnostech vydávají, jsou na jaře velice svárliví a samečkové i samice spolu tuhé půtky mívají, zobákem, křídloma i nohama sok soka bijíce; ani s jinými ptáky se nepohodnou. V rákosí, ale ku hladině vodní obráceno, jest hluboké hnízdo na polámaných stoncích rákosových upevněno, ba někdy plove přímo na vodě; na podkladu ze stebel, listů a stonků jest z téhož staviva upleteno a pěkně vystláno; v měsíci máji bývá v něm sedm až patnácte žlutohnědých vajec tmavšími hnědými, načernalými a popelavými skvrnkami a body zdobených. Mláďata se z nich líhnou asi po třech nedělích a sotva trochu oschla, už hnízdo opouštějí; s počátku mají tělo pokryté načernalým čmýřím s bělostnými konečky, hlavu rzivorudou, lysinku načernalou a zobáček trochu světlejší, krček narezivělý, letky na koncích žlutavé a nohy šedé. Později mají mladé lysky barvu nahoře spíš nahnědlou, na hrdle bělavou a vezpod na šedých pírkách bílé okraje.

Jen v jižní Evropě lidé masa lysek požívají; nám chutná právě tak málo, jako maso slípek. V zajetí si pěkně zvyknou, chováme-li je na rybníčku nebo ve větší nějaké nádržce s vodou.

Slípka vodní (*Gallinula chloropus*, *Lath.*)

se k nám z jihu navrací, sotva byl na vodách led roztál; již v některé z nocí březnových zavítá párek slípek zase na rybník, kde se hnízdití hodlají. Přebývají po celé Evropě kromě zemí nejsevernějších, v Asii. v Africe. ba také v Americe na rybnících, bažinách, i v tichých zátokách řek, kde voda hlubší; nejmilejším jejich obydlím jest malý rybníček, jehož břehy rákosím. sítím a vodními rostlinami jsou porostlé. Živí se lasturnatkami a jinými drobnými korýši, hmyzy vodními, zejména jepicemi, pak plži, lupínky trav, okřehkem a semeny.

Kuželovitý, přímý zobák má na konci barvu žlutou, u kořene červenou; i lysinka a oko jest červené. Hlava, krk a břicho mají barvu načernale šedou, hřbet také černavou, ale trochu nahnědlou a nazelenalou; vezpod má tělo barvu tmavošedou a na bocích mají všechna pírká bílé konečky. Zpodní křeví péra krátkého, zaokrouhleného a černého ocásku mají barvu uprostřed černou, po stranách bílou. Letky jsou černohnědy, ale krajní mají obruby šedé a vnitřní olivově hnědé; třetí ruční letka jest nejdelší. Nohy jsou žlutozeleny, nad patou rudy a mají velmi dlouhé prsty vezpod spluštělé. Samička má menší lysinku, hrdélko našedivělé, skvrny po bocích menší a jen bělavé. Tělo má délku 31 cm a šířku 60 cm; ocásek má délku jen 6 cm. Na podzim má peří na hřbetě barvu olivově hnědou, vezpod šedohnědou, ale na hrdle a na břiše bílou; zobák a lysinka jsou pak nazelenalé.

Ani u slípek nejsou bělokřídle nebo bílé odrůdy velikou vzácností.

Slípka jest ve všech svých pohybech pták opravdu roztomilý, obratnější i čipernější, než lyska; běhá velmi rychle vztyčeným ocáskem potře-

pávajíc, pěkně plove a umí se výborně potápěti, ale lítá těžce a vždy jen nízko nad vodou. Na hladině svého rybníka bývá jen ráno a na večer. Jindy se v rákosí skrývají; nezřídka si i vzhůru na ně vyletí a stebel dlouhými prsty svými se drží, ba vznese se zvláště z jara i do větví vrby nad hladinou skloněné. Je-li pronásledována, ponoří se do vody a na dlouho člověku zmizí; pátrá-li však po ní, záhy kdes v rákosí nebo pod nazdvženým listem leknínovým odkryje nad vodou jen hlavičku její s červeným zobáčkem vzhůru vzprímeným, kdežto tělo všecko ve vodě jest ponořeno. Volavý hlas její zní jako „terr“; má-li strach, křičí „kyrk“, dává-li družkám výstrahu, volá „kerrett“ a takto jindy jen „krek“ křičívá.

V trsech ostřic anebo na zlomených stoncích rákosových, někdy i na plovoucích větvích a dřevech si staví vysoké, nahoře zúžené hnízdo, v něž samička z pravidla dvakráte do roka po sedmi až jedenácti rzivožlutých vejcích se šedými a fialovými skvrnami a s drobnějšími skvrnkami a body rudohnědými i tmavohnědými snáší. Asi za tři neděle se z nich vylihnou mláďata černým čmýřím pokrytá, jež už po dvaceti čtyřech hodinách hnízdo opustí; později mají mladé slípky nahoře peří olivově hnědé, kolem nazelenalého zobáku a na hrdélku bílé, vezpod šedobílé a na šedých, zelenavých bocích bílé skvrny. V říjnu se slípky ubírají na jih, ale je-li pěkný podzimek, několik jich na zimu ve střední Evropě zůstane. V zajetí si i na smíšený zob zvyknou, ale musí také býti chovány v prostranné nádržce vodní. Ačkoli nemají chutného masa, také je v jižní Evropě pro ně střílejí.

Kromě kurů neznáme důležitějších pro člověka opeřenců nad několik rodů z řádu **ptáků plovacích** (Natatores). Jsoutě ode dávna ptáky domácími, poskytující člověku peří, výborné maso i vejce; i tím mu někteří prospívají, že hubí ve vodách rozmanité živočichy zejména chovu ryb škodlivé.

Zobák jejich má podobu rozmanitou, ale jest skoro vždycky ozobím opatřen; hlavu mají podlouhlou, čelo z pravidla sploštělé, krk dosti dlouhý a hrud širokou. Tělo jest pokryto hustým, přilehlým peřím, pod nímž se ještě mnoho jemného prachu nalézá; aby se jim ve vodě příliš nezmáčelo, natirají je tukem, jež si zobákem z velikých dvou tukových žlaz nad ocasem vymačkávají. Nohy jsou daleko do zadu posunuty, mají krátký, silný nárt a tři prsty přední blanami plovacími spojené neb alespoň vroubené; někdy bývá blanou s předními spojen i krátký, z pravidla trochu výše vkloubený prst zadní, jenž však některým schází. Perutě mají různou délku a podobu, ocas jest buď krátký, buď zakrnělý docela.

Ptáci plovací neboli vodní žijí po všem světě, někteří jako samotáři, přemnoží ve větších společnostech; škoda, že druhů divokých stále ubývá. Ježto je člověk snad až příliš pronásleduje a ježto nemají už v některých krajinách ani příhodných míst, kde by se hnízdit mohli. Staví si hnízda na zemi, na stromech i v dutinách jejich z haluzí, stebel a vlastního perí a samička v ně snáší četná vejce jednobarevná, zřídka kdy skvrnitá. Některí jsou ptáci krmiví, jiní nekrmiví; živí se různými živočichy i potravou rostlinnou. Chodí zvolna a kolíbají se při tom, ale plovou znamenitě, umějí se také dobře potápěti neb alespoň do vody vrážejí a někteří také výborně létají. Kromě ptáků domácích bývají přechetní druhové tohoto řádu chováni zajatí zejména v zahradách zoologických.

Ptáci kachnovití (Lamellirostres)

mají tělo zavalité, hlavu dosti velikou, ale úzkou a krk štíhlý. Zobák jest málokdy hlavy delší, přímý, široký, nahoře uprostřed vyvýšen, na předu tvrdým, rohovitým nehtem opatřen, kromě krajů měkkou, dosti citlivou blanou pokryt a pod okraji rohovitými, úzkým zoubkům podobnými listečky ozbrojen; listečky hořejší čelisti sáňají v mezery zoubků v čelisti dolejší. Mezi vejčitýma nozdrama není uvnitř žádné přehrádky. Veliký jazyk má na obou okrajích také rohovité zoubky a trásně do zadu namířené, jež jsou spolu s listečky zobákovými výborně zařízeným přístrojem k procezování vody. Tělo jest pokryto hustým, přilehlým a hladkým perím barev po většině pěkných, ač nikoli příliš pestrých; samice se jimi často od samců liší. Tukové žlázy nadocasně jsou znamenitě vyvinuty a místo, kde se nalézají, bývá na povrchu věnečkem pírek označeno. Křídla nejsou příliš dlouhá, ale špičatá a mají po většině deset letek ručních, z nichž druhá nejdelší; ocas jest v zadu buď přímý, buď okrouhlý nebo klínovitý. Nohy nebývají výše nad patou lysé, mají nárt krátký, se stran smačklý a obyčejně sítkovaný, zřídka kdy destičkami pokrytý; přední tři prsty jsou spojeny širokými blanami plovacími.

Ptáci této čeledi přebývají po všem světě, v teplém a mírném pásmu ovšem počtem nejhojnějším; ze severu se na zimu do teplejších krajin stěhují. Hnízdí se buď na vodách, buď v lesích aneb i na holé zemi; uplétají si hnízdo z různého staviva jen ledabylo a vlastním perím a prachem je vystelou, ba samička si ho nezřídka z břicha vytrhá tolik, že je až lysé mívá. Z jednobarevných, hladkých vajec líhnou se mláďata již hustým čmýřím pokrytá, a že náležejí kachny ku ptákům nekrmivým, hned hnízdo opouštějí, sotva že oschla; mladí ptáci podobají se barvou perí starým hned v prvním, nejpozději ve třetím roce věku svého. Po-

travou jejich jsou i živočichové, i rozmanité části rostlin; morčáci polknou nějaký ten lupínek jen náhodou, živíce se rybami a jinými živočichy vodními. husy zase rády se na trávě a na bylinách vůbec pasou, některé kachny se jen pro zvířata až na dno potápějí, jiné zase zobákem ve vodě a v řídkém bahně žvechtají a tak si oblíbené své potravu hledají. Někteří druhové chodí zvolna jen se kolíbajíce, někteří dovedou naopak i kolik hodin dosti hbitě kráčet; plovou výborně, dobře se potápějí, ale neumějí tak lítati, jako jiní ptáci tohoto řádu. Povahou svou jsou snášliví a dobříci, ale nebezpečí dodává jim zmužilosti, i neřekl by nikdo, jak statečně umí samice mládat svých od nepřitele brániti. Hlas mají zvuknější a rozmanitější, než ostatní ptáci vodní.

Právě sem do této čeledi náležejí veleužiteční ptáci domácí.

Labuť krotká (*Cygnus olor*, L.).

Ačkoli se u nás nehnízdí, náleží pyšná labuť krotká neboli veliká k nejznámějším ptákům vodním. Pro ztepilé tělo a sněhobílou barvu byla již ode dávna oblíbena, od básníků velebena a podnes ji zhusta vídáme na rybnících zvláště v sadech a zahradách zajatou a zkrotlou. Divokých labutí bylo u nás zastřeleno posud snad jen asi dvě nebo tři; vlastní jejich jsou chladnější krajiny starého světa, jižní Švédsko, Rus i Sibiř. pak také Malá Asie, Persie a krajiny kolem kaspického moře. V říjnu se slétnou ve větší houfy a buď se po větších vodách, kolem moří toulají, buď do teplejších krajín odlétají.

Zobák má uvnitř listěčky po všem okraji kolem do kola, barvu červenou, ale vysoký hrb nad hořejší čelistí, nehet, kraje obou čelistí a nozdry černé; oči jsou hnědé a lysé uzdičky i kroužky kolem očí mají také barvu černou. Tělo jest vesměs pokryto peřím bílým; ocas složen ze dvaceti dvou nebo dvaceti čtyř per; nohy mají barvu černohnědou. Samice se liší od samců jen menší velikostí a kratším i tenčím hrdlem. Délka těla 180 cm, šířka 260 cm, délka ocasu 18 cm.

Chytrá, opatrná labuť se jen ve dne venku po vodě toulá. Všecky pohyby její jsou klidny a půvabny. Chodí váhavě a chtíc letěti, take se jen zvolna vzhůru vznáší, ale pak se dosti rychle do dálí žene; ze země vzhůru vyletěti nedovede. Snáší se zase na hladinu vodní drahou šikmou a dopadši vody, ještě se po ní chvíli žene dál; plove obratně, ale nepotápí se jako labutě vůbec. U nás jen trochu syčívá jako husy, ale na cestách volává často zvukným, pronikavým hlasem anebo si z hluboka zamručí. V měsíci březnu se navracejí labutě obyčejně po párech k místům, kde se hnízdí; sameček bývá ku samici velice něžným, štíhlé hrdlo své jí kolem krku ovíjí a zobákem se jejího zobáku dotýká; oba žijí pak spolu po celý život. Hnízdo staví samice za pomoci samečkovy někde

na suchu ze sítí a jiných rostlin vodních; ze sedmi zelenavých vajec se líhnou až po pěti, šesti nedělích mláďata hustým prachem porostlá a již za den hnízdo opustí. Později mají mladé labutě peří šedohnědé, zobák i nohy šedé; druhým rokem jim počne vyrůstatí tu a tam peří bílé a třetím rokem teprve se rodičům svým podobají docela.

Potravou labutě krotké jsou rostliny vodní a bahní, hmyzy, červi, mži i drobní obojživelníci; hledajíc jí, ponoří hlavu do vody a zobákem po dně pátrá. Že ryb nepronásleduje, možno ji chovati na rybnících bez obavy; ba prospívá tu naopak tím, že husté rostliny vodní proskubává a vytrhává, tak že hladina přespříliš zarůstí nemůže. V zajetí se nejlépe daří labutím hned z mládí polapeným; zkrotnou, ba tak se k člověku dotíratí umějí, že se nezřídká před nimi na pozoru míti musí. Kůže s peřím až na jemný puch vytrhaným dává drahou kožešinu; maso mají jen mladší ptáci poněkud chutné.

Labuť zpěvná (*Cygnus musicus*, *Bechst.*)

k nám také někdy jako vzácný host zimní zabloudí. Zaslouhuje toho právem, aby zpěvnou slula; má hlas zvučný a dosti příjemný, zejména volá-li z dálky nebo vysoko ve vzduchu letíc. Zádumčivé, táhlé tóny, jež zní asi jako „ang“, někteří ku zvuku vzdálených trub, jiní ku hlasu houslí nebo zvonu přirovnávají; že by labuť smutným hlasem volala majíc umřítí, to ovšem jest báchorkou, jíž mohlo býti podnětem snad jen to, že nařikají tak labutě hladem zmořené u vod ledovou korou pokrytých, nemohouce se pro slabost vydati na cestu jinam, tak že konečně zahynou. Obyčejný křik jejich zní asi jako pronikavé „kilklí“; i perutěmi prý zachvívají tak, že poněkud zvučí a snad platí právě o nich slova Schneiderova ve známé básni jeho o labuti:

... peruť její jako harfa
Aeolova zní.

Liší se ode druhu prve popsaného tím, že má zobák bez hrbolu, žlutý, jen na konci a na okrajích černý a lysinu mezi zobákem a okem také žlutou; rohovitě lístečky nalézají se v obou čelistech skoro jen u kořene zobáku. Oči mají barvu černohnědou; krk jest trochu kratší a tlustší, než u labutě krotké. Tělo jest všecko pokryto bílým peřím, jen nahoře na temeni a v šíji malinko nažloutlým; nohy jsou černé a ocas složen ze dvaceti až dvaceti dvou per. Samička bývá snad jen trochu menší samečka, jenž má délku 160 cm, šířku 250 cm a ocas zdělí 20 cm.

Labuť zpěvná obývá na tichých zátokách velikých řek a jezer v severní Evropě, Asii a v Americe, ale stěhuje se na zimu do teplejších krajín, ze studených končin evropských zejména do severní Afriky a také jen i do Řecka; našimi krajinami ubírá se na jih už v říjnu neb až v pro-

sinci a zase nazpět domů tak asi v březnu. Jest to pták velmi chytrý, hašteřivý a popudlivý; pohyby jeho nemají toho půvabu, jako u labutě veliké, zejména pak hrdlo tak pěkně prohýbatí neumí. Živí se vodními bylinami, obilím, hmyzem, měkkýši a žabami. Hnízdí se doma na severu, v Loparsku, v bažinách čuchonských, v severní Rusi a ve střední Sibiři; každý párek usadí se na svém jezírku neb alespoň ve zvláštním jeho zálivu a jiného páru poblíž nestrpí. Veliké hnízdo jest upleteno z ostrice, sítin a jiných rostlin vodních a buď stává na ostrůvku nad hladinu vodní povýšeném, buď na ní plove. V dubnu nebo v květnu snáší samička pět až sedm bílých, trochu nazelenalých anebo málo nažloutlých vajec, z nichž se mláďata líhnou v prvních dnech červencových. Někdy sedá na hnízdě vedle samičky stranou i samec, vajec však tělem svým nezahřívá. Mladé labutě mají peří šedé, na hlavě a na zadečku poněkud nahnědlé a zbělí docela až ve třetím roce věku svého.

Zkrotnou také, ale nikoli tak snadno, jako jiní druhové příbuzní; v Rusku je ovšem na rybnících v sadech chovají častěji, než labuť velikou. Mladí ptáci prý mají velmi chutné maso; ještě spíše je však lidé pronásledují pro peří a zejména kůže s prachem také jako drahá kožešina se prodává.

Husa divoká (*Anser cinereus*, M.).

Čím si toho ubohé husy zasloužily, aby je lidé měli za ptáky hloupé, jakž o tom svědčí některá úsloví („hloupá husa“), to opravdu těžko jest pochopiti. Ciní-li se tím křivda již našim husám domácím, tím méně o divokých husách něco podobného lze říci. Jsoutě velmi opatrný, umějí dobře potutelným okem svým pozorovati člověka, jemuž se na blízku hnízdí, rozeznávají dobře ozbrojeného myslivce od chodce neškodného a těmito zkušenostmi svými ve všem všudy se řídí. Jsou také obratnější a hbitější než husa domácí, jež od nich pochází; ačkoli dobře plovou a také se poněkud potápěti umějí, přece se na suchu pohybují mnohem volněji, než na vodě. Lítají sice vytrvale, ale nedostihují v té příčině jiných svých příbuzných. Povahou svou se od naší husy domácí valně neliší. Jsou-li podrážděny, také syčí, a volavý hlas jejich zní jako „gá-kákakgak“ několikrát rychle opakované; jindy kejhávají také „gígak“ a v leknutí úzkostlivě „kékákak“.

Zobák má touž asi délku, jako hlava a barvu oranžovou, na nehtu bledší, jen nažloutlou; kolem hnědého oka jest lysý kroužek barvy rudožluté. Hlava má barvu rziwošedou, na čele bělavou, krk také rziwošedou; na hlavě i na krku má každé pírkó okraj naseditvělý. Hřbet jest nahoře šedohnědý s bledšími proužky příčnými, dole popelavý; vezpod na hrud barvu popelavou s bělavými obloučky příčnými po stranách,

břicho bílou, ale na bocích šedohnědou s příčnými obloučky šedými a chustice bílou. Žlutavé, načervenalé nohy mají tři prsty přední širokými blanami plovacími spojené. U starých ptáků mívá tělo vezpod několik skvrn černých. Veliké letky mají barvu šedočernou, ale bílé ostny; malé letky jsou také načernalé, mají však bledé obruby. Prostřední z osmnácti rýdovacích per ocasních mají barvu šedohnědou, ale bílé konce a obruby; čím blíže ku kraji, tím jsou světlejší, až konečně obě péra krajní jsou docela bílá. Křídla nedosahují konce ocasu. Samice bývá spíše našedivělá a trochu menší housera, jehož tělo má délku 98 cm, šířku 170 cm a ocas délku 16 cm.

Hus divoká neboli veliká jediná všech ptáků příbuzných, jež se obecně vesměs husami divokými zovou, také se u nás v Čechách hnízdí zejména na některých rybnících jihočeských. Přichází k nám v únoru nebo v březnu, prve než byl sníh roztál a přebývá pak ve krajinách bažinatých s hojnými rybníky, nejraději na takových místech, kde se v bažinách skryté, rákosím a křovím zarostlé ostrůvky nalézají a kde na blízku les, pole a louky. Má domov svůj vůbec spíš ve střední, než v severní Evropě a pak v Asii. Na nepřístupných místech v bažinách daleko ode břehu staví samice hnízdo ze stebel a listů rákosu i všelikých rostlin bahních a uvnitř je tenčími lístečky, stonky a vlastním prachem vystele; houser s ní sice pro stavivo chodí, ale nenapadne mu, aby jí v práci pomohl. Ze pěti, deseti, ano někdy i patnácti bílých, trochu nazelenalých anebo nažloutlých vajec lihnou se housátka čmýřím nahoře hnědozeleným, vezpod bělavým a nažloutlým pokrytá asi po čtyřech nedělích a za den se již za matkou na vodu odváží; později mají mladé husičky tmavé perí nahnědle šedé beze skvrn na hrudi. V měsíci srpnu nebo v září odlétají staří i mladí ptáci na jih v klínovitém zástupu, v jehož čele starý houser se ubírá.

Husa divoká se živí osením i zrny obilnými a jinými plodinami polními, řepou, brambory, jetelem, travou, pak také žaludy a bukvicemi; škodu, již hospodářům zejména tím učiní, že ještě více mladého osení pošlape, než uškube, zajisté z valné části nahradí člověku znamenité perí a prach lepší, než husa domácí poskytujíc. Housata nejraději okřehek zobají. V zajetí si záhy zvyknou zejména ptáci mladší a hývají pak velmi krotcí.

Na jarních a podzimních cestách svých prolétají našimi krajinami i jiné některé husy z končin severních. Buďtež tu z nich uvedeny alespoň husa polní (*Anser segetum*, *Naum.*), podobně zbarvená, jako hus veliká, s křídly za ocas dosahujícími a zobákem černým, jen mezi nozdrami oranžovým kroužkem zdobeným a kratším než prst vnitřní, pak husa rolní (*Anser arvensis*, *Br.*) se zobákem zdělí prostředního prstu. barvy oranžové a jen u kořene, na okrajích a na nehtu černým; někteří tento druh mají toliko za odrůdu husy polní.

Kachna divoká (*Anas boschas*, L.).

Všech těch přechetných druhů kachen, jež se buď u nás hnízdí, buď alespoň kraji našimi prolétají, nejhojnější jest kachna divoká, od níž naše kachna domácí pochází. Nezaprou, že jsou tak blízko příbuzny; veškerý pohyby kachny divoké jsou podobny, jako u našich kačen, ale jsou přece trochu obratnější. I hlas má skoro týž; kačer skřeká z hluboka „kvěk“ a kachna zvučně „kvak“. A člověku se také příliš nevyhýbá, ba zapadne často na rybník v sadech a v zahradách, vůbec nedaleko našich obydlí. Je to pták dobrák; i s jinými opeřenci, pokud jí sami nepokoušejí, ráda žije v míru a v přátelství. V zajetí zkrotne záhy, zvláště byla-li polapena mladá a s kachňátky domácími vychována.

Zobák jest širší než vyšší, zejména před nozdrami plošný a má barvu žlutavě zelenou, u kořene nahnědlou a na nehtu černou; oči jsou rudohnědy. Kačer má hlavu a hořejší část krku tmavozelenou s leskem kovovým a na krku pod touto barvou zelenou úzký, bílý obojek. Hned pod ním jest hruď kaštanově hnědá, níže bělavá, břicho též bělavé, ale na obou jest plno drobounkých, tmavohnědých teček a čárek. Dolejší krycí péra ocasní mají barvu černou, trochu nazelenalou a bílé konečky. Nahoře na hřbetě má tělo barvu šedohnědou s drobounkými, vlnitými proužky světlejšími, níže nad ocasem tmavohnědou, hořejší krycí péra ocasní jsou černá a do zelena se lesknou. Malá a prostřední krycí péra křídla jsou šedohnědá, veliká mají před černým konečkem příčný proužek bílý, tak že se nad zrcadlem pruh černý a bílý nalézá; ve fialové zrcadlo nazelenalého lesku kovového splývají vnější pápeře malých letek na koncích také černých a pak ještě bílých, kdežto veliké letky mají barvu šedohnědou a světlejší obruby; druhá jest nejdelší. Ocas jest složen ze šestnácti šedohnědých per s bílými obrubami; jen čtyři prostřední mají barvu černou a jsou srpovitě vzhůru ohnuta. Oranžové nohy mají nárt jen na předu štítky pokrytý. Známe také četné odrůdy světlejší i naopak tmavší. Kachna má hlavu a šíji šedohnědou s tenkými skvrnami hnědými, v zadu krk tmavší, nad okem proužek bledší a před ním i za ním naopak temný. Trup má nahoře barvu narezivělou s nepravidelnými skvrnami hnědými, vezpod rudohnědou, na břicho světlejší a tu také plno menších skvrn tmavších;

na křídle jest též zrcadlo, ale žádné z ocasních per není zakřiveno. Na podzim se peří všecko promění tak, že jsou si kačer a kachna podobní. Tělo má délku až i 63 cm a šířku 104 cm; ocásek bývá 9 cm dlouhý.

Kachna divoká přebývá na rybnících a jezerech se břehy sítím a rákosím hustě porostlými, vůbec na vodách, jež mají hladinu z části rozmanitým rostlinstvem vodním pokrytou; ob čas odtud do polí k menším loužím a do příkopů kolem cest zalétá. Na širých hladinách se ukazuje nerada; toulá se spíše v houštinách pobřežních a v mělkém bahně si tu hledá potravu zobákem žvechtajíc. „Kachní žaludek“ jest právem pověstný; náležíť kachna k nejhltavějším ptákům, zobajíc lístky a mladé stonky trav i bylin bahních, jich pupeny a plody, žaludy, obilí, brambory a mimo to ze živočichů hmyzy, červy, plže, mladé rybky a j. pronásleduje. Škodu, již snad tímto způsobem člověku kdes učiní, zajisté nahradí poskytujíc mu výborné maso a dobré peří.

Ze severních krajin se kachny v říjnu a v listopadu stěhují na jih do Italie, do Řecka, do Španěl a také až do severní Afriky; v únoru a v březnu se odtud zase na sever do vlasti své navracejí. Také od nás odlétají, ale některou zimu tu zůstanou; již z teplejších končin střední Evropy se nestěhují. Žijí vůbec v Evropě, ve valné části Asie, v severní Africe i v Americe. Na místech suchých, v zátiší mezi křovinami, v houštinách a v rákosí, někdy i v dutých vrbách, ano také v opuštěných hnízdech vran a ptáků dravých si ze suchých stonků, listů, stebel hnízdo staví a uvnitř je hebkým prachem vystelou. Z osmi až i šestnácti vajec trochu nazelenalých líhnou se asi za dvacet šest dní kachnátko pokrytá šedozeleným čmýřím s tenkými proužky temnějšími a již za den se za kachnou z hnízda ven batolí, s počátku v hustých trsech bahních rostlin se ukrývajíce. Mláďata vylíhlá ve hnízdech na stromech prý sama dolů vyskáčou, aniž jim to ublíží. Později mají mladé kachničky podobnou barvu, jako stará samice.

Lov na divoké kachny náleží k nejoblíbenějším zábavám mysliveckým; i do humenců kachních, do sítí a do rukávníků je někde chytávají.

Čírka obecná (*Anas crecca*, L.),

nejmenší z divokých kačen vůbec, jest u nás po kachně divoké nejobecnějším ze ptáků plovacích této čeledi.

Má zobák načernale šedý, oči hnědé. Hlava a hořejší část krku mají barvu rziho hnědou, ale kolem oka i ještě dále za ním jest lesklá skvrna zelená, v zadu na šíji načernalým hrotem ukončená; nahoře i dole jest ohraničena čarou žlutavou. Tělo má nahoře barvu na zdání šedou, totiž jest všecko poseto tenkými vlnitými proužky barvy černé a bílé; jen na ramenou jest několik per černých a bílých. Nahnědlé křídlo

jest zdobeno stkvělým, velikým zrcadlem na kraji černým, do vnitř zeleným se širokou obrubou bílou a narezivělou nahoře, s úzkým lemem bílým dole. Rýdovací péra ocasní jsou popelavá a jen obě prostřední mají černou a bílou obrubu; postranní krycí péra jeho jsou narezivělá. Hrdlo jest nahoře černé, bruď bělavá, trochu narezivělá s drobnými skvrnami černými, po stranách však jest zdobena uzounkými obloučky černými a bílými zrovna jako boky bílého břicha. Od řiti pnou se vzhůru až nad ocas dva příčné pruhy černé. Nohy jsou popelavé. Tělo má délku 32 cm, šířku 54 cm a ocas jest 7 cm dlouhý. Menší kachna má podobnou barvu hnědou a šedou s temnějšími skvrnami jako samice druhu prve popsaneho, ale zrcadlo zelenavé, ač trochu menší i méně lesklé, než kačer. Ostatně se jí kačer pozdě v létě dosti podobá.

Obratná a hbitá čírka obecná přichází k nám v hejnech zvláště na podzim, v září a v říjnu, kdy se z domova svého, z krajín severních do teplejšího jihu. až i do severní Afriky stěhuje. Zejména tou dobou jest všude téměř v Evropě a v severní i střední Asii velice hojna. Hnízdí se vlastně v tundrách, pak porůznu v severních Němcích a ve chladnějších krajích evropských vůbec, kamž se v měsících březnu a dubnu navrácí; také u nás v Čechách ročně několik párků mladé vyvede. Staví si hnízdo na zemi v bažinách a z devíti až i čtrnácti nažloutlých vajec líhnou se mláďata s počátku pokrytá čmýřím na hlavě a v šíji načernalým, na zaděčku hnědými a černými skvrnami posetým a na hrdle i na bříšku žlutavým; nad okem mají proužek žlutý a na křídle dvě skvrny žluté. Později mají mladé čírky peří podobné, jako stará samice. Polapeny záhy si v zajetí zvyknou; maso jejich má chuť výbornou.

Kdybychom tu o všech druzích kachen divokých, jež vody naše navštěvují nebo se tu hnízdí. o hvízdácích, kopřivkách, lžičácích, polácích a j. chtěli promluvití obšírněji, nikterak bychom s místem po skrovnu vyměřeným nevystačili. Z té příčiny jen ještě o následujících důležitějších kachnách stručnou učiníme zmínku.

Čírka modrá (*Anas querquedula*, L.) jest u nás téměř tak hojna. jako čírka obecná a také se u nás hnízdí.

Má barvu podobnou, ale hlavu na temeni a v týle černohnědou, na čele a na lících rudohnědou, na šíji i na krku po stranách tmavohnědou s drobounkými skvrnami bílými; zobák jest načernalý a za hnědým okem jest bílý oblouk. Tělo má nahoře barvu šedohnědou, ale každé pírkó má světlejší obrubu; hrdlo jest černé, dolejší část krku i bruď také načernalá se světlejšími obloučky hnědými, bělavé břicho jest na bocích vlnitými čárkami načernalými a pod ocasem hnědými skvrnami zdobeno. Krycí péra křídel jsou šeda; malé zrcadlo má barvu tmavohnědou, ale nazelenalý lesk a nahoře i dole po bílé obrubě. Šedohnědá péra ocasní mají bělavé obruby; nohy jsou šedé. Délka těla 36 cm, šířka 60 cm, délka ocasu 7 cm. Trochu menší kachna má nahoře peří hnědé se světlejšími obrubami, vezpod na hrdle a na bříšku bílé, na krčku, na hrudi, na bocích a pod ocasem plno skvrn hnědých; na uzdičkách jest po bílé skvrně, před okem i za ním po bledém obloučku a zrcadlo má bledou barvu nazelenalou.

Čírka modrá žije ve střední Evropě a v Asii. Hnízdo si staví v rákosí a v houštinách bažin, ale na suchu a někdy dosti daleko od vody; v dubnu bývá v něm žlutavých vajíček devět až dvanácte. Všem ptákům příbuzným předčí tato čírka znamenitou obratností v letu, nezřídka i bystrým dravcům šťastně unikajíc.

Na jihočeských rybnících se hnízdívá šedá, na hlavě hnědá ostralka (*Anas acuta. L.*), jež má prostřední ze šestnácti per ocasních velice prodloužená; kačer má zrcadlo zelené, kachna rudohnědé. Přilétá k nám ze krajín severních. Také hohol (*Anas clangula. L.*) k nám každou zimu ze severu zavítá a snad se tu i pozdrží a hnízdí. Má hlas podobný, jako vrána, ale letí-li, slyšeti zvláštní zvuk jasný a zvonivý. Zrcadlo má bílé. K nejproslulejším kachnám pro hebký, pružný a drahý prach svůj náleží kabajka neboli kajka obecná (*Somateria mollissima, Leach.*), žijící na severu, zejména v Gronsku a na Islandě; u nás v Čechách zastřelen byl v listopadu r. 1867. u Chrudimi mladý samec, jenž sem z daleké vlasti své byl zabloudil. Již na ostrově Syltu se kajky také hnízdí.

Morčák veliký (*Mergus merganser, L.*).

Morčák neboli křehař veliký žije v severních krajínách Evropy, Asie i Ameriky. odkudž se v měsíci listopadu na cestu v teplejší krajiny vydává; tou dobou přichází také k nám do Čech, i není zimy, aby tu některý z pěkných těchto ptáků nebyl pozorován. Kromě hodin poledních. kdy na písčitém břehu odpočívá, stále jen na vodách se probání. A tu si také vede nejobratněji; plove velmi rychle, ba je-li pronásledován, žene se po hladině takovou rychlostí, že by ho žádný jiný pták vodní nedostihl, že se až voda všechna zčeří a rozvlní. Také se dobře potápěti umí a pod hladinou plove zrovna jako ryba. Lítá však jen váhavě a také na zemi se nemotorně kolíbá. Chraptivý, pronikavý hlas jeho zní asi jako „karr“ anebo „korr“. Že se rybami živí, někteří jej ku ptákům škodlivým počítají; žabami, červy a hmyzem nerad a jen v největší nouzi za vděk vezme.

Červený zobák jeho jest dlouhý, úzký, se stran smačklý, na konci dolů zakřiven a má v bořejší čelisti dvě, v dolejší jedinou řadu rohovitých zoubků; oči jsou rudožluté. Hlava, zdobená v týle chocholkou z prodloužených per, i bořejší část krku mají barvu nazelenale černou s leskem kovovým; šíje jest v zadu bílá, hřbet nahoře černý, uprostřed a dole nad ocasem šedý. Vezpod má tělo barvu bělavou, trošku načervenalou. Krycí péra křídla jsou bílá, poněkud nažloutlá; křídlo má kraj šedočerný a zrcadlo bílé; velké letky jsou černé, prostřední bílé, mají černé obruby a malé jsou

skoro docela černý. Všechna osmnáct řádovacích per krátkého, širokého ocasu má barvu popelavou a ostny šedohnědé. Nohy jsou červené a zadní prst má nepatrnou blanku svislou. Tělo má délku až 80 cm, šířku 110 cm a ocas délku 8 cm. Menší samice má hlavu jen hnědou, chocholku ve dvě rozdělenou, na šedých pírkách hřbetních světlejší okraje, hrdlo pod zobákem bílé, hruď a boky našedivělé, ale prsa uprostřed i břicho žlutavě bílé; také nohy mají barvu trochu přizloutlou. V zimě i samec má barvu podobnou.

Morčák se hnízdí jen daleko na severu; vzácnou výjimkou nalezeno hnízdo jeho také u moře baltického a u jezera bodamského. Ve chladných krajinách ovšem snáší samička vejce až někdy v červnu. Hnízdo bývá v jamkách na zemi, v kamení, ve křoví, ale také na starých vrbách, v dutých stromech i vysoko na nich v opuštěných hnízdech vran a dravců; jest ledabylo z větví, stebel, listův a lišejníkův upleteno a uvnitř prachem pěkně vystláno. Šedohnědých a trochu nazelenalých vajec bývá v něm osm až patnáct. Mláďata jsou s počátku pokryta na hlavě prachem rziho-hnědým, nahoře po těle temnohnědým a vespod bílým; na křídle i nahoře vedle ocásku mají po bílé skvrně, na krku po straně pruh narezivělý a pod okem proužek bílý. V prvních dnech se živí hmyzem, jež si po hladině vodní sbírají; již třetí den se potápějí a za osm dní jen ryby loví.

Zajatí křehaři za krátko hynou. Nemají masa chutného, ale pro peří by si jich lidé měli všimati více, než posud.

Vzácnějším u nás hostem jest morčák prostřední (*Mergus serrator*, L.), jenž také žije a se hnízdí daleko v severních končinách evropských, asijských a amerických. Má na bílém zrcadle i nad ním po příčném pruhu černém, na rezavé hruď plno skvrn tmavých a na černých ramenou několik skvrn bílých. Způsobem života se od křehaře velikého ani neliší; staví si prý hnízdo jen na zemi.

Kormoráni (Graculidae)

náleží ku veslařům (*Steganopodes*), totiž ku ptákům plavcům, již mají všecky čtyři prsty širokými blanami plovacími spojené a mezi oběma polovinami dolejší čelisti buď větší, buď nepatrný vak z lysé kůže. Nejznámější z nich jsou pelikáni, přebývající v jihovýchodní Evropě; že za starých časů, přede dvěma, třemi sty lety snad i do Čech přicházeli, o tom svědčí zmínka v listinách archivu třeboňského o nesytu (*Nimmersatt*), jenž prý

jest ještě jednou tak veliký, jako labuť a ve žlutém voleti nebo vaku pod zobákem lehce šestiliberního kapra ukryti dovede. *)

Kormoráni žijí po všem světě i na vodách sladkých, i po březích mořských; někteří se téměř s hladiny vodní ani nehnou, jiní zase v rákosí a v houštinách kolem bažin obývají, ba někdy i na stromech odpočívají. Všickni se rádi a daleko od příbytku svého toulají a druhové severní se vesměs na podzim do teplejších krajín stěhují. Chodí váhavě a kolíbají se; lítají podobně, jako kachny, ale plovou a zejména potápějí se znamenitě. Jsou ptáci chytrí, bystrozrací, ale také lstiví, zlí a svárliví; hnízdí se sice u velikých společnostech, ale stále se spolu hašteří. Staví si hnízda na úskalích, na příkrých ostrůvcích a také na stromech a uplétají je na rychlo z chrastí, trávy a rákosu. Na dvou, třech anebo čtyřech malých, nazeleňalých vejcích sedají staří ptáci oba; mláďata jsou s počátku téměř docela nahá a rostou velmi zvolna. Náležejíť kormoráni ku ptákům krmivým. Potravou jejich jsou po přednosti ryby malé i velké, zejména úhoři; umějí je tak obratně lovit i a tolik jich do dne pohltají, že jsou na rybnících škůdci všech ostatních ptáků nejhorší. Z téže příčiny jich také téměř ani v zajetí mítí nemožno; lstí a hbitostí však, jakou si kořist lapají, člověka pěkně pobaviti dovedou.

Mají statné, ale podlouhlé tělo pokryté peřím tmavým, krátkým, hustým a přilehlým; na hřbetě a nad křídly mají pírká podobu šupinovitou. Hlava jest malá, na uzdičkách a kolem očí lysá, zobák přímý, trochu se stran smačklý a na předu dolů zakřiven; pod dolejší čelistí jest nepatrný kožnatý vak také téměř docela lysý. Krk jest dlouhý a štíhlý. Křídla dosahují jen na počátek ocasu; ze krátkých, tvrdých letků bývá druhá nejdelší. Ocas jest složen ze dvanácti nebo čtrnácti per velice tuhých. Noby mají krátký, lysý nárt a dlouhé prsty všechny čtyři plovacími blanami spojené.

Kormorán obecný (*Carbo cormoranus*, M.).

Málo známe ptáků, již by rybařům tolik škody učiniti dovedli, jako chytří, lstiví a potměšilí kormoráni. Živí se po většině jen rybami. pohltají i větších ryb do dne takové množství, že se člověk na pozorování musí, aby se mu poblíž rybníků neusadili, nechce-li, aby mu je za krátko důkladně vylovili. Brehm vypravuje, že pozřel zajatý kormorán ráno dvacet šest a večer již zase sedmnáct ryb, aniž se nějak přesytil; žaludek jeho trávil tak výborně, že zejména u nás po vydatném obědě ještě si vlaštovičku nebo jakéhokoli menšího obratlovce popadne.

*) Viz Archiv pro přírodovědecké prozkoumání Čech, II. d., 4. odd., str. 87.

Na štěstí k nám kormoráni jen v menších hejnech na jaře zalétají. Vlastí jejich jest severní Evropa, Asie i Amerika; v létě se však vyskytují ve všech zemích evropských od Norska na jih. Bydlí tam, kde hojnost vody a ryb, nejraději tedy na skalnatých, příkrých březích mořských a na vysokých ostrůvcích poblíž břehu, u větších řek a kolem bažin. zvláště jsou-li přímo v lese nebo nedaleko něho. Na takových místech sídlí veliké houfy kormoránů; sedají tu v řadách, vrtí sebou, mávají křídly, aby jim po lovu ve vodě oschla a hlucně „kra kra“ volají. Spí buď na skalách, buď na stromech. Loví si kořist ráno a na večer; potápějí se do veliké hloubky a ježto pod vodou rychle plovati dovedou, není divu, že jim ryba přepadená sotva kdy uprchne. Sedí-li na břehu a poplaší-li je kdo, jako žáby střemhlav do vody skáčou, pod hladinou dále prchají, aby se po chvíli jinde zase nad ní objevili. Na zemi ovšem jsou nemotorní, chodí kolébavě, ano dovedou prý učiniti několik kroků jen pak, opírají-li se o tuhá péra ocasní.

Hlava a krk mají na jaře barvu tmavozelenou a v zadu několik per v nepatrnou chocholku prodloužených; v týle a po stranách krku vyčnívají z ostatního peří teninká, vláskovitá péra bílá. Zobák má barvu načernalou, oko zelenou, lysé místo na lících nazelenalou a již pod okem počíná bílý obojek, jímž hrdlo pod lysou blanou jest zdobeno. Tělo má nahoře barvu šedohnědou nebo tmavohnědou, ale všechna pírka mají tmavší obruby černé, trochu nazelenalé. Kolem bílého obojku jest peří načernalé s leskem zelenavým; vezpod má tělo také barvu načernalou a jen nad lýtkem jest po každé straně skvrna bílá. Letky, všech čtrnáct tuhých rýdovacích per zakulaceného ocasu i nohy mají barvu černou; dráp prostředního prstu jest na vnitřní straně jako roztržen. Samice se od samce barvou peří neliší. Na podzim zmizí bílá péra na hlavě a na krku i bílé skvrny nad nohama. Tělo má délku 90 cm. šířku až 150 cm a ocas bývá 18 cm dlouhý.

Naši ptáci.

Jako ptáci společenští se kormoráni také v hejnech hnízdí. Staví si v měsíci dubnu hnízda z chrástí, z rákosu a ze sítí nejraději na stromech, zřídka na příkrých úskalích; i vrány, volavky často ze hnízd jejich vypudí, aby sami se stavbou mnoho práce neměli. Samice snáší koncem dubna tré neb čtvero nazelenalých vajec s bledším povlakem vápenným, často hnědou nečistotou ze hnízda pomazaných; za čtyři neděle se z nich líhnou mláďata s počátku tmavošedým, načernalým čmýřím, později peřím nahoře šedočerným, trochu nazelenalým, také tmavými, lesklými obrubami zdobeným a vezpod šedožlutým pokrytá. Rostou velmi rychle, tak že je staří již uprostřed měsíce června vyvedou.

V Číně užívají zkrotlých a vycvičených kormoránů k lovu ryb.

Potápky (Podicipidae).

Není ptáků plovacích, již by zasluhovali jména ptáků v pravdě vodních tou měrou, jako ztepilé potápky. Prožijíť veškeren čas života svého téměř jen na vodě, plovou a potápějí se opravdu znamenitě, ba hoví si a dřímají také jen na hladině vodní, při čemž tělo jejich na ní tak klidně spočívá, že se ani nepohne. Také vylétnouti vzhůru dovedou jen z vody. Na zemi si vyjdou, jen musí-li to býti; stojí tu s tělem téměř svismo vztyčeným, krk mají prohnutý jako S a bystrým okem se kolem rozhlížejí. Přebývají ve všech zemích mírného pásma na stojatých anebo zvolna tekoucích vodách se břehy rákosím a sítím zarostlými; živí se rybami, obojživelníky, potěrem rybím a žabím, korýši a jinými živočichy vodními, ale zobají také mladé lístky, pupence vodních rostlin a polykají i chumáče vlastních svých pírek. Žijí po párech; hnízdo upletené z vodních rostlin a vřdycky vlhké a mokré plove na vodě, tak že často i tré až i šest nazelenalých, ale zašpiněných vajec odpolu do ní jest ponořeno. Mláďata se líhnou asi po třech nedělích; že náležejí ku ptákům nekrnivým, hned ze hnízda vylezou, umejí také hned plovati a za několik dní se již sama potápějí. Polapiti chytré ptáky tyto s obtíží bývá; v zajetí si zvyknou, dáme-li je do větší, náležitého zřízení nádržky vodní a mají-li hojnost ryb, vodního hmyzu a jiné potravy vůbec.

Tělo mají na hřbetě ploské a všecko pokryté hustým, přilehlým a lesklým peřím, jehož se i jako pěkné kožešiny užívá; na hlavě, na krku a dole na hřbetě jsou jednotlivá pírká skoro vláskovitá. Z jara mívají samečkové i samice na hlavě dvojitou chocholku a pod oběma lícema na krku po širokém límci. Hlava jest dosti veliká a má uzdičky lysé; zobák

jest primý a ostrý, krk dlouhý a štíhlý. Křídla jsou krátká a z letek bývá druhá nebo mimo ni i první a třetí nejdelší. Na místě ocasu jest jen chvost roztrpených pírək. Nohy nalézají se téměř až na zadním konci těla. mají nárt se stran velice smačklý a tři přední prsty obroubené blanami na koncích u ploských nehtů nejširšími; také menší prst zadní má nepatrnou blanku svislou.

Roháč veliký (*Podiceps cristatus*, *Lath.*)

jest nejstatnější, nejhezčí druh této celedi, ba náleží k nejpěknějším našim ptákům vůbec. Žije v Evropě, ve střední Asii i v severní Americe kromě končin nejchladnějších; jsa ptákem stěhovavým, přichází do severnějších zemí řečených světa dílů po párech v měsíci březnu nebo v dubnu a zase v listopadu se do teplejších krajín ubírá. Stěhuje se jen v noci a to bezpochyby většinou po vodách. Jen tou dobou bývá pozorován také na řekách; v létě bydlí u moří, na jezerech a na větších rybnících se břehy rákosím a sítím hustě porostlými. Jest plachý, nad jiné lstivý a chytrý; poleká-li jej co, hned se do vody ponoří a po chvíli kdes v dáli jen zobák a chytrá očka z ní povystřčí, kolkolem opatrně se rozhlížeje. Potápí se znamenitě a dovede pod vodou plovati velmi daleko; lítá dosti rychle, ale chodí všech ostatních potápek nejlhůř, váhavě a velmi nemotorně.

Štíhlý zobák má barvu nahoře huědou, po stranách a vezpod narudlou, na konci bílou; oči jsou karminové, uzdičky lysé a narudlé. Hlava má z jara barvu na čele šedohnědou, na temeni černou a dvojitě, přímá chocholka jest také černá; líce jsou bílé a obě okruží pod nimi nejprve světle narezivělá, ale čím dále ku kraji, tím tmavší, rzivohnědá a na okraji konečně černá. Šíje jest tmavohnědá, zadek též, ale trochu našedivělý a každé pírko tu má obrubu světlejší. Na ramenou jest podélný pruh bílý, zrcadlo jest také bílé a letky mají barvu šedohnědou. Vezpod má tělo barvu všude bílou a peří lesk mastný; na bocích jest mezi bílým i něco peří narudlého a našedivělého. Nohy jsou žlutavě zeleny. Délka těla průměrem 60 cm. Samička má podobnou barvu, ale chocholky nižší a límec užší. Na podzim bývá tělo nahoře spíše našedivělé a úzký, mnohem bledší límec má jen nepatrnou obrubu načernalou.

Jakmile bylo rákosí na rybnících bezky povyroستlo, staví si v něm roháci z rostlin vodních a bahních vlhké hnízdo, jež k několika stonkům rákosovým připevněno bývá. Na čtyřech bělavých, malinko nažloutlých a nazelenalých vejcích, jež samička snáší ve druhé polovině měsíce května, sedají staří ptáci oba; často mívají vejce skvrny zelenavé a hnědé, jsouce tak zbarvena zelení rostlin vodních a nečistotou, ale lze je snadno umyti. Za tři neděle se z nich lhnou roztomilá mláďata porostlá s počátku prachem na hlavě a na hrdle bílým s černými proužky podélnými, v zadu na šíji našedivělým, na zadečku šedým a vezpod bílým; později

mají mladí roháci peří všude nahoře i na bocích načernalé se skvrnami rudohnědými, vezpod bílé, na hrdélku a na lících narudle; hlavička i hrdlo jsou po stranách zdobený podélnými pruhy hnědými. V prvních dnech života jejich je zvláště sameček bedlivě hlídá; hledati potravy je učí staří ptáci oba, s počátku jim totiž před zobáčky vodní hmyzy drží a později ukazují, kterak ryby lovit. Jsou-li umdlena, bere si je starostlivá samice na záda; omrzí-li ji to, ruče se ponoří a tak pohodlná mláďata zase na vodu dostane.

Na rybnících, v nichž mladé rybky vychováváme, není ovšem roháč hostem vítaným; živí se nejraději menšími rybami, jich potěrem a žabkami, vodního hmyzu však a zelených lístečků vodních rostlin pozobe jen pramálo. V zajetí také musí býti krmen rybami. Zkrotne docela a člověka se nebojí, tak že si z mísky bere potravu, i kdyby stál kdo přímo u něho; v zimě však jen málo těchto ptáků mrazu odolá. Masa jejich požívati nelze, ale kůže, zejména břišní, dává dobrou kožešinu.

Z ostatních potápek přilétají k nám roháč rudokrký (*Podiceps subcristatus*, *Bechst.*) s hrdlem rzivorudým, roháč černokrký (*P. nigricollis*, *Sund.*) s hrdlem černým, roháč žlutorohý (*P. auritus*, *Lath.*) s načervenalým proužkem před okem i za ním až na rezavou, dvojitou chocholku rozšířeným, s límcem načernalým a konečně drobounká po-

tápka malá (*Podiceps minor*. *Lath.*) zdělí jen 25 cm, nahoře černohnědá a vezpod šedá.

Z příbuzné čeledi **potáplíc** (*Colymbidae*). jež mají tři přední prsty plovacími blanami spojené, zobák nejméně zdělí hlavy, silný, přímý a ostrý, ocas krátký, zaokrouhlený a z tuhých rýdovacích per složený, zalétá k nám někdy v zimě ze severozápadní Evropy potáplice severní (*Colymbus arcticus*, *L.*), nahoře na hlavě tmavošedá, na hrdle černá, na bílém krku po stranách černými podélnými pruhy zdobená. na hřbetě černá se třemi skupinami čtyřhranných, bílých skvrn uprostřed a na ramenou, vezpod na břicho bělavá. Ještě vzácnějšími hosty zimními jsou u nás potáplice malá (*C. septentrionalis*, *L.*), na hlavě a na krku popelavá, na hrdle skvrnou hnědou zdobená. nahoře tmavohnědá s bledými tečkami a vezpod bílá, pak potáplice lední (*C. glacialis*, *L.*) podobná potáplici severní; má však hlavu i krk černý se dvěma řadami bílých proužků na hrdle a v zadu na šíji, na černém hřbetě pak jedinou velikou skupinu bílých skvrn, jež zvláště na ramenou mají podobu čtverců.

* * *

Rackové (*Laridae*)

mají statně tělo pokryté hustým a hebkým perím barvy po většině jen bílé, šedé a černé; samice se jí od samců valně neliší. Zobák jest se stran smačklý, na okrajích břítký, u kořene přímý, na konci často dolů zakřiven a také na dolejší čelisti trochu vypouchlý; nozdry mají podobu úzkých štěrbin. Krk bývá krátký a tlustý. Křídla jsou velmi dlouhá a špičatá, ocas na konci buď přímý, buď vidličnatý. málokdy naopak klínovitý; nízké nohy mají nárt v předu destičkami pokrytý, přední tři prsty spojené dokonalými blanami plovacími a zadní prst bez blanky, trochu výše vkloubený a někdy zakrnělý docela.

Rackové jsou ptáci velmi obratní; po březích vod a po polích vytrvale běhají, dobře se potápějí a plovou, zejména však znamenitě lítati umějí. Ženou se shora přímo ku hladině vodní, jakoby se na ni snést chtěli, tak že si často již peří zmáčí, ale náhle se zase vzhůru obrátí, vůbec lítají tak lehce a svižně, že jim v té příčině předčí jen málo ptáků vodních. Jako ptáci společenští žijí v hejnech po březích moří a buď jen v určitých dobách ročních, buď stále také i kolem našich vod; jsou domovem ve všech dílech světa zejména ve krajinách studenějších. Někteří druhové jsou užiteční,

živíce se po přednosti hmyzem. jiní naopak škodliví. ryby lapající; několik jich i menší ssavce, ptáčky a obojživelníky pronásleduje a nejen zvířata živá. ale i zdechliny požírá. Hnízdí se po většině u velikých společnostech; o takových ohromných osadách racl ů zejména cestovatelé po severních krajích s nelíceným obdivem vypravují. Z rákosí a sítí si staví hnízda jen ti druhové, již se hnízdí v bažinách a na vlhkých březích vod; jinde snáší samička dvě nebo čtyři barevná a skvrnitá vejce jen do jamky v písku beze všeho podkladu. Mláďata prachem bělavým anebo nažloutlým a temnými skvrnami zdobeným pokrytá líhnou se z nich průměrem ve třech nedělích; ačkoli náležejí rackové ku ptákům krmivým. mláďata hned v prvních dnech života svého ze hnízda vyskáčou. pobíhajíce za rodiči, již je horlivě krmí. Povyrostše mívají mladí rackové peří šedé nebo nahnědlé.

Masa chutného nemají, ale prospívají lidem peřím a vejci zvláště tam, kde se jich mnoho hnízdí. V zajetí je chovají snad jen v zahradách zoologických; dlužno je krmiti ovšem po většině rybami a později alespoň syrovým masem, aby se jim dobře dařilo. Hledí-li jich člověk upřímně, záhy zkrotnou a pěstouna potravu přinášejícího hlučným, radostným křikem vítají.

Racek chechtavý (*Larus ridibundus*, L.).

Nad klidnými hladinami rybníků jihočeských prohánějí se v létě pěkní rackové s temnou hlavou, jež tu lid vodními káněmi nebo kánaty zove a již tiché ty vody nemálo oživují, poletující hbitě sem tam a pronikavě „kek“ anebo „šerr“ štěbetajíce. Všecky jich pohyby jsou vůbec nad míru obratny, ba půvabny; také plovou dobře, ač nikoli příliš rychle. mají při tom ocas nazdvižený a oba konce křídel nad ním složené. často do vody vrážejí a dovedou také vytrvale a rychle i kolik hodin po suchu běhati. Obývají vůbec nejraději na rybnících. kolem nichž role a louky; menší tlupy jich aneb alespoň osamělé páry se i podél břehů větších řek hnízdí. Jsou ptáci společenští, ale jiných opeřenců poblíž bytu svého rádi nevidí; člověku se nevyhýbají a valně se ho nebojí, pokud jich ovšem nepronásleduje sám.

Žijí netoliko v Evropě, kdež jsou nejznámějším druhem svého rodu. ale i v Asii. v severní Africe a v Americe; jen v ledovatých krajích daleko na severu nebydlí.

Hlavička má barvu hnědou a jen za temnohnědým okem jest nepatrný bílý oblouček; zobák jest na konci skoro hákovitý, barvy tmavočervené. Tělo má nahoře barvu naseditelou, křídlo též a ruční letky mají na rozdíl od jiných druhů jen konečky černé. Krk, hruď i břicho jsou bílé; na hrudi bývá někdy peří trochu narůžovělé.

Nohy mají tmavou barvu rudou. Samička má touž barvu, jako samec. V zimě jim však oběma i hlava zbělí a jen na oušku hývá skvrna šedá; také šije má pak barvu našedivělou. Délka těla 40 cm, šířka až 90 cm, délka ocasu 13 cm.

Racek chechtavý neboli chechtoň přichází k nám v posledních dnech měsíce března nebo počátkem dubna a v říjnu, v listopadu zase na jih k moři Středomořímu odlétá. Jest alespoň u nás velmi užitečný a měli bychom ho naprosto šetřit a chránit; zejména jest opravdu trestu hodno vejce mu vybírat. Živí se hmyzem, jeho larvami a červy, zvláště pak rád zobe škodlivé chrousty a jich ponravy, pobíhaje bez oddechu i kolik hodin za oráčem a kde kterého brouka i larvu jeho ve brázdách právě vyoraných sbíraje. Jen zřídka kdy i nepatrnou rybku popadne, malou myšku uloví a v nouzi zdechlinou za vděk vezme. Staví si hnízda z rákosí a slámy v houštinách kolem rybníků, v rákosí, v síti a v trávě na močálech, na bromadách svadlého rákosí, vždy ale na místech všetečnému zraku nepřátel dobře ukrytých. Počátkem května snáší samička čtyři, pět vajec nazelenalých

nebo olivově nahnědlých se šedými a černohnědými skvrnami různé velikosti: sedají na nich rodiče oba, ale spíš jen v noci, kdežto ve dne teplé paprsky sluneční na ně zářití nechávají. Po šestnácti, osmnácti dnech se z nich vyklubou mláďata s počátku nahoře prachem žlutohnědým s černými skvrnami a vezpod bílým pokrytá; ačkoli jsou ptáci krmiví, přece si ze hnízd zvláště na suchu stojících často hned v prvních dnech vyběhnou. Za týden odváží se na hladinu vodní, za čtrnácte dní se poprvé třepotají vzhůru nad ní a za tři neděle již téměř ani nepotřebují ochrany rodičů, kteří jich od nepřátel velmi statečně bránití umějí. Než poprvé vypelichají, mají mladí rackové peří na hlavě nahnědlé, na hrdle bílé, v předu trochu narezivělé, na zadečku hnědé, ale nad ocáskem bílé, vezpod na břišku také bílé, ale na bocích hnědé obloučky; letky mají nejen konečky, ale i ohrubky vnějších pápěr černé.

Zajatí rackové, zejména pak mláďata ze hnízda vybraná záhy zkrotnou, ba po čase i za člověkem běhají; toulají se sice rádi po zahradách a v polích, ale v určitou hodinu, kdy krmení bývají, pravidelně se domů navracejí. S počátku dlužno jim ovšem dávat jen ryby a maso. později však si i na chléb zvyknou a rádi jej zobají.

Z ostatních sedmi druhů racků, již k nám přilétají, ještě tu alespoň o racku bouřním (*Larus canus*, *L.*) promluvíme, ježto k nám každého roku na podzim a v zimě zvláště mladší ptáci toho druhu ze severní Evropy zavítají.

Samci i samice mají hlavu, krk, hrud, břicho i ocas bílý, zobák žlutý, u kořene našedivělý, oči tmavohnědé a uzounké obočí červené. Nahoře má tělo barvu našedivělou a trochu zamodralou; jen pířka ramenní mají bílé konečky. První dvě letky ruční jsou docela černy až na bílé skvrny před černým koncem; ostatní jsou skvrnami bílými a černými zdobený. Nohy mají barvu žlutou, trochu narudlou a na kloubech nazelenalou. Na podzim objeví se na hlavě, na šíji hnědé proužky a nohy poněkud zmoudrají. Délka těla 45 cm, šířka 110 cm, délka ocasu 14 cm.

Racek bouřní náleží ku ptákům v pravdě mořským, obývá na březích severních moří, u mělčin písčitého dna, a jen blíží-li se bouře, ruče dále od břehu v souš prchá a po vodách, po polích se tu toulá. Na zimu stěhuje se z chladnějších krajín na břehy Severního německého moře.

Rybák obecný (*Sterna hirundo*, *L.*)

Rybák obecný neboli mořská vlaštovka jest u nás již vzácnější, než káně vodní; na rybnících jihočeských, u Brandýsa a kolem Pardubic hnízdí se jen jednotlivé páry, ba ani na výročních cestách svých se u nás větší hejna štihlých, pěkných těchto ptáčat nezastaví. -

Tenký zobák jest červený a jen na konci načernalý, oko hnědé. Hlava má na čele, na temeni i v týle barvu černou a tato skvrna černá jest v zadu i na šíji prodloužena. Tělo jest nahoře všude i na zadečku, i na ramenou a na křídlech našedivělé, trochu namodralé, vezpod bílé, jen na hrudi malinko našedivělé. Letky dlouhých, tenkých křídel mají barvu tmavošedou, až skoro načernalou, prostřední rýdovací péra vidličnatého ocasu bílou, krajní popelavou a nízké nohy rudou. Samička má tytéž barvy. Na podzim starým ptákům čelo zbělí a na temeni i v týle jest hlava jen černými skvrnami poseta. Tělo má délku 35 cm a šířku 78 cm; ocas jest 16 cm dlouhý.

Mořská vlaštovka žije na březích všech moří evropských i uvnitř na souši kolem větších řek a jezer. Do střední Evropy přichází ve druhé polovině měsíce dubna a již v prvních dnech srpnových se zase do jižních krajín stěhuje. Živí se po přednosti rybky; slídí po nich poletujíc zvolna, lehounce přímo nad hladinou vodní a jakmile se jí kde která namane, střemhlav za ní do vody vrazí. Po příkladě racků také si někdy po

polích ve brázdách hmyzy a zejména ponravy brouků sbírá. i nelze ji tedy počítati ku ptákům škodlivým.

Na písčítých, hrubšími valouny pokrytých březích si vyhrabe jamku a snáší do ní v květnu na holý písek dvě nebo tři vajíčka barvy nažloutlé se skvrnami a body popelavými. fialově šedými, rudohnědými až černohnědými. z nichž se líhnou mláďata po šestnácti dnech. Povyrostše mají mladí rybáci hlavičku nahoře ještě bílou, jen trošku nahnědlou, v zadu na temeni černými proužky zdobenou, v týle černohnědou, na šíji též. zobák málo rudý, více načernalý a na ramenou pírka popelavá s obrubami nažloutlými a černohnědými. V zajetí je chová sotva kdo.

Z ostatních mořských vlaštovek se ještě nejčastěji u nás na větších rybnících hnízí malý rybák černý (*Hydrochelidon fissipes*, *Bp.*), jemuž dáno jméno po černé hlavě a černém ocasu; jinak má tělo barvu nahoře popelavou, vezpod tmavošedou, až skoro také načernalou. Uplétá si hnízdo v rákosí a v trsech ostřic ze stebel a listů rákosových, z trávy, ze suchých stonků různých rostlin a snáší v ně tři neb čtyři vejce nazelenalá, trochu nahnědlá se skvrnami šedohnědými, rudohnědými a tmavo-
hnědými.

Na konec pány a vládce v říši opeřenců, statné a odvážné. ukrutné a potměšilé **dravce** (*Rapaces*) jsme si nechali.

Mají tělo silné, pokryté peřím někdy dosti pěkně. málo kdy však příliš pestře zbarveným; samičky nejen se barvou od samců lišívají, ale bývají také větší a zavalitější. Ostatně se i podle věku mění peří u dravců tou měrou, že jest skutečně s obtíží u některých druhů přesné podati popisy. Hlava jest kulatá, na čele vysoká, široká a veliké, bystré, živě zbarvené oči mívají lysé obočí; někdy bývá i hlava lysá a pestrobarevnými výrostky zdobena. Silný, břitký zobák jest na konci hákovitě dolů zakřiven a u kořene pokryt dobře vyvinutým ozobím, v němž se nalézají vejčité nebo kulaté nozdry buď holé, buď štětinkovitými pírkami zakryté. V mocných perutích jest deset silných letků ručních a ocas složen ze dvanácti, zřídka ze čtrnácti rýdovacích per. Silné nohy mají nárt buď drobnými šitky, buď většími deskami pokrytý a po většině alespoň na předu peřím porostlý; ze tří předních prstů může se u některých dravců vnější obrátiti do zadu (vratiprst), všechny čtyři pak jsou ozbrojeny silnými, zakřivenými a ostrými drápy.

Ptáky dravé nalezneš po všem světě. na horách i v nížinách, v polích i v lesích, na vodách i ve vyprahlých pouštích. Lítají nejlépe a nejvy-

trvaleji všech ostatních opeřenců. V té době, kdy se hnízí, žijí po párech; staví si prostranná hnízda. jež také pelechy zoveme, na vysokých stromech, v děrách zřícenin a vysokých budov, v doupatech skalních i na zemi a ze silných větví i z tenčích haluzí je uplétají. Samice snáší jednobarevných anebo pestrých vajec jen málo, jedno, dvě nebo tři. zřídka, kdy ještě víc; okatá, hustým čmýřím pokrytá mláďata zůstanou velmi dlouho na hnízdě a staří jim dávají s počátku kaši z vlastního volete, později jim potravu házejí do hnízda. ale do zobáků nestrkají. Jsou tedy dravci ptáci krmiví. Dospěvše živí se po většině ssavci a ptáky. na něž se s výše dolů vrhají. do drápů je popadnou a zobákem roztrhají. I jiné obratlovce. pak cervy, hmyzy a měkkýše požírají, vejce ptákům vybírají a největší z nich mršinami se živí; někteří náležejí k nejužitečnějším ptákům hubíce živočichy škodlivé, na příklad myši polní. Čeho neztráví, jako srst, peří a kosti, v chuchvalcích ven vyvrhují. Zajetí dravci bývají chováni nejen v zahradách zoologických. ale zvláště menší druhové i ve kleci.

Supové (Vulturidae).

Evropské supy jen pro vnější podobu těla ku ptákům dravým počítáme. Nezasluhují ani jména dravců. ježto jsou toliko zdechliny jich potravou; jen z hladu učiní útok na zvíře živé. ale neuchvacují ho drápy, nýbrž mocnými perutěmi je k zemi srazí a zobákem uklovou a roztrhají. Jsou všech dravců největší; mají tělo statné, hruď širokou a hlavu i šíji hebkým prachem anebo také řídkými. dlouhými a úzkými pery pokrytou. Zobák jest silný. vyšší než širší. u kořene přímý, na konci hákovitě dolů zahnutý. má široké, lysé ozobí a jest před ním trochu promačklý. Ve dlouhých a širokých křídlech jest třetí nebo čtvrtá letka nejdelší; ocas složen ze čtrnácti per. Nohy mají nárt šupinkovitými štítky pokrytý a nahoře opeřený; vnější prst jest s prostředním spojen nepatrnou blankou. drápy jsou poměrně tupé a málo křivé.

Supové žijí po všem světě, ale přece spíše na jihu, kdež nejen venku v polích a pouštích, ale i po ulicích nečistých měst plno zdechlin nalézají; nemají stálého bydliště, nýbrž se usadí tam. kde hojnost potravy a jakmile jsou s ní hotovi. jinam se běrou. Umějí ji vyslíditi v ohromné dálce; zdá se, že jí vyhledávají spíš bystrým zrakem svým. než čichem. poněvadž se často přiznou hejnem i k dobytčeti právě zdechlému. jehož tělo ještě nepáchne. Lítají poněkud zvolna, ale nesmírně vytrvale. Obširný pelech si staví častěji v děrách nepřístupných skal, než na stromech; tu jej uplétají vně ze silných, vnitř ze slabších větví. kořínkův a ze srsti. na skalách však takové stavivo jen ledabylo do kruhu sehrabou. Samice

snáší jen jedno, dvě vejce barvy bělavé, našedivělé nebo nažloutlé; kdy se z nich nehezská. čmýřím pokrytá mláďata líhnou. po tu chvíli dobře nevíme.

Zajaté supy mívají v ohromných klecích jen v zahradách zoologických; nezřídka se v nich také hnízdí.

Sup bělohlavý (*Vultur fulvus*, *Gm.*)

žije vlastně jen ve východní Evropě, zejména v jižních Uhrách, v Sedmihradsku. na poloostrově balkánském a vůbec v zemích kolem Středozemního moře. pak i v severní Africe a západní Asii, ale zalétá i k nám do Čech; tak se jich na příklad roku 1866. po bitvě u Hradce Králové na bojišti několik objevilo. Ve vlasti své si volí obydlím vysoké. příkré skály. na nichžto žijí a hnízdí se někdy hejna supův ohromná.

Mají hlavu i šíji pokrytou jen bílým čmýřím. zobák hnědý, ozobí namodralé a oko hnědé. Dole jest krk zdoben límcem z úzkých, dlouhých a pohyblivých pírek barvy hnědé. Nahoře jest tělo rudohnědé, ale každé pírkó má na ostnu proužek světlejší; i vezpod má tělo barvu podobnou. Veliké letky jsou načernalé, prostřední šedohnědé; nízké nohy jsou šedé, poněkud namodralé. Tělo má délku 112 *cm*, šířku až 250 *cm* a ocas délku 30 *cm*. Větší samice se barvou od samce neliší. Starým ptákům všecko peří poněkud sešediví, dlouhá péra krční vypadají a na jich místě vyrostou krátká, tuhá pírká bílá, jež pak s hojným prachem činí bílé okruží.

Sup bělohlavý jest nejprchlivější a nejpotměšilejší druh celé čeledi; zejména ať se člověk má na pozoru postřeliv jej. Koulí divoce očima. zobákem se po nepříteli sápe, tluče mocnými perutěmi a také tupými drápy se brániti hledí; v takové chvíli zdechlinu právě pozřenou zase vyvrhne. Pohybuje se obratněji, než ostatní supové, zejména lítá dosti lehce a skoro tak pěkně, jako dravci sokolovití. Zvířata živá napadá jen z hladu; oblíbenou krmí jeho jest maso mršin. Na zdechlé dobytče slétne se jich k hodům několik; nejprve zobákem do stěn břišních díru udělají. do útrob hlavu i krk vstrčí a játra, srdce, plíce tam vyzobají, pak teprve střeva ven vytáhnou a trhají; je na ně i z té příčiny ošklivá podívaná, že mají pak všecek prach na hlavě i na krku zkrvavený a pošpiněný.

V teplejší Evropě se hnízdí již koncem měsíce února nebo počátkem března. Nízké hnízdo si ze silných větví jen ledabylo zrobí v děrách anebo pod převalým balvanem; kde holých skal není, i na stromech je staví. Samice snese jedno, dvě drsná vejce zvlíci husích. barvy bílé. ale trochu nazelenalé nebo namodralé a sedá pak na nich kromě hodin poledních. kdy ji samec vystřídá. Z obou se jí však zřídka kdy mláďata vylíhnou; z pravidla vysedí jen jedno a nevíme ani, za jakou dobu. Hltavé mládě jest pokryto hojným čmýřím, podobajíc se kulatému

chomáči peří. Staří mu snášejí shnilé maso z mršin a teprve za tři měsíce je vyvedou.

Sup zajatý zkrotne jen z mládí; ačkoliv i s domácími zvířaty se sprátelí, ba za člověkem pobíhati uvykne, přece nutno dobrý naň pozor míti, aby se nejen živočichům, ale také lidem nestal pojednou nebezpečným.

Jště vzácnějším hostem u nás v Čechách jest sup hnědý (*Vultur monachus*, *L.*) z jižní Evropy a z Asie. Má barvu po všem těle tmavohnědou, hlavu i šíji namodrale šedou a také lysou, ale na lících i na hrdle místy černá, hustá pírká štětinkovitá.

* *

Sokolové (Falconidae).

Největší počet dravců náleží do čeledi sokolů. Mají na rozdíl od supův i dosti velikou hlavu, i krátkou šíji hustým peřím všude porostlou. V týle bývají péra úzká, prodloužená a špičatá; tělo jest vůbec pokryto hojným peřím někdy tuhým, někdy hebkým. Zobák jest silný, poměrně kratší, než u supů, na okrajích břitký a nahoře již téměř od kořene dolů zakřiven; ozobí jest lysé. Veliké, bystré oči jsou vpadlé, ježto nad nimi daleko do předu vyniká košť slzní. Ve dlouhých a špičatých, málokdy zaokrouhlených křídlech jsou buď druhá a třetí neb až i čtvrtá a pátá letka nejdelší; statné, ale štíhlé nohy mají nárt buď docela, buď z části opeřený a silné, ostré a zakřivené drápy.

Dravci sokolovití náležejí k nejohroženějším letounům vůbec. Živí se zvířaty, jež drápy svými uchvacují a zobákem trhají; že se vydatně pohybují, spotřebují do dne také velikého množství potravy a kde jí nalézají s dostatek, tam jich také mnoho přebývá. Není kraje na celém povrchu zemském, kde by jich nebylo. O tom, kterak žijí a kterak se hnízdí, možná učiniti zmínku až v popisech jednotlivých druhů zvláště.

Pyšní orlové (*Aquilinae*) žijí po všem světě, obývajíce po přednosti v lesích buď na horách anebo tam, kde alespoň příkré, vysoké skály nad vrcholky stromů se pnou, pak také u vod anebo naopak v širých, vyprahlých stepech. Jsou dravci zuřiví a velice škodliví; požírají ptáky, ssavce, ryby a kdekoli se objeví, smrt a zhoubu nesou všemu tvorstvu drobnějšímu; usmrcujíce kořisť svoji bývají velice rozčileni, ba rozvzteklí. Žijí po párech; veliký, ale nízký pelech si robí buď na stromech, buď na skalách ze tlustých i tenkých větví, jež nejen po zemi sbírají, ale často sami se stromův ulamují, uvnitř zejména z útlých letorostů, z kořínků, peří a srsti; na dvou, zřídka kdy třech vejcích sedá orlice sama, ale mláďata hustým

prachem porostlá jí orel krmiti pomáhá. V zoologických zahradách všude „krále ptactva“ chovají zajaté.

V podčeleď tuto náleží největší dravci sokolovití. Mají statné, ztepilé tělo pokryté hustým, dosti hebkým peřím; v týle jest krátká chocholka z úzkých a zašpičatělých per, jež se také jinde po těle, zejména na hlavě a na krku nalézají. Mají krásné, ohnivé oči; zobák nemá na okraji hořejší čelisti před koncem vroubku, nýbrž bývá tu jen poněkud vykrojen, jest u kořene ještě téměř přímý, na konci jak náleží zakřiven a má lysé ozobí. Ve křídlech na vnějším okraji pěkně zaokrouhlených bývají čtvrtá a pátá letka nejdelší; veliký ocas jest na konci buď přímý, buď trochu zakulacen. Silné nohy mají nárt po většině až dolů opeřený a nad míru ostré, zakřivené drápy.

Orel skalní (*Aquila fulva*, *M.*).

Všech ptáků dravých nejsmělejším, nejchytřejším a také nejškodlivějším jest orel skalní. jenž už starým národům býval symbolem vítězné moci a vznešenosti vladařské: proto také často v erbech a znacích podobu jeho vidáme. Již v „Iliadě“ čteme o řeckém králi Menelaovi, kterak

vše strany obzíral jak orel, jež lidstvo povídá
z ptáků povětrných zraku býti nejostřejšího,
an by i byl sebe výš, postřehne zajíce hbitého
pod křovinou schovaného lupennou, střelbítě naň se
vrhne a rychle ho lapna živůtek vyrve militký...

(Přel. Mejnar.)

Ba vskutku. vyvázneť šťastně životem sotva který z menších živočichů, jež si byl odvážný orel za kořist vyblédl; chvíli se nad ním ve vzduchu vznáší, snese se drabou šroubovitou trochu níž, aby si lépe zamířiti mohl, pak se naň náhle vrhne, drápy mu v tělo i ve hlavu zatne a k zemi jej srazí. Drže tu oběť svoji pevně ve spárech, vítězně se kolem rozblíží, i jest opravdu pěkná a zároveň hrozná naň podívaná. Potravou jeho jest zejména drůbež, menší ptáci vůbec i ssavci: z opeřenců mu dovedou uniknouti jen dravci a ptáci rychle létající, ze ssavců jsou od úkladů jeho bezpečni jen dospělí ssavci kopytnatí. šelmy a jiní čtvernožci větší. Má-li hlad, sotva si asi vybírá; známe toho doklady, že se dá i do ježka, že rozbiv želvě štíty maso rve z nich ven, ba vezme za vděk i zdechlinou a — brambory!

Zvučí, klehtá podobným hlasem, jako káně. Lítá lehce, vytrvale a má při tom perutě nesmírně roztaženy; pohybuje-li se však na zemi. rázem pohrde důstojného vzezření a zejména běhá velmi nemotorně.

Jest to pták veliký a statný, zdělí až 95 cm, zšíří 2 m; ocas má délku až 35 cm. Šedohnědý, trochu namodralý a na konci černý zobák má délku as poloviny hlavy;

oči jsou jasně hnědy, ozobí žluté. Peří má všude nahoře i vezpod barvu tmavohnědou, poněkud do ruda a každé pírko trochu bledší obrubu. Dlouhá, končitá pírka v záhlaví, na šiji a na ohbí křídla mají barvu rzivohnědou, na koncích světlejší. Letky ode druhé až do sedmé mají vnější pápěr před koncem zúženou, přikrojenou. Široký, na konci přímý ocas jest jen u kořene bílý a má širokou černou obrubu. Prsty jsou žluté, drápy černé. Orlice jest větší, má peří trošinku bledší a bílý pruh u kořene ocasu širší.

Někteří přírodopytci rozdělili různě zbarvené orly tohoto druhu v několik zvláštních druhův ovšem nepříliš stálých. Z těch bývá často jako samostatný druh popisován zejména orel řečený *Aquila chrysaëtos*, *Naum.*; liší prý se od orla skalního štihlejší postavou a peřím spíše rzivorudým zvláště na hrudi a na nártích; na ohbí křídla jest skvrna bílá, ocas nemá u kořene per bílých a tmavá obruba na konci jest užší, než u orla skalního. V zemích rakousko-uherských prý posud nebyl zastřelen. Novější dobou proneseno i mínění, že prý jest *Aq. chrysaëtos* pták starý, *Aq. fulva* pták mladší.

Orel skalní se i v Čechách. na Krkonoších kdysi hnízdil; z pravidla k nám však zalétají z ciziny ptáci mladší, jichž tu každého podzimku několik zastřeleno bývá. Přebývají na horách, na nepřístupných skalách a u velikých lesích v Evropě, v Asii a v severní Africe. I ve chladnějších krajinách zůstanou na zimu, nemají-li jen o potravu nouze. Vylétají ze skalního brlobu svého na lov několikráte do dne; orel s orlicí si nejen společně kořist lapají, ale také se ještě dosti svorně o ni dělí. Po poledním odpočinku vyhledají si vody, napijí se, čistí si peří a pak se po druhé na lov vydají. K večeru se jasným vzduchem ještě jednou prolétnou a za soumraku se ubírají spat. A na strmých skalách, na vysokých stromech si také z větví hnízdo staví; už v březnu bývá v něm dvě i tři vejce barvy poněkud namodralé nebo trochu nazelenalé se šedými a nahnědlými skvrnami a proužky. Za pět neděl se z nich vylihne jen jedno nebo dvě mláďata hustým, našedivělým čmýřím pokrytých; později mají mladí orlicí peří také hnědé, ale plno po něm skvrn rezavých. Koncem měsíce července se již lítati uočí.

Loviti orly není snadno. čím pták starší, tím vychytralejší a opatrnější. V zajetí zvláště mláďata ze hnízda vybraná zkrotnou i s jinými ptáky dobře se shodnou, pokud je tito na pokoji nechají. Dlužno je ovšem krmiti masem a dávat jim stále mnoho čerstvé vody.

V jižních Čechách se hnízdí štihlý **orel křiklavý** (*Aquila naevia*, *Briss.*); na svých potulkách byli ovšem i jinde ve vlasti naší pěkní tito dravci zastřeleni.

Tělo má všecko barvu hnědou, ale tato hněd může podle stáří a obydlí orlova míti různé odstíny, totiž býti buď světlejší, buď tmavší, trochu narudlá atd. Zobák jest šedohnědý, poněkud namodralý, na konci černý a má žluté ozobí; oko má duhovku zlatožlutou. Letky jsou černohnědy; tmavá rýdovací péra ocasní jsou zdobena světlej-

šími pruhy příčnými. Nohy mají žluté prsty a černé drápy. Orlice bývá jen trochu větší orla, jehož tělo má délku až 70 cm a šířku 180 cm; ocas měří 25 cm.

Také tento druh dělivají ve dva: *Aq. naevia*, *Brisa*. jest menší, barvy světlejší, trochu našedivělé; křídla dosahují zadního konce ocasu. *Aq. clanga*, *Pall.* z jiho-východní Evropy, Asie a severní Afriky bývá větší, barvy černohnědé; křídla mají po dvou bledších pruzích a na konec ocasu nesáhají.

Orel křiklavý. dravec již méně odvážný a statečný, přebývá v Evropě, v severní Africe i v Asii; k nám přichází jako pták stěhovavý v dubnu a už v září zase lesy naše opouští. Živí se drobnými ssavci, zejména škodlivými hlodavci, pak vodními ptáky, žabami, plazy a konečně i většími hmyzy; z hladu se i do zdechliny dá. Ploché, veliké hnízdo si robí na vysokých stromech v listnatých lesích poblíž bažin a rybníků; v nepatrné jamce bývá uprostřed dvě vajíček bělavých se skvrnami a pruhy nahnědlými a narudlými, z nichž jedno často jest mnohem větší druhého. Mladí orlici tohoto druhu mají nahoře barvu tmavohnědou s nažloutlými skvrnami. vezpod na hrdle a po stranách krku rzivohnědou, na hrudi a na břišku též. ale s bledšími proužky po ostnech jednotlivých pírek.

Orel mořský (*Haliaëtus albicilla*, Gr.).

Skoro v každé větší sbírce vycpaných ptáků mají statného a pěkného orla mořského. Zalétat pravidelně v zimě k nám do Čech. ano hnízdit prý se také před časy v lesích u Hluboké. Má domov svůj asi v týchž krajinách, jako orel skalní, totiž v četných zemích evropských, asijských a v severní Africe; v říši naší jest nejvíc orlů mořských v Sedmihradech, v Uhrách a v zemích podunajských vůbec. Jsouce ptáci v pravdě pobřežní. obývají na skalách a v lesích po březích moří a velikých jezer; i na výročních cestách svých. na něž se ze severních krajín jako ptáci stěhovaví vydávají, také se nejraději ubírají podél řek a odpočívají u větších rybníků. Zejména pak se z jara a na podzim toulají světem ptáci mladší; těch také bývá ve střední Evropě zastřeleno poměrně více, než orlů starých.

Mají zobák dlouhý, vysoký, na konci velice zakřivený, nažloutlý, ozobí sytě žluté, oči též. Hlava, krk i hořejší část hrudi mají barvu bělavou, trochu nažloutlou, našedivělou nebo nahnědlou, ano i docela bílou; v týle a na šíji jsou pírkami delší, úzká a kopinatá, někdy v nepatrnou chocholku vztyčená. Na hřbetě jest peří hnědé, ale všechna pírkami mají světlejší obruby a jsou na ostnu tmavší; dolejší část hrudi i břicho mají barvu světle hnědou. Nárt jest jen nahoře tmavohnědým peřím pokryt, prsty mají barvu žlutou a drápy černé, velice zakřivené a ostré. Křídla dosahují ku konci klínovitého, téměř docela bílého ocasu, mají letky černohnědé a z těch nejdelší třetí až pátou; druhá až šestá mají vnější papěr před koncem zúženou. Tělo má délku až 95 cm, šířku až 250 cm, ocas délku 32 cm. Orlice jest ovšem ještě větší.

Silný a statečný, ale trochu váhavý, ba skoro lenivý orel mořský náleží také ku dravcům škodlivým. ačkoli neublíží člověku tolik, jako orel skalní. Sedaje u vody na místě povýšeném číhá na kořist svoji, na vodní ptáky a na ryby; pro tyto i do vody vráží a často dosti hluboko se ponoří. Z ptáků plovoucích mu ani potápka neujde; i když se byla do vody ponořila, dlouho a vytrvale na ni pozor dává, kde se zase nad vodou objeví a tak snadno ji nepropustí. Toulaje se v zimě po souši, uchvacuje i menší šelmy, ssavce domácí, zvěř a drůbež; z hladu se také do zdechliny dá.

Sotva byla zima polevila, počnou orlové mořští konati přípravy ku stavbě hnízda nového nebo si staré opravují; tou dobou se také často samci o orlici rvou, vysoko ve vzduchu kroužíce a sok soku peří z těla derouce. Veliký pelech si robí na úskalích anebo na vysokých stromech; nemají-li jich poblíž bytu svého, i v rákosí a v houštinách pobřežních jej budují. Bývá upleten z větví různé tloušťky a vnitř travou, mechem a lišejníky vystlán. Koncem března snáší orlice dvě, tři vejce různé barvy, buď jen bělavá, buď také skvrnami hnědými a narudlými zdobená; jako se na nich oba staří ptáci střídají, tak i hladovým mláďatům horlivě potravu snášejí. Mladí orlici mají po všem těle barvu hnědou s různoroztroušenými pírkami bělavými a žlutavými, ocas také ještě po většině hnědý, zobák černý, ozobí zelenavě žluté a oči hnědé.

Byv zajat, jest s počátku orel mořský velice divoký; po čase však zkrotne, ano tak se s člověkem spřátelí, že jej radostným křikem vítá, blíží-li se ku kleci.

V takových krajinách vlasti naší; kde jest mnoho velikých rybníků, hnízdí se nezřídka menší **orel říční** (*Pandion haliaëtus*, *Cuv.*). Žije v Evropě, v Asii, v severní Africe a v severní Americe, ve chladnějších krajinách arci jako pták stěhovavý a obývá nejraději na březích velikých řek, jezer a rybníků, zejména jsou-li přímo u lesa. Staví si v něm hnízda na vysokých bucích a dubech; vejce mají barvu rozmanitou, z pravidla bělavou s tečkami a skvrnami rudými, rudohnědými a šedými.

Krátký a úzký, již od šedého ozobí zakřivený a břitký zobák má barvu černou; oči jsou žluté. Na žlutavé hlavě jsou hustá pírkami bělavá, úzké pruhy tmavohnědé a v týle krátká chocholka z úzkých, prodloužených pírek; za okem jest pruh černý, krk i zpoděk těla jest bílý a jen na hrdle jsou teninké proužky černé a na hrudi skvrny hnědé. Nohy mají nárt nahoře pokrytý jen krátkým, přilehlým peřím barvy bělavé, barvu modravě šedou, prsty vezpod velmi drsné, aby i nejhladší ryba z nich nevyklouzla a drápy černé; vnější prst může býti do zadu obrácen. Na hřbetě má peří barvu tmavohnědou a u ptáků mladších světlejší obruby nebo bílé skvrny na koncích pírek. Ve křídlech až za hnědý, příčnými pruhy temnějšími zdobený ocas dosahujících jest třetí z černých letků nejdelší. Ptáci staří mají tělo nahoře vesměs

tmavohnědé. Délka těla 55 cm, šířka 160 cm, délka ocasu 19 cm. Větší samice má na všech perách světlejší okraje a hrud jen hnědou.

Orel říční se živí rybami, nejraději chutnými našimi kapry; krouživ nějakou chvíli nad hladinou vodní, natáhne drápy a náhle se šikmým směrem dolů do vody vrhne. Uloviv šťastně rybu, vznese se s ní vzhůru, otřepe se a jinam ulítne, aby kořist svoji pohodlně pozřel. Často popadne rybu tak velikou, že si s ní musí několikrát odpočinouti; ano byli již vyloveni velicí kapři, již měli uhnílé drápy orla říčního ve hřbetě zarostlé, i není pochyby, že statnější ryba často orla do vody zatáhne a utopí. Že jí dravec vráží dva drápy na jednu a dva na druhou stranu hřbetu, bylo pozorováno na vylovených rybách, jež orlu sice šťastně unikly, ale po spárech jeho si na těle hluboké jizvy odnesly.

Mnohem vzácnějším hostem jest u nás klidný, ba loudavý orel krátkoprstý (*Circaëtus gallicus*, Gm.), ačkoli se prý v Čechách také hnízdí. Má vnější prst s prostředním spojený nepatrnou blankou, peří nahoře šedohnědé, na čele bělavé, na hlavě a na krku bílé s hnědými skvrnami, vezpod jen bílé; toliko na hrudi jsou úzké proužky temnější a na bocích něco příčných skvrn hnědých. Obývá ve větších, vlhkých lesích a živí se hady, ještěrkami, obojživelníky, rybami a menšími ssavci.

V podčeď **sokolů** (*Falconinae*) náležejí dravci nejznámější, po všem světě rozšíření. Žijí po párech, obývají většinou v lesích a hnízdí se buď na stromech anebo na skalách, ba také na věžích, na vysokých budovách i naopak na zemi. Hnízdo má podobu mělké mísky, jest z větví upleteno a uvnitř kořínky a různými vlákny vystláno; na třech až i sedmi barevných, skvrnitých vejcích sedá jen samice. Někteří dravci tito živí se hraboši, hlodavci vůbec, většími, škodlivými hmyzy a zadávají ptáče jen tak mimochodem; ti ovšem jsou naprosto užiteční. Jiní zase lapají holuby, drůbež, ptáky domácí, zvěř a náležejí tedy ku škodné. Kořist si loví ráno a k večeru, jen letem ji chvacují a shora se na ni vrhají; umějí vůbec létat výborně, vytrvale, velmi rychle a kroužiti širým vzduchem nad míru obratně. Jsou nejen hbití a silní, ale i stateční, chytří a vůbec velice nadaní.

Mají ztepilé tělo pokryté krátkým, tuhým a přilehlým peřím dosti pestře a vůbec pěkně zbarveným; samice se nejen větší velikostí, ale i barvou od samců někdy velice liší. Hlava jest dosti veliká, čelo pěkně vyklenuté, krk ale krátký; bystré oko má lysé obočí. Krátký zobák jest již od kořene zakřiven a lysým ozobím opatřen; před hákovitým koncem má hořejší čelist ostrý zoubek, jenž sáhá do zvláštního výkrojku v čelisti dolejší. Dlouhá špičatá křídla dosahují alespoň ku konci ocasu;

druhá letka ruční jest všech ostatních delší. Ocas jest v zadu pěkně zakrouhlen. Nohy mají nárt lysý a dlouhé, štíhlé prsty s drápy nad míru ostrými.

Za starších dob zejména ve středověku užívali různých druhů cvičených sokolů při honbách na ptáky a drobnější ssavce. Tou dobou je s sebou na lov běrou nanejvýše snad ještě kočovníci asijské; u nás poslouží myslivci dobrá ručnice daleko líp, než hejno nejučenějších dravců sokolovitých.

Sokol obecný (*Falco peregrinus*, Gm.).

Z nenáviděných dravců jest u Slovanů jarý sokol ještě nejoblíbenějším. Již v nejstarších zkazkách a hrdinských básních slovutní rekové bývají přirovnáváni k sokolíkům; Rusové oplakávající otce zemřelého volají: „Proměň se mi, můj rodný tatíčku, přeletavým, jasným sokolem!“ A jakého významu jméno statného, silného a hbitého dravce toho nabylo u nás založením vlasteneckých jednot tělocvičných, toho tu snad doličovati netřeba.

Ačkoli po celé zemi rozšířen, není sokol obecný neboli stěhovavý tou měrou znám, jak toho zasluhuje jednak pro řečený význam svůj, jednak i proto, že jest velice škodlivý. U nás v Čechách náleží ku ptákům stálým a jest zejména v okolí pražském dosti hojný. Slove právem stěhovavým; nejen že se zvláště samice na podzim, v měsíci září ze severních krajů na jih ubírají a zase v únoru nebo v březnu domů navracejí, i samečkové, kteří po celý rok rodného kraje neopustí, daleko od sídla svého za poutavou se toulají. Obývají v létě v rozsáhlých lesích horských, kde se mezi stromy příkré skály do výše pnou, ale na podzim a v zimě v nížinách, vůbec pak vždycky tam, kde v hojnou kořist doufají. V městech a osadách číhají na ni sedíce na věžích a na střechách vyšších budov, venku se po ní ohlížejí se strmých skal anebo vyšších stromů.

Starý sokol má hlavu nahoře černošedou, trochu zamodralou a pod okem na lici vislý, široký pruh téže barvy. Tělo má nahoře barvu popelavou, poněkud do modra s četnými tmavšími pruhy příčnými, vezpod na hrdle a na bořejší části hrudi bělavou, nažloutlou, po stranách krku narezivělou nebo načervenalou, na břišku žlutavou; na hrudi jsou podlouhlé skvrny tmavé, až načernalé a čím níže, tím větší, až konečně na břiše mají podobu příčných obloučků. Zobák jest modravý, ozobí žluté, lysá kůže kolem hnědého oka také žlutá. Veliké letky jsou načernalé, na vnější papěři světleji skvrnité; druhá a třetí mají papěř vnější před koncem náhle zúženou. Rýdovací péra mají barvu popelavou, trochu namodralou s příčnými pruhy načernalými a bělavé koncečky. Nohy jsou žluté, ale mají černé drápy. Délka těla jest asi 40 cm, šířka až 100 cm, délka ocasu 20 cm. Větší samice má barvu na hřbetě tmavší, na břiše žlutší.

Ačkoli jest jinak statečný a odvážný, přece bývá sokol velmi opatrným zejména tam, kde jest pronásledován; ve velkých městech ovšem

snadno ujde pozornosti lidí a také si jich sám zhruba ani nevšímá. Náleží ku dravcům nejobratnějším; lítá tak rychle, že člověk často náhle jen šelest jeho perutí zaslechne, ani nevěda, kudy a kam se vlastně pták poděl. Nepoletuje z pravidla příliš vysoko; jen z jara se jasným vzduchem do výše vznáší, „kjak kjak“ pokřikuje. Sedě mívá kulatou hlavu k tělu přikrčenou a potměšilým zrakem po kořisti slídí; pordousí jí tolik, že ho člověk šetřiti nesmí. Živí se ptáky zvicí skřivánka až i divoké husy, zejména pak hubí kuroptve a holuby, dovede uloviti i opeřence nejrychlejší, ba i neohrožené vrány náležejí v zimě k denní jeho stravě. Proto také nemalý nastane poplach tam, kdekoli se objeví, i kdyby se ještě v nedohledné výši vznášel. Postrašená ptáčata rázem umlknou a ukončí i nejhlasitější ševel, nejveselejší zpěv a zavolavše hlasem výstražným svá mláďata v bezpečné se ženou útulky. Běda pak ptáku, jenž se byl někde opozdil; bystrý sokol se naň shora prudko vrhne a spáry mu v tělo zatne. Říkají také, že prý na zemi a na vodě ptáci od jeho úkladů jsou bezpečni, ale svědomití pozorovatelé tomu přisvědčiti nechtějí. Slabší ptáče zardousí hned ve vzduchu, se statnějším se snese na zemi a tu teprve je dobije; požírá je však všechna toliko na zemi. někde v poli a vybírá si zobákem jen nejpěknější maso, útrob se však netkne. Ale jako jest bezbranným ptákům nepřitelem strašlivým, tak se ku podivu sám luňákův a některých kání bojí; má-li již kořist ve spárech a oboří-li se naň některý z těchto dravců, hned mu ji všecek postrašen pustí a ježto tak i silnějšímu nepříteli často potravou posloužiti musí, sám sobě v náhradu tučného sousta znova opatřiti neopomina, náleží i z té příčiny ku ptákům nejškodlivějším.

Pro neustálou honbu za kořistí také si nerad se stavbou hnízda na práci dává a často se v cizích peleších uvelebí. Jinak je mívá v děrách nepřístupných skal a jen zřídka na vysokých stromech. V květnu nebo v červnu snese samice dvě až i čtyři žlutá vejce s rudohnědými skvrnami, z nichž se mláďata líhnou asi po třech nedělích. Staří jim s počátku dávají rozmočené maso z vlastních volat a teprve později drobná ptáčata snášejí. Povyrostše mají mladí sokolici peří naboře tmavohnědé s bledšími. na koncích pírek až bělavými obrubami, na čele pomíchané peří žlutavé a narudlé, ozobí i obočí modravě zelené, líce bílé, pruh lícní již černo-hnědý, hrdlo bělavé, hrud a břicho trochu nažloutlé s hnědými proužky podélnými a na konci tmavohnědého, rezavými pruhy příčnými zdobeného ocasu širokou bílou obrubu.

V zajetí bývá chován sokol zřídka kdy, ježto se mu jen pak dobře daří, má-li denně hojnost čerstvého masa.

Ostříž (*Falco subbuteo*, L.).

Nejhubitějším a nejobratnějším všech ptáků sokolovitých jest čiperný a smělý ostříž. hubitel menších ptáčat ode dávna pověstný. Umí tak rychle létat, že jediný všech dravců i vlaštovici s větrem o závod prchající polapí; žene se po kořisti rychlostí obromnou a jakkoli se jindy člověku opatrně vylýbá, vrazí za ptáčctem pronásledovaným jako slepý i kamkoli do domu. Z pravidla lovívají samec a samice spolu: lapají na podzim po přednosti skřivany a chocholouše. z jara zase spíše vlaštovky. v létě pak pěnkavy, strnady. drozdy a jiné menší ptáky. Někdy se vrhnou útokem

i na křepelku. hrdličku a kuroptev, ale zdá se, že se na větší ptáky oboří jen z bujnosti a svévole, ale nezardousí a neroztrhají jich. I hmyz ve vzduchu poletující často popadnou. Z vlaštovek zejména mnoho jiřic pohubí; obyčejné naše vlaštovky se však ostříže nebojí a napadne-li jich hejno. brání se mu tak statečně, že jej často k ústupu přinutí.

Zobák má namodralý, na konci černý, ozobí a obočí žluté, oko hnědé. Tělo má nahoře všude tmavou barvu šedohnědou, trochu zamodralou a každé pírkó jest na ostnu zuamenáno tenkým, podélným proužkem načernalým. V týle jest dvě nažloutlých skvrn; na bílé lici jest pod okem vislý pruh černý. Hrdlo jest bílé, hruď nažloutlá s po-

dlouhlými skvrnami tmavohnědými, jež i na narezivěném břiše se nalézají; rousy jsou rezavé, spodní krycí péra ocasní též a na obojích jsou tmavé proužky podélné; nohy jsou žluté, ale mají černé drápy. Křídla jsou trochu delší, než ocas a prvá letka má vnitřní pápěř vykrojenou; barvu mají letky černohnědou, ale na vnitřní pápěři skvrny rezavé. Rýdovací péra jsou nahoře šedohnědá, vezpod našedivělá a tmavšími pruhy příčnými zdobena. Tělo má délku 32 cm, šířku 76 cm a ocas délku 16 cm. Větší samice má na rousech ještě příčné proužky temnější, jež se s podélnými kříží.

Ostříž žije v severní a střední Evropě; čím dále na jih. tím jest vzácnějším. I u nás se objevuje dosti po skrovnu jen v létě; přichází k nám někdy až v měsíci dubnu a již v září nebo v říjnu se zase stěhuje do krajín teplejších, ubíraje se za skřivany. jichžto zvláště na těchto výročních cestách mnoho pohubí. Obývá v lesích, nejraději v listnatých

hájích, v houštinách polních; do temných borů zavítá jen z jara a na podzim, kdy se stěhuje. Pokud se však nehnízdí, sedává celý téměř den jen na kamenech a hroudách venku v širém poli.

Hlas jeho zní podobně, jako „gét gét gét“. Hnízdí se do-ti pozdě a to buď ve starých hnízdech vraních, nebo si na vysokém stromě, v horách i na strmé skále z větví pelech vystaví a uvnitř jej mechem a srstí vystele. V červnu bývají v něm tři, čtyři žlutavá vajíčka s hustými, bledými skvrnami rzivorudými a s řidšími, ale ostřejšími skvrnami hnědými; vyhlblá mláďata bývají pokryta s počátku čmýřím bílým, trochu namodralým, mají ozobí podobně zbarvené a modré nohy. Později mají mladí ostrížci ozobí a obočí namodralé, nohy též, peří nahoře tmavohnědé s pruhy rezavými, vezpod světle rzivorudé s podélnými pruhy černohnědými na hrudi, na břiše a na rousech. Staří je horlivě krmí nejprve hmyzy, později malými ptáčky, až konečně za tři neděle sami se loviti naučí.

Jako pták škodlivý jest ostríž ovšem horlivě pronásledován. Ač není oblíben, přece jej lidé zajatého mívají, ba chce-li kdo chovati ve kleci některého dravce, nechť si vybere jen mladého ostríže; zvykneť si záhy v zajetí, přilne ku člověku a je pak skutečně roztomilý. Za potravu mu dáme maso na kousky rozkrájené, hmyzy, na př. moučné červy, cvrčky a kobyly, k nimž mu i trochu roztlučených kůstek z drůbeže nebo rozmělněných peříček přimíchati dlužno. Také mu svědčí, může-li občas ve světnici poletovati.

Obratností a smělostí se ostríži vyrovná pěkuý **dřemlík** (*Falco aesalon*, *Gm.*), jenž jest domovem v severních krajinách starého světa. K nám do Čech přilétají zvláště na podzimní pouti své do krajin teplejších ponejvíce jen ptáci mladší; staří, pěkně vybarvení samci jsou tu velice vzácní.

Mají hlavu na temeni popelavou, ale na každém píрку uprostřed temný proužek podélný, v týle rezavou s temnějšími skvrnami podélnými, na čele žlutavou, na lících zvláště pod koutky zobáku narezivělou s tmavými proužky, zobák šedomodrý, ozobí i obočí žluté a oči hnědé. Tělo má nahoře barvu také popelavou s tmavými čárkami po ostnech pírek, vezpod na hrdélku bílou, na hrudi, na břiše i na rousech rezavou s podlouhlými, černohnědými skvrnami, jež jsou na břiše největší. Křídla jsou kratší, než ocas; nejen prvá, ale i druhá letka jsou na vnitřní pápěři vykrojeny, všechny pak mají barvu tmavošedou a na vnitřních pápěřích příčné skvrny bělavé. Rýdovací péra jsou namodralé šedá, mají konečky bílé, před nimi široký lem černý a kromě obou prostředních na vnitřních pápěřích několik příčných skvrn načernalých. Nohy jsou také žluté. Délka těla 30 cm, šířka 80 cm, délka ocasu 13 cm. Samička má hlavu nahoře spíše rzivohnědou, nad očima po pruhu narudlém, tělo nahoře skoro hnědé, ocas černý se světlejšími, nahnědlými pruhy příčnými a bříško trochu bledší, než samec.

Dřemlík jest právě tak škodliv, jako ostríž; živí se snad všemi drobnějšími ptáčky, s něž jest, ba oboří se často i na divokou kachnu. Čejku a na ptáky větší vůbec. Hnízdí se jen daleko na severu, na př. ve

Švédsku. v Norsku a staví si hnízda nejen na stromech, ale i na skalách a na zemi. Samice snáší v ně průměrem pět různě zbarvených vajec, podobných k vejcům naší poštolky; mladí dřemlíci mají tělo nahoře šedohnědé s temnými čárkami po ostnech a s roztroušenými skvrnami narudlými, šíjí v zadu bílou s čárkami hnědými. hrud, břicho i rousy nažloutlé s temnějšími proužky podélnými na břichu většími, na rousech tenčími a ocas šedohnědý.

Jindy bývali i dřemlíci cvičeni a jako sokolové na lovy brávání.

Poštolka (*Falco tinunculus*, L.).

Ku ptákům často pronásledovaným, ale nevinným náleží i ztepilá poštolka neboli postolka. Člověk ani nemusí býti přítelem ptactva nebo nadšeným ctitelem přírody, aby se mu jí zželelo: i ten, kdo nepodjatým zrakem živočišstvo pozorovati umí, opravdu nedovede pochopiti, kterak může někdo zastřeliti tak užitečného ptáka buď ze žertu, pro vyrazení, buď proto, že každého ptáka dravého ku škodné počítá. Jsou zejména myslivci, kteří neznají slitování a kde kterou poštolku jen proto pobijí, že snad někdy neuživého zajíčka nebo churavou, opuštěnou kuroptev popadne, že zejména mláďatům svým ptáče za kořist přinese. Ale činí jí tím krivdu velikou; náleží k nejužitečnějším ptákům našim vůbec, pohubí do roka ohromné množství myší polních a hmyzů škodlivých, zvláště hrouků, motýlů, kobylek, i zasluhuje toho právem, aby jí kde kdo šetřil.

Ve všech svých pohybech jest pták opravdu roztomilý. Od rána do noci hývá na nohou; lítá nevysoko nad zemí, křídlyma rychle třepotajíc. a vyslídí-li kořist nějakou, chvíli se nad ní vznáší, perutěmi trochu zachvívajíc, pak je k tělu přitiskne a rázem dolů spadne, nad obětí svou náhle křídla trochu poroztáhne a do drápů ji popadne. Pozře ji z pravidla hned na zemi; je-li to však zvíře větší, jinam uletí, aby je pohodlně rozsápati mohla.

Tělo její má délku 32 cm, šířku 70 cm a ocas délku 16 cm. Zobák jest modravě šedý, na konci nejtmavší, ozobí žluté a oko hnědé. Hlava má na čele barvu bělavou, na temeni a v týle popelavou s tenkými čárkami po ostnech pírek, šíje též; pod koutky zobáku jest po tmavošedém pruhu svislém. Na hřbetě má perí barvu rezavou, téměř skořicovou s příčnými, trojhrannými skvrnami tmavohnědými, přímo nad ocasem však barvu našedivělou. Hrdélko jest bělavé, hrud, břicho a rousy nažloutlé, trošku načervenalé; na hrudi jsou podélné proužky, na břichu vejčité skvrny černohnědé, jež však u ptáků starých znenáhla se ztrácejí. Černohnědé letky křídel tupých a ocasu kratších mají na vnější pápěři uzounkou obrubu světlejší a na vnitřní bělavé skvrny příčné; rýdovací péra ocasní mají světlou barvu šedou, před bělavými konečky široký lem černý a na vnitřních pápěřích skvrny načernalé. Nohy mají žluté prsty a černé

drápy. Větší samice má nejen na hřbetě, ale i na hlavě, na šíji a na ocase barvu rzivorudou, na zadečku a na ocase ovšem trochu tmavší, na hlavě tmavé proužky podélné, na hřbetě široké, trojhranné skvrny tmavohnědé a na ocase příčné pruhy temné. Vezpod jest narezivělá a má uprostřed každého pírká tmavý proužek podélný. Staré samice se však samcům dosti podobají.

U nás v Čechách jest poštolka v létě zejména v hornatých krajinách, na příkrých, skalnatých březích řek a na zříceninách velmi hojna. Žije všude v Evropě od krajin nejsevernějších až po jižní Španěly, obývají v houštinách polních, v lesích, v rozvalinách a spolu se sokoly i na věžích ve větších městech. V chladnějších krajinách náleží ku ptákům stěhovavým, přilétají tam z jihu v posledních dnech února nebo v březnu a zase v říjnu nebo spíš až v listopadu na jih se stěhují. U nás prý někdy poštolky přezimují; v Rakousích, v Solnobradsku a v Tyrolsku, vůbec v teplejších krajích střední Evropy zůstanou na zimu dojista. A tam, kde bydlí, tedy v hájích polních, na příkrých březích řek a v lesích si v dřevácích stromech, ve zdech, ve skulinách skalních a na stromech zejména v opuštěných hnízdech vraních i pelech stavi; často jej mívají přímo u osad kavčích, vraních, poblíž hnízd holubích a nezřídka se jich na příhodném místě hnízdí pospolu párů několik. Samička snáší v květnu nebo v červnu čtyři až i devět bílých, žlutavých anebo narudlých vajíček s hnědými body a skvrnami; sedá na nich po pravidlu sama a sameček ji jen krmí. Mláďata mají s počátku tělo pokryté prachem nažloutlým a později perí podobné, jako dospělé, ale nikoli staré samice; mladí samečkové mají skvrny menší a bledší, samičky pak větší a tmavší.

Zajaté poštolky i ve světnici dobře chovati možno, poněvadž tolik nepáchnou, jako jiní dravci, zvláště je-li dno klece mechem pokryto. I perí mívají dosti čisté. Nejlépe jest vybrati ze hnízda mláďata trochu povyroslá a prve než si na smíšenou stravu zvyknou, krmiti je mladým, stlučeným, na drobno rozsekaným a rozbitými kostmi poprášeným masem hovězím anebo vepřovým. Záhy ku člověku upřímně přilnou a jsou opravdu roztomilá. Aby neschromla, často je s počátku z klece vezměme a nufme, aby nám na prst usedla; i ve světnici ať ob čas poletují.

Téměř každého jara k nám z jihovýchodní Evropy přilétá pěkná poštolka rudonohá (*Falco vespertinus*, L.), také dravec užitečný. Živí se po přednosti hmyzem, zejména kobylkami a jen někdy menší ptáče uchvátí.

Poznáme ji hned na první pohled po tom, že má obočí, ozobí i nohy pěkně červené; zobák jest šedohnědý, oči hnědé. Tělo má nahoře všude barvu tmavosedou, poněkud namodralou, vezpod trochu světlejší, popelavou, ale rousy, chustřice a spodní krycí péra ocasní jsou rezavá. Letky jsou šedý; křídla sahají až ku konci načernalého ocasu. Délka těla 31 cm, šířka 78 cm, délka ocasu 14 cm. Větší samice se od samce tím liší, že má na čele, na temeni a na hrdle barvu žlutavou, v zadu v týle a na šíji narezivělou, nad okem i pod ním pruhy černé, na hřbetě i na ocase příčné

pruhy načernalé, vezpod barvu nažloutlou a na hrudi, na bocích a na rousech černé proužky podélné.

Poštolka rudonohá se ve vlasti své hnízí v dutých stromech anebo snáší narudlá. skvrnitá vajíčka v opuštěná hnízda kavek a strak.

Jestřábi (Accipitrinae) mají tělo poněkud méně štíhlé, než sokolici. peří husté, přilehlé a hebké; barvou jeho liší od samců jen samice mladší, vždycky mnohem větší a statnější. Hlava jest malá, oči po většině žluté, ohnivé a mají lysé obočí jen nepatrné. Krátký, silný zobák jest již od kořene zakřiven, na předu velmi ostrý a také má před koncem na okraji hořejší čelisti vrub veliký, ale tupý; úzké ozobí jest vždycky žluté. V nedlouhých, zaokrouhlených křídlech jsou třetí, čtvrtá a pátá letka nejdelší; dlouhý, široký ocas bývá v zadu vždycky přímo ufat. Silné nohy mají nárt štíhlý a dlouhý, na předu z části, v zadu docela lysý, tenké prsty s drápy velice zakřivenými a ostrými.

Dravci této podčeledi žijí po všem světě, a to téměř bez výjimky v lesích. Staví si tu také pelechy na stromech, ale nikoli příliš vysoko. nýbrž spíše na statnějších větvích někde uprostřed kmenu; snášejí poměrně dosti vajec po většině beze skvrn. Neumějí tak bystře a vytrvale létati, jako sokolové, ale dovedou se za to prodrati i nejhustším křovím a proniknou houštinou, v níž se žádný jiný dravec neodváží. Jsou nesmírně škodliví, ano škodlivější, než na příklad sokol; ba krvežízniví, lstiví, smělí a divocí dravci tito nešetří ani svého vlastního rodu, napadajíce silnější slabšího, samice samce, staří ptáci mladé a švižná mláďata naopak neduživé rodiče. Kromě toho požírají všecka všudy zvířata, na něž si troufají, zejména ssavce a ptáky, pak i plazy; nutno je jako škodnou bez milosrdenství pronásledovati. Ani ve kleci jich lidé nechovají, ježto se i po delším zajetí člověku hnusí.

Jestřáb (*Astur palumbarius*, *Bechst.*).

V jaké lásce ode dávna divokého a odvážného jestřába měli. o tom svědčí úsloví, jež čteme již u pana Ctibora z Cimburka: „Utrhnouti se na chudé, jako jestřáb na kuře“. Náležíť k nejzuřivějším lupičům celého řádu; jsa nesmírně lhtav, po celý den se za kořistí honí. lapá ptáky zvící vrabce i tetřeva, ssavce všecky od myši až po zajíce, vrhá se na každého tvora, s kterého jest, uchvacuje ptáky sedící, letící, plovoucí, postrašeného ssavce nezřídka i z brlohu jeho násilím ven vytáhne a z hladu se i silnější jestřáb na slabšího vrhne. Nejmilejší jeho la-

hůdkou jsou holubi. kuroptve, bažanti a kurové domácí; zvláště proto jest tak škodliv. že z hejna ptáku mnoho jich pobije, prve než usmrcené oběti pohodlně trhati a požíratí počne. Nečihá na ně ani tak na povýšenem místě nebo na skalách, nýbrž ukryt ve křoví, na kraji lesa a v houštinách polních jako dokonalý zákeřník; ani přítomnost člověka ho nezastraší, aby se na ptáče nevrhl zuřivým útokem. ba zaletí často na dvůr. do holubníka a vrazí za vrabčikem do stáje. Umí výborně létat. kmitá se širým vzduchem, vyváděje tam všelike obraty a někdy se zase naopak s ocasem rozestřeným lehounce vznáší téměř na místě jediném z pravidla se žene po kořisti nevysoko nad zemí, perutemi rychle a s bláznivým šelestem mávaje.

U nás náleží jestřáb ku ptákům stálým; v listopadu se však ze sídel svých vydá na delší potulky a touže dobou se u nás objevují také příbuzní jeho z krajín severních, na jih se ubírajíce. V Čechách není tak bojný, jako jiní dravci této čeledi; žije samotářem v lesích. zvláště pak ve krajinách pošumavských. Přebývá vůbec tu a tam v lesnatých krajinách evropských kromě končin severních i v rovinách, i v horách; jen tam však plno divokých těchto dravců. kde se jich lidé nevšímají a kde jich na vlastní škodu svoji nepronásledují.

Jest pták statný zdělí 50 cm a zšíří 100 cm; ocas má 22 cm dlouhý. Má zobák u kořene široký, se stran smačklý, barvy tmavošedé, trochu namodralé a na konci černé; ozobí jest žluté, oko též a má lysé, žluté obočí. Tělo má u starých samců nahoře barvu hnědošedou, trochu namodralou, na hlavě nejtavší; od čela vine se do týla pruh ze skvrnek bělavých a v zadu na šíji jsou všechna pírká u kořene bílá. Křídla sahají až asi doprostřed ocasu a mají třetí i čtvrtou letku nejdelší; ocas jest zdoben čtyřmi příčnými pruhy tmavými, za nimiž jsou konečky rýdovacích per bílé. Vezpod má tělo barvu bělavou a všude plno příčných proužků načernalých, jež jsou na hrdle nejužší, na hrudi, na bocích nejsířší a na spodních krycích perách ocasních znenáhla se ztrácejí. Nohy jsou žluté, drápy černé. Staré samice jsou mnohem větší a mají barvu podobnou, ale proužky na hrudi širší, na ouškách něco pírek žlutavých, na ocase bledší pruhy dosti světlé a vezpod barvu trošinku narudlou.

Počátkem jara se v lesích, kde se jestřábi hnízdí, všude ozývá pronikavý hlas jejich. jenž zní jako „gikk gikk gikk“ a několikráte rychle opakované „kjak kjak“. Jen tou dobou žijí po párech a alespoň samec s vyvolenou samicí v míru. Staví si veliký, ale mělký pelech jen na starých, vysokých stromech z haluzí a uvnitř jej kořínky, vlákny rostlinnými, mechem a perím vystelou; v měsíci dubnu nebo v květnu snáší samice dvě až pět velikých vajec barvy nazelenalé, někdy šedými a rudohnědými skvrnami a body posetých. Za tři neděle se z nich vylíhnou hltavá mláďata s počátku bílým prachem porostlá, jimž staří malých ptáčkův ani snášeti nestačí. Před prvním pelicháním mají mladá jestřábata nahoře barvu hnědou, ale na pírkách světlejší. nažloutlé obruby. na ocase pět anebo šest

tmavých pruhů příčných s tenkými proužky světlejšími a bledě žlutými obrubami; vezpod má tělo barvu narezivělou a tmavé skvrny podlouhlé, na dolejší konci širší a na rousech nejútlejší.

Jestřáb jest po tu chvíli pohříchu málo pronásledován; kdyby místo užitečných poštolek, sov a kání, co jich nerozvážní lovci do roka zastřelí, pobili rovněž tolik jestřábů! Není ovšem snadno opatrného a plachého dravce tohoto stříleti a také do košů, do želez se polapí málokdy. V zajetí nevím kdo by jej choval; zůstane divoký, nesnášenlivý a za krátko se člověku zoškliví.

Krahujec (*Astur nisus*, *Deq.*).

Tab. XXXII., a.

Po poštolce nejhojnějším všech dravců denních jest u nás krahujec, i krahulcem, krahulíkem řečený. Žije ve všech světa dílech buď jako pták stálý nebo se v zimě alespoň z kraje do kraje potuluje. V létě totiž obývá v lesích, v houštinách polních a zejména v borech horských. ale na podzim odtud zalétá do nížin, do vesnic, ba i do měst, slídě po

a

b.

Nákladem F. Tempského v Praze a G. Freytaga v Lipsku

Cis. kral. dvorní kreslař — A. Haas — v Praze.

a KRAHUJEC (ASTUR NISUS, DEG.)
b VRABCI POLNÍ (FRINGILLA MONTANA, L.)

těch našich ptácích stálých, již touže dobou také v hejnech sem tam poletují, nemajíce v letních svých bytech potavy s dostatek. A tu od-vážného krahujce ještě nejspíše kdes uzříti možná; bývají to však po většině ptáci mladší, ježto staří, vybarvení samci alespoň u nás dosti jsou vzácní. V létě jsou po celý téměř den ukryti v houštinách a nanejvýše kolem kraje lesa krátkými oblouky s místa na místo se třepotají; umějí křovím proletěti jako šipka, z nenadání se v něm v pravo nebo na levo obrátí a tak se octnou přímo u ptáčat úkladu netušících. Ba začasť se i po jiných ptácích přetvářejí, lítajíce na př. jako sojka od stromu ke stromu, aby tím snáze oběť svoji oklamali. A menší opeřenci nemají strašlivějšího, zuřivějšího nepřítele nad lstivého a smělého krahujce. Prve než se ubohé ptáče naděje, bleskem na ně slétne, do ostrých spárů je popadne a buď hned s ním zmizí, buď na místě je roztrhá a odpolu živé požíratí začne. A vidí-li ptáka, na nějž má laskominy, pak nedbá, je-li na blízku člověk, kočka či dravec; vždyť i do stáje a do stodoly, ano i do světnice často vletí, na klec s kanárkem vrazí a v městech se na kořist vrhne v ulici nejživější. Lapá si drobné pěvce, zejména králíčky, strízličky, ptáky vrabcovité, sýkory, špačky a drozdy, pak i křepelky a kuroptve, ba ve slepé zuřivosti své na zajíce, na větší kury se vrhne útokem, aniž ovšem ve spárech jeho zabynou. Také myši požírá, ale těch pohubí tak málo, že ho proto ještě ku ptákům užitečným počítati nelze.

Jest menší, než jestřáb; délka štíhlého těla jest 30 cm, šířka 60 cm a délka ocasu 15 cm. Zobák má krátký, hned od kořene zakřivený, tmavé barvy šedomodré, ozobí žluté, oko a lysé obočí též. Nahoře má tělo všude barvu tmavošedou, trochu zamodralou; u oka jest úzký pruh bělavý a na špičce jsou všude pírka u kořene také bílá, kterážto barva často v podobě bělavé skvrny temnou barvou základní prosvítá. Líce a strany krku jsou rezavé, vezpod pak má tělo barvu bílou, na bocích narezivělou a jest všude rzivorudými příčnými pruhy vlnitými zdoben. Z tmavohnědých letok jest čtvrtá a pátá nejdělsí; křídla sáhají až asi doprostřed širokého ocasu příčnými pruhy temnějšími zdobeného. Žluté nohy mají štíhlé prsty s nadulými břísky podkloubními a drápy černými. Větší samička má oči bledší a příčné pruhy na břišku spíše tmavohnědé s uzounkými obrubami rezavými.

Krahulík se nejraději hnízdí v houštinách a hájích poblíž polí a vesnic; kde má hnízdo ukryté, často prozradí pronikavým křikem svým, jenž zní asi jako rychlé „kikiki“ nebo delší „kék kék“. Robí si je na stromech buď jen ledabylo z haluzí, buď naopak velmi pečlivě z větviček, mechu, listí a ku podivu i z hlíny, uvnitř pak je tenčími letorosty, kořínky a srstí vystele. Někdy snáší samička tré až i pět rozmanitých, po většině zelenavých a skvrnami šedými i rudohnědými posetých vajíček také do opuštěných hnízd vraních. Za tři neděle se z nich líhnou hltavá mláďata, jimž rodiče o přítrž potravu snášeti musejí; že to bývají téměř jen holátka ptáků zpěvavých ze hnízd unesená, jsou krahujci právě tou dobou neškodlivější a kolem jich pelechu záhy daleko široko všecken zpěv ptačí umlkne na

dobro. Mladí krahulci mají peří nahoře hnědé se světlejšími obrubami narezivělými, vezpod bílé s příčnými pruhy šedohnědými, jež na hrudi ve větší skvrny téměř srdčité jsou rozšířeny; kromě toho má každé pířko tmavý osten téže skoro barvy. U samečků převládá spíš barva narezivělá, u samic zase šedohnědá.

Krahuj bývá chován v zajetí zřídka kdy. Zůstaneť povždy divokým, zlým a musí alespoň ob čas dostati za pokrm živé ptáče; nevím však, kdo by měl to srdce, aby mu jen jediného pěvce vydal na pospas!

Dravci z podčeledi kání (Buteoninae) liší se od sokolův a jestřábů tím, že na hořejší čelisti krátkého, zakřiveného zobáku vroubku nemají. Ozobí jest lysé jen mezi oběma nozdrama, všude jinde však stětinkami porostlé. Hlava jest široká, ale kulatá a krk poměrně krátký. Zavalité tělo jest pokryto hojným, hebkým peřím barvy po většině hnědé a šedé, již se o málo menší samice od samcův ani neliší. V širokých křídlech jest třetí až pátá letka nejdelší a ocas jest v zadu téměř přímo uťat; statné nohy mají nárt skoro jen nahoře opeřený a prsty nedlouhé, ale zakřivenými, velmi ostrými drápy ozbrojené.

Káně žijí po všem světě, obývajíce nejraději v menších lesích poblíž rolí a luk; u nás buď náležejí ku ptákům stěhovavým anebo se na podzim v hejnech za hojnější potravou jen toulají počnou. Číhají na kořist svoji sedíce na stromech, na kůlech, na větších balvanech; vyslídí-li ji v letu, chvíli se nad ní jako sokolové vznášejí a šikmým směrem, ale zvolna na ni vrhnou. Že se živí po přednosti škodlivými hlodavci, myšmi a křečky, k užitečným je ptákům počítati dlužno; i plazy, obojživelníky a větší hmyzy škodlivé požírají, na jiná zvířata pak jen někdy, v nouzi se oboří. A právě toho jim myslivci odpustiti nemohou; říkají, že mladé zajíčky lapají, že plení hnízda kuroptvím, křepelkám, slukám a jiné zvěři, ba že v zimě i na starou kuroptev, na odrostlého zajíce útok činívají. Ale škoda tato jest zajisté nepatrna, srovnáme-li ji s ohromným počtem zhoubných hlodavců, jež káně do roka pobijí; nelze toho opravdu ničím omluviti, že jen u nás v Čechách více než dvě stě kání rousňáků do roka bývá zastřeleno!

Hnízdo si káně robí na stromech a samice snáší v ně tři, čtyři skvrnitá vejce; povyroslá mláďata se od ptáků starých barvou peří také liší. Zajaté káně zejména v zoologických zahradách chovají; zvláště mláďata ze hnízda vybraná zkrotnou tak, že je člověk i ven pustiti může. aniž mu na vězy odletí

Káně lesní (*Buteo cinereus*, *Bp.*).

Na kamení, na kůlu nebo na nízkém kopečku v polích často viděti statnou káň lesní, ona se po kořisti rozblíží. Má peří trochu načechrané, tělo skrčené a stává o jedné noze, druhou v peří břišním ukrývajíc. Uzáří-li kdes opodál svižnou myš. z ticha povyletí, chvílku se nad ní ve vzduchu třepotá. náhle se dolů snese a ruče do spárů ji popadne. Jest všech dravců příbuzných nejužitečnější, hubíc hraboše a křečky; i hady, zejména jedovaté zmiije, pak žáby, dešťovky a hmyzy požírá. V zimě ovšem z nouze také na kuroptev, na jiné ptáky. na zajíce útok učiní; ale ptáka letícího ani zajíce pádícího polapiti nedovede, stává se tedy nebezpečnou spíše jen podobným užitečným živočichům mladým, ještě neobratným a nezkušeným anebo hladem zmořeným a zkrhlým, kteří by už beztoho asi dlouho živi nebyli. Ani toho jí příliš za vinu klásti nelze, že ob čas i krtka a pěvce užitečného polapí a roztrhá; pohubíť do roka tak obromné množství škodlivých hlodavců. že jí velice křivdí. kdož ji pro nějakou tu zvěř pronásledují horlivostí opravdu neomluvitelnou.

Pohltaři myši do syta, sedá lenivá a pohodlná káň, také mysilovem řečená. dlouho na místě jediném, což jí tak svědčí, že nemá kromě sov žádný dravec tolik sádla. jako ona. Lítá jen zvolna. ale dosti lehce a zejména z jara se vysoko ve vzduchu pěkně vznáší a houpá. U nás žije po celý rok. obývají v lesích, kolem nichž pole a louky, i v houštinách polních; má domov svůj vůbec v Evropě, v západní Asii a v severní Africe. Ze chladnějších krajín odlétá v září a v říjnu na jih a v březnu nebo v dubnu se zase domů navrácí.

Snad ani dvě káň lesní nemají barvy stejné. Nahoře bývají všude z pravidla tmavohnědé, vezpod světlejší; na lících mají pomíchané proužky hnědé a bílé, na hrdle též a na hrudi i na břiše hojné skvrny bílé nebo naopak v bílé barvě základní skvrny hnědé. Ale barva hnědá bývá buď světlejší, buď tmavší, i známe káň po celém těle jen černohnědé i naopak docela bílé. Zobák jest černý, ozobí žluté a uzdičky jsou pokryty štětinkami; oko jest žlutavé nebo narudlé i nahnědlé, obočí žluté. Druhá až pátá letka jest na vnější papěři zúžena; ocas jest zdoben příčnými pruhy temnějšími. Nohy mají nárt na předu jen asi do třetiny pokrytý peřím, v zadu docela lysý, barvu žlutou nebo narudlou a drápy černé. Délka těla 55 cm, šířka 140 cm, délka ocasu 26 cm. Samice jest ovšem větší.

Kroužice vonným vzduchem jarním volají káň „bíé“ a podivný tento hlas jejich nemálo jest ku mňoukání koček podoben. Hnízdí se rok jako rok v téměř pelechu, jež si byly jednou na vysokém stromě poblíž kmenu z haluzí vystavěly; uvnitř jest vystlán zelenými letorosty a někdy i mechem a srstí. V dubnu snáší samice tři, čtyři rozmanitá vejce buď bílá nebo nazelenalá a našedivělá se skvrnami po většině rudohnědými, výjimkou

i žlutými a fialovými. Mladé káně mají peří rovněž tak rozmanité, jako ptáci staří; ti jim hmyzů, plazů, mladých myší a drobných ptáčat ani snášeti nestačí. Lidé jim za vinu kladou, že prý právě tou dobou mnoho mladých skřivánek ze hnízd vyberou a škodlivější jsou, než kdy jindy; nechť však nezapomenou, co každé z dorostlých mládat pak v náhradu za pohltaná holátka myší pohubí!

V zajetí chovají lidé tuto káni zřídka kdy, poněvadž jí stále k potravě živých myší a jiných zvířat přidávati dlužno.

Mnohem větší káně rousňák (*Archibuteo lagopus*, *Gould.*) přichází k nám zejména na podzim a v zimě ze severních krajín, kdež se také hnízdí. Nejhojnější bývá u nás ve kruté zimě, kdy všechna země vysokým sněhem jest pokryta.

Délka těla až 65 cm, šířka 150 cm, délka ocasu 25 cm. Také u tohoto druhu může míti peří barvy rozmanité. Světlejší, známější odrůda má na hlavě a na krku barvu bělavou, trochu nažloutlou se skvrnami hnědými, nahoře po těle všude šedo-hnědou se skvrnami načernalými a rezavými, vzepod jen barvu tmavohnědou a rousy žlutavé. Ocas jest u kořene bílý, ostatně hnědý s temnějšími pruhy příčnými a s uzoučkou bílou obrubou na okraji; letky jsou černohnědy a sáhnají až na konec ocasu. Tmavá odrůda má hlavu našedivělou s podélnými proužky černými, tělo nahoře černo-hnědé se skvrnami našedivělými a narudlými, hrdlo a hrudť téže barvy se šedými, rzivorudými a bělavými skvrnami, břicho bělavé, málo přizloutlé, rousy též a na nich pino úzkých, příčných proužků hnědých. Kromě těchto odrůd známe i rousňáky až docela černé i naopak bílé. Všickni mají zobák černý, na dolejší čelisti žlutý, ozobí žluté, oči také nažloutlé nebo nahnědlé a žluté obočí; nohy mají nárt na předu a po stranách až dolů opeřený, prsty žluté a drápy černé. Samice ani mláďata se barvou od samců valně neliší.

Rousňák se živí také dospělejšími ssavci, myšmi a jinými škodnými hlodavci; jen v zimě lapne si někdy kuroptev, mladého zajíce a také jiudy si dosti často i holuba, malé ptáče popadne. Ačkoli tedy nezasluhuje tou měrou, jako káně lesní, abychom ho šetřili, přece mu křivdí, kdož jej ku dravcům naprosto škodlivým počítají; ani jej by nikdo střílet neměl.

V rovinách s lesy a háji se u nás hnízdí vzácnější včelojed (*Pernis apivorus*, *Cuv.*), pták zejména káni lesní podobný; má však na rozdíl od ní uzdičky pokryté nikoli štětinkami, nýbrž drobnými pírkami šedými, šupinkám podobnými a nárt prostředního prstu kratší. Živí se housenkami, brouky, obojživelníky, plazy, drobnými ptáky a ssavci, ale nejraději požírá včely a jiné vosy žahadlové, jimž prý nejprve zadek se smrtícím žihadlem ukousne. Náleží ku dravcům dojista užitečným.

Luňáci (Milvinae) žijí ve všech světa dílech. Jsou to dravci lstiví, zvědaví a drzí, ale plaší, zbabelí, málo opatrní a nepříliš chytří. Lítají zvolna, ač lehounce, ve vzduchu se klidně vznášejíce a kolébajíce; neženou se nikdy tak prudce s místa na místo, jako dravci již popsaní. Někteří druhové jsou užiteční, někteří škodliví; živí se i drobnými, škodnými ssavci, i naopak ptáky hmyzožravci, pak také plazy, obojživelníky a rybami, hmyzy, ano i zdechlinami. Myslivci si do nich stěžují, že zvěř pronásledují, hospodyně zase, že mladou drůbež lapají; kromě toho zle řadí ve hnízdech některých ptáků vodních i bahních a kradouce sokolům kořist téměř ze spárů, k tomu je donucují, aby si jiné vyhledali a tak je k nové loupeži svádějí.

Hnízdí se na skalách, ve zdech věží a zřícenin, na stromech, v houštinách, ano i na zemi; samice snáší jedno až i pět vajec skvrnitých.

Všickni dravci této podčeledi mají tělo statné, ale štíhlé; říkáť se právem: „suchý jako luňák“. Peří jest hebké, barev po většině světlých a živých; na malé, ploské hlavě a na krátkém krku jsou pírká delší a užší. Nedlouhý, zakřivený a se stran smačklý zobák také nemá na okraji bořejší čelisti zoubku; vejčité nozdry leží v ozobí poněkud naduřelém. Ve špičatých křídlech jest čtvrtá letka nejdelší; ocas jest dosti dlouhý a vidličnatý. Krátké nohy mají jako u včelojedů nárt kratší prstu prostředního a na předu z části opeřený, prsty zavalité, ale drápy slabé a nepříliš zakřivené.

Luňák červený (*Milvus regalis*, Br.).

Vladyka Šašek z Mezihoří, jenž jako panoš provázel pana Lva z Rožmitálu v letech 1465—1467 na cestě jeho po západní a jižní Evropě a pouť tu také obšírně popsal, vypravuje, že neviděl jaktěživ nikde tolik luňáků, jako kolem Londýna. A podnes platí o pěkných těchto dravcích, že nejsou všude rovnou měrou rozšíření, žijíce po celé Evropě kromě severních krajů Skandinávie, ale nikoli ve všech její končinách. Tak i u nás se zřídka jen objevují v rovinách středních Čech, pak v okolí jindřichohradeckém a u Hluboké. Jako ptáci stěhovaví přicházejí sem v březnu nebo již v únoru a v říjnu se zase u velikých hejnech do severozápadní Afriky i dále ještě na jih ubírají; je-li však zima mírná, tu a tam některý i ve střední Evropě do jara zůstane.

Zobák má barvu našedivélou, trochu přizloutlou, na konci tmavou a koutky i ozobí žluté; uzdičky jsou porostlé štětinkami, oči jsou v mládí našedivělé, u starých ptáků žlutavé. Na hlavě jsou pírká úzká a špičatá; barvu má hlava i hrdlo bělavou s černohnědými proužky po ostnech pírek, šíje má již barvu trochu narezivělou a také proužky podobné. Pírka na hřbetě a krycí péra křídel mají barvu hnědou, ale světlé,

na okrajích až bělavé obruby. Letky krajní jsou rudohnědy, na koncích až černy, vnitřní trochu našedivělé; všechny mají vzpod barvu bílou s temnými pruhy příčnými. Dole má tělo barvu rziworudou, trochu nahnědlou s tmavohnědými pruhy po ostnech pírək, jež jsou na rudých rousech nejútlejší. Rýdovací péra vidličnatého ocasu jsou nahoře rezavá, vzpod bělavá; žltavé nohy mají černé drápy. Délka těla jest až 70 cm, šířka 150 cm; krajní péra ocasní bývají 38 cm dlouhá. Větší samice má barvy tmavší, temeno hlavy, šíji a hrdlo nahnědlé, hřbet zase spíše narudlý a vzpod tělo rudohnědé také s temnějšími pruhy podélnými.

V lesích nebo na jích krajích, v houštinách polních a na osamělých stromech, ano i po příkladě kání na kůlech, na kamení číhá luňák na kořist svoji. Lapá si drobné ssavce, méně obratná, mladá nebo chorá ptáčata, ještěrky, hady, žáby, rybky, hmyzy a dešťovky; že unáší kuřata a housata, že popadá mladé zajíce a kuroptve, lidé jej ku škodné počítají, k tomu ovšem zření nemajíce, co do roka pohubí myši polních a hmyzů škodlivých. I zdechlíny prý požírá. Povahou svou se nám nikterak nezamlouvá; jest zdlouhavý, lenivý, ano zbabělý, přece však drzý a potměšilý. Lítá zvolna, ale velmi pěkně a vytrvale; vznáší se do nedozírné výše, krouží a kolébá se tam i poletuje naopak přímo nad zemí kolik minut, křídloma téměř nehybaje. Hlas má chechtavý; zní skoro jako „hihihiéé“.

Široký pelek si staví na stromech po většině listnatých; i v opuštěná huízda vraní samice vejce snese. Robí-li si jej, mnoho práce s ním nemívá; uplétá i jej také z haluzí, ale na rozdíl od ostatních dravců vystele hadry a kusy papíru, byť i byly všelijak zamazány a pošpiněny. Ze dvou, tří bělavých, trochu nazelenalých a hnědými nebo také nažloutlými skvrnami a čarami zdobených vajec se libnou mláďata asi po čtyřech nedělích. Povyrostše mají mladí luňáckové peří bledší, než starí, pomíchané zvláště na hřbetě s pírký bílými, a líce i hrdlo téměř docela bílé.

Luňák zajatý zkrotne tak, že za krátko pěstouna a pána svého dobře zná a upřímně k němu přilne. Ani není tak hltav a s jinými ptáky se tak zuřivě nerve, jako jiní dravci. Byl-li polapen už starší, rád se s počátku staví mrtvým, jde-li člověk ku kleci.

Sovy (Strigidae)

jsou dravci noční, již se nejen způsobem života, ale i vnější podobou od ostatních ptáků dravých podstatně liší. Kromě výra jsou vesměs užitečny, hubíce po přednosti myši, jiné drobné ssavce a hmyzy; někteří druhové však i ptáčatům o život ukládají, někteří zase ryby a plazy pronásledují.

Neztrávené kůstky i s chlupy vyvrhují v chuchvalcích, pro výzkumy přírodopisné často velice důležitých. poněvadž se v nich nalézají doklady o tom, kteří druhové myši a rejsků v kraji se skrývají.

Plaché sovy žijí po všem světě; obývají nejen v lesích, ale i v takových krajinách, kde není daleko široko jediné houštiny, a konečně ve městech. Majíce peří načechrané, létají zticha, lehce a jen jen se křovím za kořisti mihnou; loví ji a poletují spíše v noci a jen někteří druhové se vydávají na potulky i za bílého dne. Že by však ve dne viděly málo nebo pranic, že tedy „sova v noci ne v prozračné toliko, ale i bezměsíčné hledí, ve dne slepne“, jak již Komenský tvrdil, to omylem jest. Hnízda si robí v dutých stromech, ve skulinách zdí, na zříceninách, na věžích i na budovách obydlých; někdy snášejí samice bílá vejce, jichž může býti až i deset, v opuštěná hnízda vran a ptáků lesních.

Mají zobák krátký, hned od kořene dolů zakřivený a velmi ostrý: na ozobí jest plno dlouhých a tuhých štětín, pro něž ani kulatých nozder viděti nebývá. Veliké. okrouhlé a do předu namířené oči mají jasně zbarvenou duhovku a zorníčka jejich se neustále zúžuje a zase rozšiřuje; také víčka, porostlá pírky brvám podobnými. se zavírají a otevírají, tak že mají oči sovi výraz přepodivný. Kolem každého oka jest věnec útlých pírek o řídkých praporech, jež závojem nazýváme. Veliký otvor ušní může býti uzavřen klapkou kožnatou, pod závojem ukrytou; ušima zovou lidé nesprávně i pernaté chvosty na temeni hlavy, jež mají však jen někteří rodové sovami ušatými nazvaní. Hlava jest kulatá a veliká, tělo mnohem útlejší. než se zdá, poněvadž jest hojným peřím načechraným, hebkým a kyprým pokryto; má barvy dosti pestré a jest vždycky zdobeno rozmanitými skvrnami a proužky. V širokých. zaokrouhlených křídlech bývají druhá, třetí i čtvrtá letka nejdelší a krajní letky mají vnější pápěř hřebínkovitou; ocas jest poměrně krátký. Nízké nohy jsou z pravidla až po silné, zakřivené a břitké drápy opeřeny neb alespoň štětinkami pokryty; vnější prst zoveme vratiprstem. poněvadž jej sovy i do zadu obrátiti mohou.

Že je ostatní ptáci v nenávisti mají a kdekoli se některá za dne objeví, hejnem kolem ní se slétnou a nejen ji škádlí. ale i s hlučným křikem pronásledují a nezřídka na útěk zaženou, lidé zajatých sov také při lovu ptákův užívají; výra mívají na řetízku před budkou, již výrovkou nazývají a z níž havrany a vrány střilejí, menšími druhy sov pak drobné ptactvo do lécek lákají. Pohříchu však obojím způsobem velmi mnoho užitečných opeřenců pohubí. i neměl by zejména nikdo střileti ptáky z výrovky, kdo zevrubně neví. kteří z nich jsou na jisto škodliví a kteří naopak užiteční. Jinak lidé sov rádi nevidí; jsoutě ptáci noční, povahy zlé, sedí-li na větví. podivně tělo hned skrčí, hned zase vzpřímí, jsou-li rozezleny.

zuřivě zobákem klapají a hlasitě funí. Kromě toho hublají hlasem pronikavým a nepříjemným, jenž zvláště v tiché, temné noci člověka citlivějšího nemile dojíká. „Sova kde zpívá, tam zle se děje“; jestiž hukání jejich u nás pokládáno věštbou příštího neštěstí, blízké smrti někoho z rodiny a i jinak dal tajemný život a podivná povaha sov podnět četným pověrám a báchorkám. V zajetí chovají lidé jen druhy menší a zejména mláďata ze hnízda vybraná jsou opravdu roztomilá; krmíme je hmyzem, myškami a vrabci, jichž ostatně i větším sovám k syrovému masu občas přidati dlužno.

Výr (*Strix bubo*, L.).

Největší všech našich sov jest statný výr, na Moravě čujikem a ve Slézsku také puvákem řečený. Žije jako pták stálý v Evropě i v Asii, ale není všude hojný; u nás v Čechách se hnízdí v lesích, na zříceninách a na vysokých, strmých skalách nade břehy Vltavinými. Nejraději ovšem

sídlí v lesích horských; i v rozsáhlých bažinách hustým rákosím zarostlých bylo hnízdo jeho nalezeno. Za jasného dne bývá jej viděti zřídka kdy; skrýváť se ve svém brlohu, klidně tam sedí, podržimuje, má pířka ušní k temeni hlavy přitisklá a oči odpolu zavřené. Jakmile však nastane soumrak, z úkrytu vyletí nejprve na bližší strom anebo na skalisko, zavolá několikrátě temným hlasem „buhu“ a pak se na noční potulku, na lov vydá; zejména rád a hlasitě huláká, je-li úplněk a vůbec noc jasná. Ve zlosti funí, klepotá vztekle zobákem a křičí hlasem téměř chechtavým. Lítá zticha a po pravidlu jen nízko nad zemí, mihne se houštinou jako příšera a jen pak, vyplašil-li spícího na stromě ptáka, i do značné výše se za ním žene a také jej skoro vždycky polapí. Jest všech ostatních sov nejškodlivější zvláště proto, že nade všechny předčí silou, odvahou a statečností. Lapá sice také myši,

ale tím nenahradí škody, jakou do roka člověku učiní pronásleduje zajíce, králíky a ssavce menší i větší, ano až i kolouchy, pak tetřevy, kuroptve,

lusy, kachny a také drobnější ptactvo po většině užitečné; oblíbenou lahůdkou jeho jsou vrány. I ryby prý lapá.

Má po všem těle pěknou barvu rzivožlutou, nahoře ovšem tmavší, než vezpod. Na temeni hlavy jsou skvrny černé; i dlouhé, pernaté chvostky mají barvu černou a žluté obruby, závoj jest nahoře neúplný a také černými skvrnkami zdoben, oči mají barvu zlatožlutou, ale na obvodu narudlou a šedohnědý, až i černý zobák jest do dvou třetin délky závojem přikryt. Hned pod ním jest na hrdle široká skvrna bílá nebo málo přížloutlá; na hrudi jsou větší, podélné skvrny černé, na břiše podobné pruhy již útlejší a kromě nich četné obloučky příčné, jež s podélnými ve skvrny zejtkované splývají; čím níže, tím jsou pruhy tenčí. Nohy jsou až téměř po načernalé drápy porostlé drobným perím žlutavým. Nahoře na hřbetě jsou všecka péra zdobena velkými, černými skvrnami na ostnech, příčnými proužky a obloučky téže barvy a mají černé konečky; na letkách jsou široké, příčné pruhy hnědé i černohnědé a četné tmavé skvrny; první a druhá mají vnější pápěr na okraji hřebinkovitou a druhá, třetí a čtvrtá jsou všech ostatních delší. Také na ocase jest devět širokých, tmavohnědých pruhů příčných. Tělo má délku průměrem 70 cm, šířku 170 cm a ocas délku 26 cm. Větší samice mívá jen někdy barvy trochu světlejší.

Nejhlučněji se tichým lesem ozývá protivné hulákání výrů záhy z jara, v březnu neb až v dubnu, kdy se totiž hnízdití mají. Rádi na ten čas se uvelebí v pelechu jiných větších ptáků, sami si jej zřídka kdy a to jen ledabylo z chrastí a větviček robíce; uvnitř jej svadlým listím a travou vystelou. Bývá ukryt ve skulinách zdi a skal, v lomech, ve starých domech a v opuštěných hudovách, někdy i na zemi v roští nebo v rákosí bažin, na stromech však zřídka kdy; často snáší samice dvě, tři bílá, okrouhlá a drsná vejce i do tmavých koutů beze všeho podkladu. Za čtyři neděle se z nich líhnou mláďata pokrytá bělavým pýřím s vlnitými proužky narudlými a hnědými. Později mají mladí výrové barvu podobnou, jako staré samice, ale mnohem bledší, nažloutlou a skvrny hnědé poměrně veliké. V prvních dobách života jejich mají o ně staří ptáci upřímnou péči a snášejí ku hnízdu tolik pobitých zvířat, že jich mláďata ani nepohltají, ačkoli jsou velice lačna; právě tou dobou jsou výrové nejškodlivější.

Výr má přemnoho nepřátel; ptáci i ostatní sovy ho nenávidí a kdekoli se vyskytne, hned se jmu jej škádliti a pronásledovati. Lidé mu rádi prachem a olovem splácejí, co jim kdy natropil škod a mimo to pochytají mnoho mladých výrů proto, aby jim pak spoutání na berličce před hudkou sedali a škodné ptáky k ní na dostřel lákali. V zajetí jsou živi déle, než kterákoli sova jiná, ale nutno jim kromě syrového masa dáti ob čas myš, krysu, králíka, holoubě, jakéhokoli jiného menšího obratlovce nebo kousky masa obaliti srstí, perím, kožkou zvířete právě zabitého, aby zase jednou jako na svobodě neztrávené zbytky takového oběda v chuchvalci mohli vyvrhnouti. Po vepřovém mase prý hynou. Starší výrové ani za léta nezkrátou a vztekem syčívají, blíží-li se jim člověk ku kleci; mláďata ze hnízda vybraná si však záhy v zajetí zvyknou a s jinými sovami celkem dobře se porovnají, ale jiné slabší ptáky rdousí a požirají.

Kalous (Strix otus, L.)

náleží k sovám nejznámějším. Žije po celé téměř Evropě, ve střední Asii a do severní Afriky zalétá alespoň na zimních cestách; obývá jen v lesích.

Podobá se barvou peří k výru, ale jest mnohem menší; má jeho tělo délku jen 35 cm, šířku až 95 cm a ocas délku 15 cm. Ušní chvostky jsou poměrně delší, než u výra, vždycky vztyčeny, mají uprostřed barvu černou a na okraji rzivožlutou. Tmavohnědý zobák jest skoro celý téměř zakryt pírky závoje, jenž má barvu podél zobáku bělavou, u vnitřních koutkův očních černohnědou a na pravém i levém kraji žlutavou. Tělo jest pokryto peřím bledším, než u výra, nahoře rzivožlutým s načernalými skvrnami podélnými, s tečkami a příčnými, tenkými obloučky šedými a tmavohnědými, vezpod bledším s podélnými skvrnami tmavohnědými uprostřed každého pírka, s nimiž se i krátké příčné obloučky téže barvy kříží. Rzivožluté letky jsou příčnými pruhy hnědými zdobený; prvá a druhá mají vnější pápěr na okraji hřebínkovitou a druhá i třetí jsou nejdelší. Ocas má nahoře barvu žlutavou s tmavšími pruhy přič-

nými, vezpod bělavou; nohy jsou až téměř po drápy porostlé peřím barvy nažloutlé. Větší a statnější samice mívá peří trochu temnější.

Povahou svou se kalous výra podobá, ale není tak zlostný ani plachý. Ve dne sedá klidně ve větvích stromu přímo ku kmenu se tiskna, nebo v houští a oči stále přimhuřuje. Vidí však dobře a není pravda, že by jasných paprsků slunečních nesnesl; vždyť se ve kleci s patrnou rozkoší protahovati a křídla rozepínati počne, zasvítlí-li na ni slunce a je-li naopak delší dobu zajat jen ve tmě. zahyne. I tím se kalousové od výrů liší, že nejsou samotáři; kdy se hnízdí, ovšem žijí po párech, ale sotva byli mladé vyvedli, shluknou se u veliká hejna a palem, lesem se toulají počnou, ve dne ovšem zase klidně ve brázdách sedíce. Snad jich nesvádí v jedno ani tak touha po společnosti, jako naděje v bohatou kořist. Nalézají na strništích a v polích bramborových hojnost hrabošů polních a jiných myší; mimo ty i rejsky, křečky, žáby a hmyzy lapají. někdy i churavou kuroptev anebo

nezkušené, neobratné ptáče popadnou. Že však za to přemnoho škodlivých hlodavců pohubí, jsou zajisté velice užiteční; i kdyby byli nevím jak syti, nevyvázne ni jeden hraboš životem, kmitne-li se někde kolem nich. V létě si hledají potravu po mýtinách a kolem krajů lesa.

V jarních a podzimních nocích se v lesích, i někdy poblíž vesnic na nemalý postrach úzkostlivých lidí ozývá příšerný hlas jejich, jenž zní jako „huj huj“ anebo „rump“. Nejčastěji tak ovšem samci volávají před tím, než se hnízdí. Samice snáší asi uprostřed měsíce dubna po většině čtyři kulatá, bílá vejce v opuštěná hnízda vran, hrdliček, dravců denních, volavek a v pelechy veverčí, jichž ani neopraví a nepředělá; pokud na vejcích sedí, starostlivý samec bedlivě jí hlídá. Za tři neděle se vylíhnou mláďata pokrytá s počátku prachem bělavým, trochu našedivělým a nahnědlými obloučky zdobeným. Jsou nesmírně hlava, pískají a vřeští hladem celý den a staří jim myši ani snášeti nestačí; pochopitelně, že jsou právě tou dobou nejužitečnější.

V zajetí bývá kalous chován jen zřídka kdy, ač mláďata ze hnízda vybraná za krátko docela zkrotnou.

Na podzim bývá u nás často v polích viděti příbuznou kalousovu, **pustovku** (*Strix brachyotus*. *Gmel.*) neboli sovu rákosní. Žije ve všech dílech světa kromě Austrálie, v létě však jen ve krajinách chladnějších, po přednosti v tundrách.

Nepatrné chvostky jsou složeny jen ze dvou, čtyř peříček; jinak se pustovka kalousu velice podobá. Zobák její má barvu černou, oči žlutou, úzký závoj kolem očí černou, jinde všude šedou se skvrnami bělavými, žlutavými a s proužky hnědými. Tělo má nahoře barvu žlutou jako okr s hnědými skvrnami, na blavě a na šíji podlouhlými, na hřbetě téměř okrouhlými. Na křídlech jsou kromě toho ještě skvrny bílé roztroušeny; ocas má barvu rzižlutou se šesti příčnými pruhy hnědými, mezi nimiž se i drobnější skvrny téže barvy nalézají. Vezpod jest tělo narezivělé nebo nažloutlé a má hnědé pruhy jen podélné, na hrudi nejširší, ale nikoli obloučky příčné žlutavé nohy jsou téměř až po černé drápy opeřeny. Délka těla 36 cm, šířka 95 cm, délka ocasu 15 cm. Větší samice bývá trochu tmavší.

Pustovka neobývá v lesích, jako kalousové; ve dne se ukrývá v trávě v houštinách, v rákosí po bažinách a v noci kolem bytu svého po myších a jiných hlodavcích i po hmyzech slídí. Náleží také ku dravcům užitečným; rozumný člověk jí nemá za zlé, že v nouzi ptáče ze hnízda nebo chřadnoucí kuropter popadne. Hnízdo si doma ve vlasti staví ze suché trávy a z roští také v rákosí a v husté trávě, ale vždycky na nízkém kopečku; někdy však snáší samice čtyři, šest bílých vajec jen na holou zemi. Mladé pustovky mají barvu trochu tmavší a skvrny méně zřetelné, než ptáci dospělí.

Sova pálená (*Strix flammea*, L.).

Tab. XVIII., a.

Nejpěknější z našich dravců nočních jest sova pálená, ovšem jen pokud barev se týče. Jinak činí podivné vzezření její a ošklivé posuňky obličejе dojem nepěkný; překvapí-li ji člověk kdes v úkrytu, stahuje závoj tak, že má až podobu podlouhle trojhrannou, přeshlapuje na dlouhých nohách svých a kroutí sebou tak, že se jí lidé až bojí. K tomu ovšem přispívá i příšerný hlas její, jenž zní jako „hibi“ nebo „huhu“ a zejména v jasných nocech jarních se ozývá; někteří přírodopytci tvrdí, že má sova pálená hlas všech ptákův evropských nejprotivnější.

Lisí se ode druhů již popsanych tím, že jí růžky nad očima scházejí, což ostatně platí o všech sovách následujících. Závoj má podobu srdčitou a pířka jako hedvábná barvy bělavé, u vnitřního koutku očního nahnědlé a jest obklopen hustými, lesklými, na koncích okrouhlými pířky barvy bělavé se žlutými nebo hnědými konečky. Oko jest černohnědé, zobák nažloutlý. Tělo má nahoře barvu popelavou s tenkými, tmavšími proužky a s podélnými řadami řídkých, bílých teček s tmavšími obrubami; všecka pířka, zvláště však v zadu na šíji mají na okrajích skvrny narezivělé. Letky mají barvu na vnější papěři rzižlutou, na vnitřní bělavou s příčnými pruhy a konečky šedohnědými, totiž z hustých bodů této barvy složenými; prvá má vnější papěř na okraji hřebinkovitou a druhá jest nejdelsí. Rýdovací péra mají podobnou barvu, ale konce bělavé. Vezpod má tělo pěknou barvu rzižlutou s tmavohnědými skvrnkami, u nichž se přímo zase podobné tečky bílé nalézají; u starých ptáků bývá však perí vezpod bělavé. Nohy mají štíhlé prsty jen štětinkami porostlé, drápy hnědé, ostré a velice zakřivené; dráp prostředního prstu jest na vnitřním okraji zoubkovany. Samice bývá větší samečka, jenž má tělo zdělí 32 cm, zšíří 90 cm a ocas zdělí 12 cm.

Všecky pohyby sovy pálené jsou mnohem klidnější, než u ostatních ptáků této čeledi. Ve dne bývá ukryta v koutech po věžích, ve střechách kostelů, zámků, ve zříceninách, v sýpkách, pod krovy stodol a vysokých starých budov, ano i v holubnicích a nehýbe se, ale nejmenší šelest a šramot hned ji ze dřímoty probudí a z klidu vyruší; v noci vychází na lov, létajíc tiše a nevysoko nad zemí, zůstane však celou noc venku jen pak, je-li úplněk, kdežto ve tmavé noci jen u večer a před slunce východem po kořistí slídí. Kdekoli přebývá, jest ptákem stálým, ba ani se na podzim krajem netoulá; žije ve střední a jižní Evropě, v severní Africe a v Malé Asii, u nás v Čechách není však tak hojna, jako jiní druhové sov. Vysoko na horách, v lesích ani naopak v holých rovinách beze stromů sovy pálené nespatriš. Náleží také ku dravcům užitečným, lapajíc kolem našich obydlí myši, potkany a větší hmyzy; proto není ještě škodnou, že si z hladu malé ptáče, krčka nebo králíka popadne. Také není pravda, že by holuby rdousila; vždyť s nimi bydlívá pohromadě v holubnicích, aniž se jí obá-

Nakladem F. Vemyskyho v Praze a G. J. Freytaga v Lipsku

Čís. král. dvorního Intografe A. Haase v Praze.

- a SOVA PÁLENÁ (STRIX FLAMMEA, L.)
 b KRUTIH LAV (JYNX TORQUILLA, L.)
 c KOS OBECNÝ (TURDUS MERULA, L.)

vají. V některých krajinách pokročili hospodáři dobře vědí, kterák jim prospívá. a nejen ji pod střechou trpí. ale také od všelikých úkladů chrání.

Sovy tyto se všechny jen na jaře nehnízdí; ačkoli mají mladé jen jednou do roka, bývá viděti vejce jejich v temných, skrytých koutech na půdách někde v dubnu nebo v květnu. jinde zas až v říjnu. Hnízda si nestaví a samice snáší šest až i devět bílých vajec jen na trochu smetí; za tři neděle se z nich líhnou nebezpečná mláďata žlutavým čmýřím pokrytá, jimž staří ptáci ohromné množství pobitých myší snášejí. Krmí i mláďata zajatá, jež byla ze hnízda vybrána, mohou-li bez nebezpečí ku kleci jejich dolétati.

V zajetí zkrotnou, dají se i na ruce nositi a konečně si zvyknou tak, že je člověk i na krátký výlet ven do přírody pustiti může, z něhož se samy zase do klece vrátí.

Sova obecná (*Syrnium aluco*, *Sar.*)

neboli puštík bývá také celý rok. ale jen tu a tam porůznu u nás pozorována. Vylétá v noci z lesů ven a sedajíc na hřebenech střech, na komínech, zdech a plotech po kořisti bystrým slídí okem. Jest váhavější a vůbec méně obratna, než ostatní dravci noční, lítá jen zvolna, nízko nad zemí a zejména ve dne jest opravdu nemotorna. Podivný hlas její zní jako pronikavé „kuit kuit“ a mimo to zvláště v jarních nocích volává „huhuhu“, jakoby se postrašenému chodci vysmívala.

Jsou puštíci dvojí: tmaví (*Strix aluco*, *L.*) a světlejší (*Strix stridula*, *L.*). Tmavší odrůda má nahoře na těle peří šedohnědé s proužky a skvrnkami černohnědými; máf každé pírko na ostnu podélný pruh černohnědý a kromě toho několik příčných proužků téže barvy. Na ramenou i na krycích perách křídel jest po řadě bílých skvrn s tmavými obrubami. Hlava jest velika, bez růžků, krk tlustý a tělo zavalité. Zobák jest žlutavě šedý, oči až černé a mají lysé obočí načervenalé; závoj jest šedý s hnědými kroužky, u zobáku jsou pírka spíše bělavá s černými štetinkami pomíchaná a u vnitřních koutkův očních hnědá. Z rezavých, tmavohnědými pruhy zdobených letek jest čtvrtá nejdelší a alespoň prvá i druhá mají vnější papěr na kraji hřebinkovitou. I rzivohnědá nebo trochu našedivělá péra ocasní jsou příčnými pruhy tmavšími zdobená. Hrdlo jest bělavé, hrud i břicho našedivělé s hnědými pruhy podélnými, s nimiž se kříží menší proužky příčné, splývající s nimi u veliké skvrny zejmované. Nohy jsou až po hnědé drápy pokryty peřím bělavým, někdy nejasnými příčnými proužky nahnědlými zdobeným. Světlejší odrůda má barvu nahoře rzivohnědou, vezpod nažloutlou s podobnými skvrnkami a pruhy, jako puštíci tmaví. Samice mají vždy podobnou barvu, jako odrůda světlá a jsou větší samečů, jichž tělo má délku 41 cm. šířku 96 cm a ocas délku 18 cm.

V létě sedá sova obecná za dne vysoko na stromech. tisknouc se ku kmenu, jakoby se bála. aby dřímajíc nespadla; v zimě se před mrazem v dutých stromech ukrývá, i není jí viděti proto nikdy v lesích. kde jsou vesměs

jen kmeny mladé a zdravé. V dutých stromech se také hnízdí; i v opuštěná hnízda vran, v koutech na půdách, ve skuliny zdí buď na trochu mechu nebo smetí samice veliká, kulatá vejce snáší. Bývají tři nebo čtyři a mají barvu bělavou; za dvacet asi dní se z nich líhnou mláďata pokrytá prachem šedým s nahnědlými proužky příčnými. Později mají mladé sovičky podobnou barvu, jako světlá odrůda shora popsaná.

Puštici pohubí drobnějších ptáků, kuroptví a holubů mnohem více, než ostatní sovy naše; bylo by však nespravedливо, kdybychom je proto pronásledovali a stříleli, ježto se po většině přece jen živí myšmi a jinými drobnými, škodlivými hlodavci. Není puštíků tam, kde málo myší. Žijí zejména ve střední Evropě, obývajíce v lesích zvláště listnatých a jen výjimkou ve staveních.

Sova obecná se hodí nejlépe ze všech ostatních sov k tomu, aby v zajetí byla chována. Záhy zkrátne a přivykne člověku, zvláště hraje-li si s ní ob čas; sedajíc mu na ruce podivno očima mžourá a tolika různými posunky pitvorný obličej svůj rychle zkroutiti umí, že prý se z nich až skoro vyčísti dá, co chce a co asi cítí. Ostatní ptáci ji mají v nenávisti veliké; sotva se kde objeví, houfem se k ní slétnou, krouží kolem ní a křičí zrovna tak pronikavě, jako při útoku na výra.

Ve věkovitých hvozdech šumavských se hnízdí vzácnější, plachá **sova bělavá** (*Syrnium uralense*, Gr.), jež má vlastně domov svůj v severní a východní Evropě, obývajíce ve hlubokých lesích anebo ve skalách; jen na podzim také do nížin, do polí si pro potravu přichází. Na rozdíl od příbuzných sov i ve dne po kořisti slídí; lapá si již větší ssavce a ptáky, na příklad králíky, zajíce, kuroptve, tetřívky, zvěř i drůbež, ale myší nepochytá tolik, jako jiní dravci noční, tak že ji zejména myslivci ku škodné počítají.

Jest sova veliká a statná; máť její tělo délku 65 cm, šířku 120 cm a ocas délku 32 cm. Závoj jest bělavý, trochu našedivělý, ale pířka jeho mají ostny černé a mimo to jest obklíčen kruhem bělavých pířek s hnědými skvrnkami; tmavohnědé oko má lysé obočí rudé, zobák jest žlutý. Nahoře má tělo bledou barvu nahnědlou s podélnými, širokými pruhy temnějšími a na ramenou jsou nepravidelné skvrny bělavé a hnědé pomíchány. Letky i rýdovací péra ocasní mají příčné pruhy hnědé. Vezpod má tělo barvu bělavou, ale uprostřed každého pířka podélnou skvrnu hnědou a osten ještě temnější. Nohy jsou pokryty peřím trochu nažloutlým a mají drápy žlté, na koncích hnědé. Samice prý má touž barvu.

Mladé sovy tohoto druhu mají po všem těle barvu ku podivu tmavou, hnědou a skvrny až skoro černé. Byly popsány jako zvláštní druh a nazvány také sovami šumavskými (*Strix Šumavensis*, Hejr.).

Sova bělavá hnízdí se ve skulinách skalních anebo v dutých stromech; ze tří bílých vajec líhnou se mláďata s počátku šedým čmýřím porostlá.

Sýc obecny (*Athene noctua*, *Bp.*).

Tab. XXV., b.

„Pojď, pojď!“ Tak prý křičívá sejček za oknem světnice, v níž leží člověk nemocný, tam jej volaje, odkud není návratu. A lidé slyšíce to, velice poděšení bývají; majítě přemnozí národové příšerný hlas sýčkův za věštbu jisté smrti, ačkoliv on chudák zatím jen svitem lampy k oknu byl přilákán, u něho se usadil a vesele si „zaťuvíkal“! Za oknem neosvětleným se ozve hlas jeho málokdy. Zní jako hluboké „bu bu“ nebo zvučnější „kvef kvef“ či konečně „kuvit kuvit“, místo něhož postrašený člověk „půjď“ slyšeti míní. Po hlase tomto jej i „ťuvíkem“ nazývali.

Jak pověstný a přece jak pěkný a roztomilý pták jest sýc neboli kulíšek! Pohled má spíš potutelný, než zlý a kdyby jej lidé lépe znali, zajisté by se ho obávati přestali. Ve dne kdes v koutku skrčen podřimuje; ale zaslechne-li co, hned se probudí a je-li překvapen, vzpřímí se a stále uklání. Ačkoliv i ve dne dobře vidí a často za pošmourného počasí na lov vychází, přece spíš jen v noci po kořisti slídí, ano za úplňku bývá venku od večera do rána; litá postrkmo skoro jako datlové, ale i hustými haluzemi košatých stromů jako šipka se žene.

Nemá také růžků. Závoj není tak dokonalý, jako u ostatních sov, má barvu našedivélou, po stranách na lících trochu nahnědlou a u žlutavého zobáku i přímo nad žlutýma očima něco pírek černých. Nahoře má tělo barvu hnědou nebo našedivélou s okrouhlými skvrnami světle hnědými a bílými, v týle nejhustšími, na hřbetě největšími. Hned pod zobákem jest hrdélko bílé; všude jinde vezpod má perí barvu bělavou, místy trochu nažloutlou se širokými, podélnými skvrnami tmavohnědými. Z letek jest třetí nejdelší a jen prvá má vnější pápěř na okraji hřebínkovitou; mají vesměs barvu hnědou se světlejšími, skoro trochu narezivělými skvrnami. Na hnědém ocase jsou bledší pruhy příčné; nohy mají nárt perím bělavým a prsty sporými pírky štětinkovitými pokryté. Samička má podobnou barvu, ale jest trochu větší samce, jenž má tělo zdělí 22 cm, zšíří 55 cm a ocas zdělí jen 8 cm.

Cím dále na jih, tím jsou sýčkové hojnější; žijí v Evropě, na severu až i v jižním Švédsku, i v některých končinách Asie. U nás jich ještě nejvíc obývá v rovinách zejména tam, kde kolem vesnic plno zahrad se starými, dřevými štěpy; i v houštinách polních, v hájích mají v dutých stromech své skrýše a v městech se zase ve věžích a pod střechami domů schovávají. V lesích jich nenalezneš. Pronásledují drobné ssavce, ptáky a větší hmyzy; že do roka zejména mnoho myší pohubí, dlužno jich jakožto sov užitečných šetřiti, třeba by někdy z hladu nějaké to holátko ze hnízda unesli nebo skrívana si polapili. Mláďata krmí také myšmi, hmyzy a ptáčaty. Hnízdí se v měsících dubnu nebo v květnu, ale sami

hnízd nestaví; samice snáší čtyři až sedm bílých, kulatých vajec do skulin skalních, do děr ve stromech, pod kameny a v kouty pod krovy. Za čtrnáct anebo šestnáct dní se z nich líhnou pěkná mláďata pokrytá prachem bělavým se skvrnkami nahnědlými; povyrostše mají mladí kulíškové touž barvu, jako ptáci staří.

V zajetí zkrotne sýček tak, že na zavolání ku pánu svému přilétá; ve Vlaších a v některých zemích rakouských ho lidé nechovají ani tak pro zábavu, jako spíše proto, že jim venku na vějičky zpěvavé ptáky láká. Nemilosrdní ptáčníci pochyťají tímto způsobem tolik pěvcův a mimo to se jich tolik při tom porouchá a umoří, že takové čižby nikterak schvalovati nelze. Jeť to jeden z největších hříchů, jichž se lidé na ubohých ptáčatech pro mrzký zisk dopouštějí!

Seznam jmen.

Accentor alpinus 74

— modularis 73

Accentoridae 72

Accipitrinae 344

Actitis hypoleucos 299

Alauda alpestris 214

— arborea 210

— arvensis 207

— calandra 213

— cristata 211

Alaudidae 205

Alcedinidae 235

Alcedo ispida 236

Ampelidae 118

Ampelis garrulus 119

Anas acuta 318

— boschas 315

— clangula 318

— crecca 316

— querquedula 317

Anser arvensis 314

— cinereus 313

— segetum 314

Anthinae 66

Anthus aquaticus 70

— arboreus 67

— campestris 71

— pratensis 69

Aquila chrysaetos 334

— clanga 335

— fulva 333

— naevia 334

Aquilinae 332

Archibuteo lagopus 350

Ardea alba 292

— cinerea 290

— purpurea 292

Ardeidae 290

Ardeola minuta 293

Astur nisus 346

— palumbarius 344

Athene noctua 361

Babka 81

Bahňáci 276

— dropovití 276

— slukovití 293

— volavkovití 290

Bělořit černouchý 58

— jižní 58

— obecný 57

Bělořitek 57

Bělořitka 224

Bočan 289

Bohdal 288

Borovka 163

Botaurus stellaris 292

Bramborníček černohlavý 60

— hnědý 58

Bramborníčkové 56

Brávník 101

Brhel 216

Brhlík 216

Brkoslav 119

Brkoslavi 118

Břehák 226

Břehovka 226

Břehule 226

— skalní 227

Březák 272

Budníček horní 46

— menší 44

— větší 45

Budníčkové 39

Budytes cinereocapilla 65

— Rayi 65

Bukač malý 293

— veliký 292

Buteo cinereus 349

Buteoninae 348

Calamoherpinae 46

Caprimulgidae 231

Caprimulgus europaeus 231

Carbo cormoranus 320

Certhia familiaris 218

— muraria 220

Ciconia alba 288

— nigra 289

Ciconiidae 287

Cinclidae 111

Cinclus aquaticus 111

Circaetus gallicus 337

Coccothraustes vulgaris 178

Coccothraustinae 178

Columba livia 263

— oenas 261

— palumbus 262

— turtur 260

Columbidae 258

Colymbidae 325

Colymbus arcticus 325

— glacialis 325

— septentrionalis 325

Coraciidae 240

Coracias garrula 241

Corvidae 134

Corvinae 137

Corvus caryocatactes 150

— corax 137

— cornix 138

Corvus corone 138
 — *frugilegus* 141
 — *glandarius* 148
 — *graculus* 145
 — *monedula* 142
 — *pica* 146
 — *pyrrhocorax* 144
Coturnix communis 265
Crex pratensis 304
Crh 104
Crk 104
Cvrčala 104
Cuculidae 243
Cuculinae 243
Cuculus canorus 243
Cygnus musicus 312
 — *olor* 311
Cypselidae 228
Cypselus apus 229
 — *melba* 230

Čáp černý 289
 — obecný 288
Čápi 287
Čečatka obecná 163
 — severní 164
Čečetka 163
Čejka 281
Čermáček 28
Čermáčekové 28
Čermák 28
Černoohlávek 37
Červáček 28
Červenka 25
Čírka modrá 317
 — obecná 316
Číž 161
Čížek 161
Čujik 354

Datel bělohrbetý 254
 — černý 248
 — tříprstý 255
 — zelený 249
Datlové 247
Dedek 233
Dešťovník 229
Devítihlášek 41
Dlask 178

Dlaskové 178
Doupňák 261
Dravec 329
 — noční 352
 — sokolovití 332
Drop malý 279
Drop veliký 277
Drozd modrý 110
 — obecný 99
 — skalní 108
 — zpěvný 99
Drozdi 97
Dřemlík 341
Dřevolezka 218
Dubňák 261
Dudek 233
Dudkové 233
Dvanáctihlášek 41
Dytík 282
Dytlik 283

Emberiza *cia* 197
 — *cirlus* 198
 — *citrinella* 194
 — *hortulana* 196
 — *lapponica* 205
 — *miliaria* 199
 — *nivalis* 203
 — *pusilla* 202
 — *rustica* 202
 — *schoeniclus* 200
Emberizinae 193

Falco *aesalon* 341
 — *peregrinus* 338
 — *subbuteo* 340
 — *tinunculus* 342
 — *vespertinus* 343

Falconidae 332
Falconinae 337
Fojtík 28
Fringilla canescens 164
 — *cannabina* 165
 — *carduelis* 158
 — *chloris* 170
 — *citrinella* 162
 — *coelebs* 153
 — *domestica* 172
 — *flavirostris* 167

Fringilla linaria 163
 — *montifringilla* 156
 — *nivalis* 157
 — *petronia* 177
 — *serinus* 168
 — *spinus* 160
Fringillidae 151
Fringillinae 152
Fulica atra 306
Fulicinae 306

Gallinula chloropus 308
Garrulinae 147
Graculidae 319
Grallae 276
Gruidae 285
Grus cinerea 286

Haliaeetus albicilla 335
Havran polní 141
Havrani 134
Hedvábníček 119
Hirundinidae 221
Hirundo riparia 226
 — *rupestris* 227
 — *rustica* 223
 — *urbica* 224

Hluchan 270
Hohol 318
Holub doupňák 261
 — *řivnác* 262
 — *skalní* 263

Holubi 258
Hrdlička divoká 260
 — *chechtavá* 261

Hřivnác 262
Hřivňák 262
Humicolinae 20
Husa divoká 313
 — *polní* 314
 — *rolní* 314
 — *veliká* 313

Hydrochelidon fissipes 329
Hýl obecný 181
 — *orešník* 186
 — *rudý* 184
 — *růžový* 185
 — *veliký* 182
Hýlové 180

Charadriidae 280**Charadrius fluviatilis 284**

— hiaticula 285

— pluvialis 283

Chechton 327**Chocholouš 119, 211****Chřastal kropenatý 305**

— polní 304

— vodní 303

Chřastalové 303**Christel 303****Jalovčák 103****Jatel 148****Jeřáb 286****Jeřábek 275****Jeřábi 285****Jespák bojovný 300**

— krivozobý 302

— obecný 302

Jestřáb 344**Jestřábi 344****Jikavec 156****Jirice 165**

— horní 167

Jirička 165, 224**Jyngidae 255****Jynx torquilla 256****Kachajka 318****Kachna divoká 315****Kajka obecná 318****Kalous 356****Kameník 108****Káně 348****Káně lesní 349**

— myšilov 349

— rousňák 350

kavčata 143**Kavče podhorní 144**

— žvatlavé 145

Kavka 142**Knihavka 281****Knihovka 281****Koliha veliká 297****Koňadra 78****Konipas bílý 62**

— horní 64

— žlutý 65

Konipásek 62**Konipasi 61****Konopásek 165****Konopka 165****Kormorán obecný 320****Kormoráni 319****Koroptev 268****Kos mořský 105**

— obecný 106

— turecký 105

— vodní 105

Kozlík 297**Kozodojka 232****Krahujec 346****Krahulec 346****Krahulík 346****Králíček obecný 92**

— ohnivý 93

— zimní 93

Králíčkové 91**Krcák 305****Krkavčík 139****Krkavec 137****Krutihlav 256****Krutihlavi 255****Křástal 303****Křebař veliký 318****Křepelka 265****Křivka bavorská 190**

— bělokřídla 192

— obecná 191

Křivky 187**Křivonosky 187****Kukačka 243****Kukačky 243****Kulíci 280****Kulík obecný 283**

— písečný 285

— říční 284

Kulišek 361**Kupliha 297****Kuroptev 267****Kuroptva 268****Kuroptve 265****Kurové rousní 269**

— tetřevovití 265

Kvičala 103.**Labuť krotká 311**

— veliká 311

— zpěvná 312

Lamellirostres 310**Laniidae 121****Lanius collurio 126**

— excubitor 122

— minor 124

— rufus 125

Laridae 325**Larus canus 328**

— ridibundus 326

Lednáček obecný 236**Lednáčkové 235****Lejsek bělohrdlý 117**

— černoblavý 116

— malý 117

— šedivý 115

Lejskové 113**Lelek kozodoj 231****Lelkové 231****Lesní kanár 67****Ležák 297****Linduška lesní 67**

— luční 69

— rolní 71

— vodní 70

Lindušky 66**Loxia bifasciata 192**

— curvirostra 191

— pityopsittacus 190

Loxiinae 187**Luňáci 351****Luňák červený 351****Lyska černá 306****Machetes pugnax 300****Mandelíci 240****Mandelík 241****Mandelka 241****Masojidek 126****Mergus merganser 318**

— serrator 319

Meropidae 238**Merops apiaster 239****Milvinae 351****Milvus regalis 351****Mlynářík 87****Modráček 27**

- Modravka** 83
Modrokrček 27
Modřinka 83
 — sibiřská 84
Monticola 108
Morčák prostřední 319
 — veliký 318
Mořská vlaštovka 328
Motacilla alba 62
 — flava 65
 — sulphurea 64
Motacillidae 61
Motacillinae 61
Mucháček 115
Muchař 115
Muscicapa albicollis 117
 — atricapilla 116
 — grisola 115
 — parva 117
Muscicapidae 113
Mysilov. 349
- Natatores** 300
Nesyt 319
Numenius arquatus 297
- Oedicnemus crepitans** 282
Orebice rudá 269
 — řecká 269
Orel krátkoprstý 337
 — křiklavý 335
 — mořský 335
 — říční 336
 — skalní 333
Oriolidae 132
Oriolus galbula 133
Orlové 332
Ořešník 150
Ostralka 318
Ostříž 340
Otididae 276
Otis tarda 277
 — tetrax 279
- Paleček** 95
Pandion haliaëtus 336
Paridae 75
Parukářka 85
Parus ater 80
- Parus biarmicus** 90
 — caudatus 87
 — coeruleus 83
 — cristatus 85
 — cyanus 84
 — major 78
 — palustris 81
 — pendulinus 89
Passerinae 171
Pekasina 296
Pěnice 19
 — černohlavá 38
 — mistrovská 39
 — modrá 73
 — podhorní 74
 — podkřovní 36
 — popelavá 35
 — pozemní 20
 — pravé 31
 — skřivani 72
 — slavíková 32
 — vlašská 34
Pěnkava 153
 — citronová 162
 — podhorní 157
Pěnkavy 152
Perdicinae 265
Perdix cinerea 267
 — ruhra 269
 — saxatilis 269
Pernis apivorus 350
Petrocincla 108
Pěvci hrubozobí 134
 — vrabcovití 151
Phyllopneustinae 39
Picainae 145
Picidae 247
Picus canus 250
 — leuconotus 254
 — maior 251
 — martius 248
 — medius 253
 — minor 254
 — tridactylus 255
 — viridis 249
Pisík podbílý 299
Pišťek 199
Pliska 62
Plotníček 95
- Podiceps auritus** 324
 — cristatus 323
 — minor 325
 — nigricollis 324
 — subcristatus 324
Podicipidae 322
Pokřovka čermáček 58
 — červenohrdlá 60
 — tužebník 57
Polňák 176
Posměváček 41, 119
Postolka 342
Poštolka 342
 — rudonohá 343
Potápka malá 324
Potápky 322
Potáplice 325
 — lední 325
 — malá 325
 — severní 325
Pratincola rubetra 58
 — rubicola 60
Propáska 199
Prkavec 101
Ptáci brodiví 276
 — draví 329
 — kachnovití 310
 — kurovití 264
 — plovací 309
 — vodní 310
Pustovka 357
Puštík 359
Puvák 354
Pyrrhocoracinae 143
Pyrrhula enucleator 186
 — erythrina 184
 — maior 182
 — rosea 185
 — vulgaris 181
Pyrrhulinae 180
- Racek bouřní** 328
 — chechtavý 326
Rackové 325
Radavice 229
Rákosníci 46
Rákosník bahní 50
 — menší 51
 — obecný 49

- Rákosník říční 54
 — slavíkový 55
 — veliký 48
 — vodní 52
 — zelený 53
 Rallidae 303
 Rallus aquaticus 303
 — porzana 305
 Rapaces 329
 Rasores 264
 Raska 28
 Regulinae 91
 Regulus cristatus 92
 — ignicapillus 93
 Rehek domácí 28
 — zahradní 30
 Roháč černokrký 324
 — rudokrký 324
 — veliký 323
 — žlutorohý 324
 Rorejk 229
 Rorejka 229
 Rorejs 229
 Rorýs 229
 — podhorní 230
 Rorýsové 228
 Rousňák 350
 Rulich 229
 Ruticillae 28
 Rybák černý 329
 — obecný 328
 Rybáříček 236

 Řeháček 38
 Řivnáč 262

 Samotář 108
 Saxicola aurita 58
 — oenanthe 57
 — stapazina 58
 Saxicolidae 56
 Scolopacidae 293
 Scolopax gallinago 296
 — gallinula 297
 — maior 297
 — rusticola 294
 Sedmiblásek 41
 Sejček 361
 Sekáč 305
 Semenáček 168
 Senovník 117
 Sitta caesia 216
 — europaea 217
 Sivák 261
 Skalní vrahlec 108
 Skalník 108
 Skorci 111
 Skorec vodní 111
 Skřivan kalandra 213
 — lesní 210
 — podhorní 214
 — polní 207
 Skřivani 205
 Slavík obecný 21
 — uherský 24
 Slípka vodní 308
 Slípky vodní 306
 Sluka lesní 294
 — otavní 296
 — střední 297
 Sněhule 203
 Sobolík 119
 Soje 148
 Sojka 148
 Sojky 147
 Sokol obecný 338
 — stěhovavý 338
 Sokolové 332, 337
 Somateria mollissima 318
 Soudil 41
 Sova bělavá 360
 — obecná 359
 — pálená 358
 — rákosní 357
 — šumavská 360
 Sovy 352
 Spalírka 35
 Steganopodes 319
 Stehlík 158
 Sterna hirundo 329
 Straka 146
 Strakapud malý 254
 — prostřední 253
 — veliký 251
 Strakapoun 251
 Strakopud 251
 Straky 145
 Strigidae 352
 Strix aluco 359
 — brachyotus 357
 — bubo 354
 — flammea 358
 — otus 356
 — stridula 359
 — sumavensis 360
 Strnad cia 198
 — cvrčivý 198
 — laponský 205
 — luční 197
 — malinký 202
 — obecný 194
 — olivobřichý 199
 — rákosní 200
 — rolní 202
 — zahradní 196
 Strnadel 195
 Strnadi 193
 Strizlik 95
 Strížek 95
 Stržici 94
 Stržiček 95
 Stržík 95
 Sturnidae 128
 Sturnus roseus 132
 — unicolor 130
 — vulgaris 129
 Sup bělohlavý 331
 — hnědý 332
 Supové 330
 Sýc obecný 361
 Sýček 361
 Sykavka 43
 Sýkora černá 80
 — černohlavá 80
 — chocholatá 85
 — lužní 81
 — mlynářík 87
 — modrá 83
 — modřinka 83
 — moudřiláček 89
 — nejmenší 90
 — obecná 78
 — parukářka 85
 — uhelníček 80
 — vousatá 90
 Sýkory 75
 Sylvia aquatica 52

Sylvia arundinacea 49

- atricapilla 37
- Bonelli 46
- cinerea 35
- curruca 36
- cyanecula 27
- fitis 45
- fluviatilis 54
- hortensis 32
- hypoleis 41
- locustella 53
- lusciniia 21
- luscinioides 55
- nisoria 34
- orphea 39
- palustris 50
- philomela 24
- phoenicurus 30
- phragmitis 51
- rubecula 25
- rufa 44
- sibilatrix 43
- titys 28
- turdoides 48

Sylviidae 19**Sylviinae** 31**Syrnium aluco** 359

- uralense 360

Šatan 289**Šoupálek** 218**Špaček černý** 130

- obecný 129
- růžový 132

Špačkové 123**Štilipek** 176**Štíríček břehový** 226

- domový 224
- zemní 226

Švihlík 176**Tetrao bonasia** 275

- medius 274
- tetrax 272
- urogallus 270

Tetraonidae 265**Tetraoninae** 269**Tetřev hluchý** 270

- hlušeč 270
- menší 272
- prostřední 274
- vrzavý 274

Tetřevi 269**Tetřívěk** 272**Totanus calidris** 299

- glareola 298
- ochropus 299

Tringa alpina 302

- subarquata 302

Troglodytes parvulus 95**Troglodytidae** 94**Trpělka** 212**Truskavec** 101**Třasáček** 28**Třasořítek** 62**Třasořitka** 62**Třasořitky** 61**Ťuhýci** 121**Ťuhýk menší** 124

- obecný 126
- rudohlavý 125
- ryšavý 125
- šedivý 122

Turdidae 97**Turdus cyanus** 109

- iliacus 104
- merula 105
- musicus 99
- pilaris 103
- saxatilis 103
- torquatus 105
- viscivorus 101

Turtur risorius 261**Udička** 25**Uhelníček** 80**Úpolník** 176**Upupa epops** 233**Upupidae** 233**Vanellus cristatus** 281**Včelojed** 350**Veslaři** 319**Víjohlav** 256**Vinař** 104**Vlaštovka obecná** 223**Vlaštovky** 221**Vlha obecná** 239**Vlhy** 238**Vodní káně** 326**Vodník** 105**Vodouš bahní** 298

- kropenatý 299

- rudonohý 299

Volavka bílá 292

- peřestá 292

- popelavá 290

- rudá 292

Vrabci 171**Vrabec domácí** 172

- polní 176
- žlutokrký 177

Vrána černá 138

- popelavá 138

Vrány 137**Vrkoslav** 119**Vultur fulvus** 331

- monachus 332

Vulturidae 330**Výr** 354**Zedníček obecný** 220**Zedníčkové** 216**Zorav obecný** 286**Zoravi** 285**Zvonehlík** 163**Zvonek** 170**Zvonohlík** 168**Žabant** 289**Žerav** 286**Žezulka** 243**Žluva šedá** 250

- zelená 249

Žluva 133**Žluvy** 132